This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HW 2A0S W

ADMIRALITEIT

VAN

AMSTERDAM

~~Vol. 2173.1.2~~ KE990

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENDE DEEL.

A.A. 5000

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken ſamengeſteld.

Met Konſtplaaten en Kaarten opgehelderd.

ZEVENDE DEEL,

Beginnende in 't jaar 1574, *en eindigende met de dood van WILLEM DEN EERSTEN, Prinſe van Oranje, in 't jaar* 1584.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtfriesland.

MDCCLXX.

MINISTERIE VAN KOLONIEN

~~N ett 2173.1.1.2~~

Harvard College Library
Motley Collection
July 11 1906

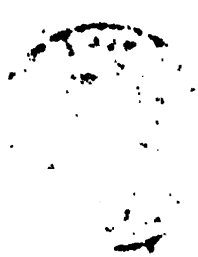

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Staat der Regeeringe van Holland. Orde op de Vergadering der Staaten.* II. *Moeite in 't Noorderkwartier. Verſchil tuſſchen de Edelen en Steden. De Prins van Oranje vordert, dat men hem ontſla van 't bewind.* III. *De Staaten draagen hem de opperſte magt op, geduurende den oorlog. Zyn misnoegen.* IV. *Aanſlag op Antwerpen.* V. *Regeering van Holland en Zeeland. Landraad. Verbond van Vereeniging tuſſchen Holland en Zeeland. De Landraad loopt te niet.* VI. *Gelegenheid tot eene nieuwe Vredehandeling. Gemagtigden tot dezelve.* VII. *Byeenkomſt te Breda. Handeling aldaar. Voorſlag van een Beſtand. De Vredehandeling wordt afgebroken.* VIII. *Inzigten des Landvoogds.* IX. *'t Barndegat bemagtigd, door Sonoi. Verlaaten.* X. *Harde handel van Sonoi, omtrent eenige Roomſchgezinden* XI. *Buuren, Klundert, Fynaard en Ruigenhil ingenomen, door de Spaanſchen. Zy veroveren Oudewater.* XII. *Schoonhoven verlooren. De ſchanſen te Krimpen en te Paapendrecht,*

drecht, insgelyks. XIII. *Woerden belegerd, door den Graave van Megen. Verlaaten.* XIV. *Oranje trouwt, voor de derde reize.* XV. *Togt der Spaanſchen naar Schouwen.* XVI. *Vosbergens liſt, tot behoud van Zierikzee. Bommenede verlooren.* XVII. *Verlegenheid om geld, aan de Spaanſche en Staatſche zyde.* XVIII. *Handel over 't zoeken van uitheemſche hulpe, en over 't verlaaten van den Koning.* XIX. *Gezantſchap naar Engeland. Uitſlag van deszelfs handeling.* XX. *Aanvang der onderhandelingen met Frankryk.* XXI. *Krimpen herwonnen. 's Prinſen wanhoopige voorſlag.* XXII. *Dood des Landvoogds. Jaarbegin op Louwmaand vaſtgeſteld.* XXIII. *Gevolgen van de dood des Landvoogds.* XXIV. *'t Verbond van Vereeniging tuſſchen Holland en Zeeland wordt geſlooten. Opdragt der hooge Overheid aan den Prinſe van Oranje.* XXV. *Laſten van Holland en Zeeland. Aanſlagen des Prinſen.* XXVI. *Zierikzee verlooren.* XXVII. *Twiſt met Engeland bygelegd.* XXVIII. *Muitery van 's Konings Krygsvolk in Schouwen. Aalſt bemagtigd. Opſchudding te Bruſſel. De Raad van Staate in hegtenis genomen. Roda gedraagt zig, als Landvoogd.* XXIX. *De Vlaamingen verzoeken Oranje om hulp.* XXX. *Opening tot de Gendſche Vredehandeling.* XXXI. *Maaſtricht en Antwerpen geplonderd, door de muitelingen.* XXXII. *Gendſche* Pacificatie *of Bevrediging. Oranje bezet Zierikzee en Oudewater.*

Eene

EEne der voornaamſte zaaken, die de Staaten van Holland en Zeeland, geduurende den loop van dit en het volgende jaar, bezig hielden, was het beraamen van eenen vaſten voet op 's Lands Regeeringe, die, tot hiertoe, gelyk wy, reeds by eene andere gelegenheid (*a*), hebben aangemerkt, zeer wankel geſtaan hadt. De Prins van Oranje hadt, van den aanvang der beroerten af, 't voornaam bewind der Regeeringe in handen genomen, en Staats- en Oorlogszaaken, ſomtyds, op eigen naam en onder zyn byzonder zegel (*b*), ſomtyds, als 's Konings Stadhouder, geregeld en beſtierd. Ook was 't, eer nog de Steden, in merkelyken getale, den Spanjaarden waren afgevallen, niet te verwagten, dat de Staaten zig, te gelyk met den Prinſe, de Regeeringe zouden aantrekken. Veele Wethouders hielden, daarenboven, de Spaanſche zyde, en konden hierom niet beſluiten, eene lyn te trekken met zyne Doorlugtigheid. Men moeſt hem dan wel met de Regeeringe beworden laaten. Hy ſtelde Stedehouders onder zig aan, aan welken de Staaten eerbiedenis en gehoorzaamheid beloofden: hy gaf beſtellingen uit, te water en te lande: hy plaatſte Bevelhebbers in de byzondere Steden, en voorzagze van bezetting: hy regelde 't ſtuk der munte (*c*): met één woord, hy voerde, onder den naam van 's Ko-

Filipsill. 1574. I. Raadpleegingen op den vorm der Regeeringe overHolland en Zeeland. Staat der zelve, van den aanvang der beroerten.

(*a*) VI. *Deel*, *bl.* 281.
(*b*) VI. *Deel*, *bl.* 363.
(*c*) VI. *Deel*. *bl.* 330, 336, 367, 397. 398.

FILIPS III. 1574. Konings Stadhouder, geen minder gezag, dan de Koning, als Graaf van Holland en Zeeland, zelf zou hebben vermogen te voeren. De Staaten moeften dit te minder vreemd vinden, om dat zy, onder 't bewind der laatfte Graaven, genoegzaam in geene zaaken van Regeeringe plagten gekend te worden; en alleenlyk, over zaaken van belaftingen, of over 't beveiligen der zeevaart en viffchery, waarmede belafting verknogt was, werden famengeroepen, blyvende byna alle zaaken van *Politie* of Regeeringe den Graave of zynen Stadhouder en Raaden aanbevolen.

Doch toen nu de meefte Steden den Prinfe waren toegevallen, en men den kryg tegen de Spanjaards begon door te zetten, veranderde dit allengskens. De Staaten, veel meer dan te vooren moetende opbrengen ten dienfte der gemeene zaake, begonden zig ook meer te moeijen, met het ftuk der Regeeringe. Men zag wederom, 't gene men, onder de Graaflyke Regeeringe, dikwils, gezien hadt, dat het draagen van zwaare laften 't gezag der Steden ryzen deedt. Aan Alva hadt men, in Holland, met veel moeite, tweehonderdeenenzeventigduizend guldens in 't jaar toegeftaan (*d*); en nu bewilligde men, met Zeeland, doch zonder Haarlem en Amfterdam, eerlang, in tweehonderdentienduizend guldens ter maand (*e*): zo dat men, met regt, zeggen mogt, dat de Landzaaten alles gaven, op dat zy den tienden penning niet zouden behoeven te geeven (*f*), hoewel 't ook

(*d*) VI. *Deel*, *bl.* 304, 312.
(*e*) Refol. Holl. 15, 17 *Maart* 1576. *bl.* 16, 19.
(*f*) GROTII Annal. *Libr.* II. *p.* 42.

ook waar is, dat de laſten, niet terſtond, maar allengskens en by trappen, zo hoog geklommen zyn. Doch de Staaten verkreegen zig, door zo zwaare inwilligingen, ook meer deel aan de Regeeringe. De Prins verbondt zig, om met hunne Gemagtigden te handelen, over zaaken van oorloge, beide te water en te lande. 't Krygsvolk en de voornaame Amptenaars deeden den eed wel aan den Prinſe, maar ook aan de Staaten. 's Prinſen Stedehouder, Lumei, moeſt over zaaken, de Regeering en de welvaart der Landen betreffende, met 's Lands Staaten raadpleegen. Ook benoemden zy eenige Amptenaars, die de Prins alleenlyk te beveſtigen hadt: anderen verkoos hy, uit de benoeming van een ruimer getal, door de Staaten gedaan (g). In Herfſtmaand des voorleeden jaars, hadden die van Holland zelfs een nieuw Reglement op de Regeering ontworpen, welk, in Sprokkelmaand deezes jaars, nader beveſtigd, en waarby verklaard was „ dat de „ Vergadering der Staaten van Holland, by „ voorraad en geduurende den oorlog, zou „ worden uitgemaakt, door de Edelen, naar „ ouder gewoonte, en door de Steden, die „ toen hunne zyde hielden" naamlyk, Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Gorinchem, Schoonhoven, Oudewater en Woerden, maakende de Steden van 't Noorderkwartier eene afzonderlyke Staatsvergadering uit. „ Dat deeze Vergadering, gewoonlyk, alle zes weeken, zitten

Filips III. 1574.

De Staaten ſtellen orde op hunne Vergadering.

(g) VI. Deel, bl. 378, 386.

FILIPS III. 1574. „ zitten zou, en voorts zo dikwils, als zy, „ door den Prinſe, beſchreeven zou worden; „ dat zy dan 's gemeenen Lands zaaken in o„ verweeging neemen, en op dezelven be„ ſluiten zou. Dat de Prins van Oranje de „ beſliſſing zou hebben van de geſchillen, o„ ver welken de Leden elkanderen niet zou„ den konnen verdraagen. Dat men, na 't „ afhandelen der zaaken, 't gemeene Land „ betreffende, op deeze Vergadering, ook „ de zaaken van byzondere Steden, Dorpen, „ Kollegien en Perſoonen, in orde, zou af„ doen. Dat de kleine Steden ook Gemag„ tigden ter Dagvaart zouden mogen zenden „ over haare byzondere zaaken, en dat zy, „ beſchreeven zynde, gehouden zouden zyn „ te verſchynen. Dat, eindelyk, de beſluiten „ der Vergadering, door de Leden, elk in 't „ zyne, zouden moeten worden ter uitvoerin„ ge gebragt (*b*)." Aan al het welke men ligtelyk beſpeuren kan, dat de Staaten voorhadden, zig 't ſtuk der Regeeringe, meer en meer, aan te trekken. De Steden maakten 'er vooral haas werk van; ſchoon zy, begrypende hoe noodig zy thans den Prins van Oranje hadden, hem zeer naar de oogen bleeven zien.

II. Moeite in 't Noorderkwartier.

Maar in 't Noorderkwartier, daar men, van ouds, driftiger plagt voort te ſlaan, rees, in den zomer deezes jaars, eenig ongenoegen tuſſchen de Staaten en 's Prinſen Overſte Diderik Sonoi. De eerſten klaagden, dat Sonoi alles voornam en deedt, zonder hen te kennen, en dat hy hun, naderhand, de ſchuld

(*b*) *Zie* Boek VII, *Boek*, bl. 7 [182].

ſchuld gaf van 't mislukken zyner aanſlagen. Sonoi was ook misnoegd op de Staaten: onder welken 'er, zyns oordeels, eenigen waren, die 't kwalyk meenden met den Godsdienſt, en hem by 't gemeen in veragtinge bragten. 't Stuk kwam voor den Prinſe, die Gemagtigden afzondt naar 't Noorderkwartier, met brieven van den derden van Hooimaand, inhoudende „ dat zyne Doorlugtig„ heid genegen was, Sonoi van zyn Ampt te „ ontſlaan, en den Graaf van den Berge, 's „ Prinſen zwaager, in deszelfs plaatſe, te ſtel„ len: alleenlyk begeerde hy te weeten, of de „ Staaten niet zouden konnen verſtaan, dat So„ noi zo lang in 't bewind bleeve, tot dat de „ Graaf van den Berge zou aangekomen zyn." Doch de Staaten hadden zo groot eenen afkeer van den Graave van den Berge, 't zy om dat hy Gelderland, naar 't gemeen gevoelen, al te ſchandelyk verlaaten hadt (*i*), of om andere redenen, dat zy zynen naam naauwlyks hadden hooren noemen, of zy verzoenden zig wederom met Sonoi, die zyne waardigheid, ſedert, behieldt. De Prins, die dit, vermoedelyk, beoogd en verwagt hadt, betoonde 'er zyn genoegen over, aan de Staaten (*k*). Filips II. 1574.

Doch terwyl de Steden inzonderheid zig de zaaken der Regeeringe, meer dan te voören, begonden te onderwinden, rees 'er ook eenig misnoegen, tuſſchen haar en de Edelen, die, omtrent deezen tyd, den Prinſe vertoon- Verſchil tuſſchen de Edelen en Steden van Holland.

(*i*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 402.
(*k*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 70 [571].

FILIPS III. 1574. toonden „ dat de Steden toeleg maakten, „ om hun en het platte land, waarvan zy, „ van ouds, geagt waren voorſtanders te „ moeten zyn, van alle vryheden, voorreg- „ ten en neeringen te berooven." Zy voegden 'er een verzoek by, om, in de plaats van uitheemſchen, wederom, gelyk eertyds, in 's Lands dienſt, gebruikt te mogen worden. Eindelyk, begeerdenze ook, dat het Hof alleen over 's Lands Edelen mogt te regt zitten, daar dezelven nu, ſomtyds, voor andere Regtbanken, betrokken werden. De Prins, zelf een der breedſte geërfden in Holland, zag niet ongaarne, dat de Adel waakte tegen 't beſnoeijen der oude voorregten, en beoogde, naar 't ſchynt, deszelfs gezag in ſtand te houden, of te vermeerderen, op dat het tot een tegenwigt ſtrekken mogt, van het gezag, welk de Steden begonden te gebruiken. Hy gaf hun dan niet dan ſlegts goede woorden op hun vertoog, hun voorhoudende, „ dat alles, in zulk eenen kommerlyken tyd, „ niet terſtond in de uiterſte orde gebragt „ kon worden, en dat men de uitheemſchen, „ die, van den aanvang der beroerten af, in „ bewind waren geweeſt, niet zo gemaklyk „ verzetten kon"; maar hy ſtelde hen ook, in Wynmaand, aan, om, met behulp van twee of drie van den Raade in Holland, te regt te zitten over zekere misdaaden, voorheen begaan, en om welken, ten deezen tyde, eenigen gevangen zaten (*l*), waarover de

(*l*) BOR VII. *Boek, bl.* 70 [571]: Reſol. Holl. 30 *Oct.* 1 *Nov.* 1574. *bl.* 169, 182.

de Edelen gaarne goed regt zagen geſchieden. 't Schynt, dat de Steden deeze gevangenen ſpoediger wilden afgevaardigd hebben dan de Edelen: alzo men vindt, dat de Edelen, de regtspleeging wat ſlapper behandelende dan in 't eerſt, door de Steden, in Wintermaand, vermaand zyn, om daarmede meer voortgang te maaken (*m*). In 't Noorderkwartier, ontſtondt, omtrent het einde des volgenden jaars, diergelyk een twiſt, tuſſchen de zeven Steden, die 't geheele bewind aan zig getrokken hadden, en die van het platte land, welken, twee derde deelen der gemeene laſten te draagen hebbende, ook gaarne zitting en ſtem hadden in de Staatsvergaderingen. 't Geſchil kwam voor den Prinſe, die zig niet ongenegen toonde, om die van het platte land eenig genoegen te geeven, en, midlerwyl, drie Perſoonen magtigde, om de Vergaderingen der Steden by te woonen. Doch de Steden weigerden hen ter Dagvaart toe te laaten, den Prinſe verzoekende, den gegeven laſt wederom te willen intrekken. Toen begeerde hy, dat zy ſlegts eenen Gemagtigde van 't platte land zitting ter Dagvaart wilden geeven; doch zy bleeven volharden by de weigering (*n*): en de benaauwheid der tyden liet den Prinſe niet toe, dit ſtuk toen ſterker te dryven. In Lentemaand te vooren, hadt hy egter te wege gebragt, dat Grootebroek, eene open' Stede by Enkhuizen, plaats ter algemeener Dagvaart

Filips II. 1574.

(*m*) Reſol. Holl. 16 *Decemb.* 1574. *bl.* 249.
(*n*) Boe VIII. *Boek, bl.* 131 [659].

FILIPS III. 1574. vaart van alle de Hollandſche Steden vergund werdt (o). Doch men heeft 'er weinig of geen gebruik van gemaakt. De twiſt met Sonoi, die zig, zelfs naar 't oordeel des Prinſen, meer gezags aanmaatigde in 't Noorderkwartier, dan zyne Doorlugtigheid elders deedt, herleefde wederom, in den zomer des jaars 1576; doch werdt, op nieuws, door den Prinſe, tot redelyk genoegen der Steden, beſliſt. By deeze gelegenheid, ſchreef de Heer van Aldegonde aan Sonoi „ dat 's Lands Regeering meeſt by „ de Gemeente beſtondt, waarnaar men zig „ hadt te voegen (p)."

Ongemak van het woelen om meer gezags in de Regeering.

Terwyl men dus, om meer gezags in de Regeeringe woelde, ondervondt men het ongemak, dat hieruit noodwendig ryzen moeſt. Men wiſt, eerlang, niet, aan wien men zig moeſt vervoegen, om de zaaken, eindelyk, afgedaan te krygen; om dat men niet wiſt, waar of in wien de opperſte magt, in Holland, geplaatſt was. De Prins, 's Prinſen voorſtel. dit bevroedende, hieldt den Staaten, den twintigſten van Wynmaand des jaars 1574, voor, welk eene wanorde, uit deeze onzekerheid, te wagten ware, ernſtelyk begeerende, dat 'er nader orde op 's Lands Regeeringe geſteld wierdt. Voorts vertoonde hy, „ dat het gemeene volk in den waan ſcheen „ geraakt te zyn, dat de penningen, welken men opbragt, ten zynen byzonderen „ nutte, werden beſteed, waarom men agterlyker werdt, in 't draagen der gemeene laſ-

(o) Reſoj. Holl. 28 *Maart* 1575. *bl.* 183.
(p) BOR IX. *Boek*, *bl.* 167 [709]. Reſol. Holl. 22 *Auguſt.* 1576. *bl.* 139.

„ lasten; ook meer zwaarigheid maakte, om „ bezettingen in de Steden te ontvangen. „ Dat, ten anderen, de onwilligen in 't op„ brengen van ingewilligde lasten niet wer„ den uitgewonnen, waaruit tweedragt „ rees, tusschen de Steden, en tusschen „ de byzondere Ingezetenen. Waarby, „ ten derden, nog kwam, dat de geldmid„ delen verwardelyk bestierd werden, be„ taalende de Staaten, met penningen, tot „ voldoening van 't Krygsvolk geschikt, dik„ wils andere nooddruftigheden of schul„ den. Tot wegneeming van alle welke zwaa„ righeden, die de Prins meest allen hieldt „ te ontstaan, uit de inbeelding, dat de ge„ meene zaak hem in 't byzonder aanging, „ geen middel overig scheen, dan dat de „ Staaten zelven de gantsche Regeering aan „ zig namen, hem ontslaande van eenen last, „ dien hy verklaarde, niet uit zugt tot ei„ gen belang of eere, maar alleen om hun „ dienst te doen, op zig genomen te heb„ ben. Ten besluite, de Staaten tot een„ dragt vermaand hebbende, betuigde hy, „ niet naar ontslag te haaken, uit weerzin „ om hun by te staan; maar alleen, om dat „ hy zig bedunken liet, dat zulks tot 's Lands „ oorbaar strekken zou, willende hy, an„ derszins, gaarne den laatsten droppel zyns „ bloeds storten, voor 's Lands vryheid en „ welvaart (q)."

Maart III. 1574.

Hy vordert, dat men hem ontslavan 't bewind.

III. De Staaten draagen hem de opper-

De Staaten, onderling op 's Prinsen voorslag geraadpleegd hebbende, vonden zig in geene kleine verlegenheid. Zy konden, aan den

(q) Resol. Holl. 20 Oct. 1 Nov. 1574. bl. 148, 176.

Filips III. 1574. magt geduurende den oorlog op.

den eenen kant, den Prins niet miſſen, en begreepen, aan den anderen, dat hun meer gezags in de Regeeringe toekwam, dan zy, voorheen, hadden konnen gebruiken. Eindelyk, beſlootenze „ den Prinſe, geduurende den oorlog, de opperſte magt over alle 's Lands zaaken aan te bieden. Zy *baden* hem, den twaalfden van Slagtmaand, „ te Delft vergaderd zynde, in *zyne gelukzalige Regeeringe*, *met den Raad nevens hem zynde*, te willen *volharden*: waartoe zy hem, „ onder den naam van *Gouverneur of Regent*, „ *volſtrekte magt*, *gezag*, en * *opperſt bevel*, „ *goedwilliglyk*, *opdroegen*. Byzonderlyk, ſtonden zy hem 't bewind af over alle de ſchepen van oorloge, dat, tot hiertoe, aan de „ byzondere Steden geſtaan hadt, mids hyze, „ niet zonder der Staaten bewilliging, vervreemdde, of buitens Lands vervoerde. „ De verlofgelden, de pryzen en buiten „ mogt hy, tot onderhoud derzelven, beſteeden. Ook gaven zy hem volſlaagen bewind over 's Lands Domeinen, en ſtonden „ toe, dat de Wethouders, Schutteryen, „ Gilden en Gemeenten plegtige belofte „ deeden, om de ingewilligde laſten op te „ brengen, en bezettingen in de Steden te „ te ontvangen, wanneer de Prins en zyn „ Raad zulks noodig oordeelen zouden. Alleenlyk, bedongen zy, dat de Edelen en „ Steden, over zaaken van beden en belastingen, en van vernieuwing en verandering der Regeeringe, zouden moeten beſchreeven worden: ook, dat de voornaame Amptenaars, de Raaden van den Ho-

* *Souverain.*

„ ve

„ ve en die van de Rekeninge, met hunne bewilliging en ter hunner benoeminge, zouden moeten worden aangesteld. De Prins zou egter, des noods, op der Staaten geloove, tot vyftienduizend guldens toe, mogen ligten, zonder dat hy de Staaten hiervan, vooraf, behoefde te verwittigen: welke geligte penningen, voor twee derde door Holland, en voor een derde door Zeeland, zou moeten voldaan worden. En alzo zy ligtelyk bevroeden konden, dat de Prins, onaangezien dit alles, de Regeering niet zou willen aanvaarden, zo hy op geen vast inkomen, ten dienste van den Lande, staat maaken kon, beloofden zy, elk zyn aandeel, in zestigduizend Kroonen eens, reeds voor eenen geruimen tyd ingewilligd, vaardiglyk, te zullen opbrengen, behalve nog drie-entwintigduizendzeshonderd ponden ter maand, voor zekeren tyd (r)." Voorts, om de gunst zyner Doorlugtigheid te behouden, vermeerderden zy 't getal der Lyfwagten of Helbaardiers, die men, sedert eenigen tyd, op 's Lands kosten, voor hem aangenomen hadt, van vierendertig, op honderd hoofden, derzelver wedde, van agt op tien guldens ter maand, verhoogende (s). Filips III. 1574.

De Prins toonde zig genegen, tot het aanvaarden der Regeeringe; doch begeerde, dat hem vyfenveertigduizend guldens ter maand werden opgebragt, tot betaalinge van 't Krygsvolk. Voorwaarde, op welke de Prins de Regeering

(r) Resol. Holl. *Nov.* 1574. *bl.* 178.
(s) Resol. Holl. 23 *Nov.* 2 *Dec.* 1574. *bl.* 201, 211.

Filips III. 1574.

volk en van andere laſten. Maar hiertoe konden de Staaten niet verſtaan. Zyne Doorluchtigheid nam dit zo euvel, dat hy 'er hevig over uitvoer, zig *grootelyks beklaagende van* der Staaten *traagheid, ligtvaardigheid en * misſlagen*, en verklaarende, liever, met behoudenis van zyne eere, het Land te willen verlaaten, dan zig de Regeering, op den voorgeſlaagen voet, onderwinden (*t*). De Staaten, verzet door deeze verklaaring, beſlooten, terſtond, tot het opbrengen der gevorderde vyfenveertigduizend guldens, voor den tyd van zes maanden. Men vondt dezelven uit de Impoſten, die, ten deezen tyde, merkelyk verhoogd werden (*u*).

aanvaarden wil. Zyn ongenoegen. **fauten.*

'Aanſlag op Antwerpen.

Dus ſtondt het met 's Lands Regeeringe, toen de Prins, in den aanvang van Wintermaand, naar Zeeland vertrok, waarſchynlyk, onder anderen, om de Staaten deezes Landſchaps te beweegen, tot het bewilligen in den vorm der Regeeringe, welken men, in Holland, beraamd hadt. Doch hy hadt, daarenboven, eenen aanſlag op Antwerpen in den zin, die hem derwaards riep. Hy hielde, in deeze Stad, heimelyk verſtand, met *Maarten Neyen*, gezwooren Klerk en Griffier der Rekenkamer, door wiens beleid, een goed getal van Krygsknegten in de Stad gebragt, en hier en daar verborgen was. De Prins hadt eene Vloot van zeſtig ſchepen, te Vliſſingen, doen verzamelen, die, tot voor Lillo, de Schelde opvoer, en de Stad, met hulp van Neyen

(*t*) Reſol. Holl. 13, 25 *Nov.* 1574. *bl.* 196, 207.
(*u*) Reſol. Holl. 25 *Nov.* 10 *Decemb.* 1574. *bl.* 201, 239.

Neyen en de zynen, ten zekeren beſtemden dage, bemagtigd zou hebben. Doch Requeſens kreeg, zonder dat men regt weet op welk eene wyze, de lugt van den toeleg. Verſcheiden' medepligtigen werden ontdekt en geſtraft. Eenigen der voornaamſte Burgeren en Leden der Regeeringe, die 'er, insgelyks, deel aan gehad hadden, wiſten de kragt der bewyzen ten hunnen laſte te ontwyken. Maarten Neyen vlugtte, pas by tyds, naar Zeeland (v): waarmede deeze tweede aanſlag op Antwerpen, even vrugteloos als de eerſte, afliep. FILIPSTIJ. 1574.

V. Regeering van Holland in 's Prinſen afwezen.

Terwyl de Prins in Zeeland was, ſtondt het Opperbewind in Holland, aan de drie Raaden, den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, den Raad der Geldmiddelen, en den Raad ter Admiraliteit (w). Voorts waren 'er, al in Herfſtmaand, een' uit de Edelen, en twee Raaden uit den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, aangeſteld, om alle beſluiten van den Prinſe en de Staaten ter uitvoeringe te doen brengen (x). In Zeeland, hadt Oranje ook eenige orde geſteld op de Regeeringe; doch de Staaten nog tot geene eenigheid met die van Holland konnen brengen. Zy werden dan, onder anderen ten deezen einde, tegen den aanvang van Lentemaand des volgenden jaars, te Dordrecht, beſchreeven (y), en in Grasmaand daaraan, werden 'er eenige punten van Vereeniging van Holland en Zee- 1575.

(v) Boek VII. *Boek*, *bl.* 80 [585]. Hooft X. *Boek*, *bl.* 404 *enz.*
(w) Reſol. Holl. 9 *Decemb.* 1574. *bl.* 231.
(x) Reſol. Holl. 3 *Sept.* 4 *Octob.* 1574. *bl.* 73, 125.
(y) Reſol. Holl. 9 *Maart* 1575. *bl.* 132.

FILIPS III. 1575.

Orde op de Regeeringe van Holland en Zeeland onder den Prinse ontworpen.

Zeeland, *onder de gehoorzaamheid des Prinsen van Oranje*, ontworpen (z), waarin egter, sedert, eenige verandering gemaakt werdt. Wat laater, werden Jonkheer Jakob van der Does, Karel van Boisot, Arend van Dorp, Nikolaas van der Laan, Henrik Duist en de Advokaat Buis gelast, om eene nieuwe Ordonnantie op 't stuk der Regeeringe van Holland en Zeeland op te stellen (a); die, sedert, ter Staatsvergaderinge, werdt goedgekeurd. Zy bestondt in twintig Leden, hier op uitkomende: „ dat de Prins, *geduurende den oorlog*, „ *als Souverain en Overhoofd*, in alles, wat 's „ Lands behoudenis en bescherming betrof, „ volkomen magt van gebieden en verbieden „ hebben zou. Op Krygszaaken mogt hy, „ nevens zulken, die hy tot zig neemen „ wilde, bestelling maaken, naar welgevallen; de Krygsampten, hooge en laage, begeeven; de bezettingen leggen en verleggen; de overtreeders der Krygswetten straffen. Aan hem zou staan 't bestier der „ penningen, tot de lasten des oorlogs, door „ de Staaten, ingewilligd. Ook zou hy tot „ twintigduizend guldens toe mogen ligten, „ zonder der Staaten bewilliging te behoeven. „ Voorts zou hy 't Regt, van 's Konings wege, als Graave van Holland, door den „ Raade Provinciaal, doen handhaaven, dien „ Raad, de Hoofd-Officiers en andere Officiers van 't Geregt, die van ouds niet door „ de Rekenkamer plagten gesteld te worden, „ ins-

(z) Resol. Holl. 20 *April* 1575. *bl.* 245.
(a) Resol. Holl. 27 *May* 1575. *bl.* 291.

Mr. PAULUS BUIS,
Advokaat van Holland.

Is. Tirion excudit.

„ insgelyks uit 's Konings naam, by raade Filips III.
„ en uit eene benoeming der Staaten, aan- 1575.
„ ſtellende. Nog zou aan zyne Doorlugtigheid
„ ſtaan 't verleenen van gunſten, vergiffenis
„ van misdaaden, *wettiging, uitſtel van be- *Legiti-
„ taalinge en diergelyken; doch met kennis matie.
„ van de Officiers en Wethouders der Plaatſe.
„ Voorts, zou hy ook Oktrojen geeven
„ mogen; doch niet aan Steden, Vlekken of
„ Genootſchappen, dan by raade der Staa-
„ ten. De Prins zou, ten gewoonlyken ty-
„ de, de Wethouders der Steden ſtellen en
„ vernieuwen mogen, in gevolge der Privi-
„ legien; doch indien de nood of verzekerd-
„ heid zulks vorderde, zou het, ook buiten
„ den gewoonlyken tyd, nogtans zonder be-
„ nadeeling dier Privilegien, mogen geſchie-
„ den. Zyne Doorlugtigheid moeſt alle by-
„ zondere Privilegien, vryheden en loffely-
„ ke gewoonten handhaaven en voorſtaan:
„ ook de oefening der *Evangeliſche Gerefor-*
„ *meerde Religie, doende de oefening der Room-*
„ *ſche Religie ophouden*, zonder egter te ge-
„ doogen, dat op iemants geloof onderzoek
„ gedaan werdt. Tot zynen Raad, mogt de
„ Prins zulke Perſoonen verkiezen, als hy
„ goedvondt, zonder iemants benoeming;
„ doch Nederlanders, en meeſt Hollanders
„ en Zeeuwen. De Staaten, de Amptenaars,
„ Wethouders, Schutteryen en Gemeenten
„ zouden, hierop, den *eed van gehoorzaamheid*
„ *en onderdaanigheid* aan zyne Doorlugtigheid
„ doen, die ook, by eede, zou belooven moe-
„ ten, 's Lands voorregten en vryheden te
„ zullen beſchermen." In 't laatſte Lid van Ontwerp

FILIPS III. 1575.

dit Ontwerp, beloofden de Staaten van Holland en Zeeland eenen gemeenen Landraad te zullen aanſtellen, die de overige zaaken, de vereeniging en 't gemeene Land betreffende, zou beleiden, en den Prins, daartoe geroepen zynde, met raad en daad, helpen, behoudende zyne Doorlugtigheid, desonaangezien, de magt, om de Staaten, in 't gemeen of in 't byzonder, ook te beſchryven, wanneer hy 't goedvondt (*b*). Door middel van deezen Landraad, dien men verklaarde te willen aanſtellen, om den Prins te ontheffen van een deel van den laſt des bewinds, beoogden de Staaten, nog eenig inzigt te behouden, in zaaken van Regeeringe, als zy zelven niet vergaderd zouden zyn. Men hadt ook reeds een Berigtſchrift voor deezen Landraad ontworpen, waar uit blykt, dat hy, voornaamlyk, dienen zou, om zyne Doorlugtigheid te raaden, en om voor 't heffen der ingewilligde laſten en voor 't onderhouden van 't Verbond van vereeniging zorg te draagen (*c*). Beide de gemelde Ontwerpen werden, door de Leden, overgenomen, om daarop, ten ſpoedigſten, te beſluiten; en te gelyk aan den Prinſe van Oranje ter hand geſteld.

om eenen Landraad op te regten.

De Prins keurt het ontwerp op de Regeeringe goed.

Zyne Doorlugtigheid nam genoegen in 't ontwerp op de Regeeringe, betuigende, dat hy de Staaten niet genoeg bedanken kon voor 't goed vertrouwen, dat zy in hem ſtelden, en verklaarende, de Regeering, by voorraad, en tot dat de Staaten nutter en bekwaamer

(*b*) Reſol. Holl. 18 *May* 1575. *bl.* 294.
(*c*) Reſol. Holl. 19 *May* 1575. *bl.* 300.

mer voorwerp gevonden zouden hebben, te willen aanvaarden. Voorts, liet hy 't aan de Staaten, hem zo veel of zo weinig gezags te geeven, als zy zouden goedvinden, betuigende nooit meer gezags gezogt te hebben, dan hy, tot verzekerdheid en welvaart des Lands, noodig hadt geoordeeld. Omtrent den Godsdienst, riedt hy de Staaten, de Kerkenordening, onlangs gemaakt (*d*), eens te doen overzien, om uit dezelve te ligten, 't gene de burgerlyke Regeering betrof. Het aanstellen des Landraads, dat, gelyk uit het gevolg blyken zal, den Prinse niet behaagde, liet hy egter aan de Staaten, welken hy alleenlyk riedt, het werk deezes Raads zo te verdeelen, dat 'er geen tweespalt uit mogt ontstaan. Ook vondt hy raadzaam, dat 'er zes, in de plaats van vier Edelen, zo als 't ontwerp luidde, in den Landraad gesteld werden. Eindelyk, dagt hem dienstig, dat de ontworpen ordening op de Regeering, door de Wethouders, Schutteryen en Gemeenten, werdt goedgekeurd. Doch in dit laatste, vonden de Staaten merkelyke zwaarigheid, alzo men voorheen wel de Hoofdluiden en Dekens der Schutteryen en Gilden; doch nooit, zeidenze, alle Gemeenten plagt samen te roepen. Ook vergenoegde de Prins zig, sedert, met de goedkeuring der Hoofdluiden en Dekens (*e*), die, zo wel als de Vroedschappen, in alle de Steden van Holland, behalve te Gorinchem en te Schoonhoven, gehoord zynde,

Filips III. 1575.

Doch den Landraad niet.

(*d*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 481.
(*e*) Resol. Holl. 21 *May* 1575. *bl.* 311.

FILIPS III. 1575. de, 't ontwerp op de Regeeringe, met eenige geringe verandering, goedkeurden. 't Berigtschrift voor den Landraad, tegen welks opregting, Leiden alleen zig rondelyk verklaard hadt, ging egter door, by meerderheid van stemmen (*f*). Ten zelfden dage, 't was de vierde van Zomermaand, teken-den de Gemagtigden der Staaten van Holland en Zeeland, te Dordrecht, het Verbond van *Unie* of onderlinge Vereeniging, waarby men beloofde „ elkanderen, *onder de Regeering en gehoorzaamheid des Prinsen van Oranje*, te „ zullen bystaan en beschermen, tegen den gemeenen vyand, met wien men zig niet zou „ verdraagen, dan met gemeene bewilli„ ging, en by raade des Prinsen van Oran„ je. Voorts zouden de lasten des Krygs ge„ lykelyk gedraagen worden, en elk zyn best „ doen, omze behoorlyk te doen heffen. Men „ zou, beschreeven zynde, gezamenlyk, ter „ Dagvaart verschynen. Alle oude verschil„ len zouden, buiten iemants benadeeling, „ in den staat blyven, waarinze toen waren: „ over de opkomenden, zou de beslissing aan „ den Prinse staan. Men zou, over en we„ der, vry mogen handelen, en elkanders „ waaren niet onmaatig belasten. Men zou „ geene Poorters van elkanderen inneemen, „ dan met kennis van de Wethouders der „ Stad, uit welke iemant vertrokken was. „ De duisterheden, in dit Verbond voorko„ mende, werden gesteld aan de uitlegging „ van de meerderheid der Bondgenooten. 't „ Ver-

Verbond van Vereeniging tusschen Holland en Zeeland.

(*f*) Resol. Holl. 4 *Juny* 1575. *bl.* 356, 357.

„ Verbond zou zo lang duuren, als de tegen- Filips III.
„ woordige oorlog, of zo lang men 't, we- 1575.
„ derzyds, goedvinden zou." 't Was onderteekend, door vyf Hollandſche Edelen, en door de Gemagtigden der Steden Dordrecht, Delft, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Schoonhoven, Oudewater en Woerden; door de Gemagtigden van Noordholland en Waterland, en door de Gemagtigden der Zeeuwſche Steden, Middelburg, Zierikzee, Vliſſingen en Veere (*g*). Men vindt niet, dat die van Leiden geteekend hebben; doch wel, dat deeze Stad in 't verbond heeft bewilligd (*h*): al 't welk wy hier te liever melden, om dat men, by geenen anderen Hiſtorieſchryver, onzes weetens, aangetekend vindt, dat het werk der Vereeniging, in dit jaar, reeds zo verre gevorderd was. 't Hadt egter nog zyn vol beſlag niet. De Vroedſchappen van Zeeland en Noordholland hadden 'er, zo 't ſchynt, nog niet in bewilligd (*i*). Ook was men 't nog niet eens, om de gemeene middelen, in beide de Landſchappen, op eenen eenpaarigen voet, te heffen. 't Liep dan aan, tot in Grasmaand des volgenden jaars, eer alles afgedaan werdt.

Midlerwyl, waren de Staaten der twee Landſchappen, in Hooimaand, te Dordrecht, byeen geweeſt, om op 't ſtuk der Regeeringe te beſluiten. Zeeland, Zierikzee uitgezonderd, bewilligde in de gemaakte ontwerpen. Toen werden 'er eenigen gemagtigd, om den Prinſe De Prins aanvaardt de Regeering.

(*g*) Reſol. Holl. 4 *Juny* 1575. *bl.* 359.
(*h*) Reſol. Holl. 4 *Juny* 1575. *bl.* 356.
(*i*) *Zie* Reſol. Holl. 10, 21, 23 *Juny* 1575. *bl.* 381, 414, 420.

FILIPS III. 1575. se de Regeering aan te bieden, gelyk, by uitdruklyke Acte, den elfden van Hooimaand, te Dordrecht, gedagtekend, geschiedde (*k*). De Prins aanvaardde dezelve met dankzegging, alleenlyk maakte hy nu eenige zwaarigheid, dat hem gevergd werdt, *de oefening de Roomsche Religie te doen ophouden*, begeerende hy, dat, in de plaatse der woorden, *Roomsche Religie*, gesteld werdt, *Religien, strydende met het Evangelie:* gelyk, sedert, geschiedde (*l*). Ook werden 'er vier Gemagtigden aangesteld, om, met de Wethouders der Steden, alomme, op 't stuk van den Godsdienst, orde te stellen (*m*). Van toen af, werden Gemagtigden der Staaten gezonden op de Kerkelyke Byeenkomsten, gelyk men vindt, dat Sonoi, reeds in Grasmaand deezes jaars, *Filips Korneliszoon*, Burgemeester te Alkmaar, van zynen wege, op het Noordhollandsch Sinode, welk toen in deeze Stad gehouden werdt, hadt afgevaardigd (*n*). Toen tradt men tot het aanstellen des Landraads: waartoe die van Holland eenentwintig Persoonen benoemden, om uit dezelven veertien Raaden over Holland te kiezen. Doch de Edelen verwierpen deeze benoeming, alzo 'er maar twee uit hun lighaam onder gesteld waren, daar 't Ontwerp sprak van vier Edelen tot den Landraad te benoemen. 't Stuk bleef dan wederom, eenige weeken, steeken. Men schik-

Instelling des Landraads over Holland.

(*k*) Resol. Holl. 12, 15, 18, 19, 20 *July* 1575. *bl.* 487, 501, 514, 516, 520. *Zie ook* BOR VII. *Boek*, *bl.* 118 [641].
(*l*) Resol. Holl 22, 10 *July* 1575. *bl.* 528, 542.
(*m*) Resol. Holl. 30 *July* 1575. *bl.* 542.
(*n*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 103 [620].

ſchikte, eindelyk, aan zyne Doorlugtigheid, om de verkiezing te doen, die, in Oogſtmaand, de volgende agttien Landraaden verkoos: den Graaf van Kuilenburg, Jonkheer Jakob van der Does en Joan van Woerden van Vliet, Meeſter Adriaan van der Myle, Kornelis van Beveren, oud Burgemeeſter van Dordrecht, Meeſter Nikolaas Kamerling, Meeſter Kornelis Koning, Hendrik Duiſt, Nikolaas van der Laan, Meeſter Paulus Vos, Meeſter Jan Jakobszoon, Dirk Janszoon Lonk, Adriaan Robertszoon Helmduinen, Meeſter Sebaſtiaan van Looſen, Meeſter Henrik Meiſter, Meeſter Scipio Bovetis, Meeſter François van Blokhuizen en Adriaan Duiſt. Hun Berigtſchrift werdt ook vaſtgeſteld, overeenkomſtig met het ontwerp, daarvan gemaakt: waarop zy, ſedert, den eed deeden. Men ontwierp ook eene verdeeling van de bezigheden der Leden des Landraads, volgens welke, drie op zaaken van Regeeringe, zes op zaaken van Geldmiddelen, drie op Admiraliteits zaaken, drie op 't ſtuk der Veſtingen en Krygsbehoeften, en drie op 't ſtuk der mondbehoeften, te water en te lande, zouden hebben agt te geeven (o). Doch de Landraad was nog niet of naauwlyks in bedryf geweeſt, toen de Prins, die 'er nooit genoegen in genomen hadt, voorſloeg, om denzelven af te ſchaffen (p). Hy gaf voor reden „ dat „ het Berigtſchrift den Landraad te zeer ver„ bondt aan 't goedvinden der Staaten. Ook „ was

Filips III. 1575.

De Prins wil hem wederom afgeſchaft hebben.

(o) Reſol. Holl. 29 *July* 9, 12, 25, 27, 29 *Aug.* 1575. *bl.* 536, 553, 564, 598, 601, 609.
(p) Reſol. Holl. 20 *Sept.* 1575. *bl.* 647.

Filips III. 1575. „ was dezelve nog in Zeeland niet goedgekeurd. Zelfs werden 'er, door de Gemeenten en Schutteryen van Holland, nog zwaarigheden in gemaakt, waarom hy voor „ raadzaam hieldt, denzelven te niet te doen." Voorts ſtelde hy den Staaten voor „ dat de „ Edelen en Gemagtigden der Steden 't bewind wederom behoorden aan te neemen, „ en magt te hebben, om 't Land tot vyftigduizend guldens toe te belaſten, zonder „ daartoe bewilliging der Wethouderen en „ Vroedſchappen te behoeven. Ook kon „ men, zyns oordeels, de Leden des Landraads voegen by deeze Edelen en Gemagtigden der Steden, om met dezelven één „ lighaam uit te maaken, en de Staaten van „ den Lande, voor den tyd van een jaar, te „ verbeelden." Ligtelyk begreepen de Staaten, dat zyne Doorlugtigheid oordeelde, dat hem, by den tegenwoordigen vorm der Regeeringe, te weinig gezags gelaaten was, en dat hy, door 't vermeerderen van 't aanzien der Edelen en Gemagtigden ter Dagvaart, en door zo groot een getal van Landraaden, die allen door hem gekooren waren, met dezelven te vereenigen, het deel der Regeeringe, welk de Staaten nog aan zig gehouden hadden, en welk voornaamlyk het ſtuk der belaſtingen betrof, byna geheel in zyne handen geſteld vinden zou. Zy vertoonden den Prinſe dan, in antwoord op zyn voorſtel „ dat „ zy altoos beoogd hadden, den Prinſe de „ volkomen' Regeering op te draagen, onder zulk eene benaaming, als hy zelf zou „ goedvinden, zelfs onder die van *Graave*

„ *van*

„ *van Holland*, met behoudenis nogtans van de geregtigheid der Landen en van het gezag der Staaten, zo als zy het, van ouds, onder hunne Heeren, bekleed hadden." Zy voegden 'er by „ dat zy den Landraad „ hadden ingesteld, om dat zyne Doorlugtigheid den last der Regeeringe niet begeerde op zig te neemen, zonder dat de „ Staaten, vooraf, eenige punten op dezelve beraamden. Weshalve zy verzogten, „ dat de Landraad in 't bewind blyven mogt, „ mids zyne Doorlugtigheid de magt hadt, „ om tot vierentwintigduizend guldens toe „ op der Staaten geloof te ligten (*q*)." De Staaten werden, wat laater, nog byzonderlyk te Rotterdam beschreeven, om nader te besluiten op 's Prinsen voorslag (*r*): waarin zy, sedert, schynen bewilligd te hebben (*s*). Ook blykt het, dat de Landraad, niet door den Prinse zynde goedgekeurd, na deezen tyd, geheellyk, buiten bewind geraakt is. De Regeering bleef egter wankelen, tot in Lente des volgenden jaars, wanneer 'er, op nieuws, iet over vastgesteld werdt. Doch eer wy dit verhaalen, roept ons de orde der gebeurteniſſen, om 't gene 'er verder, in het loopende jaar, voorgevallen is, te boek te stellen.

Filips III. 1575.

De Staaten zoeken dien in stand te houden.

De Landraad loopt te niet.

Behalve 't stuk der Regeeringe, hieldt de Vredehandeling met Don Louis de Staaten van Holland en Zeeland, dit jaar, eenen geruimen tyd bezig. Doktor *Elbert Leo*-

VI. De Vredehandeling wordt hervat.

(*q*) Resol. Holl. 20 *Sept.* 1575. *bl.* 648.
(*r*) Resol. Holl. 21 *Sept.* 1575. *bl.* 654.
(*s*) Resol. Holl. 13 *Octob* 1575. *bl.* 693.

Filips III. 1575. *Leoninus*, Hoogleeraar in de Regten op de Leuvenſche Hoogeſchoole, en Meeſter *Hugo Bont*, voorheen Penſionaris van Middelburg (*t*), Gezanten van den Hove te Brusſel, waren, reeds in Wintermaand des jaars 1574, te Delft aangekomen (*u*), met laſt, om de Vredehandeling, die in den zomer afgebroken was, met den winter, te hervatten. Men gaf voor, dat het dubbeld van het Verzoekſchrift der Staaten van Holland, voorheen, zonder behoorlyk antwoord, wederom gegeven (*v*), naar Spanje gezonden, en nu van daar te rug gekomen was, met 's Konings volmagt, om de geſchillen te vereffenen. Leoninus en Bont, terſtond na hunne aankomſt, den Gemagtigden der Staaten en den Raade nevens zyne Doorlugtigheid vertoond hebbende, dat de Koning, door het aanhouden van den Keizer en van verſcheiden' andere Mogendheden bewoogen, genegen was, om zig, met den Prinſe en met die van Holland en Zeeland, te bevredigen, verklaarden te gelyk, dat men, van hunne zyde, in geene verdere onderhandeling begeerde te treeden dan met zyne Doorlugtigheid en met de Staaten zelven. Men gaf hiervan den Prinſe, die toen in Zeeland was, terſtond kennis (*w*). Hy beſchreef, hierop, tegen het einde van Louwmaand, de Edelen en groote en kleine Steden van Holland en Weſtfriesland, be-

(*t*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CCXXIII. *p.* 794.
(*u*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 84 [592].
(*v*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 481.
(*w*) Reſol. Holl. 20, 21, 22, 23, 25 *Dec.* 1574. *bl.* 253, 254, 258, 260, 264.

benevens de Steden van Zeeland, te Dordrecht (x): ook, naar 't ſchynt, die van Bommel en Buuren, welken, ten minſten, op deeze en veele volgende Vergaderingen, verſcheenen zyn, en, in egte ſtukken van deezen tyd, *die van Gelre, en Bondgenooten der Staaten van Holland en Zeeland* genoemd worden. Bommel hadt, al in 't jaar 1572, 's Prinſen zyde gekooren, en dezelve tot nog toe aangekleefd: ook genoot deeze Stad het voorregt van goederen, aldaar gefleeten wordende, uit Holland te mogen voeren, zonder Verlofgeld te betaalen (1.) Over Buuren, hadt Oranje, van wege zynen gevangen Zoon, 't Graaflyk bewind in handen. De Graaf van Boſſu ſchreef, ten deezen tyde, uit zyne gevangenis te Hoorn, aan den Prinſe van Oranje „ dat hy iets goeds, tot „ bevordering der Vrede, en zelfs de uitwisſeling van den Graave van Buuren, tegen „ zynen Perſoon, zag te wege te brengen, „ zo men hem, op zyn woord van eer, eenen keer naar Bruſſel wilde laaten doen." Doch de Prins antwoordde „ dat de toeſtand „ der tyden zyne reis naar Bruſſel, vooralsnog, niet gehengde, en te minder, door„ dien zyne wiſſeling tegen den Graave van „ Buuren op loſſe hoop ſteunde (y)." Ondertus-

Filips III. 1575.

Boſſu ſchryft aan den Prins.

(x) Reſol. Holl. 4, 6, 8 *Januar.* 1575. *bl.* 5, 7, 13.
(y) Bor VIII. *Boek, bl.* 84 [592].

(1) *Zie Reſol. Holl.* 3 Dec. 1574. bl. 223. Naderhand, toen men merkte, dat die van Bommel misbruik van dit voorregt maakten, en meer goederen vervoerden, dan zy in de Stad gebruiken konden, werdt het wederom ingetrokken. *Reſol. Holl.* 25 Aug. 1575. bl 596.

FILIPS III. 1575.

tuſſchen waren de Staaten byeen gekomen. Terwyl zy zaten, verſcheen, op den tweeden van Sprokkelmaand, in hunne Vergadering, Graaf *Gunther van Zwartſenburg*, verzeld van *Wolf*, *Graave van Hohenlo* en van andere Duitſche Grooten. De Graaf van Zwartſenburg hadt laſt van Keizer Maximiliaan den II, om de Vrede te helpen bemiddelen (*z*). Hy en Hohenlo waren elk met eene Zuſter des Prinſen van Oranje gehuwd, en ſcheenen dus veel op hem te zullen konnen winnen. Ook werdt Zwartſenburg, ſedert, door hem en de Staaten, verzogt, om de Vredehandeling by te woonen (*a*). Oranje begreep egter ligtelyk, dat hy noch de Landzaaten hunne rekening niet vinden zouden, by de voorwaarden, die men hun nu nog zou willen gunnen. Onder de Staaten, waren 'er nogtans, die ſterk haakten naar de Vrede, en geſchaapen ſtonden, nadeelige voorwaarden te zullen inwilligen, liever dan langer te volharden in eenen laſtigen oorlog. De Prins hieldt, hierom, den vergaderden Staaten voor „ dat de „ vrede, in 't gemeen, wel wenſchelyk was, „ doch dat zy ook ligtelyk laſtiger zyn kon „ dan de oorlog zelf, weshalve men geene „ vrede zoeken moeſt, die met Gods eer en „ met 's Lands vryheden en voorregten „ ſtreedt, en los en wankelbaar was." Ook vermaande hy de Staaten „ om, geduuren„ de de Vredehandeling, de noodige midde„ len te vinden en vaſt te ſtellen, om den oor-

De Graaf van Zwartſenburg komt herwaards, om de Vrede, van 's Keizers wege, te bemiddelen.

Oranje waarſchuwt de Staaten tegen eene valſche Vrede.

(*z*) Reſol. Holl. 2 *Febr.* 1575. *bl.* 45. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 87 [596].

(*a*) Reſol. Holl. 5 *Febr.* 1575. *bl.* 47.

„ oorlog voort te zetten (*b*)." Wyders, deedt hy, om 't werk der Vredehandeling in zyne magt te hebben, de Staaten beſluiten, om alle de ſtemmen der Leden van de Vergadering in vier te begrypen, eene voor de Edelen en groote Steden van Holland, eene voor de Staaten van Zeeland, eene voor de kleine Steden van Holland, en eene voor de Steden Bommel en Buuren. De vyfde en beſliſſende ſtem behieldt de Prins aan zig zelven (*c*). Hy was dus van drie ſtemmen, ten minſten, en gevolgelyk van 't beſluit der Vergaderinge meeſter, alzo de kleine Steden van Holland en Bommel, die, door zyn toedoen, ter Dagvaart geroepen waren, hem geheellyk waren toegedaan: zynde, daarenboven, Buuren de Hoofdplaats van zyns Zoons Graafſchap. Uit deeze ſchikking, ontſtondt, in de eerſte plaats, dat de Gemagtigden tot den Vredehandel, by de meerderheid der Staaten gekooren, den Prinſe allen aangenaam waren. Zy waren Jonkheer Jakob van der Does, Karel van Boiſot, Jonkheer Willem van Zuilen van Nyveld, Jonkheer Filips van Marnix, Heer van S. Aldegonde, Joan Junius de Jonge, Meeſter Adriaan van der Myle, Meeſter Paulus Buis, Jonkheer Arend van Dorp, Meeſter Nanning van Foreeſt, en Meeſter Kornelis Adriaanszoon Bakker, Penſionaris van Zierikzee (*d*). Van de Spaanſche zyde, waren, tot de Vredehandeling, ge-

Filips III. 1575.

Alle de ſtemmen ter Dagvaart in vyf begreepen.

Wederzydſche Gemagtigden.

(*b*) Reſol. Holl. 6 *Febr.* 1575. *bl.* 49. Bor VIII. *Boek, bl.* 86 [595.]
(*c*) Reſol. Holl. 5, 6, 7 *Febr.* 1575. *bl.* 47, 51, 52.
(*d*) Reſol. Holl. 6 *Febr.* 1575. *bl.* 50.

Filips II. 1575.

gemagtigd, behalve Leoninus, Maximiliaan Vilain van Gend, Heer van Raſſinghem, Stadhouder van Ryſſel, Douai en Orchies, Meesters Kornelis Suis en Arnoud Sasbout (*e*): waarby ſommigen nog voegen Ferdinand van Lannoi, Graaf van la Roche (*f*), dien ik egter, in de oorſprongkelyke ſtukken deezer Vredehandeling, zo alsze, in de Regiſters der Dagvaarten van Holland, te boek geſteld zyn, niet gemeld vind (2). De handelplaats was tuſſchen Geertruidenberg en Breda beſtemd; doch daarna werdt 'er Breda toe gebruikt: en alzo de Spanjaards, hier, meeſter waren, zondt de Landvoogd, op verſcheiden' tyden, Chriſtoffel van Mondragon, Juliaan Romero, Filips de Mendoza, Michiel d'Alentour, Willem de San Clemente, Michiel de Cruillas en de Heeren van Auchy en Waardenburg, naar Dordrecht, om aldaar, tot verzekering der Staatſche Gemagtigden, als gyzelaars, te blyven (*g*). Onder de Staatſche Gemagtigden', waren eenige Bevelhebbers van Steden, gelyk van Dorp en Boiſot; doch men gebruikte de voorzigtigheid, van hun, in hunnen laſtbrief, deezen titel niet te geeven, op dat de Spanjaards, hieruit, geene gelegenheid neemen zouden, om, in vervolg

Men verzwygt in den laſtbrief der Staatſche Gemagtigden, voorzig-

(*e*) Reſol. Holl. 5, 12 *Febr.* 1575. *bl.* 49, 59.
(*f*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 88 [597].
(*g*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 88 [597.]

(2) In 's Konings Commiſſie tot de Vredehandeling, wordt de Heer van Raſſinghem genoemd Stadhouder van Artois, in afwezendheid des Graaven van la Roche. Zie *Reſol. Holl.* 5 Maart 1575. bl. 120. En veelligt is 't hieruit ontſtaan, dat ſommigen den Graaf van la Roche ook onder 's Konings Gemagtigden geteld hebben.

volg van tyd, Bevelhebbers in Hollandſche of Zeeuwſche Steden te zetten, gelyk Alva reeds hadt poogen te doen, en de Prins en de Staaten, nu, *in den nood, tot een behulp*, gedaan hadden (*b*). De laſt der Staatſche Gemagtig den beſtondt, vooreerſt, alleenlyk, in antwoord te hooren, op het Verzoekſchrift der Staaten van Hooimaand des voorleeden jaars (3), en daarvan verſlag te doen (*i*). FILIPS III. 1575. tiglyk, den titel van Bevelhebber.

VII. Aanvang der Vredehandeling te Breda.

Men begon de onderhandelingen, te Breda, op den derden van Lentemaand, in 't byzyn van *Joan Borne*, Raadsheer des Graaven van Zwartſenburg, die ſchriftelyke aanbieding deedt, uit 's Graaven naam, om de Vrede te helpen bevorderen. De Koningſchen deeden den eerſten voorſlag, verzoekende de bezwaarniſſen der Staatſchen te mogen verſtaan, met aanbod van gewilligheid, om dezelven, naar behooren, weg te neemen. Doch de Staatſchen antwoordden, dat zy, voor eerſt, niet begeerden, dan antwoord op der Staaten Verzoekſchrift. Ook gaf men hun dit; doch in zulke algemeene bewoordingen, dat zy 'er niets van wiſten te maaken (*k*). Zy dee-

(*h*) Reſol. Holl. 12 *Febr.* 1575. *bl.* 60.
(*i*) Reſol. Holl. 14 *Febr.* 1575. *bl.* 63.
(*k*) Reſol. Holl. 7 *Maart* 1575. *bl.* 121, 122, 123, 125. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 88 [597].

(3) Meteren geeft (V. Boek, f. 96.) den inhoud op van eenen breeden en byzonderen laſt der Staatſche Gemagtigden. Doch om dat Bor van denzelven geene melding maakt; en vooral, om dat ik dien niet *gereguſtreerd* vind, in de Reſolutien van Holland, beſluit ik, dat Meteren een ontwerp gevolgd heeft, dat nooit ter Staatsvergaderinge vaſtgeſteld geweeſt is. Ik heb 'er, hierom, geen gebruik van gemaakt.

FILIPS III. 1575. deeden hiervan verſlag ter Staatsvergaderinge, en toen, met een Berigtſchrift, welk zy, in de bewoordingen, doch niet in den zin veranderen mogten, waartoe hun drie getekende blanken ter hand geſteld waren (*l*), te rug gekeerd zynde, verzogtenze een klaar en beſliſſend antwoord op hun Verzoekſchrift, welk, gelyk wy te vooren (*m*) zagen, op twee punten uitliep, het vertrek der uitheemſche Krygsknegten, en het byeenroepen der algemeene Staaten, om orde te ſtellen op 's Lands Regeeringe. Men vraagde hun, wie zy, door uitheemſchen, verſtonden, en welk eene Staatsvergadering zy begeerden? Het antwoord, welk zy hierop gaven, en welk, daarna, door den Prins en de Staaten, nog nader verklaard werdt, behelsde, met ronde woorden, dat men, door uitheemſchen, onder anderen, de Spanjaards verſtondt, en dat men begreep, dat de Staaten zo algemeen beſchreeven moeſten worden, als zy, in 't jaar 1555, op de overdragt der Landen door Keizer Karel, beſchreeven geweeſt waren: en dat zy dan ook vryelyk klaagen en raadgeeven zouden mogen, op 't ſtuk van 's Lands Regeeringe (*n*).

Aanbieding der Koningſchen.

Toen men zig dus verklaard hadt, ſpraken de Koningſchen ook ronder. „ Hard was 't, „ zeidenze, de Spanjaards, 's Konings natuur„ lyke Onderzaaten, die hem menigen dienſt „ gedaan hadden, ten Lande uit te jaagen, „ daar de Staatſchen, Franſchen, Engelſchen, „ Schot-

(*l*) Reſol. Holl. 7, 9 *Maart* 1575. *bl.* 117, 130, 131.
(*m*) VI. *Deel*, *bl.* 480.
(*n*) Reſol. Holl. 17 *Maart* 1575. *bl.* 158 *enz.*

„ Schotten, Duitſchers, eigenlyke uitheem- Filips III.
„ ſchen, in dienſt hielden: nogtans zou de 1575.
„ Koning hen niet langer in 't Land houden,
„ dan de nood zulks zou vereiſchen. Hem
„ meer af te vergen, zou tegen zyn gezag
„ en hoogheid aanloopen, waarvoor men
„ egter ſcheen te willen zorgen. Wat het
„ byeenroepen der algemeene Staaten be-
„ trof, de Koning zou ook te vrede zyn, zig,
„ na dat alles in ruſt gebragt zou wezen,
„ van hunnen raad te dienen, in zaaken ter
„ hunner kenniſſe ſtaande; doch zaaken, af-
„ hangende van de opperſte magt en van
„ het welbehaagen zyner Majeſteit, behoor-
„ de hy, met zynen Raade, af te doen. De-
„ wyl, in allen geval, de Staaten niet zou-
„ den konnen beſchreeven worden, voor
„ men de wapenen hadt nedergelegd, zo boo-
„ denze, om hiertoe te geraaken, van 's
„ Konings wege, aan, Holland, Zeeland,
„ Bommel en Buuren te willen handhaaven
„ of herſtellen, in de voorregten, die zy,
„ voor de beroerten, bezeten hadden. Al
„ wat in de beroerten bedreeven was zou
„ vergeten en te niet gedaan zyn. De gevel-
„ de vonniſſen van ballingſchap en verbeurd-
„ verklaaring zouden insgelyks vernietigd,
„ de genomen' goederen wedergegeven, de
„ gevangenen, met naame de Graaf van Bos-
„ ſu, wederzyds, geſlaakt worden. Doch de
„ Prins en de Staaten zouden de Landen,
„ Steden, Sloten en Sterkten, ook het ge-
„ ſchut en de ſchepen, die in hunne magt
„ waren, moeten overgeeven: midsgaders de
„ Huizen en goederen, vooral geeſtelyken,

FILIPS III. 1575. „ zo ver zy nog in wezen waren. De Roomſch-
„ Katholyke Godsdienſt zou, alomme in de
„ Nederlanden, gelyk ten tyde van 's Ko-
„ nings inhuldiging, geoefend worden, al-
„ zo de Staaten, toen en nog onlangs, be-
„ tuigd hadden, daarby te willen leeven en
„ ſterven. De Onroomſchen zouden egter,
„ voor deeze reize alleen, vryheid hebben,
„ om hunne goederen, binnen zekeren tyd,
„ te gelde te maaken, en ten Lande uit te
„ vertrekken. Tot verzekering van al 't ge-
„ noemde, zou men den Staaten 's Konings
„ woord en zegel geeven, en daarenboven,
„ 't gene men, op hunne verdere begeerte,
„ naar redelykheid, zou vinden te behoo-
„ ren (o)."

Antwoord der Staatſchen.

Oranje, en de Edelen en Steden van Holland en Zeeland, nevens Bommel en Buuren, de aanbieding der Koningſchen overwoogen hebbende, antwoordden, na weinige dagen, „ dat het verzoek van 't vertrekken der Span-
„ jaarden niet hard ſchynen moeſt, alzo men
„ hen, in 't jaar 1559, wel om reden van
„ minder gewigt, 't bezetten der grenzen
„ door inlanders, het Land hadt doen ver-
„ laaten. In Spanje, waren zy 's Konings
„ natuurlyke onderzaaten, ja; maar niet in
„ de Nederlanden, Ook hadden zy, al voor-
„ lang, beweezen, welk een hert zy den Ne-
„ derlanderen toedroegen, hen, van dat zy,
„ hier voet in 't Land gezet hadden af, voor
„ Ketters en weêrſpannigen uitkrytende.
„ Van

(o) Reſol. Holl. 17 *Maart* 1575. *bl.* 161. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 88 [598].

„ Van hunne geweldenaaryen konden Gend, Filips III.
„ Doornik, Antwerpen, Mechelen, Lier, 1575.
„ 's Hertogenbosch, Deventer, Utrecht, Rot-
„ terdam en andere Steden getuigen: alwaar
„ men, nog dagelyks, hoorde vermaanen,
„ hoe waaragtig nu het zeggen bevonden
„ werdt, dat Neêrland zig der vermaagschap-
„ ping met Spanje eens te laat beklaagen
„ zou. Tegen zo veel gewelds, hadt men
„ zig, 't was waar, ook van de hulp van uit-
„ heemschen, Franschen, Engelschen, Schot-
„ ten en Duitschers moeten bedienen; doch
„ deezen hadden zig nooit 's Lands Regee-
„ ringe onderwonden; maar den Prinse en
„ den Staaten gehoorzaamd; behalve dat
„ de Duitschers, naauwlyks, voor vreemden,
„ in Holland en Zeeland, behoorden gere-
„ kend te worden; alzo deeze Landen altoos
„ als een Ryks-Graafschap plagten te wor-
„ den aangemerkt. Nogtans dagt men alle
„ uitheemschen af te danken, zo dra de ge-
„ legenheid zulks gehengen zou. Wyders
„ beriep men zig, te vergeefs, op de dien-
„ sten, die de Spanjaards hadden gedaaan. Zy
„ mogten het nadeel, dat dezelven veroor-
„ zaakt hadden, niet opweegen. Men hadt het
„ slegts den Nederlandschen Steden te vraa-
„ gen, die genoegzaam allen schuw waren
„ van Spaansche bezetting, dezelve, voor
„ merkelyke sommen, gelyk Amsterdam nog
„ onlangs gedaan hadt, afkoopende. Maar
„ de Nederlanders hadden den Koning, en
„ Keizer Karel te vooren, dienſten gedaan,
„ die anderen lof, beter loon waardig wa-
„ ren. Sint Quintin, Grevelingen, Italie,

Filips III. 1575. „ Afrika zelve konden hiervan getuigen. En „ desonaangezien hadt men, in 't jaar 1520, „ in Spanje, geene Nederlanders, in de Re- „ geering, willen gedoogen (p). Te zeggen, „ dat de Koning de Spanjaards wilde laaten „ vertrekken, als de nood over zyn zou, „ en dat het onbetaamlyk was, hem meer „ te vergen, was zo veel als toegegeven, „ dat zy terſtond het Land ruimen kon- „ den: alzo Holland en Zeeland niet ſlegts, „ maar de algemeene Staaten aanhielden, „ op hun vertrek: waartoe men den Ko- „ ning egter niet dwingen; maar, door „ bidden, beweegen wilde. Aangaande de „ Vergadering der algemeene Staaten, de- „ zelve zou gewiſſelyk niet konnen gehou- „ den worden, op zulk een' voet, en met zo „ veele bepaalingen, als de Koning ſcheen „ te begeeren. De Staaten hadden, van ouds, „ regt gehad, om den Vorſt raad te geeven, „ en hem den toeſtand des Lands en der Re- „ geeringe, waarvan zy van naby kennis heb- „ ben konden, te ontdekken en voor te hou- „ den. In de jaaren 1558 en 1559, hadden „ zy den Koning nog verſcheiden' voorſla- „ gen, op het beleiden des Franſchen oor- „ logs, gedaan. Hunne Vertoogen hadden „ ook, dikwils, merkelyke veranderingen „ te wege gebragt, in 's Konings Plakaaten „ en Ordonnantien, ja dezelven, ſomtyds, „ doen ſchorſen en afſchaffen. Daarentegen, „ ſcheen men nu de Staaten alleen te willen „ byeen roepen, om in 's Konings Beden te „ bewilligen, hen voorts, in alles, aan het „ vol-

(p) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 422.

„ volſtrekt gebied zyner Majeſteit onder- Filips III.
„ werpende; gelyk van zulk een' toeleg, in 1575.
„ de onderſchepte Brieven van Don Fran-
„ cisko d'Alava, reeds in den aanvang der
„ beroerten, gewag gemaakt was. Alva hadt,
„ hiertoe, ook reeds gearbeid, en men ſcheen
„ zyn ſpoor te willen volgen. De andere pun-
„ ten, de herſtelling en handhaaving van 's
„ Lands voorregten, 't vergeeten van 't voor-
„ leedene, het ſlaaken der gevangenen en
„ diergelyken waren aanneemlyk; doch 't
„ zweemde naar geene opregtheid, dat men,
„ daarby, overlevering vorderde van Ste-
„ den, Sterkten, Schepen, Geſchut en ande-
„ re dingen. Dus werden, volgens het oud
„ verdigtſel, de ſchaapen bewoogen, om de
„ honden, die hen bewaakten, over te le-
„ veren, op dat hen de wolven, daarna, te
„ ligter zouden konnen verſcheuren. Want
„ men hieldt den Prins en de Staaten nog
„ voor weêrſpannigen, die men, naderhand,
„ ligtelyk ter ſtraffe zou konnen vorderen,
„ ſchoon zy zig nimmer tegen den Koning
„ vergreepen hadden; maar veeleer dank ver-
„ dienden, om dat zy 's Konings Landen te-
„ gen Alva's dwinglandy hadden beſchermd.
„ Ook hadden zy altoos verklaard, dat zy
„ de wapenen niet tegen den Koning had-
„ den opgevat, noch van zins waren, zig
„ zyner gehoorzaamheid te onttrekken. On-
„ redelyk was het, wyders, hun te vergen,
„ of den hervormden Godsdienſt, of het Land
„ te verlaaten. Hierdoor, wreef men hun
„ eenen blaam van Ketterye aan, daar zy
„ zig aan 't Katholyk Apoſtoliſch geloof hiel-

FILIPS III. 1575. „ den, en alleenlyk de grove misbruiken „ verworpen hadden, om Gode en den Ko„ ning elk het zyne te geeven. Zy moeſten „ dan, rondelyk, verklaaren, dat zy geen ge„ noegen neemen konden in de voorwaar„ den, welken men hun aanboodt, op welken „ zelfs zy nog weinig vertrouwen konden, „ als die in verſche geheugenis hadden, wat „ aan Egmond, Hoorne, Montigni en ande„ ren ware geſchied. Vreemder en harder „ was 't ook, zo veele getrouwe Onderzaa„ ten, die den hervormden Godsdienſt be„ leeden, ten Lande uit te dryven, dan drie„ of vierduizend Spanjaards, die zig hier, „ zeven of agt jaaren, vet gemeſt hadden, „ naar hun Vaderland, te rug te doen keeren. „ Zeker! 's Lands welvaart zou verdreeven „ zyn, als men, met zo groot een' hoop volks, „ de neeringen, de handwerken en de zee„ vaart verdreeven hadt. De gunſt, om hunne „ goederen te gelde te mogen maaken, zou „ den vertrekkenden weinig waardig zyn, al„ zo menze niet dan tot laagen prys begeeren „ zou, indien 'er al koopers toe gevonden „ werden. Dat men hun deeze vryheid nog „ maar voor éene reize wilde toeſtaan, gaf „ niet donkerlyk te kennen, dat men de o„ verblyvenden, op nieuws, door de Spaan„ ſche Inquiſitie en ſtrenge Plakaaten, dage„ te ontruſten; waardoor nieuwe elende te „ dugten was, en 's Konings Kroon van ee„ nen haarer ſchoonſte takken ſtondt beroofd „ te worden; 't welk men, vooral, beletten „ moeſt. Zy verzogten dan, dat men hun ver„ toog, als ſpruitende uit getrouwe gene-

„ gen-

„ genheid tot den Koning, en uit regtſchaa- Filips III.
„ pen zugt tot 's Lands welvaart, ten beſte 1575.
„ duiden wilde, terwyl zy God baden, dat hy
„ zyne Majeſteit en deszelfs Gemagtigden, met
„ beteren raad, wilde zegenen (q)."

Toen dit antwoord ter Staatsvergadering o- Een Burverwoogen werdt, viel 'er iets byzonders voor, gemeesdat hier verdient gemeld te worden. *Kornelis* ter van *Franszoon*, Burgemeeſter van Woerden, wei- Woerden gerde het te tekenen, om dat 'er in geſteld werdt, maakt dat de Godsdienſt, die hier te Lande openlyk zwaarigheid om geoefend werdt, zynde de hervormde, zo dit antals die te Geneve, door Kalvyn en anderen, woord te begreepen was, de Katholyke Apoſtoliſche tekenen. Godsdienſt was; waarvoor hy alleen hieldt den hervormden Godsdienſt, volgens de Augsburgſche belydenis, die te Woerden in 't openbaar werdt geleerd. Doch na dat de Advokaat Buis en anderen hem vertoond hadden, dat niemant zig, door zyne ondertekening, verder verklaarde, dan voor de Stad, van welke hy afgezonden was, liet hy zig overhaalen, om te tekenen; mids men hem Acte verleende van 't gene hy hadt aangemerkt, gelyk geſchiedde (r).

Op het antwoord van den Prins en de Staa- Nadere ten, kwam, eerlang, wederantwoord van de uitbieSpaanſche zyde, gedagtekend den eerſten ding der van Grasmaand, waarin men zig verder o- Koningpende, en aanboodt „ de Spanjaards te doen ſchen. „ vertrekken, mids men ook, van de andere „ zyde, het uitheemſch Krygsvolk afdankte.

„ Ook

(q) Reſol. Holl. 21 *Maart* 1575. *bl.* 166. Eor VIII. *Boek*, *bl.* 89 [599].
(r) Reſol. Holl. 21 *Maart* 1575. *bl.* 172.

Filips III. 1575. „ Ook beloofde men, de algemeene Staaten „ te zullen vergaderen, even als ten tyde van „ de overdragt der Landen door Keizer Karel, „ geſchied was. Doch in 't ſtuk van den Gods„ dienſt, kon men geene verandering gedoo„ gen: 't Handhaaven van den waaren hadt „ de Koning, by zyne inhuldiging, bezwoo„ ren. Eer egter de Onroomſchen 't Land „ behoefden te ruimen, wilde men hun zes „ maanden tyds gunnen, om orde op hunne „ zaaken te ſtellen, en agt of tien jaaren, tot „ het verkoopen hunner goederen, die zy zelfs „ zouden mogen behouden, mids zy dezelven „ van Roomſchen lieten beſtieren, en, ge„ duurende hun verblyf in 't Land, hunnen „ Godsdienſt niet openlyk oefenden, noch „ iemant ergernis gaven. Wien dit niet ge„ viel, moeſt het miſſen van zyn Vaderland „ den Koning niet, maar zig zelven wyten. „ Ondertuſſchen, werdt deeze vryheid, ſlegts „ voor éene reize, toegeſtaan, om 't Land „ niet geduurig in onruſt te helpen, door het „ invoeren van de eene nieuwigheid na de an„ dere. En zo ſlegts de uitheemſche Leeraars „ zig bekeerden, of 't Land ruimden, hadt men „ reden om te verwagten, dat de Onderzaaten „ het Roomſch geloof, te gelyk met hunne „ neeringen en hanteeringen, zouden blyven „ aankleeven, waarin de Koning hen dagt te „ handhaaven, zonder hen ooit met de Spaan„ ſche Inquiſitie te bezwaaren, die hy, ook „ nimmer te vooren, gedagt hadt, onder hen „ in te voeren (s)." Glim-

(s) Reſol. Holl. 2 *April* 1575. *bl.* 202. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 91 [902].

Glimpig, voorwaar! was deeze aanbieding. Men ſcheen hier den Staatſchen in te willigen, 't gene zy, by hun Verzoekſchrift, begeerd hadden, 't vertrek der Spanjaarden en de Vergadering der algemeene Staaten. 't Punt van den Godsdienſt maakte alleen nog zwaarigheid. Maar de Prins en de Staaten hadden, hierop, tot nog toe, niet verder openlyk gedrongen, dan dat zy, ſchorſing van Inquiſitie en Plakaaten hadden begeerd; waaromtrent hun nu zelfs verzekerd werdt, dat zy nooit voor de Spaanſche Inquiſitie zouden te dugten hebben. Dus werdt hun dan 't vuur nader aan de ſcheenen gelegd: ook liep het volle twee maanden aan, eer zy een klaar en volledig antwoord op deeze nadere uitbieding gereed hadden. Filips III. 1575. Aanmerkingen over dezelve.

Om, midlerwyl, niet ſtil te zitten, traden de Prins en de Staaten, met 's Konings Gemagtigden, in onderhandeling, over eene omſtandigheid. Men meende, uit hun jongſte Geſchrift, en uit eenigen hunner redenen, te hebben konnen opmaaken, dat zy het antwoord van den Prinſe en de Staaten, op hunnen eerſten voorſlag, ſlegts hielden voor het werk van eenige byzondere Perſoonen: waarom men hun aanboodt, dit hun laatſte Geſchrift, in de Vroedſchappen, te laaten rondgaan, en hun het antwoord, dat men daar ontvangen zou, vervolgens, te laaten toekomen. Doch om een werk van zo veel omſlags niet vrugteloos te doen, verzogt men, vooraf, te mogen weeten, of 's Konings Gemagtigden nu 't uiterſte van hunnen laſt geopend, dan of zy, van 's Konings wege, nog De handeling wordt gerekt.

Filips III. 1575.

iets naders voor te ſtellen hadden (*t*). Doch deezen vonden de zwaarigheid, die men hun voorwierp, ten hoogſten vreemd, verklaarende nergens te kennen gegeven te hebben, dat zy de begonnen handeling niet genoegzaam gewettigd hielden, en gantſchelyk gezind te zyn, om op den zelfden voet voort te gaan. Voorts wilden zy zig niet openen, wegens 't gene hun verder door den Koning gelaſt mogt zyn, voor dat zy antwoord bekomen zouden hebben op hun jongſte Geſchrift (*v*). Het Geſchrift der Staatſchen, waarop dit antwoord gegeeven werdt, luidde, uit den naam van den Prins, de Staaten van Holland en Zeeland, Bommel en Buuren, *met hunne* **Bondgenooten*. De Koningſchen hadden gevraagd, wie men met deeze *Bondgenooten*, meende, op dat zyne Majeſteit wiſte, met wie hy handelde? En werdt toen, van de Staatſche zyde, verklaard, dat men 'er zulken door verſtondt, die, ſedert den jaare 1566, 't Land verlaaten hebbende, nog hunne zyde hielden (*w*).

* *Geaſſocieerden.*

Zwartſenburg vertrekt, zonder de Vrede te konnen uitwerken.

De Graaf van Zwartſenburg hadt, middelerwyl, met reizen over en weder, zyn beſt gedaan, om de partyen te beweegen, tot het uitbieden en aanneemen van redelyke voorwaarden van bevrediging: doch ziende 't werk haperen aan 't punt van den Godsdienſt, ſloeg hy een Beſtand van zes maanden voor, binnen welken tyd, de Godsdienſt blyven zou, in den ſtaat, daar hy toen in was.

(*t*) Reſol. Holl. 4 *April* 1575. *bl.* 210.
(*v*) Reſol. Holl. 13 *April* 1575. *bl.* 223.
(*w*) Reſol. Holl. 19 *April* 1575. *bl.* 243.

was. 't Schynt, dat hy dit Beſtand den Prins en de Staaten, die toen, van Dordrecht, te Geertruidenberg, gekomen waren, reeds hadt doen goedvinden. Doch de Landvoogd hadt 'er geen gevallen in: begeerende ſlegts een Beſtand van twee maanden, mids de Onroomſche Godsdienſt, ondertuſſchen, ophieldt, toe te ſtaan (x): waarop Zwartſenburg, geenen kans ziende, om iets meer, tot bevordering der Vrede, te wege te brengen, deeze Landen verliet, en naar Duitſchland te rug keerde (y). De Staaten hadden hem en zyner Gemaalinne, te vooren, een geſchenk toegelegd in Juweelen, ter waarde van drieduizend of vyfendertighonderd guldens (z). Aan den Graave van Hohenlo vereerdenze een zilveren Lampet, van duizend of twaalfhonderd guldens. Zwartſenburgs Geheimſchryver bekwam een' gouden Keten van honderd Kroonen (a). Filips III 1575.

Midlerwyl, werdt de uitbieding der Koningſchen, in alle de Vroedſchappen, overwoogen. De Geheimſchryver De la Torre, in den aanvang van Bloeimaand, met vrygeleide, te Geertruidenberg, gekomen, vorderde den Prinſe en den Staaten antwoord af. Men gaf het, op den naam van den Prinſe, van de Edelen, en van de Wethouders, Vroedſchappen, Schutteryen, Gilden en gemeene Neeringen der Steden van Holland en Zeeland, met Bommel en Buuren (b); doch 't

(x) Reſol. Holl. 13 *April* 1575. *bl.* 225, 226.
(y) Bor VIII *Boek*, *bl.* 93 [604]. 95 [606].
(z) Reſol. Holl. 4, 5 *Maart* 1575. *bl.* 115, 116.
(a) Reſol. Holl. 13, 17 *April* 1575. *bl.* 232, 237.
(b) Reſol. Holl. 19 *April* 1575. *bl.* 249.

Filips III. 1575.

't werdt ten Hove gewraakt, als bewimpeld. Men boodt aan, alle duisterheden op te helderen (*c*), zo draze werden aangeweezen: 't welk zynde geschied (*d*), kwam 'er, eindelyk, op den eersten van Zomermaand, een antwoord, welk deezen zin hadt. „ De „ aanbieding van herstelling in de Privilegien was aanneemlyk, zo men 'er, in vryheid van geweten, gebruik van maaken „ kon; maar wat konze hun baaten, die 't „ Vaderland zouden moeten ruimen? De „ Koning zou dan gelieven, de vervolging „ te doen ophouden, wanneer zy hem hunne gehoorzaamheid bewyzen zouden, niet „ minder dan hunne Voorvaders gedaan hadden. Op verzekeringen was niet te bouwen, als men de Sterkten en Krygsbehoeften zou moeten overleveren, eer 't vreemd „ Krygsvolk de Landen verliet, en eer de „ eendragt herstelt ware, door de orde, by „ de Vergadering der algemeene Staaten te „ beraamen. Dit moest dan voorgaan, zou „ men de Vrede konnen bevestigd zien. Hun „ verlangen naar dezelve hadden zy nu, zo „ zy meenden, duidelyk getoond. Doch om „ het ten overvloede te doen blyken, waren „ zy gezind, het punt van den Godsdienst, „ van de verzekering en alle de overigen te „ verblyven aan eene wettige Vergadering „ der algemeene Staaten. Wist men ook „ een bekwaam middel te vinden, om, tusschen 't vertrek der Spanjaarden en de dag- „ vaart

Antwoord op de nadere uitbieding der Koningschen.

(*c*) Resol. Holl. 20 *May* 1575. *bl.* 305.
(*d*) Resol. Holl. 23 *May* 1575. *bl.* 314. Boe VIII. *Beck*, *bl.* 94 [606].

„ vaart der algemeene Staaten, alle daadlyk- Filips III.
„ heid te voorkomen; zy zouden de redelyk- 1575.
„ heid plaats geeven (*e*)."

Midlerwyl, waren de Spaanſche gyzelaars van Dordrecht vertrokken, en de Vredehandling, te Breda, geſchorſt; doch eenigen derzelven, in Zomermaand, te rug gekeerd zynde, kwamen de Staatſche Gemagtigden ook wederom te Breda, alwaar hun, den drieentwintigſten, een wederantwoord der Koningſchen ter hand geſteld werdt, inhoudende „ dat de Godsdienſt, zynde door den Ko-
„ ning bezwooren, zo wel als de Privilegien,
„ herſtelling behoefde; dat men den On-
„ roomſchen reeds genoeg hadt toegeſtaan;
„ dat de Koning nogtans genegen was, 't
„ goeddunken der algemeene Staaten te hoo-
„ ren, beide over de Regeeringe en den
„ Godsdienſt, om daarna zelf orde te ſtellen.
„ 't Uitheemſch Krygsvolk was zo ſpoedig
„ niet te verzenden. Ook was 't niet veilig,
„ 't heir te verzwakken, eer 't Verdrag ge-
„ tekend ware. Wiſten de bondgenooten
„ nogtans, eenige verzekering te geeven,
„ dat het Verdrag en 's Konings beſluit, na
„ 't hooren der algemeene Staaten, agter-
„ volgd zou worden; men wilde, daarnaar,
„ met genegenheid, luiſteren (*f*)." De Staatſchen, beſpeurende, dat men den Roomſchen en geenen anderen Godsdienſt in 't Land toelaaten zou willen, begonden te zien, dat

Wederantwoord der Koningſchen.

(*e*) Reſol. Holl. 23 *May*, 3 *Juny* 1575. *bl.* 316, 355. Boa VIII. *Boek*, *bl.* 94 [607].

(*f*) Reſol. Holl. 30 *Juny* 1575. *bl.* 448. Boa VIII. *Boek*, *bl.* 95 [608].

FILIPSIII. 1575. dat eene Vergadering der algemeene Staaten, wier goeddunken de Koning zou konnen volgen of niet, naar zyn welgevallen, den Landzaaten geene vryheid van Godsdienſt, 't punt daar nu alles op ſcheen te draaijen, zou konnen bezorgen. Zy klaagden derhalve „ dat men zo geveinsdelyk met hen „ handelde, hun mompende, met eene al„ gemeene Staatsvergadering, die ſlegts haar „ gevoelen zou mogen zeggen over 't ſtuk „ van den Godsdienſt, zonder meer. Wreed„ heid was het, zeker! zo veele menſchen „ ten lande uit te wyzen (*g*), onder voor„ wendſel van 's Konings eed, daarmen be„ wyzen kon, dat zyne Majeſteit niet der „ Roomſche maar der Heilige Kerke gezwoo„ ren hadt. Zy verzogten dan, nogmaals, „ dat men hun vryheid van Godsdienſt toe„ ſtondt, of dit punt en alle de anderen vol„ komenlyk verbleeve aan de algemeene „ Staaten. Ook behoorde men 't uitheemſch „ Krygsvolk te doen vertrekken; doch hun, „ midlerwyl, geene afdanking te vergen, „ alzo zyne Majeſteit veel beter dan zy in „ ſtaat was om, des noods, een nieuw heir „ op de been te brengen. Was men egter „ bedugt voor 't pleegen van eenige vyand„ lykheid, men mogt middelen van verze„ kering voorſlaan, waarop de Staatſchen „ behoorlyk genoegen geeven zouden (*h*)." Doch tot dit laatſte, het voorſlaan van middelen van verzekering verklaarden de Koning-

(*g*) *Vid.* VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXLIX. *p.* 841.
(*h*) Reſol. Holl. 30 *Juny* 1575. *bl.* 450. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 95 [609].

ningschen geenen last te hebben: ook niet, om den voorslag der Staatschen te verwerpen, of aan te neemen. Zy verzogten alleenlyk tyd, om aan den Koning te schryven, en antwoord van hem te bekomen, tot den eersten van Slagtmaand, en begeerden, mid lerwyl, over een verzekerd Bestand, in onderhandeling, te treeden, binnen welk de stroomen egter geslooten zouden blyven; doch de oefening van den Roomschen Godsdienst zou vry staan: ook zouden de uitgeweekenen in 't vry gebruik hunner goederen moeten worden hersteld. De Staatschen oordeelden, daarentegen, dat men, gedurende het Bestand, by de bezettingen en op de binnenlandsche stroomen, de wapenen moest doen afleggen; en zo de Koning de stroomen van boven wilde doen sluiten, zou het, van de andere zyde, ook moeten vrystaan de Zuiderzee en andere zoute wateren geslooten te houden. De uitgeweekenen, begeerende weder te keeren, zouden zulks moeten verzoeken, ter plaatse, daar zy zig zouden willen neêrslaan. Hierby bleef de handel eene poos steeken. De Staatsche Gemagtigden, van alles verslag ter Dagvaart gedaan hebbende (*i*), vonden de meeste Leden geneigd, om alle verdere onderhandeling af te breeken. Die van 't Noorderkwartier alleen oordeelden, dat men, met den handel over een Bestand, zou konnen voortgaan (*k*): waartoe men, sedert, besloot. De Gemagtigden werden, met nieuwen

Filips III. 1575.

Men spreekt van een Bestand voor vier maanden.

(*i*) Resol. Holl. 29 *July* 1575. *bl.* 433.
(*k*) Resol. Holl. 1 *July* 1575. *bl.* 451.

Filips III. 1575.

wen laſt, naar Breda, te rug gezonden (*l*). Hier vraagde men hun af, of zy begreepen, dat de algemeene Staaten, vergaderd zynde, kennis behoorden te neemen van 't ſtuk van den Godsdienſt, of dat zy alleenlyk zouden hebben te verklaaren, of men de Onroomſchen zou konnen verdraagen, dan of dezelven 't Land zouden moeten ruimen. Zy antwoordden, dat het laatſte de meening was. Toen ſprak men wederom van een Beſtand; doch met zo weinig vrugt, dat men elkanderen, wederzyds, verdagt hieldt van 't rekken der handelinge, met ſlinkſche oogmerken (*m*). De Koningſchen ſtonden ook ſterk op verzekering, dat men, van de andere zyde, naarkomen zou, 't gene in de Vergadering der algemeene Staaten zou worden geraamd. Men vraagde hun, welke verzekerdheid zy begeerden en geeven wilden? Zy antwoordden „ dat de Koning hun zyn woord, „ hand en zegel, beveſtigd door de algemeene Staaten, beloofde, ook het woord der „ Keizerlyke Majeſteit en andere Duitſche „ Vorſten van 's Konings bloede: waarte„ gen de Prins en de Staaten, boven belofte, „ eed, brieven en zegels, zouden moeten le„ veren eenige gyzelaars, benevens de Ste„ den Briele en Enkhuizen, in Holland, en „ Vliſſingen en Arnemuiden, in Zeeland, „ ter bewaaringe der algemeene Staaten, of „ van andere onzydigen (*n*)." Doch 't laatſte ge-

Voorſlag en eiſch van verzekering.

(*l*) Reſol. Holl. 2 *July* 1575. *bl.* 456, 460, 462.
(*m*) Reſol. Holl. 6, 8 *July* 1575. *bl.* 468, 469, 470, 471, 472, 476, 479.
(*n*) Reſol. Holl. 8 *July* 1575. *bl.* 476.

gedeelte van deezen eisch klonk den Staatschen Gemagtigden, en den Prinse en den Staaten zelven ten uitersten vreemd in de ooren. Men antwoordde dan „ dat het geeven „ van gyzelaars, dat toch niet anders dan „ wederzyds zou konnen geschieden, vrug„ teloos was. Dat ook de vier Steden niet „ zouden konnen overgeleverd worden, al„ zo zy de voornaame handelende partyen „ waren, voor welken men verzekering zogt, „ en welken, derhalve, niet tot verzekerd„ heid gesteld konden worden. Behalve dat „ deeze Steden, en alle de anderen, in Hol„ land en Zeeland, niet moesten begreepen „ worden, zig der gehoorzaamheid des Ko„ nings te hebben onttrokken; maar ten be„ hoeve zyner Majesteit, tegen de dwing„ landy der uitheemschen, te worden be„ schermd, en dus zo goed als in 's Konings „ magt te zyn (o)." Met dit antwoord, werdt alle verdere onderhandeling afgebroken. De Staatschen namen hun affcheid, met een Geschrift, waarin zy, verhaald hebbende, wat, in den gantschen Vredehandel, was voorgevallen, zig zeer beklaagden „ dat men, van „ 's Konings zyde, staan bleef op den har„ den eisch van 't vertrek der Onroomschen, „ even of men 't Land, met alle de voorreg„ ten, alleen aan het klein getal der Room„ schen, die 'er in blyven zouden, begeerde „ te laaten. Ook vonden zy vreemd, dat de „ billyke aanbieding van den Prinse en de „ Staaten, om 't verschil over den Gods„ dienst

Filips III. 1575.

die de Staatschen afslaan.

De onderhandeling wordt afgebroken.

(o) Resol. Holl. 8, 16 July 1575. bl. 478, 506.

Filips III. 1575. „ dienſt en alle de anderen te willen verblyven aan eene wettige Vergadering der algemeene Staaten, noch aangenomen, noch duidelyk afgeſlaagen was. Hieruit beſlooten ze, dat men hen ſlegts hadt zoeken op te houden, om de andere Nederlanden, ondertuſſchen, ſlap te maaken, en in eene gewiſſe ſlaaverny te doen ſtorten. Waarom zy, voor God en de weereld, verklaaren moeſten, dat het aan hun niet gehaperd hadt, dat de vrede niet hadt konnen getroffen worden: maar aan zulken, die, door onderdrukking der Landzaaten, zig zelven eene Heerſchappy zogten op te regten. Kwam 'er, ondertuſſchen, nader beſcheid uit Spanje, de Prins en de zynen zouden niet weigeren, de onderhandeling te hervatten, zo zy 't als dan oorbaar hielden, en zo zy dagten, dat men, met meerder opregtheid, zou willen te werk gaan." Dit Geſchrift was, den dertienden van Hooimaand, getekend (*p*). In het antwoord, dat 'er, van wege de Koningſchen, des anderendaags, op gegeven werdt, beklaagden zy zig niet minder, over de ſcherpe taal, met welke, men hunne opregte oogmerken hadt doorgeſtreeken. Voorts verklaarden zy „ 't Vertoog der Staatſchen niet anders over te neemen, dan om 's Konings antwoord op het zelve te verwagten, betuigende, insgelyks, voor God en de weereld, indien men, na 't ontvangen van dit antwoord,

(*p*) Reſol. Holl. 16 *July* 1575. *bl.* 506. Boek VIII. *Boek. bl.* 96 [610].

„ woord, weigerde met de onderhandelin- Filips III.
„ gen voort te vaaren, zyne Majeſteit niet, 1575.
„ maar de Prins en de Staaten de ſchuld draa-
„ gen zouden, van 't afbreeken des Vrede-
„ handels (q)."

Dus vrugteloos liep de Bredaſche hande- VIII. Looze inzigten des Landvoogds op de Vredehandeling.
ling af, met het midden van Hooimaand. De Landvoogd hadt, onder den loop derzelve, doen verſpreiden, dat het alleen aan de Bondgenooten haperen zou, zo de Vrede niet getroffen werdt, alzo de Koning hun, in alles, genoegen geeven wilde, behalve in 't ſtuk van den Godsdienſt, waaromtrent het den Onderzaaten geenszins voegde, den Vorſt de wet te willen ſtellen (r). Ook hadt hy den Raad van Staate, op 't ſtuk der Vredehandeling, gehoord: en werdt hem hier voorgehouden „ dat het raadzaam ſcheen, de uit-
„ heemſchen te doen vertrekken, en eene al-
„ gemeene Dagvaart toe te ſtaan, op welke
„ de Staaten zig, op 't ſtuk van de Regeerin-
„ ge en Godsdienſt, zouden mogen verklaa-
„ ren, blyvende 't beſluit, deswege, in de
„ magt zyner Majeſteit. Ook moeſt men den
„ Onroomſchen vryheid van geweeten, doch
„ geene uiterlyke oefening toeſtaan, zynde
„ te bedugten, zo men zyne ſtreng te ſterk
„ trok, dat Oranje het oog op eenen vreem-
„ den Heer mogt werpen, alzo hy zig, nu
„ en dan, ontvallen liet, dat het der bruid,
„ die hy in zyne magt hadt, aan geene vryers
„ ontbrak." Eenigen tyd na 't afbreeken der

Vre-

(q) Reſol. Holl. 16 *July* 1575. *bl.* 512. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 92 [612].
(r) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 94 [606].

FILIPS III. 1575. Vredehandelinge, vernam Don Louis ook, dat de Staaten van Brabant voor 't vertrek der Vreemdelingen ſtemden. Doch zy beloofden, te gelyk, niet te zullen gedoogen, dat 'er, ter algemeene Staatsvergaderinge, iets ten nadeele van 't Roomſch geloof werdt vaſtgeſteld. Ook maakten zy zig ſterk, dat de Staaten der andere Landſchappen, hierin, niet van hun verſchillen zouden; zo dat de Koning niet behoefde te twyfelen, of 't beſluit zou den Prinſe tegen vallen. En wil men, dat de Landvoogd zig, van toen af, beklaagd heeft, dat hy de Bondgenooten niet by 't woord gevat, en nevens hen, de geſchillen aan de vergadering der algemeene Staaten verbleeven hadt. Van elders blykt nogtans, dat de Koning zyn uiterſte beſluit, wegens de voorwaarden, welken hy zou willen toeſtaan, nog niet herwaards hadt overgeſchreeven: 't welk den Landvoogd in onzekerheid bragt (s). Over 't afbreeken der Vredehandelinge, oordeelde elk, ondertuſſchen, naar dat hy gezind was. Sommigen meenden, dat de Prins en de Staaten zig naar geene redelyke voorwaarden hadden willen voegen, en den Koning dingen vergden, die met zynen eed ſtreeden. Anderen, zelfs Roomſchgezinden dagten, dat de Staatſchen genoeg inwilligden, als zy 't ſtuk van den Godsdienſt aan de algemeene Staaten verbly-ven wilden, en begonden te gelooven, dat hun de Godsdienſt zo na niet aan 't hert lag, als de herſtelling der oude voorregten en 't ver-

(s) VIGLIUS ad HOPPER. *Epiſt.* CCLI. *p.* 544. CCLIII. *p.* 546.

vertrek der uitheemſchen, twee dingen, waarop zy, niet minder dan die van Holland en Zeeland, geſteld waren (*t*). FILIPS III. 1575.

IX. Sonoi bemagtigt het Barndegat.

Terwyl men nog over de Vrede handelde, waren 'er, van wederzyde, verſcheiden' aanſlagen geſmeed, om elkanderen, te water en te lande, afbreuk te doen, en hierdoor voordeeliger voorwaarden van elkanderen te bedingen. De Staatſchen, toeleg maakende om Haarlem, door 't belemmeren van den toevoer derwaards, te dwingen tot het verlaaten der Spaanſche zyde, waren overeengekomen, dat Sonoi en die van 't Noorderkwartier het *Barndegat*, eenen inham van 't Y, over Amſterdam gelegen, zouden bemagtigen, terwyl die van Zuidholland zig van de ſchans op den Sparendamſchen dyk, by 't Huis ter Hart, zouden zoeken meeſter te maaken. Hiermede zou de toevoer naar Haarlem, beide langs de Meer en langs 't Y, afgeſneeden zyn. 't Gelukte Sonoi, op den zevenden van Grasmaand (*u*), het Barndegat in te neemen, alwaar hy, terſtond, eene ſchans opwierp, den Waterlandſchen dyk doorſtak, en de Noordhollandſche galeien, door dit gat, in 't Y braght. Doch te Hoorn, werdt weinig haaſt gemaakt, met het uitruſten van groote ſchepen, die 't Y ſchoon zouden hebben moeten houden. In 't Zuiderkwartier, vondt men, hoewel de Prins 't werk aandreef, ook zwaarigheid, in 't overmeeſteren van den Sparendamſchen dyk. De

(*t*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 98, 99, 100 [612, 613, 614, 615].
(*u*) Reſol. Holl. 10 *April* 1575. *bl.* 221.

FILIPS III. 1575. De Amſterdammers maakten zig, ondertuſſchen, gereed, om Sonoi, met magt van volk en ſchepen, te verdryven, hem, middelerwyl, te water en te lande, by nagt en by dage, in beweeginge houdende, tot dat hy, goene hulp bekomende, het Barndegat, den vierentwintigſten, wederom verliet, zig zeer beklaagende, dat men zo ſchoone gelegenheid om den vyand afbreuk te doen hadt verwaarloosd (*v*).

Hy verlaat het wederom.

Hierges valt in Weſtfriesland.

Hierges, naderhand, eenig volk, over Utrecht en Amſterdam, aan den Sparendamſchen dyk, byeen gekreegen hebbende, trok, over de Beverwyk, naar Weſtfriesland. Van Schoorl, daar hy 't voetvolk leggen liet, rukte hy, met de paarden, voort, tot aan den Slaaper. Doch hier vondt hy de ſchanſen zo wel bewaard, dat hy, zynen moed, met plonderen en blaaken, hier en daar, gekoeld hebbende, na een verblyf van veertien dagen, naar de Beverwyk, te rug keerde (*w*).

X. Schrikkelyke handel van Sonoi, omtrent eenige Roomſch-gezinde huisluiden en anderen, van verraad beſchuldigd.

Terwyl hy zig, in 't Noorderkwartier, ophieldt, verſpreidde zig onder 't gemeen een gerugt, dat eenige landloopers, door den vyand, gehuurd waren, om de voornaamſte Dorpen van deezen oord in den brand te ſteeken. En gelyk men, in kommerlyke tyden, met naame, als men den vyand voor de deure heeft, agterdogtiger is dan ooit, vondt dit gerugt ingang, ook by de gemagtigde Staaten (*x*) en by den Overſte Sonoi. De Schouten raakten op de been, en meer dan

(*v*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 102 [617].
(*w*) BOR VIII. *Boek*. *bl.* 106 [623].
(*x*) Reſol. Holl. 1 *Juny* 1575. *bl.* 344.

dan twintig van 't geboefte werden gevat, die egter wel huisbraaken en andere moedwilligheden; doch geen verraad of voorgenomen' brandſtigtery beleeden. Sonoi, vol kwaad vermoeden en ſtreng van aart, geeft laſt, om hen ſcherper te onderzoeken, en ſtelt, hiertoe, als wilde hy Alva niet toegeeven, eene byzondere Regtbank aan, die zo vinnig en wreed te werk ging, dat zy, niet minder verfoeid dan de Raad der Beroerten, eerlang, zo wel als deeze, den naam van Bloedraad kreeg. Leden van deeze Vierſchaar waren *Joan van Foreeſt*, Schout van Alkmaar, Meeſter *Jooſt Huikeſloot*, Schout te Hoorn, *Willem Maartenszoon Kalf*, Baljuw van Waterland en Zeevang, en Willem van Zonnenberg, Baljuw van Brederode en Bergen: waarby, eerlang nog kwamen Jonkheer *Willem van Roon*, Schout te Nieuwdorp, en *Willem Moſtard*. Doch deezen twee werden weinig gebruikt, en minder nog Foreeſt, in wiens plaats, de geweldige Provooſt, *Michiel Vermertlen*, aangeſteld werdt. In 't eerſt, zat deeze Regtbank te Alkmaar; doch daarna, op 't Huis te Schagen. Onder 't ſpannen en pynigen der landlooperen, vraagde men hun af, welke Huisluiden zy, hieromtrent, kenden, en als zy 'er eenigen noemden, ging men voort met vraagen, of deezen hen niet tot brandſtigten hadden omgekogt? Werdt dit geloochend, dan beloofden de ſnedige regters den misdaadigen de vryheid, zoze de waarheid belyden wilden. Meer werdt 'er niet vereiſcht, om hen verſcheiden' welgeſtelde Huisluiden, by welken zy FILIPS III. 1575.

FILIPS III. 1575. om eene aalmoes plagten te gaan, te doen berigten. Een deezer landlooperen, *Jan Driemunt* van Hoorn, was egter, door pyn noch beloften, aan 't beſchuldigen te krygen. Doch men deedt hem, met de armen agterwaards omgedraaid, en tweehonderd ponden gewigts aan zyne grootſte teenen, meer dan drie uuren agter een, aan een ladder hangen; daar hem 't bange zweet ten lighaame uitgeperſt werdt, dat het op de zolder droop. Onder dit folteren, bezweek zyne ſtandvaſtigheid, en beſchuldigde hy de Huisluiden ook, die de anderen hadden betigt. Hy en eenigen zyner makkeren, want ſommigen braken uit, werden nogtans ten vuure gedoemd: doch betuigden, ter dood gaande, dat zy zelven, en de huisluiden, door hen beſchuldigd, aan de gewaande brandſtigtery, onſchuldig waren: 't welk, naderhand, uit de geregtelyke getuigeniſſen van Scherpregteren, Schoutsdienaaren, Predikanten en andere aanſchouweren, gebleeken is. Midlerwyl, hadt men de betigtte Huisluiden gevat. De voornaamſten waren *Jakob* of *Koppe Korneliszoon* en zyn Zoon *Nanning* van Wognum en *Pieter Nanningszoon* van Benningbroek, allen drie Roomſchgezind, en daarom, by veelen, te meer verdagt. De landloopers hadden hun 't verraad in 't aangezigt aangezeid; doch zy bleeven 't ſtandvaſtig loochenen. De folteringen, die men toen uitvondt en in 't werk ſtelde, om hen tot bekentenis te perſen, zouden 't geloof te boven gaan, warenze niet, door egte verklaaringen, beweezen. Rekken, ſpannen, geeſſelen, met verſche berken roeden,

in

in water geweekt, was 't minſt, dat men hun aandeedt. Men blakerde de lighaamen, van 't hoofd tot de voetzoolen, met lynwaat, in brandewyn gedoopt en aangeſteken, tot dat zy zo zwart als koolen waren, en de zenuwen, hier en daar, bloot lagen. Ook werdt 'er zwavel, en ſomtyds een half pond kaarſen tevens verbezigd, om de luiden onder de oxelen en voetzoolen te branden. Zo gemarteld, liet menze, eenige nagten, ongedekt, op den blooten vloer leggen, en met roeden uit den ſlaap houden. Voor voedſel, gaf men hun pekelharing en andere zoute ſpyze, en weigerde hun eene teug dranks, hoe zeerze 'er om baden. Torren, uit de aarde gegraaven, werden den lyderen op den navel gezet, daar men eenen angel uit haalde, zo lang als een vingerlid. Men plaatſte hun rotten, door Sonoi zelven, ten deezen einde, overgezonden, eerſt onder eene ſteenen ſtolp, en daarna onder eene houten laade, gedekt met eene koperen pan, op den blooten borſt en buik, en perſte de dieren, door vuur op de ſtolp of pan gelegd, om hun naar 't hert en de ingewanden te knaagen. De gaten, dus gemaakt, werden, met gloeyende koolen, toegeſchroeid. Men ſnerpte de lighaamen, met geſmolten ſpek. De manlykheid van Nanning Koppeszoon werdt met room beſmeerd, en aan een zoogkalf te trekken gegeven. Dit zelfde lid ---- maar 't hert wordt my wee, 't gemoed vol van 't beſchryven deezer walgelyke gruwelen, die den eerlyken leezer, niet minder dan my, verdrieten zullen, en by anderen, breeder, vermeld zyn. Ik voeg Filips III. 1575.

Filips III. 1575.

'er, alleenlyk, by, dat Koppe Korneliszoon, door al 't folteren, afgemarteld, in zwym viel en den geeſt gaf, voor de voeten zyner regteren, die, om hun onmenſchelyk bedryf eenen glimp te geeven, 't gerugt lieten loopen, dat de duivel hem den hals gebroken hadt. Nanning Koppeszoon, overmand door de pyn, en bekoord, door de belofte van goed en leeven te zullen behouden, beleedt, eindelyk, al wat men hebben wilde, en werdt toen, op Sonois naam, veroordeeld, om 't hert uit het lyf gerukt en gevierdendeeld te worden; welk vonnis, te Hoorn, niet zonder weêrzin der Wethouderſchap, aan hem werdt uitgevoerd. In zyn uiterſte, ſchoon men hem dronken gemaakt hadt, en de Predikant, *Juriaan Epeszoon*, hem geduuriglyk in de reden viel, deedt hy, egter, de ernſtigſte betuigingen van onſchuld. Aanmerklyk is 't, dat hy den Predikant, binnen drie dagen, voor 't jongſte gerigt daagde, en dat deeze, hierop mistrooſtig naar huis gegaan, binnen of kort na den beſtemden tyd, overleedt (y). Pieter Nanningszoon werdt ook, door zwaar pynigen, bewoogen, om, niet ſlegts byzondere Perſoonen, huis- en ſteeluiden, in en buiten de Regeeringe, maar zelfs geheele Dorpen en Schoutambagten te beſchuldigen van deelgenootſchap aan 't verraad. Dus ſcheen 'er geen eind aan 't pynigen en ſtraffen te zullen zyn. Maar die van Hoorn, een kwaad oog op den handel beginnende te krygen, weigerden hunnen burger, *Jan Jeroenszoon*,

(y) Velius Hoorn, *bl.* 440.

zoon, ook een' der beſchuldigden, ter Stad uit te laaten trekken. Sonoi egter drong 'er hen toe, door ſtrak ſchryven. Toen kreeg men Jan Jeroenszoon ook aan de paleie, tot viermaal toe, in afzyn der Hoornſche Gemagtigden, die bedongen hadden by zyne teregtſtelling tegenwoordig te moeten zyn, en daarna, over 't verbreeken van dit deel des Verdings, met de Regters en met Sonoi zelv', in een hevig geſchil geraakten. Deez' hadt de loosheid van die van Hoorn te laaten rieken, dat zy, by hem, ook in 't oog liepen, om, door deezen trek, tweedragt en ſlapheid onder hen te verwekken. 't Gelukte hem egter niet. De Hoornſchen vervoegden zig aan den Prinſe, met een ſmeekſchrift, op den naam van Jan Jeroenszoon, welk zo veel in gang vondt, dat zyne Doorlugtigheid verboodt, met het onderzoek voort te vaaren, buiten 't byzyn van twee zyner Gemagtigden. Sonoi druiſt hier tegen aan, en beveelt zynen Regteren, 't werk, dat midlerwyl geſtaakt was, wederom aan te binden. Doch zy hadden 't hert niet, om 's Prinſen verbod te overtreeden. Ondertuſſchen, kon de Prins naauwlyks luiden vinden, die zig tot zo haatelyk een bedryf, wilden laaten gebruiken. Sonoi ook vernam, te vergeefs, naar eenen Regter, in Moſtards plaats, die Ontvanger der geeſtelyke goederen in deezen oord geworden was. Onder anderen, zogt hy hier toe aan Meeſter Joan van Oldenbarneveld, dat pas Advokaat der Staaten voor den Hove van Holland, op eene wedde van agttien pon-

Filips III. 1575.

FILIPS III. 1575.

ponden 's jaars (z); die 't plat uit weigerde. 't Werk haperde dus eenen geruimen tyd. De gevangens, die te Alkmaar zaten, werden, eerlang, geslaakt. Te Schagen, bleeven 'er vier in hegtenis, tot na de Gendsche Bevrediging, die, in Slagtmaand des jaars 1576, geslooten werdt; en onder deezen, Jan Jeroenszoon en Pieter Nanningszoon. Men wilde hen toen ook op vrye voeten stellen, uit kragte der Vredepunten; doch zy begeerden regt. De Staaten van Holland belastten hen te ontslaan onder handtasting. Doch Sonoi sloeg het in den wind, begeerende, dat zy, in gevolge der Vrede, zouden uitgaan. Daarna beveelt de Prins 't stuk den Hove. De Prokureur Generaal, toen te Schagen gekomen, slaat de sloten der gevangenis open, en voert de gevangenen naar Delft. Hier werdt *Sybout Janszoon*, geene middelen hebbende, om de regtspleeging te bekostigen, de eerste geslaakt, in gevolge der Vredepunten. De anderen drie, Jan Jeroenszoon, Pieter Nanningszoon en *Piet El*, werden, door 't Hof, by 's Prinsen goeddunken, onder handtasting, los gelaaten. 't Huis gekomen, ligtten zy een' * daagbrief van zuivering, en riepen Sonoi, de Regters, den Prokureur Generaal, en elk, die iets op hen te zeggen hadt, voor 't Hof. Maar Sonoi dreef, dat de zaak, met de Vrede, gesmoord moest blyven. De Staaten ook, ziende hoe veel werks het in hebben zou, de oude wrokken op te wroeten, die nu met de vrede afgedaan

* *Mandement van purge.*

(z) Resol. Holl. 2 *Maart* 1575. *bl.* 109.

daan gerekend waren, oordeelden, dat de begeerde zuivering hier geene plaats hadt; doch lieten den beledigden egter vryheid, om hunne zaak voor 't Hof te vervolgen, zo tot ſtraffe als tot ſchadebetering. Maar de geſlaakten, bevroedende dat de Noordhollandſche Steden, die Sonoi op zyne zyde hadt weeten te krygen, hun tegen waren, en ziende, met regten, in allen gevalle, niet dan langzaam aan een einde van zaaken te zullen konnen geraaken, lieten zig, door hunne Advokaaten, overreeden, om ſtil te zitten: oordeelende ook de meeſten, dat zy zig, tot verdediging van hunnen goeden naam, nu genoeg gekweeten hadden. Zulk een uitſlag hadt deeze handel, die eene ſchandvlek gebragt heeft op den Hollandſchen naam, ſchoon Sonoi, die 'er de hoofdaanleider van geweeſt is, geen Hollander was. 't Gantſche werk was, wil men, aangelegd, om den Roomſchen, eens vooral, den moed te beneemen van naar verandering der Regeeringe te ſtaan. Doch de onmenſchelyke wreedheid, gepleegd, in 't pynigen en ſtraffen van luiden, in welken men geene ſchuld altoos gevonden hadt, is met geene redenen van ſtaat te verſchoonen (*b*). 't Verhaalen van den afloop deezes werks heeft ons ver buiten de orde der gebeurteniſſen vervoerd, waartoe wy nu wederkeeren. FILIPS II. 1575.

XI. Hiergeſ neemt Buuren in.

Hiérges, zyn zat gewoed hebbende in 't Noorderkwartier, brak, eerlang, wederom op van Beverwyk, toog bovenwaards, en floeg

(*b*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 106-118 [621-641]

Filips III. 1575.

floeg, onverwagt, 't beleg voor Buuren, dat, met vyftien ſtukken, beſchooten, en, na twee dagen, ingenomen werdt. 't Kaſteel, op welk de bezetting geweeken was, gaf zig op, by Verdrag (*c*). Ten zelfden tyde, 't was in Zomermaand, overviel Mondragon de Klundert, de Fynaard en de Ruigenhil, drie Polders aan 't Hollandſch Diep, zig aldaar verſchanſende, in eene ſterkte (*d*), waaruit hy de Vaart naar en van Zeeland belemmeren kon. De Staatſche Gemagtigden te Breda hadden hunnen Meeſteren van deezen toeleg gewaarſchuwd (*e*); doch by de uitkomſt bleek, dat deezen deszelfs uitvoering niet hadden konnen beletten. Hierges Leger, met eenig voet- en paardenvolk, verſterkt geworden zynde, rukte hy, in Hooimaand, aan drie hoopen, naar Bommel, naar Woudrichem, en naar Schoonhoven. In Holland, dagt men, dat hy 't eigenlyk op Gouda gemunt hadt. Doch, zyn volk ſchielyk ſamengetrokken hebbende, berende hy Oudewater, op den negentienden. Zevenhonderd weerbaare mannen waren 'er ſlegts in deeze Stede, de helft Krygsvolk, de helft Burgery. De belegeraars maakten zig, terſtond, meeſter van eene ſchans, die de ſluis, aan den Yſſel, digt onder de Stad gelegen, dekte. Door 't openen deezer ſluis, zou men 't Land om de Stad onder water hebben konnen zetten. Ook hadt de Prins dit, by tyds, belaſt; doch die van de

Mondragon, Klundert, Fynaard en Ruigenhil.

Oudewater belegerd,

(*c*) Bor VIII. *Boek, bl.* 120 [643]. Languetti Epiſt. *Libr.* I. [II]. *Ep.* XLV. *p.* 112.
(*d*) Bor VIII. *Boek, bl.* 120 [644].
(*e*) Reſol. Holl. 24 *Juny* 1575. *bl.* 421.

de Stad hadden 't verzuimd, om den hooi- Filips III.
bouw niet te verliezen. De Spanjaards be- 1575.
magtigden nog een ander Blokhuis, wat verder van de Stad, aan de Goudſche zyde, leggende, na dat het, door *Willemken van Angeren*, eenen Duitſcher, ſchandelyk verlaaten was. Toen ſtopte Hierges den Yſſel, en ſneedt den belegerden allen toevoer af. In 't eerſt, deeden deezen, nu en dan, eenen uitval; doch ſtaakten 't haaſt, om de bezetting te ſpaaren. Hierges, de batteryen gereed en met agtentwintig ſtukken geſchuts beplant hebbende, eifchte de Stad op, den zesden van Oogſtmaand. Men antwoordde, dat menze voor den Koning, onder den Prinſe van Oranje, bewaarde, en verzogt drie dagen tyds, om zig, met deezen, te beraaden. Doch Hierges gunde hun ſlegts twee uuren, en begon de Stad hevig te beſchieten, toen dezelven verſtreeken waren. 't Schieten duurde tot aan den avond, en werdt, des anderendaags, hervat. Na den middag, vielen de belegeraars aan 't ſtormen, doch vonden meer tegenſtands, dan men van zo klein een getal, als de belegerden ſlegts uitmaaken konden, zou hebben mogen verwagten. Ruim een uur en ſtorduurde de ſtorm. Toen werdt de wal over- menderweldigd, en 't gantſche Leger ſtortte ter Stad hand
in. Daar ging 't op een moorden, zonder kun- verovne of jaaren te ontzien. Ook raakte de brand, verd.
by ongeluk of uit moedwil, in de huizen, die byna allen vernield werden. De Kerk en 't Klooſter bleeven egter ſtaan. De Nederduitſche Predikant, *Jan Janszoon*, ſchoon voor vyf honderd guldens gerantzoend, werdt op-

FILIPS III. 1575. opgeknoopt: en 't is aanmerkelyk, dat zyn lighaam, na zeſtien maanden gehangen te hebben, nog zo vol en blank gevonden werdt, zelfs de oogen zo ongekwetſt en het aangezigt zo weinig ingevallen, als of hy ſlegts vier dagen dood geweeſt was: 't welk, door een' Burgemeeſter van Gouda, die 'er, nevens verſcheiden' anderen, ooggetuigen van was geweeſt, naderhand, ter Dagvaart van Holland, verhaald, en in 't Regiſter der Staatsbeſluiten aangetekend werdt (*f*). De Predikant der Walſche bezetting gaf zig voor eenen ſoldaat uit, en kwam, om honderd Kroonen, los. De Baljuw der Stede, *Gerrit van Kraayeſtein*, eenen deken of twee, als ware 't buit geweeſt, om 't lyf geſlingerd hebbende, ſchool onder 's vyands volk, nam eerlang zynen ſlag waar, en ging door. Omtrent twintig burgers, op hooger losgeld geſteld dan zy betaalen konden, werden, in koelen bloede, doorreegen. Eenige vrouwen en maagden, om drie of vier Ryksdaalers ieder, verkogt. In 't ſtormen, waren 'er ruim honderd van de belegeraars geſneuveld, veel meer gekwetſt. Zo deerlyk een lot trof Oudewater, dat, kort voor de belegering, zyne gebuurſtad, Gouda, tegen 's vyands aanſlagen gewaarſchuwd hadt, en zelf weinig op zyne hoede geweeſt was (*g*), op den zevenden van Oogſtmaand (*h*).

XII. Schoonhoven. Op den twaalfden, rukte Hierges voor Schoonhoven. De zorg voor 't kooren, dat te

(*f*) Reſol. Holl. 16 *July* 1582. *bl.* 344.
(*g*) Bor VIII. *Boek. bl.* 121 [644].
(*h*) Reſol. Holl. 8 *Aug.* 1575. *bl.* 551.

te velde ſtoudt, hadt hier ook het onder wa- Filips III.
ter zetten der omleggende Landeryen belet, 1575.
waarvan men eenen der Burgemeeſteren de gaat o-
voornaamſte ſchuld gaf. De Prins zondt 'er ver, by
egter vyf ſchepen met volk en voorraad naar Verdrag.
toe, onder den Kolonel la Garde, die, op één ſchip na, binnen raakten. Ook deeden de Staaten, op raade van zyne Doorlugtigheid, de ſluizen en kaaden openen. Doch 't water wies te weinig, om 't beleg te hinderen. Ook weezen eenige uitgeweekenen den vyand de bekwaamſte plaatſen aan, om 't geſchut te planten. 't Beuken ving dan aan: en werden, op eenen dag, driehonderd ſchreeden muurs om verre geſmeeten. La Garde, toen agt geevende op de onwilligheid der burgerye, die, grootendeels, gezind tot den vyand, of bedugt voor 't lot van Oudewater, niet aan 't ſtoppen der breuke te krygen was, beſlooi, by goeddunken des Krygsraads, in onderhandeling te treeden, en gaf de Stad over, by verdrag, op den vierentwintigſten van Oogſtmaand, bedingende vryen uittogt, met vliegende vendels, geweer en pakkaadje (i).

De wakkere Hierges, toeleggende op het bemagtigen der ſtroomen, viel, terſtond hierna, aan, op de ſchanſen, in deezen oord, die met Staatſch volk bezet waren: en overwelde 'er eene in Krimpen, daar tweehonderd man in lag, en eene te Paapendrecht. Dus was hy genoegzaam meeſter van den Yſſel, de Lek en de Merwede. Van Paapendrecht, Hierges legt toe op het bemagtigen der ſtroomen. Schanſen te Krimpen en te Paapen-

(i) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 122 [646].

Filips III. 1575. drecht overmeesterd.

drecht, kon hy ligtelyk overſteeken op de Zwyndrechtſche Waard, en Dordrecht benaauwen. De Prins, dit bevroedende, hadt de Staaten bewoogen, om den dyk van de Alblaſſerwaard, boven de kleine ſchanſe, en den dyk in de Krimpenerwaard te doen doorgraaven (*k*). Doch ik meen, dat de laſt hiertoe te laat gegeven, en niet uitgevoerd werdt. De dyk in de Riederwaard werdt egter doorgeſteken, en 't gat geſterkt, met een hegt blokhuis. Ook werdt Zwyndrecht bezet, met driehonderd Ruiters en agt vendelen knegten (*l*): waardoor Dordrecht genoegzaam beveiligd werdt gehouden.

XIII. Woerden, door den Graave van Megen, belegerd.

Uit het Leger van Hierges werdt, ſedert, een deel volks ontbooden naar Brabant, vanwaar de Landvoogd eenen togt op Zeeland wilde doen. Met het overige trok Hierges Broeder, Graaf van Megen uit hoofde zyner Gemaalinne, den agtſten van Herfſtmaand, voor Woerden, alwaar onlangs eenige verſterking van volk binnen gekomen was. Ook was de Stad tamelyk voorzien van nooddruft: en 't omleggend Land ſtondt onder water, waardoor 't beleg moeilyk viel. Megen dan, zeven ſchanſen om de Stad hebbende opgeworpen, zogt haar den toevoer af te ſnyden: dat egter niet gelukken wilde. Voorts, deedt men elkanderen, met ſchutgevaarten, nu en dan, een weinig afbreuks. Megen hieldt het uit voor de Stad, tot in Oogſtmaand des volgenden jaars, wanneer hy, naar Brabant ontbooden

(*k*) Reſol. Holl. 13, 15 *Aug.* 1575. *bl.* 568, 569.
(*l*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 123 [647].

den zynde, tot ſtilling eener muiterye onder 's Konings Krygsvolk, genoodzaakt was, 't beleg op te breeken (*m*). Terwyl 't nog duurde, haalden de belegerden hunnen voorraad van Gouda, met platbodemde ſchuitjes, die, over de laage Landen van Bulwyk, de Waarder en de Lange Weide, keerden naar eene ſchans, welke Staatſch volk in, en langs eene Vaart gemeenſchap hadt met de Stad. Voorts vingen zy eene ongelooflyke menigte van ſnoek in den Ryn, die door de Stad loopt en hoog gezwollen was. Doch in de laatſte zes weeken van 't beleg, begon 't, in de Stad, ſchaars om te komen met de mondbehoeften. Ook hadt men 'er, met verlof der Staaten (*n*), tinnen geld geſlaagen van eene vierkante gedaante (*o*). Filips III. 1575. 't Beleg wordt opgebroken.

XIV. Derde Huwelyk des Prinſen van Oranje.

Midden onder de bezigheden, die de zaaken van vrede en van oorlog den Prinſe van Oranje, in den jaare 1575, verſchaften, hadt zyne Doorlugtigheid de gedagten laaten gaan op een derde Huwelyk; onaangezien zyne tweede Gemaalin, Anna van Saxen, van welke hy zig, ter oorzaake van haar ongeregeld gedrag, hadt doen ſcheiden, nog leefde, en te Dresden, by haaren Oom, den Keurvorſt Auguſtus, bewaard werdt (*p*). In Zomermaand deezes jaars, was hy, in den Briele, hertrouwd, met *Charlotte van Bourbon*, Dogter van *Lodewyk*, *Hertoge van Montpenſier*, die, tot

(*m*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 123 [648] IX. *Boek*, *bl.* 145 [678].
(*n*) Reſol. Holl. 14 *Sept.* 1575 *bl.* 632.
(*o*) Costerus Hiſtor. Verhaal, *Bylag.* L. M. N. O. P. Q. R. S. *bl* 407, 408, 410, 411, 412, 414, 421.
(*p*) Thuanus *Libr.* LX. *p.* 72 E. F.

FILIPS III. 1575. tot het Kloosterleeven geschikt zynde, Abtdisse van Jouarre geworden, doch, in 't jaar 1572, naar Duitschland geweeken was, alwaar zy openlyke belydenis der Hervormde Leere gedaan hadt. Omtrent drie jaaren, bleef zy hier, aan 't Hof van den Paltsgraave Keurvorst (*q*): tot dat de Prins van Oranje haar ten Huwelyk verzogt, door den Heere van S. Aldegonde, die haar, over Embden, met twee Oorlogsschepen, herwaards begeleidde (*r*). Zeer werdt dit Huwelyk gelasterd van de Spaanschgezinden (*s*); die 't voor een overspel uitkreeten (*t*), om dat de Prinses den Geestelyken staat verlaaten hadt, schoon zy dien staat nooit hadt verkooren; maar 'er, door haaren Vader, in haare kindsche jaaren, toen zy niet kiezen kon, toe geschikt was (*u*). In Holland, werdt de Bruid, door de Heeren van Keenenburg en Zwieten, en door de Gemagtigden van Dordrecht, Alkmaar, Vlissingen en Briele, uit den naam der Staaten, verwelkomd, en vereerd met zesduizend ponden van veertig grooten, die, uit den honderdsten penning, gevonden werden (*v*). Haar Vader hadt niet in 't Huwelyk bewilligd, en 't liep aan, tot in 't jaar 1580, eer hy zig verzoende met den Prinse (*w*); die, veelligt, om hem tot vreedzaame ge-

(*q*) THUANUS *Libr.* LI. *p.* 486.
(*r*) BOR VIII. *Boek, bl.* 120 [644].
(*s*) Apolog. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 72.
(*t*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCL. CCLV. *p.* 842, 848.
(*u*) THUANUS *Libr.* XXVIII. *p.* 39 A. B. Apolog. *als boven bl.* 73.
(*v*) Resol. Holl. 4, 6, 10 *June*, 1 *July* 1575. *bl.* 358, 362, 381, 384, 454.
(*w*) THUANUS *Libr.* LXXII. *p.* 460 C.

gedagten te brengen, eene maand na zyn Huwelyk, gelyk wy hier voor hebben gemeld, niet belooven wilde, de Roomſche Religie, hier te Lande, te doen ophouden, ſchoon hy 't ontwerp, waarin hem dit gevergd was, eene maand voor zyn Huwelyk, hadt goedgekeurd (x). Filips III. 1575.

Doch de plegtigheden des Huwelyks verhinderden den Prins niet, te zorgen voor 's Lands welſtand. 't Was maar vier of vyf dagen voltrokken geweeſt, toen hy zig, op de tyding dat Don Louis eenen aanſlag op Zeeland in den zin hadt, naar Walcheren begaf, om orde te ſtellen (y). Terwyl hy zig hier ophieldt, gelukte het eenigen zyner galeien en roeibarzen, elf of twaalf vyandlyke kromſtevens, in eene kreeke omtrent Nieuwgaſtel, te veroveren en in den brand te ſteeken (z): 't welk de Staaten, by een Affchrift van den brief zyner Doorlugtigheid, uit Ooltgensplaate gedagtekend, aan Gouda en aan de nabuurige Steden bekend maakten (a). De tyding deezer verovering gaf eenige verkwikking aan de benaauwde Steden van deezen oord, alzo menze, twee dagen na 't berennen van Oudewater, ontving. Sommigen melden, dat Requeſens, ten deezen tyde, poogde, Middelburg en Rammekens in te neemen, door verraad; doch dat de toeleg ontdekt werdt, en eenigen der verraaderen geſtraft (b). Ik twyfel nogtans aan de ge-

De Prins verreift naar Walcheren.

bemagtigt eenige vyandlyke kromſtevens.

(x) *Zie* boven *bl.* 18, 22.
(y) Reſol. Holl. 18 *Juny* 1575. *bl.* 402.
(z) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 123 [647].
(a) Reſol. Holl. 21 *July* 1575. *bl.* 525.
(b) Languet. Epiſt. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XLIV. *p.* 102.

FILIPS III. 1575.

gegrondheid van dit verhaal, welk, zo veel my bekend is, by niemant onzer ſchryveren, te boek is geſteld. De Landvoogd hadt het, eigenlyk, op Zierikzee en 't Eiland Schouwen gemunt, werwaards hy, in Herſtmaand, den merkwaardigſten togt deedt, dien de gantſche Spaanſche kryg heeft uitgeleverd, en die hierom verdient, dat wy 'er, beknoptelyk, van gewaagen.

XV. Merkwaardige togt der Spaanſchen, door 't water, naar Duiveland en Schouwen.

Eenige uitgeweeken' Zeeuwen hadden Don Louis vertoond „ hoe gemaklyk men, van „ Thoolen, dat nog Spaanſch was, kon o„ verſcheepen, op Filipsland, welk, na den „ vloed des jaars 1522, onbeverſcht gele„ gen hadt: voorts, hoe, van hier, eene plaat „ liep naar Duiveland, die, met laag water, „ droog lag, en waarover men, door de Zy„ pe, eene enge kil, op Duiveland, en van „ daar, door eene waadbaare kreeke, op „ Schouwen geraaken kon. Zo de Zeeuw„ ſche vloot al ter wederzyde der plaate „ kwam leggen, hadt men hoop van haar, „ aan de eene of aan de andere zyde, te doen „ afdeinzen. Of zo men ſlegts meeſter kon „ worden van de ſchans te Viane, was 'er „ kans, om den onderneemeren te hulp te ko„ men, van de Moggershil, gelegen aan den „ uiterſten hoek van Thoolen." Don Louis, heet op deezen togt, deedt te Antwerpen dertig galeien, eenige kromſtevens en ander klein vaartuig gereed maaken, en bragt drieduizend knegten, vierhonderd ruiters en tweehonderd delvers byeen, in 't Land van Thoolen. De Ruiters liet hy in de Stad, de overige hoop toog naar het Dorp S. Anne-

land,

land, vanwaar eenigen, by dage, om de diepte te peilen, op Filipsland werden overgeſcheept. Toen koos hy vyftienhonderd man, om, nevens de graavers, de Zype tot op Duiveland te doorwaaden. Elk hadt een zakje met twee pond buskruid, een paar ſchoenen, en voor drie dagen aan beſchuit en kaas aan den hals: of zy 't platte land ontbloot van leeftogt mogten vinden, en zo haaſt geenen toevoer bekomen konnen. Deezen werden, insgelyks, overgezet op Filipsland, terwyl de overigen in de vaartuigen gegaan waren. 't Was nu de agtentwintigſte van Herfſtmaand, en de Maan, anderhalf etmaal oud in 't laatſte Kwartier, ging tuſſchen elf en twaalf uuren op, en ſcheen voorts den gantſchen nagt door. Tuſſchen vier en vyf uuren, was 't water op zyn laagſt. Ter middernagt dan, ſtappen de keurlingen, twee aan twee, af van Filipsland, 't zyd- en halsgeweer om hoog houdende. De Zeeuwſche vloot, veertig kloeke ſchepen ſterk, hadt zig, ter wederzyde, uitgeſtrekt langs de plaate, zo digt aan dezelve, als de ondiepte gehengen wilde: eenige ſchuiten, om nader by te zyn, waren op 't droog gaan zitten. 't Weerlichtte dat pas ſterk: en de ongeſtadigheid en 't ſchitteren der ſtraalen was oorzaak, dat men niet veel rooijen kon in 't ſchieten, vooral als de Spaanſchen, niet verder dan tot de knieën, door 't water lobberden; doch als zy tot aan buik en navel daalden, liep 't bovenlyf meer gevaars van geraakt te worden. De Zeeuwen bereikten hen niet ſlegts met roers, maar zelfs met lange

Filipsiii. 1575.

FILIPS III. 1575. ſtokken, daar, aan 't vooreinde, kneppels van afhingen. Ook ſleepteze 'er eenigen, met haaken, naar zig toe. Ondertuſſchen, raakte de meeſte hoop over; maar *Gabriël de Peralta*, die, met zyn vendel, den agtertogt hadt, tot onder de delvers zynde voortgeſtapt, werdt van den vloed beloopen. Daar dringt men elkanderen van 't pad, en waggelt, en ſtruikelt, en valt in de baaren. Die ſtand hielden ſtaken, naauwlyks, de borſt, ſommigen ſlegts het hoofd ten ſtroome uit. Hier bleef 'er menig, en alle de delvers, op tien na. Peralta zag zig genoodzaakt, te rug te trekken, en kwam, ter naauwer nood, wederom op Filipsland, en in de ſchepen. Maar met den ogtend, bevondt zig *Joan Oſorio d'Ulloa*, met de overige vendels, op den oever van Ooſt Duiveland, die, na 't uitſtorten van een kort gebed aan de Heilige Maagd en aan den Apoſtel Sint Jakob, met gevelde ſpietſen, den dyk opſtappen. Agter denzelven, lagen tien vendels Franſchen, Engelſchen en Schotten, onder Karel van Boiſot, die, 't zy by ongeluk of uit moedwil, onder 't afſchieten der handbuſſen, door eenen der zynen, werdt doodgeſchooten: 't welk zo veel verwarring en ſchrik baarde, dat de Staatſchen zig terſtond op de loſſe vlugt begaven, ten deele naar de ſchepen, en ten deele naar de ſchanſen, die, hier en daar, op 't Eiland lagen; doch allen, door de Spaanſchen, bemagtigd werden. Ondertuſſchen, was de vyandlyke Vloot onder d'Avila aan Duiveland gekomen. 't Meeſte volk, dat 'er op was, ondernam toen de kreek tuſſchen Duive-

veland en Schouwen, modderig, en bezet met biezen en andere ruigte, te doorwaaden. Zy worſtelden 'er ook door heenen, en ſtapten op Schouwen aan land. Hier ſtonden vyfhonderd Staatſchen geſchaard, die, verbluft door 't enkel gezigt der Spaanſchen, en door 't aandringen van niet meer dan honderd ſchutten van den voortogt, gelyk hunne makkers op Duiveland, aftrokken, naar Zierikzee. 't Gantſche Eiland werdt toen afgeloopen van de Spaanſchen; die Brouwershaven (c), verlaaten van zyne bezetting, en een blokhuis tuſſchen Zierikzee en Borndam, door de Staatſchen in brand gezet, innamen. Filips III. 1575. Brouwershaven ingenomen.

XVI. Liſt van den Baljuw Vosbergen, om Zierikzee dienſt te doen.

Midlerwyl, was in 't Leger gekomen *Gasper van Vosbergen*, Hoogbaljuw van Zierikzee, en eenige anderen, met laſt, zo zy zeiden, om de Stad, by verdrag, op te geeven; doch in het zelve ook eenige Oorlogsſchepen te begrypen, waarom zy vrygeleide derwaards verzogten. Mondragon, wien 't beleg van Zierikzee aanvertrouwd was, weetende hoe veel het inhebben zou, de Stad, met geweld, te dwingen, bewilligde in hun verzoek: doch zy bewerkten regt het tegendeel van 't gene zy voorgewend hadden by de ſcheepshoplui-den, aanwyzende, welke dyken men door te ſteeken hadt, tot beveiliging der Stad, en tekens beraamende, om elkanderen kondſchap te geeven van den ſtand der zaaken. Zelfs beſchikten zy, dat 'er, by nagt, volk en voorraad in de Stad geholpen werdt. Te rug gekeerd, maakten zy den Spaanſchen diets,

(c) Boek VIII. *Boek*, bl. 123 [648].

Filips III. 1575.

diets, dat zy, met de ſchepen, klaar waren, en nu ſlegts verſlag in de Stad hadden te doen, om terſtond in onderhandeling te konnen treeden. Doch toen hierop niets volgde, beſpeurden de Spaanſchen te laat, dat zy misleid waren, en raadſlaagden, terſtond, of men Zierikzee of eerſt Bommenede zou aantaſten (*d*). Tot dit laatſte werdt beſlooten, op dat Zierikzee en Schouwen, als men deeze plaats agter de rugge liet, door dezelve, geen' onderſtand zouden konnen krygen, uit Holland.

Bommenede beſchooten,

Bommenede werdt dan beſchooten uit twaalf ſtukken, die, binnen drie dagen, eene tamelyke opening maakten. Toen tradt men in onderhandeling, welke pas aangevangen was, of een Vendrig beſtondt, buiten laſt, eenen oord aan te vallen, die hem zwakſt ſcheen; doch hy werdt 'er zo ontvangen, dat hy met veertig der zynen ſneuvelde. Hierop brak de handel af. De Spaanſchen, aan 't ſtormen gevallen, werden mannelyk afgekeerd, en, door den opgekomen vloed, want zy hadden de plaats van den zeekant aangetaſt, gedwongen te deinzen. Twee dagen daarna, op den vyfentwintigſten van Wynmaand, werdt de ſtorm hervat, die vyf uuren duurde, en byſter veel bloeds koſtte.

en ſtormenderhand ingenomen.

Eindelyk, werden de Spaanſchen der veſte meeſter; daar, volgens het lot der Plaatſen, die ſtormenderhand overgaan, eene yſſelyke ſlagting viel, zo dat 'er geene twintig, krygsluiden en burgers, te lyve bleeven (*e*).

Zierik-

Terſtond hierna, werdt het

(*d*) Hooft X. *Boek*, *bl.* 436-440.
(*e*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 125 [651].

het beleg van Zierikzee ondernomen. Arend van Dorp was hier Overſte, en hadt de Stad, in alleryl, weeten te voorzien, en in ſtaat geſteld van tegenweer. Requeſens kwam zelf in 't Leger, om orde op 't beleg te geeven. Hy was verzeld van Chiappin Vitelli, die, op de te rug reize, met de koets omgeſmeeten zynde, zig derwyze bezeerde, dat hy, in 't ſchip tuſſchen Schouwen en Antwerpen, overleedt (*f*). Filips III. 1575. Zierikzee belegerd.

Zierikzee bleef belegerd, tot in den volgenden zomer. Midlerwyl, werdt Holland van verſcheiden' oorden gedreigd en overvallen, waardoor de kragten der Bondgenooten verdeeld en gedund werden. In Friesland, daar de Sonoiſchen, in Oogſtmaand, het Dorp Balk geplonderd en verbrand hadden (*g*), te Amſterdam, en aan andere oorden, werden ſchepen toegerüſt. De Heer van Billy, eenen vergeeſſchen toeleg op Texel gehad hebbende, plonderde Vlieland. 't Zelfde zogt hy ook Wieringen te doen; doch 't ging hem hier als op Texel (*h*). Requeſens hadt ook het oog geworpen op de Dordrechtſche Waard; doch Oranje voorkwam hem, brengende aldaar eenentwintig vendelen knegten, honderd ruiters en drieduizend boeren byeen, waardoor de Waard buiten gevaar geſteld werdt (*i*). Verdere vyandlykheden.

Doch door 't onderneemen en afwenden van XVII. Verlegenheid

(*f*) Viglii Epiſt. Select. Ep. CLXXVI. *p.* 403. Strada *Dec.* I. *Libr.* VIII *p.* 459.
(*g*) Bor VIII. *Boek, bl.* 112 [647].
(*h*) Bor VIII. *Boek, bl.* 124 [650].
(*i*) Bor VIII. *Boek, bl.* 127 [653].

FILIPS III. 1575.

om geld, aan de Spaanſche en aan de Staatſche zyde.

van zo veele aanſlagen tevens, raakten de geldmiddelen, beide aan de Spaanſche en aan de Staatſche zyde, aan een einde (*k*). Don Louis kon de Staaten niet beweegen tot bewilliging in de ſchattingen, voorleeden jaar, gevorderd. De leening van twaalfhonderdduizen guldens, nu door hem verzogt, wilde ook niet vlooten. Hy beſloot dan wederom, gelyk voorheen, op eigen gezag, ommeſlagen te doen: waardoor hy Brabant en daarna ook de andere Landſchappen dwong te bewilligen in de leening, die nogtans traaglyk werdt opgebragt (*l*). In Holland en Zeeland, kwam het ook ten uiterſten armelyk om met 's Lands middelen. De kryg ſtondt geweldig veel gelds, terwyl de beſte oorden des Lands onder water ſtonden, en de neering alomme uitteerde, waardoor de Ingezetenen minder in de gemeene laſten draagen konden. Ook leedt het Noorderkwartier, in den volgenden winter, door eenen geweldigen ſtorm, wel tweehonderdenvyftigduizend guldens ſchade (*m*). Ondertuſſchen, hadt men den Prinſe, in Grasmaand, reeds honderdenvierduizend guldens ter maand, voor den tyd van vier maanden, tot de koſten des krygs, moeten toeſtaan (*n*), in welken de Steden haar aandeel droegen, volgens eene verdeeling, door zyne Doorlugtigheid zelve, gemaakt (*o*). En om deeze

(*k*) VIGLII Epiſt. Select. *Ep.* CLXXVI. *p.* 403.
(*l*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 124, 129 [650, 655].
(*m*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 131 [668].
(*n*) Reſol. Holl. 16 *April* 1575. *bl.* 231.
(*o*) Reſol. Holl. 20 *April*, 29 *July*, 13 *Oct.* 1575. *bl.* 244, 538, 692.

ze ſomme, die naderhand op honderdduizend ponden verminderd werdt, te vinden, moeſt men, in 't volgende jaar, komen, tot het heffen van eenen honderdſten penning van de waarde der Huizen en Landeryen (p), konnende de gewoonlyke middelen niet toereiken, om zulke zwaare Beden te voldoen. In Hooimaand, hadt men ook in eene leening van vyftigduizend ponden over de rykſte Ingezetenen van Holland bewilligd (q). Wyders werden veele Graaflyke en geeſtelyke goederen, ook zulken, die, door de uitgeweekenen, ontruimd en te vooren opgetekend waren, om gereede penningen, verkogt, mids de kooper, tot de helft der uitgeloofde ſomme toe, zou mogen korten, 't gene hem 't Land, geduurende den oorlog, ſchuldig geworden was (r). Aan al het welke, ligtelyk beſpeurd kon worden, hoe ſober thans 's Lands kaſſe voorzien was. Zelfs, hielden de Staaten 's Lands penningen zo zeer te raade, dat zy de wedde zyner Doorlugtigheid, die op zesentwintigduizend ponden in 't jaar vaſtgeſteld was, niet dan by de week, en op hunne byzondere Ordonnantie, betaald wilden hebben (s). Filips III. 1575.

In deeze algemeene verlegenheid, die, door het beleg van Zierikzee en van Woerden, en door de aanſlagen des Landvoogds aan verſchei- XVIII. Handel over het zoeken van uit-

(p) Reſol. Holl. 10 *Juny* 1575. *bl.* 385. 4, 7 *Juny* 1576. *bl.* 85, 86.
(q) Reſol. Holl. 22 *July* 1575. *bl.* 529.
(r) Reſol. Holl. 28 *July* 1575. *bl.* 533. Boek VIII. *Boek*, *bl.* 231 [658].
(s) Reſol. Holl. 10, 28 *Aug.* 1575. *bl.* 557, 607. 31 *Dec.* 1576. *bl.* 214.

FILIPS III. 1575. heemſche hulpe.

ſcheiden' oorden, merkelyk toenam, begon men, ter Staatsvergaderinge van Holland, ſterk uit te zien naar uitheemſche hulpe. De Prins zelf was bedugt, dat Holland en Zeeland den kryg niet lang zouden konnen uithouden, en hadt, hierom, terſtond na 't afbreeken der Vredehandelinge te Breda, gedrongen op het ſluiten van een verbond met de eene of de andere nabuurige Mogendheid. De Staaten ſcheenen hiertoe niet ongenegen; doch men ſtondt lang in beraad, werwaards men zig wenden zou, tot het Duitſche Ryk, tot Frankryk, of tot Engeland. Oranje hadt, reeds in Zomermaand, voorgeſlaagen „ of men niet „ met het Ryk behoorde te handelen, om „ zig, met behoudenis der voorregten, onder „ het zelve, te begeeven, mids men, voor„ af, onderſtondt, of men de beſcherming „ des Ryks, ook onder mindere voorwaar„ den, zou konnen verwerven (*t*)." Zelfs waren 'er, al vroeger, gezanten benoemd, om, te gelyk met den Graave van Zwartſenburg, naar Duitſchland te reizen (*u*); doch de Landvoogd Requeſens hadt hun vrygeleide geweigerd (*v*), waardoor, en uit andere oorzaaken (*w*), hunne reis opgeſchort bleef, tot in den aanvang des jaars 1576, wanneer Leonard Kaſembrood, Raad in den Hove van Holland en Adriaan Kromhout naar Duitſchland en het Noorden toogen, niet om 't Land onder 't Ryk te brengen; maar al-

(*t*) Reſol. Holl. 6 *Juny* 1575. *bl.* 363.
(*u*) Reſol. Holl. 25 *Febr.* 1575. *bl.* 92.
(*v*) Reſol. Holl. 13 *April* 1575. *bl.* 226.
(*w*) Reſol. Holl. 19 *Aug.* 1575. *bl.* 580.

alleenlyk, om onderſtand te verzoeken, waarin zy tamelyk wel ſlaagden (x). De Prins hadt, onder anderen, voorgeſlaagen, dat men den Hertog, *Joan Kazimir*, moeſt zoeken te beweegen, om den Staaten Krygsvolk toe te ſchikken; hem, tot goedmaakinge van de koſten der wervinge, honderdentwintigduizend guldens beloovende: in welken voorſlag bewilligd was (y). 't Bleek, ondertuſſchen, klaar genoeg, dat de Staaten weinig genegenheid hadden, om de opperſte magt over de Landen eenen vreemden Heere op te draagen; doch zy zagen geenen kans, om, zonder dat zy dit deeden, iemant te beweegen, tot het zenden van merkelyken onderſtand. De Prins oordeelde ook, dat men hiertoe komen moeſt. En in 't begin van Hooimaand, eer nog de Vredehandeling afgebroken ware, ſtemden de Edelen en die van Zuidholland ter Dagvaart „ dat men den Koning, „ als een' dwingeland, die zyne Onderzaaten „ zogt te verdrukken en te verderven, eerſt„ daags, behoorde te verlaaten, en eenen „ anderen Beſchermer te zoeken." Doch die van 't Noorderkwartier vonden dit toen nog ongeraaden. Zierikzee meende, dat men nog eens om 's Keizers bemiddeling behoorde aan te houden (z). Men beſloot dan „ eenigen „ te magtigen (4), om, met den Prinſe, te „ raad-

Filips III. 1575.

Men ſpreekt van 't verlaaten van den Koning.

(x) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 132 [661].
(y) Regiſt. ten Raede van Middelb. 3 *Jan.* 1575 [1576] *f.* 227 *verſ.*
(z) Reſol. Holl. 7 *July* 1575. *bl.* 474.

(4) Te weeten, den Graaf van Kuilenburg, Arend van Dorp, Jakob Pauli, Kornelis Koning, François Maal-

FILIPS III. 1575. „ raadpleegen, over de wyze, waarop men „ vreemde hulp zou mogen zoeken, zonder „ eenige Mogendheid in den Lande in te laa„ ten, of deeze Staaten te ſcheiden van zy„ ne Koningklyke Majeſteit (*a*)." Doch zyne Doorlugtigheid deedt, op dit gewigtig ſtuk, dat eenige maanden ſteeken bleef, de Staaten, in den aanvang van Wynmaand, nog eens, te Rotterdam beſchryven. Hier werdt wederom onderzogt, of men naar geene uitheemſche hulp behoorde te ſtaan. De Edelen, Dordrecht, Rotterdam, Gorinchem en Briele hielden dit hoog noodig. Delft, Leiden, Gouda en Schiedam zouden eerſt verſlag doen. Twee uit de Edelen en die van Dordrecht, Delft en Rotterdam werden gemagtigd, om met den Prinſe te ſpreeken, die verklaarde „ dat men, op zo gewigtig „ een punt, als het aanzoeken van vreemde „ hulpe ware, het goeddunken van de Vroed„ ſchappen der Steden behoorde te hooren, „ op dat hy niet ſchynen mogt, hierin, iet „ alleen te hebben gedaan (*b*)." Eenige dagen daarna, verklaarden de Edelen en Steden, eenpaariglyk „ dat men den Koning „ verlaaten en vreemde hulp zoeken moeſt, „ de keuze ſtellende aan den Prinſe, die eg„ ter, op 't ſtuk der Regeeringe, vooraf, „ het goeddunken der Staaten zou hebben „ in te neemen." Gouda alleen oordeelde 't

(*a*) Reſol. Holl. 9 *July* 1575. *bl.* 482.
(*b*) Reſol. Holl. 3 *Octob.* 1575. *bl.* 662, 669 BOR VIII. *Boek*, *bl.* 125 [650].

Maalzon, Adriaan Kromhout, Andries Jakobszoon den jongen, en 's Lands Advokaat, Paulus Buis.

't een en 't ander ongeraaden (*c*). Van toen af, raadpleegde men, met ernst, of men Frankryk of Engeland, om onderstand, zou aanzoeken (*d*). De Staaten en 't volk neigden meest tot Engeland; daar de Hervormde Godsdienst beleeden werdt, en van waar men ligter hulp te water bekomen kon. Doch de Prins scheen meer tot Frankryk gezind. 't Zy hy, hiertoe, door zyn Huwelyk met eene Dogter uit den Huize van Bourbon, of door de gelegenheid van zyn Prinsdom Oranje in Frankryk, werdt aangezet; of dat hy zig van Frankryk meer beloofde, dan van Engeland, daar 't belang des Koophandels altoos eenige afgunst plagt te verwekken, terwyl men den Staatschen, ten deezen tyde, nog verlofgelden te Calais heffen liet (*e*): of dat hy, eindelyk, gemeend hebbe, beide deeze Mogendheden te gelyk te moeten aan de hand houden, om des te betere voorwaarden van eene van beide te bedingen: welk laatste best met het staatkundig beleid, welk de Prins doorgaans hieldt, overeen kwam. Ook hebben wy te vooren (*f*), gezien, dat hy gewoon was, met beide deeze Mogendheden, genoegzaam op eenen tyd, te handelen.

FILIPS III. 1575. Raadpleegingen, of men met Frankryk of Engeland zal handelen.

Doch uit den naam van zyne Doorlugtigheid en de Staaten, werdt beraamd, eerst een Gezantschap naar Engeland te schikken, Men was, onlangs, in eenige moeite geraakt met

XIX. Men besluit eerst een Gezantschap

(*c*) Resol. Holl. 13 *Octob.* 1575, *bl.* 692.
(*d*) METEREN V. *Boek*, *f.* 100 *verf.*
(*e*) REYD I. *Boek*, *bl.* 13.
(*f*) VI. *Deel*, *bl.* 331, 466.

FILIPS III. 1575. naar Engeland te zenden.

met dit Ryk, uit hoofde van zekere agterſtallen ter ſomme van vyftigduizend guldens, die de Staaten aan eenige Engelſche Krygsoverſten ſchuldig gebleeven waren (*g*): 't welk egter weinig gevolg hadt. Doch wat laater, vondt Koningin Elizabet raadzaam, op 't aanhouden des Spaanſchen Gezants, wiens meeſter zy nu naar de oogen moeſt zien, om dat hy haar, door het ſtyven der Schotten, merkelyken ondienſt doen kon, den Nederlandſchen Ballingen, en elk, die de wapenen droeg tegen den Koning van Spanje, haar Ryk te verbieden, met naame den Prinſe van Oranje en zyn gezin, de Graaven van Kuilenburg, van den Berge en van der Mark, de Heeren van Lumbres, Merode, Boiſot, Aldegonde, Manſart, Mathenes, van Dorp, Junius, Wyngaarden, Nyveld en anderen, tot omtrent vyftig in getale (*h*). Schadelyk ſcheen dit, voor Holland en Zeeland, alwaar men, nog onlangs, beſlooten hadt, eene party geſchut, in Engeland, te laaten koopen (*i*). Doch de Prins, bewuſt dat de Koningin dit verbod, haars ondanks, hadt moeten doen, magtigde, kort hierna, den Kolonel Eduard Cheſter, om, met believen van haare Majeſteit, eenige pennihgen in Engeland te ligten (*k*); doch of hem dit gelukt zy, is my niet gebleeken. Te gelyk, deedt de Prins, door Junius en Aldegonde, in Frankryk, verneemen, of men van

(*g*) Reſol. Holl. 14 *Juny* 1575. *bl.* 396.
(*h*) Reſol. Holl. 13 *July* 1575. *bl.* 492.
(*i*) Reſol. Holl. 6 *July* 1575. *bl.* 473.
(*k*) Reſol. Holl. 29 *July* 1575. *bl.* 540.

van daar ook eenigen onderſtand zou konnen bekomen (*l*). Doch Elizabet, bedugt dat men zig te diep met Frankryk inlaaten mogt, zondt *Daniel Rogers* herwaards, om zulks te ontraaden. Hy ſlaagde ligtelyk, in zyn oogmerk, by de Staaten, die agt Gemagtigden benoemden, om met hem te handelen: ten zelfden tyde, den laſt, aan eenigen gegeven, om met den Prinſe te raadpleegen, over 't zoeken van uitheemſche hulpe, wederom intrekkende (*m*). Doch hy vondt den Prins, naar 't ſcheen, nog geneigd tot Frankryk. De Koningin riedt toen Filips vrede te maaken met den Prinſe, uit vreeze, dat hy zig, anders, in de armen van Frankryk werpen mogt. Ook zogt zy Oranje zelven de handeling met Frankryk te ontraaden. Doch ſommigen verhaalen, dat de Predikant *Pieter Villers* hem, daarentegen, van de handeling met Engeland poogde af te maanen, hem voorhoudende, dat de Koningin geen' een' bekwaam Krygsoverſte hadt dan den Graaf van Suſſex, wien nagegeven werdt, dat hy den Proteſtanten niet gunſtig was (*n*). Filips II. 1575.

De handeling met Engeland ging egter voort. De Staaten benoemden, in Slagtmaand, den Advokaat Buis en Doktor Francois Maalzon, tot hunne gezanten derwaards (*o*). De Prins voegde 'er den Heer van Aldegonde by, als Hoofd van 't gezantſchap. De Gezanten kwamen omtrent Kerſttyd in Engeland. Voortgang en uitſlag van deſ handel in Engeland.

(*l*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 118 [641].
(*m*) Reſol. Holl. 14 *Nov.* 1575. *bl.* 730.
(*n*) CAMDEN. Hiſt. Eliſabethæ *P.* II. *p.* 265.
(*o*) Reſol. Holl. 22 *Nov.* 1575. *bl.* 731.

Filips III. geland. Zy vertoonden der Koninginne „ wat
1575. „ 'er te Breda gehandeld ware, en hoe de
„ Prins en de Staaten, wanhoopende aan ee-
„ ne veilige vrede, zig te haarwaards keer-
„ den, als tot eene regtſchaapen' beſcherm-
„ ſter des Geloofs, en eene Vorſtinne ge-
„ ſprooten uit Hollandſchen bloede" naam-
lyk, uit Filippa, Dogter van Willem den goeden, Graave van Henegouwen, Holland en Zeeland, die met Eduard den III, Koning van Engeland, gehuwd was geweeſt (*p*). „ En zo haare Majeſteit zig mogt wil-
„ len laaten beweegen, om de Staaten kragt-
„ daadiglyk te onderſteunen, booden zy haar
„ de Oppermagt over Holland en Zeeland
„ aan, onder zekere voorwaarden, nader te
„ beraamen." De Koningin hoorde de gezanten gunſtiglyk, en benoemde, terſtond, Gemagtigden, om met hen in nadere onderhandeling te treeden. Midlerwyl, hadt Requeſens, kennis van dit Gezantſchap gekreegen hebbende, den Heer van Champagnei naar Engeland gezonden, om eene ſpaak in 't wiel te ſteeken (*q*). Hy verzogt, onder anderen, dat de Koningin, den Staatſchen afgezondenen, als wederſpannigen tegen den Koning, geen gehoor verleenen, en 't Ryk verbieden wilde: waartoe Elizabet, nogtans, niet te beweegen was. De Staatſchen hielden, ondertuſſchen, ſterk aan om antwoord, verzoekende om de beſcherming en hulpe haarer Majeſteit, zo zy al niet geraaden mogt
1576. vin-

(*p*) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 210.
(*q*) VIGLII Epiſt. Select. *Ep.* CLXXVII. *p.* 407.

vinden, de Oppermagt over deeze Landen te aanvaarden (*r*). De Koningin ſcheen hiernaar te luiſteren; doch haare Gemagtigden merkten, in de byzondere onderhandelingen met de Staatſchen, aan „ dat het haarer Ma„ jeſteit te laſtig vallen zou, de Landen te „ beſchermen tot haare eigene koſten: dat „ zy de beſcherming der Landen, in naam, „ wel op zig wilde neemen; doch in der daad „ alleenlyk Walcheren, ten haaren koſte, „ zou konnen beſchermen, zullende zy de be„ ſcherming van Holland, aan den Prinſe en „ de Staaten, moeten overlaaten." De Gezanten ſpraken toen nog eens met de Koninginne, die, eindelyk, verklaarde „ dat zy, „ in deeze hoogwigtige zaak, geen beſluit zou „ konnen neemen, zonder vooraf het Huis „ der Gemeenten daarover te hooren." De Gezanten, van dit antwoord der Koninginne, aan den Prinſe en de Staaten, kennis gegeven hebbende (*s*); werden 'er wederom eenigen gemagtigd, om, op 't ſtuk van de Overdragt der Landen aan Engeland, met den Prinſe te raadpleegen en te beſluiten. Doch Gouda en Woerden weigerden hierin te bewilligen. Ook wilden die van 't Noorderkwartier eerſt verſlag doen (*t*). De Gezanten bleeven, ondertuſſchen, in Engeland wagten, tot op de vergadering van 't Parlement. Doch de Koningin kon niet beſluiten, hun verzoek aldaar voor te ſtellen: noch gedoogen, dat zy 't zelven deeden. De Gezanten, toen

Filips III. 1576.

(*r*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 132 [661].
(*s*) Reſol. Holl. 11 *Maart* 1576. *bl.* 10.
(*t*) Reſol. Holl. 15, 23 *Maart* 1576. *bl.* 15, 30.

Philips III. 1576. toen, beſpeurende, dat de Koningin voor eenen kryg met Spanje bedugt was, en daarom de Landen niet aanvaarden durfde; terwyl zy, aan den anderen kant, de Gezanten niet durfde afwyzen, uit vreeze, dat men zig met Frankryk verbinden mogt, begonden, eindelyk, ernſtig aan te houden, om affcheid, welk hun, in Grasmaand, gegeven werdt, verklaarende de Koninginne „ dat zy, op 't verzoek der Gezanten, nader antwoorden zou, „ als zy eerſt bezogt zou hebben, of 'er geen „ middel ware, om vrede met den Koning te „ maaken." Te vooren, hadt zy zig reeds laaten verluiden, dat zy de beſcherming der Landen op zig neemen zou, als de Vrede niet kon getroffen worden. Voorts begeerde zy, dat men geen verbond met Frankryk, ten haaren nadeele, zou aangaan. De vrede, meende zy ook, zou haaſt getroffen zyn, als men den Roomſchen Godsdienſt toeliet. Doch de Gezanten verzekerden haar, dat men van deezen Godsdienſt, in Holland en Zeeland, reeds t'eenemaal vervreemd was. Ook deeden zy toen nog een verzoek, om eenige penningen te mogen ligten. Doch de Koningin verklaarde zulks niet te konnen gehengen, voor dat zy de voorgenomen' middelen van bevredïging in 't werk geſteld hadt. Zy liet hun egter toe, tweehonderd man te werven, en twee-endertig ſtukken geſchuts in te koopen en te vervoeren (*u*). Ten beſluite, betuigde zy haare hertelyke genegenheid tot de Landen, en beloofde, by de Vredehandeling, die

(*u*) Boek VIII. *Boek*, bl. 133 [662].

die zy voorhadt, voor de behoudenis van den Hervormden Godsdienst, te zullen zorgen. Met dit affcheid, keerden de Gezanten wederom naar Holland, daar zy, op den negentienden van Grasmaand, verslag hunner verrigtingen deeden, ter Staatsvergaderinge (v). Filips II. 1576.

XX. Begin der onderhandelingen met Frankryk.

De Staaten, dus afgeweezen in Engeland, begonden 't oog naar Frankryk te wenden. Zy zagen, dat zy, den oorlog alleenlyk verweerenderwyze konnende voeren, eindelyk, voor 's vyands magt, zouden moeten bukken: en tot eenen aanvallenden kryg, behoefden zy uitheemsche hulpe. Henrik de III, Koning van Frankryk, hadt den Prinse reeds te kennen gegeven, dat men, diergelyken voorstel als in Engeland gedaan was, aan hem of zynen Broeder, den Hertoge van Alençon, begeerende te doen, beter antwoord te wagten hadt. Ook was 't de Koninginne Moeder hierin eens met den Koning (w). De Edelen en Steden van Holland en Zeeland, Gouda uitgenomen, welk nimmer tot het aanzoeken van uitheemschen onderstand bewilligen wilde, beslooten dan, dat de Prins, nevens eenige Gemagtigden, met Frankryk, in onderhandeling treeden zou (x). In 't voorbygaan, moeten wy aanmerken, dat *Henrik, Koning van Navarre*, ten deezen tyde, ook scheen te staan naar 't gebied over deeze Landen. Hieruit sproot de aanbieding van tien of twintig vendelen Knegten, den Prinse, in

(v) Resol. Holl. 30 *April* 1576. *bl.* 42.
(w) Reyd I. *Boek*, *bl.* 12.
(x) Resol. Holl. 28 *April* 1576. *bl.* 57, 58.

FILIPS III. 1576. in Lentemaand, gedaan, die egter, beleefdelyk, van de hand geweezen was (y). De handel met den Koning van Frankryk bleef ook eene geruime poos ſteeken, ter gelegenheid van het misnoegen aan het Franſche Hof, tuſſchen den Koning en zynen Broeder, den Hertoge van Alençon (z); en van de verandering, ſedert, gevallen in de Regeeringe der Nederlanden.

XXI. Krimpen hernomen. De onderhandelingen met Engeland en met Frankryk deeden duidelyk zien, in hoe groote verlegenheid, de Staaten deezer Landen geraakt waren. De Prins zelf vondt zig, ten uiterſten, benard. Want ſchoon 't hem gelukt was, op den eenentwintigſten van Sprokkelmaand, de ſterke ſchans te Krimpen en nog twee anderen, in deezen oord, te herwinnen (a), van welken aanſlag de Graaf *Filips van Hohenlo*, Broeder van Graave Wolf, onlangs herwaards gekomen (b), om den Prinſe, in zaaken van oorloge, tot hulp te dienen, op eene Jaarwedde van vyfduizend guldens (c), 't beleid gehad hadt; was zyne Doorlugtigheid egter bekommerd, dat hem de gemeenſchap tuſſchen Holland en Walcheren, door het bemagtigen van Zierikzee, zou afgeſneeden worden. De geringe hoop op den handel in Engeland prangde hem, insgelyks, zeer: en wil men, dat hy, nu of wat laater, den wanhoopigen voorſlag zou hebben gedaan,

's Prinſen wanhoopige voorſlag.

(y) Reſol. Holl 15 *Maart* 1576. *bl.* 19. *Zie ook* BOR IX. *Boek, bl.* 151 [691].
(z) DANIEL *Tom* IX. *p.* 50, 51.
(a) BOR VIII. *Boek, bl.* 133 [662].
(b) BOR VIII. *Boek, bl.* 101 [617].
(c) Reſol. Holl. 12 *Nov.* 1575. *bl.* 729.

daan van, na 't verbranden der molens en 't doorsteeken der dyken, om 't Land voor den vyand te onbruik te maaken, met vrouwen en kinderen en 't beste der tilbaare haave, scheep te gaan, en eene veiliger verblyfplaats op te zoeken (*d*). 't Zy dat hy waarlyk gemeend hebbe, dat de zaaken tot zulk een uiterste waren gebragt, 't zy hyze ten ergsten heeft willen afmaalen, om de Staaten, te eerder, tot het inhaalen van uitheemsche hulpe te doen besluiten. Filips III. 1576.

Maar midden in deeze verlegenheid, sterft de Landvoogd Don Louis de Requesens. Eene heete of Pestkoorts, die hem slegts vyf dagen in 't bedde gehouden hadt, benam hem 't leeven, op den vyfden van Lentemaand (*e*). Hy was nog niet lang in 't bewind geweest, toen hy de agting van 't volk, ziende hem Alvas voetslappen te digt volgen, grootendeels, begon te verliezen (*f*). Ook wil men, dat hy zelf berouw van 't aanvaarden der Landvoogdye gehad heeft (*g*). Hy overtrof Alva egter, in beleid, in vaardigheid, in bescheidenheid en in Godsdienstigheid. Doch in Krygskunde moest hy verre voor hem zwigten. Voorts hieldt hy, zo wel als Alva, alle de Nederlanders voor Kettersch, en ter dier oorzaake, voor ongetrouw aan den Koning (*h*). Filips hadt hem last gegeven, om, des noods, eenen opvolger te noemen. XXII. Dood van den Landvoogd Requesens.

(*d*) Hooft XI. *Boek*, *bl.* 452.
(*e*) Viglii Epist. Select *Ep.* CLXXVIII. *p.* 407. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 124 [663].
(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXX. *p.* 804.
(*g*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXCIV. *p.* 734.
(*h*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCLXIV. *p.* 868.

PHILIPS III. 1576.

men. Ook vindt men, dat hy Barlaimont tot het beleid der zaaken van Regeeringe gedoodverwd, en 't bewind des oorlogs, voor den Graave van Mansfeld, geſchikt hadt (*i*). Doch zyne ſchielyke dood hadt hem belet, de laatſte hand aan deeze ſchikking te leggen (*k*). De Raad van Staate nam dan, terſtond na zyn afſterven, het opperbewind over alles in handen. Ook kwamen 'er, eerlang, Brieven uit Spanje, waarby die Raad, door den Koning, in 't aangenomen bewind, beveſtigd werdt, tot dat zyne Majeſteit eenen anderen Landvoogd herwaards zenden zou (*l*). Men hieldt deeze Brieven, in 't eerſt, by 't gemeen, voor verdigt (*m*); doch ſloeg 'er allengskens geloof aan. De Raad van Staate beſtondt thans ſlegts uit drie Leden, den Hertog van Aarſchot, den Graaf van Barlaimont en Viglius. Doch zy verkooren 'er, op 's Konings laſt, nog vier Leden by, Hieronimus Roda, eenen Spanjaard, Chriſtoffel Aſſonville, Maximiliaan Vilain van Gend, Heer van Raſſighem, en Arnoud Sasbout, thans Preſident van den Geheimen Raad. Van Roda alleen, beloofde het volk zig weinig goeds: vreezende men, in 't gemeen, dat hy, als een opvolger van Vargas, 't gezag des Raads der Beroerten te zeer zou zoeken ſtaande te houden. De andere Raaden waren Nederlanders. Voorts werdt 'er een nieuwe Krygsraad opgeregt, die genoegzaam geheel-

De Raad van Staate aanvaardt de Regeering.

(*i*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. [II]. *Ep.* LXX. *p.* 177.
(*k*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 464.
(*l*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 134 [663].
(*m*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. [II]. *Ep.* LXXIV. *p.* 185.

heellyk uit Spanjaards beſtondt. De Graaf van Mansfeld, dien ſommigen ook onder de Leden des Raads van Staate tellen (*n*), ſchynt een lid van deezen Krygsraad geweeſt te zyn. De Raad van Staate droeg hem, by voorraad, de Stœvoogdy van Brüſſel op (*o*): 't welk veelen heeft doen ſchryven (*p*), dat hem 't opperbeleid der zaaken van oorloge was toevertrouwd. Philips III. 1576.

Eer wy Requeſens geheellyk verlaaten, kommen wy niet voorby, aan te merken, dat hy, by eene Ordonnantie van den zeſtienden van Zomermaand des voorleeden jaars, bevolen hadt, het jaar, voortaan, alomme, met den eerſten van Louwmaand, en niet meer met Paaſchdag, aan te vangen, vernietigende dus den zogenoemden ſtyl van den Hove, die veele duiſterheid en verwarring, in oude en laatere ſchriften, hadt beginnen te veroorzaaken (*q*). Uit het Regiſter der Staatsbeſluiten van Holland, is af te neemen, dat men, hier, reeds eenige jaaren geleeden, het jaar van den eerſten van Louwmaand begonnen hadt. Ook vind ik, dat men, reeds in 't jaar 1532, gepoogd hadt, deeze verandering des Jaarſtyls, ten Hove, door te dringen (*r*). Jaarbegin op den eerſten van Louwmaand vaſtgeſteld.

De onverwagte dood des Landvoogds gaf den Prinſe van Oranje en den Hollanderen en Zeeuwen wederom eenigen moed. Men hoopte, dat de Raad van Staate den oorlog zo ſterk niet zou voortzetten, als tot hiertoe geſchied XXIII. Gevolgen van de dood des Landvoogds.

(*n*) TASSIS *Libr.* III. *p.* 260.
(*o*) VIGLII Epiſt. Select. *Ep.* CLXXIX. *p.* 409.
(*p*) *Nw* BOR IX. *Boek, bl.* 137 [667].
(*q*) BOR VIII. *Boek, bl.* 120 [644].
(*r*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 187.

PHILIPS III. 1576.

schied was: ook verwagtte men, dat Nederlanders, gelyk de meeste Raaden waren, zo styf niet staan zouden, op het uitsluiten van den Onroonschen Godsdienst, en dat men, hierom, de afgebroken' Vredehandeling, met beteren uitslag dan voorheen, zou konnen herschryven vatten. De Koningin van Engeland sloeg ook agt op de verandering, die de dood des Landvoogds scheen te zullen veroorzaaken, vaardigende, terstond daarna, brieven af aan den Prinse en de Staaten, waarin zy te kennen gaf „ dat zy 't bewind over de Landen niet „ met eere aanvaarden kon, voor dat zy een „ Gezantschap naar Spanje gezonden hadt, om „ te beproeven, of de Koning tot geene vreedzaame gedagten zou te brengen zyn." Zy verzogt te gelyk, bedugt voor eene onderhandeling met Frankryk „ dat men, terwyl zy de „ vrede zou zoeken te bewerken, geene uitheemsche hulp wilde inhaalen (s)." Uit welk schryven, te speuren was, dat de Koningin een weinig veranderd was van gedagten, sedert het overlyden des Landvoogds. Doch in Holland en Zeeland, was men ook een weinig veranderd. Men wilde zig nu met geene uitheemsche Mogendheden inlaaten, voor dat men hadt afgewagt, welke gevolgen de nieuwe wyze van Regeering hebben zou.

Schryven der Koninginne van Engeland.

XXIV. Bedryf des Raads van Staate.

De Raad van Staate scheen, in 't eerst, te willen treeden in de maatregels des overleeden Landvoogds. 't Beleg van Zierikzee en van Woerden werdt voortgezet. Ook verboodt de Raad, in Grasmaand, op nieuws, al-

(s) BOR IX. *Boek*, *bl.* 137. [667].

allen handel met die van Holland en Zeeland (t), ten zelfden tyde egter, den Stadhouder Hierges en den Raade van Holland, zittende te Utrecht, laſt geevende, om de Steden deezer twee Landſchappen, ſchriftelyk, te noodigen, tot onderwerping aan den Koning (u): doch dit ſchryven deedt geene vrugt altoos. De Prins, al zyn vermogen aanwendende, om zig, tegen de poogingen der Spaanſchen, te verzetten, dreef, derhalve, terſtond na de dood des Landvoogds, de Vereeniging tuſſchen Holland en Zeeland, waarover, in 't voorleeden jaar reeds, gehandeld was, ernſtelyk door. De Staaten der beide Landſchappen waren, door hem, tegen den elfden van Lentemaand, te Delft, beſchreeven: en hy hadt hun, hier, ſchriftelyk, de noodzaaklykheid der Vereeniging zo leevendig vertoond, dat men 'er met ernſt aan begon te arbeiden. Men vreesde den Prinſe, met het verſchuiven van dit werk, verder te zullen vertoornen, hebbende hy zig reeds misnoegd getoond „ dat de Staaten zynen „ goeden raad zo kwalyk naarkwamen: en „ wederom betuigd, dat hy niet langer in de „ Regeering zou konnen blyven, en liever „ zien zou, dat een ander in zyne plaatſe „ geſteld werdt, zo men geenen beteren voet „ wilde beraamen, op de Vereeniging, op „ de eenpaarige heffing der gemeene middelen, en op het gereeder voldoen van 't „ Krygsvolk (v)." Men bragt dan 't ſtuk der Ver-

Filips II. 1576.

Oranje doet, eindelyk, het Verbond van Vereeniging tuſſchen Holland en Zeeland ſluiten.

(t) Bor IX. *Boek*, *bl.* 147 [682].
(u) Bor IX. *Boek*, *bl.* 147 [682].
(v) Reſol. Holl. 13 *Maart* 1576. *bl.* 11.

PHILIPS III. 1576. Vereeniging in de Vroedſchappen der Steden van Zeeland en 't Noorderkwartier, die 'er nog niet op beſlooten hadden; in welken het, door Gemagtigden van zyne Doorlugtigheid, werdt voortgezet (*w*). Eindelyk, werdt het Verbond van Vereeniging tuſſchen Holland en Zeeland, te Delft, op den vyfentwintigſten van Grasmaand, door den Prinſe, door de Edelen, en door de Gemagtigden der Steden, Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Geertruidenberg, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medenblik, Purmerende, Middelburg, Zierikzee, Vliſſingen en Veere getekend. 't Schynt, dat Bommel ook in dit Verbond heeft willen begreepen zyn (*x*); doch men heeft deeze Stad niet toegelaaten. De Steden Schoonhoven en Oudewater, in 's vyands handen gevallen, en Woerden nog belegerd zynde, konden nu 't Verbond niet tekenen, dat, voorleeden jaar, door haare Gemagtigden, reeds getekend was. Daarentegen tekenden nu Leiden en Geertruidenberg, die, te vooren, niet getekend hadden. Het Verbond zelf kwam genoegzaam overeen met dat van voorleeden jaar. „ De hooge Regeering „ werdt, by het zelve, door de Staaten, „ *voor zo veel in hen was*, aan den Prinſe, on„ der den naam van *Hooft ende hoogſte Overig„ heydt*, opgedraagen, met volkomen' magt, „ om *ſoo lange de Landen in oorloge ofte wapenen* zou-

De hooge Overheid wordt hem opgedraagen, geduurende den oorlog.

(*w*) Reſol. Holl. 22 *April* 1576. *bl.* 48.
(*x*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 1576. *bl.* 28.

„ *zouden zyn, als Souverein ende Overhooft*, te mogen *gebieden en verbieden*. De Staaten, Amptenaars, Wethouders, Schutteryen en Gemeenten zouden zyner Doorlugtigheid, tot onderhouding van het Verbond, trouwe en gehoorzaamheid zweeren. Ook zou de handhaaving van het zelve en van 's Lands voorregten, van wege den Prinse, by eede, belooft worden. Wyders, werdt beraamd, dat die van 't Noorderkwartier en van Zeeland elk drie Gemagtigden in Holland hebben zouden, en die van Holland, daarentegen, ook drie Gemagtigden in 't Noorderkwartier, en drie in Zeeland, om voor de onderhouding van 't Verbond te zorgen (5). De Prins zou deeze Gemagtigden kiezen, uit eene benoeming der Staaten (y)." In het Berigtschrift voor deeze Gemagtigden, hadt de Prins, naar sommiger verhaal, eenige dingen doen stellen, die men hield te stryden met de voorregten der Steden, onder verklaaring, nogtans, dat menze in geen gevolg trekken zou. De Steden waren hierover kwalyk te vrede, en vindt men, dat die van Middelburg gezeid zouden hebben „ dat „ men den luiden, tot voorstand der vryheid „ aller- Filips II. 1576.

(y) Resol. Holl. 28 *April* 1576. *bl.* 59. Bor IX. *Boek*, *bl.* 138, 140 [668, 672]. Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2124.

(5) Ik vind, dat de Hollandsche Gemagtigden in Zeeland, kort hierna, nevens de Zeeuwschen, in 't Eiland Thoolen, verpagtingen gedaan hebben. *Regist. ten Raede van Middelb.* 7 Sept. 1577. f. 303. *rect.* Dit geschiedde, in gevolge van dit Verbond; doch is van geen' langen duur geweest.

FILIPS III. 1576. „ allerlei zwaarigheden deedt ondergaan, en „ hun, ondertuſſchen, door zulke byvoeg„ ſels van de dingen in geen gevolg te zul„ len trekken, hunne vryheden ſcheen te „ willen beneemen (z)." De Gemagtigden bleeven egter in bewind, zo lang de Prins in 't leeven was; doch na zynen dood, heeft menze, wederzyds, t'huis ontbooden, en Holland, Zeeland en Weſtfriesland, welken de Prins, door het Verbond, waarvan wy ſpreeken, tot één Landſchap ſcheen te willen maaken, zyn wederom twee, en, in zeker opzigt, drie byzondere Landſchappen geworden.

XXV. Laſten van Holland en Zeeland.

Oranje, dus 's Lands Regeeringe op eenen vaſteren voet dan te vooren gebragt hebbende, zogt de Staaten, van tyd tot tyd, te beweegen, tot het inwilligen van nieuwe Beden, uit welken, de koſten moeſten gevonden worden, die, tot het ontzet der belegerde Steden, en tot de verdere laſten des Krygs vereiſcht werden. In Lentemaand, hadden die van Holland, voor 't meerder gedeelte, reeds bewilligd, in vyfenvyftigduizend ponden eens (a). Doch de Prins vorderde, ten zelfden tyde, van Holland en Zeeland, tot het onderhoud van honderd en tien vendelen Knegten en honderd Oorlogsſchepen, tweehonderd en tienduizend guldens ter maand, te gelyk eenige middelen van belaſting op de verteeringe voorſlaande, uit welken, deeze ſomme zou konnen gevonden wor-

(z) Leeven van Willem den eerſten, II. *Deel*, *bl.* 610.
(a) Reſol. Holl. 1 *Maart* 1576. *bl.* 8.

worden. De Staaten hadden ook hierin bewilligd: hoewel die van Zeeland en 't Noorderkwartier, in 't eerst, eenige zwarigheid gemaakt hadden (*b*). Nu vorderde hy, in Zomermaand, nog honderdduizend guldens eens van die van Holland, welken, insgelyks, beloofd werden (*c*). Doch 't kwam, onaangezien zulke zwaare inwilligingen, ten deezen tyde, met 's Lands middelen, zo schaars om, dat de Prins en de Staaten beslooten, het Haagsche Bosch om te doen houwen, en, met grond met al, te verkoopen; doch de onderhoorigen van den Hove en de Wethouderschap van den Haage bragten, na veel aanloopens, te wege, dat men 't Bosch staan liet, mids de vertooners duizend guldens eens aan den Lande betaalden, en die van den Haage de Staaten ontsloegen van de voldoeninge van vyftienhonderd guldens, wegens klokken, door hen, uit de Stede gehaald (*d*), om geschut van te gieten. Filips III. 1576.

De Prins, zig nu eenigszins in staat gesteld vindende, om iet te onderneemen, smeedde verscheiden' aanslagen, die allen ongelukkig uitvielen. Barthold Entes, die, volgens Staatsbesluit, niet meer in 's Lands dienst te water gebruikt mogt worden, was, in 't voorleeden jaar, door den Prinse, voorzien met last (*e*), om, te Breemen en daaromtrent, eenig volk aan te neemen, waarmede hy zig op ter Schel- Aanslagen der Prinsen.

(*b*) Resol. Holl. 15, 17 *Maart*, 24 *Aug.* 1576. *bl.* 16, 19, 141.
(*c*) Resol. Holl. 10, 14 *Juny* 1576. *bl.* 87, 88.
(*d*) Resol. Holl. 14 *Januar.* 1578. *bl.* 1. Bor IX. *Boek*, *bl.* 141, 143 [671, 676].
(*e*) Resol Holl 8 *Aug.* 2 *Octob.* 1575. *bl.* 551, 667.

Filips II. 1576.

Schelling ontbieldt. Van hier deedt hy, in Bloeimaand deezes jaars, eenen inval in Friesland, en verſchanſte zig te Ooſtmerhoorn. Doch de Heer van Billy noodzaakte hem, eerlang, de ſchans te verlaaten: waarna zyn meeste volk verliep (*f*). Wat vroeger, hadden de Staatſchen ook toeleg gemaakt, om Harlingen te verraſſen, en Amſterdam in te neemen: doch beide deeze aanſlagen mislukten (*g*). In den aanvang van Bloeimaand, ſtak Sonoi af van Edam, zeilde de Vegt in, en bemagtigde Muiden. 't Slot, ſchoon toen nog geene aarden wallen, en ſlegts twintig man in hebbende (6), zag hy egter, niet zonder grof geſchut, te winnen. Doch eer dit aankwam, noodzaakte hem de Amſterdammers, van eenig volk van Hierges verzeld, de Plaats wederom te verlaaten (*h*).

XXVI. Zierikzee gaat over by verdrag.

De Raad van Staate deedt, midlerwyl, 't beleg van Zierikzee en Woerden voortzetten. Men hadt reeds meer dan eens gepoogd, volk en voorraad in Zierikzee te brengen; doch was geduurig, met verlies, afgeweezen.

(*f*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 144 [677].
(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCLXV. *p.* 862.
(*h*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 144 [677].

(6) HOOFT ſchryft (XI. Boek, bl. 448.) dat het Slot, door Paulus van Loo, bewaard werdt. Doch van elders blykt, dat van Loo, in of omtrent Wynmaand des voorleeden jaars, door de Staatſchen, zynde opgeligt (VIGLIUS *ad* HOPP. *Epiſt.* CCLVI. p. 850.), nog te Delft in hegtenis zat, in Zomer- en Hooimaand deezes jaars. Maar, verligtenis van kerker bekomen hebbende, ontſnapte hy, in Oogſtmaand daaraan. *Reſol. Holl.* 21 Juny, 26 July, 30 Auguſt. 1576. bl. 98, 123, 144.

zen. Oranje, die 't ontzet dier Stede zeer ter herte nam, was, in 't begin van Bloeimaand, zelf, ten deezen einde, met bewilliging der Staaten (i), naar Walcheren vertrokken. Zyn toeleg was, de schans der Spaanschen, op den dyk te Borndam, te bestooken, met twee zwaare Oorlogschepen; doch Mondragon kreeg 'er de lugt van, en wist den aanslag te verydelen. Naderhand, deedt men nog eenige poogingen, om de Stad te ontzetten; maar alles liep hier den Staatschen tegen. Die van binnen dan, ziende, dat het ontzet te vergeefs verwagt werdt, beslooten, eindelyk, op den negenentwintigsten van Zomermaand, de Stad, by verdrag, over te geeven. Zy moest, tot afkooping der plondering, en voor de behoudenis haarer voorregten, tweehonderdduizend guldens belooven. Doch men gaf haar hoop, dat de Koning haar de helft deezer somme zou kwytschelden. De bezetting zou, wel met geweer en pakkaadje; doch met met stille trom, doove lonten en opgewonden' vendels uittrekken. De Bevelhebber van Dorp hadt, binnen eene maand, de vryheid des Heeren van Haamstede te bezorgen, of zelf in hegtenis te keeren. De Hoogbaljuw Vosbergen, die uitdruklyk van 't Verdrag uitgeslooten was (k), werdt, zo dra Mondragons Waalen in de Stad waren gekomen, scherpelyk nagespoord, eerlang gevat, en voor Mondragon gebragt, die hem 't bedrog, waar van wy te vooren (l) mel-

Filips III. 1576.

(i) Resol. Holl. 3 *May* 1576. *bl.* 70.
(k) Boek IX. *Boek*, *bl.* 137, 145 [667, 678].
(l) Bl. 73.

Filips III. 1576. melding gemaakt hebben, edelmoediglyk kwytſcholdt, en de Stad tot zyne gevangenis gaf, waaruit hy egter, niet lang hierna, ontſnapte, den Graave van Hohenlo toen zulk eene opening geevende van derzelver gelegenheid, dat menze daarna te eerder wederkreeg (7).

Aanſlag op Geertruidenberg.

Eenige weeken voor 't overgaan van Zierikzee, hadden de Koningſchen eenen aanſlag voor op Geertruidenberg, waarin hun 't volk van Hopman *Enzenburg*, binnen de Stad in bezetting leggende, behulpzaam zou zyn (*m*); doch de toeleg werdt van paſſe ontdekt en geſtuit (*u*). In Hooimaand, kreeg men de lugt van eene onderneeming op Gouda, welke Stad, terſtond, door den Prinſe, van meer volks voorzien, en merkelyk verſterkt werdt (*o*).

Hevige twiſt met de Engelſchen bygelegd.

XXVII. Omtrent deezen tyd, was 'er een hevig geſchil ontſtaan, tuſſchen die van Holland en Zeeland en de Engelſchen. De onzen, ontdekt hebbende, dat de Brabanders, op Franſche en Engelſche naamen, ſluikhandel in Spanje dreeven, hadden zig, ſedert eenigen tyd, eene gewoonte gemaakt van alles te neemen, wat hun in zee te zwak ontmoette. Men eigende zig, 't is waar, den buit niet toe,

(*m*) Reſol. Holl. 14 *Juny* 1576. *bl.* 89.
(*u*) Boe IX. *Boek*, *bl.* 148 [683].
(*o*) Boe IX. *Boek*, *bl.* 153 [690].

(7) Dus ſpreekt 'er Hoofт van (IX. Boek, bl. 458). Doch alzo Zierikzee van de Waalen verlaaten was, toen het, door 's Prinſen volk, bezet werdt, kan men, naauwlyks, begrypen, hoe Vosbergens opening iet heeft konnen toebrengen, tot het eerder wederkrygen der Stad.

toe, voor dat hy, door de Admiraliteit, op welke de Prins, wat laater, van nieuws, orde ſtelde (*p*), of, by hooger beroep, door den Raade in Holland, wettig gekeurd was; wanneer 't Land 'er een vyfde van trok. Doch als de genomen' goederen den vrienden wedergegeven werden, was men zelden gewoon, hun iet voor 't nadeel, geleeden by het veragteren der reize, toe te leggen. Hieruit rees een vinnige twiſt met de Engelſchen, die op 't wederzyds neemen en beſlaan van verſcheiden' ſchepen uitliep. In Hooimaand, werdt 'er egter, door Gemagtigden der Koninginne, een Verdrag met den Prinſe, te Middelburg, getroffen, volgens welk, de beſlaagen' ſchepen werden vrygegeven. Doch de Engelſche Vrybuiters hielden zig niet lang aan dit Verdrag. Zy namen, in Oogſtmaand, wederom eenige Zeeuwſche ſchepen, waarom die van Holland de Heeren van Aſſendelft en Caſembrood benoemden, om, uit hunnen naam, hierover, vertoogen te doen aan de Engelſche Koninginne (*q*). Ook zondt de Prins *Jaques Taffyn* naar Engeland. De twiſt, uit welken de Spaanſchen zig reeds veel voordeels beloofd hadden, werdt, nog voor 't einde des jaars, bygelegd (*r*). 't Is te vermoeden, dat de Koningin 't geſchil zo lang draagende hieldt, om, onder dekſel van het zelve, wanneer zy 't goedvinden zou, over de beſcherming van Holland en Zeeland, te kon-

Filips III. 1576.

(*p*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 164, 166 [705, 708].
(*q*) Reſol. Holl. 4, 12 *Sept.* 1576. *bl.* 151, 156.
(*r*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 137, 154 [667, 691]. Meteren V. *Boek*, *f.* 103 *verſ.*

FILIPS III. 1576.

konnen handelen. Wy zullen beneden zien, dat zy, van tyd tot tyd, meer belang kreeg, om zig in de Nederlandſche zaaken te ſteeken. Ook zou men wel haaſt genoodzaakt geweeſt zyn, om, op nieuws, met haar in onderhandeling te treeden, zo de muitery van 's Konings Krygsvolk en het ſamenſpannen der gemeene Nederlanden tegen hunnen overlaſt de zaaken van den Prinſe en van Holland en Zeeland niet eene geheel andere gedaante gegeven, en het bondgenootſchap te wege gebragt hadden, welk nog verſcheiden Nederlandſche geweſten vereenigd houdt. De oorſprong en de merkwaardige gevolgen deezer muiterye ſtaan ons dan hier, beknoptelyk, te ontvouwen.

XXVIII. Muitery van 's Konings Krygsvolk in Schouwen.

's Konings Krygsvolk, dat voor Zierikzee gelegen hadt, was, by 't overgaan der Stede, wel twee-entwintig maanden ſolds ten agteren, en men hadt hun voldoening beloofd, na dat de Stad bemagtigd zyn zou. Doch de honderdduizend guldens, door de Burgerye, opgebragt, ſtrekten niet ver genoeg. De Spanjaards, in Schouwen leggende, ſtaken dan eerſt de ooren op, roepende om volle betaalinge, en dreigende 't Land anders in vuur en vlam te zullen zetten: waarvan zy een ſtaal toonden aan het Dorp Nieuwkerk, op den dertienden van Hooimaand. Hun voorbeeld werdt gevolgd, door de Walſche bezetting van Zierikzee, die Mondragon naauwlyks tot ſchaamte, niet tot ſtilſtand wiſt te brengen (s). De Spanjaards, eindelyk, 't platte

(s) BOR IX. *Boek*, *bl.* 147 [681].

te land kaal geſtroopt hebbende, verlaaten Schouwen, en begeeven zig naar Brabant. Te Heerentals, komt hun de Graaf van Mansfeld ſpreeken; doch alzo hy geen geld genoeg uitloofde, lieten zy zig niet ſtillen. Gaarne zouden zy te Mechelen of te Bruſſel binnen gelaaten geweeſt zyn; maar hier afgeweezen, rukken zy naar Vlaanderen, en overvallen Aalſt op den zesentwintigſten van Hooimaand, ſtellende al 't onderhoorig Land, welk wel honderdenzeventig Dorpen begreep, onder brandſchatting (t). Te Bruſſel, daar men reeds drie vendelen Spanjaards ter poorte uit gedreeven hadt, raakt de Gemeente, op deeze tyding, in roere, ſtreeft naar 't Hof, ſcheldt de Raaden van Staate voor verraaders, en ontweldigt den Graave van Mansfeld de ſleutels der poorten. De Raad verklaart, hierop, de muitende knegten voor weerſpannig tegen den Koning, en voor vyanden des Lands. Wat laater, kreegen de Staaten verlof van den Raad, om zig te wapenen tegen de muiters: gelyk, ter ſtond, door Brabant, en vervolgens door Henegouwen en Vlaanderen, geſchiedde. De andere Spaanſche Knegten, die zig, tot hiertoe, ſtil gehouden hadden, ziende de Staaten bezig met werven, meenden, dat men 't op hen gemunt hadt, verlieten hunne Overſten, en voegden zig, in merkelyken getale, by de muiters te Aalſt. De Spaanſche en Italiaanſche Ruitery werdt, uit Holland, ontbooden, ſchoon tegen den zin des Raads van Staa-

Filips III. 1576.

Aalſt bemagtigd.

Opſchudding te Bruſſel.

(t) Bor IX. *Boek, bl.* 154 *enz.* [693 *enz.*]

FILIPS II. 1576. Staate. Ook brak de Graaf van Megen, ten deezen tyde, 't beleg van Woerden op, trekkende naar Brabant, om de muiters te keer te gaan (u). Zeer verward ſtonden hier toen de gemeene zaaken, zynde de muiters met ſommigen hunner Landsluiden en met de Staaten; den Raad van Staate met de muiters en met de voornaamſte Spanjaards oneenig; waardoor de kryg tegen den Prins en de Hollanders en Zeeuwen bezwaarlyk kon worden voortgezet. Voorts waren de Spaanſchen zonderling geſtoord op de Staaten van Brabant, die, onlangs, op 's Konings naam, den vreemdelingen het hebben van Ampten, in Brabant, verbooden hadden (v).

'sPrinſen ſchryven aan de overheerde Nederlanden.

Oranje verzuimde niet, zyn voordeel te doen, met de ongelegenheid, waarin hy de Spaanſchen zag ſteecken. Hy hieldt, te Middelburg, een waakend oog op 't gene in Brabant en Vlaanderen omging, midlerwyl Brieven afvaardigende, aan de Staaten van Brabant, Gelderland, Vlaanderen, Utrecht en andere Landſchappen, waarin hy hen allen vermaande „ om zig te vereenigen tegen de „ Spanjaards, en de vryheid te verwerven, „ die nu voor de deur ſtondt, en hun, door „ de verdeeldheid hunner verdrukkeren, van „ zelve, werdt aangebooden." Hy verzekerde hun tevens „ dat hy geene verandering „ in den Godsdienſt zogt, gelyk hem ten on„ regte naging; maar zig, omtrent dit ſtuk, „ naar 't beſluit der algemeene Staaten, dagt „ te

(u) Bor XIX. Boek, bl. 163, 167 [704, 711].
(v) Bor IX. Boek, bl. 141 [673].

De, in 't jaar 1576.

„ te voegen." Eindelyk, boodt hy hun zy- Filips III.
nen dienſt en den byſtand der Staaten van 1576.
Holland en Zeeland aan, verklaarende „ gee-
„ nen anderen toeleg te hebben, dan de Ne-
„ derlanden in de gekreukte voorregten te
„ herſtellen en te handhaaven." Diergelyke Brieven zondt hy ook aan *Filips*, *Graave van Lalaing*, en aan andere Nederlandſche Heeren (*w*). Zyn ſchryven bragt zo veel te wege, dat men, in Brabant en in Vlaanderen, allereerſt, op eene Verbindtenis met Holland en Zeeland begon te denken. De Heer van Glimes ook, zig diep hebbende ingelaaten met de Staatſche partye, verſtoutte zig, in den aanvang van Herfſtmaand, niet zonder medeweeten, zo geloofd werdt, van den Prinſe van Oranje (*x*), ja, volgens de verklaaring van die van Bruſſel van den jaare 1584, op zynen raad, en dien der gemagtigden van Holland en Zeeland (*y*), met zyne twee vendelen Waalen, het Hof te Bruſſel te overvallen, en de Raaden van Staate en anderen, die men verdagt begon te houden van te zeer met de Spanjaards te heulen, in hegtenis te neemen (*z*). Hy dekte zig, met den naam der Staaten van Brabant; die egter, naderhand, loochenden, hem hiertoe laſt gegeven te hebben. Eenige Raaden, in 't gemeen *Patriotten* genoemd, werden, terſtond, geſlaakt, doch Mansfeld, Barlaimont, Viglius, Aſſonville en Del Rio, die men * *Spaanſchgezinden* joliſeerden.

De Raad van Staate wordt in hegtenis genomen.

Gedeeltelyk geſlaakt.

* Geſpanden joliſeerden.

(*w*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 156 *enz.* [694 *enz.*]
(*x*) Languети Epiſt. *Libr.* I. [II]. *Ep.* LXXXVIII. *p.* 230.
(*y*) Zie Bor XIX. *Boek*, *bl.* 20 [477].
(*z*) Taſſis *Libr.* III. *p.* 208.

FILIPS II. 1576.

den noemde (*a*), nevens de Geheimſchryvers Berti en Schaarenberg, eenen geruimen tyd, bewaard (*b*). Viglius werdt egter, in Wynmaand, ontſlaagen (*c*). Hieronimus Roda, een der Raaden, wiens zoon, *Lodewyk*, men op Treurenberg gevangen gezet hadt (*d*), was, kort te vooren, vertoogen naar Antwerpen, daar hy, op de tyding van 't gene te Bruſſel geſchied was, hevig uitvoer tegen den Hertoge van Aarſchot, dien hy de wyt van alles gaf. De gevangen' Raaden, voorts, voor vroom, de overigen voor verraaders verklaarende, hieldt hy zig zelven voor het eenig getrouw lid des Raads, welk zyne vryheid nog hadt behouden, en hadt de koenheid van zig 't gezag eens Landvoogds aan te maatigen, te tekenen, en te zegelen, op 's Konings naam, en der Wethouderſchap van Antwerpen te beveelen, zyne geboden te agtervolgen (*e*): welk bedryf de wettigheid der Regeeringe te onzekerer maaken moeſt.

Hieronimus Roda gedraagt zig als Landvoogd.

De Raad van Staate verklaart zyn gedrag voor onwettig.

Midlerwyl, hadden de Staaten van Vlaanderen het Slot te Gend doen beleggen, uit vreeze dat de bezetting den muiteren te Aalſt mogt toevallen. Doch hierop raakten de Spanjaards, aan verſcheiden' oorden, gaande, en vielen 'er, dagelyks, gevegten voor, tuſſchen hen en de Staatſchen. De geſlaakte Leden des Raads van Staate verklaarden toen de

(*a*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 468.
(*b*) THUANUS *Libr.* LXII. *p.* 141. *coll. Libr.* LXIV. *p.* 209.
(*c*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XCII. *p.* 239.
(*d*) TASSIS *Libr.* III. *p.* 209.
(*e*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 169 [712].

de muiters andermaal voor vyanden, op den twee-entwintigſten van Herfſtmaand, en gaven bevel, om zig alomme tegen hen te wapenen: te gelyk verbiedende, Roda, wiens gezag zy voor onwettig uitmaakten, ergens in te gehoorzaamen, en 's Konings Krygsvolk nodigende, om hun toe te vallen, onder belofte van volle betaalinge. De Staaten, te Bruſſel byeen gekomen, droegen 't opperbeleid der zaaken, zonderling van oorloge, den Hertoge van Aarſchot op; hem, tot Stedehouder, den Graaf van Lalaing; tot Veldmaarſchalk, den Heer van Golgnies toevoegende. Ook benoemden zy eenige Heeren, uit welken hy zyne Raadsluiden te kiezen hadt. Voorts beſloot men, de gemeene kragten der Nederlanden ſamen te trekken, en tegen de muiters te gebruiken (*f*). Filips III. 1576. Aarſchot aan 't hoofd der Staatſchen.

XXIX. De Vlaamingen verzoeken Oranje om onderſtand.

De Vlaamingen, zig te zwak vindende, om het Slot te Gend te dwingen, vaardigden den Heer van Auchy af aan den Prinſe van Oranje, om onderſtand, in volk en geſchut (*g*). Auchy was, kort te vooren, met verlof des Raads van Staate, by den Prinſe geweeſt, om over 't ſlaaken van zynen Broeder, den Graave van Boſſu, te ſpreeken: en zyne Doorlugtigheid hadt zig toen zo genegen getoond, om den overheerden Nederlanden by te ſtaan, dat de Graaf van Roeux, Stadhouder van Vlaanderen, die 't Slot te Gend belegerd hieldt, en eenige Edelen van den Krygsraad nu 't oog op hem wierpen. Ook

(*f*) Bor IX. *Boek, bl.* 170 [714].
(*g*) Apolog van Willem I. *bl.* 87.

Prins III. 1576. Ook verwierf Auchy, twaalf metaalen ſtukken en zes vendels knegten, en beloſten, dat 'er nog twee-entwintig, zo haaſt mogelyk, zouden volgen. Doch dit volk zou niets onderneemen mogen, tot nadeel van 't Roomſch geloof: alleenlyk zouden zy, binnens huis, Pſalmen mogen zingen en gebeden doen. Ter hunner verzekering, zou men hun de Stad Sluis in handen ſtellen. Andere plaatſen onder het Stadhouderſchap van Vlaanderen zouden zy niet mogen bemagtigen. Doch Auchy was nog niet uit Zeeland vertrokken, toen hem berigt werdt, dat de hulp noodeloos was, mids het aankomen van twee benden paarden te Gend. Sommigen dreeven ook, dat hy, ten opzigte van Sluis, zynen laſt overtreeden hadt. Hy egter, zig dien maakende, dat 's Prinſen hulp den meeſten Heeren, die hy meende te kennen, aangenaam zou zyn, bewoog Oranje, die zelf gaarne voet in Vlaanderen hadt, om hem, met het geſchut en de zes vendels, te laaten trekken. Sedert, zondt de Prins nog negen vendels, onder den Heere van den Tempel, naar Gend. Doch men ruimde zyner Doorlugtigheid, in plaats van Sluis, Nieuwpoort en Sas van Gend in.

XXX. Eerſte opening tot de Gendſche Vredehandeling.

Kort hierna egter, verzogten hem de Staaten van Brabant, Vlaanderen en Henegouwen, en Auchy zelf, uit den naam der gemagtigde Staaten, te Bruſſel vergaderd, dat hy zyn Krygsvolk te rug ontbieden wilde, zynde men gezind, eene wapenſchorſing met hem te ſluiten, en den Bredaſchen Vredehandel te hervatten, waartoe de Stad Gend werdt

werdt voorgeſlaagen (*b*). 't Schynt, dat de Vlaamingen reeds vreesden, dat de Prins te veel voets in Vlaanderen krygen zou, en dat zy, hierom, zyn Krygsvolk gaarne wilden loozen. Doch de Prins hadt geene ooren naar hun verzoek. Ook dagt hy, veelligt, dat zyn Krygsvolk der Vredehandeling nadruk byzetten zou, als het, zo wel als dat der Staaten, by der hand was, en eenige ſterke Plaatſen bezet hieldt. Wyders, vind ik, dat *Willem Oom*, aan die van Holland, in Hooimaand, ook eenigen voorſlag tot vrede gedaan heeft: waarop hem de Staaten vrygeleide gegeven hadden, om op Utrecht, naar Brabant, en elders te verreizen. Doch de muitery in Schouwen hierop gevolgd zynde, werdt hy, in zyn huis, te Rotterdam, eenigen tyd, in verzekering gehouden (*i*). Sedert was 'er van geene vrede gerept dan nu, in Herfſtmaand. De Prins en de Staaten van Holland en Zeeland, nu beteren uitſlag van de handeling verwagtende dan voorheen, en ook, om 's volks wille, dat zeer tot de vrede neigde, den handel niet durvende nalaaten, namen den voorſlag der algemeene Staaten, zo alsze zig noemden, ſchoon verſcheiden' geweſten zig nog niet met hen gevoegd hadden, in ernſtige overweeging (*k*). De Staaten van Holland magtigden Jakob van der Does, die egter, om zynen ouderdom, verſchoond werdt, Willem van Zuilen van Nyveld, Adriaan van der Myle en den Advo-

Filips III. 1576.

(*h*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 172 *enz.* [716 *enz*].
(*i*) Reſol. Holl. 6, 17 *July* 1576. *bl.* 107, 114.
(*k*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 173 [718].

FILIPS II. 1576. vokaar Buis, om, met zyne Doorlugtigheid, op 't ſtuk der Vredehandeling, ten meeſten dienſt van den Lande, te befluiten, zonder dat zy met de Staaten rugſpraak behoefden te houden, behalve op de punten van den Godsdienſt en van de verzekerdheid (*l*). Terſtond hierna, zogt men Gelderland tot 's Prinſen zyde over te haalen. Ook werden 'er Brieven gezonden, naar Amſterdam en naar Utrecht, en ſchikten de Staaten Gemagtigden naar Gouda, om aldaar, met deeze twee Steden, met de Gelderſchen en anderen, in onderhandeling te treeden (*m*): 't welk van dit gevolg was, dat Utrecht zig, eerlang, by de algemeene Staaten voegde, vreezende voor de Hollanders, die hun, met het intrekken der vrywaaringen ten platten Lande van 't Stigt, gedreigd hadden. Gelderland en Zutfen toonden gelyke begeerte, zo men ſlegts middel wiſt, om hun van 't overvloedig Krygsvolk te ontlaſten. Ook zouden Friesland en Groningen op de ſprong geſtaan hebben, indien Billy, die de ſterkten der Landſtreeken bezet hadt, hen niet in bedwang hadt gehouden. Maar de meeſte andere Landſchappen voegden zig, het een na het ander, met de algemeene Staaten (*n*).

's Prinſen Gemagtigden komen te Gend.

De Gemagtigden des Prinſen en der Staaten van Holland en Zeeland, Aldegonde, van Dorp, Nyveld, Buis, van der Myle, Kornelis de Koning, Anthoni van Zikkele, en Andries de Jonge waren, in Wynmaand, te Gend ge-

(*l*) Reſol. Holl. 12, 13 *Sept.* 1576. *bl.* 156, 157.
(*m*) Reſol. Holl. 3, 4 *Octob.* 1576. *bl.* 163, 166.
(*n*) Zie IX. *Boek*, *bl.* 175 [720.]

gekomen, alwaar de onderhandeling den negentienden, werdt aangevangen. Men besloot spoedig tot eenen stilstand van wapenen, tot wederopzeggens toe (o). Filips III. 1576.

XXXI. De muitelingen bemagtigen en plonderen Maastricht.

De Spaansche en Staatsche Knegten raakten, ondertusschen, nu en dan, handgemeen; doorgaans tot nadeel van de laatsten; doch nergens hadt de Spaansche stoutheid en woede zo verre de overhand, dan te Maastricht en te Antwerpen. Te Maastricht, daar, zo wel als te Antwerpen, Duitsch en Spaansch Krygsvolk in bezetting lag, spande de Wethouderschap samen met de Duitschers, om de Spanjaards ter Stad uit te dryven en hunnen Overste *François Montesdocha* in hegtenis te neemen. 't Gelukte. Doch de Spanjaards, sedert, hulp van Brussel bekomen, en zig vereenigd hebbende met de bezetting van Wyk, onder *Martin d'Ayala*, vallen aan op de Brusselsche Poorte van Maastricht, overweldigden dezelve, en bersten ter Stad in, daar de Burgers, in menigte, afgemaakt, en verjaagd werden, terwyl, de Duitschers 't werk aanzagen, zonder weer te bieden. Men verkragtte den kerker, ontsloeg Montesdocha, en viel toen aan 't plonderen, aan 't vrouwenschenden, en aan 't bedryven van allerlei moedwil, zonder ergens tegenstand van belang te ontmoeten. Zo deerlyk een lot trof Maastricht, op den twintigsten van Wynmaand (p). Doch weinige dagen laater, leedt Antwerpen zwaarer ramp. De Spaanschen

en Antwerpen.

(o) BOR IX. *Boek*, *bl.* 173 [718].
(p) BOR IX. *Boek*, *bl.* 178 [725].

FILIPS III. 1576.

ſchen hadden hier, door beleid van Roda, Graaf Otto van Overſtein, die de Duitſche knegten geboodt, weeten te beweegen, tot eene verbindtenis, om zig, noch den bevelen der Heeren te Bruſſel, die zig den Raad van Staate noemden, noch die der algemeene, noch die der Brabantſche Staaten te onderwerpen, en de Burgery te ontwapenen. Doch zyne knegten hadden geenen zin in deeze verbindtenis. Ondertuſſchen, hadden de Spaanſchen voor, Overſtein met zyn volk de Stad te doen ruimen, en daarna de muiters van Aalſt, met welken zy vaſt handelden, in te laaten. De Staatſchen, hiervoor bedugt, zonden *Karel van Croui*, *Markgraaf van Havrech* en Broeder des Hertogs van Aarſchot, onlangs, met hoop van vrede, uit Spanje gekeerd (*q*), aan 't hoofd van eenentwintig vendelen Voetvolk, naar de Stad; daar hy, met moeite, ingelaaten werdt, op den derden van Slagtmaand. Doch naauwlyks was dit volk binnen de poorten, of het raakte handgemeen met de Spanjaards, die op 't Slot lagen, en terſtond eenen uitval deeden; doch, met verlies, te rug gedreeven werden. Havrech verſchanſte zig toen voor 't Slot, en in de naaſte ſtraaten, terwyl men, van boven, wakker op hem vuurde. De Heer van Champagnei, Bevelhebber der Stad, en der Staatſche zyde toegedaan, arbeidde, den gantſchen nagt, om orde op alles te ſtellen, en 't plonderen der Waalen te beletten. Doch des anderendaags, 's morgens, kreegen de Span-

(*q*) BOR IX. *Boek*, bl. 161 [704].

Spanjaards op 't Slot verſterking van volk uit Lier, Breda en Maaſtricht, en deeden, terſtond daarna, eenen uitval op de Staatſchen, in welken zy ettelyke huizen der Stad in den brand ſtaken. Toen eerſt gaf Champagnei laſt, om 't geſchut los te branden tegen 't Slot; alwaar men, kort voor den middag, de muiters van Aalſt binnen liet. In eenen tweeden uitval, werdt de beſchanſing der Waalen overweldigd, en zy en de Duitſchers, die wat verder lagen, op de vlugt gejaagd. Sommige Duitſche vendels voegden zig ook by de Spanjaards. In eenen oogenblik, waren deezen der Stad meeſter. Champagnei, Havrech en anderen vlooden ter poorte uit, en bergden zig op 's Prinſen ſchepen. Overſtein viel en ſmoorde, in 't water. Voorts zag men de Stad, aan verſcheiden' oorden, ligter laage in den brand ſtaan, waardoor wel vyfhonderd huizen vernield werden. 't Raadhuis zelf, daar, al wat men 'er vondt, ten venſteren uit moeſt, brandde af. Filips, Graaf van Egmond, de Heeren van Capres en Goignies werden gevangen genomen, en naar 't Slot gebragt. Zo lang de Staatſche knegten, of de burgers nog eenigen wederſtand booden, deeden de Spanjaards al wie hun voorkwam door den kling ſpringen, zonder kunne of ouderdom te ſpaaren, en zonder zig, door iemants kermen, te laaten beweegen. Verſcheiden' Wethouders der Stad werden vermoord: ook zulken, die men voor zeer Spaanſchgezind hieldt. Men meent, dat 'er omtrent vyfentwintighonderd Burgers en Staatſche Knegten, by de wegen, gedood,

FILIPS III. 1576.

FILIPS III. 1576. dood, en omtrent ook zo veel in 't water geſneuveld zyn. Daarenboven, zyn 'er veelen door 't vuur verteerd, of naderhand, in koelen bloede, omgebragt. De Spanjaards hadden niet boven tweehonderd dooden, en ruim vierhonderd gekwetſten. Na 't moorden, viel men aan 't plonderen, en aan 't pynigen der luiden, om 't verborgen geld te melden, waarin zelfs oude mannen, zwangere vrouwen en jonge kinders niet verſchoond werden. In een Huis, daar men Bruiloft hieldt, werdt de Bruidegom doorſteken, de Bruid naar 't Slot geſleept, ontkleed, gegeeſſeld, moedernaakt op ſtraat geſtooten, en daar deerlyk vermoord. Elk, die men leeven liet, moeſt zig, met geld, van de dood vrykoopen, vooral de Koopluiden, en ook de Geestelykheid, welker Kerken en Kloosters van koſtbaare vaten en andere ſieraaden ontbloot werden. Men wil, dat 'er, in geld en kleinoodjen alleen, meer dan veertig tonnen gouds geroofd werden. Doch een groot deel van deezen ſchat werdt, met ſlempen, hoereeren en tuiſſchen, verſpild. De beurs werdt een dobbelſchool, daar men ſlegte ſoldaaten vondt, die tienduizend Kroonen, op eenen dag, verſpeelden. Anderen, om 't geſtolen goud, behendiglyk, weg te krygen, lieten 't tot geveſten van degens verſmeeden, ja tot geheele harnaſſen, die zwart verniſt werden: by welke gelegenheid, veele Goudſmeden de geleeden' ſchade wiſten te verhaalen op de roovers, hun het ontvangen goud, half met koper vervalſcht, voor zuiver, aanſmeerende. D'Avila, Romero en anderen hadden, toen de

de woede, die, ſedert, den naam van *Spaanſche Furie* kreeg, op 't hevigſt was, hun volk tot zagtheid vermaand. Doch Roda, zeer in zynen ſchik met zo onmenſchelyk een bedryf, ſchreef het den Koning over, als iet loffelyks, de ſnoodheid, die 'er in doorſtak, bewimpelende, zo veel het zyn kon (*r*). FILIPS II. 1576.

XXXII. De Gendſche Bevredi-ging wordt getroffen.

De ramp van Antwerpen vorderde de Vredehandeling te Gend, die, buiten dit, op eenen goeden voet ſtondt. De Staatſchen beſpeurden nu klaarlyk, dat de muiters geſtyfd werden, door de Spaanſche Grooten. Men kwam dan, in zesentwintig punten, overeen, die den agtſten van Slagtmaand getekend werden, en welker voornaamſten op deezen zin uitliepen: „ De Staaten van Brabant, „ Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Valen- „ chyn, Ryſſel, Douai, Orchies, Namen, Door- „ nik, Utrecht en Mechelen, ter eener, en „ de Prins van Oranje met de Staaten van Hol- „ land en Zeeland en derzelver Bondgenoo- „ ten, ter anderer zyde, belooven, eene goede „ en vaſte vriendſchap met elkanderen te zul- „ len onderhouden, en elkanderen, met goed „ en bloed, te zullen byſtaan, om de uitheem- „ ſche Knegten, met naame de Spanjaards, „ ten Lande uit te dryven en te houden. Hier- „ na, zullenze de Vergadering der algemee- „ ne Staaten doen beſchryven, om orde op „ 's Lands zaaken te beraamen, met naame „ op den Godsdienſt, in Holland, Zeeland, „ Bommel enz. Niemant zal zig vervorde- „ ren, buiten Holland en Zeeland, en de „ Plaat- Voornaamſte Voorwaarden derzelve.

(*r*) Bor IX. *Boek, bl.* 180 *en vg.* [727 *en vg.*]. Strada *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 479.

Filips III. 1576. „ Plaatſen met hen gevoegd, iets te onderneemen, ten nadeele van 't Roomſch geloof. De uitvoering der ſtrenge Plakaaten blyve, midlerwyl, geſchorſt, tot op de Vergadering der algemeene Staaten. Oranje zy Zee-Admiraal en Stadhouder over Holland, Zeeland, Bommel enz., tot dat de algemeene Staaten, hierop, nader orde ſtellen: blyvende egter de Plaatſen, die thans niet onder zyn bewind ſtaan, ſchoon gelegen in Holland of Zeeland, hiervan uitgezonderd: ter tyd toe, dat zy dit Verbond omhelsd, en van den Prinſe, in 't ſtuk van den Godsdienſt of in andere opzigten, * voldoening ontvangen zullen hebben. Alle gevangenen zullen geſlaakt worden, met naame de Graaf van Boſſu. De Prins en alle anderen worden herſteld, in hunne verbeurde goederen en eere, met naame de Gemaalin van den Ryngraave, eertyds Weduwe des Heeren van Brederode, en de Graaf van Buuren. Doch op vervreemde tilbaare haave zal men, van wederzyde, geen verhaal hebben. De zuilen en zegetekens, door Alva, tot ſchande van de genoemden of anderen, opgeregt, zullen vernield worden. De Geeſtelyken, goederen hebbende, in Holland of Zeeland gelegen, zullen in 't bewind derzelven, zo ver 't het weereldlyke raakt, herſteld worden. Den geweekenen Kloosterlingen zal men een redelyk onderhoud verzorgen: alles tot op nader bevel der algemeene Staaten. Alle ontvangen, ter zaake van den Godsdienſt of de beroer-

„ ten,

* *Satisfactie.*

„ ten, worden vernietigd. Op de munte, FILIPS III.
„ in Holland en Zeeland, verre boven de 1576.
„ waarde, opgezet, zal men eenen eenpaa-
„ rigen voet tragten te beraamen. Ook zal
„ aan de algemeene Staaten ſtaan, of de kos-
„ ten van 's Prinſen twee Krygstogten niet
„ behooren te komen ten laſte der gemee-
„ ne Nederlanden. De Landen en Steden,
„ die de tegenparty volgen, zullen de voor-
„ deelen van dit Verbond niet genieten, voor
„ dat zy 't zullen aangenomen hebben: 't
„ welk hun, wanneer 't hun gevalt, zal vry-
„ ſtaan (s)."

De meeſte Nederlanders ontvingen de tyding der Gendſche bevrediging met uitgelaaten blydſchap (t). De Acte, waarby dezelve werdt aangenomen, werdt, in alle de Hollandſche Steden, bezegeld (u); en men poogde deze, ſedert, aan de andere Geweſten, tegen eene gelyke Acte, over te leveren; doch hiertoe niet hebbende konnen geraaken, werdt zy, eenige jaaren laater, onder 's Lands oorſprongkelyke ſtukken, nedergelegd (v). Wyders, alzo men hier thans bedugt was, dat veele uitgeweeken' Roomſchen, ingevolge der bevrediging, wederom in 't Land zouden willen komen, vonden de Staaten van Holland, wat laater, geraaden, eenen ſcherpen eed op te ſtellen, die alle uitgeweekenen doen moeſten, eer het hun vryſtondt, zig hier we-

(s) Bor IX. *Boek*, *bl.* 190 [789]. Groot-Plakaath. I. *Deel*, *kol.* 1. Tassis *Libr.* III. *p.* 224.
(t) Apol. van Will. I. *bl.* 87.
(u) Reſol. Holl. 27 *Novemb.* 1576. *bl.* 194.
(v) Reſol. Holl. 1 *Juny* 1582. *bl.* 277.

FILIPS III. 1576. wederom neder te zetten. Zy moesten, by denzelven belooven „ niets tegen den her-

Eed der uitgeweekenen. „ vormden Godsdienst te zullen raaden, of in „ 't werk stellen, en geene poogingen te zul-„ len aanwenden, om eenigen anderen Gods-„ dienst hier te doen oefenen, immers niet, „ voor dat zulks, na 't verjaagen der Span-„ jaarden, door eene wettige Vergadering „ der algemeene Staaten, beraamd zou zyn." De Prins zag, nogtans, ongaarne, dat men de luiden, boven de punten der Gendsche Bevrediging, bezwaarde. Ook meen ik, dat de eed, naderhand, door de Staaten van Holland en Zeeland, eenpaariglyk, in zo verre, verzagt werdt, dat men alleenlyk de handhaaving der Gendsche Bevrediging behoefde te belooven, zonder omtrent den Godsdienst tot eenige byzondere verklaaring gehouden te zyn (*w*); hoewel sommigen geschreeven hebben, dat de eerste en scherpste eed in Holland stand hieldt (*x*). Voorts werdt, ten deezen tyde, in Holland en Zeeland, ook alle handel met de muitende Spanjaards en derzelver aanhangers, op 's Konings naam, verbooden (*y*).

Zierikzee en Schouwen door den Prinse bezet. Ook Oudewater.

Op den dag van het tekenen der Gendsche Bevrediging, was het Slot te Gend overgegaan aan de Staatschen, en terstond met twee vendels, een van den Graave van Roeux, en een van den Prinse van Oranje bezet: ook hadt de Prins, weinige dagen te vooren, Zierikzee, verlaaten van Mondragon, en de sterk-

(*w*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2141.
(*x*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 191 [741].
(*y*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2141.

ſterkten in dien oord, doen bezetten, door den Graave van Hohenlo. Uit Oudewater, liet men de bezetting, ſlegts zeventig man ſterk, verloopen, waarna de Stad van Staatſch volk voorzien werdt (z). De Graaf van Bosſu was, kort na 't ſluiten der Gendſche Vrede, onder eene ſterke wagt, naar Zeeland gevoerd, daar hem de Prins, zo 't ſchynt, heeft tragten te beweegen, tot het verlaaten der Spaanſche zyde, dat hy, eerlang, openlyk genoeg deedt. Hy werdt, terſtond na zyne aankomſt, op vrye voeten geſteld, en begaf zig, in Wintermaand, naar Bruſſel (a). De Spaanſchen verlieten ook de Beverwyk en 't Huis Aſſumberg, daar Sonoi terſtond een deel volks heenen ſchikte. Ook werdt Hopman Helling gelegd in de ſchans te Sparendam, tot merkelyke benaauwinge van Haarlem. De ſchans was, kort te vooren, verlaaten, door Hopman Margelle, die dreigde den Haage en 't Weſtland te plonderen; doch in zynen vaart geſtuit werdt, door eenen goeden hoop volks, gelegd te Noordwyk (b). De voornaame toeleg van den Prins en de Staaten ſtrekte, thans, om Holland, Zeeland en 't Stigt, geheellyk, onder de gehoorzaamheid van zyne Doorlugtigheid te brengen, en met Haarlem, Amſterdam en Utrecht te beginnen; welke Steden, door brief op brief, werden aangezogt en geperſt tot onderwerping

Filips III. 1576.

Bosſu geſlaakt.

(z) Reſol. Holl. 4 *Januar.* 1577. *bl.* 4. Bor IX. *Boek*, *bl.* 180 [726].
(a) Bor IX. *Boek*, *bl.* 179 [726].
(b) Bor IX. *Boek*, *bl.* 180 [727].

FILIPS III. 1576. ping (*c*). Men hieldt dit niet te ſtryden met de Gendſche Bevrediging, alzo, zeide men, de Hollandſche Steden, by voorbeeld, niet konden geagt worden, met elkanderen bevredigd te zyn, voor dat zy zig allen, onder 's Prinſen gehoorzaamheid, begeven hadden (*d*).

Ondertuſſchen, geraakten Holland en Zeeland aan ademtogt, door 't vertrek van 't Spaanſch Krygsvolk, en men begon 'er haaſt de vrugten te ſmaaken van de merkwaardige veranderingen, die de dood des Landvoogds, de muitery van 's Konings ſoldaaten en de Gendſche Vrede, dit jaar, in de Nederlanden, te wege gebragt hadden. De binnenlandſche kryg week, na dat zig de voornaamſte Landſchappen tegen de Spanjaards verbonden hadden, geheellyk, van den Hollandſchen en Zeeuwſchen bodem: de Prins kreeg de handen ruim, om de nabuurige geweſten tot zyne zyde te doen overſlaan, en eerlang een Verbond onder hen te doen ſluiten, welk hem in ſtaat ſtelde, om den Koning van Spanje, moedigiyk, het hoofd te bieden.

(*c*) Reſol. Holl. 3, 4 *Octob.* 10 *Dec.* 1576. *bl.* 163, 164, 202.
(*d*) Reſol. Holl. 14 *Decemb.* 1576. *bl.* 202.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Don Jan van Oostenryk wordt Landvoogd. De algemeene Staaten handelen met hem. Verscheiden Steden en gewesten kiezen hunne zyde.* II. *Oranje waarschuwt de Staaten tegen Don Jan. Handeling over't vertrek van 't Spaansch Krygsvolk.* III. *Muiden, Weesp en Haarlem neemen voldoening van den Prinse van Oranje* IV. *Moeite te Utrecht. Staat der Regeeringe van 't Stigt. Schoonhoven, Nieuwpoort, Thoolen en Goes neemen voldoening van den Prinse.* V. *Dagvaart te Middelburg. Handel met Bussu. Nieuwe Vereeniging der algemeene Staaten, waarin die van Holland en Zeeland niet treeden willen.* VI. *Vervolg der handelinge met Don Jan. Eeuwig Gebod. Oranje, Holland en Zeeland weigeren 't Verdrag met Don Jan aan te neemen. 't Spaansch Krygsvolk vertrekt. Viglius sterft.* VII. *Dagvaart te Dordrecht. De algemeene Staaten en Don Jan zenden derwaards. Slinksche handel van Don Jan,* VIII. *Hy verrast het Kasteel van Namen en Charlemont.* IX. *De Staaten verzekeren zig van 't Slot te Antwerpen. De Hoogduitsche bezettin g ruimt deeze Stad.* X. *Men handelt, op*

nieuws, met Don Jan. Dykaadjen. XI. *Oranje doorreist Holland. 't Stigt neemt voldoening van hem.* XII. *Bergen op Zoom, Steenbergen, Thoolen en 's Hertogenbosch, door de algemeene Staaten, verzekerd. Oranje verrast Breda. Kasteelen geslegt.* XIII. *Veranderingen in Friesland en Groningen.* XIV. *De algemeene Staaten verzamelen een Leger. Oranje vertrekt naar Brabant.* XV. *Hy bewilligt tot nieuwe handeling met Don Jan. Wordt Ruwaard van Brabant.* XVI. *De Aartshertog Matthias tot Landvoogd verkooren. Verdeeldheid der Staaten.* XVII. *Beroerte te Gend. Oranje begeeft zig derwaards.* XVIII. *Don Jan wordt voor vyand verklaard. Voorwaarden, waarop de Aartshertog Landvoogd wordt. Oranje wordt tot zynen Stedehouder verkooren.* XIX. *Roermonde belegerd en verlaaten. Aanslag op Amsterdam. De Stad verdraagt zig met de Staaten van Holland.* XX. *Slag by Gemblours. Don Jan wint verscheiden Steden. Vrugtelooze Vredehandeling. Holland en Zeeland houden zig buiten gemeenschap van lasten.* XXI. *Handeling met de Koninginne van Engeland. De Hertog van Anjou biedt den Staaten hulp aan. Gezantschap naar den Ryksdag. Vervolging slapt.* XXII. *Opschudding te Amsterdam, daar de Regeering veranderd en de Hervorming ingevoerd wordt.* XXIII. *Verandering te Haarlem. Oranje begunstigt de Doopsgezinden. De Hervorming dringt door.* XXIV. *Geloofsvrede ontworpen. Wordt te Antwerpen aanvaard. Ook in Groningerland en te Leeuwaarden. Afgeweezen te Utrecht. Gelderland, met geweld, hervormd. Ook Goes in Zeeland.* XXV. *Dathenus scheldt den Prins. Beweeging*

in Vlaanderen. Oorſprong der Malcontenten *of Misnoegden. Oproer te Bruſſel. Anjou komt herwaards.* XXVI. *Staat der wederzydſche Legeren. Gevegt by Rimenant. Ongenoegen der Koninginne van Engeland. Anjou tot Beſchermheer aangenomen.* XXVII. *Hertog Kazimir komt herwaards. Laſten der Staaten. Anjou wint eenige Steden.* XXVIII. *Don Jan ſterft. Alexander Farneze, Prins van Parma, volgt hem op. Heſſels en Viſch gebangen. Anjou keert naar Frankryk.* XXIX. *Verdrag met die van Gend.* XXX. *Twiſt tuſſchen Groningen en de Ommelanden, bygelegd.* XXXI. *Moeite in Friesland. Kampen gewonnen.* XXXII. *Kazimir vertrekt. De Walſche geweſten ſluiten een byzonder Verbond.*

WAnneer men de veranderingen gadeſlaat, die de Nederlanden, na de dood van Requeſens, ondergingen, beſpeurt men ligtelyk, dat 'er de Spanjaards haaſt allen gezag verlooren gehad zouden hebben; zo de Raad van Staate, nu geheel gezuiverd van Spaanſchgezinden, langer in 't hoog bewind gebleeven ware. De Koning voorzag dit, en droeg 'er zorg voor. Men hadt, hier te Lande, reeds in Bloeimaand, by gerugte (*a*), en in Oogſtmaand, uit den Markgraave van Havrech, met volle zekerheid, verſtaan, dat Filips de Landvoogdy hadt opgedraagen aan zynen natuurlyken Broeder, DON JAN VAN OOSTENRYK (*b*), die zig toen te Milaan ont-

FILIPS III. 1576. I. Don Jan van Oostenryk komt, als Landvoogd, in de Nederlanden.

(*a*) LANGUET. Epiſt. *Libr.* I. [II] *Ep.* LXXV. *p.* 187.
(*b*) BOR IX. *Boek, bl.* 163 [704].

Filips III. 1576. onthieldt. Een wakker Krygsman was deeze, waarvan hy, in den jaare 1571, reeds blyken gegeven hadt, toen hy, 't opperbevel voerende over eene magtige vloote, by Lepanto, eene merkwaardige zege bevogt op de Turken (*c*). Men wil, dat hem, ſedert, het hert trok naar Tunis, in Afrika, van welk Ryk hy zig Koning wilde doen verklaaren, na dat hy 't bemagtigd zou hebben (*d*). Ook zullen wy haaſt zien, dat hy 't oog nog op een ander veel magtiger Ryk geworpen hadt. Met den wind van zulk eene hoogheid in 't hoofd, kwam hy, heimelyk, uit Spanje, herwaards, in 't gezelſchap van *Octavio Ferdinand Gonzaga*, voor wiens Paadje hy zig, op reize, uitgaf, en van nog twee of drie anderen; hebbende hy, om onbekend te blyven, zyn hoofdhair en baard zwart doen verwen. Te Parys gekomen, vernam hy, hoe 't in de Nederlanden geſteld ware, uit den Spaanſchen Gezant, *Diego de Zuniga*. Van hier, raakte hy, zonder ontdekt te worden, voort naar Luxemburg, Hoofdſtad van het Landſchap van dien naam, welk zig, buiten den handel met de algemeene Staaten, gehouden hadt. Hy kwam hier binnen, op den vierden van Slagtmaand, juiſt den dag van den overval van Antwerpen (*e*); en werdt 'er, na dat hy zig ontdekt hadt, plegtiglyk verwelkomd, door den Heere van Naves, Stedehouder des Graaven van Mansfeld.

geeft den Staaten

Terſtond gaf hy den Staaten, ſchriftelyk, ken-

(*c*) Bor V. *Boek*, *bl.* 255 [351].
(*d*) Reyd II. *Boek*, *bl.* 21.
(*e*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 482.

kennis van zyne aankomſt, hun tevens betuigende „ hoe wee hem deedt de overlaſt, „ dien zy van 't Spaanſch Krygsvolk leeden, „ en hy van zins was, ſtrengelyk, te ſtraffen, „ op dat de Landen eens wederom aan hunne oude welvaart geraakten mogten; alzo „ de Koning niets anders vorderde dan gehoorzaamheid en handhaaving van den „ Roomſchen Godsdienſt." Wyders verzogt hy gyzelaars van de Staaten, eer hy zig dieper Landwaards in begave. Doch deeze eiſch vermeerderde het wantrouwen, dat men reeds tegen hem opgevat hadt. De algemeene Staaten zonden eenigen af naar Luxemburg, om zyne meening nader te verſtaan (*f*), ondertuſſchen, niet verzuimende, zig meer en meer te ſterken. Tegen over Ooſterweel, ſtaken zy den dyk door, en lieten de Schelde ten Lande van Vlaanderen in, op dat zy, langs deezen weg, toevoer zouden konnen bekomen, die hun, door 't ſluiten van den ſtroom voor Antwerpen, anderszins afgeſneeden geweeſt zou zyn. Ook maakte *Boudewyn van Gavere*, *Baron van Fuchy*, zig, voor hun, meeſter van Kameryk, en *Joris van Lalaing*, *Heer van Ville*, verzekerde zig van de Stad en 't Slot te Valenchyn (*g*). Voorts wierpen de algemeene Staaten het oog op Friesland en Groningerland, zendende derwaards, *François Martini Stella* van Bruſſel, met laſt om te beproeven, of 't Krygsvolk tot het aanneemen der Gendſche Vrede te bewe-

Filips III. 1576.

kennis van zyne aankomſt.

Zy treeden, met hem, in onderhande. ling.

Zy verzekeren zig van Kameryk en Valenchyn.

Friesland en Groningerland kiezen, insgelyks, de

(*f*) Boek IX. *Boek*, *bl.* 191 [747].
(*g*) Boek IX. *Boek*, *bl.* 196 [750].

Filips III. 1576. zyde der algemeene Staaten.

beweegen ware. Doch Gasper Robles, Heer van Billy, bedugt, dat deeze omkeering een einde mogt maaken van zyn bewind in deezen oord, deedt Stella, te Groningen, by den hals grypen en ſtrengelyk pynigen, zonder egter iets anders uit hem te konnen haalen, dan dat hy gekomen was, om de Wethouderſchap ter algemeener Dagvaart te noodigen. Terwyl hy in hegtenis zat, wiſt hy eenigen der ſoldaaten, die hem bewaarden, en door deezen, of, volgens anderen (*b*), door zynen Geneesmeeſter, een goed getal knegten, met beloſte van volle betaaling hunner agterſtallige ſoldye, op de zyde der Staaten te winnen. Drie vendels, ſterk omtrent vierhonderdenvyftig man, beſluiten, Billy in hegtenis te neemen, en voeren 't ſtuk uit, met byſtand der anderen. Ook ſtellen zy, nu vereenigd met hunne ſpitsbroeders, verſcheiden' andere Hopluiden in bewaaringe. Stella werdt uit de gevangenis gehaald, en neemt eerſt den ſoldaaten, toen der Wethouderſchap den eed af, aan de algemeene Staaten. 't Krygsvolk hadt zig, midlerwyl, nieuwe Bevelhebbers gekooren, en voer dagelyks voort, met Spaanſche Hopluiden en anderen, die zy verdagt hielden, te ligten en vaſt te zetten. Eene tronie van den Hertoge van Alva, gevonden in de wooning van eenen Spaanſchgezinden burger, werdt, nevens de beeldteniſſen van Billy en den Wagtmeeſter *Antonio Sarda*, aan de kaak geſpykerd. Doch de opſchudding bedaarde, na verloop van eenige dagen, hebben-

(*b*) *In* Ger. Dumbar. Anal. *Tom.* III. *p.* 488.

bende den Raad moeten beſluiten tot het vol- FILIPS III.
doen der agterſtallige ſoldye, die tweehon- 1576.
derdenvyftienduizend guldens beliep (*i*). De bezetting van Delfzyl en Appingadam, en zelfs die van Leeuwaarden en Staveren, 't voorbeeld van Groningen volgende, verzekerden zig, insgelyks, van haare Hopluiden, dezelven, wel bewaard, naar Groningen, verzendende. Stella zelf bragt deeze blyde tyding te Bruſſel aan de Staaten, die, terſtond hierna, Joris van Lalaing, Heer van Ville, by voorraad, tot Overſte van Friesland en Groningerland, aanſtelden. In 't laatſt van Wintermaand, werdt hy, te Groningen, ingehaald (*k*). 't Leedt niet lang, of hy bragt hier te wege, dat de bezetting, betaaling van de Stad en 't Landſchap ontvangen hebbende, Groningen ruimde. Toen werden 'er agt vendelen ſchutters opgeregt, die zwoeren, nimmer bezetting in de Stad te zullen gedoogen. 't Kaſteel werdt, met bewilliging der algemeene Staaten en des regeerenden Raads, om verre gehaald, en Billy, op verzoek des Raads, den Heere van Hierges overgeleverd. Friesland en Groningerland omhelsden toen de Gendſche Vrede (*l*).

II. De Prins waarſchuwt de alge-

Oranje, die zig nog tot Middelburg onthieldt, hadt zo dra geene tyding bekomen van de aankomſt van Don Jan, en van den aan-

(*i*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5.
(*k*) R. FRESINGA Memoir. *in* G. DUMBAR Anal. *Tom.* III, *bl.* 9 *enz.* BOR X. *Boek*, *bl.* 197 *enz.* [750 *enz.*]. Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5.
(*l*) BOR X. *Boek*, *bl.* 220 [783].

FILIPS III. 1576.

aangevangen handel, tuſſchen hem en de Staaten, of hy zogt deezen, door brief op brief, allen verdrag, voor dat het uitheemſch Krygsvolk vertrokken zou zyn, met kragt van redenen, te ontaarden. Zelfs oordeelde hy, „ dat zy, daarna, bedingen moeſten, twee- „ of driemaal in 't jaar, of zo dikwils als zy „ 't goedvonden, te mogen vergaderen: „ voorts, dat 'er geene werving geſchieden, „ noch ergens bezetting gelegd worden mogt, „ dan met hunne bewilliging, en dat alle Kasteelen mogten worden geſlegt, in 't geeven „ van welken raad, hy betuigde, geen oog- „ merk altoos te hebben, om de Landen in „ roere te houden; maar alleenlyk dezelven, „ gelyk van ouds, onder de wettige gehoor- „ zaamheid aan hunnen Landsheere, te doen „ beſtieren, door de algemeene Staaten, „ voor welken en voor 't Vaderland, hy „ zynen laatſten droppel bloeds ten beſte „ hadt (*m*)."

meene Staaten tegen Don Jan.

Handel der algemeene Staaten met Don Jan.

's Prinſen ſchryven bragt zo veel te wege, dat het gevoelen der zulken, die Don Jan, zonder eenige bepaaling, tot Landvoogd wilden aanneemen, verworpen werdt. Men lei hem dan, van wege de algemeene Staaten, eenige punten voor, 't vertrek der Spanjaarden, de aanneeming der Gendſche Vrede en het byeenroepen der Staaten betreffende. Hy antwoordde „ dat hy 's Konings vreemd „ Krygsvolk verzenden wilde, zo de Staa- „ ten ook 't hunne afdankten, en dat hy 't „ bui-

(*m*) *Zie* Brief van 30 *Nov.* 1576. *by* BOR X. *Boek. bl.* 295 [747].

„ buitens Lands houden zou, ten ware de nood, of eenige uitheemsche oorlog het tegendeel vorderde. Ook wilde hy tot eenen gemeenen Vredehandel verstaan, mids men 't Roomsch geloof en 's Konings hoogheid niet te na kwame. En zo men hem deeze twee punten verzekeren wilde, zou hy ook de algemeene Staaten doen vergaderen (*n*)." De Prins van Oranje, kennis van dit antwoord bekomen hebbende, verzuimde niet, den algemeenen Staaten, op den naam van die van Holland en Zeeland, te vertoonen, hoe schalk en kwalyk sluitend het ware ingesteld: te gelyk ontdekkende, hoe men, uit onderschepte brieven van den Koning, van Don Jan, van Roda en anderen, bespeurd hadt, dat de Spaanschen van meening waren, nieuw volk te werven, en den kryg voort te zetten. Voorts werdt verklaard, dat men, in Holland en Zeeland, niet gezind was, zig te voegen tot een Verdrag, dat, ten nadeele der vrede en vryheden, zou mogen worden aangegaan, alzo men zig onschuldig wilde houden aan het onheil, welk hieruit, voor de Landen, te wagten stondt (*o*). Filips III. 1576.

Midlerwyl, zondt Don Jan, om te toonen dat het vertrek der Spanjaarden hem ernst was, zynen Geheimschryver, *Jan de Escovedo*, nevens Octavio Gonzaga, naar Antwerpen, om de Spaansche Bevelhebbers te beweegen tot de reize. Zy hadden egter last, om Don Jan zoekt de Spaansche knegten te water te doen vertrekken.

(*n*) Bor X. *Boek*, *bl.* 204 [761].
(*o*) Bor X. *Boek*, *bl.* 210 [768].

PHILIPS III. 1576.

om hun ter ſluik in te geeven, dat zy niet in den togt moeſten bewilligen, dan ter zee: gelyk zy deeden. De reden hiervan was een geheim van Staatkunde, daar niemant op verdagt was. In 't gemeen, oordeelde men, dat Don Jan de reis ter zee deedt begeeren, om 't volk te langer in 't Land te houden. Doch 't is allengskens gebleeken, dat hy voorhadt, zig van de vloot, die de uitheemſche Knegten voeren zou, te bedienen, om Engeland te bemagtigen. Paus Gregoor de XIII. hadt hem 't regt op dit Ryk, welk de Roomſche Stoel voor zyn Leengoed rekent, met 's Konings bewilliging, opgedraagen (*p*); en hy ſtondt, daarenboven, naar het Huwelyk met *Maria, Koninginne van Schotland* (*q*), die, zynde eene Dogter van Koning *Jakob den V*, Zoon eener Zuſter van Henrik den VIII, oordeelde geregtigd te zyn tot de Kroon van Engeland, boven de tegenwoordige Koninginne; op de wettigheid van welker geboorte, veel te zeggen viel. De Spaanſche Overſten dan, zingende, gelyk men hun geleerd hadt, verklaarden gezind te zyn, om te vertrekken, mids men hun vooraf betaalde, en te ſcheep deedt reizen, alzo zy te lande, in den winter, en by heſlooten' wegen in Savoye, ter oorzaake van de peſt, onmogelyk voortkonden. Hunne begeerte werdt den Staaten voorgeleid, die 'er niet door zagen. De ſchepen konden, niet dan na drie maanden, gereed zyn.

Zyn toeleg op Engeland.

De Staaten verklaaren zig tegen

(*p*) BOR X. *Boek*, *bl.* 207 [765]. XI. *Boek*, *bl.* 263 [841.] STRADA *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 489, 501. *Dec.* II. *Libr.* VIII. *p.* 472.

(*q*) GROTII Annal. III. *p.* 53.

zyn. De koſten, tot de uitruſting vereiſcht, waren niet te vinden: veel min de ſoldy der Knegten. Ook zou men de vloot, alsze den Spanjaarden eens in handen geſteld was, genoegzaam verlooren mogen rekenen. Zy ſtemden de reis te water dan plat af. Don Jan ſchreef hun, daarentegen, dat de Spanjaards niet te beweegen waren, om te lande te reizen. Zy, wederom, dat zy hem niet voor Landvoogd aanneemen konden, voor dat het uitheemſch Krygsvolk vertrokken ware: waarby de handel eene poos ſteeken bleef (r). Midlerwyl, verkreegen de Staaten eene verklaaring der God- en Regtsgeleerden van Leuven, dat deezen de Gendſche Vrede nuttig hielden voor den Roomſchen Godsdienſt; welke verklaaring, ſedert, door de meeſte Nederlandſche Abten, Dekens en andere Kerkelyken, ondertekend werdt. Ook verklaarde de Raad van Staate, op der Staaten verzoek, dat de gehoorzaamheid, die men den Koning ſchuldig was, niet verkort werdt, by de Gendſche Vrede (s). Door zulke verklaaringen, zogt men Don Jan tot het aanneemen dier Vrede over te haalen: terwyl men, aan de andere zyde, omzag, naar middelen, om hem 't hoofd te bieden, zo hy den kryg dagt voort te zetten. Onder anderen, verkreeg men, in Engeland, veertigduizend Angelotten, in ongemunt zilver, ter leen, en toezegging tot honderdduizend ponden ſterlings (t). Men wil, dat de Koningin, nu, door

FILIPS III. 1576.

't vertrek der Spanjaarden te water.

Zy verwerven getuigeniſſen, dat de Gendſche Bevrediging den Roomſchen Godsdienſt, noch 's Konings hoogheid krenkt.

(r) BOR X. *Boek*, *bl.* 207 [765].
(s) BOR X. *Boek*, *bl.* 208, 209 [768, 768].
(t) HOOFT XI. *Boek*, *bl.* 490.

FILIPS III. 1576.

door den Prinſe van Oranje, berigt gekreegen hadt van den toeleg van Don Jan op Engeland, waarom zy 't van haar belang rekende, hem, in de Nederlanden, op te houden en werk te verſchaffen.

III. De Prins en de Staaten van Holland en Zeeland zoeken de Spaanſchgezinde Steden om te zetten.

Terwyl de algemeene Staaten zig dus ſterkten tegen Don Jan, waren de Prins en de Staaten van Holland en Zeeland bezig, om de Steden, die zig nog Spaanſch hielden, om te zetten. De Staaten vergenoegden zig langer niet met ernſtig ſchryven; maar verklaarden, den agtentwintigſten van Slagtmaand, dat zy de goederen der Amſterdammeren, in 't openbaar, aanſlaan en verkoopen zouden, zo de Stad zig, voor den twintigſten van Wintermaand, niet met den Prinſe en de Staaten van Holland en Zeeland vereenigde. Ook hadt men, wat eerder, in 't Noorderkwartier, verbooden, naar Haarlem te reizen, of, met de ingezetenen deezer Stad, eenigen handel te dryven, buiten byzonder verlof (*u*): welk verbod, in Wintermaand, vernieuwd, en ook op Amſterdam en de andere Hollandſche Steden, die den Prinſe nog niet toegevallen waren, gepaſt werdt (*v*). Te vooren, hadt men egter, aan verſcheiden Rynlandſche Dorpen en aan Scheveningen, die ſtilzaate met Haarlem geſlooten hadden, vergund, om, in dezelve, nog voor den tyd van zes maanden, te rekenen van Slagtmaand af, te mogen volharden (*w*). Midlerwyl, werdt te toevoer langs de Meer, voor die van

(*u*) BOR X. *Boek*, *bl.* 200, 202 [754, 758].
(*v*) Reſol. Holl. 28 *Decemb.* 1576. *bl.* 212.
(*w*) Reſol. Holl. 18 *Octob.* 1576. *bl.* 179.

van Haarlem, genoegzaam belet, door de ſchans te Sparendam. Ook was men, in die Stad, bedugt, dat de Staatſchen het brengen van zeeviſch derwaards verhinderen zouden (x): al 't welk te wege bragt, dat de Wethouderſchap Gemagtigden afzondt naar Delft, om met de Staaten in onderhandeling te treeden (y). Die van Muiden hadden ook reeds aan Sonoi geſchreeven, dat zy zig wilden houden aan de Gendſche Vrede (z), by welke beraamd was, dat de Hollandſche en Zeeuwſche Steden, die nog niet onder 's Prinſen bewind ſtonden; voor dat men haar in 't Verbond ontving, voldoening van den Prinſe zouden mogen vorderen. Muiden kwam, derhalve, het eerſt overeen met de Staaten, op den eerſten van Louwmaand des volgenden jaars, bedingende vryheid van Godsdienſt en eenige andere voorregten: ook dat de Slotvoogd, Paulus van Loo, bekend voor Spaanſchgezind, dit Ampt en dat van Baljuw van Gooiland zou blyven behouden, mids doende den eed van getrouwheid. Naderhand, verſchil gekreegen hebbende met de Staaten, werdt hy van zyn Ampt van Slotvoogd afgezet (a), en alzo men, wat laater, zyne trouw verdagt hieldt, ook van 't Baljuwſchap van Gooiland, en van alle zyne andere dienſten verlaaten. Jonkheer Willem van Zuilen van Nyveld, die meer aan den Lande verdiend hadt, werdt toen met de Slotvoog-

Filips III. 1576.

Muiden en Weesp neemen voldoening van den Prinſe.

1577.

(x) Brief van 28 *Nov.* 1576. *by* Bor X. *Boek, bl.* 200 [755].
(y) Reſol. Holl. 31 *Decemb.* 1576. *bl.* 213.
(z) Bor X. *Boek, bl.* 200 [755].
(a) Reſol. Holl. 23 *July* 1579. *bl.* 167.

Filips III. 1577. voogdy en het Baljuwſchap beſchonken (*b*). Van Loo, op 's Prinſen aanbeveelinge, als buitengewoone Rekenmeeſter van Holland, doch zonder wedde, aangenomen, kreeg, daarna, bevel om Gooiland te ruimen: en kwam toen in den Haage woonen (*c*). Weesp en Weesperkerſpel maakten, weinige dagen na Muiden, bynа gelyk verding (*d*). Die van Haarlem trokken, met brieven van voorſchryvinge der Staaten, naar den Prinſe (*e*), met wien zy zig, den eenentwintigſten, verdroegen, bedingende „ de vrye oefening „ van den Roomſchen Godsdienſt, mids den „ Onroomſchen eene Kerk tot hun gebruik „ laatende; voorts het aanblyven der Wet. „ houderen, tot op den tyd der verkiezinge, „ die dan, naar ouder gewoonte, zou hebben „ te geſchieden: nog dat de Stad, met geene bezetting, bezwaard zou worden, dan „ by hoogen nood: en, eindelyk, de behoudenis der Privilegien (*f*)." De Staaten beveſtigden, eerlang, dit Verding, en de Gemagtigden der Stad verſcheenen, in Lentemaand, wederom voor 't eerſt, op de Dagvaart, te Dordrecht (*g*).

Ook Haarlem.

IV. Moeite te U-

Die van Utrecht, aangezogt door Brieven der Staaten van Holland en Zeeland (*h*), deeden, ſedert eenigen tyd, ernſtige poogingen te

(*b*) Reſol. Holl. 21, 27 *Decemb.* 1580. *bl.* 277, 281.
(*c*) Reſol. Holl. 5 *Jan.* 20 *Sept.* 1581. *bl.* 8, 498. 23 *Febr.* 10 *Sept.* 1582. *bl.* 82, 435.
(*d*) Reſol. Holl. 1 *Jan.* 1577. *bl.* 1. HOOFT XI. *Boek*, *bl.* 490, 491.
(*e*) Reſol. Holl. 8 *Jan.* 1577. *bl.* 7.
(*f*) BOR X. *Boek*, *bl.* 201 [756].
(*g*) Reſol. Holl. 30 *Maart* 1577. *bl.* 31.
(*h*) Reſol. Holl. 10 *Dec.* 1576. *bl.* 204.

te Bruſſel, om van de Spaanſche bezetting, die op 't Slot Vredenburg lag, ontſlaagen te worden. De Spanjaards, hiervan de lugt gekreegen hebbende, waren, op den eenen twintigſten van Wintermaand laatſtleeden, ter Stad in gerukt, en hadden verſcheiden huizen aan brand geſteken. Doch de burgers, geholpen door de Duitſche Knegten, die in de Stad lagen, hadt hen wederom naar binnen gejaagd. Toen was men gevallen aan 't opgraaven en beſchanſen der ſtraaten, aan 't doorſlaan der binnenmuuren in de huizen, die naaſt by 't Slot ſtonden, door welken men dus eenen veiligen toegang derwaards hadt; voorts, aan 't ſpannen van zeilen over de ſtraaten, aan 't planten van geſchut, dat, onder anderen, nevens kruid en kogels, uit Holland, derwaards gezonden was (*i*); kortom, aan eene volkomen' belegering van 't Slot (*k*): dat egter, niet voor den elfden van Sprokkelmaand, overging, en, door beleid van Boſſu, middelerwyl, van wege de algemeene Staaten derwaards gezonden, bezet werdt, met burgers, onder bevel van Schout, Burgemeeſteren en zekeren hunnen Hopman, die gezworen hadden, het zelve, voor den regeerenden Raad en de algemeene Staaten, in 's Konings naam, te zullen bewaaren. De Spaanſche bezetting vertoog, tegelyk met de bezettingen van Viane en Kuilenburg, hiertoe, zo men meende, gelaſt, door Don Jan, naar Antwerpen (*l*).

Vrede met de bezetting. 1577.

Vreemd

(*i*) Reſol. Holl. 21 *Dec.* 1576, *bl.* 214.
(*k*) BOR X. *Boek*, *bl.* 198, 215 [752, 776].
(*l*) BOR X. *Boek*, *bl.* 217 [779].

FILIPS III. 1577.

Vreemd ſtondt het, ten deezen tyde, met de Regeeringe van 't Stigt, daar men drie Stadhouders tellen kon; den Prins van Oranje, wien de Koning, voor den aanvang der beroerten, met dit Ampt, vereerd hadt; den Graaf van Boſſu, die van den Raad van Staate afhing; en den Heer van Hierges, wien Don Jan bevelen zondt. De Prins deedt de Staaten, in Lentemaand, vermaanen, om zig wederom onder zyne gehoorzaamheid te begeeven. Ook was 't gemeen en een deel der Staaten hem genegen. Doch een ander deel, met naame de Geeſtelykheid, neigde tot den Graave van Boſſu, die Roomſch was. Hierges lag, ſedert eenigen tyd, met drieentwintig Nederduitſche en eenige Walſche vendels, in de Stigtſche Dorpen, en hieldt veelen in ontzag voor zyne magt. Oranje bragt egter te wege, dat de Staaten eenige punten ontwierpen, op welken men, met hem verdraagen wilde. Doch de Raad van Staate ſtuitte de uitvoering van dit ontwerp.

Verwarde ſtaat der Regeeringe van 't Stigt.

In Grasmaand, raakte het Krygsvolk van den Kolonel *Tambergen*, te Utrecht, in beweeging, by gebrek van betaaling, die men der Wethouderſchap, op 't Stadhuis vergaderd, met geweld, wilde afdringen. De gantſche bende van Tambergen plaatſte zig, voor 't Stadhuis, in 't geweer, met brandende lonten, en den mond vol kogels, 't Gerugt hiervan bragt de ſchuttery in de wapenen, die de toegangen bezet, en gedeeltelyk, door de naaſte wooningen, ten Stadhuize indringt. De andere Knegten raaken ook op de been; en allengskens meer burgers, die zig, aan alle

Utrecht ontſlaat zig van zyne beſetting.

alle oorden, schrap zetten tegen de soldaa- FILIPS III.
ten. Tambergen en *Vinkenburg* worden, op 1577.
weg naar de Tollesteegpoort, door welke zy meer volks ter Stad in dagten te laaten, gevat door eenen hoop burgers, en op Vredenburg gebragt. Toen zwigten de knegten, en een goed deel ging door, vervaard gemaakt door het dreigen van een veel grooter getal van burgeren, die 's nagts nog eenige Officiers van 't bedde ligtten. Met den dag, dreeven zy Tambergens vendel van de Neude, daar 't nog stal gehouden hadt, ter Katrynen-poorte uit; en daarna ook de overige knegten. Toen 't Krygsvolk buiten was, tradt het in onderhandeling met die van de Stad, om de Hopluiden los, en een deel hunner agterstallige soldye in handen te krygen. Doch onder dit handelen, staken de Knegten den brand in de Voorstad buiten de Tollesteegpoort, waarop die van binnen uitvielen, de Knegten, een goed stuks wegs, verjaagden, en de vlam bluschten. 't Krygsvolk, dat, hier en elders, omtrent de Stad lag, vertoog, kort hierna. Zes vendels maakten zig meester van Wyk te Duurstede, en zogten sedert Vreeswyk en Amersfoort in te neemen; 't welk beide mislukte (*m*).

Op deeze wyze, ontsloeg Utrecht zig van de bezetting, die der burgerye, tien jaaren lang, op den hals gelegen hadt. 't Liep, eer, aan tot in Wynmaand, eer de Stad en 't Stigt zig verdroegen met den Prinse: gelyk wy, in 't vervolg, staan te melden. Maar Schoonhoven, Nieuwpoort, Thoolen en Goes neemen voldoe-

(*m*) Bor X. *Beek*, bl. 226 enz. [792 enz.]

Filipsii. 1577. ning van den Prinse.

Schoonhoven hadt, lang te vooren, op den twintigsten van Sprokkelmaand, voldoening van hem ontvangen, en ook vrye oefening van den Roomschen Godsdienst bedongen (*n*). De Baljuw, Wethouders en Burgery deeden, daarna, den eed van getrouwheid, in handen van Gemagtigden der Staaten van Holland (*o*). Nieuwpoort schynt, ten zelfden tyde, met den Prinse, verdraagen te zyn. Ook hadt Thoolen zig, in Grasmaand, onder gelyk beding, begeven aan 's Prinsen zyde (*p*): waarby Goes en Zuidbeveland zig, insgelyks, voegden (*q*): zo dat, gantsch Zeeland nu omgekeerd zynde, Amsterdam, eindelyk, de eenigste Stad was, die afgescheiden bleef van de andere leden. De Regeering aldaar, hard Roomschgezind zynde, wilde den Roomschen Godsdienst alleen in de Stad geoefend hebben, en den Onroomschen, zelfs buiten dezelve, geene Vergaderplaatsen toestaan, waarin de Prins niet bewilligen kon (*r*). De Staaten van Holland waren zo gestoord op de Amsterdammers, dat zy de Stad te water zouden hebben belegerd, zo de Prins hun niet aangeschreeven hadt, dat zy zig, in gevolge der Gendsche bevrediging, van alle vyandlykheden, tegen de Steden, die nog zwaarigheid maakten om zig met hen te voegen, behoorden te onthouden

(*n*) Bor X. *Boek*, *bl.* 216 [772].
(*o*) Resol. Holl. 9 *April* 1577. *bl.* 41.
(*p*) Bor X. *Boek*, *bl.* 238 [809].
(*q*) Privileg. van Goes. *f.* 61. *M. S.* Leev. van Will. I. III. *Deel*, *bl.* 16.
(*r*) Bor X. *Boek*, *bl.* 239 [810].

den (*s*). 't Beslag op de Amsterdamsche goede- FILIPS III. 1577. V.
ren werdt toen ook opgeheeven (*t*).

Doch onder dit omzetten der Hollandsche en Zeeuwsche Steden, 't welk in Wintermaand aangevangen was, en in 't voorjaar vervolgd werdt, hadt de Prins de Staaten van Holland en Zeeland, te Middelburg, beschreeven, om verscheiden' zaaken te regelen. Men besloot hier, tot het verbeteren der Vestingwerken van Oudewater, Woudrichem, Vlissingen, Veere en andere sterke Plaatsen in Holland en Zeeland, waarvan de kosten op honderd zesentwintigduizend guldens berekend waren (*u*). Ook bewilligde men in honderdduizend guldens ter maand, tot onderhoud van vyftig vendelen Knegten, tweehonderd paarden, driehonderd delvers, en vyfenveertig Oorlogsschepen: en in nog vyftigduizend guldens, tot ondersteuning der algemeene Staaten tegen de Spanjaards. Uit welke besluiten, klaar genoeg bleek, dat men den handel met Don Jan mistrouwde, en 't kreuken der Gentsche Vrede te gemoet zag (*v*). Op deeze zelfde Dagvaart, werdt ook de wedde zyner Doorlugtigheid, van zesentwintigduizend, op veertigduizend ponden in 't jaar verhoogd (*w*). Dagvaart te Middelburg.

De Graaf van Bossu, dien wy, laatstelyk, te Utrecht gelaaten hebben, was herwaards gezonden, door de algemeene Staaten, om Haarlem, Amsterdam, Schoonhoven en andere Onderhandeling van die van Holland met den Graave

(*s*) Resol. Holl. 1, 4 *Jan.* 1577. *bl.* 1. 2.
(*t*) Resol. Holl. 31 *Maart* 1577. *bl.* [illegible].
(*u*) BOR X. *Boek*, *bl.* 199 [753].
(*v*) BOR X. *Boek*, *bl.* 203, 214 [760, 776].
(*w*) Resol. Holl. 31 *Decemb.* 1576. *bl.* 214. 19 *Januar.* 1577. *bl.* [illegible].

FILIPS III. 1577. van Bossu.

dere Steden, tot het aanneemen der Gendſche Vrede over te haalen, en om de bezetting uit ſommigen, te ligten, na dat hy het Krygsvolk aan geld zou geholpen hebben. De Staaten van het Noorderkwartier beloofden hem twintigduizend guldens hiertoe, mids hy Haarlem, Muiden, Weesp, Schoonhoven en Nieuwpoort vooraf van volk ontledigde. Die van 't Zuiderkwartier zouden tot vyftienduizend guldens toe ſchieten, wanneer men noodig agten zou, de bezettingen uit andere Plaatſen te doen vertrekken (x). Doch deeze penningen zouden, naderhand, mogen ingehouden worden van het aandeel, welk beide de Kwartieren, in de gemeene laſten, te draagen zouden hebben. 't Liep egter nog eenigen tyd aan, eer Haarlem, Schoonhoven en andere Plaatſen geruimd werden (y). Ook ſchynt Boſſu niet voor Oogſtmaand of Herfſtmaand, voldoening ontvangen te hebben van alles, wat hy, uit hoofde deezer handeling, van de Staaten te vorderen hadt (z).

Nieuwe Vereeniging tuſſchen de algemeene Staaten.

Doch eer hy herwaards vertrok, hadt hy, in den aanvang des jaars, te Bruſſel, de hand geleend, aan de opregting en tekening van een nieuw Verbond van Vereeniging tuſſchen de algemeene Staaten, waarby men beloofde „ den Roomſchen Godsdienſt en de Gend„ ſche Vrede te zullen voorſtaan, en, behou„ dens de behoorlyke gehoorzaamheid aan „ den Koning, de Spanjaards met derzelver „ aan-

(x) Reſol. Holl. 18, 22 *Febr.* 1577. *bl.* 19, 25.
(y) BOR X. *Boek*, *bl.* 199 [753], 216 [778].
(z) Reſol. Holl. 17 *Aug.* 1577. *bl.* 181, 183.

„ aanhang, te zullen verdryven: alles, tot her- Filips III.
„ ſtelling der gemeene ruſt en welvaart, en 1577.
„ tot behoudenis der voorregten en loffelyke
„ gewoonten." De Abt van S. Geertruids, de Graaven van Lalaing en Boſſu, de Heeren van Champagnei en d'Oignies waren van de eerſten, die dit Verbond tekenden. De algemeene Staaten en de Raad van Staate gaven 'er, eerlang, ook hunne toeſtemming aan: en het werdt, door de Abten, Stadhouders, Raaden en Wethouders van veele Steden, ondertekend (*a*). Op de Dagvaart te Bruſſel, waarin dit Verbond vaſtgeſteldt werdt, zyn ook Gemagtigden der Staaten van Holland afgevaardigd geweeſt (*b*): doch zy hebben in dit Verbond, gelyk ligtelyk te denken was, niet willen treeden. Waarin Holland en Zeeland weigeren te treeden.

VI. Vervolg der Handeling met Don Jan, onder bemiddeling der Keizerlyke Gezanten.

Don Jan, midlerwyl, van Luxemburg, te Marche in Famine, gekomen, ontving aldaar de Gezanten van Keizer *Rudolf den II*, die Maximiliaan, onlangs, opgevolgd was; op nieuws herwaards gezonden, om den handel met de Staaten te vorderen. De algemeene Staaten vaardigden, insgelyks, Gemagtigden af, in merkelyken getale, die, in 't byzyn der Raaden van Staate, met Don Jan, handelden. Zy ſtonden op 't aanneemen der Gendſche Vrede; hy op 't verzenden der Spanjaarden te water: en zo hevig werdt 'er geſtribbeld, dat Don Jan, eindelyk, uitborſt, in ſcherpe bedreigingen, over der Staaten wederſpannigheid. Men ſcheidde

(*a*) Bor X. *Boek*, *bl.* 210 [769].
(*b*) Reſol. Holl. 31 *Decemb.* 1576. *bl.* 214.

Filips III. 1577.

de vrugteloos. Doch omtrent middernagt deedt Don Jan, berouw hebbende, dat hy zig te verre hadt uitgelaaten, den Staatschen Gemagtigden aanzeggen, dat hy de Gendsche Vrede aanneemen wilde, zoze noch met den Roomschen Godsdienst, noch met 's Konings hoogheid ſtreedt. Met den dag, kwam hy nog verder, verklaarende die Vrede te willen omhelzen, alzo hem gebleeken was, dat 'er 't Roomsch geloof en 's Konings hoogheid niet by verkort ware. Men hieldt hem voor, dat hy ook in 't vertrek der Spanjaarden te lande behoorde te bewilligen: waartoe hy, hebbende zynen mond gemaakt op het bemagtigen van Engeland, niet verſtaan kon. De Staatsche Gemagtigden vertrokken zynde (*c*), ſtelden de Keizerlyke Gezanten hem de onmogelykheid der zeereize zo klaar voor oogen, dat hy zig, eindelyk, beweegen liet. Men ontwierp een verdrag, welk, door de Afgevaardigden der algemeene Staaten te Bruſſel, die van Holland en Zeeland uitgenomen, getekend werdt (*d*).

Het eenwig Gebod werdt gemaakt en afgekondigd.

In gevolge van dit verdrag, werdt 'er een Plakaat gemaakt, op 's Konings naam, welk, te Marche in Famine, door Don Jan, op den twaalfden, en te Bruſſel, door den regeerenden Raad en de algemeene Staaten, op den zeventienden van Sprokkelmaand, getekend zynde, onder den naam van *eeuwig* * *Gebod*, alomme afgekondigd werdt. Het behelsde, „ aanneeming der Gendsche Vrede, en be-

* *Edict.*

„ lofte

(*c*) Bor X *Boek*, *bl.* 211 *enz.* [770 *enz.*].
(*d*) Bor X. *Boek*, *bl.* 222 [785.]

„ lofte van het vergaderen der algemeene Staaten en van het vertrekken der uitheemsche Krygsknegten, binnen zekeren bestemden tyd, zonder dat zy, of anderen immer wederom in 't Land komen zouden, dan by 't ontstaan van eenen uitheemschen oorlog, of by bewilliging der algemeene Staaten. Voorts, dat de wederzydsche gevangenen zouden gelaakt worden; doch de Graaf van Buuren niet voor dat de Prins, zyn Vader, het besluit, by de algemeene Staaten te beraamen, zou zyn naargekomen. Nog, dat de Koning, door Don Jan en zyne andere Amptenaars, 's Lands vryheden zou doen handhaaven: waartegen de Staaten beloofden, by den Roomschen Godsdienst en 's Konings gehoorzaamheid, te zullen volharden, afstaande van alle verbonden, ten tyde der beroerten, met uitheemschen, gesloten, en van hunne zyde ook alle vreemde knegten afdankende. Wyders, zoudenze den Koning zeshonderdduizend ponden van veertig groten ieder opbrengen, en daarenboven de Hoogduitsche knegten voldoen. Don Jan zoudenze voor Landvoogd ontvangen, terstond na 't vertrek der Spaansche, Italiaansche en Bourgondische Knegten, 's Konings nazaaten, Don Jan en zyne opvolgers, de byzondere Stadhouders, Raaden en Amptenaars zouden dit verdrag bezweeren moeten. Eindelyk, nam de Koning, voor zyne rekening, de penningen, ten tyde der beroerten, door de Staaten geligt, van wie „ 't

FILIPSIL. 1577.

FILIPS III. 1577.

„ 't ook ware, met naame van de Koninginne „ van Engeland (*e*)."

De Prins en Holland en Zeeland worden aangezogt, om zig te begeeven 't Verdrag met Don Jan.

Het bekragtigen der Gendſche Vrede, door het eeuwig Gebod, welk die van Holland en Zeeland geweigerd hadden te onderſchryven, bragt de zaaken in zulk eene geſteltenis, dat, noch de Spanjaards, noch de Roomſchgezinde Staaten de twee gemelde geweſten beoorloogen konden: terwyl Oranje Don Jan niet boven zig behoefde te erkennen, voor dat de algemeene Staaten, hierop, beſchreeven waren, en beſluit genomen hadden. De algemeene Staaten, zig hiermede verlegen vindende, zonden aan den Prinſe, met verzoek, dat hy 't Verdrag, met Don Jan gemaakt, wilde aanneemen. Doch hy en de Hollandſche en Zeeuwſche Staaten antwoordden „ dat hun het oogmerk der algemeene Staaten, om de Gendſche Vrede te „ beveſtigen, by het Verdrag met Don Jan, „ kwalyk getroffen ſcheen. Men verbondt, „ in het zelve, de Staaten aan ongewoone „ eeden. Men beloofde, 's Lands vryheden „ te zullen handhaaven, en men ſchondtze, „ door het ophouden des Graaven van Buuren. Vreemd was 't ook, ten behoeve van „ eenen hoop eerlooze fielen, verklaard voor „ vyanden des Vaderlands, nu nog geld op „ te brengen. Eindelyk, vonden zy zig, by „ de punten van dit verdrag, minder verzekerd, dan by 't gene hun, eertyds, te Breda was aangeboden. Zy wilden egter niet „ alleen de Gendſche Vrede onderhouden; „ maar

't welk zy weigeren.

(*e*) BOR X. *Boek, bl.* 222 [736].

„ maar zelfs het tegenwoordig Verdrag teke- Filips III.
„ nen, zo de algemeene Staaten hun behoor- 1577.
„ lyke verzekering wilden geeven, van zig in
„ geenen verderen handel met Don Jan te zul-
„ len inlaaten, als de Spanjaards, ten beſtem-
„ den dage, 't Land niet ruimden: en dat men,
„ zelfs na 't vertrek der Spanjaarden, Don
„ Jan niet tot Landvoogd zou ontvangen,
„ voor dat alle punten, ſtrydig met 's Lands
„ geregtigheden, zouden zyn verbeterd en
„ herſteld (*f*)." De algemeene Staaten verklaarden, op dit laatſte alleenlyk „ dat zy
„ van zins waren, de Spaanſche Knegten,
„ des noods, met geweld van wapenen, ten
„ Lande uit te dryven, en zig in geenen ver-
„ deren handel met Don Jan in te laaten,
„ waardoor dit vertrek eenigszins zou kon-
„ nen worden opgeſchort (*g*):" waarin Oranje en die van Holland en Zeeland niet voldaan waren.

Don Jan vervoegde zig, midlerwyl, te Leuven, alwaar hy, door allerlei blyken van heuſchheid en gemeenzaamheid, de herten van grooten en kleinen zogt te winnen. Ten zelfden tyde, gaf hy den Staaten kennis van eenen aanſlag op zyn' perſoon, gebrouwen, zo hy voorgaf, door den Prinſe van Oranje; doch men bevondt, by onderzoek, dat 'er niets aan was (*h*). Den Landvoogd daarna, den Hertog van Aarſchot geſteld hebbende tot Burgtvoogd van Antwerpen, waartoe hem de

Don Jan beſchuldigt den Prins van een' aanſlag op zyn' Perſoon.

(*f*) Bor X. *Boek*, *bl.* 225 [790].
(*g*) Bor X. *Boek*, *bl.* 226 [792].
(*h*) Bor X. *Boek*, *bl.* 235 [804].

FILIPS III. 1577.

de Staaten benoemd hadden; zag men aan deezen, in Lentemaand, het Slot inruimen, door de Spanjaarden (*i*), die allen ter Stad uit toogen, naar Maastricht, alwaar de overige Spaansche, Italiaansche en Bourgondische benden beschreiden waren. Voor 't einde van Grasmaand, trokken zy, met den Graave van Mansfeld aan 't hoofd, allen ten Lande uit, tot onbeschryflyke vreugde der meeste Landzaaten, onder welken 'er egter eenigen waren, wien 't wederkeeren deezer gehaatte Knegten op de leden lag: waarvan zy blyk gaven, in eenige zinryke versjes, die, ten deezen tyde, onder 't gemeen, verspreid werden (*k*).

De Spanjaards verlaaten deeze Landen.

Intreede van Don Jan te Brussel.

Op den eersten van Bloeimaand, deedt de nieuwe Landvoogd zyne plegtige Intreede te Brussel, wordende hy daar ontvangen, met uitbundige tekenen van vreugde en eerbiedenis. Den vierden, zwoer hy, de Gendsche Vrede, het eeuwig Gebod, dat, kort te vooren, ook door den Koning bekragtigd was, en 's Lands voorregten te zullen handhaaven. Voorts beschonk hy verscheiden' Heeren, met ampten en jaargelden, om gunst te winnen. Doch men vondt 'er, die zyne weldaaden van de hand weezen. Ook gaat den President Viglius na, dat hy, by 't inhaalen van Don Jan, eenige woorden geuit zou hebben, die te kennen gaven, dat hy aan de bestendigheid der vrede wanhoopte (*l*): doch hy beleefde den nieuwen kryg niet,

De President Viglius sterft.

(*i*) BOR X. *Boek*, *bl.* 236 [805].
(*k*) BOR X. *Boek*, *bl.* 237 [806].
(*l*) BOR X. *Boek*, *bl.* 241 [811].

niet, overlydende, weinige dagen hierna, op den agtſten van Bloeimaand (*m*). Philips II. 1577.

VII. Dagvaart te Dordrecht. Bezending der algemeene Staaten.

Midlerwyl, waren de Staaten van Holland en Zeeland, tegen 't einde van Lentemaand, te Dordrecht beſchreeven geweeſt, werwaards Doktor Leoninus afgezonden was door de algemeene Staaten, om op eene eenpaarige regeling der munte en der gemeene belaſtingen aan te houden, en het t'huis ontbieden van eenige ſchepen, omtrent Antwerpen en op de Maaze leggende, benevens het afſchaffen der verlofgelden, te verzoeken (*n*): op alle welke punten, hem redelyk genoegen gegeven werdt, behalve op het laatſte, waartoe de Staaten niet verſtaan konden (*o*). Verſlag van zyne verrigtingen te Bruſſel gedaan hebbende, keerde hy, kort hierna, wederom naar Geertruidenberg, alwaar toen de Dagvaart verlegd was, om andermaal op het afſchaffen der verlofgelden, op het regelen der munte, op het onderteekenen der Vereeniging, by de algemeene Staaten aangegaan, op het opbrengen van honderdenvyftigduizend guldens ter maand, en op eenige punten van minder belang aan te dringen. Men antwoordde „ dat de verlofgelden zouden „ afgeſchaft worden, behoudens een rede„ lyk geleigeld, tot beveiliging der zeevaart; „ dat men Gemagtigden overzenden zou, „ om orde te beraamen op 't ſtuk der mun„ te; dat men, op 't verzoek om honderd„ envyftigduizend guldens ter maand, nader „ ler-

(*m*) Bor X. *Boek*, *bl.* 241 [212].
(*n*) Reſol. Holl. 31 *Maart* 1577. *bl.* 32.
(*o*) Bor X. *Boek*, *bl.* 238 [207].

Filips III. 1577.

„ letten wilde; doch de vereeniging met de „ Roomschgezinde Staaten was, door den „ Prinse en die van Holland en Zeeland, ron- „ delyk wedersproken: konnende zy zig in „ geen verbond begeven, dat met hun ge- „ loof streedt (p)." Onder dit handelen, kwamen Aarschot, Hierges, de Ryksgezant Andries Gail en anderen te Geertruidenberg, uit den naame van Don Jan begeerende „ dat „ het eeuwig gebod, in Holland en Zeeland, „ wierdt afgekondigd, en dat men alles na- „ liet, wat mistrouwen wekken kon; als, het „ aanhouden van Krygsvolk, het sterken van „ plaatsen, het vergieten van geschut en dier- „ gelyken." Voorts verzogtenze te mogen weeten, wat de Prins van Oranje, die, door 't aanneemen der Gendsche Vrede, in zyne eer en goederen hersteld was, meer begeerde, op dat men hem volkomen genoegen zou mogen geeven. Oranje en de Staaten van Holland en Zeeland antwoordden hierop „ dat hun ontydig dagt nieuwe verzekerin- „ gen te geeven, voor dat de voorwaarden „ der Gendsche Vrede voldaan waren. Dat „ de Hoogduitsche Knegten nog midden in „ 't Land lagen. Dat de Prins zynen Zoon „ en goederen nog ontbeerde, benevens het „ bewind over verscheiden' Plaatsen, begree- „ pen onder het Stadhouderschap, hem, „ door den Koning, opgedraagen, hebbende „ zelfs den Raad van Staate die van Utrecht, „ genegen om zig wederom onder zyn be- „ wind te begeeven, daarin verhinderd. Dat „ de

en van Don Jan aan Holland en Zeeland.

(p) Bor X. Boek, bl. 244 [814].

„ de algemeene Staaten hunne vergadering, FILIPS III.
„ zo wel als die der byzondere Staaten, aan 1577.
„ 't welbehaagen van Don Jan onderworpen
„ hadden. Dat men den Hervormden geene
„ vrye wooning gunde, in verſcheiden'
„ Landſchappen. Dat men Don Jan, met
„ een gevolg van Spanjaards en Italiaanen,
„ ontvangen hadt, tegen 't verdrag, met
„ hem zelv', te Marche in Famine, geſloo-
„ ten. Dat verſcheiden' verdagte Perſoonen,
„ meeſt vreemdelingen, veel te veel ingang
„ by hem vonden. Dat ook het onderteke-
„ nen der Vereeniging, welk men hun ge-
„ vergd hadt, ſmaakte naar een nieuw Ge-
„ loofsonderzoek, erger dan de Spaanſche
„ Inquiſitie, die alleen verdagte perſoonen
„ aantaſtte, daar men, by deeze onderteke-
„ ning, elk eene belofte afvergde, om het
„ Roomſch geloof voor te ſtaan." Dit ant-
woord was, zo wel als het voorſtel, ſchrif-
telyk overgegeven. Voorts viel 'er ook eeni-
ge woordenwiſſeling over dezelfde punten,
tuſſchen den Prinſe en de Gemagtigden van
Don Jan, en der algemeene Staaten: in wel-
ke Leoninus toeſtondt, dat men, in 't van-
gen en vervoeren des Graaven van Buuren,
de voorregten der Leuvenſche Hoogeſchoo-
le geſchonden hadt. Ook zogt men den Prins
toen te beweegen, tot het begeeren van
eenige byzondere voordeelen voor zig zel-
ven. Doch hy antwoordde „ dat men voor
„ al aan de Gendſche Vrede voldoen moeſt,
„ volgens welke, hy nog, in verſcheiden'
„ zyner goederen, met naame in de Stad en
„ Barony van Breda, herſteld moeſt wor-

Men zoekt den Prins, door byzondere voordeelen, tot het Verdrag met

 Don Jan

FILIPS III. 1577. te beweegen.

„ den (q). Wilde men hem, daarna, eenige andere gunst bewyzen, hy zou zulks zyner Hoogheid dank weeten, zo 't tot 's „ Lands oorbaar strekken kon, alzo hy dit „ en geen eigen baate zogt." Met welk antwoord, de onderhandeling afgebroken werdt (r).

Heimelyke handel van Don Jan, om de Hoogduitsche Knegten in 't Land te doen blyven.

't Vertrek der Hoogduitsche Knegten, waarop de Prins gedrongen hadt, baarde den algemeenen Staaten thans de meeste zorg, alzo zy sommigen, die voor vyanden des Lands waren verklaard, niet dagten te voldoen, terwyl Escovedo aanhieldt op afrekening met allen. De Staaten beslooten, in Hooimaand, aan allen voldoening te geeven. Doch Don Jan, te Mechelen gekomen, handelde, in 't heimelyk, met de Hoogduitschen, om hen op zyne zyde te winnen, en in 't Land te doen blyven: waarom er, tusschen de Staaten en hen, niets kon gesloten worden (s).

Don Jan maakt zig verdagt by de algemeene Staaten.

Ten deezen tyde, broeide 'er een aanslag by den Landvoogd, waarvan, eerlang, gantsch Nederland waagde. Voor zyn vertrek naar Mechelen, hadt hy reeds merkelyk omzien verwekt in de Staaten, doordien hy hun afvergde, den Prinse van Oranje te beoorloogen, onder voorwendsel, dat deeze, door 't kwellen der Amsterdammeren, de Gendsche Bevrediging geschonden hadt (t): waartoe de Staaten zo weinig lust toonden, dat zy, kort hierna, verscheiden benden, by hen, tegen de

(q) *Zie* BOR X. *Boek, bl.* 239 [809].
(r) BOR X. *Boek, bl.* 245 [814].
(s) BOR X. *Boek, bl.* 243, 247, 248, 252 [812, 820, 822, 827].
(t) BOR X. *Boek, bl.* 248 [821].

de muitende Knegten, geworven, betaalden en afdankten, onder welken ook de vendels begreepen waren, die in 't Stigt lagen. Bossu verrigtte hier de afdanking, waartoe de Staaten des Landschaps hem zesentwintigduizend guldens, hun geleend, door die van Holland, opschooten, hem te gelyk de gevangen' Hopluiden in handen stellende (*u*). De algemeene Staaten behielden vast een kwaad oog op Don Jan, sedert zy zyne zugt tot het hervatten des krygs bespeurd hadden. Nogtans herwon hy, wat laater, de herten van eenigen, door het afvaardigen van Escovedo naar Spanje, om eenen merkelyken onderstand in penningen van den Koning te verzoeken. Zo zeer waren de Staaten hiermede ingenomen, dat zy in overleg namen, om den Geheimschryver, dien zy eenen wydluftigen Brief aan den Koning medegaven, op zyne wederkomst, met een jaargeld van tweeduizend Kroonen te beschenken (*v*). Doch Escovedo keerde nimmer wederom uit Spanje. Hy werdt 'er, kort na zyne aankomst, door bevel des Konings, zo men meent, verraaderlyk vermoord (*w*). En 't leedt niet lang, of Don Jan ontdekte openlyk, wat hy in den schild voerde.

Filips II. 1577.

VIfl. Hy bemagtigt het Kasteel van Namen, door list.

't Geviel, in Hooimaand, dat de Koningin van Navarre, Schoonzuster van Filips, door Henegouwen, reisde naar Spa, in schyn om de geneezende wateren aldaar te gebruiken

(*u*) Bor X. *Boek*, *bl.* 215 [831].
(*v*) Bor X. *Boek*, *bl.* 250 [825].
(*w*) Thuanus *Libr.* LXIV. *p.* 217. *Libr.* LXVI. *p.* 276.

Filips III. 1577. ken (x); doch, inderdaad, om met den Graave van Lalaing heimelyk te handelen, over de opdragt van de heerschappy der Nederlanden, aan haaren Broeder, den Hertoge van Alençon (y), die, na 't sluiten der Bevrediging met de Hugenooten in Frankryk, in Bloeimaand des jaars 1576 (z), by welke ook de Prins van Oranje in zyn Prinsdom hersteld was, het Hertogdom van Anjou verkreegen en den naam van het zelve aangenomen hadt (a), dien wy hem, voortaan, ook geeven zullen. Don Jan, voorwendende zig verpligt te vinden, om de Koninginne te begroeten, begaf zig, verzeld van de voornaamste Heeren, naar Namen: alwaar hy haar, eenen geheelen dag, met veel pragt, onthaalde. Des anderendaags, deedt hy haar uitgeleide, en was maar even te rug gekeerd, toen hy onderneemt, vlak uit tegen 't eeuwig gebod, 't Kasteel van Namen te verrassen: 't welk zig, op den vierentwintigsten van Hooimaand, deezer wyze toedroeg. De Landvoogd, zig gelaatende uit jaagen te willen ryden, zondt den Graaf van Barlaimont met deszelfs vier Zoonen, Hierges, Megen, Floyon en Hautepenne, naar 't Slot, die den Overste, *Jan van Bourgondie, Heere van Froymont*, voorhielden, hoe 't wel voegen zou, dat hy Don Jan, in 't voorbyryden, binnen nodigde, om de vesting te bezigtigen. De Slotvoogd bewilligt hierin. Don Jan treedt bin-

(x) Bor X. *Boek*, *bl.* 253 [828].
(y) Hooft XII. *Boek*, *bl.* 519
(z) Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. I. *p.* 266.
(a) Daniël *Tom.* IX. *p.* 54.

binnen. Terwyl men hem een ontbyt gereed maakt, blyft hy in de poort ſtaan praaten, tot op de aankomſt van eenen hoop Ruiters, dien hy, in een naby gelegen boſch, verſteken hadt. Toen rukken Don Jan en de vyf Heeren 't piſtool uit den kooker, bieden de wagt den tromp, en dryven de bezetting en Froymont zelv' ter veſting uit. Don Jan, roemende dat deez' dag de eerſte zyner Landvoogdye was, en dat hy, te lang gerergd door de Staaten, voortaan ſtipt begeerde gehoorzaamd te zyn, roept alle de Heeren, die hem naar Namen verzeld hadden, byeen; hun keur geevende van blyven of vertrekken. De beroerde gemeente, voor 't Slot vergaderd, doet hy, met woorden, ſtillen (*b*). Daarna voorziet hy zig van voorraad, en vaardigt, naar veele oorden, brieven af, vervattende de redenen van zyn gedrag (*c*). Den Heer van Raſſinghem zondt hy naar Bruſſel aan de algemeene Staaten, om te vertoonen, dat de zorg voor zyne eigene veiligheid, welke men laagen gelegd hadt, hem hadt bewoogen, zig te verzekeren van 't Slot te Namen. Voorts begeerde hy, dat men *Willem van Hoorne*, *Heer van Heeze*, Bevelhebber te Bruſſel maakte, en de Burgery aldaar ontwaapende. Hierges hadt zig, middlerwyl, op zynen laſt, verzekert van Charlemont (*d*). De toeleg van Don Jan was, op deeze wyze, den oorlog te beginnen tegen de Staaten: waarvan hy en Escovedo den Koning,

Filips III. 1577.

en Charlemont.

(*b*) Hooft XII. *Boek*, *bl.* 515.
(*c*) Bor X. *Boek*, *bl.* 255 [832].
(*d*) Bor X. *Boek*, *bl.* 256 [832].

Filips III. 1577.

ning, in Grasmaand, reeds de noodzaaklyk heid vertoond hadden, by brieven, in fyn geschreeven; op verzoek van den Prinse va Oranje, door bevel des Konings van Navarre op de heide van Bourdeaux, onderschept; de Prinse, door den Heere de Plessis, toegeschikt vervolgens ontsyferd, aan de Staaten vertoond en openlyk uitgegeven. Uit deeze brieven bleek ook het voorneemen, om Engeland aan te doen (*e*): en sommigen melden, dat Don Jan, na 't bemagtigen van Engeland, een kans op Spanje zou gewaagd hebben (*f*): waaruit men, in 't voorbygaan, afneemen kan, met hoe veel reden, hy, die zulke voorneemens koesterde, en aan anderen vertrouwde, ons, in de Geschiedschriften, niet slegts als staatzugtig, maar te gelyk als los en zorgeloos, wordt afgemaald.

IX. De Staaten verzekeren zig van 't Slot te Antwerpen.

De algemeene Staaten, den Heer van Rassinghem gehoord hebbende, zonden den Abt van Marolles en twee anderen naar Namen, om Don Jan te vertoonen, hoe weinig schyns de toeleg op zynen Persoon hadt, en om hem wederom naar Bruffel te nodigen; daar hy veilig zou konnen verblyven. In 't gesprek, welk de Abt met Don Jan hieldt, dreef deeze hem losselyk toe, *dat hy 't Slot te Antwerpen voor 't zyne hieldt; dat het hem noch aan geld noch aan volk ontbreeken zou; en dat Marolles dit den Staaten mogt aandienen* (*g*). Doch zo veel waarschuwens werdt 'er niet vereischt, om de Staaten een waakend oog te doen houden op dit Slot, daar

(*e*) *Zie* dezelven *by* Bor XI. *Boek, bl.* 264 *enz.* [242 *enz.*]
(*f*) Bor XI. *Boek, bl.* 263 [241].
(*g*) Bor X. *Boek, bl.* 258 *enz.* [234 *enz.*].

daar zy de bezetting, door toezegging van 't voldoen der agterstallen, met hulp van den Heere van Bours, tot hunne zyde overhaalden, op den eersten van Oogstmaand, niet zonder het sneuvelen van eenigen, uit het vendel van *Lodewyk van Blois van Treslong*, dat voor Don Jan yverde, en het vatten van Treslong zelv'. Ook was, pas te vooren, het vendel van *Kornelis van End*, door Don Jan naar Antwerpen gezonden, op den weg derwaards, geslaagen, door den Heere de Vers, Neeve van Champagnei: 't welk men voor den aanvang der vyandlykheden tegen Don Jan rekenen mag. 't Omslaan van 't Slot hielp, midlerwyl, de Stad in roere. De Hoogduitsche bezetting, dugtende dat het haar gelden zou, stelde zig in slagorde, en bebolwerkte zig, in de nieuwe Stad, met baalen, balken, wagens en ander schansgereedschap. De burgery raakt, insgelyks, in 't geweer. De roep eener aanstaande plondering klinkt de gantsche Stad door. Men treedt in onderhandeling met de Hoogduitschen, en bezoekt, of zy zig met eene maatelyke somme ter Stad uit wilden laaten koopen. Vergeefs. Een deel Koopluiden begeeft zig, hierop, naar 't Slot, smeekende, *dat men zig met het Krygsvolk verdroege; al moest het twee of drie tonnen schats kosten, zy zouden 't geld verschaffen.* Toen boodt men eerst honderdenvyftigduizend guldens: en toonde den Knegten de penningen, die de Koopluiden en treflykste burgers, gevolgd van Kassiers, met beurzen vol gouds, vast aanbragten. 't Krygsvolk, door dit gezigt

FILIPS III. 1577.

PHILIPS III. 1577. zigt bekoord, en aan den anderen kant verſchrikt, door het dreigen der gewapende burgerye, roept, *dat het wel was, zo de Overſten te vrede waren; zo niet; dan zou menze 'er toe dwingen.* Men ſprak dan met de Overſten, die zig niet zeer gereed toonden, om den koop toe te ſlaan. Doch onder dit handelen, en 't gaan en keeren van en naar 't Slot, viel de avond, wanneer men eenige zeilen ontdekte, die, de Schelde op, naar de Stad kwamen. Oranje, naamlyk, verwittigd van den toeleg der Staaten op 't Slot te Antwerpen, hadt, in 't Land van Thoolen, eenig volk, onder den Heere van Hautain, byeen doen komen, dat nu, op nader ſchryvens uit de Stad, met al wat men van ſchepen byeen brengen kon, derwaards gezonden werdt. Deeze geringe vloot, pragtiglyk uitgeſtreeken met vlaggen en wimpels, ſlaakt, in 't naderen, drie ſchooten, en kwetſt eenigen der Hoogduitſche ſoldaaten. Straks daarna, gaat de kreet op, onder de menigte, *de geuzen! de geuzen! daar komenze!* De ſchrik ſlaat elk om 't hert: elk rent, zonder orde, zonder omzien, naar de naaſte poorten, zak en pak, en ſommigen zelfs de wapenen agterlaatende. Allen raaktenze ter Stad uit, op eenige weinigen na, die, in 't vlugten, geveld werden. Na dat men hun de poorten agter den rug geſlooten hadt, werdt Hautain, die, ondertuſſchen, geland was, feeſtelyk ingehaald, en van Stads wege vereerd met eenen gouden keten. Onder de papieren der gevlugte Kolonellen, vondt men veele brie-

De aankomſt van 's Prinſen ſchepen doet de bezetting de vlugt nemen uit Antwerpen.

brieven van Don Jan (*b*), uit welken bleek, hoe hy de Hoogduitſchen hadt zoeken op te hitſen tegen de Staaten, en zig, met hunne hulp, meeſter te maaken van de Stad en het Slot. Treslong, die gevat was, werdt, te Bruſſel, op 't broodhuis gelegd (*i*). Filips III. 1577.

X. Onderhandeling met Don Jan.

Eer nog de Staaten den aanſlag op 't Slot te Antwerpen in 't werk ſtelden, haddenze, om Don Jan te zekerer te mompen, de onderhandeling met hem vervolgd, en zig bereidwillig getoond, om hem ſchier alles wat hy vorderde toe te ſtaan, met zulke bepaalingen nogtans, dat zy altoos onbehaald bleeven. Hy toen, waanende, dat hy den ſchrik reeds onder de Staaten hadt, deedt langs hoe buitenſpooriger eiſſchen (*k*). Doch na 't ontvangen der maare van Antwerpen, die Aarſchot, Havrech en anderen, heimelyk, uit Namen, hadt doen wyken; gaf hy beter' koop, ſchryvende, ſmeekenderwyze „ dat „ hy eene wapenſchorſing wilde toeſtaan, „ tot dat de Koning, geviel hy hun niet, een„ nen anderen Vorſt van deszelfs bloed in „ zyne plaats zou hebben aangeſteld." Ook verzogt hy „ dat men hem zyne brieven, „ onderſchept op den weg naar Spanje, we„ derom zenden wilde." Den inhoud deezer brieven verſchoonde hy, ſedert, blaauw genoeg, zeggende „ dat hy nog voor geen Land„ voogd erkend was, toen hy den Koning „ ophitſte tot den oorlog: laatende, voorts, „ Escovedos ſchryven ter zyner verantwoor„ ding.

(*b*) *Zie* Bor XI. *Boek*, *bl.* 262 [848].
(*i*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 271 [853].
(*k*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 259 *enz.* [835 *enz*].

FILIPS III. 1577. „ ding. Tot het ophouden van 't vertrek der „ Hoogduitſchen, was hy gekomen, door„ dien de ongehoorzaamheid der burgerye en „ de toeruſtingen des Prinſen van Oranje niet „ gehengden, dat hy zig geheellyk ontwapen„ de." Doch deeze redenen klemden weinig op de Staaten, die, ondertuſſchen, den Koning, ſchriftelyk, verzogten, eerſt, om bevel aan Don Jan, tot onderhouding van de Gendſche Bevrediging en het eeuwig gebod; toen, om eenen anderen Landvoogd, in zyne ſtede, en dat de Raad van Staate, midlerwyl, 't opperbewind voeren mogt (*l*).

Herſtelling der Dyken in Holland.

Doch eer wy 't verhaal van deezen gewelddigen tweeſpalt vervolgen, roept ons de orde der gebeurteniſſen naar Holland en Zeeland, daar de Prins en de Staaten niet verzuimden, hun voordeel te doen, met de verwarringen, waarin de andere gewesten ſtaken. In den voorzomer, viel men hier aan 't herſtellen der dyken, die, ten deele door ſtorm, maar vooral, door 't doorſteeken, in den jongſten oorlog, zwaar beſchadigd waren (*m*). Om de koſten hiertoe te ligter te vinden, dankte men ook een deel overtallig Krygsvolk af, behoudende alleenlyk vyfenveertig vendelen Knegten, ieder van honderdenveertien koppen, en dertig Oorlogsſchepen in dienſt, om, in allen geval, eenigszins beſchermd te zyn, tegen de gevreesde aanſlagen des Landvoogds (*n*).

De

(*l*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 275 [857], 279 [863], 281 [866], 282 [868].
(*m*) BOR X. *Boek*, *bl.* 346 [819].
(*n*) BOR X. *Boek*, *bl.* 253 [829].

De Prins ook, om alomme in de Steden orde te ſtellen, en de herten der Landzaaten, door zyne tegenwoordigheid, nader aan zig te verbinden, beſloot, in den zomer deezes jaars, eene reis te doen, door de meeſte Steden van 't Zuider- en Noorderkwartier van Holland. Zyne Gemaalin verzelde hem: en hy werdt, alomme, met uitbundige tekenen van gunſt en eerbiedenis, ontvangen en ingehaald. Elk meende, in hem, 's Lands regten verloſſer naaſt God te aanſchouwen. In Weſtfriesland, gaf hem 't gemeen naauwlyks eenen anderen naam, dan dien van *Vader Willem*: elkanderen, met een gelaat, daar de hertelykſte blydſchap op te leezen was, toeroepende, *Vader Willem is gekomen! Vader Willem is gekomen!* Hier ontving hy de tyding van 't bemagtigen van Namen: waarop hy, terſtond, den algemeenen Staaten riedt, hunne magt, behendiglyk, ſamen te brengen, en nog drieduizend Ruiters te werven: met welken zy, dagt hy, Don Jan Namen, Luxemburg en 't gantſche Land zouden konnen doen ruimen. Doch zy hadden toen nog geen herts genoeg, om Don Jan dus geweldiglyk aan te vallen. De Prins, alle de Steden van 't Noorderkwartier bezogt hebbende, keerde wederom zuidwaards. Te Woerden gekomen, verzogt hem de Wethouderſchap van Utrecht, dat hy, zynde zo naby, haare Stad met zyn bezoek vereeren wilde; doch zonder geleide van ſoldaaten, in plaats van welken, men hem een vendel burgeren aanboodt. Hy deedt het, ſchoon de Prinſes en anderen 't hem ontraaden hadden, gemerkt de Stad zig nog niet we-

Filips II. 1577. XI.

De Prins doet eene reis door Holland.

komt te Utrecht.

Filips III 1577. wederom onder zyne gehoorzaamheid begeven hadt. Op den agttienden van Oogſtmaand reedt hy ter Stad in, van enkelen Hofſtoet verzeld. Pas voor 't inryden der Tolleſteegpoorte, vloog 'er een prop uit eene ligte bus, die, ter eere zyner Doorlugtigheid, afgeſchooten was, in 's Prinſen koets, 't welk de Prinſes dermaate ontſtelde, dat zy haaren Gemaal om den hals vloog, roepende, *wy zyn verraaden!* Doch de Prins, ziende wat het ware, ſtelde haar ſpoedig te vrede. Zyne Doorlugtigheid bleef te Utrecht, tot op den eenentwintigſten, en vertrok, met genoegzaame verzekering, dat de Stad en 't Stigt zig wel haaſt wederom onder zyne gehoorzaamheid begeeven zouden (*o*). Ook gelukte dit, in Wynmaand. De voldoening, die de Stad en het Landſchap van den Prinſe *ontvingen*, begreep, onder andere punten „ dat „ de Roomſche Godsdienſt onverkort blyven zou; dat de Prins, met zyn gezin, ten „ allen tyde, in de Stad zou mogen komen; „ doch zonder Krygsvolk, ten ware de burgery hiertoe bewilligd hadt: ook zonder „ eenige Leeraars, tot het pleegen van onroomſche oefeningen. Geeſtelyke begiftigingen moeſten niet dan aan Roomſchgezinden geſchieden: de voornaamſte Ampten, niet dan by goedvinden der Staaten, „ begeven worden. De Prins hadt de handhaaving der vryheden op zig te neemen, en „ 't Regtsgebied des Aartsbiſſchops onverkort te laaten. Tot het invoeren van bezet-

't Stigt ontvangt voldoening van den Prinſe.

(*o*) Boek X. *Boek*, bl. 254 [830].

„ zetting, zouden de Staaten verlof moeten draagen: die op 't ſtuk der munte zulke orde zouden mogen ſtellen, als hun beſt geviel. De Prins zou den Amptenaaren de Ampten, die zy van 's Konings wege bekleedden, behouden laaten, en zig, in 't Stigt, geen meer gezags aanmaatigen, dan hy 'er, van ouds, gehad hadt. Stigting van ſterkten zou niet, dan by wille des Konings, of der Staaten van Utrecht, of der Plaatſe, die men ſterken wilde, geſchieden mogen. Het tegenwoordig Verdrag zou onderhouden worden, zo lang 't Land van Utrecht onder den Prinſe of deszelfs nazaaten ſtaan zou, of zo lang 'er, volgens de Gendſche Bevrediging, die men in volle kragt liet, geene andere orde geraamd werdt, by de algemeene Staaten." De Prins verzogt den Staaten van Holland en Zeeland dit Verdrag te bezegelen, gelyk geſchiedde. Doch die van Bommel, beweerende dat veele punten van hetzelve met hunne Landregten ſtreeden, maakten 'er zwaarigheid in, ſchoon zy zig genegen verklaarden, om, nevens hunne bondgenooten, den algemeenen vyand wederſtand te bieden (p). FILIPS III. 1577.

XII. De algemeene Staaten verzekeren zig van Bergen op Zoom,

Na 't verzekeren van Antwerpen, hadden de algemeene Staaten niet verzuimd, zig ook van andere plaatſen meeſter te maaken. Het Hoogduitſch vendel van den Kolonel Fokker was uit Antwerpen geweeken naar Bergen op Zoom, daar nog twee vendels lagen van het zelf-

(p) Zie XI. Boek, bl. 300 enz. [893 enz.].

Filips III. 1577.

zelfde regement: Fronsberg, met drie zyner vendelen, naar Breda, dat 'er nog drie inhadt. De Staaten zonden den Heer van Champagnei, met eenen kleinen hoop volks, naar Bergen, waarvan hy zig, na 't inneemen van het Huis te Wouw, ſchier zonder ſlag of ſtoot, meester maakte (q). Toen, zig vereenigd hebbende met den Graave van Hohenlo, rukt hy voor Steenbergen en Thoolen, uit welke Plaatſen, hy de Hoogduitſche bezetting, insgelyks, vertrekken deedt. In 's Hertogenboſch, lagen vier vendels van den overleeden' Graave van Overſtein, die de Stad, by minzaam verdrag, ruimden.

Steenbergen, Thoolen en 's Hertogenboſch.

De Prins van Oranje neemt Breda in, door liſt.

Hierna, toogen Hohenlo en Champagnei naar Breda, dat van alle kanten beſlooten werdt. De Kolonel Fronsberg hadt eenen zyner Hopluiden gezonden naar Namen, om laſt van Don Jan. De Hopman werdt, in 't wederkeeren, opgeligt, en te Geertruidenberg by den Prinſe van Oranje gebragt, die, door vraagen en hervraagen, uit hem kreeg, dat hy belaſt was met een briefje van Don Jan aan Fronsberg. Men tornde het, uit zynen broeksband, opende 't zegeltje van lak, behendigłyk, en vondt het te beſtaan, uit ſlegts zes regeltjes, in ſyfer geſchreeven, met eene zeer ſyne penne, op een ſtukje dun poſtpapier, langwerpig vierkant, als een vingerlid: het behelsde eene vermaaning, om de Stad nog twee maanden te houden, onder belofte vanze, binnen dien tyd, te zullen ontzetten. De Prins, zyn voordeel willende doen met dee-

(q) Boek XI. Boek, bl. 273 [355].

deeze ontdekking, doet, door Meester *Willem Silvius*, vermaarden boekdrukker te Antwerpen, doch onlangs tot Drukker der Hollandsche Hooge Schoole, te Leiden, bevorderd (*r*); die des Landvoogds hand net wist na te bootsen, een diergelyk briefje schryven en onderteekenen, vervattende last, om de Stad, ten beste mogelyk, op te geeven, alzo 'er geen ontzet te wagten was. 't Briefje werdt, met het zelfde zegeltje, dat men onbeschadigd hadt weeten te houden, en met wat heet lak, toegeplakt. De Hopman liet zig, door de belofte van een' gouden keten ter waarde van vierduizend guldens, en van dienst onder den Prinse voor hem en zyn vendel, bekooren, om het briefje, waarvan hem de inhoud bekend gemaakt was, aan Fronsberg ter hand te stellen, en door de Stad te verspreiden, dat het ontzet verre te zoeken was. Hy doet het. De gantsche bezetting raakt in roere. De Prins, zynen slag waarneemende, doet haar vryen uittogt met haaren Overste, doch zonder betaaling, aanbieden; of twee maanden soldy, mids zy 't overige den Staaten kwytscholde, en haaren Overste in 's Prinsen handen liete. Zy kiezen 't laatste. De Stad en Fronsberg werden den Prinse geleverd, op den vierden van Wynmaand (*s*). Filips II. 1577.

Midlerwyl, hadden die van Antwerpen, ter vergadering der algemeene Staaten, verlof verzogt, om het Kasteel, dat hun reeds meer dan eens gekweld hadt, te mogen slegten. De Kasteelen te Antwerpen, te Gend, te Utrecht,

(*r*) Resol. Holl. 8 *Juny* 1577. *bl.* 99.
(*s*) Boe XI. *Boek*, *bl.* 274 [256].

FILIPS II. 1577. te Gouda en op andere Plaatſen afgeworpen.

ten. Die van Holland en Zeeland hadden, toen dit verzoek geſchiedde, juiſt ſtem ter algemeene Staatsvergaderinge verkreegen, tegen den zin der Geeſtelykheid. Met hunne ſtemmen, werdt de bewilliging in 't verzoek der Antwerpenaaren overgehaald: waarop de Burgt, terſtond, geſlegt werdt, tegen 't einde van Oogſtmaand. Het beeld des Hertogs van Alva, om verre geworpen ten tyde van Requeſens, lag ergens in eenen hoek; waaruit het nu voor den dag gehaald en t'eenemaal verbryzeld werdt. Die van Gend, insgelyks, by meerderheid van ſtemmen, verlof bekomen hebbende, tot het afwerpen van den Burgt aldaar, vielen aan 't werk, op den eerſten van Herfſtmaand. 't Slot Vredenburg, te Utrecht, welk men, reeds kort na 't verdryven der ſoldaaten, hadt beginnen af te breeken; doch 't werk, ſedert, geſtaakt, op vermaaning van 't Hof aldaar, werdt nu ook, met verlof der algemeene Staaten, ten gronde toe, geſlegt. Te Ryſſel, te Valenchyn en op andere plaatſen, werden de Kasteelen, insgelyks, afgeworpen (*t*). Doch te Doornik, daar de Bevelhebber op 't Slot woonde, en te Kameryk, dat onder 't Ryk behoorde, liet men de Kaſteelen in wezen. 't Slot te Gouda, dat, in 't jaar 1438, geſtigt was, werdt, omtrent deezen tyd, in gevolge van een beſluit der Vroedſchap; doch zonder dat men 'er van de Staaten of Raad verlof toe verzogt hadt, terwyl de Slotvoogd, Heer van Zwieten, zig binnen Viane onthieldt,

(*t*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 274 [355].

hieldt, insgelyks, om verre geworpen (*u*). Filips III. 1577. XIII.

Ten deezen tyde, raakte, te Groningen, in hegtenis *François Majart*, die, door den Heere van Billy, welke, sedert het Verdrag met Don Jan van Marche in Famine, geslaakt was, gebezigd werdt, om hem den weg te bereiden tot de verlooren' Landvoogdye, waarin hy zig, met geweld, dagt te herstellen (*v*). *Wybe van Goutum* kwam, kort hierna, waarschynlyk door bestel van Billy, met honderdendertig man, op 't Vliet, eene voorstad van Leeuwaarden, en wist, eerlang, den Drossaard, *Joan van Mathenes van Wybesma*, zulks te beleezen, dat hy op 't Slot gelaaten werdt, waarvan hy zig toen volkomen meester maakte. De burgery van Leeuwaarden kogt 'er hem egter wederom af, om eene leening van dertien weeken, die drie-endertighonderd guldens beliep. Men sprak toen ook van 't Slot om verre te haalen; doch liet het na, ter oorzaake der afwezendheid van den Stadhouder, Heere van Ville, die, eerst, gelyk veelen, zyn Hof gemaakt hebbende by Don Jan; na 't gebeurde te Namen, de zyde der algemeene Staaten gekooren hadt, door hen tot vasten Stadhouder over Friesland, Groningen, Drente, Twente en Lingen aangesteld, en voor 't uitgaan van Herfstmaand, in Friesland wedergekeerd was. Hier, twee vendels Hoogduitschen van Bossus regement, leggende in de schansen te Oostmarhorn, in de Lemmer, te Slooten, te Makkum en te Hin-

Aanslag van Billy op Groningen en Leeuwaarden.

De Heer van Ville wordt Stadhouder van Friesland, Groningen, Drente, Twente en Lingen.

(*u*) Bor XI *Boek*, *bl.* 308 [905].
(*v*) R. Fresinga Memor *in* Ger. Dumbar. Anal. *Tom.* III. *p.* 82.

FILIPS III. 1577. Hinloopen, met toezegging van eenige betaaling, vergenoegd, en tot vertrekken bewoogen hebbende, deedt hy deeze ſchanſen ſlegten, ſtellende, daarna, de Frieſche boeren in 't geweer, onder éénen Hopman in elke Grietenye: 't welk hem, egter, in Groningerland, daar hy 't ook dagt te doen, niet gelukken wilde (*w*). De Burgten te Leeuwaarden en te Groningen werden, wat laater, insgelyks geſlegt (*x*).

XIV. De algemeene Staaten verzamelen een Leger.

De algemeene Staaten hadden, ondertuſſchen, een Leger ſamen gebragt, welk zig, te Wavere, in Brabant, nederſloeg. 't Voetvolk ſtondt onder *Filips, Graave van Lalaing*, de Ruitery onder *Robert van Melun*, Burggraave van Gend: tot Veldmaarſchalk was geſteld *Anthoni van Goignies*, tot Overſte van 't geſchut *Valentyn van Pardieu, Heer van la Motte.* Voorts zogten de Staaten ook volk in Duitſchland te werven, werwaards zy de redenen, waarom zy zig tegen Don Jan gewapend hadden, omſtandiglyk, hadden overgeſchreeven. Hertog Joan Kazimir, Paltsgraaf aan den Ryn, beantwoordde hunne brieven, met veel blyk van toegenegenheid; doch riedt hun den Prins van Oranje te kiezen tot hoofd der Regeeringe (*y*): en 't bleek wel haaſt, dat deeze raad, by ſommigen, ingang gevonden hadt.

Staan naar Duitſche hulp.

Zoeken onderſtand in Holland en Zeeland.

De Staaten van Holland en Zeeland, omtrent deezen tyd, te Haarlem, vergaderd, ontvingen, aldaar, de Gemagtigden der algemeene Staaten, verzoekende om onderſtand,

(*w*) BOR XI. *Boek, bl.* 283 [869].
(*x*) R. FRESINGA Memor. *in* GER. DUMBAR. Anal. *Tom.* III. *p.* 23.
(*y*) BOR XI. *Boek, bl.* 286 [873].

ſtand, ten minſten van honderdduizend daalers, door Holland, en honderdduizend guldens, door Zeeland, in alleryl, op te brengen. Doch men boodt hun ſlegts honderdenvyftigduizend guldens in 't geheel, voor den tyd van agt maanden, onder zekere voorwaarden; zonder dat my gebleeken is, of deeze aanbieding aangenomen zy. Maar de algemeene Staaten, nu verſtaan hebbende, dat Don Jan de vertrokken' Spanjaards weder te rug ontbooden hadt, begonden 't oog te wenden naar den Prinſe van Oranje, en te overleggen, of 't niet geraaden ware, hem in Brabant te nodigen. De Prins hadt veele vrienden onder de algemeene Staaten, met naame onder die van Brabant. Hy onthieldt zig, ten deezen tyde, met bewilliging der Staaten van Holland en Zeeland (z), te Geertruidenberg, om, van naby, op de zaaken van Brabant te letten, en te werken onder de leden der algemeene Staatsvergaderinge. Zyne ſchepen hadden Antwerpen, een voornaam lid van Brabant, onlangs, verloſt van de Hoogduitſche bezetting: waardoor hy zig, nog dieper dan voorheen, gedrongen hadt in de gunſt der Gemeente. 't Was ook te vermoeden, dat Holland en Zeeland, in welke geweſten de Prins groot gezag hadt, zig meer aan 't voorſtaan der gemeene zaake zouden laaten gelegen zyn, als men hem in hooger bewind ſtelde. 's Prinſen vrienden dan en anderen drongen, by meerderheid van ſtemmen, tegen eenigen, die in hunnen voorſlag geenen ſmaak vonden, ter algeFILIPS III. 1577.

(z) Reſol. Holl. 9 Aug. 1577. bl. 166.

Filips III. 1577.

gemeene Staatsvergaderinge, door, dat men hem naar Brabant behoorde te doen komen. De Abt van S. Geertruids, Champagnei, Leoninus en de Advokaat *Liesveld* werden naar Geertruidenberg gezonden: daar zy 't gemelde verzoek aan den Prinſe deeden. Zy voegden 'er by „ dat de vyanden der ge„ meene welvaart hem en den Staaten van „ Holland en Zeeland nagaven, dat zy 't, „ op 't verlaaten van den Koning en 't ver„ anderen van den Godsdienſt, gemunt had„ den: welk uitſtrooiſel men niet beter tegenſtraffen kon, dan door het toelaaten „ van den Roomſchen Godsdienſt, in alle „ Steden van Holland en Zeeland, die zulks „ begeeren zouden, en niet ſlegts in zulken, „ die 't, onlangs, by byzonder verdrag, be„ dongen hadden. Dit verzogtenze dan op „ den Prinſe en op de Staaten, en te gelyk „ belofte, dat zy geene verandering in ge„ loofszaaken, binnen de Roomſchgezinde „ Landen, gehengen zouden; maar veeleer „ alle nieuwigheid helpen weeren, volgens „ de Gendſche Bevrediging." De Prins antwoordde, ſchriftelyk „ dat hy zig, op zyne „ overkomſt in Brabant, waarnaar hy be„ tuigde zeer te verlangen, vooraf beraa„ den moeſt met de Staaten van Holland en „ Zeeland. Omtrent het verder uitbreiden „ van de vryheid der Roomſchen, zou hy zig „ houden aan het Gendſche Verdrag. Maar „ alzo Holland en Zeeland alle nieuwigheid „ in dit ſtuk hadden uitgedongen, tot op de „ Vergadering der algemeene Staaten, ver„ zogt hy, dat men in aanmerking name, hoe „ kwa-

Zy verzoeken den Prins van Oranje in Brabant te komen.

„ kwalyk hem voegen zou, deswege, iets te belooven, zonder de Staaten dier twee Landſchappen, vooraf, te kennen. Wel kon hy, voor zig zelven en voor de Staaten van Holland en Zeeland toezeggen, geene ſtoornis der gemeene ruſt of des Roomſchen Godsdienſts, noch invoering eeniger nieuwe oefening te zullen gedoogen: laatende hy, voorts, aan de algemeene Staaten, boven welken hy zig geene heerſchappy zogt aan te maatigen, hierop, zulke orde te ſtellen, als zy, overeemkomſtig met de Gendſche Vrede, zouden goedvinden; welke orde hy niet ongeſtraft zou laaten overtreeden (*a*)." Filips III. 1577.

Met dit antwoord, vertrokken de Saatſche Gezanten. De Prins ſtelde hun verzoek den Staaten van Holland en Zeeland voor. Tot de reize naar Brabant, hadt hy zig, kort na de aankomſt van Don Jan, reeds genegen getoond, en zulks den Staaten, in Wintermaand des jaars 1576, te Middelburg, verklaard. Men hadt toen klaar genoeg laaten blyken, dat men hem noode zou zien vertrekken. Doch, zo hy 'er toe beſloot, verſtondt men, dat de Regeering, in zyn afwezen, ſtaan zou aan de Gemagtigden der Staaten, met den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, dien der Geldmiddelen, en dien der Admiraliteit. Ook begeerde men, dat de Prins eenen Stedehouder zou aanſtellen, die 't beleid hebben zou van de zaaken des oorlogs, naar een Berigtſchrift, by raade der Staaten, door den Prin-

(*a*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 284, 285 [870, 872].

PHILIPS III. 1577. Prinſe, ingeſteld. Tot deeze waardigheid, ſloegen toen de Edelen den Graaf van den Berge, of den Graaf van Hohenlo voor: de Steden, alleenlyk, den laatſten (*b*). Doch het Verdrag, ſedert, met Don Jan geſlooten, hadt te wege gebragt, dat de reis toen niet voortgegaan was. Nu bewilligden de Staaten van Holland en Zeeland, ſchoon even ongaarne, in 's Prinſen vertrek. Op den agttienden van Herfſtmaand dan, deedt hy zyne intreede binnen Antwerpen, verzeld van zynen gewoonlyken Hofſtoet, benevens zynen broeder, Graaf Jan van Naſſau, onlangs uit Duitſchland gekomen, om vergoeding te erlangen van zyn verſchot, ten dienſte van den Lande gedaan (*c*), Na vyf dagen toevens, begaf hy zig naar Bruſſel; daar hy met veel ſtaatſie werdt ingehaald (*d*).

Hy vertrekt derwaards.

XV. Men handelt, met zyne bewilliging, op nieuws, met Don Jan.

De algemeene Staaten ſchikten, terſtond hierna, met 's Prinſen goedvinden, een nieuw Gezantſchap aan Don Jan, om hem het afleggen der wapenen, mids hy 't, insgelyks, deedt, en 't Slot te Namen ruimde, aan te bieden: nog deedenze 't vertrek der Hoogduitſchen, en andere punten vorderen: onder welken ook was, dat zyne Hoogheid zig, terſtond, naar Luxemburg moeſt begeeven, om aldaar zynen opvolger af te wagten, en, middlerwyl, te regeeren, by goeddunken des Raads van Staate. Doch Don Jan hadt geene ooren naar zulke voorſlagen. Ook toonde hy

(*b*) BOR X. *Boek, bl.* 204 [760].
(*c*) Reſol. Holl. 19, 21 *Aug.* 1577. *bl.* 187, 191.
(*d*) BOR XI. *Boek, bl.* 286 [873].

ıy zig zeer misnoegd, over 't inhaalen des Prinſen van Oranje. Om evenwel den handel niet af te breeken, ſloeg hy een Beſtand voor. De Staaten bewilligden hierin, mids het ſlegts twee of drie dagen duurde, en men, binnen dien tyd, de zaaken afdeedt. De Landvoogd, hierover, op nieuws, verſtoord, ſchreef den Staaten eenen ſcherpen brief; hun verwytende „ dat zy hunnen Heere al- „ les, op den blooten naam na, beneemen „ wilden:" en, vreezende binnen Namen belegerd te worden, vertrok hy, terſtond na dit ſchryven, naar Luxemburg; van waar hy den Staaten, op nieuws, weeten liet „ dat hy laſt „ uit Spanje ontvangen hadt, om hun de uiterſte proeven van 's Konings ongenade te „ doen gevoelen, ten ware zy van hunne „ ſtoute eiſchen afſtonden, en den Prins met „ zynen aanhang verdreeven (*e*)." Doch deeze hadt zig reeds zo diep in de gunſt der meeſte Staaten, zonderling van Brabant, weeten in te dringen, dat hy, op den twee-en-twintigſten van Wynmaand, door deeze laatſten, hoewel niet zonder veel tegenſtribbelens, tot Ruwaard van hun geweſt, verkooren werdt: aan welke verkiezing de algemeene Staaten hun zegel hingen. Men plagt deeze waardigheid, welke, niet ten onregte, vergeleeken wordt, by die van *Dictator*, onder de oude Romeinen, in kommerlyke tyden, hier te lande, en onder anderen in Brabant, aan eenen der voornaamſte Grooten op te draagen. De Brabantſche Geſchiede-

Filips III. 1577.

De Prins wordt tot Ruwaard van Brabant verkooren.

(*e*) Zie XI. *Boek*, *bl.* 287 *enz.* [374 *enz.*].

FILIPS II. 1577.

deniſſen leveren verſcheiden' voorbeelden uit van Ruwaarden, die, naderhand, Hertogen werden: en men wil, dat 's Prinſen vrienden hem nu ook den weg zogten te baanen, tot deeze hoogheid (*f*). De Hertog van Aarſchot was, kort te vooren, door den Raad van Staate, tot Stadhouder van Vlaanderen, aangeſteld, in de plaats van den Graave van Roeux (*g*). Dus ſchikte zig alles tot eene onherſtelbaare verwydering met Don Jan. De Staaten gaven eene verdediging van hun gedrag, in zeven taalen, in 't licht, by welke, de onderſchepte brieven van Don Jan tot bylaagen dienden (*h*). Don Jan deedt 'er, eerlang, een antwoord op ſchryven, waarin hy den Staaten van wederſpannigheid tegen den Koning beſchuldigde, en den Prinſe van Oranje lelyke kladden aanwreef (*i*).

De Hertog van Aarſchot wordt Stadhouder van Vlaanderen.

XVI. De partyen van den Prinſe van Oranje brengen te wege, dat de algemeene Landvoogdy den Aartshertoge Matthias

Doch terwyl men dus, wederzyds, in de weer was, hadden eenigen, die den Prinſe geen goed hert toedroegen, eene verandering in de Regeering bewerkt, die geſchaapen ſcheen, zyne Doorlugtigheid te zullen verſteeken van het opperbewind over de meeſte Nederlanden, welk veelen hem reeds toegedagt hadden. De Nederlanden vonden zig, na de ſcheuring tuſſchen Don Jan en de Staaten, zonder opperhoofd. Brabant, in 't byzonder, gewoon geregeerd te worden, door den algemeenen Landvoogd, en, gelyk de meeſte andere geweſten, nog niet geſchikt tot

(*f*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 502.
(*g*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 303 [898].
(*h*) *Zie* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 151.
(*i*) *Zie* BOR XI. *Boek*, *bl.* 292 [881.] *en* Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 180.

tot eene veelhoofdige Regeeringe, onder- Filips III.
vondt eerſt dit gebrek, en neigde, hierom, 1577.
eerſt, tot het ontbieden des Prinſen, die, in opge-
Brabant, opgevoed, bekend en bemind was. draagen
Doch eenige Heeren, met naame de Hertog wordt.
van Aarſchot, de Markgraaf van Havrech, *Filips, Graaf van Egmond*, en anderen, tot omtrent twintig in getal, dugtende, dat het aanzien des Prinſen, dien zy zig gelyk rekenden, hun boven 't hoofd waſſen mogt, raadpleegden, onderling, om 't opperbewind der Landen MATTHIAS, AARTSHERTOGE VAN OOSTENRYK, en Broeder des Keizers, op de draagen. Te jong van jaaren was deeze Vorſt, en te zwak van geeſt, om zulk een' laſt te torſſen. Doch men maakte elkanderen diets „ dat de Koning, wiens zuſters „ zoon Matthias was, zig deeze keuze zou „ laaten gevallen; dat de Keizer te bekwaamer middelaar zou konnen zyn, tuſſchen „ Filips en de Nederlanden; dat men, veelligt, een Huwelyk, tuſſchen Matthias en „ eene Dogter van Filips, zou konnen bewerken, en haar de Nederlanden ten Bruidſchat doen afſtaan; dat, eindelyk, de Aartshertog, den Roomſchen Godsdienſt toegedaan zynde, de Landen by denzelven bewaaren zou, 't welk men, naauwlyks, zou „ hebben te wagten, wanneer men een Onroomſch opperhoofd verkoor." Dit, ontworpen onder de voornaamſte Edelen, was den Prinſe reeds voorgeſlaagen, eer hy uit Holland vertrok. 't Smaakte hem luttel, in den beginne. Doch, verſtaande, dat men den jongen Vorſt eenen Raad van de voornaam-

1577. FILIPS III.

naamſte Nederlandſche Edelen dagt toe voegen, liet hy zig 't gevallen, 't Zy dat ſchroomde, den ſchyn te geeven van gr ter gezag te zoeken, dan men hem opdroe gelyk hy gedaan zou hebben, als hy hadt w len beletten, dat hem een ander boven hoofd geſteld werdt: 't zy dat hy oordee de, dat de toeleg reeds te veel vaarts gen men hadt, om geſtuit te konnen worden: zy, eindelyk, dat hy, gelyk ſommigen wi len, wel heeft mogen zien, dat de twee Oo tenrykſche huizen, het Spaanſche en he Duitſche, elkanderen in 't licht ſtonden, e dat de haat van Don Jan tegen den Adel o verzoenbaar gemaakt werdt. De weinige E delen, die dit ſtuk beſteken hadden, gave 'er, zonder de Staaten te kennen, den Aarts hertoge, al in 't begin van Herfſtmaand, d lugt van: die, zeer verkuiſt met de eer, welke hem, in 't eenentwintigſte jaar zyn ouderdoms, opgedraagen werdt, tuſſche den eerſten en tweeden van Wynmaand, he melyk, uit Weenen vertrok, zo geloof werdt (*k*), buiten kenniſſe zyns Broeders. Hy nam zynen weg over Keulen, en kwam, no voor 't einde der genoemde maand, te Lie in Brabant (*l*), van welke Stad, de Grai van Egmond, een zyner bevorderaaren, zig, onlangs, voor de Staaten, verzekerd hadt (*m*). Eenige Heeren, die den Prinſe niet gunſtig waren, ſmeedden, terſtond hier na, eenen aanſlag, om den Aartshertog, met be-

Matthias komt, heimelyk, herwaards.

Toeleg van ſommigen, om hem

(*k*) *Sed vid.* STRADA *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 507.
(*l*) BOR XI. *Boek, bl.* 304 [898]. HOOFT XII. *Boek, bl.* 537.
(*m*) BOR XI. *Boek, bl.* 274 [856.]

behulp van 't Leger te Wavere, in hun geweld te krygen; naar Dendermonde te brengen, en, van daar, onder zynen naam, 't hoog bewind te voeren, over de Landen. De Hertog van Aarſchot was de voornaamſte der genen, die dit dreeven; doch hy vondt, by de Legerhoofden, grootendeels, verbonden aan den Prinſe, zo veel ingang niet, als hy gehoopt hadt, waardoor deeze toeleg te niet liep (*n*). Fil. II. III. 1577. naar hunne hand te zetten.

Midlerwyl, hadt de komſt des Aartshertogs groote verbaasdheid verwekt onder de Staaten, die, ten deezen tyde, zeer oneenig waren. Veelen namen euvel, dat eenige Edelen, zonder hunne medeleden te kennen, zig verſtout hadden, eenen vreemden Heer in 't Land te haalen. Anderen neigden tot den Hertoge van Anjou, als ongelyk bekwaamer, om de Landen te beſchermen. Eenigen drongen nog op 't handelen met Don Jan. Doch men kwam, eindelyk, overeen, dat het, nu Matthias toch reeds in 't Land was, onheuſch zyn zou, hem, ongetrooſt, te rug te zenden. Hierin ſtemde ook de Prins, die t'over begreep, dat hem geen grooter afgunſt diende. Men beſloot dan, met goedvinden zyner Doorlugtigheid, eenige voorwaarden te ontwerpen, waarop men den Aartshertog, tot algemeenen Landvoogd, zou konnen ontvangen (*o*), en deedt hem, in die hoope, van Lier, te Antwerpen komen, daar hy, den eenentwintigſten van Wynmaand, ſtaatelyk ingehaald, en door den Verdeeldheid der Staaten.

(*n*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 308 [904].
(*o*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 7 [927.]

Filips III. den Prinſe van Oranje verwelkomd werdt (*p*).

1577. XVII. Byſtere Beroerte te Gend.

Terwyl men bezig was met het beraamen der voorwaarden voor den Aartshertoge, rees 'er eene ontſteltenis te Gend, die, bystere gevolgen naar zig ſleepte; en, zelfs door 't beleid des Prinſen van Oranje, wiens vrienden de beroerte verwekt hadden, alleenlyk voor eene poos, geſtild ſcheen te konnen worden. De Hertog van Aarſchot hadt, toen hy, als Stadhouder van Vlaanderen, te Gend, ingehaald werdt, onder anderen, te kennen gegeven, dat hy kwam, om de oude geregtigheden te herſtellen. De Prins hadt, in deeze Stad, verſcheiden' aanzienlyke vrienden, met naame *François van Kethulle*, *Heer van Ryhove*, Jonkheer *Jan van Imbize*, *Kroivelde* en anderen, die, de lugt weghebbende van den toeleg om den Prins te vernederen, en in aanmerking neemende, met welk een' breeden laſt, de Hertog van Aarſchot, door den regeerenden Raad, voorzien was; begonden te dugten, dat men hun, by eene merkelyke omkeering der dingen, rekenſchap mogt afvorderen van bedryven, die zy, niet dan voor gunſtiger Regters, zagen te verantwoorden. 't Gebeurde zelfs, dat Ryhove, in geſprek geraakt met de Heeren van Champagnei en Swevighem, die den Hertoge van Aarſchot waren bygevoegd, zo nadeelig van den Prinſe hoorde gewaagen, dat hy zig gedrongen gevoelde, om 'er 't zyne tegen te zeggen: waardoor hy, en allen, die hem, den Prinſe en den Onroomſchen Godsdienſt, eenigszins, aan-

(*p*) Boek XI. *Boek*, bl. 305 [900.]

aanhingen, gemyd en verdagt gehouden werden. Zy rotten dan ſamen, om den ſlag, die hun dreigde, te ſchutten. Ryhove toog op Antwerpen, naar den Prinſe, en vertoonde hem, hoe 't te Gend geſchaapen ſtondt. De vendels, voorheen, door zyne Doorlugtigheid, afgezonden, om 't Slot te dwingen, lagen hier nog, en Ryhove hadt gaarne verlof gehad, om zig van dezelven te dienen, tot ſterking zyner partye: waartoe de Prins egter niet verſtaan kon. Toen ſloeg Ryhove voor, om zig en de zynen te redden, door 't verwekken van eenen opſtand onder de gemeente: doch de Prins ſcheen deezen voorſlag verre van de hand te wyzen. Des anderendaags, vraagde hy Ryhove, *of hy nog by zyn voorneemen van giſteren bleef*, en toen Ryhove hierop beveſtigend antwoord gegeven hadt, trok de Prins de ſchouders op, en keerde zig van hem af. 't Blyft dan onzeker, hoewel 't van geloofwaardige ſchryvers beveſtigd wordt (*q*), of de Prins in Ryhoves voorſlag bewilligd hebbe, of niet. Vaſter gaat het, dat Aldegonde Ryhove, kort hierna, riedt, zyn voorneemen in 't werk te ſtellen, zonder den Prins deswege verder te moeijen. Ryhove keerde dan naar Gend: ook zondt de Prins den Heer van Dolhain derwaards, om agt te geeven op 't gene 'er voorviel. Op den agtentwintigſten van Wynmaand, ſpreekt Imbize den Hertog van Aarſchot op ſtraat aan, en dringt hem tot de beloofde verkondiging van herſtelling in de oude voor-

Filips III. 1577.

Ryhove zoekt 't Prinſen bewilliging te verkrygen, tot' het verwekken van oproer aldaar.

reg-

(*q*) *Vide* THUAN. *Libr.* LXIV. *p.* 223. C.

FILIPS III. 1577. regten. Aarſchot barſt, hierop, uit, *dat men die muiters, die vryheidkraayers wel zou doen zwygen, met een' ſtrop om den hals, al waarenze nog zo zeer opgeſtookt door den Prinſe van Oranje.* Op dit woord, vatten Imbize en veelen der omſtaanderen vuur. Men loopt te wapen. De burgers kiezen party, deez' voor Aarſchot, die voor Imbize. De beweeging duurde egter niet lang; doch was maar pas geſtild, toen Ryhove ter Stad in kwam ryden, en, verneemende wat 'er gebeurd ware, 't ſpel op nieuws aan den gang hielp, dryvende, dat men gevaar liep van uit het bedde geligt te worden, zo men 'er nu op ſliep. Zyne aanhangers, behalven Imbize, die zig nu buiten ſchoots hieldt, volgen hem, naar 's Prinſen hof en naar 's Graaven Slot, prikkelende, onder weg, de gemeente, *met* begeerte naar vryheid en eere, zonder egtet merkelyken aanhang mede te ſleepen. Ryhove toen, bezeffende hoe gevaarlyk hy ſtondt, en wat hem een kort en moedig beſluit waardig zou konnen zyn, ſtreeft naar 't Huis des Hertogs van Aarſchot, doet het zig openen, neemt den Hertog gevangen; ook, daarna de Heeren van Raſſinghem en van Swevighem, Jakob Heſſels en *Jan de la Porte*, Raaden van Vlaanderen, *Jan Viſch* of *Viſſcher*, Baljuw van Ingelmonſter, en verſcheiden' anderen. Toen was hy meeſter van Gend, daar hy zig ſterkte, met driehonderd ſoldaaten, en de burgervendels, by voorraad, aan hem deedt zweeren, tot dat 'er nader laſt van de algemeene Staaten en den Prinſe komen zou. Op den negenden van Slagtmaand, kwam 'er,

Hy neemt den Hertog van Aarſchot, Heſſels, Viſch en verſcheiden' anderen gevangen.

op

op den naam der Gendſche Edelen, * aanzienlyken en gemeente, een Geſchrift in 't licht, waarin, de gevangen' Heeren beſchuldigd werden „ dat zy den Prins van de Ruwaardy over Brabant zogten te verſteeken, en ſcheuring te verwekken onder de Landſchappen; dat zy voorhadden, den Aartshertog tot Landvoogd en eenen Raad van Staate naar hunnen zin te kiezen, buiten bewilliging des Konings en der algemeene Staaten; dat zy volk in Gend hadden willen brengen, en den Prins zouden hebben beoorloogd, zo hy zig 't bewind over Brabant niet onttrokken hadt; en dat zy 't Land liever tot eenen roof aan Don Jan zouden overgegeven, dan in deezen hunnen toeleg te kort geſchooten hebben." Voorts ſtrooide men eenen Brief onder 't volk, die gezeid werdt, door Heſſels, aan den Graave van Roeux geſchreeven te zyn, luidende „ dat men de zaak, by Don Jan, „ voortzetten moeſt, om den *ſchendigen ketter*," dat 's den Prins „ met al zynen aanhang, te leeren opzitten."

Feitsm. 1577. * notables.

De algemeene Staaten toonden, midlerwyl, weinig genoegen over 't gene te Gend was voorgevallen, zendende den Advokaat Lieſveld derwaards, om de gevangenen te doen ontſlaan. Zelfs vaardigde de Prins Jonkheer Arend van Dorp af naar Gend, om te wege te brengen, dat men Aarſchot los liet, die, kort hierna, op vrye voeten geſteld werdt (r). Ryhove, die dit hadt zoeken te beletten,

De Staaten en de Prins toonen zig misnoegd over 't bedryf der Gentenaaren. Aarſchot wordt ontſlagen.

(r) Zie XI. *Boek, bl.* 302 *ent.* [903 *enz.*]

Filips III. en, en nu voor zyne eigene veiligheid bego-
1577. te zorgen, tragtte, met de zynen, de naaste Vlaamsche Steden aan zyne koorde te krygen, en scheen eene nieuwe party in 't Land te willen opregten. De vier Leden van Vlaanderen, dit werk zorgelyk inziende, verzogten den Prins te Gend te komen, om orde te stellen. Hy kwam 'er, op den negenentwintigsten van Wintermaand, werdt 'er op 't pragtigste, ingehaald, en vereerd met een' open hert van louter goud, waarop *Sinceritas*, dat is *Opregtheid*, te leezen stondt. Terwyl hy hier vertoefde, handelde hy, in 't breede, met de Staaten van Vlaanderen en de Regeering van Gend, over 't gewillig draagen der gemeene lasten en 't houden van goed verstand met de andere Steden en Landschappen. Ook herstelde hy de rust eenigermaate. Hy sprak zelfs voor de gevangen' Heeren. Doch sommigen twyfelen, of hem dit ernst ware. Ten minsten, werden zy nu nog niet geslaakt (*s*). De Prins keerde, binnen weinige dagen, naar Brabant te rug.

Oranje komt te Gend.

XVIII. De algemeene Staaten, het ontwerp, waarop men den Aartshertog Matthias in de Landvoogdy stondt te vestigen, nu in orde gebragt hebbende, zagen zig, wildenze de Regeering niet los en onzeker laaten, in de noodzaakelykheid gebragt, om Don Jan, eerst, vervallen te verklaaren van de Landvoogdye. Zy deeden dit, openlyk, by een Plakaat van den zevenden van Wintermaand, meldende, dat zy hem, sedert het bemagtigen van Namen,

De algemeene Staaten verklaaren Don Jan en de zynen voor 's Lands vyanden.

(*s*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 317 [916]. Hooft XII. *Boek*, *bl.* 547.

men, voor 's Lands vyand gehouden hadden, hoedanig zy hem ook, voortaan, van elk wilden aangemerkt hebben, en verklaarende, daarenboven, alle zyne aanhangers voor wederſpannigen en ſtrafbaar aan lyf en goed (*t*). Ten zelfden dage, gebooden zy, op 's Konings naam, aan te tekenen de goederen, die men wiſt den aanhangeren van Don Jan toe te behooren: ook, dat alle Amptenaars, die hunne dienſten, buiten verlof, verlaaten hadden, binnen vyftien dagen, tot dezelven zouden hebben weder te keeren, of anders hunne Ampten verbeuren. Voorts, werdt ſcherpelyk verbooden, eenigen onderſtand te doen aan Don Jan, of eenige gemeenſchap met hem te houden (*u*). Daarna ſlooten de algemeene Staaten eene nadere onderlinge verbindtenis, waarby de Roomſchen en Onroomſchen elkanderen wederzydſche beſcherming beloofden (*v*). Toen werden de Abten van S. Geertruids en Marolles, de Hertog van Aarſchot en de Heer van Freſin naar Antwerpen gezonden, om den Aartshertoge voorteleggen de punten, op welken men hem de Opper-Landvoogdy begeerde op te draagen, welker voornaamſten hier op uitkwamen: „ De Aartshertog „ zal den Koning en den algemeenen Staaten trouwe zweeren. De byzondere Stadhouders, Krygsoverſten en Knegten zullen hem gelyken eed doen. De algemeene Staaten zullen een Raad van Staate op-

Filips III. 1577.

Voorwaarden op welken de Aartshertog Matthias tot algemeenen Landvoogd aangenomen wordt.

(*t*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 317 [917].
(*u*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 317 [917].
(*v*) Thuanus *Libr.* LXIV. *p.* 223. Hooft XII. *Boek*, *bl.* 558.

Filips III. 1577. „ opregten, om nevens hem te regeeren
„ naar welks beſluiten, zyne Hoogheid zig
„ zal hebben te voegen. In zaaken van groot
„ belang, zal hy niets mogen doen, buiten
„ bewilliging der algemeene Staaten, die
„ zelfs diergelyke zaaken den aanzienlyk-
„ ſten en der gemeente zullen moeten voor-
„ draagen, eer zy 'er op beſluiten. De Aarts-
„ hertog zal de oude voorregten herſtellen,
„ en in gebruik brengen. De algemeene en
„ byzondere Staaten zullen, zo dikwils en
„ zo lang zy 't goedvinden, mogen verga-
„ deren. De Gendſche Bevrediging zal ſtand
„ houden, en de uitlegging der duiſterheden
„ in dezelve ſtaan aan de algemeene Staaten.
„ De Landvoogd zal geene grooter' Lyfwagt
„ begeeren, dan hem, naar tyds gelegenheid,
„ door de Staaten, zal worden toegevoegd.
„ Hy en de Raad zullen de hooge Krygs-
„ ampten begeeven, by toeſtemming der al-
„ gemeene Staaten. In tyd van oorlog, zal
„ hy de Krygszaaken beleiden, by eenen
„ Krygsraad, hem toe te voegen door de
„ Staaten. Deezen behouden 't beſtier van
„ 's Lands penningen aan zig. De aanhan-
„ gers van Don Jan zal men, naar ſtreng-
„ heid van Regte, vervolgen, en alle Sloten
„ afwerpen, waartoe verlof gegeven is. De
„ Aartshertog zal alles, wat na 't inneemen
„ van Namen gedaan is, bekragtigen, waar-
„ toe men den Koning ook verzoeken zal.
„ Ook zal zyne Hoogheid, door den Keizer
„ en andere Duitſche Vorſten, 't herroepen
„ van Don Jan, by den Koning, tragten uit
„ te werken. Hy zal geene vreemdelingen
„ in

„ in zynen dienſt neemen mogen. Die hy reeds heeft, of by laſtbrief der Staaten nog aanneemen mogt, zullen naar geene „ Ampten mogen ſtaan, noch zig bemoeijen „ met zaaken van Regeeringe. Zo de Aarts„ hertog eenigen deezer voorwaarden over„ treedt, of krenkt, houden zig de Staaten „ van alle gehoorzaamheid aan hem ontſlaa„ gen, en bedingen de vryheid, om de wa„ penen tegen hem op te neemen, zo hy ge„ weld tegen hen gebruiken wilde, eer hy „ 't gekreukte gebeterd hadt." Op zulke bekrompen' voorwaarden, die Matthias egter, na eenig kort beraad, met dankzegging, aannam (w), deedt hy den eed, te Bruſſel, op den twintigſten van Louwmaand des volgenden jaars. Weinige dagen te vooren, hadt men, ter algemeene Staatsvergaderinge, in overweeging genomen, of de Aartshertog nu, volgens de gewoonte der algemeene Landvoogden, niet als Stadhouder van Brabant moeſt aangemerkt, en Oranje, derhalve, van 't bewind in dit geweſt ontſlaagen worden. Doch de Prins hadt de meerderheid der Staaten thans zo volkomen op zyne zyde, dat men niet alleen beſloot, hem, op nieuws, als Stadhouder van Brabant, welken naam men nu, voor dien van Ruwaard, ſcheen te kiezen, aan te ſtellen, maar Matthias ook te verzoeken, om hem te verheffen, tot zynen Stedehouder over alle de Nederlanden. De Aartshertog, die niets afſlaan durfde, dat hem, van wege den Prinſe en de al-

Filips III. 1577.

1578.

De Prins wordt, op nieuws, als Stadhouder van Brabant en als algemeene Stedehouder des Aartshertogs bedigd.

ge-

(w) Bor XII. Boek. bl. 7 [927].

Filips III. 1578. gemeene Staaten, werdt voorgehouden, bewilligde in dit verzoek, en de Prins deed den eed op beide deeze waardigheden, te gelyk met Matthias (x). Zyn gezag ſteeg zo hoog onder den jongen Vorſt, dat men hem, ten deezen tyde, begon aan te zien, als hebbende het opperbewind over de meeſte Nederlanden. Matthias hadt zo weinig van den klem der Regeeringe in handen, dat de aanhangers van Don Jan hem, niet geheel ten onregte, den *Griffier van den Prinſe van Oranje* noemden (y), als hadt hy ſlegts te tekenen gehad, 't gene hem, door den Prinſe, werdt voorgelegd.

XIX. Hohenlo belegert Roermonde; doch verlaat de Stad wederom.

Onder 't regelen van zo veele Staatszaaken, werden de zaaken van oorloge, flaauwlyk, voortgezet. De Graaf van Hohenlo, was, met twaalf vendelen Knegten en honderdenvyftig Ruiters, in Wynmaand des voorleeden jaars, gekomen voor Roermonde, daar hy 't langer dan twee maanden uithieldt. Doch Hierges en Mondragon, met eenen tamelyken hoop geoefend Krygsvolk, door Don Jan, derwaards gezonden, noodzaakten hem, de Stad te verlaaten, op den derden van Louwmaand. Hy wierp zig toen in eene ſchans, aan de overzyde der Maaze, *Tolen* genoemd, waaruit hy, insgelyks, verdreeven werdt. Daarna ſmeet hy eenige vendels in Gelder en in Venlo. 't Volk van Hierges en Mondragon, Roermonde geſpyſt en wel bezet hebbende, week naar 't Land van Limburg,

(x) Boek XII. *Boek*, bl. 8 [929].
(y) Tassis *Libr.* IV. *p.* 290.

burg, op de tyding, dat eenig ander volk van Don Jan, omtrent Namen, gevaar liep van overvallen te worden van de Staatſchen, die egter, hieromtrent; niet anders uitvoerden, dan dat zy Bouvignes, by verdrag, en 't Slot Dispontin ſtormenderhand innamen (x). Filips III. 1578.

Ondertuſſchen deedt men, in Holland, nog al zyn beſt, om de Stad Amſterdam te vereenigen met de andere Leden des Landſchaps. Men begon den toevoer naar deeze Stad, die, eenigen tyd herwaards, vry geſteld was geweeſt (a), wederom te belemmeren (b), onaangezien de Prins den Staaten, reeds in Wynmaand laatſtleeden, by herhaaling, hadt aangeſchreeven, dat men der Stad de voordeelen, bedongen by de Gendſche Vrede, behoorde te laaten genieten. 't Uiterſte, dat men haar toeſtondt, was het haalen van leeftogt, met kleine ſchuiten, mids betaalende den tol (c). Doch een gerugt, ſedert verſpreid, dat Amſterdam briefgemeenſchap hieldt met Don Jan, en, door hem, gevleid werdt, met de hoope van ontzet, deedt de Staaten, wat laater, beſluiten, om de Stad, op de beſte wyze mogelyk, te overmeeſteren; doch zonder plondering en overlaſt der burgerye. De aanſlag werdt toevertrouwd aan den Kolonel *Herman Helling*, en aan den Hopman *Nikolaas Ruikhaver*, die tien vendelen voetvolk onder zig hadden: vier van welken, ver- Aanſlag op Amſterdam.

(x) Bor XI. *Boek*, *bl.* 303 [897].
(a) Reſol. Holl. 1 *April* 1577. *bl.* 24.
(b) Reſol. Holl. 19 *Aug.* 1577. *bl.* 186.
(c) Bor XI. *Boek*, *bl.* 302 [896].

FILIPS III. 1578. verborgen in twee ſchepen, den drie-entwintigſten van Slagtmaand laatſtleeden, vroeg in den morgenſtond, gekomen waren voor de Haarlemmer Poort. De anderen zes waren hier ook beſcheiden; doch hadden zig, door misvatting, meent men, van den naam Haarlemmer Poort, voor de Poort der Stad Haarlem vervoegd. Men was, na 't ſluiten der Gendſche Bevrediging, te Amſterdam gewoon geweeſt, 's Prinſen volk, zelfs in tamelyken getale, ter Stad in te laaten, mids zy de wapenen afleiden aan de poort. Hellings Luitenant was dan, 's avonds te vooren, met zeven of agt knegten, binnen gekomen, en den gantſchen nagt, in de Stad, vrolyk geweeſt. Tuſſchen zeven en agt uuren, keert dit volk wederom naar de Poort, eiſcht het geweer te rug, en treedt naar buiſen. Hier wordenze ontmoet van eenigen hunner ſpitsbroederen. Men valt aan 't ſpeelen: voorts aan het twiſten, in ſchyn, waarna 't geweer uit raakt, als wilde men elkanderen te lyve. De wagt aan de poort mengt zig toen in 't geſchil; doch wordt, terſtond, overvallen van de eene en van de andere partye, gedeeltelyk gedood, gedeeltelyk gekwetſt en verjaagd. De Poortier werdt doorſtooten, de Poort bezet, en 't volk uit de ſchepen, met vliegende vendels, ter Stad in gelaaten. Zy trokken, regtuit, naar den dam, zonder tegenſtand te ontmoeten. Eenigen hielden zig, onderweg, op, met het beſtormen van het Koorenmeetershuisje, dat zy voor 't Stadhuis aanzagen. Doch op den dam, daar burgers en ſoldaaten de wagt hadden, leeden de

de Staatſchen eenen fellen aanſtoot. Helling wiſt, midlerwyl, niet wat hy denken zou van het agterblyven der zes vendelen. Terwyl hy om dezelven zendt, en daarenboven Hopman *Gerard van Woerden van Vliet*, die te Zaandam lag, om hulp laat aanzoeken, verloopt de tyd; de ſchutters komen in de wapenen, en dringen hem wederom van den dam, den nieuwendyk op, tot aan de poort, dieze ingekomen waren. Hier beſchanſtenze zig, inder yl, zo goed alsze konden. Ook deedt Helling eenige briefjes ſchryven en verſpreiden, gevuld met bedreigingen, zo men zig verder te weer ſtelde, en beloften, zo men zig ſtil hieldt. Maar de burgers, ziende dat de Staatſchen geen' verderen onderſtand kreegen, wieſſen in getal en moed, voerden twee ſtukjes geſchut naar de poort, vuurden op de Staatſchen, en troffen den Kolonel Helling, dat hy 't beſtierf. Toen raakte zyn volk in wanorde, en aan 't wyken. Ruikhaver, in een burgers huis gevlooden, werdt, door iemant, die eenen byzonderen haat op hem hadt, in koelen bloede, doorſteken. Voorts, was 't getal der geſneuvelden, van wederzyde, klein. De Prins toonde zig zeer misnoegd over deeze onderneeming, die buiten zyne kennis geſchied was. De Staaten van Holland verſchoonden zig, zo goed als zy konden, bybrengende, dat men den aanſlag voor zyne Doorlugtigheid bedekt gehouden hadt, om hem, in allen gevalle, buiten ſchuld te houden: waarmede de Prins zig gezeggen liet; genoeg te vrede, dat hy zig by de algemeene Staaten

Filips III. 1578.

hadt

FILIPS III. 1578. hadt konnen ontſchuldigen, voor welken hy die van Holland hun gedrag liet verantwoorden (*d*).

Amſterdam wordt zeer benaauwd door Sonoi.

De Staaten verlooren egter den toeleg op Amſterdam niet uit het oog. De Stad werdt genoegzaam ingeſlooten gehouden, door verſcheiden' ſchanſen en ſchepen, die' om en voor dezelven lagen. De Regeering was, al ſedert eenigen tyd, overeengekomen met den Prinſe, wegens de voorwaarden, op welken zy zig met Holland vereenigen wilde. 't Haperde ſlegts aan de bewilliging der Staaten, die, om de Stad te doen afſtaan van eenige punten, welken hun niet gevielen (*e*), laſt gaven aan Sonoi, om haar zo naauw te beſluiten, dat 'er niets uit of in mogt, zonder zyne kennis en toeſtemming. Hy legerde zig dan, in 't Kathuizers Klooſter, in 't Leproozenhuis en op verſcheiden' buitenwegen. Ook nam hy de zoutkeeten in, en wierp eene ſchans op den Haarlemmerdyk. Die van de Stad vuurden, nu en dan, op de Sonoiſchen, uit eenen molen hieromtrent, en werden met vuuren beantwoord, zo dat 'er, van wederzyde, eenig bloed geſtort werdt. Terwyl de Stad dus ingeſlooten was, werden 'er, van een zilveren S. Nikolaas beeld, verſcheidenerlei noodmunten geſlaagen (*f*), die nog, by de liefhebbers van zeldzaamheden, bewaard worden. Dus ſtondt het met Amſterdam,

(*d*) BOR XI. *Boek, bl.* 309 *enz.* [906 *enz.*]. HOOFT XII. *Boek, bl.* 544 *enz.*

(*e*) *Zie* Reſol. Holl. 14 *July* 1577. *bl.* 147. *en* Handv. van Amſterd. *bl.* 129 *enz.*

(*f*) VAN LOON Nederl. Hiſtoriepenning. I. *Deel, bl.* 252, 253.

dam, op het einde van Louwmaand, toen de Gemagtigden der Stad, van Delft, te rug keerden, zonder meer dan een Beſtand voor zes dagen, welk met den eerſten van Sprokkelmaand eindigen zou, met de Staaten te hebben konnen ſluiten. Sonoi zette, midlerwyl, de beſchanſingen voort. Tegen het uitgaan van het kort Beſtand, dat, op den tweeden, nog voor vier dagen verlengd werdt, keerden de Gemagtigden naar den Haage. Filips III. 1578.

De Staaten van Utrecht hadden hier ook de hunnen, om 't geſchil te bemiddelen. Deezen hielden den Staaten van Holland voor, hoe veel werks 'er zyn zou aan het bemagtigen eener Stad, die, door het openen haarer ſluizen, waarmede men reeds begonnen was, gantſch *Amſtelland* niet ſlegts; maar een groot deel van 't Stigt, van Rynland en 't Land van Woerden onder water kon zetten, tot onherſtelbaar agterdeel van pagters en eigenaars, die, zes of zeven jaaren, zonder inkomſten gezeten hebbende, na de Gendſche Vrede, al hun overſchot beſteed hadden, aan ſluisjes, molens, dyken, dammen, beesten en bouwgereedſchap. Zy voegden 'er by, dat de kans des krygs onzeker was, en dat de Stad, met geweld bemagtigd wordende, in den grond bedorven zou zyn. Aan den anderen kant, gaven zy die van de Stad te bedenken, hoe veel onheils en bloedſtorting zy veroorzaaken zouden, zo zy zig langer onbuiglyk hielden, daar by voegende, dat zy, zo Don Jan hen al verloſte, zekerlyk Spaanſche bezetting zouden inkrygen en den overlaſt uitſtaan, dien hunne nabuuren geproefd

Die van Utrecht bemiddelen een Verdrag tuſſchen de Stad en de Staaten.

FILIPS III. 1578.

proefd hadden. Evenwel ſcheen men elkan deren niet nader te zullen konnen komen. D Staaten braken de onderhandeling af, op de zesden. Doch die van Utrecht, zelven groo belang ſtellende in het ſluiten van het Verdrag ter oorzaake van den overlaſt, dien zy van 't water te wagten hadden, zo Amſterdam de ſluizen verder opende, bragten partyen wederom by elkanderen. Men kwam dan, op den agtſten, overeen op den volgenden voet:

Inhoud van het zelve.

„ dat alleen de Roomſche Godsdienſt, binnen de Stad en derzelver vryheid, en binnen de Ambagtsheerlykheden, aan de Stad behoorende, zou geoefend worden: doch daar buiten, zou de oefening van den hervormden Godsdienſt ieder vryſtaan. Ook zou den hervormden eene eerlyke begraafplaats binnen de veſten worden vergund. Voorts werdt beraamd, dat het beleg terſtond zou ophouden, mids een Burgemeester en vyf Vroedſchappen zig, te Delft, in gyzeling begaven, tot dat de ſoldaaten, in Stads dienſt, afgedankt, en andere vendels, in derzelver plaatſe, door den Prinſe, uit de ingezetenen, geworven zouden zyn: boven welken, in alles vier, vyf of zeshonderd man ſterk zynde, de Stad, niet dan by hoogen nood, ter beſcheidenheid van den Prinſe, met meer Krygsvolk zou mogen belaſt worden; gelyk zy ook niet gehouden zou zyn, doortogt van Krygsvolk te gedoogen, dan by bewilliging der Wethouderſchap. Dat de drie ſchutteryen wederom opgeregt zouden worden, uit de voornaamſte en vreedzaamſte burgers. Dat

„ de

„ de ballingen vryelyk wederom in de Stad zouden mogen komen woonen. Dat de Regeering, Amptenaars en ingezetenen den eed doen zouden aan den Koning, als Graave, aan den Prinſe, en aan de Stad. Doch de Geeſtelykheid zou zig regelen, naar de orde, beraamd by den Biſſchop van Haarlem. De Stad zou haare Handveſten en Vryheden, voor de beroerten verkreegen, behouden, met uitzondering ſlegts van twee punten, het beroep op den grooten Raad te Mechelen en de uitbreiding van Stads gebied, tot vierhonderd roeden buiten de oude paalen, betreffende. Dat aangaande 't Paalgeld, weleer aan Amſterdam vergund, en geduurende de beroerten, door den Prins, aan Enkhuizen toegeſtaan, elk zyn Regt behouden zou. Dat de Stad niet zou draagen, in de ſchulden, door Holland en Zeeland, ſedert het begin des jaars 1572, gemaakt; doch in de laſten, na deezen, op te brengen, ſtaatswyze bewilligen. Dat zy den uitvoer van 't Kooren niet zou verbieden, zo lang zy 'er genoegzaamen voorraad van hadt, ter beſcheidenheid der Staaten. Dat de Schout, over verkorting ter zaake van den Godsdienſt, niemant in regten zou betrekken voor dat het bewys bondig gekeurd ware by vier Perſoonen, door den Prins of de Staaten van Holland, en door Burgemeeſters, uit de Poorters, te kiezen: die, in geval van verſchil, een' vyfden tot zig zouden mogen neemen. Ieder zou vryheid hebben van komen in, of ver- Filips III. 1578.

Filips III. 1578. „ verrekken uit de Stad. Alle geregtelyke „ klagten tegen eenige Amſterdammers over „ 't voorleeden beſtier der Stad zouden ge„ ſchorſt blyven, tot op nader orde, deswe„ ge, by de algemeene Staaten, volgens „ de Gendſche Vrede, die, met dit Verdrag, „ ook aangenomen werdt; te beraamen. De „ Prins en de Staaten van Holland namen „ aan, dit Verdrag te bekragtigen, en te ver„ zoeken, dat zulks ook, door hunne Bond„ genooten en door de algemeene en Utrechtſche Staaten, geſchieden mogt (*g*)." Terſtond na 't ſluiten van dit Verdrag, kwamen de gyzelaars, onder 't geleide van eenigen van Sonois ſoldaaten, in den Haage, en de Stad werdt, geheellyk, ontheeven van 't beleg (*b*). Zo dra Amſterdam zig met de Staaten verdraagen hadt, begaven zig wederom derwaards een groot getal van uitgeweeken Koopluiden: waardoor de handel, in de Steden van 't Noorderkwartier, merkelyk verliep (*i*).

XX. Alexander Farneze, Prins van Parma, komt in 't Leger van Don Jan.

Don Jan hadt, midlerwyl, de verzonden Italiaanen en Spanjaarden, die Alexander Farneze, Prins van Parma, zoon der gewezen Landvoogdeſſe, aan 't hoofd hadden (*k*), zo dra niet wederom in 't Land gekreegen, of hy begon zig, met ernſt, te bereiden ten oorloge. Zyn Leger, vermeerderd met Duitſche, Franſche en andere benden, mogt nu

(*g*) Handv. van Amſt. *bl.* 141 *enz.*
(*b*) Bor XII. *Boek, bl.* 2 *enz.* [921 *enz.*]. Hooft XIII. *Boek, bl.* 552 *enz.* 561 *enz.*
(*i*) Velius Hoorn, *bl.* 460.
(*k*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 525.

nu agttienduizend man, behalve de Ruitery, haalen. De werving der algemeene Staaten ging, daarentegen, traaglyk voort, hoe zeer de Prins 't werk zogt aan te binden: en ſchoon men hier, door den tyd, omtrent evenveel volks op de been kreeg, kon 't, in ervaarenis en kloekheid, niet haalen by dat des Landvoogds. De beide heiren lagen nu in 't Graafſchap Namen. Doch de Staaten, geenen veldſlag waagen willende, voor dat zy meer volks hadden verzameld, hadden den Veldmaarſchalk Goignies gelaſt, af te zakken naar Brabant. Hy brak dan op met het Leger, den laatſten van Louwmaand, den weg naar Gemblours neemende (*l*). Don Jan, die, uit twee gevangenen, kennis van zyn voorneemen gekreegen hadt, volgde hem op de hielen. Farneze, vooruit gereeden, en ziende de Staatſchen voorttrekken langs een eng pad, welk nevens eenen ſlykerigen weg liep, valt 'er op in, met den voortogt des Spaanſchen Legers, verſlaat de Staatſchen en neemt Goignies gevangen. De meeſte Ruiters waren 't ontvlugt (*m*). Van de Knegten bleeven 'er zesduizend ten minſten, dooden en gevangenen. De Spaanſchen, die dit ſtuk, in anderhalf uur tyds, uitvoerden, waren, in 't begin van den ſtryd, niet boven zeshonderd, op 't laatſt, niet boven twaalfhonderd Ruiters ſterk geweeſt, van welken 'er maar agt of tien geſneuveld waren. Gemblours, omtrent welke Stad deeze neêrlaag voorviel, werdt, gaat over

Filips III. 1578.

Neder-laag der Staat-ſchen by Gem-blours.

(*l*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 11 *enz.* [932 *enz.*].
(*m*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 532.

Filips III. 1578. aan Don Jan.

werdt, terſtond hierna, opgegeven. Zo groot was de verſlagenheid te Bruſſel, dat de Aartshertog, de Prins en de Staaten, des anderendaags, naar Antwerpen vertoogen, Bruſſel, met dertig vendelen onder den Graave van Boſſu, bezet laatende. Men verwagtte hier den vyand, van uur tot uur, voor de poorten. Doch Don Jan vondt zig te zwak van volk, om aan Bruſſel te denken: en om nieuwe werving te doen, ontbrak het hem aan geld. Hy beſteedde zyne kragten dan, aan het inneemen van eenige zwakke Plaatſen, waardoor hy 't gantſche Land met ſchrik vervulde. Leuven, de Schotſche bezetting uitgeworpen hebbende, koos zyne zyde, onder beding van onbezet te blyven. Judoigne en Tienen gaven zig gewillig over. Aarſchot liet zig dwingen. Ook Bouvignes en Sichem, eene Heerlykheid des Prinſen van Oranje. Dieſt en Leeuwen gingen, by verdrag, aan Parma over. Daarna, Nivelle, Roeux, Soignies, Binch, Beaumont, Walcourt, Maubeuge en Chimai (*n*). Doch alle deeze Plaatſen, in Brabant en in Henegouwen gelegen, waren van weinig belang, en mogten, met elkanderen, op verre na niet haalen by het eene Amſterdam, dat, ten deezen tyde, de Spaanſche zyde verlaaten hadt.

Ook Leuven, Tienen, Aarſchot, Dieſt, Sichem en verſcheiden' audere Steden.

Vrugteloze Vredehandeling.

Wat vroeger was 'er wederom van vrede gehandeld. De Koning hadt den Heer de Selles herwaards gezonden, met brieven, waarby hy vorderde, dat men den Roomſchen Godsdienſt en de gehoorzaamheid te hem-

(*n*) Boek XII. *Boek, bl.* 23 [934].

hemwaards onderhieldt, gelyk ten tyde zyns Vaders. In 't Berigtſchrift van Selles, las men zelfs, dat de Staaten dit reeds beloofd hadden: 't welk hun zeer vreemd in de ooren klonk, alzo zy verklaarden, dit nimmer volſtrektelyk, maar alleen, op den voet van de Gendſche Vrede en het eeuwig Gebod, te hebben toegezeid. De Heer van Selles rigtte dan niets uit, tot bevordering der Vrede: waartoe Don Jan, na de overwinning, by Gembloux behaald, ook minder genegenheid toonde. Zelfs verweet hy den Staaten, dat zy hun woord braken, eene Volks-regeering zogten op te regten, en 's Konings Onderzaaten, met ondraaglyke bevelen en ſchattingen, bezwaarden (o). Graaf Otto Henrik van Zwartſenburg, door den Keizer afgezonden, om de Vrede tuſſchen den Koning en de algemeene Staaten te bewerken, keerde ook onverrigter zaake te rug (p). In Sprokkelmaand, kwam 'er een Koningklyk Plakaat uit, waarby den Staaten bevolen werdt, hun volk af te danken, met verklaaring dat zyne Majeſteit al hun bedryf wetteloos hieldt, geenerlei ſchatting aan hun betaald wilde hebben, en de amptenaars, die Don Jan niet volgden, van hunnen dienſt ontzette de (q). Filips III. 1578.

De algemeene Staaten dan, ziende alle hoop tot Vrede verdweenen, beſlooten, zig, ſterker dan te vooren, te wapenen. Oranje De Staaten ſtellen zig in ſtaat, tot het

(o) Bor XII. *Boek*, *bl.* 16 *enz.* [932 *enz.*].
(p) Bor XII. *Boek*, *bl.* 14 [935]. *en* Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 176.
(q) Bor XII. *Boek*, *bl.* 22 [946].

Filips III. 1578.

je hieldt hieraan de hand, door den Aartshertog. Men ontwierp eenen ſtaat van oorlog, vierhonderdduizend guldens ter maand beloopende; die egter, eerlang, met nog tweehonderdduizend guldens, vermeerderd werdt. De Aartshertog, de Prins en de Raad van Staate mogten werven, daar zy 't beſt oordeelden, zonder de Staaten vooraf te kennen. Oranje verwierf, daarenboven, van die van Antwerpen, twintigduizend ponden Vlaamſch ter leen, tot aanritsgeld. Doch om de ingewilligde penningen te vinden, moeſt men verſcheiden' nieuwe laſten leggen, op de mondbehoeften en in- en uitgaande Koopmanſchappen. Holland en Zeeland hadden zig, met 's Prinſen bewilliging, ſedert den aanvang des oorlogs met Don Jan, gehouden buiten gemeenſchap van laſten met de andere Landſchappen. Alleenlyk hadden zy zig verbonden, om hunne eigen' bezettingen te bezorgen, en zo veele Oorlogsſchepen, te onderhouden, als de Prins raadzaam vinden zou: behalve nog vyfentwintig vendels, van tweehonderd koppen ieder, en honderd Ruiters, in de andere Landſchappen. Doch nu verzogten de algemeene Staaten, dat men, ook in Holland en Zeeland, het heffen toeliet van de nieuwe in- en uitgaande regten op de Koopmanſchappen: 't welk de Staaten der twee Landſchappen deedt beſluiten, om, in de plaats hiervan, de zes vendels van den Kolonel Yſſelſtein ook ten hunnen laſte te neemen. Nog betaalden zy, eenige maanden lang, vyf andere vendels, die gebruikt werden, om Kampen en Deventer

Vervolgen van den kryg tegen Don Jan.

Holland en Zeeland houden zig buiten gemeenſchap van laſten.

ter te winnen. Zelfs lieten zy, geduurende eenige maanden, de geleigelden, die men in Holland en Zeeland opbragt, volgen aan de algemeene Staaten, die zig hiermede te vrede hielden (r). De twee Landſchappen droegen dus weinig minder, dan toen zy alleen den oorlog op den hals hadden: doch de ondervinding leerde hen, eerlang, dat zy wyslyk gedaan hadden aan huis op zig zelven te houden. Filips III. 1578.

Terwyl de algemeene Staaten zig dus in ſtaat ſtelden, om, volgens den raad des Prinſen van Oranje, niet ſlegts verweerender, maar zelfs aanvallender wyze te oorloogen, ſmeedde Don Jan verſcheiden' aanſlagen om de eene of de andere Stad, door verraad, te bemagtigen. Doch te S. Guilain en te Maastricht, daar hy eene gevaarlyke muitery onder de Walſche Knegten verwekt hadt, mislukte het hem. Te Brugge, broeide ook eenige heimelyke ontrouw. Doch de Staatſchgezinden alhier wiſten zig, tot ſtyving hunner partye, van het Slot te Sluis meeſter te maaken. Ook wierp Ryhove, met omtrent duizend man te voet en veertig te paarde, by donker, uit Gend getoogen, zig, onverhoeds, binnen Brugge, waardoor de Stad, voor de Staatſchen, verzekerd werdt (s). De Veſting Filippeville, die Don Jan eerſt, door heimelyk verſtand met den Overſte Glimes, Heere van Florennes, zogt te bemagtigen, ging daarna, ſtrengelyk belegerd zynde, by ver-

Aanſlag op S. Guilain en Maastricht.

Brugge verzekerd door Ryhove.

Don Jan bemagtigt Filippeville.

(r) Bor XII. *Boek*, *bl.* 23 [943].
(s) Bor XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].

Filips III. 1578. verdrag, aan hem over, op den eenentwintigſten van Bloeimaand. De Prins van Parma overmeeſterde, omtrent deezen tyd, de ſterke veſting Limburg, van merkelyk belang, om den byſtand uit Duitſchland te ontvangen: voorts ook het Slot Valkenburg en het Steedje Daalhem, daar yslyke wreedheden gepleegd werden (*t*).

Parma Limburg, Valkenburg en Daalhem.

XXI. Handeling met de Koninginne van Engeland.

De algemeene Staaten verzuimden, ondertuſſchen, niet, de gunſt der nabuurige Mogendheden te zoeken, en hun gedrag, by dezelven, te verdedigen. In Louwmaand, hadden zy reeds een Verdrag met de Koninginne van Engeland geſlooten, waarby hun duizend Ruiters en vierduizend Knegten beloofd waren. Ook ſtondt Elizabet hun, wat laater, toe, op haar geloove, honderdduizend ponden ſterlings van de Londenſche burgerye op te neemen, mids dat eenige Nederlandſche Steden, by haar te noemen, ſchriftelyk beloofden, deeze ſomme, binnen 's jaars, wederom af te leggen. Doch de Staaten verbonden zig, daarenboven, der Koninginne, nog niet zonder vreeze voor de aanſlagen van Don Jan op Engeland, des noods, met veertig Oorlogsſchepen by te ſtaan (*u*). Elizabet verſchoonde dit haar gedrag by Filips en Don Jan, zo goed als zy konde, voorgeevende, dat zy, met het onderſteunen der Staaten, niets anders bedoelde, dan hen te beletten, dat zy zig niet met Frankryk verbonden. Doch deeze verontſchuldiging vondt geen'

(*t*) Boek XII. *Boek, bl.* 25 [951].
(*u*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 173.

geen' ingang alroos. Ook hieldt de Koningin haare manschap t'huis, en besloot, sedert, de Staaten verder met geld te ondersteunen. Men bediende zig van de penningen, die men uit Engeland trok, tot het aanwerven van volk, onder Hertoge Joan Kazimir (v). Filips III. 1578.

De Hertog van Anjou biedt den Staaten zyne hulp aan.

Met Frankryk was men ook wederom in onderhandeling getreden, sedert dat de Hertog van Anjou, kort na den Slag by Gemblours, zynen Geheimschryver aan de algemeene Staaten gezonden hadt, om hun ongeluk te beklaagen, en hun zyne hulp aan te bieden. De Heeren van Aubigny en Manfart waren, hierop, naar Frankryk afgevaardigd, om 's Hertogs meening nader te verstaan (w). De Roomschgezinde Staaten, ziende Don Jan, aan den eenen kant, veld winnen, en, aan den anderen, bedugt, dat de groote magt, die Hertog Kazimir byeen bragt, den Onroomschen, hier te Lande, te zeer styven mogt, neigden sterk tot het aanbinden van den handel met Anjou. De Graaf van Lalaing, de Heer van Fresin, en Diedrich Ligthart, hielden te S. Guilain een mondgesprek met Antoni van Silli, Graave van Rochepot, en Rochus van Sorbieres, Heer van Pruneaux, derwaards gezonden door den Hertoge. Men sprak hier weinig van voorwaarden. Alleenlyk werdt, met algemeene woorden, gezeid, dat de Hertog, in de Nederlanden komende, alomme, met genegenheid,

(v) Boek XII. *Boek*, bl. 24 [949].
(w) Boek XII. *Boek*, bl. 24 [950].

Filips III. 1578. heid, ontvangen zou worden. Hierop beslo hy tot het verzamelen van eenig volk op grenzen van Henegouwen, en begaf zig, e lang, in perſoon herwaards (x).

Gezantſchap der Staaten op den Ryksdag te Worms.

Doch eer dit gebeurde, hadden de alg meene Staaten *Joan van Gend*, *Heer van Oo* den Heer van Aldegonde en andere aanzien lyke luiden afgezonden naar den Ryksdag t Worms (y), om, gelykze, reeds in Sprok kelmaand, op eene vergadering der Weſt faalſche Kreitſe, gepoogd hadden, de toe genegenheid der Duitſche Vorſten te hun waards te winnen. Aldegonde deedt hier, op den zevenden van Bloeimaand, eene fier lyke en wydluftige Redevoering, in de La tynſche taale, waarin hy, ophaalende, wa de Nederlanders, onder Alva, onder Requeſens, en onder Don Jan, geleeden hadden, der Vergaderinge voorhieldt „ dat de laatſte „ nu met geen ander oogmerk vrede aan„ boodt, dan om de Gendſche Bevrediging „ te krenken, en wederom in te voeren Pla„ kaaten, die, mogt men 't zeggen, meer „ met bloed dan met inkt, geſchreeven wa„ ren. Hy verzogt, wyders, de Staten „ des Ryks, hierop, agt te geeven; alzo de „ brand, die Nederland dreigde te verteeren, Duitſchland, daarna, niet verſchoonen zou. Alva hadt, zeide hy, reeds op „ 't bemagtigen van Munſter, Keulen en den „ Rynſtroom toegelegd; Requeſens gevlamd „ op Embden. De Nederlanden waren, van „ ouds,

Aldegondes Redevoering aldaar.

(x) THUANUS *Libr.* LXVI. *p.* 263.
(y) BOR XII. *Boek*, *bl.* 26 [952].

FILIP VAN MARNIX,
Heer van S. Aldegonde.

De Gheyn pinxit. J. Houbraken fecit.

I. Terwesten excudit.

Filips III. 1578. aan Don Jan.

werdt, terſtond hierna, opgegeven. Zo groo was de verſlagenheid te Bruſſel, dat de Aartshertog, de Prins en de Staaten, des anderendaags, naar Antwerpen vertoogen, Bruſſel, met dertig vendelen onder den Graave van Boſſu, bezet laatende. Men verwagtte hier den vyand, van uur tot uur, voor de poorten. Doch Don Jan vondt zig te zwak van volk, om aan Bruſſel te denken: en om nieuwe werving te doen, ontbrak het hem aan geld. Hy beſteedde zyne kragten dan, aan het inneemen van eenige zwakke Plaatſen, waardoor hy 't gantſche Land met ſchrik vervulde. Leuven, de Schotſche bezetting uitgeworpen hebbende, koos zyne zyde, onder beding van onbezet te blyven. Judoigne en Tienen gaven zig gewillig over. Aarſchot liet zig dwingen. Ook Bouvignes en Sichem, eene Heerlykheid des Prinſen van Oranje. Dieſt en Leeuwen gingen, by verdrag, aan Parma over. Daarna, Nivelle, Roeux, Soignies, Binch, Beaumont, Walcourt, Maubeuge en Chimai (*n*). Doch alle deeze Plaatſen, in Brabant en in Henegouwen gelegen, waren van weinig belang, en mogten, met elkanderen, op verre na niet haalen by het eene Amſterdam, dat, ten deezen tyde, de Spaanſche zyde verlaaten hadt.

Ook Leuven, Tienen, Aarſchot, Dieſt, Sichem en verſcheiden andere Steden.

Vrugteloze Vredehandeling.

Wat vroeger was 'er wederom van vrede gehandeld. De Koning hadt den Heer de Selles herwaards gezonden, met brieven, waarby hy vorderde, dat men den Roomſchen Godsdienſt en de gehoorzaamheid te hem-

(*n*) Zie Boek XII. *Boek, bl.* 23 [934].

hemwaards onderhieldt, gelyk ten tyde zyns Vaders. In 't Berigtſchrift van Selles, las men zelfs, dat de Staaten dit reeds beloofd hadden: 't welk hun zeer vreemd in de ooren klonk, alzo zy verklaarden, dit nimmer volſtrektelyk, maar alleen, op den voet van de Gendſche Vrede en het eeuwig Gebod, te hebben toegezeid. De Heer van Selles rigtte dan niets uit, tot bevordering der Vrede: waartoe Don Jan, na de overwinning, by Gemblours behaald, ook minder genegenheid toonde. Zelfs verweet hy den Staaten, dat zy hun woord braken, eene Volks-regeering zogten op te regten, en 's Konings Onderzaaten, met ondraaglyke bevelen en ſchattingen, bezwaarden (*o*). Graaf Otto Henrik van Zwartſenburg, door den Keizer afgezonden, om de Vrede tuſſchen den Koning en de algemeene Staaten te bewerken, keerde ook onverrigter zaake te rug (*p*). In Sprokkelmaand, kwam 'er een Koningklyk Plakaat uit, waarby den Staaten bevolen werdt, hun volk af te danken, met verklaaring dat zyne Majeſteit al hun bedryf wetteloos hieldt, geenerlei ſchatting aan hun betaald wilde hebben, en de amptenaars, die Don Jan niet volgden, van hunnen dienſt ontzette de (*q*). Filips III. 1578.

De algemeene Staaten dan, ziende alle hoop tot Vrede verdweenen, beſlooten, zig, ſterker dan te vooren, te wapenen. Oranje tot het

De Staaten ſtellen zig in ſtaat,

(*o*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 16 *enz.* [938 *enz.*].
(*p*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 14 [935]. *en* Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 176.
(*q*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 22 [946].

Filips III. 1578.

je hieldt hieraan de hand, door den Aartshertog. Men ontwierp eenen ſtaat van oorlog, vierhonderdduizend guldens ter maand beloopende; die egter, eerlang, met nog tweehonderdduizend guldens, vermeerderd werdt. De Aartshertog, de Prins en de Raad van Staate mogten werven, daar zy 't beſt oordeelden, zonder de Staaten vooraf te kennen. Oranje verwierf, daarenboven, van die van Antwerpen, twintigduizend ponden Vlaamſch ter leen, tot aanritsgeld. Doch om de ingewilligde penningen te vinden, moeſt men verſcheiden' nieuwe laſten leggen, op de mondbehoeften en in- en uitgaande Koopmanſchappen. Holland en Zeeland hadden zig, met 's Prinſen bewilliging, ſedert den aanvang des oorlogs met Don Jan, gehouden buiten gemeenſchap van laſten *met* de andere Landſchappen. Alleenlyk hadden zy zig verbonden, om hunne eigen' bezettingen te bezorgen, en zo veele Oorlogsſchepen, te onderhouden, als de Prins raadzaam vinden zou: behalve nog vyfentwintig vendels, van tweehonderd koppen ieder, en honderd Ruiters, in de andere Landſchappen. Doch nu verzogten de algemeene Staaten, dat men, ook in Holland en Zeeland, het heffen toeliet van de nieuwe in- en uitgaande regten op de Koopmanſchappen: 't welk de Staaten der twee Landſchappen deedt beſluiten, om, in de plaats hiervan, de zes vendels van den Kolonel Yſſelſtein ook ten hunnen laſte te neemen. Nog betaalden zy, eenige maanden lang, vyf andere vendels, die gebruikt werden, om Kampen en Deventer

Vervolgen van den kryg tegen Don Jan.

Holland en Zeeland houden zig buiten gemeenſchap van laſten.

ter te winnen. Zelfs lieten zy, geduurende eenige maanden, de geleigelden, die men in Holland en Zeeland opbragt, volgen aan de algemeene Staaten, die zig hiermede te vrede hielden (*r*). De twee Landſchappen droegen dus weinig minder, dan toen zy alleen den oorlog op den hals hadden: doch de onderviding leerde hen, eerlang, dat zy wyslyk gedaan hadden aan huis op zig zelven te houden. Filips III. 1578.

Terwyl de algemeene Staaten zig dus in ſtaat ſtelden, om, volgens den raad des Prinſen van Oranje, niet ſlegts verweerender, maar zelfs aanvallender wyze te oorloogen, ſmeedde Don Jan verſcheiden' aanſlagen om de eene of de andere Stad, door verraad, te bemagtigen. Doch te S. Guilain en te Maastricht, daar by eene gevaarlyke muitery onder de Walſche Knegten verwekt hadt, mislukte het hem. Te Brugge, broeide ook eenige heimelyke ontrouw. Doch de Staatſchgezinden alhier wiſten zig, tot ſtyving hunner partye, van het Slot te Sluis meeſter te maaken. Ook wierp Ryhove, met omtrent duizend man te voet en veertig te paarde, by donker, uit Gend getoogen, zig, onverhoeds, binnen Brugge, waardoor de Stad, voor de Staatſchen, verzekerd werdt (*s*). De Veſting Filippeville, die Don Jan eerſt, door heimelyk verſtand met den Overſte Glimes, Heere van Florennes, zogt te bemagtigen, ging daarna, ſtrengelyk belegerd zynde, by ver-

Aanſlag op S. Guilain en Maastricht.

Brugge verzekerd door Ryhove.

Don Jan bemagtigt Filippeville.

(*r*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 23 [948].
(*s*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].

FILIPS III. 1578.

Het afzetten der Regeeringe en het invoeren der Hervorminge ontſtaat.

een groot getal van uitgeweekenen, het breed gezag des Prinſen, de gunſt der Engelſche Koninginne en het naderen des Duitſchen Legers onder Hertoge Joan Kazimir, die de Hervormde Leer beleedt, hun den moed zo geweldig deedt waſſen, dat zy, op verſcheiden' Plaatſen, niet ſlegts in Holland en Zeeland, maar zelfs onder de Roomſchgezinde Staaten, tot grove uitſpoorigheden voortſloegen. Te Amſterdam, zag men de eerſte ongeſchiktheid, min door beweeging van 't graauw, dan door 't beleid van veelen der treflykſte burgeren. Men mompelde hier, dat Don Jan, onder voorwendſel van toevoer te brengen naar Deventer en Kampen, eenen aanſlag op de Stad in den zin hadt, zonder dat ooit regt gebleeken is, of hier iets aan ware, dan of 't ſlegts, looslyk, wierd verſpreid, om beroerte te verwekken. Doch Aldegonde hadt, op zyne reize naar Worms, den algemeenen Staaten berigt, dat de Spaanſchen zig van Amſterdam wilden verzekeren, met ſchepen, bekomen van den Koning van Zweeden (*f*), welke tyding, wat veranderd, naar de Stad kon overgewaaid zyn. Joan van Mathenes, Adriaan van der Myle en François Maalzon, Gemagtigden der Staaten van Holland, waren, al ſedert eenigen tyd, te Amſterdam, geweeſt, om, volgens de punten van 't Verdrag, in Sprokkelmaand geſlooten, orde te ſtellen. Zy hadden vier benden burger-ſoldaaten aangenomen, en de oude ſchutteryen wederom opgeregt, en voltallig

(*f*) BOR XII. *Boek, bl.* 26 [952].

allig gemaakt. Straks daarna, rees 'er ge- Filips III.
chil tuſſchen de Onroomſche ſchutters en 1578.
le Regeering, over de wyze van waaken. De
chutters vorderden meer verzekerdheid, dan
le Regeering zig verpligt hieldt toe te ſtaan.
Voorts toonden zig de Onroomſchen, in 't
gemeen, gebelgd, dat men hun eene al te
afzigtelyke begraafplaats hadt aangeweezen,
daar men overeen gekomen was, dat hun
eene eerlyke zou worden vergund. 't Morren
hierover duurde eenigen tyd, zonder dat de
Regeering toegaf. De Onroomſchen dan,
elkanderen geduuriglyk opſtookende, be-
ſluiten, eindelyk, eenen kans te waagen, en
hunnen partyen den voet te ligten, eer men
't hun deedt. Meeſter Willem Bardes, Zoon
van den geweezen Schout der Stede, en zeer
yverig voor de Hervorminge, was, eenigen
tyd geleeden, wederom in Amſterdam geko-
men, en daar de voornaamſte voorſtander
der Onroomſchen. Deez' ſchryft, op den
vierentwintigſten van Bloeimaand, aan So-
noi, wiens Luitenant hy voor deezen geweeſt
was, dat hy zyn volk gereed te houden hadt,
om, op 't eerſte bevel van de Staaten van
Holland, of van derzelver Gemagtigden, te
konnen optrekken. Ook ontboodt hy eenen
ſchootvryen helm en rondas, tot zyn gebruik:
blyks genoeg, dat hy iet geweldigs voor-
hadt. Sonoi antwoordde, terſtond, dat zyn
laſt volbragt zou worden. Des anderendaags,
't was een Zondag, kwam Thomas van
Thielt, geweezen Abt van S. Bernards by
Antwerpen, aan den S. Antonisdyk, buiten de
vryheid der Stede, voor de Onroomſchen,

pre-

FILIPS III. 1578. prediken. Wat hy geleerd hebbe, vindt men nergens gemeld. Zo veel is 'er van, dat de Onroomſchen, terſtond na de preeke, afſpraak maakten, en tyd, wyze en teken beraamden, om den ontworpen aanſlag ter uitvoeringe te brengen. Zy begeeven zig dan elk naar zyn huis, houdende zig op hunne hoede, met waaken, den gantſchen nagt door. 's Morgens, den zesentwintigſten van Bloeimaand, vervoegen zig Bardes, *Maarten Koſter*, *Adriaan Krombout*, *Adriaan Pauw* en *Guilleaume du Gardin*, op 't Stadhuis, om, voor 't laatſt, te beproeven, wat de Regeering den Onroomſchen zou willen toeſtaan. Etlyke reizen gaan zy over en weder, van 't Stadhuis naar de herberg der Gemagtigden van de Staaten, die op den Dam was, en van hier wederom naar 't Stadhuis, tuſſchen den drang des volks door, dat, van alle kanten ſamengevloeid, met ongeduld, verwagtte, hoe 't 'er afloopen wilde. Kort na den middag, als de markt ontledigd was van huisluiden en zuivel, komt Gardin op de puye, ligt den hoed, en zet dien terſtond weder op. Dit beduidde, dat 'er by de Heeren, met woorden, niets te winnen was. *Simon Henrikszoon Jonkhein*, Hopman over een der vier vendelen Burgerſoldaaten, die al van elf uuren af in de wapenen geweeſt waren, treedt, wat laater, van 't Stadhuis af, ſlaande de armen van elkanderen, en te kennen geevende, dat 'er aan Burgemeeſteren geen verzetten viel. Voorts, voegt hy zig by zyn vendel, om de nieuwe Kerk te beſchermen. Hierop, loſt zeker ſoldaat een musket, uit de Waage:

ge: op welk teken matroos voor den dag springt, met vliegende vlaggen, roepende, *wie Oranje lief heeft, toone het, en volge my.* Straks ſtuift de reſt der Onroomſchen op ſtraat, volk van allerlei ſoort, arbeider, ambagtsman, koopman, rentenier; doch de ballingen de voorſten. Een deel rent naar 't bushuis, ſleept 'er het geſchut uit, plant het op den Dam, en vult de toegangen, derwaards, met wolbaalen, die, by geval, aan de Waagen lagen. Toen valt men aan 't ſmyten, met ſteenen, naar de Vierſchaar, om de nagtwagt, paſſende aldaar, in tyden van onraad, op het afbranden van zeker haakgeſchut, te verdryven. Doch als 'er geen vuur gegeven werdt, ſtort men ten Stadhuize in, haalt den Schout, en de oude en regeerende Wethouderſchap daar af, of uit derzelver woningen, en brengtze op de Waag. Van daar wordenze, meeſt allen, nevens verſcheiden' Paapen en alle de Minderbroeders, tuſſchen twee regels ſoldaaten door, naar 't Water, in verſcheiden' vaartuigen, ſcheep gebragt: onder 't ſchreeuwen van 't graauw, *dat menze naar de galg voeren moeſt, daar zy menig eenen aan gebolpen hadden.* Zy werden, maar pas buiten de Stad, aan den S. Antonis dyk, wederom opgezet. Doch erger lot hadden eenigen gevreesd, met naame de oud Burgemeeſter, Henrik Dirkszoon, die geene andere rekening gemaakt hadt, dan dat men 't ſchip, met hen allen, buiten de boom, in den grond geboord zou hebben; waarom hy twee hemden, hem door zyne vrouw nagezonden, aan de dienſtmaagd te rug gaf, zeggen- Filips III. 1578.

Philips III. 1578.

gende, *dat hyze niet noodig zou hebben.* Nie liet hy zig, met eenige anderen, naar Haarlem voeren, daar hem nog boertens luſt aankwam, en hy tegen zyne makkers zeide, *een ding hebben wy vergeeten:* en als zy vraagden, *wat?* hernam hy, *de kruywagen,* in Amſterdamſch betekenende het middel, om dien men wil in 't bewind te helpen, en de dingen te ſtieren, naar zynen zin. Als men hem ook vraagde, wat hem dagt van dit verhangen der hekken van de Regeering? antwoordde hy, met een diergelyk laag ſpreekwoord, *buimetuit, hoedt u voor de weerſtuit,* waarmede hy zeggen wilde, dat zy, die nu op 't kuſſen geraakt waren, by verwiſſeling van tyden, daar wel eens wederom afraaken konden (*g*). Ondertuſſchen, was dit uitleiden der Regenten gebeurd, zonder dat 'er iemant gewond werdt. Maar 't graauw viel, terſtond hierna, in 't Minderbroeders Klooſter, daar beelden en altaaren geſchonden en verbryzeld werden. Tegen den avond, werden de oorden van belang bezet door de Onroomſchen. Vier ligte gaſten plaatſten zig in 't Toorentje of Burgemeeſters Kamer, ſchimpwyze de Burgemeeſters naſpeelende. De vervoerde Regeering werdt, des anderendaags, van eed en dienſt ontſlaagen, door de drie Schutteryen, ten overſtaan der Heeren van Mathenes en van der Myle. Doch de Stad ſtondt zonder Overheid, tot op den derden dag. Toen werden 'er, by de meeſte ſtemmen der rotgezellen, zesendertig agtbaare Schut-

(*g*) Hooft II. *Boek, bl.* 63.

Schutters verkooren, die, den agtentwintigsten, op 't Stadhuis vergaderd, Willem Bardes, Maarten Janszoon Koſter, Adriaan Reinierszoon Kromhout en *Dirk Janszoon Graaf* tot Burgemeeſters ſtemden. Op gelyke wyze, werden Schepens, Vroedſchappen en de overige Regeering gemaakt. De Onderſchout, *Willem Maartenszoon Kalf*, werdt tot Schout verheeven. De Kerken bleeven nog wel eene week geſlooten. Toen ging 'er de Wethouderſchap heenen, en liet 'er, door eenige Timmerluiden, de beelden wegneemen. De Hervormden begonden terſtond in de Oude Kerke te prediken, en weinige dagen daarna, ook in de Nieuwe (*b*). De Lutherſchen en Doopsgezinden hielden ook Godsdienſtige Byeenkomſten in de Stad, met kennis en verlof der Wethouderen, die zelfs, ſchoon tegen den zin van eenigen hunner Geloofsgenooten, den Roomſchgezinden toelieten, in 't heimelyk, te vergaderen (*i*). Filips III. 1578.

XXIII. Verandering binnen Haarlem.

Op de omkeering van Amſterdam, volgde diergelyke beweeging te Haarlem, daar de ſoldaaten 't werk uitvoerden en grooter baldaadigheid bedreeven. Den negenentwintigſten van Bloeimaand, zynde Sakraments-dag, vielen zy, terſtond na 't eindigen der miſſe, met geveld geweer, in de groote Kerke, die gepropt was met menſchen. Eenigen, zo burgers als geeſtelyken, werden gekwetſt by deeze gelegenheid: de Prieſter, *Pieter Balling*, van agteren, doorſtooten. De Schout Ruikha-

(*b*) Hooft XIII. *Boek*, *bl.* 577 *enz.* Bor XII. *Boek*, *bl.* 26 [952].
(*i*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 601.

Filips III. 1578. haver en de Burgemeester Kies vertoonden z eerst in de Kerke, toen alles geplonderd e vernield was, en deeden 't geboefte / ligtely verschooijen: dat, egter, de markt bez hieldt, en daarna de Kloosters en Kerken de Minderbroederen en Predikheeren plonder de. Ook werden eenige Begynen-orden va linnen en wollen en eetwaaren beroofd. Di ongebonden Krygsvolk, drie vendelen sterk, werdt eerlang uit Haarlem naar elders verlegd: de moorder van den Priester Balling, door de Staaten van Holland, met de dood gestraft. De groote Kerk bleef toe, tot in Herstmaand, wanneer de Regeering dezelve openen, en, onaangezien de tegenkanting der Roomschgezinden, die beweerden, dat zulks met het Verdrag van voldoening en de Gendsche Vrede streedt, door de Hervormden, gebruiken liet (*k*). Om de Stad verder voor beroerte te hoeden, beslooten de Staaten, in Slagtmaand, den Schout last te geeven, om vyftig van de vertrouwdste Burgers in eed en dienst te neemen, en voorts een vendel Knegten, behendiglyk, daar binnen te brengen (*l*). Doch of zulks geschied zy, is my niet gebleeken.

De Prins verzorgt den Doopsgezinden vryheid van geweeten.

Dus woelden de Hervormden, niet slegts tegen de Roomschgezinden, maar, daar zy de magt in handen hadden, ook somtyds tegen andere Gezindheden. Te Middelburg, hadt men, reeds in de Lente des voorleeden jaars, gepoogd, de Doopsgezinden, die zwarig-

(*k*) Hooft XIII. *Boek, bl.* 579. Ampzing Haarl. *bl.* 463.
(*l*) Resol. Holl. 11 *Novemb.* 1578. *bl.* 33.

daaten, in 't jaar 1578.

righeid maakten, in het doen van den burger-eed, om dat zy de eeden in 't gemeen voor ongeoorlofd hielden, van 't burgerregt te verſteeken, of, ten minſten, niet plegtiglyk, tot burgers, aan te neemen. Doch de Prins hadt zig, hiertegen, zo ernſtelyk gekant, dat deeze ophef, voor dien tyd, ſteeken bleef. Hy beweerde „ dat hun *ja*, voor „ eenen eed, te ſtrekken hadt, en dat zy, „ op dit ſtuk, niet verder behoorden ge„ drongen te worden, ten ware men wilde „ billyken, dat de Papiſten de Hervormden „ drongen tot het belyden van eenen Gods„ dienſt, die met derzelver geweeten ſtreedt „ (*m*)." Doch na dat de Prins naar Brabant vertrokken was, werdt de toeleg hervat. De Wethouderſchap vergde hun zelfs, gewapend ter wagt te trekken, of geboodt hun, anderszins, hunne winkels te ſluiten. Zy vertoonden hiertegen, dat zy overboodig waren, alle ſchattingen te betaalen, en zelfs waakers in hunne plaatſen te ſtellen. Doch 't mogt niet baaten. Men ſcheen hun de Stad te bang te willen maaken. Zy keerden zig dan wederom tot den Prinſe, die den Wethouderen van Middelburg, op den zesentwintigſten van Hooimaand, wel ernſtelyk aanſchreef en belaſtte, de Doopsgezinden, om 't weigeren van den eed en van 't wapenvoeren, niet meer moeilyk te vallen (*n*). Zyne Doorlugtigheid hadt byzondere liefde voor deeze gezindheid, alzo eenige leden derzelve hem, reeds

Finis III. 1578.

(*m*) HOOFT XII. *Boek*, *bl.* 501.
(*n*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 56 [993]. HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 565. BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 536, 609.

FILIPS III. 1578. reeds in 't jaar 1572, eene goede somme gelds, naar hunne gelegenheid en die des tyds, tot vordering der gemeene zaake, verstrekt hadden (o),

De Hervorming dringt door in de Roomsche Nederlanden.

Terwyl dit in Holland en in Zeeland voorviel, begonden de Hervormden, in de Roomsche Nederlanden, zig, insgelyks, langs hoe meer vryheid aan te maatigen. Te Antwerpen en te Gend, vingenze, in de Lente deezes jaars, wederom aan, genoegzaam in 't openbaar, te prediken en 't Avondmaal te houden. Ook besloot men hier, vrye Godsdienstoefening te verzoeken: welk Besluit zynde goedgekeurd, in eene in- en uitheemsche Sinode der Nederduitsche, Hoogduitsche en Walsche Hervormde Kerken, te Dordrecht, den tweeden van Zomermaand, aangevangen (p); leverden de Hervormden in 't gemeen den Aartshertoge en den Raad van Staate, op den twee-entwintigsten, een smeekschrift over, waarby zy, aangeweezen hebbende „ hoe veel zy, om den Godsdienst, „ geleeden hadden, en te gelyk, dat de Span„ jaards, met al hun vervolgen, alleenlyk den „ aanwas van 't getal hunner Geloofsgenoo„ ten hadden te wege gebragt; op 't ern„ stigst, verzogten, om vrye Godsdienstoe„ fening, tot op eene algemeene of ten min„ sten eene Nederlandsche Kerkelyke Ver„ gadering. De Gendsche Vrede, die dit niet „ scheen te gehengen, was reeds, door de „ Spanjaarden, verbroken, en behoefde, „ derhalve, door de Staaten niet gehou„ den

Verzoekschrift der Hervormden om vrye Godsdienstoefening.

(o) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 525.
(p) *Zie* BOR XII. *Boek*, *bl.* 47 [981.]

„ den te worden. De Heidenſche Keizers hadden de Chriſtenen: de Chriſtenſche Keizers de verſchillende gezindheden geduld. Verſcheiden' Vorſten vergenoegden zig met het uiterlyke, zonder over 't gemoed te willen heerſchen. De Paus zelf verdroeg de Jooden: waarom zou men hen ook niet dulden, die, van hunne zyde, de Roomſchgezinden ongeſtoord laaten, en hier voor borg van eenige treflyke uitheemſche Vorſten of andere verzekeringen geeven wilden (q)." Na eenige dagen toevens, leverden zy een tweede Verzoekſchrift in, waarby zy duidelyke beloften deeden van den borgtogt eeniger uitheemſche Vorſten, mids de Roomſchgezinden, van hunne zyde, diergelyken borgtogt leverden. Voorts ſloegen zy voor „ eenige Perſoonen, „ uit de Wethouders of uit de agtbaarſte Burgers van beiderlei geloove, te laaten kiezen, om agt te geeven, op het onderhouden der orde, die men ſtondt te beraamen: „ ook een diergelyk getal van burgeren te verbinden, om, voor hunne geloofsgenooten, te verantwoorden, en, eindelyk, „ eene plegtige verklaaring en verbindtenis „ der Onroomſchen, om niets aan te vangen, tegen den Godsdienſt, perſoonen of „ goederen der Roomſchgezinden: tot het „ naarkomen van welke verklaaring, zig ook „ eenigen hunner aanzienlykſte geloofsgenooten verbinden zouden (r)." Filips III. 1578.

De

(q) Bor XII. *Boek*, *bl.* 37 [968].
(r) Bor XII. *Boek*, *bl.* 40 [971.]

FILIPS III. 1578. XXIV. Religions- of Geloofsvrede, door den Aartshertoge en den Raad van Staate ontworpen.

De Aartshertog en de Raad van Staate deeze ſmeekſchriften ontvangen hebbende maakten een ontwerp eener *Religions- of Geloofs-Vrede*, waarin zy meenden, dat alle de Landſchappen genoegen zouden behooren te neemen. 't Beſtondt uit dertig leden, welker voornaamſten op deezen zin uitliepen: „ Dat alle wederzydſche beledigingen, na „ de Gendſche Bevrediging voorgevallen, „ zouden gehouden worden, als niet geſchied, „ en dat elk, voortaan, zyn gevoelen vryelyk „ zou mogen beleeven. Dat de Roomſche Godsdienſt, in Holland en in Zeeland, „ wederom herſteld zou worden, mids zy, „ die 't begeerden, in de groote Steden en „ Dorpen, niet minder dan honderd Huisgezinnen ſterk waren, in de kleinen, 't grootſte getal uitmaakten. Dat den Onroomſchen, op gelyken voet, vryheid van Godsdienſtoefening gegund zou worden, door „ gantſch Nederland. Dat de Wethouders, „ hiertoe, aan de eene en de andere gezindheid, bekwaame Plaatſen zouden aanwyzen, binnen welken, de Godsdienſtoefeningen zouden moeten geſchieden. Daar „ ſlegts één Godsdienſt gedoogd werdt, zou „ men, nogtans, geen onderzoek doen op „ iemants geloof. Die in eens anders Kerke kwam, zou geenen aanſtoot mogen geeven, en zig naar de gewoonte aldaar moeten ſchikken. De Onroomſchen, buiten „ Holland en Zeeland, zouden de Zondagen, „ Kersdag, de Apoſteldagen, die van Marias Boodſchap, Hemelvaart en Lichtmis, „ nevens die van 't Sakrament, met het ſlui-

„ ten

„ ten van winkels en 't nalaaten van hand- FILIPS III.
„ werk en koopmanſchap, vieren moeten. 1578.
„ In 't begeeven van ampten, zou men niet
„ op de geloofsgezindheid; maar alleen op
„ de bekwaamheid der Perſoonen hebben agt
„ te geeven. Eindelyk, zouden 'er, in elke
„ Stad, nevens de Wethouders, jaarlyks, vier
„ Perſoonen van eere en aanzien gekooren
„ worden, om onderzoek te doen op alle
„ overtredingen deezer Geloofsvrede, op
„ welker berigt, mids het ten minſten door
„ drie hunner ondertekend ware, de Magi-
„ ſtraat onverwyld regt zou moeten doen
„ (s)."

't Ontwerp der Geloofsvrede, den Gemagtigden der byzondere Staaten overhandigd en in elk geweſt bekend geworden zynde, ſmaakte noch Roomſchen noch Onroomſchen. In Henegouwen, daarmen weinige Onroomſchen, en thans veele gevlugte Geeſtelyken hadt, werdt de Geloofsvrede verfoeid, als een proefſtuk van godloosheid (t). Te Antwerpen, drong men, daarentegen, op het vaſtſtellen eener Geloofsvrede. Ook hielden hier de Onroomſchen zo lang en ernſtig aan, dat hun, in Oogſtmaand, eenige plaatſen tot de oefening van hunnen Godsdienſt werden afgeſtaan (u). De Staaten van Utrecht verwierpen de Geloofsvrede, op 't aanſtaan van 't Lid der Geeſtelykheid, hoewel eenige Edelen voor 't aanneemen geſtemd hadden, mids men eenige Leeraars van

Henegouwen verwerpt de Geloofsvrede.

Antwerpen aanvaardtze.

De Staaten van Utrecht wyzenze vande hand.

(s) METEREN VIII. *Boek*, *f* 141.
(t) BOR XII. *Boek*, *bl.* 55 [991].
(u) BOR XII. *Boek*, *bl.* 40 [973], 54 [990].

FILIPS III. 1578. van de Augsburgſche belydenis zage te bekomen, van welken de Roomſchen, meenden zy, minder onveiligheid, de Hervormden merkelyke afbreuk te wagten hadden (v).

De Groninger Ommelanden en Leeuwaarden neemen ze aan.

De Groninger Ommelanden omhelsden de Geloofsvrede: ook de Stad Leeuwaarden, alwaar de Jakobynen Kerk den Hervormden geopend werdt (w). De Staaten van Gelderland hadden, in den aanvang deezes jaars, Graaf Jan van Naſſau tot hunnen Stadhouder verzogt en aangenomen (x): die, yverende voor de Hervormde Leere, de bezettingen van Predikanten voorzien hadt, tot welker gehoor, ook de Ingezetenen werden toegelaaten. Voorts drong hy de Staaten ſterk, tot het aanneemen der Geloofsvrede, die egter plat afgeweezen werdt; ſchoon men verklaarde, by de Vereeniging met de andere Landſchappen, te willen volharden. De Hervormden toen, met zagtheid niets ziende te verwerven, bedienden zig van geweld, en namen, met hulp der ſoldaaten, verſcheiden' Kerken in, te Gelder, te Wagtendonk, te Venlo, alwaar zelfs ook het Raadhuis overmeeſterd werdt, en op verſcheiden' andere Plaatſen. De Gemagtigden der Ridderſchap en eeniger Steden vielen klagtig over deezen moedwil aan de algemeene Staaten, en ook over 't afzetten van Kanſelier en Raaden 's Hofs te Arnhem, niet zonder, van ter zyde, eenen ſtreek te geeven aan Graave Jan, als zag hy al deeze wanorde, willens, door de

De Hervorming wordt, in Gelderland, met geweld, ingevoerd.

(v) BOR XII. *Boek*, *bl.* 54 [991].
(w) BOR XII. *Boek*, *bl.* 58 [996].
(x) REYD II. *Boek*, *bl.* 17.

le vingeren. Hierop kreeg hy laſt, om orde te ſtellen, tot de meeſte ruſt des Lands. Doch hy hadt het reeds van zelven kwaad genoeg met de zynen, wien hy nog te laauw ſcheen, en die, in plaats van zig in te binden, te Arnhem, te Nieuwmegen, en in de meeſte andere Plaatſen des Landſchaps, eenige Kerken innamen (y). Filips III. 1578.

De Hervormden neemen te Goes in Zeeland de Kerken in.

Te Goes in Zeeland, was, tot hiertoe, volgens den inhoud der voldoening, geen Godsdienſt openlyk geoefend, dan de Roomſche. De Hervormden dan, ziende hoe 't elders toeging, verſtouten zig, ook hier, op den agtentwintigſten van Herfſtmaand, aan de Wethouderſchap te verzoeken, om in 't Zuſterhuis te mogen prediken. Men vergunt hun de Kerk, in 't Gaſthuis. Vier hunner, die gewapend binnen geſtaan hadden, met den Predikant aan 't hoofd, mordên, in 't uitgaan, *daar mogten de Paapen preeken*, dreigende de Kerk van 't Zuſterhuis of die der Kruisbroederen te zullen inneemen, ten ware men hun eene van beide toeſtondt. Men beſluit tot het laatſte, en zy gelaaten zig, te vrede te zyn. De Wethouders egter, verneemende dat 'er nog iets ſmeulde, ontbieden den Predikant en nog eenigen boven, die 't gantſche Klooſter der Kruisbroederen, vierhonderd guldens 's jaars tot onderhoud van eenen Predikant, en nog eenige punten vorderden, onder welken ook was, dat de Roomſchen hunne plegtigheden alleenlyk binnen de kerk zouden hebben te oefenen.

On-

(y) Bor XII. *Boek*, *bl.* 57 [295]. Reyd II. *Boek*, *bl.* 17, 18.

Filips III. 1578.

Onder dit handelen, komt de roep op het Raadhuis, dat de groote Kerk geſtormd werdt. Men begeeft zig derwaards, en poogt het geweld te ſtuiten. Vergeefs. Eenige dagen daarna, komen de Predikanten van Vliſſingen en Veere, verzeld van eenige Hoplui-den, die zy hunnen Kerkenraad noemden, te Goes, verzoekende de Groote Kerk, voor hunne Geloofsgenooten, *die*, zeidenze, *reg; op dezelve hadden, vermids Gods woord zuiverlyk onder hen verkondigd werdt: waarom men zig zelven in 't bezit der Kerke ſtellen zou, zo zy met verzoeken niet te verkrygen was.* De Wethouderſchap antwoordde „ dat het verbreeken „ der voldoening niet in haare magt ſtondt; „ doch hieldt men zig 't gebruik der Kerke „ geoorlofd; zy zou het aanzien." De Vliſſinger Predikant hernam, hierop, dat de Heeren met het toeſtaan van de Kerke der Kruisbroederen 't Verdrag van voldoening reeds te buiten gegaan waren. Voorts nam dit gezelſchap, het antwoord der Heeren opvattende als eene toeſtemming van hun verzoek, gang van 't Stadhuis naar de groote Kerk, daar, nog dien zelfden voormiddag, gepredikt werdt (z).

XXV. Dathenus ſcheldt den Prins van den predikſtoel.

Op deeze wyze, hieldt men de voldoeningen, die aan verſcheiden' Hollandſche en Zeeuwſche Steden verleend waren. Op deeze wyze, werdt ook de hervorming, in eenige geweſten, ingevoerd. Doch nergens was de baldaadigheid hooger geſteegen, dan te Gend. *Petrus Dathenus*, weleer een Mon-

(z) Boek XII. *Boek, bl.* 60 [999].

Monnik te Poperingen, die, reeds in 't jaar 1566, in Zeeland, gepredikt hadt (a); doch, ſedert, Leeraar der Hervormden te Gend geworden, en met den titel van Raadsheer van Hertoge Joan Kazimir, voorzien was, voer, ten deezen tyde, hevig uit van den predikſtoel, tegens 't heilloos punt der Gendſche Bevrediging, gelyk hy ſprak, waarby den Roomſchen vryheid van Godsdienſt werdt toegeſtaan. Hy noemde den Prins zelv', om het voorſtaan van dit punt, *eenen, die om God noch Godsdienſt gaf* (b). Hy kreeg veel volks aan zyne koorde, met naame zulken, die, over het vangen van Aarſchot en anderen, noch voor hunne veiligheid bekommerd waren. Imbize, den voornaamſten deezer roervinken, tot Voorſchepen, dat is, Hoofd der Wethouderen, gekooren zynde, meende men, dat het tyd was, om zig, door t omkeeren van den Godsdienſt, van 's volks gunſt en van eigen veiligheid te verzekeren. Men verjaagt de Geeſtelyken, men ſlaat de Kerkelyke goederen aan, en men verzekert zig, door Krygsvolk, van Ypere, gelyk men, te vooren, van Brugge gedaan hadt. Te Ypere, werden de wooningen des Biſſchops en eeniger Kanonniken geplonderd. Ook ving men 'er verſcheiden' Perſoonen. In de Steden Dendermonde, Oudenaarden, Aalſt en anderen, ſpeelden deeze luiden het zelfde ſpel, maatigende zig, voorts, het Regt der vier Leden van Vlaanderen aan, onder voorwend-

Filips III. 1578.

Imbize en de zynen verjaagen de Geeſtelykheid uit Gend, en veranderen den Godsdienſt gewelddiglyk, in verſcheiden' Plaatſen van Vlaanderen.

(a) Sentent. van Alva, *bl.* 66.
(b) Reyd II. *Boek*, *bl.* 18.

FILIPS III. 1578.

wendſel, dat het aan de gemeente vervallen was. Ook hielden zy de gemeene middelen in, die tot 's Lands algemeene ſchatkiſt behoorden, verkogten de geeſtelyke goederen en geplonderde Kerkſieraaden, en beſteedden 't geld, tot het aanwerven van Krygsvolk en 't verſterken van Gend. De Steden Antwerpen en Bruſſel, en de Heer van Aldegonde, van wege den Aartshertoge, den Prins, den Raad van Staate en de algemeene Staaten, kwamen hen, te vergeefs, vermaanen tot ruſt. Zy voeren voort, ſtommelden, alomme in Vlaanderen, de beelden ter Kerken uit, en ſleepten den roof naar Gend (*c*).

Oorſprong van de partyſchap der *Malcontenten* of Misnoegden.

De Staaten der Walſche Geweſten, die, by 't bewilligen in de Gendſche Bevrediging, bedongen hadden, dat zy zeven ſtemmen in de algemeene Staaten zouden inbrengen, te weeten voor Artois en Henegouwen ieder éene, voor Ryſſel, Douai en Orchies, éene te ſamen, en voor Doornik, het Doornikſche, Valenchyn en Mechelen ook ieder éene; nu beſpeurende, dat de Gendſche Vrede nergens minder gehouden werdt, dan te Gend, daar zy gemaakt was, ſloegen de handen in een, en hielden, insgelyks, de gemeene middelen in (*d*). De Vrouw van Steegers, Weduwe des Heeren van Glayon, verboodt, daarna, den Hervormden het prediken in haare Heerlykheid: 't welk den Gentenaaren vuur deedt vatten, die haar Huis overvielen en haar gevangen naar Gend ſleepten (*e*). Toen

(*c*) METEREN VIII. *Boek, f.* 142 *verſ.*
(*d*) METEREN VIII. *Boek, f.* 142 *verſ.*
(*e*) BOR XII. *Boek, bl.* 60 [999]

Toen grypen de Walſche regementen van Egmond, Capres, Bours, Heeze en Montigni, die, te vooren, by gebrek van betaaling, reeds, op 't punt van te muiten, geſtaan hadden, de wapenen op, rukken ten platten lande van Gend in, en loopen het deerlyk af. Men gaf den Walſchen Staaten, en hunnen benden, die onder 't opperbevel ſtonden van *Emmanuel van Lalaing, Heere van Montigni*, al ras, den naam van *Malcontenten* of Misnoegden, dien zy ook aan zig lieten leunen. Fel was de binnenlandſche kryg, die uit deezen tweeſpalt ontſtondt. De Misnoegden, meeſt door aandryven van Montigni, plonderden verſcheiden' ryke Vlaamſche Dorpen, en verſtrekten zig, te Meenen. De Gentenaars hielden zig doorgaans op, met het berooven van Kloosters en Kerken. Somtyds raakten partyen handgemeen, wanneer de Gentenaars, gemeenlyk, te kort ſchooten. De Aartshertog en de algemeene Staaten deeden hun beſt, om deezen brand te bluſſchen. Doch hunne poogingen waren vrugteloos. Elk bleef ſtaan, op het uiterſte van zynen eiſch. De Walſche Staaten vorderden, dat men den Roomſchen Godsdienſt herſtelde, Kerken en Klooſters opbouwde en verſierde, als te vooren, en de gevangen' Heeren los liet. De Gentenaars eiſchten, daarentegen, dat men hun Montigni ter ſtraffe overleverde, en den Hervormden Godsdienſt, alomme, in Nederland, oefenen liet, in welk geval, zy den Roomſchen ook vrye oefening zouden toeſtaan. Doch de gevangenen wildenze vaſt houFILIPS III. 1578.

Tweedragt tuſſchen hen en de Gentenaars.

FILIPS III. houden, tot dat de vrees voor uitheemsch ge-
1578. weld over zou zyn (*f*).

Op-schudding te Brussel.

Terwyl dit te Gend voorviel, ontstond 'er, te Brussel, ook merkelyke beweeging, ter oorzaake van den Godsdienst. De Heer van Champagnei, dien 't wee deedt, dat de Onroomschen zo veel veld wonnen in de Roomsche gewesten, zogt, in Oogstmaand, de Hollandsche Knegten onder Denys van den Tempel, en die van Bossu ter Stad uit te krygen, uit vreeze dat men, ook in Brussel, gelyk elders, met hulp derzelven, den Roomschen Godsdienst zou willen hinderen. De Prins wist egter deezen toeleg, ten Hove, behendiglyk om te stooten. Doch Champagnei bragt te wege, dat 'er, op den naam van de Geestelykheid, Adel, Wethouderschap en Gemeente, een smeekschrift aan den Aartshertoge opgesteld werdt, waarby men verzogt, dat de Onroomsche Godsdienst buiten Brussel blyven mogt. Men draagt dit smeekschrift, onder eenen grooten toeloop van volk, naar 't Raadhuis, en vergt der Wethouderschap, datze eenigen uit haar magtige, om het naar Antwerpen te brengen. Zy, verzet over zulk een voorslag, eischt tyd van beraad. De vertooners vallen aan 't dreigen, zeggende, *te weeten wat hun te doen stondt.* Zy en de Wet, ten Stadhuize afgetreeden, vinden 't volk te hoop geloopen, welk, ziende zyne Heeren ontsteld, vraagt, *wat 'er hapert?* Men toont hun 't verzoekschrift. 't Wordt gelezen, en, met tamelyke

(*f*) METEREN VIII. *Boek, f.* 142 *verſ.* 143 *verſ.*

yke aandagt, aangehoord. Onder andere edenen, waarmede het bekleed was, be- ielsde het deeze, *dat men, binnen Bruſſel, den toel der Landsheeren, geenen Godsdienſt, ſtrydig iet den hunnen, beboorde te dulden, zo min als ulks, te Parys, geleeden werdt.* Op dit woord an *Parys*, ſteeken ſommigen de ooren op; lie, den zin misvattende of willens ver- raaijende, elkanderen vraagen, *Hoe? Pa- ys? hier den laſterlyken en vervloekten moord van Parys na te ſpeelen? dat 's de meening niet.* Met loopen zy naar huis, om geweer. De oldaaten mengen 'er zig onder. Men roept, als uit eenen mond: *Zou hier de burger den burger, uit geloofsbaat, den hals afſnyden? zou men Bruſſel, gelyk Parys, tot een bloedbad maa- ken? nooit, nooit, verſtonden wy 't dus. Wy willen ons ſchikken, naar 't gene, by zyne Hoog- heid, den Raad van Staate, en de algemeene Staaten, beraamd zal worden.* En niemant zo koen, die hier tegen kikken, of hen uit den dut helpen durfde. De Wethouders, toen moed grypende, doen de inleveraars van 't ſmeekſchrift opzoeken, en in hegtenis nee- men. Champagnei, als deel hebbende aan 't bedryf der Heeren, die te Gend zaten, werdt derwaards gezonden. Eenigen ont- vlooden 't. Anderen werden, om hunne jongk- heid, verſchoond, en kort hierna geſlaakt (g); waarmede de beroerte volkomenlyk ge- ſtild was. Filips III. 1578.

Onder zo veele en geweldige beweegin- gen, werdt de handel met den Hertoge van Anjou De Her- tog van Anjou komt te

(g) Zie XII. *Boek*, *bl.* 52 [988].

FILIPS III. 1578.

Anjou vast voortgezet. Wy hebben te vooren gezien, dat hy volk hadt beginnen te verzamelen, op de grenzen van Henegouwen. Hier kreeg hy, eerlang, agtduizend Knegten en duizend Edelluiden, die op eigen' kosten te paarde gesteegen waren, byeen. Doch Don Jan zondt derwaards Octavio Gonzaga, met eenig voet- en paardevolk, die vierhonderd Fransschen, in 't Dorp Barlaimont, overvielen en verslogen. Eenigen bergden zig egter op 't Slot, daar zy veilig waren, alzo de Spaansschen geen grof geschut hadden (*h*). De Hertog, sedert, eene verdediging zyner onderneeming, in openbaaren druk, hebbende laaten uitgaan, waarin hy verklaarde, door de Nederlandsche Heeren, verzogt te zyn, om Nederland, eertyds een leen van Frankryk, te beschermen tegen de Spaansche dwinglandy, begaf zig, terstond hierop herwaards, en kwam, den twaalfden van Hooimaand, te Bergen in Henegouwen, aan, van waar hy eenige Heeren naar Antwerpen afzondt, om de voorwaarden te helpen beraamen, op welken hy de bescherming der Landen op zig neemen zou. Terwyl hy hier vertoefde, gelukte het den Fransschen, het Slot te Havrech te bemagtigen (*i*).

Bergen in Henegouwen aan.

XXVI. Staat van 't Spaansche en Staatsche Leger.

't Leger der algemeene Staaten, waarover onlangs *François de la Noue* tot Legermaarschalk en tot Veldheer de Graaf van Bossu aangesteld waren, was nog niet boven agtduizend Knegten en tweeduizend Ruiters sterk,

(*h*) HOOFT XIII. *Boek, bl.* 575.
(*i*) METEREN VIII. *Boek, f.* 139.

sterk, en hadt zig, hierom, begraaven by Mechelen, tusschen Rimenant en den Demer. Don Jan, die omtrent twaalfduizend Knegten en vierduizend Paarden byeen hadt, besloot dit Leger aan te vallen, eer het met de Hoogduitsche benden, die, onder Hertoge Joan Kazimir, onder weg waren, vereenigen kon. Farneze hadt dit egter ontraaden, doch was overstemd (*k*). Don Jan zet dan, den eenendertigsten van Hooimaand, te Aarschot, over den Demer, overvalt en verjaagt eene hinderlaag, toegesteld door Bossu, die zig, egter, binnen zyn voordeel hieldt. Don Jan zogt hem te tergen tot den stryd; doch hy bleef onbeweeglyk. Eindelyk, laat Don Jan *Alonso Martines de Leva*, met eene bende Spaansche Keurlingen, eenen aanval doen op het Regement Schotten van den Kolonel *John Norris*, en houdt 'er, een groot deel van den dag, schutgevaarte mede. Andere benden van wederzyde mengden zig ook in den stryd. Doch het kwam tot geen hoofdtreffen. Van wederzyde waren 'er eenige honderden gesneuveld, zo men eenigszins aan kan op de berigten, die men, by beiderlei schryvers, vindt. Don Jan dan, ziende hier niets uit te regten, keerde te rug, om zig wederom by Namen neder te slaan (*l*). Aarschot, welk hy bezet gelaaten hadt, werdt, op den zevenden van Oogstmaand, ingenomen, door de Staatschen, doch wederom verlaaten, na dat zy 't geplonderd had-

Filips III. 1578.

Gevegt by Rimenant.

(*k*) Strada *Dec.* I. *Libr.* X. *p.* 560.
(*l*) Strada *Dec.* I. *Libr.* X. *p.* 562 *& seqq.* Zie XII. Boek, bl. 51 [987], 59 [997].

FILIPS III. 1578.

hadden, waarna het, andermaal, door de Spaanſchen, overvallen, en, na 't moorden der weerlooze Ingezetenen, op nieuws, geruimd werdt (*m*).

Ontwerp van eene landing in Spanje, en tot aantasting der Zilvervloote.

Ten deezen tyde, werdt 'er, om den Spanjaarden, ook ter zee, afbreuk te doen, by de algemeene Staaten, overwoogen een voorſlag van eene landing op de zeekuſten van Spanje, of het aantaſten en bemagtigen der Spaanſche Zilvervloote. Willem van Blois van Treslong, Admiraal van Zeeland, was de voornaame aandryver van dit werk. Hy hadt zig ſterk gemaakt, eenige Steden en byzondere Perſoonen te zullen beweegen, tot het opregten eener maatſchappye, die agtentwintig ſchepen in zee brengen zou, het minſte van tagtig laſten, en elk voorzien met tagtig bootsgezellen, en twaalf yzeren gootelingen, ſchietende niet minder dan agt of tien ponden yzers: ook met oorlogs- en mondbehoeften, voor zes maanden, alles buiten koſten der Staaten; mids deezen daarby voegden zes wel geſtoffeerde Jagten, met twaalf- of vyftienhonderd Neêrlandſche ſoldaaten bemand, en dat zy 't opperbevel der Vloote gaven aan den Graave van Hohenlo, of een ander opperhoofd van gelyk aanzien. Doch de buit zou ten voordeele der reederen komen, mids de Krygsluiden 't regt der matroozen trokken, en de Overheid en Amptenaars ook, naar gebruik en behooren, erkend werden. De Prins hadt dit ontwerp den algemeenen Staaten voorgelegd, en, by derzelver goedvin-

(*m*) BOR XII. *Boek, bl.* 52 [988].

vinden, Treslong reeds voorzien van eenen laſtbrief, om tekening en inlaag te bevorderen. Doch de aanwaſſende inwendige oneenigheden deeden deezen glimpigen toeleg in rook verdwynen (*n*). FILIPS III. 1578.

De onderhandeling met den Hertoge van Anjou hadt der Koninginne van Engeland, reeds eenen geruimen tyd, in 't oog geſteken, en veroorzaakt, meent men, dat zy den Hertoge Joan Kazimir, die uit haar geld betaald werdt, laſt gegeven hadt, om tweeduizend ruiters en tweeduizend knegten meer te werven, dan zyne beſtelling inhieldt; op dat zy, in allen gevalle, magt genoeg in Nederland hebben zou, om meeſter van 't ſpel te blyven (*o*), als 'er iet mogt te deelen vallen. Ook deedt zy den Koning van Frankryk aanzeggen, dat zy zig verpligt zou agten, Filips byſtand te bieden, zo de Franſchen zig dagten meeſter te maaken van de Nederlanden. Doch de Koning antwoordde, „ dat hy reden hadt om van haar te den„ ken, 't gene zy hem durfde toeſchryven, „ en dat Anjous bedryf hem niet aanging." Ook ſcheen de Koningin dit, hierna, te gelooven, en, dat de Koning zynen Broeder begaan liet, op dat hy ten Hove meer ruſt hebben zou: waarop zy beſloot, de onderneeming des Hertogs te begunſtigen. Doch eer zy dus ver veranderde, hadt zy, door haare Gezanten in Nederland, den handel met Anjou zoeken om te ſtooten, dreigende haar geld te

Ongenoegen der Koninginne van Engeland, over den handel met Anjou.

(*n*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 56 [993].
(*o*) REYD II. *Boek*, *bl.* 19.

FILIPS III. 1578. te zullen inhouden; ja zig tegen de Staaten te zullen aankanten, zo zy zig met de Franſchen verbonden. De Staaten antwoordden, dat Anjou geſchaapen ſtondt eene andere party te kiezen, zo zy niet ſpoedig met hem ſlooten. De Engelſchen begeerden, hierop, dat men, vooraf, nog ten minſten eens, nader antwoord van de Koninginne afwagtte, welk, binnen agt of tien dagen, hier zyn kon. Doch de Walſche Staaten, bedugt dat de aankomſt van Hertoge Kazimir de Onroomſchen te zeer ſtyven, en tot verder agterdeel van den Roomſchen Godsdienſt ſtrekken mogt, bonden den handel met Anjous Gemagtigden, die ook dagelyks om afvaardiging aanhielden, zo ernſtig aan (*p*), dat men, met deezen, op den dertienden van Oogſtmaand, een verdrag ſloot, welk, op den twintigſten, te Bergen in Henegouwen, door den Hertoge, bekragtigd werdt, en op deezen zin uitkwam: „ Dat de Hertog zou uitgeroepen worden, voor *Beſchermer der Nederlandſche Vryheid.* Dat hy den Staaten, op zyne „ koſten, byſtaan zou, met tienduizend knegten en tweeduizend paarden, drie maanden „ lang, en zo de kryg dan nog niet geëindigd „ ware, alleenlyk met drieduizend Knegten „ en vyfhonderd Ruiters. Dat men zig zou „ tragten te verbinden met andere Mogendheden, vooral met den Koning van Navarre, de Koningin van Engeland en den Hertog Joan Kazimir. De Staaten zouden den „ Hertoge van Anjou, die geen' oorlog om „ ge-

Voorwaarden, op welken de Hertog van Anjou tot Beſchermer der Nederlandſche Vryheid aangenomen wordt.

(*p*) BOR XII. *Boek, bl.* 42 [974]. METEREN VIII. *Boek, bl.* 138 *verſ.*

„ geloofszaaken, noch tegen Engeland, mogt FILIPS III.
„ aanneemen, byſtaan, zo hy beſprongen 1578.
„ werdt, uitgenomen tegen 't Keizerryk, En-
„ geland, Schotland en hunne verdere bond-
„ genooten. De Hertog, in 't Leger zynde,
„ zou 't opperſt gezag in Krygszaaken hebben,
„ gezamenlyk met de Staaten, wier plaats
„ bekleed zou worden, door hunnen Veld-
„ heer, thans den Graave van Boſſu, die,
„ by afwezen zyner Hoogheid, zou gebie-
„ den. 't Beſtier der Landszaaken zou bly-
„ ven by de Staaten, den Aartshertog Mat-
„ thias, en den Raad van Staate. Zyne Hoog-
„ heid zou geene verbindteniſſen mogen aan-
„ gaan, buiten kennis en bewilliging der
„ Staaten; die zig ook niet, ten zynen na-
„ deele, zouden mogen verbinden. Zo men
„ geraaden vondt, van Landsheer te wiſſe-
„ len, zou men zynen Perſoon, voor alle
„ anderen, daar toe beroepen. Tot zyne
„ verzekering, zouden hem Quesnoi, Lan-
„ drechies en Bavais ingeruimd worden, en
„ zo hy Filippeville, Binch of Marienburg
„ bemagtigde, nog eene deezer ſteden, ter
„ zyner keure, in de plaatſe van Bavais. Ook
„ zou hem eigen blyven alles wat hy over de
„ Maaze veroverde, uitgenomen 't gene,
„ nu, of ſedert de Gendſche Vrede, veree-
„ nigd was met de Staaten: ook deeze Ste-
„ den van verzekering, ten ware men hēm
„ de koſten des krygs wederom goed deedt.
„ De plaatſen, die men, by verdrag, zon-
„ der dwang van wapenen, inkreeg, zou-
„ den, tuſſchen hem en de Staaten, half en
„ half, gedeeld worden. Voorts moeſt hy

FILIPS III. 1578. „ zig vyand verklaaren van Don Jan en deszelfs aanhang, niet dan geboören Franſchen „ herwaards brengen, ten ware op byzonder „ verzoek der Staaten, zyne Zwitſerſche Lyf„ wagt alleenlyk uitgenomen; zorg draagen, „ dat geene Franſche benden den vyand by„ ſtonden, goede krygstugt onderhouden, en, „ zo 't hier toe komen mogt, de Steden van „ verzekering wederom leveren in den ſtaat, „ waarin hyze ontvangen hadt, behalve wan„ neerze, door den vyand, bemagtigd wa„ ren (q)."

Hertog Joan Kazimir komt in de Nederlanden.

XXVII. Omtrent den tyd van het ſluiten deezer overeenkomſt, kwam het lang verwagtte Leger van Hertoge Joan Kazimir in de Nederlanden. De Hertog hadt, reeds in Zomermaand, eene verdediging van zyne onderneeming in 't licht gegeven, die hy alleen zeide te ſtrekken, om de Nederlanden tegen Don Jan te beſchermen. Hy was, over Keulen en Meurs, in 't Graafſchap Zutfen gekomen. Doch hier bleef hy leggen, afwagtende betaaling voor 't volk, dat hy, boven zyne beſtelling, geworven hadt, waartoe de Staaten geen middel hadden (r). Men bewoog hem, eindelyk, weg te ſpoeden, en zyn Leger vereenigde zig, den zesentwintigſten van Oogſtmaand, met dat van Boſſu, die nog omtrent Mechelen lag.

Zwaare laſten der Staaten.

Behalve de hulpbenden des Hertogs van Anjou, beſtondt nu de magt der Staaten, uit veertienduizend Ruiters en vyfendertigduizend

(q) BOR XII. *Boek*, *bl.* 43 [976].
(r) BOR XII. *Boek*, *bl.* 51 [987]. REYD II, *Boek*, *bl.* 19.

end Knegten, en overtrof dus verre die van Don Jan. Doch 't ontbrak hun aan geld, om zo veel volks te onderhouden. 't Leger alleen, behalve de bezettingen, koſtte, ter maand, negen tonnen ſchats, en daar verliepen 'er wel zes, dat men niet boven de vier tonnen inkreeg. Brabant werdt uitgenergeld, door zo veel krygsvolk. Vlaanderen en de Waalen verteerden elkanderen, en hielden, wederzyds, de gemeene middelen in. Holland en Zeeland begonden ſlegts een weinig op hun verhaal te komen. Gelderland, Friesland en Overyſſel hadden genoeg te doen met zig zelven. De overige geweſten waren of van klein vermogen, of in 's vyands geweld. De algemeene Staaten vonden zig, derhalve, in groote benaauwdheid. Boſſu ſchreef, midlerwyl, dat het volk aan 't muiten dreigde te ſlaan, zo 'er geen geld verſchaft wierdt. De Aartshertog, de Prins, de Raad van Staate drongen hierop insgelyks: doch verwierven meer niet dan eene maand agterſtallige ſoldye (*s*). Nogtans liet het volk zig toen handelen, en Boſſu toog, met tweeduizend Knegten en even zo veel Ruiters, naar Leuven, om kennis te neemen van de gelegenheid der Stede. De bezetting deedt eenen fellen uitval; doch werdt, door de Staatſchen, naar binnen te rug gedreeven. 't Beleg van Leuven werdt egter geſtaakt, om dat het omgelegen Land kaal gegeten was. Boſſu trok, derhalve, met het Leger, naar Walſch-Brabant, om zig te vereenigen met Anjou bemagtigt Binch

FILIPS III. 1578.

(*s*) Zie XII. *Boek*, *bl.* 59 [997].

FILIPS III. 1578. met Anjou, die, op den negenden van Herfstmaand, Don Jan den oorlog verklaard hebbende, Binch belegerde, welke Stad, op den zevenden van Wynmaand, aan hem overging. Ook kreeg hy, daarna, Maubeuge in, by verdrag. Doch Landrechies en Quesnoi weigerden Franſche bezetting te ontvangen. Te voeren, hadt Boſſu Nivelle, de Sloten van Sart, Genappe en eenige anderen bemagtigd, en zig, voorts, gewend naar Gembloux, om Don Jan uit te lokken tot eenen veldſlag. Doch deeze hieldt zig, op zyne beurt, binnen zyn voordeel (*t*).

en Maubeuge. Boſſu Nivelle en andere Plaatſen.

XXVIII. Het Spaanſche Leger leedt, ten deezen tyde, veel van de peſt en bloedloop. Don Jan zelf ging, ſedert eenigen tyd, aan eene ſleepende ziekte kwynen, die, zo wel als het deerlyk verloop zyner zaaken, hem, in de uiterſte mistrooſtigheid, hadt doen vervallen. Uit twee brieven, van hem onderſchept, blykt klaarlyk, dat men hem hadt zoeken zwart te maaken, by den Koning, die, ſchryft hy „ hem zo verlegen om geld liet, „ dat hy 't geene drie maanden zag uit te hou„ den, terwyl hem het Leger der weder„ ſpannigen, en dat der Franſchen ſterk „ drongen en benaauwden." Tot zyne droefgeeſtigheid, die ſchier wanhoop geleek, ſloeg, eerlang, eene peſtige koorts, die hem, op den eerſten van Wynmaand, uit het leeven rukte (*u*). Doch ſommigen willen, dat hy van vergif ſtierf, welk de Koning, zyne trouwver-

Don Jan ſterft in 't Leger.

(*t*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 59 [998].
(*u*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 64 [1004].

verdagt houdende, hem zou hebben doen ingeeven. Ook vindt men gewaagd van eenen voorslag des Prinsen van Oranje aan hem, betreffende de middelen, om zig van de oppermagt der Nederlanden te verzekeren: welken voorslag hy, noch omhelsd noch kwalyk genomen zou hebben (v). Hy stierf, in het Dorp Bonge, in een armelyk huisje; doch werdt, te Namen, met veel staatsie begraaven. 't Opperbewiud over 't Leger werdt, by voorraad, opgedraagen aan ALEXANDER FARNEZE, PRINS VAN PARMA, wien de Koning, eerlang, ook de Landvoogdy beval. Onder zyn beleid, welk dat van Don Jan, in kloekheid en voorzigtigheid, verre overtrof, leeden de Staaten veel afbreuks, en de zaaken der Spanjaarden herstelden zig spoediger, dan men zou hebben konnen verwagten. FILIPS III. 1578. De Prins van Parma volgt hem op in de Landvoogdye.

Midlerwyl, duurden de onlusten nog, tusschen de Waalen en de Gentenaars. De eersten hadden eenen aanslag op Kortryk in den zin; waarom men, te Gend, besloot, zig van deeze Stad te verzekeren. Doch Ryhove, wien men dit toevertrouwd hadt, wilde Gend niet verlaaten, voor hy Hessels en Visch, twee der gevangen' Heeren, hadt zien opknoopen. Hy hieldt Imbize en anderen voor, „ dat de vonnissen van Egmond en Hoorne, „ door Hessels, waren opgesteld, die 't zelfde „ lot den Prinse gedreigd hadt, en nog, dage„ lyks, by zynen gryzen baard, zwoer, dat hy „ Ryhove en Imbize, eerlang, aan de galg zou „ hel- Hessels en Visch te Gend opgehangen.

(v) REYD II. *Boek, bl.* 21.

FILIPS III. 1578.

stond, in dienst der Walsche misnoegden gaven. Voorts, zondt hy den Heer van B nivet naar Gend, om te bewerken, dat 't geschil met de misnoegden aan zyne spraak verbleeve: en toen deeze voorslag g nen ingang vondt, bestondt hy zyn gantsc heir af te danken, en keerde, onverwagt, rug naar Frankryk. De Staaten, by welke hy zyn vertrek hadt doen ontschuldigen, door den Heere van Pruneaux, die voorwende dat de Koning, zyn Broeder, hem t'huis ge booden hadt, deeden hem, een- en anderma verzoeken, de reis te willen schorsen, en b tuigden, door beleefde woorden en weldic beloften, zelfs van een beeld te willen o regten ter zyner eere, hoe zeer zy zig in he gehouden rekenden. Evenwel warenze, den tegenwoordigen verwarden toestand de dingen, niet rouwig om zyn vertrek. Oc hadden 't de Fransche soldaaten, by gebre van betaaling, op de grenzen, zo slegt aan gesteld, met plonderen en blaaken en alle lei moedwil, dat men zig, over 't afrukke deezer ongebonden' gasten, alomme verbit toonde (*b*).

gantsche heir af en keert naar Frankryk.

XXIX. De Prins van Oranje sluit een verdrag met de Gentenaars.

Doch eer de Hertog van Anjou nog ve trokken was, hadt men zig, met hulp de Engelsche Gezanten, die Kazimir in 't ongelu stelden, zeer bevlytigd, om de Gentenaa tot reden te brengen. Maar terwyl men t Gend handelde, rees 'er wederom een herv ge opstand in de Stad, die uitliep op het verd ja

(*b*) BOR XIII. *Book, bl.* 75 [10]. METEREN VIII. Boe *f.* 144.

gen van al wat 'er van Geeſtelyken nog o- Filips III.
gebleeven was, en 't verder plonderen en 1578.
rnielen van Kerkſieraaden en beelden. De
ins, dien ſommigen hielden de hand in zo
eſt een bedryf te hebben, trok, om zig van
eze kladde te zuiveren, naar de Stad, en
ot 'er, eindelyk, een verdrag, welk, op
n zeſtienden van Wintermaand, afgekon-
gd werdt, en, ten voornaamſten deele,
helsde „ dat de Geeſtelyken, uitgenomen
de vier bedelorden, wederom in 't bezit
hunner goederen herſteld, en de Kerken,
tuſſchen Hervormden en Roomſchgezin-
den, verdeeld zouden worden, mids de
laatſten geene openbaare ommegangen
hielden, noch 't Sakrament, ſtaatelyk, o-
ver ſtraat, droegen." De zaak der gevan-
:n' Heeren bleef egter nog onafgedaan, 't
elk den Prins op nieuws in den haat bragt,
de Roomſchen. Ook behaalde hy, met
t ſluiten van dit verdrag, kleinen dank by
ne Geloofsgenooten, dryvende deezen,
t hy den Roomſchen te veel toegegeven
dt (c).

Tuſſchen Groningen en de Ommelanden, XXX.
as, reeds in 't voorleeden jaar, een hevi- Twiſt
: twiſt ontſtaan, die, ten deezen tyde, werdt tuſſchen
gelegd. De Ommelanders dreeven, dat Gronin-
, der Stad het Verbond van den jaare 1482 gen en de
ettelyk opgezeid hebbende (d), wederom Omme-
yheid gekreegen hadden, om allerlei nee- landen.
igen te doen, 't welk hun, volgens dit Ver-
bond,

(c) Boe XIII. *Beek*, *bl.* 68 *enz.* [3 *enz.*]
(d) R. Fresinga Memor. *bl.* 36.

Filips III. 1578. bond, ongeoorlofd geweeſt was. De Groningers namen dit zo euvel, dat zy, wat laater, de Ommelander Gemagtigden verzekerden in derzelver Herberge, daar de Abt van Aduwart, een derzelven, eene ziekte haalde, van welke hy nimmer herſtelde. Voorts bragt de Stad te wege, door tuſſchenſpraak van den Heere van Ville, nu Graave van Rennenberg, welke titel hem van eenen Oom aanbeſtorven was, dat de algemeene Staaten verlof gaven, tot het ſlegten van de ſchans te Delfzyl, waaruit de Ommelanders zig anderzins zouden hebben konnen verdedigen. De zelfde Staaten zonden hunne Gemagtigden naar Groningen, om de geſchillen te vereffenen; doch zonder vrugt (*e*). In de Lente deezes jaars, hadt Barthold Entes, die, in 't voorleeden jaar, afgedankt was (*f*), op enkelen laſt eeniger Ommelander Heeren, twaalf vendelen Knegten aangenomen, om de gevangenen te verloſſen. Doch eer hy zig verſchanſen kon, vielen hem de Groningers op 't lyf, en dreeven hem naar 't Huis te Koeverden, waarin hy zig hoopte te bergen, en ontzet dagt af te wagten van *Wigbold van Euſum, Heere van Nyenoord.* Doch deeze kon de boeren niet beweegen, tot het opvatten der wapenen, gelyk hy gemeend hadt. Entes, 't Slot gevonden hebbende van alles onvoorzien, werdt, door zyn eigen volk, gedwongen, het zelve op te geeven, waarna hy, gevangen, naar Groningen gevoerd werdt (*g*). De gevan-

(*e*) Bor XI. *Boek, bl.* 313 *enz.* [910 *enz.*].
(*f*) Bor X. *Boek, bl.* 244 [814].
(*g*) R. Fresinga Memor. *bl.* 43.

vangen' Ommelanders kreegen, eerlang, verligting van hegtenis, en vryheid om door de Stad te mogen gaan; waarop eenigen, den zeventienden van Herfstmaand, ontsnapt waren. In Wynmaand, beraamde de Aartshertog, eindelyk, een verdrag by voorraad, volgens welk, men zig wederzyds van daadlykheid onthouden moest, tot op de uitspraak, ten langsten binnen twee jaaren, te doen, door Gemagtigden, uit den Raad van Staate, den geheimen, of den grooten Raad te Mechelen. Midlerwyl, zou de Stad in 't bezit treeden der geregtigheden, die zy, eertyds, inzonderheid voor 't jaar 1571, voorgaf, gehad te hebben. Eindelyk, moesten alle de gevangenen, zelfs Entes, geslaakt worden (*b*). Naar welk verdrag, partyen zig schikten (*i*). Filips III. 1578.

wordt, by voorraad, bygelegd.

XXXI. Moeite in Friesland.

In Friesland, stondt het ook hagchelyk, in de Lente deezes jaars. Het Hof weigerde hier Don Jan voor vyand te verklaaren: waarover Rennenberg den President en eenige leden in verzekering neemen deedt. Voorts, verkoos hy eenige nieuwe Raadsluiden, verstelde de Regeering in verscheiden' Steden, en bragt luiden in 't bewind, die hem scheenen den Vaderlande beter toegedaan te zyn. Ook deedt hy Cunerus Petri, Bisschop van Leeuwaarden, om zynen yver voor de Spaansche Regeeringe, vatten, en, kort daarna, in 't Klooster te Bergum, gyzelen; daar hem agthonderd guldens, tot zyn

(*b*) R. Fruytinga Memor. *bl.* 235 *enz.* Bor XII. *Boek*, *bl.* 31 *enz.* [260 *enz.*].
(*i*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 20 [19].

FILIPS III. 1578.

zyn onderhoud, werden toegelegd. Doch d Biſſchop, dien dit leeven verveelde, ontvloo het eerlang, en bragt het overſchot zyner d gen te Keulen door (*k*).

Rennenberg wordt Stadhouder van Overyſſel.

De vlyt des Graaven van Rennenberg i deezen oord werdt, wat laater, vergolden met het Stadhouderſchap van Overyſſel e Lingen, welk hem, voorheen, door de alge meene Staaten, opgedraagen was; doch nu, door de Staatſchgezinde Edelen en Droſten, verzorgd werdt (*l*). Hy vergoldt hun die dienſt, met het vernietigen van het Provinciaal Geregtshof, door den Koning, te Vo lenhove, opgeregt. Voorts poogde hy de Ste den Kampen en Deventer, die nog Hoog duitſche bezetting inhadden, te bemagtigen. Kampen, op welke Stad een heimelyke aanſlag, beſteeken door Hopman *Wolter Hegeman*, gemiſt was, werdt, in 't laatſt van Bloeimaand, belegerd, en, met hulp van Sonoi, die, met verſcheiden' benden, derwaards gekomen was, ingenomen, by verdrag, op den twintigſten van Hooimaand (*m*). Terſtond hierna, werdt Deventer berend, welke Stad, naar de wyze dier eeuwe, beter verſterkt was dan Kampen. Sonoi maakte zig, op den zesden van Oogſtmaand, meeſter van twee molenbergen, en viel toen aan 't delven van loopgraaven, tegen over de Brinkpoorte. De bezetting, de burgers mistrouwende, hadt hen, al voor het begin van 't beleg, ontwapend, en

Hy bemagtigt Kampen

en Deventer.

(*k*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 47 enz. BOR XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].

(*l*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 49.

(*m*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 63. BOR XII. *Boek*, *bl.* 35 [966]

en dwong hen nu, dagelyks, te werken aan de wallen. Op den twee-entwintigſten van Herfſtmaand, begon men de Stad te beſchieten. Hierop volgde, des anderendaags, een uitval der belegerden, die egter, met verlies, naar binnen, gedreeven werden. By deeze gelegenheid, liet zig de Dienaar van Jonker *Meilander*, buiten noód en uit enkele drift van trouwhertigheid, op 't lighaam van zynen geſneuvelden Heere, doorſtooten. 't Beleg werdt, ſedert, flaauwer voortgezet, doordien de Staaten van Holland Sonoi t'huis ontbooden; waarop Rennenberg de gantſche bezetting van Kampen voor Deventer komen liet. Ook kreeg hy, eerlang, meer verſterking van volk. In de Stad, begon het buskruid en de voorraad van mondbehoeften, ondertuſſchen, ſterk te minderen, waarvan de belegerden, op den agtſten van Wynmaand, Don Jan, van wiens dood zy nog geene kennis hadden, met brieven dagten te verwittigen. Rennenberg kreeg, uit Keulen, berigt van den inhoud deezer brieven, en wiſt 'er zig naar te ſchikken. Midlerwyl, was hy bedugt, voor eene verzameling van Hoogduitſche Knegten onder Schoonauwer, toen hy vernam, dat dezelven, door eenen hoop Staatſch volk, overvallen en geſlaagen waren. In de Stad, ſpeelden de ſoldaaten vaſt den meeſter, haalende de ſpyze en drank, met geweld, uit de huizen der burgeren. De Graaf, nu geen kommer meer hebbende voor ontzet, deedt de Stad, op nieuws, hevig beſchieten, op den elfden van Slagtmaand, en de twee volgende dagen; waarna zy, den veertienden, by

Filips III. 1578.

FILIPS III. 1578. by verdrag, overging. De bezetting bedon nog uittogt, met brandende lonten; doc toegeſlaagen' vendels: en moeſt belooven, i geene drie maanden, tegen de Staaten te zul len dienen. 't Staaten volk, welk, ſedert, it Deventer en in Kampen, gelegd werdt, maak te het zo grof, met knevelen en kwellen der burgerye, dat Rennenberg het, eerlang, wederom van daar vertrekken deedt, mids de Steden beloofden, Burgervendels op te regten: gelyk geſchiedde (*n*).

XXXII. Der Staaten volk betrekt de winterlegeringen.

't Groote Leger der Staaten, dat, mids de verdeeldheid der hoofden, weinig dienſt deedt, betrok, eerlang, de winterlegeringen. Van de Landzaaten werdt een gedeelte afgedankt. In 't optrekken, overmeeſterde Hohenlo 't Slot te Weerd, welk egter, vroegin

1579. Weerd gewonnen en wederom verlooren. Karpen en Helmond, door Parma, bemagtigd. Kazimir en zyn volk ruimen het Land.

't volgend voorjaar, den Prinſe van Parma wederom in handen viel: die, ten zelfden tyde, 't veld ruim hebbende, ook het Slot Karpen en de Stad Helmond bemagtigde (*o*). Hertog Kazimir was, midlerwyl, naar Engeland gereisd, daar hy zyn gedrag, zonder moeite, verdedigde, en met eere en ſchenkaadjen werdt opgehoopt (*p*). Te Vliſſingen, te rug gekeerd, op den veertienden van Sprokkelmaand, vernam hy, dat zyne ruiters, kort te vooren, met vrygeleide van Parma, dien zy, vergeefs, eenige maanden ſolds hadden zoeken af te dringen, ten lande uit, vertrokken wa-

(*n*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 65-234. BOR XII. *Boek*, *bl.* 62 [1001].

(*o*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 78 [17], 84 [26]. METEREN VIII. *Boek*, *f.* 148 *verſ.*

(*p*) LANGUET. Epiſt. *Libr.* I. [II.] *Ep.* CLXII. *p.* 774.

waren: waarop hy, insgelyks, naar Duitschland keerde, zonder Aartshertog, Prins of Staaten te begroeten (q). Parma was zeer in zynen schik, met den aftogt der Duitsche ruiteren (r). Ook waren 'er de Staaten, geenen kans ziende om dit volk te betaalen, niet rouwig om. Ondertusschen, hadden de Hoogduitschen, alomme ten platten lande, diepe voetstappen hunner roofgierigheid nagelaaten. Filips III. 1579.

De Gewesten van Artois, Henegouwen en Douai, misnoegd over het verdrag, door den Prinse van Oranje, onlangs, te Gend, geslooten, verbonden zig, onderling, te Atrecht, op den zesden van Louwmaand, om de Brusselsche Vereeniging, den Roomschen Godsdienst, 's Konings gehoorzaamheid, en de Gendsche Bevrediging te zullen handhaaven; en de Geloofs-Vrede te zullen weeren (s). Eenigen, met naame Valentyn van Pardieu, Heer van la Motte, die, onlangs, heimelyk, met den Koning, verzoend was (t), zogten hen verder en tot gelyke onderhandeling met zyne Majesteit te brengen. Doch hiertoe, kondenze zig, voorals nog, niet laaten beweegen (u). Sommigen willen, dat de Graaf van Bossu, ook geneigd geweest zou zyn, om in dit Verbond te treeden (v). Doch hy werdt 'er in verhinderd, door de dood, die hem, Artois, Henegouwen en Douai sluiten een afzonderlyk Verbond samen. Dood van den Graave van Bossu.

(q) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 75 [13], 90 [34]. Meteren VIII. *Boek*, *f.* 145.
(r) Strada *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 12, 26, 27.
(s) Hooft XIV. *Boek*, *bl.* 617.
(t) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 78 [17.]
(u) Hooft XIV. *Boek*, *bl.* 617.
(v) Strada *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 37.

PHILIPS III. 1579. hem, op den eenentwintigſten van Wintermaand des voorleeden jaars, overviel (*w*). De Spaanſchgezinden ſtrooiden uit, dat hy, door vergif, van kant geholpen was. Zelfs beſchuldigde de Spaanſche Gezant in Engeland den Prinſe van Oranje van deeze euveldaad (*x*). Doch hiervoor is zelfs de minſte ſchyn niet, als men aanmerkt, dat de Prins Boſſu, na zyn ontſlag uit de Hoornſche hegtenis, zeer begunſtigd hadt, hebbende zyne Doorluchtigheid zelfs, onlangs, te wege gebragt, dat die van Holland hem een jaargeld van vyfduizend ponden van veertig grooten toeleiden (*y*). Ondertuſſchen, gaf het Verbond der Waalen, welk, uit de Gendſche baldaadigheid, zynen oorſprong hadt, ter eener zyde, eenen nieuwen krak aan 't gezag der algemeene Staaten; terwyl het, aan den anderen kant, veel ſchynt te hebben toegebragt, tot het ſpoediger ſluiten der vermaarde UNIE VAN UTRECHT; die, nog in deeze zelfde maand, getroffen werdt, na dat 'er, reeds eenen geruimen tyd, over gehandeld was. Wy bereiden ons, om de gelegenheid van dit Verbond, den grondſlag van 't Gemeenebeſt der nu VEREENIGDE NEDERLANDEN, in het volgende Boek, te ontvouwen.

(*w*) BOR XIII. *Boek, bl.* 24 [25].
(*x*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 37.
(*y*) Reſol. Holl. 17, 24 *Sept.* 1578. *bl.* 22, 23.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Heimelyke en openbaare handeling, over de* Unie *of Vereeniging van Utrecht. Zy wordt geſlooten.* II. *Voorwaarden derzelve.* III. *Door welke Landſchappen, Steden en Perſoonen eerſt getekend. Oranje neemtze niet ſpoedig aan. Nieuwe eed van 't Krygsvolk.* IV. *De Malkontenten en Waalen begeeven zig aan 's Konings zyde. La Motte vyand verklaard.* V. *Maaſtricht belegerd en gewonnen, door Parma.* VI. *Dagvaart te Antwerpen. Vredehandeling te Keulen.* VII. *Beroerte te Amersfoort. Beeldenſtorm te Utrecht.* VIII. *Opſchudding te Antwerpen. Freſin gevat.* IX. *Beweegingen te Gend. Imbize wykt naar Duitſchland.* X. *Oproer te Mechelen. De Stad verzoent zig met Parma. Aanſlag op Bruſſel.* XI. *Beweeging te Brugge. Oranje wyſt het Stadhouderſchap van Vlaanderen van de hand. Omkeering van 's Hertogenboſch.* XII. *Beweeging te Bommel. Te Weesp.* XIII. *Bedryf van den Graave van Rennenberg, te Groningen en in Drente.* XIV. *Verwarde Staat van de zaaken der algemeene Staaten. Spraak van't afzwee-*

ren des Konings en van 't aanneemen van Anjou. XV. *Aanſlag op den Briele. Lalaing verzoent zig met Parma. De Waalen, insgelyks. Beeldenſtorm in Gelderland. Oranjes Vertoog aan de algemeene Staaten. Staat van oorloge.* XVI. *Vervolg der Keulſche Vredehandeling, die, vrugteloos, afgebroken wordt.* XVII. *Verſcheiden' Steden gewonnen en verlooren. La Noue gevangen. Mechelen geplonderd, door de Staatſchen.* XVIII. *Afval des Graaven van Rennenberg. Oranje komt in Holland. Vertrekt naar Kampen. Rennenberg maakt zig van Groningen meeſter. De Stad wordt belegerd.* XIX. *Oranje ſtelt orde in Overyſſel. Komt te Amſterdam. Keert naar Antwerpen. De Aartsbiſſchop van Utrecht ſterft.* XX. *Kerktwiſt te Woerden.* XXI. *Onluſt tuſſchen de Regeering en Predikanten van Leiden.* XXII. *Vervolg van 't Beleg van Groningen, dat, eindelyk, opgebroken wordt. Entes ſneuvelt. Oproer te Zwolle. Delfzyl verlooren. Koeverden insgelyks; doch herwonnen.* XXIII. *Slag op de Boertange. Koeverden en Oldenzeel bemagtigd, door Rennenberg.* XXIV. *De Hertogin van Parma komt herwaards, als Landvoogdes. Keert wederom naar Italie.* XXV. *Ban des Konings tegen den Prinſe van Oranje; die zig, meesterlyk, verdedigt. Oordeel der Vereenigde Staaten over den Ban.* XXVI. *Orde op de Vaart naar Spanje en Portugal.* XXVII. *Rennenberg belegert Steenwyk. Aanſlag van Parma op Hattum. Vollenhove gewonnen. 't Beleg van Steenwyk opgebroken.* XXVIII. *Oranje wordt Stadhouder van Friesland. Schanſen in de Ommelanden verlooren. Rennenberg ſterft.* XXIX.

Fran-

François Vendugo bekomt zyne ampten. XXX. *Haarlem ſtaat van de Voldoening af. Ook Amſterdam. Eerſte Plakaat tegen de Roomſchgezinden, in Holland.* XXXI. *Sinode te Middelburg. Kerktwiſt te Utrecht.* XXXII. *Staat der wederzydſche Legeren. Toeleg op Vliſſingen.* XXXIII. *Breda verraſt, door Parma. Eindhoven gewonnen en verlooren.* XXXIV. *Oranje koopt het Markgraafſchap van Veere en Vliſſingen.* XXXV. *Krygsbedryven in de Ommelanden.*

HEt treffen der Gendſche Bevrediging hadt de Nederlanden, op Luxemburg en de aangewonnen geweſten na, naauw verbonden aan elkanderen. Doch het Verdrag met Don Jan, en vooral het Verbond van Vereeniging, te vooren, door eenige Landſchappen, te Bruſſel, geſlooten (*a*), behelzende eene belofte, om den Roomſchen Godsdienſt te handhaaven, hadt deezen band, wederom, verbroken, of geknakt. Holland en Zeeland, daar de Hervorming nu alomme doorgedrongen was, hadden in dit Verbond niet konnen treeden. Ook hadt de Prins, al terſtond na de aankomſt van Don Jan, voorzien, dat de Gendſche Bevrediging geen ſtand zou konnen houden (*b*), en zig, hierom, van toen af, benaarſtigd, om de Holandſche en Zeeuwſche Steden, die zig nog afgezonderd hielden, nevens het Stigt van U-

FILIPS III. 1579.

I. Gelegenheid tot het opregten van het Verbond van Vereeniging te Utrecht.

(*a*) *Zie* XXVI. *Boek, bl.* 140.
(*b*) BOR X. *Boek, bl.* 195 [747].

Filips III. 1579.

Utrecht, aan zyne zyde over te brengen, zig, hierdoor, te ſterken, tegen de Nede landen, die met Don Jan zouden willen vereenkomen. Zelfs vindt men, by ſommigen vermeld, dat de Koningin van Engeland, om de party, die zig tegen Don Jan verklaard hadt, te ſtyven, al in 't begin des jaars 157 die van Gelderland, Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht geraaden hadt, zig, door een onderling verbond, te vereenigen: waarna zy zig van haaren byſtand verzekeren konden (c). Ook arbeidde Oranje, ten dien tyde reeds, heimelyk, aan deeze vereeniging (d); zig, om dezelve te bevorderen, in Gelderland, bedienende van Meeſter Jakob Muis, die dikwils derwaards trok; en van die van Bommel, welken reeds met Holland en Zeeland verbonden waren. In Friesland, werkte hy, voornaamlyk, door Popke Ufkens, *Karel Roorda* en *Duko Martena*. Meeſter *Floris* Thin, Advokaat 's Lands van Utrecht, en Meeſter *Floris van Heermaale* hielpen zyne oogmerken bevorderen, in 't Stigt. In Overyſſel, hadt de Prins ook zyne bewindsluiden. Holland en Zeeland waren van zelven genegen genoeg tot de vereeniging, alzo zy, daardoor, de vyandlyke wapenen te verder van hunnen bodem hielden, en hunne magt, te gelyk, zagen aanwaſſen. Doch de ſcheuring, tuſſchen Don Jan en de Staaten, en 't vertrek des Prinſen naar Brabant ſtremden deeze onderhandeling, voor eene poos. Ook ſcheen de

De Koningin van Engeland raadt 'er toe.

De Prins bewerkt het heimelyk.

De onderhandeling ſtaat ſtil.

(c) Languet. Epiſt. *Libr.* I. [II.] *Ep.* CVII. *p.* 374.
(d) Apol. *by* Hor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 92.

de verbindtenis, op het einde des jaars 1577 gemaakt, tuſſchen de Roomſche en Onroomſche Staaten, de geknakte Gendſche Bevreliging wederom te herſtellen in haare voorige kragt. Daarbenevens, zou het den Prinſe, zo lang hy, van wege de algemeene Staaten, in naam onder den Aartshertoge Mathias, zulk een uitſteekend bewind voerde over de Nederlanden in 't gemeen, gantſch kwalyk gevoegd hebben, een byzonder verbond te bewerken tuſſchen eenigen dier Nederlanden; welk, zou het Holland en Zeeland naar den zin zyn, gelyk wel behoorde, geene voordeelige voorwaarden zou konnen behelzen voor den Roomſchen Godsdienſt, dien de algemeene Staaten egter zogten te handhaaven, en dien de Prins, terwyl hy in Brabant was, niet zou hebben durven helpen verdrukken. Doch toen, in den zomer des jaars 1578, het ongenoegen, tuſſchen de Genenaars en de Waalen, aan 't ſmeulen, of reeds ontſteken was, bondt de Prins het werk de Vereeniging wederom aan. De gelegenheid om het zelve te vorderen was nu ook gunſtiger. De Hervorming was, in Gelderland, ingevoerd. Friesland, Groningerland, Drente en een groot deel van Overyſſel waren, door den Graave van Rennenberg, tot de zyde der algemeene Staaten, overgebragt. 't Stigt hadt zig, reeds lang te vooren, onder 's Prinſen gehoorzaamheid begeven. Nogtans vondt de Prins niet geraaden, het werk der Vereeniging, in perſoon, te dryven. Hy voorzag, dat het den Aartshertoge en den algemeenen Staaten kwalyk ſmaaken zou, zo het

Filips III. 1579.

Wordt wederom aangevangen.

Filips III. 1579. het ligbaam der Nederlanden, door het ſlu ten van een byzonder Verbond tuſſchen e nige leden, verzwakt werdt. Ook vreesde h dat men hem het verlaaten der Gendſch Bevrediging nageeven zou, aan welke hy a toos verklaard hadt, zig te willen houden

Graaf Jan van Naſſau werkt 'er in.

Hy bediende zig, hierom, van zynen Broeder, Graave Jan van Naſſau; die, toen nu de ſcheuring der Walſche geweſten openbaar geworden was, de Staaten van Holland en Zeeland, in Slagtmaand des gemelden jaars, te Gorinchem, beſchreef, daar hy hun, onder anderen, vermaande, tot het Verbond met Gelderland, Utrecht, Friesland en andere Landen, waarover zyne Doorlugtigheid hun, voorheen, zo ernſtelyk, geſchreeven hadt. Hy berigtte hun, te gelyk, dat de Gemagtigden deezer Geweſten, te Utrecht, beſchreeven waren, verzoekende de Staaten, dat zy ook eenigen uit hun derwaards wilden zenden. Na eenig beraad, werdt, hiertoe, door de Staaten, beſlooten.

Byeenkomſt te Utrecht.

De Heeren van Karniſſe, Muis, Kant en Oldenbarneveld, of twee hunner, in wier plaats egter, naderhand, anderen kwamen (*e*), werden gemagtigd, om naar Utrecht te reizen. Ook tradt men, nog te Gorinchem, met Gemagtigden der Gentenaaren, over 't Verbond van Vereeniging in onderhandeling (*f*). 't Ontwerp van het zelve, waarſchynlyk, gemaakt, door Graave Jan van Naſſau, of iemant van zynent wege (1), in Holland, Zeeland

(*e*) Reſol. Holl. 7 *January* 1579. *bl.* 3.
(*f*) Reſol. Holl. 18, 25 *Nov.* 1578. *bl.* 36, 41.

(1) Vermoedelyk, is het Utrechtſch Verbond opgeſteld,

n 't Stigt, onderzogt, en naderhand, Filips II. 1579.
le Gemagtigden uit deezen en nog twee
e geweſten, op het behaagen hunner
eren, goedgekeurd zynde; werdt, na 't De Ver-
imen van eenige zwaarigheden (*g*), op eeniging
lrie-entwintigſten van Louwmaand, te wordt
ht, vaſtgeſteld, en op den negenentwin- geſloo-
1, openlyk, van 't Raadhuis der Stede, ten.
ondigd (*h*).

II.

y zullen den inhoud van dit Verbond, Voor-
s regt verſtand, in 't vervolg deezer His- waarden
, dikwils te pas komen zal, hier omſtan- derzelve.
k en ſomtyds met de eigen' woorden in-
1. In de Inleiding, wordt gezeid „ dat die
an het *Vorſtendom Gelder en Graafſchap Zut-*
en, die van de Graafſchappen en Landen van
Holland, Zeeland, Utrecht en de Frieſſche Om-
nelanden tuſſchen de Eems en de Lauwers,
ezien hebbende, dat, ſedert de Gendſche
Bevrediging, de Spanjaards, met Don Jan
an Ooſtenryk, en anderen hunner hoof-
en, getragt hebben, de Nederlandſche
Geweſten te overheeren, en van een te
cheiden, tot derzelver uiterſte bederf;
raadzaam gevonden hebben, zig, nog nader
en byzonderer, met elkanderen, te verbin-
den. Dat zy egter, hiermede, niet voor-
hebben, de algemeene *Unie* of Vereeniging,
„ by

(*g*) Reſol. Holl. 18 *Jan.* 1579. *bl.* 5.
(*h*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 85 [26].

ld, door eenen der nieuwe Raden 's Hofs van Gel-
r, immers zeer waarſchynlyk, door eenen Gelderſch-
an, om dat men 'er verſcheiden' woorden in vindt,
e zuiver Gelderſch zyn, gelyk *bebeltelyk*, *bolden*, *ver-*
ngelt, voor *vergulde*, en diergelyken.

FILIPS III. 1579. „ by de gemelde Bevrediging, beraamd, te „ verlaaten; maar dezelve veeleer nog meer „ te ſterken, zig te bekwaamer tegen hunne „ vyanden te verdedigen, en verdere onder- „ linge verwydering te voorkomen. Dat, by „ de afgevaardigden der gemelde Landen, „ hiertoe, door de hunnen, volkomenlyk ge- „ magtigd, ten gemelden einde, zyn vaſtge- „ ſteld de volgende punten, *zonder* zig, *in* „ *allen gevalle*, *by deezen*, *te willen onttrekken* „ *van ofte uit den Heiligen Roomſchen Ryke.*

1. „ Dat de genoemde Landen zig, met „ elkanderen, verbinden en vereenigen, om, „ *ten eeuwige dage*, vereenigd te blyven, op „ gelyke wyze, *als of zy maar één Provincie* „ *waren*, zonder zig, door eenigerlei ver- „ bond of handeling, van wat natuur ook, „ van-een te laaten ſcheiden, *onverminderd nog-* „ *tans eene iegelyke Provincie*, en de byzondere „ *Steden*, *Leden en Ingezetenen* derzelven, hun- „ ne byzondere *Privilegien*, *Vryheden*, Voor- „ regten, *loffelyke en welherbragte* Gewoon- „ ten, *en alle andere Geregtigheden:* waarin zy „ elkanderen niet alleen niet hinderen, maar „ zelfs handhaaven en beſchermen zullen, des „ noods, *met lyf en goed.* Doch zullen de ge- „ ſchillen, die de Provincien, Steden of Le- „ den deezer Vereeniging, over de genoem- „ de *Geregtigheden*, met elkanderen hebben, „ of krygen mogten, moeten beſlegt wor- „ den by den gewoonlyken Regter, goede „ mannen of minnelyk verdrag, *zonder dat de* „ *andere Provincien*, *Steden* of *Leden*, zo lang „ partyen zig den Regter onderwerpen, zig „ daar mede zullen mogen moeijen, ten wa-

„ re

re zy mogten goedvinden, een verdrag te helpen bemiddelen. FILIPS III. 1579.

2. „ Dat de genoemde Landen, ingevolge van dit Verbond, elkanderen zullen moeten *byſtaan, met lyf, goed en bloed*, tegen alle geweld, hun, onder *den naam des Konings of van zynent wege*, aangedaan; 't zy ter oorzaake van de Gendſche Bevrediging, van 't opvatten der wapenen tegen Don Jan, van 't aanneemen des Aartshertogs Matthias tot Landvoogd, met al wat 'er uit gevolgd is, of zou mogen volgen; of zelfs onder ſchyn van den Roomſch-Katholyken Godsdienſt, met de wapenen, te willen herſtellen of invoeren, of ter zaake van eenige nieuwigheden, in de genoemde Landſchappen voorgevallen, ſedert den jaare 1558, of eindelyk, om dit Verbond van Vereeniging; evenveel, of dit geweld eenig Land, Staat, Stad of Lid in 't byzonder, of allen in 't gemeen wierdt aangedaan.

3. „ Dat de gemelde Provincien elkanderen ook zullen moeten byſtaan, tegen alle in- en uitheemſche Heeren, Landen of Steden, die haar eenig geweld, ongelyk of oorlog zouden mogen willen aandoen, mids dat deeze byſtand, *by de Generaliteit van deeze Unie*, bepaald worde, *met kennisſe en naar gelegenheid der zaake.*

4. „ Dat de Grens- en andere Steden, van welke Provincien die ook zyn mogen, des noods, by raade en op bevel deezer Vereenigde Provincien, zullen verſterkt worden, *ten koſte van de Steden; en van de Provin-*

„ *cien*,

FILIPS III. 1579.

„ *cien*, in welken zy *gelegen zyn*, mids de „ Generaliteit daartoe de helft draage. Wel„ verſtaande, dat, indien de genoemde Pro„ vincien geraaden mogten vinden, eenige „ *nieuwe ſterkten* in eenigen der gemelde Pro„ vincien te leggen, of de tegenwoordigen te „ veranderen of af te werpen, de koſten; hier„ toe vereiſcht, door de Provincien in 't ge„ meen, zullen moeten gedraagen worden.

5. „ Dat men, om de koſten, vereiſcht „ tot de beſcherming der Provincien, te vin„ den, op eenen eenpaarigen voet, van drie „ tot drie maanden, of op andere bekwaame „ tyden, binnen dezelve Provincien, open„ lyk, aan den meeſtbiedende zal verpagten, „ of doen *collecteeren* zekere *Impoſten op aller„ hande Wynen, Bieren, Gemaal, Zout, gouden, „ zilveren, zyden en wollen Lakenen, Hoornvee en „ bezaaide Landen, Slagtvee, Paarden, Oſſen*, „ die verkogt of vernuild worden, *goederen*; „ *ter Waage komende*, en alle zulke anderen, „ als men, naderhand, by gemeene bewilli„ ging, geraaden vinden zal. Ook zal men „ hiertoe beſteeden de inkomſten van 's Ko„ nings *Domeinen*, na aftrek van de laſten, op „ dezelven ſtaande.

6. „ Dat de genoemde *middelen*, by gemee„ nen raade, *verhoogd en verlaagd zullen worden*, „ naar vereiſch van zaaken, en alleenlyk ver„ ſtrekt tot *gemeene* beſcherming, en tot het „ gene de Generaliteit verder zal moeten draa„ gen, zonder tot iets anders te mogen *wor„ den bekeerd*.

7. „ Dat de Grensſteden en ook anderen, „ des noods, gehouden zullen zyn, te ont„ van-

„ vangen zodanige bezetting, als de Vereenigde Provincien, by raade van den Stadhouder der Provincie, daar de bezetting gelegd zal worden, goedvinden en haar belasten zullen: mids deeze bezetting, door de Vereenigde Provincien, betaald worde, en dat de *Kapiteinen en Soldaaten*, boven den algemeenen eed, ook eenen byzonderen eed doen aan de *Stad of Stede en Provincie*, waarin zy gelegd zullen worden: 't welk, ten dien einde, in derzelver *Artikelbrief zal worden geſteld*. Ook zal men zulk een' Krygstugt houden, onder de ſoldaaten, dat de Ingezetenen, *geeſtelyken* en *weereldlyken*, niet onredelyk bezwaard worden, noch eenigen overlaſt lyden zullen. De bezetting zal ook, niet meer dan de burgers en ingezetenen, van *Impoſten en Excynzen* vry zyn, en de Generaliteit zal den Ingezetenen *Logysgeld* verſtrekken, als tot hiertoe, in Holland, gebruiklyk geweeſt is. Filips III. 1579.

8. „ Dat, om, ten allen tyde, door 's Lands Ingezetenen, te konnen worden bygeſtaan, binnen eene maand na de tekening deezes, ten langſten, de Inwooners van elke Provincie, van agttien tot zeſtig jaaren oud, zullen worden opgetekend, op dat men, ter eerſter ſamenkomſte der Bondgenooten, hierop zou konnen beſluiten, zo als men, ter meeſter verzekerdheid der Vereenigde Landen, bevinden zal te behooren.

9. „ Dat men geen *Beſtand* of *Vrede* ſluiten, geenen *oorlog aanvaarden*, noch eenige *Impoſt* of *Contributie inſtellen* zal, *de Generaliteit*

Filips III. 1579. „ *liteit van deezen Verbande aangaande*, de
„ met gemeenen raad en bewilliging de
„ voornoemde Provincien. Doch in al
„ andere zaaken, 't beleid deezer Verbint
„ tenis en 't gene daar van afhangt betre
„ fende, zal men zig ſchikken, naar 't gen
„ by de meerderheid van de ſtemmen der
„ Provincien *geſlooten zal worden*; zullende
„ deeze ſtemmen worden ingezameld, zo is,
„ tot nog toe, ter Vergadering der alge-
„ meene Staaten, gebruikelyk geweeſt is: en
„ dit alleen, by voorraad, tot op eene na-
„ dere ſchikking der gezamenlyke Bondge-
„ nooten. Doch indien 't gebeurde, dat de
„ Provincien, in zaaken van Beſtand, Vre-
„ de, Oorlog of Belaſting, niet overeen kon-
„ den komen, zal het geſchil, *by proviſie*,
„ verbleeven worden, aan de Heeren Stad-
„ houders der gemelde Vereenigde Provin-
„ cien, *nu ten tyde wezende*, die het zelve
„ byleggen, of daar over, naar behooren,
„ uitſpraak zullen doen: zullende zy, in ge-
„ val zy elkanderen niet mogten konnen ver-
„ ſtaan, zulke onpartydige Byzitters of toe-
„ gevoegden mogen kiezen, als zy raadzaam
„ zullen oordeelen, en partyen gehouden
„ zyn, zig te voegen, naar 't gene, op ge-
„ melde wyze, zal zyn uitgeſproken.

10. „ Dat geenen der genoemde Provin-
„ cien, Steden of Leden derzelven, eenige
„ *Confoederatien of Verbonden met eenige nabuu-*
„ *rige Heeren of Landen zullen mogen maaken*,
„ buiten bewilliging der Bondgenooten.

11. „ Dat, zo eenige nabuurige Vorſten,
„ Heeren, Landen, of Steden *zig met de*
„ ge-

gemelde Provincien begeerden te vereeni- Filips III.
gen, en in deeze *Confoederatie* te treeden, 1579.
zy, daartoe, by gemeenen raade en bewilliging der Provincien, zullen mogen ontvangen worden.

12. „ Dat de Provincien, in 't ſtuk der Munte, en in den loop van 't geld, met elkanderen, zullen moeten overeenkomen, volgens de *Ordonnantien*, hierop, met den eerſten, te maaken: welken de eene, zonder de andere, niet zal mogen veranderen.

13. „ Dat Holland en Zeeland zig, in 't ſtuk van den Godsdienſt, *naar hun goeddunken*, zullen mogen gedraagen. Doch *de andere Provincien deezer Unie* zullen zig mogen ſchikken naar de Geloofsvrede, by den Aartshertoge Matthias en die van zynen Raade, by advis der algemeene Staaten, alreeds ontworpen: of daarin zulke orde ſtellen, als zy, tot behoudenis der *ruſt en welvaart* van elke *Provincie* of *Stad*, en tot handhaaving der geregtigheden van geeſtelyken en weereldlyken, dienſtig vinden zullen, zonder hierin, door eenige andere Provincie, eenigszins, gehinderd te mogen worden; mids nogtans elk vryheid van Godsdienſt behoude, en men niemant, ter oorzaake van den Godsdienſt, *agterhaale of onderzoeke*: gelyk reeds, by de Gendſche Bevrediging, vaſtgeſteld is." Over dit artikel, viel terſtond eenige zwaarigheid: ommigen verſtonden, dat men, by het zelve, verklaard hadt, niemant in 't Bondgenootſchap te willen ontvangen, dan die de Geloofsvrede, of ten minſten de twee Gods-

Filips III. 1579. dienſten, den Roomſch-Katholyken en den Hervormden, zou toelaaten: weshalve, tot nadere opheldering, op den eerſten van Sprokkelmaand, werdt vaſtgeſteld „ dat men „ niet voorhadt, eenige Provincien of Steden, „ die zig alleen aan den Roomſchen Gods„ dienſt wilden houden, en in welken, 't getal „ der Hervormden zo groot niet was, dat al„ daar, volgens de Geloofsvrede, den Her„ vormden Godsdienſt behoorde geoefend te „ worden, van het Bondgenootſchap uit te „ ſluiten; maar dezelven, in tegendeel, daarin „ te willen ontvangen; mids zy de punten van „ het zelve naarkwamen, en zig als *goede Pa„ triotten* gedroegen; zynde de meening niet, „ dat de *eene Provincie of Stad* zig 't bedryf „ van de andere, in 't ſtuk van den Godsdienſt, „ zal aantrekken.

14. „ Dat men, insgelyks volgens gemelde „ Bevrediging, allen Klooſterlingen en Gees„ telyken hunne goederen, in de Vereenigde „ Provincien gelegen, zal laaten volgen, mids „ de Klooſterlingen, die zig, uit hunne Kloos„ ters, gelegen, ten tyde des oorlogs tuſſchen „ Holland en Zeeland en de Spanjaarden, on„ der 't gebied deezer laatſten, begeven heb„ ben naar eene deezer twee Provincien, uit „ hunne Klooſters, onderhouden worden: ge„ lyk ook geſchieden zal, omtrent zulken, die „ zig, uit hunne Klooſters in Holland en Zee„ land, naar de andere Vereenigde Provincien „ begeven hebben.

15. „ Dat, die in eenige Klooſters deezer „ Vereenigde Landen zyn, of geweeſt zyn, en „ dezelven, ter zaake van den Godsdienſt,

„ of

, of om andere goede redenen, *begeeren te* Filips III.
, *verlaaten*, *of* reeds *verlaaten hebben*, uit de 1579.
, inkomſten dier Kloosteren, hun leeven
, lang, zullen onderhouden worden. Doch
, die zig hierna in eenig Klooſter begeeven,
, en het wederom verlaaten, zullen geen on-
, derhoud genieten; maar alleenlyk te rug
, neemen mogen, 't gene zy in 't Klooſter
, gebragt zullen hebben. Voorts, zullen de
, tegenwoordige en toekomende Klooſter-
, lingen vryheid van Godsdienſt en Kleeding
, hebben, mids zy hunnen Overſten, in alle
, andere zaaken, onderdaanig zyn." Tot nadere opheldering van het eerſte gedeelte van dit Artikel, waarby den geweezen Kloosterlingen onderhoud toegelegd wordt, werdt, op den eerſten van Sprokkelmaand, verklaard „ dat de Bondgenooten, bedugt, dat
„ zulke Klooſterlingen ligtelyk pleitgedin-
„ gen zouden mogen aanvangen, tot beko-
„ minge der nalaatenſchap, hun, van ou-
„ ders of vrienden, aanbeſtorven, of dat zy,
„ door giften of maakingen, hierna, oor-
„ zaak tot pleitgedingen zouden konnen gee-
„ ven, goedgevonden hebben, alle zulke
„ pleitgedingen, aangevangen of nog aan te
„ vangen, van nu af aan, op te ſchorten,
„ en *in ſtaate te houden*; tot dat, hierop, by
„ dezelve Bondgenooten en anderen, die zig
„ met hen zouden willen verbinden, ook by
„ de hooge Overheid, is 't nood, eene alge-
„ meene uitſpraak zal zyn geſchied.

16. „ Dat, of 't gebeurde, 't gene God
„ verhoede, dat 'er eenig geſchil ontſtondt
„ tuſſchen de Provincien, waarin men el-

Filips II. 1579. „ kanderen niet kon verſtaan, het zelve, zo
„ ver het eenige Provincie in 't byzonder
„ betreft, beſlift zal worden, door de andere
„ Provincien, of derzelver Gemagtigden:
„ en betreft het de Provincien in 't gemeen,
„ door de Stadhouders, gelyk in 't negende
„ Artikel beraamd is: zullende deezen par-
„ tyen *vergelyken* of *regt doen* moeten, binnen
„ eene maand of korter, na dat zy, daar-
„ toe, van de eene of de andere partye, ge-
„ roepen of verzogt zullen zyn: en zal men
„ zig, wederzyds, naar de uitſpraak, aldus
„ gedaan, moeten gedraagen, zonder zig,
„ daartegen, van eenigerhande middelen van
„ regten te mogen bedienen.

17. „ Dat de Provincien, Steden en Leden
„ derzelven zig wagten zullen van eenigen
„ uitheemſchen Heeren gelegenheid tot oorlo-
„ ge te geeven, en, ten dien einde, vreem-
„ delingen, zo wel als Ingezetenen, altoos
„ goed regt doen, waartoe de Provincie, die
„ hier omtrent in gebreke mogt blyven, door
„ de andere Provincien, zal mogen gehou-
„ den worden, overeenkomſtig met derzelver
„ voorregten, geregtigheden en loffelyke ge-
„ woonten.

18. „ Dat de eene Provincie of Stad, tot
„ bezwaaring van de anderen, geene Impoſten,
„ Convooigelden of andere laſten zal mogen
„ opſtellen, buiten gemeene bewilliging, noch
„ *eenige Bondgenooten hooger bezwaaren, dan*
„ *haare eigene Ingezetenen.*

19. „ Dat de Bondgenooten gehouden zul-
„ len zyn, binnen Utrecht te verſchynen,
„ op de beſchryving van zulken, die daar-

„ toe

toe gemagtigd zullen worden, op zulken dag, als hun zal aangeſchreeven worden, om te handelen, over opkomende zaaken; welken men, zo zy niet geheim behooren te blyven, ook in de Brieven van Beſchryvinge zal uitdrukken. Dat men, hier, by eenpaarige of by de meeſte ſtemmen, zal beſluiten, alware 't ook, dat eenigen niet verſcheenen, die nogtans gehouden zullen zyn, 't beſlootene naar te komen, ten ware de zaaken zeer gewigtig waren, en eenig vertrek konden gedoogen; wanneer men zulken, die niet verſcheenen zyn, andermaal zal beſchryven, op verbeurte hunner ſtemme, voor die reize. Doch dien 't niet gelegen zal komen te verſchynen, zal zyn gevoelen, ſchriftelyk, mogen overzenden, waarop, by 't vergaderen der ſtemmen, behoorlyk agt zal gegeven worden. FILIPS III. 1579.

20. „ Dat ieder der Bondgenooten de voorvallende zaaken, aan welker kennis zy oordeelen, dat den gemeenen Bondgenooten iets merkelyks gelegen is, zullen moeten bekend maaken aan hun, die tot „ de Beſchryving gemagtigd zullen zyn, om „ de andere Provincien daarop te konnen „ beſchryven.

21. „ Dat het uitleggen van duiſterheden, „ in dit Verbond, ſtaan zal aan de gemeene „ ſtemmen der Bondgenooten; die, verſchillende, hunne toevlugt zullen neemen tot de „ Heeren Stadhouders, op de wyze, boven „ vermeld.

FILIPS III. 1579.

22. „ Dat, zo men noodig oordeelen mogt, „ de Artikelen van dit Verbond, in eenige „ punten, *te vermeerderen of te veranderen*, „ het zelve zal moeten geſchieden, by gemeene „ raade en bewilliging der Bondgenooten, „ *en anders niet.*

23. „ De Provincien belooven alle de gemelde Artikelen te onderhouden en te doen „ onderhouden, verklaarende zy alles wat, „ daarmede ſtrydig, mogt worden gedaan, „ nietig en van onwaarde, onder verbindtenis van haarer en aller Ingezetenen Perſoonen en goederen, die zy allen Heeren „ en Geregten onderwerpen, beloovende „ zig niet te zullen behelpen, niet eenig „ verzet van Regte, hiermede niet overeenkomſtig.

24. „ De Heeren Stadhouders, die nu zyn „ of hierna zyn zullen, de Wethouders en „ Hoofdofficiers van de byzondere Provincien, „ Steden en Leden derzelven zullen dit Verbond ook moeten bezweeren.

25. „ Ook zal dit geſchieden moeten, door „ alle Schutteryen, Broederſchappen en Kollegien, die in eenige Steden of Vlekken „ deezer Vereeniging zyn.

26. „ Zullende van dit Verbond gemaakt „ worden Brieven in behoorlyke forme, die, „ door de Heeren Stadhouders, en door de „ Leden en Steden der Provincien, daartoe „ byzonderlyk by de anderen verzogt zynde, „ bezegeld, en door derzelver Sekretariſſen „ ondertekend zullen worden (*i*)."

Op

(*i*) Groot-Plakaatb. I. Deel, kol. 7.

Op den grondslag van dit Verbond, staat het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden gevestigd, in alles, wat de Landschappen in 't gemeen aangaat; waarom het noodig was, dat wy het, dus uitvoeriglyk, te boek stelden. Ten dage, als het geslooten werdt, waren 'er slegts Gemagtigden uit vyf gewesten tegenwoordig. Graaf Jan van Nassau tekende eerst, als Stadhouder van Gelder en Zutfen: toen onderschreeven vier Gemagtigden uit de Ridderschap dier twee gewesten, welken dag namen, tot den negenden van Sprokkelmaand, om de bewilliging der Baanderheeren en groote en kleine Steden over te brengen. Voorts tekenden de Gemagtigden van Holland, Zeeland (2), Utrecht en de Groninger Ommelanden, hebbende de Stad, waarschynlyk uit ongenoegen tegen de Ommelanden (k), geene Gemagtigden te Utrecht gezonden. 't Verbond der Vereeniging, daarna, ter Staatsvergaderinge van Holland, vertoond zynde, werdt, door de

FILIPS III. 1579. III. Zy wordt eerst door Gemagtigden uit vyf Landschappen en naderhand, door verscheiden anderen getekend.

(k) *Zie* R. FRESINGA Memor. in G. DUMBAR Anal. Tom. III. bl. 139.

(2) De Stad Middelburg nam egter 't Verbond van Vereeniging niet terstond aan. In Herfstmaand des jaars 1578, besloot de Wet deezer Stad in dit Verbond te zullen treeden, zo dra de Bondgenooten zouden verklaard hebben, dat zy, daardoor, niet zou begreepen worden benadeeld te zyn in haare Privilegien, waarop zy meende, dat, door die van Vlissingen en Veere, indragt gedaan was. *Register ten Raede van Middelb* van 11 Septemb. 29 Decemb. 1578. 10 Januar. 16 Febr. 1579. *en andere Acten.* Ook maakte Zeeland zelf, in 't eerst, nog zwaarigheid in eenige punten. *Instruct. voor de Gedeput.* in dato 10 Jan. 1579. *M. S.*

FILIPS III. 1579. de Edelen, Haarlem en Leiden, terſtond, goedgekeurd. De andere Steden wilden eerſt verſlag doen. Die van den Briele en den Lande van Voorne begeerden, by de Unie, aangemerkt en omſchreeven te worden, als eene Landſtreek op zig zelve, doch vereenigd met Holland en Zeeland. Rotterdam bewilligde in de Vereeniging tuſſchen Holland, Zeeland en Utrecht; doch niet in eene afzonderlyke Vereeniging met den Adel van Gelder en Zutfen (*l*). Midlerwyl, werdt, met het overig gedeelte deezer twee gewesten, gehandeld; aan welken men, op hun verzoek, toeſtondt „ dat zy Leden des Roomſchen Ryks zouden mogen blyven, gelyk „ zy, tot hiertoe, geweeſt waren; dat men, „ na 't verdryven der Spanjaarden en 't ſluiten der Vrede, alle ongewoone belaſtingen zou afſchaffen; dat Gelder en Zutfen, „ die twee ſtemmen ter Vergaderinge der „ Bondgenooten begeerden, ſtemmen zouden, gelyk zy plagten te doen, in de Vergadering der algemeene Staaten; dat de „ Stad Bommel en de Ampten van Tieler- en Bommelerwaard, Beeſt en Renoi wederom zouden gehegt worden aan Gelderland, waaraan zy plagten te behooren, „ mids Bommel bleeve by 't Regt der Gendſche Bevrediging, en onder 't bewind van „ den Prinſe van Oranje; benevens nog eenige andere punten (*m*)." 't Liep egter aan tot in Lentemaand, eer de Gemagtigden der

(*l*) Reſol. Holl. 13, 24 *Febr.* 1579. *bl.* 19, 27.
(*m*) Reſol. Holl. 27 *Febr.* 1579. *bl.* 30.

er Ridderſchap des Nieuwmeegſchen Kwartiers en der Stad Nieuwmegen, en de Gemagtigden der Ridderſchap en der groote en kleine Steden des Arnhemſchen Kwartiers; en tot in Grasmaand, eer die van Venlo 't Verbond onderſchreeven. Ook namen, in Septemaand, de Frieſche Steden, Leeuwaarden, Sneek en Franeker, en eenige Grietmans en Edelen 't Verbond aan. Verſcheiden' andere Frieſche Steden volgden niet, voor den eerſten van Zomermaand, hebbende de Geeſtelykheid, daar te Lande, zig hevig gekant tegen de Unie (*n*). De Graaf van Rennenberg, maakte, in 't eerſt, merkelyke zwaarigheid in 't aanneemen van het Verbond, beweerende hy, dat het, zonder kennis des Aartshertogs, geſlooten was, en ſtrekte, om zig te ſcheiden van de algemeene Staaten: doch hy liet zig, eerlang, overhaalen (*o*), neemende de Unie, eerſt met eenige uitzondering; doch daarna, eenvoudiglyk aan, op den elfden van Zomermaand. Hy tekende zig Stadhouder van Friesland, Overyſſel, Groningen en Ommelanden, Drente en Lingen; doch hadt, ondertuſſchen, niets minder voor, dan zig aan 't Utrechtſch Verbond te houden. Hy ſprak 'er, voor en na zyne tekening, altoos kwalyk van, onder zyne vertrouwde vrienden (*p*). Zelfs was hy, van Louwmaand af, of al eerder, in heimelyke onderhandeling geweeſt, om zig te

Filips III. 1579.

(*n*) Reſol. Holl. 27 *Maart* 1579. *bl.* 63.
(*o*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 88 [32].
(*p*) R. Fresinga Memor. *bl.* 152.

PHILIPS III. 1579. te verzoenen met den Koning (q); doch leedt nog wel een jaar, eer hy den Staaten openlyk afviel, gelyk wy, hierna, zien zullen. Met zyne ondertekening, werden egter de Stad Groningen en het Landſchap Overyſſel niet geagt begreepen te zyn in het Bondgenootſchap. Overyſſel weigerde het rondelyk, voorwendende, dat men het Land eerſt ontlaſten moeſt van Krygsvolk (r): welk men 'er, egter, nog eenen geruimen tyd, leggen liet, om dit geweſt dus te dringen, tot het aanvaarden der Vereeniging (s). Doch dit geſchiedde eerſt, op een zekere wyze, in de Lente des volgenden jaars; wanneer de Prins die van Overyſſel zweeren deedt, aan den Koning, als Hertog van Brabant, Graave van Holland en Heere van Overyſſel, aan de algemeene Staaten, zig, *in de Generaliteit of in de nadere Unie*, ſamen houdende, aan den Aartshertoge, aan den Prinſe, en aan de Staaten des Landſchaps (t). Groningen is, niet voor 't jaar 1594, in 't Utrechtſch Verbond getreden, gelyk wy, hierna, ſtaan te melden. Drente en Lingen hebben, meen ik, nimmer de Unie getekend: en Gend, Venlo, Ypere, Antwerpen, Breda, Brugge (u) en 't Land van de Vryen, alle welken, van tyd tot tyd, in 't Utrechtſch Verbond, eerſt in 't gemeen de *nadere Unie*, daarna blootelyk de *Unie* of Vereeniging genoemd, getreden

(q) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 3, 5.
(r) R. FRESINCA Memor. *bl.* 160 & *Not.* G. DUMBAR *ad lib.* I. *in* Anal. *Tom.* III. *p.* 562.
(s) REVII Daventr. *Libr.* V. *p.* 492.
(t) *Zie den* Eed *by* DUMBAR Anal. *Tom.* III. *p.* 591.
(u) Reſol. Holl. 14 *Nov.* 1579. *bl.* 280.

n zyn, hebben weinig of geen deel aan Filips III.
gemeene Regeeringe gehad. Men vindt, 1579.
t 's Hertogenbosch, in den zomer deezes
ars, gedreigd wordende met eene Belege-
ig, ook begeerde te treeden in de Utrechte
ne Vereeniging, op den voet van Antwer-
n, en hierom onderstand verzogt van de
ondgenooten. Ook is toen de Stad, door
e van Holland, voorzien van eenige man-
hap (v). Doch, dat zy ooit voor een Lid
er Unie gehouden zy, is my niet gebleeken.
Waarschynlyk, is ook het verzoek, waarvan
y spreeken, niet van Stads wege; maar al-
een door de Onroomschen aldaar geschied. Dit
al, hierna, klaarder blyken.

De Prins draalde eenigen tyd, eer hy de Unie aannam, om dezelfde redenen, die hem erhinderd hadden, dezelve, openlyk, te bewerken; en vooral, om dat de Aartshertog, in 't Verbond, niet gekend was, 't welk gelegenheid gegeven hadt, om den Prins te beschuldigen, dat hy zig algemeenen Landoogd dagt te doen maaken, in plaatse van den Aartshertog (w). Doch, eindelyk, verklaarde hy, by een byzonder Geschrift, te Antwerpen, op den derden van Bloeimaand, getekend, dat hy, tot hiertoe, hebbende, uitgesteld, te treeden in het Utrechtsch Verbond, om dat hy hoop hadt, de Nederlanden in 't gemeen tot dezelfde Vereeniging te zullen brengen; en nu hebbende verstaan, dat de Aartshertog en een goed deel der Nederlanden dit Verbond hadden goed-

Oranje begeeft zig niet terstond in de Unie, en waarom niet?

» ge-

(v) Resol. Holl. 4 *July* 1579. *bl.* 148.
(w) Resol. Holl. 27 *Maart*, 8 *May* 1579. *bl.* 63, 93.

FILIPS III. 1579. „ gekeurd, eindelyk, ook beſlooten hadt „ hetzelve aan te neemen, zig verzekerende „ houdende, dat de hoogheid en het gezag „ van den Aartshertoge, by het zelve, geenzins verkort was."

Dus kreeg het werk der Vereeniging zyn beſlag eenigszins. Men regtte, te Utrecht, eene Vergadering op, die magt kreeg, om op voorvallende zaaken te beſluiten, en, over gewigtigen, de Bondgenooten beſchryven moeſt, in gevolge van het negentiende Artikel der Vereeniging. Graaf Jan van Naſſau was, hier, het hoofd deezer Vereeniging, zo lang zyn Broeder afwezig was. Men hadt hem eenen Raad toegevoegd, van welken de Heer Boekholt, Droſt van Wageningen, en de Advokaat Buis Leden waren (x).

't Krygsvolk in Gelderland wordt, van nieuws, beëedigd.

De Vergadering der Vereenigde Landen, te Utrecht, beſteedde haare eerſte zorgen aan het van nieuws beëedigen der Krygsknegten in Gelderland, 't welk, niet dan na veel moeite, gelukte, willende verſcheiden' vendels geenen nieuwen eed doen, voor dat men hun betaald hadt. Zy lieten zig egter nog, met goede beloften en een deel hunner agterſtallige ſoldye, te vrede ſtellen (y).

IV. De Malkontenten hellen naar vereeniging met de Waalen.

Doch terwyl men dit in Gelderland uitvoerde, werdt rugtbaar, hoe de voornaamſte hoofden der Malkontenten of Misnoegden, te Bethune, byeen geweeſt waren, en een verbond gemaakt hadden, om zig, met hunne benden, te voegen by die van Artois, He-

(x) Reſol. Holl. 12 Febr. 1579. bl. 17.
(y) Bor XIII. Boek, bl. 90, 92 [34, 37].

Henegouwen en Douai, en elk tegen te ſtaan, die zig niet hieldt aan de Gendſche Bevrediging. De Burggraaf van Gend en de Heer van Kapres hadden zig, hiertoe, by ondertekening, verpligt, op den derden van Sprokkelmaand. De Heer van Montigni hadt ook beloofd te tekenen, zo la Motte zulks deedt, binnen zes dagen (z). De algemeene Staaten, de nadeelen voorziende, die, hieruit, te wagten waren, deeden eene bezending aan de Walſche Staaten, hen biddende, dat zy volharden wilden by de Gendſche Bevrediging. Doch deezen gaven voor antwoord, „ dat niet zy, maar veeleer anderen de Gend„ ſche Bevrediging geſchonden hadden: ver„ klaarende, wyders, by dezelve, te willen „ volharden: ook, dat zy zig, ongaarne, af„ zonderlyk zouden willen verdraagen met „ den Koning, die hen, daartoe, in ee„ nen minzaamen brief, genoodigd hadt; „ dat zy, veel liever, gezamenlyk wilden „ handelen, en hoopten, dat Parma, dien zy „ 't verzogt hadden, hiertoe zou willen ver„ ſtaan, van welke gelegenheid de andere „ Staaten zig, oordeeldenze, behoorden te „ bedienen, om een goed verdrag te treffen „ (a)." De algemeene Staaten ſchreeven, hierop „ dat de Gendſche Bevrediging, in ſommi„ ge punten, wel eenig geweld geleeden hadt; „ doch dat men dit der hevigheid des tyds, „ waarin 't onmogelyk was de weegſchaal „ altoos regt te houden, moeſt toeſchryven. „ Dat de grondſlag dier Bevrediging, de ee„ nig-

Filips III. 1579.

Handel der algemeene Staaten met die van Artois, Henegouwen en Douai.

(z) Boek XIII. *Boek*, bl. 91 [35].
(a) Boek XIII. *Boek*, bl. 93 [37].

FILIPS III. 1579.

„ nigheid der geweſten, desonaangezien, „ plaats behouden moeſt. Dat zy, hiertoe, „ wilden medewerken. Doch dat Parma, „ kennende den yver der Walſche Staaten „ voor 't Roomſche Geloof, zig van dien „ yver diende, om hen te doen wyken van „ de Gendſche Bevrediging, onder voor- „ wendſel van hen nader by dezelve te doen „ blyven. Dat zy niets meer verlangden dan „ 'eene algemeene Vrede, mids menze gunde „ aan alle de Nederlanden, zonder onder- „ ſcheid van Godsdienſt: alzo zy hunne „ broeders niet in den nood konden laaten; „ maar, gezamenlyk met hen, of vrede heb- „ ben, of oorloogen moeſten (*b*)." De Staaten van Artois ſcheenen wel meeſt geneigd tot eene afzonderlyke handeling met Parma. Die van Henegouwen gelieten zig, by de algemeene Vereeniging te willen volharden, zendende zelfs den algemeenen Staaten een Geſchrift toe, waarby zy verklaarden, goed en bloed te willen opzetten by 't handhaaven van 't bezwooren verbond (*c*). Doch zy waaiden haaſt met den wind, door welken, die van Artois gedreeven werden.

Die van Artois, Ryſſel, Douai en Orchies beſluiten met Parma te verdraagen.

't Hoofdpunt van 't geſchil, tuſſchen de algemeene Staaten en die der Walſche geweſten, was nu, of men zig met den Koning zou konnen verzoenen, zonder Geloofsvrede te bedingen. De laatſten hielden van ja, en dat men zig voldaan behoorde te houden, met het beveſtigen der Gendſche Bevrediging,

(*b*) BOR XIII. *Boek, bl.* 94 [38].
(*c*) BOR XIII. *Boek, bl.* 98 [44].

g, der Bruſſelſche Vereeniging en des ewigen Gebods. De eerſten dreeven, dat n, zonder Geloofsvrede, niet ſluiten kon. t Artois, ſtemden die van Ryſſel, Douai Orchies overeen, om, op den eerſtgemel- voet, met Parma te verdraagen, en zelfs heir op te regten, om 't uitheemſch ygsvolk ten Lande uit te dryven, indien n 't vertrek deszelfs, met gemoede, niet verwerven wiſt. Doch de algemeene Staa- , kennis van dit beſluit gekreegen heb- de, ontrieden 't uitvoeren van hetzelve, 't allerernſtigſt: den Walſchen Staaten, arentegen, vermaanende, hunne afgevaar- gden te zenden op de Vredehandeling, die, der 's Keizers bemiddeling, te Keulen, ndt gehouden te worden (*d*). Doch deeze ad vondt te minder ingang, na dat S. O- r zig, op den vyfden van Grasmaand, aan Motte overgegeven, en Montigni, Selles, eze en anderen, met het gantſche Leger Malkontenten, zig, door zyne bemid- ing, tot den Koning gevoegd hadden, be- gende, voornaamlyk, de handhaaving der ndſche Vrede, der Bruſſelſche Vereeniging des eeuwigen Gebods (*e*). Hier mede was ſcheuring begonnen. Ook maakte men, zelfden dage, 't was de zesde van Gras- and, eenen aanvang der vyandlykheden. Duinkerken lag eenig volk van la Motte, , op den negenden van Lentemaand, by Plakaat der algemeene Staaten, op 's Ko- nings

Filips III. 1579.

De Mal- kontenten gaan met hun Leger tot 's Ko- nings zyde over.

La Motte wordt vyand ver- klaard.

(*d*) Boek XIII. *Boek, bl.* 96, 97 [42, 43].
(*e*) Boek XIII. *Boek, bl.* 99 [46], 100 [48].

FILIPS III. 1579. nings naam uitgegeven, reeds voor een' m teling en verraader verklaard was (*f*). Heer van la Noue overviel dit volk, n tweeduizend knegten en zeshonderd ruite en verſloeg 'er omtrent tweehonderdenv tig van. Ook maakte hy, ſedert, zyn we van het beletten der ſtrooperyen, die Mo tigni en la Motte, ten platten lande, des den (*g*).

V. Parma dreigt Antwerpen, en belegert Maastricht.

Intuſſchen hadt zig Parma, met een de zyns Legers, op den tweeden van Lenti maand, vertoond voor Antwerpen, de Sta dreigende met een beleg. De voortogt zy ner benden, onder Octavio Gonzaga e *Jan Baptiſt del Monte*, overviel drieduizend Staatſchen, die ter Burgerhout verſchanſt la gen, en dreefze van daar, tot onder de we ten der Stad, daar een vinnig gevegt voor viel, in 't gezigt van den Aartshertoge en den Prinſe, die op de wallen ſtonden, om de veteiſchte bevelen te geeven (*b*). Maar Parma, die 't oog naar Antwerpen, de ge dagten naar elders gewend hadt, berende Maaſtricht, op den twaalfden. Te gelyk, ver maande hy den algemeenen Staaten, ſchrif telyk „ tot het herſtellen van den Room „ ſchen Godsdienſt en 's Konings gehoor „ zaamheid, als onder Keizer Karel, op wel „ ke voorwaarden, de Walſche gewesten en „ ook zy zig met den Koning zouden kon „ nen verzoenen (*i*)." Doch de Staaten toon den

(*f*) BOR XIII. *Boek, bl.* 99 [46].
(*g*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 47.
(*h*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 30. BOR XIII. *Boek, bl.* 92 [36].
(*i*) BOR XIII. *Boek, bl.* 100 [47].

i meer trek, om den Vredehandel te be- Filips III.
nen, door bemiddeling der Keizerlyke Ge- 1579.
gtigden.

De Heer van la Noue was Overſte van aſtricht, alwaar de bezetting ſlegts duid, de gantſche weerbaare manſchap niet l boven vierduizend man ſterk was: welgeringe magt hem bewoogen hadt, zig ten de veſting te houden, tot dat hy meer ks. byeen zou hebben: en toen hem dit, veel toevens, mids de oneenigheid der aten, eindelyk, gelukt was, vondt hy de gangen Stedewaards zo digt geſlooten, : 'er geen doorkomen aan was, waarom 't bewind der verweeringe *Melchior van vartſenburg* aanbevolen liet. Parma hadt ;, rondsom de Stad en voorſtad Wyk, ter gterzyde der Maaze, gelegerd, en kreeg nen toevoer uit Luikerland. De gordyn, by Bruſſelſche Poort, gehouden voor de akſte, werdt eerſt beſchooten. Doch toen muur geveld was, deedt zig, agter denven, een aarden wal voor, die, een en dermaal, vrugteloos, beſtormd werdt. Men ſchoot de Stad, daarna, aan den kant der oogterpoorte, nevens 't water, en na dat er twee tamelyke openingen gemaakt wan, viel men aan 't ſtormen, op den agten van Grasmaand. Doch de belegerden eerden zig zo dapperlyk, dat de aanvallers, et verlies, meent men, van wel tweeduind man, aftrekken moeſten. Parma zwigtegter niet, maar wierp, voor de Bruſſelhe Poorte, eene platte Kat op, van welke y, wel vyf weeken agtereen, op een rave-

De Stad wordt beſchooten, en beſtormd.

FILIPS III. 1579.

lyn der veſtinge deedt ſchieten. Hier vermeeſterde hy, eerlang, den bedekten weg, en zogt zig ook te ſterken, op een Eilandje, in de Maaze, voor de Stad: doch die van binnen verjaagden hem van daar met het grof geſchut. Parma ſchreef hun, op den derden van Zomermaand, dat het hoog tyd voor hun was, om te peinzen op een eerlyk verdrag, welk hy hun nu nog gunnen wilde; doch zy gaven zulk fier beſcheid, dat het ſchieten en ſtormen wederom aanging. 't Ravelyn werdt, eindelyk, veroverd. Omtrent deezen tyd, ſneuvelde de Heer van Hierges, aan een' kogel. Hy was de oudſte Zoon van den Graave van Barlaimont, die ook, kort te vooren, overleeden was (*k*); en zyn verlies werdt zeer betreurd van den Veldheer. Midlerwyl, deeden de Aartshertog en de Prins van Oranje hun beſt, om de Staaten te beweegen, tot het onderneemen van 't ontzet van Maaſtricht. Holland, welk bloot lag voor den vyand, als Maaſtricht in zyne handen viel, toonde zig gereed, en leverde geld, manſchap, mond- en krygsbehoeften, ten deezen einde (*l*). Doch de tweedragt onder de andere Bondgenooten, daar la Motte onder roeide, de nieuwe kryg, met welken de Waalen dreigden, en verſcheiden' andere toevallen (*m*) maakten, dat men, ter algemeene Staatsvergaderinge, tot geen beſluit kwam. Men hadt nu ſchier zyne eenigſte

Dood van den Heer van Hierges en van zynen Vader den Graave van Barlaimont.

Poogingen om Maaſtricht te ontzetten.

(*k*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 119.

(*l*) Reſol. Holl. 2, 9, 10, 12 *May*, 2, 30 *Juny* 1579. *bl.* 83, 88, 98, 105, 146.

(*m*) *Zie* Reſol. Holl. 8 *May* 1579. *bl.* 92.

: hoop geveſtigd op het treffen van een Be- Filips III.
ınd te Keulen, alwaar de Vredehandeling 1579.
gonnen was. Doch de Spanjaards hadden
geene ooren naar, zo men niet beloofde,
aaſtricht den Koning te zullen leveren, in-
en de Vrede niet voortging. De beleger-
n werden vaſt gehertigd met trooſtelyk
ıryven van den Aartshertoge en den Prin-
, die hun, onder anderen, by eenen Brief
n den vyfentwintigſten van Zomermaand,
ınen vyftien dagen, ontzet beloofden. Ook
ıs 't waar, dat de Graaf van Hohenlo ee-
; Krygsvolk byeen rukte. Doch Parma
eeg hiervan zo dra geene kondſchap, of hy
ſloot het uiterſte zyner kragten in 't werk
ſtellen, om de Stad te bemagtigen. Op Gewel-
n agtentwintigſten van Zomermaand, deedt dig ſtor-
, tot negen reizen agtereen, ſtorm loopen, men op
t, den gantſchen dag, en tot diep in den de Stad.
gt, duurde; doch, door de belegerden, met
bezweeken moed, afgekeerd werdt. Maar
den morgenſtond geviel het, dat de Stede-
gen, afgemat door veel arbeids en waakens,
et ziekelyke lighaamen, meeſt allen, op den
il, aan 't ſluimeren raakten. De Spanjaards Zy gaat
erkten 't, en boodſchapten 't Parma: die, over.
rſtond, bevel geeft, om den wal, in ſtilte,
beklimmen. 't Geſchiedt. De half of heel
ıimerende wagt wordt afgemaakt. De be-
immers, ingevolgd door 't grootſte deel
s Legers, ſtorten ter Stad in; daar, al wie
voordeedt, ontzield werdt. Nog weerde
en zig, tot vrouwen, en maagden, en jon-
ns toe, op de ſtraaten, uit de venſters,
n de daken, met ſteenen en ander tuig.

FILIPS III. 1579. Veelen vlooden ter poorte uit, naar de brug, van waar zy, by menigten, in 't water gedrongen werden. Anderen ſprongen, uit verwyfeldheid, in den ſtroom, waarin ſommige moeders, eerſt, uit deernis, haare kinders, toen, uit wanhoop, zig zelven geworpen hebben. Op den moord, volgde de plondering, en 't afperſen van hoog rantſoen, door yſſelyk pynigen. De Overſte Zwanſenburg was geſneuveld. Een Spanjaard, die den Prinſe van Oranje lang als Ingenieur gediend hadt, werdt, met ſpietſen, doorreegen. Doch Wyk ging over by verdrag, ter beede van eenige grooten (*n*). Sedert, lag de Stad lang woeſt, en bleef een neſt van ſoldaaten, die de ledige huizen afbraken en tot brandſtoffe bezigden (*o*). 't Spaanſche Leger hadt, ondertuſſchen, in dit langduurig beleg, zo veel geleeden, dat Parma, in eenen geruimen tyd, niets van gewigt onderneemen durfde. Zelfs ſtortte hy, zyn lighaam en zynen geeſt, met het doorzetten deezer belegeringe, het uiterſte gevergd hebbende, in eene zwaare ziekte, waarvan hy langzaam herſtelde (*p*).

Verdere wederzydſche Krygsbedryven.

Zyne benden hielden zig, na 't veroveren van Maaſtricht, meeſt omtrent Roermonde, alwaar zy, van tyd tot tyd, ſchutgevaarten hielden, met de Staatſche bezettingen van Gelder, Venlo en Wagtendonk. *Hopman Gouwenburg*, die in Venlo lag, hadt het ge

(*n*) BOR XIII. *Boek, bl.* 92 [36], 102 [51], 111 *enz.* [*enz.*] STRADA *Dec.* II. *Libr.* II. *p.* 59 *& ſeqq. Libr.* III. 114 *& ſeqq.*

(*o*) METEREN VIII. *Boek, f.* 154 *verſ.*

(*p*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 128.

k van, op den zevenden van Oogſtmaand, FILIPS III.
er Zwitſerſche vendels van Parma, by 1579.
eekhuizen, te verraſſen en te verſlaan.
och ten zelfden tyde, werdt Aalſt, en de
yheid Ronſe in Vlaanderen, overvallen en
plonderd, door de Malkontenten, die daar-
eenige Gendſche vendels uit Bazerode ver-
eeven, het Dorp, vervolgens, aan koolen
gende. La Motte overviel en beroofde, in
erſſtmaand, de Stad Hondſchooten: en dit
is 't voornaamſte, welk, behalve 't innee-
en van Maaſtricht, dit jaar, van de Spaan-
he zyde, verrigt werdt. Want de aanſlag van
lleines op Kortryk liep te niet, in Wynmaand,
iſt op de ſtond, als Meenen, thans de wa-
enplaats der misnoegden, door de Staatſchen
erraſt was. La Noue overmeeſterde, daar-
boven, Warwyk, in Slagtmaand, en ver-
eef de Waalen, uit Halewyn en verſcheiden'
idere Plaatſen (*q*).

De Vredehandeling te Keulen, waarvan VI.
y reeds in 't voorbygaan gewaagd hebben, Dagvaart
as, door den Keizer, in den aanvang dee- te Ant-
s jaars, voorgeſlaagen, en de Aartshertog werpen.
idt de algemeene Staaten, op deezen voor-
ag en op andere punten, tegen den twin-
gſten van Lentemaand, te Antwerpen, be-
hreeven. Hier viel veel twiſt, onder de
eden, over 't aanwerven van Krygsvolk,
ver de middelen, om het te onderhouden,
n over 't ontzetten van Maaſtricht. De Prins
oodt aan, den oorlog, drie maanden lang,
: willen voeren, mids men hem driehon-
derd-

(*q*) METEREN X. *Boek, f.* 161 *verſ.* 162.

Filips III. 1579.

derdentwintigduizend guldens ter maand verschafte, en terstond, daarenboven, vierhonderdzesendertigduizend, tot het ontzetten van Maastricht. Holland en Zeeland toonden zig gereed genoeg, om hiertoe te bewilligen (r), te gelyk egter verklaarende, dat zy de Brusselsche Vereeniging en het eeuwig Gebod, waarop de andere gewesten nog staan bleeven, van geener waarde hielden (s). Doch de anderen kwamen tot geen besluit. Wegens den Vredehandel, hadden die van Holland en Zeeland, in eene byzondere onderhandeling met den Prinse, begeerd, dat men, voor hun, vrye oefening van den Hervormden, met uitsluiting van den Roomschen Godsdienst, bedonge: ook, dat zy zig, na de dood zyner Doorlugtigheid, eenen anderen Stadhouder zouden mogen kiezen; doch de Prins vondt aanstootelyk van dit laatste gewag te maaken, en riedt hun, omtrent het eerste, zig te houden aan de Gendsche Bevrediging. Veele zaaken, op deeze Dagvaart gebragt, bleeven onafgedaan. Doch tot de Vredehandeling werdt beslooten (t), en de lastbrief voor de Staatsche Gemagtigden getekend, op den negenden van Grasmaand. Deezen waren Filips van Croi, Hertog van Aarschot, *Joan van der Linde*, Abt van S. Geertruids, *Fredrik van Yve*, Abt van Marolles, *Buccho van Aytta*, Proost van S. Baafs te Gend, *Gasper Schets*, Thesaurier van 's Konings Domeinen, *François van Oignies*, Heer

Inzigten van Holland en Zeeland op de Keulsche Vredehandeling.

Staatsche Gemagtigden op dezelve.

(r) Resol. Holl. 27, 29 *April* 1579. *bl.* 75, 76, 77.
(s) *Zie* Resol. Holl. 30 *April* 1579. *bl.* 79.
(t) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 100 *enz.* [48 *enz.*].

eer van Beaurepar; *Adolf van Meetkerke*, hildknaap, Adriaan van der Myle, Raad den Hove van Holland, *Bernard van Me-le*, Ridder, Heer van Rumen, *Adolf van or*, Heer van Kaldenbroek en *Aggeus van bada*, Doktor in de Regten. De Staaten n Holland zouden gaarne gezien hebben, t men Graaf Jan van Naſſau ook naar Keu-n hadt afgevaardigd (*u*): doch hiertoe ieen men, ter algemeene Staatsvergade-ige, niet te hebben konnen verſtaan. Ook eef Oignies, die 't met de Waalen, zyne ndsluiden, hieldt, agter. Merode en Al-da woonden, te Keulen. De overigen ver-heenen aldaar, in den aanvang van Bloei-aand. De Keizerlyke en Spaanſche Gezan-n, van welke laatſten, *Karel van Arragon*, *ertog van Terranova*, het hoofd was, wa-n 'er, reeds te vooren, aangekomen. Ook vondt zig te Keulen, de Pauſelyke Gezant, *n Baptiſta Caſtagna*, Biſſchop van Roſſan. e Keizerſchen ſloegen, uit eigen' bewee-ag, een Beſtand voor; doch dit haperde, n de Spaanſche zyde, mids men Maaſtricht arme eerſt in handen hebben wilde (*v*), lyk wy reeds hebben aangemerkt. Toen bbelde men, eenen geruimen tyd, over den ſtbrief der Staatſchen, daar de Spaanſchen eel op te zeggen wiſten. Hy ſprak alleen t den naam van den Aartshertoge Matthias van de Prelaaten, Edelen en Gemagtigden r Steden, te Antwerpen vergaderd, en ver-beel-

Filips III. 1579.

Aanvang der Onderhandelingen.

Kibbelaary over den laſtbrief der Staatſchen en 't zegel aan den zelven.

(*u*) Reſol. Holl. 30 *Maart* 1579. *bl.* 65.
(*v*) Boe XIII. *Boek*, *bl.* 103 [52]. *cap.*

FILIPS III. 1579. beeldende de Staaten. Doch Terranova be geerde, dat 'er de Landen in werden uitg drukt, met welken hy handelen zou. O beriſpte hy de nieuwigheid van 't zegel, t dat de laſtbrief zig gedroeg aan een berig ſchrift, welk men nog niet vertoond had De Staatſchen verklaarden zig gereed tot d laatſte: ook ontbooden zy eenen anderen laſtbrief, waarin de naamen van Brabant, Gelderland, Zutfen, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Doornik en het Doornikſche, U trecht, Mechelen, Friesland en Overyſſel ſtonden uitgedrukt (*w*). Wat het zegel betreft, de Gemagtigden van Holland ter algemeene Staatsvergaderinge noemden 't *groot* en *ongeſchikt*. Het vertoonde een' Leeuw, met een zwaard in den eenen en een' bondel pylen in den anderen poot. De Staaten deezes Landſchaps, verneemende, dat de algemeene Staaten zulk een' zegel gemaakt, en 'er den laſtbrief der Gezanten naar Keulen, voor 't eerſt, mede gezegeld hadden, toonden zig hierover te onvrede. Zy vreesden, naamlyk, dat men 't, in 't vervolg, ook bezigen zou, tot het zegelen van ſchuldbrieven, die, onder anderen, ten hunnen laſte komen zouden. Doch de algemeene Staaten verzekerden hen, door eene * ſchriftelyke ſchadeloosſtelling, die hun, op den zeventwintigſten van Grasmaand, verleend werdt (*x*). Te Keulen, vergden de middelaars den Staatſchen, de eerſte opening der pun-

Aanmerkingen van die van Holland op het zegel.

* *Akte van indemniteit.*

(*w*) HOOFT XV. *Boek*, *bl.* 642.
(*x*) Reſol. Holl. 8, 9, 12, 18 *May* 1579. *bl.* 92, 96, 100, 101.

inten van verzoeninge te doen. Zy deeden , begeerende , onder anderen „ voor elk geweſt , het voorregt , dat Brabant hadt, van zynen Heer te mogen verlaaten , als hy 's Lands vryheden verbrak : ook dat de Godsdienſt in den ſtaat bleeve , daar hy toen in was, en dat Matthias de Landvoogdy behieldt , en niemant , na zyn afſterven , daartoe gevorderd werdt, dan by bewilliging der Staaten." Doch de Spaanhen waren wel verre van het toeſtaan deer punten. Ook opperden de middelaars eeze vraag, *wie regter zyn zou, als 'er geſchil per 't krenken der vryheden viel? welk Ampt och de Staaten aan den Koning, noch de Koning an de Staaten zou konnen opdraagen.* De Staatchen kwamen dan , volgens hun tweede en ierſte Berigtſchrift , tot andere voorwaarn. Doch de middelaars hielden den hanel ſleepende, uitſchietende van eene byzonere overeenkomſt met den Prinſe van Oran- (y). Terranova leverde , insgelyks, zyne ierſte punten over (z), die de Staatſchen naanneemlyk vonden. Men bewoog hen, mze hunnen meeſteren toe te zenden , en af hoop van nog iets nader te zullen komen, o deezen zig rekkelyk toonden (a). Onertuſſchen , verliep de tyd van zes weeken, ien de Staatſchen , alleenlyk , tot handelen eſteeden mogten; doch zy kreegen, ſedert, ıſt, om voort te vaaren , zonder bepaaling an tyd , behoudende de Staaten , om den vyand

Filips III. 1579.

Eiſch der Staatſchen.

Die verworpen wordt.

De Staatſchen krygen nieuwen laſt.

(y) Apol. by Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 94.
(z) *Zie* dezelve by Tassis *Libr.* V. *p.* 358.
(a) Hooft XV. *Boek*, *bl.* 642.

FILIPS III. 1579. vyand in onzekerheid te houden, de magt aan zig, om hunne gezanten te rug te roepen, als zy 't zouden goedvinden. Deezen, ſedert, met de Keizerſchen, in geſprek getreden, over de punten der Spaanſche Gezanten, gaven te verſtaan, dat de Staaten, wederom, met den Hertoge van Anjou, handelden, en ligtelyk met hem ſluiten zouden, zo men, van 's Konings zyde, te ſtyf op zyn ſtuk ſtondt. De Keizerſchen ontwierpen toen zelf een Verdrag, welk den Staatſchen behandigd werdt. Doch 't beviel niet, om dat men 't in den grond hieldt overeen te komen, met de punten van Terranova (*b*). De Keizerſchen moeſten dan, op nieuws, aan 't werk, en leverden, op den agttienden van Hooimaand, een ander ontwerp in, welk, in 't voornaamſte, op deezen zin, uitliep:

De Keizerſchen ontwerpen de Vrede-punten;

„ Dat de Gendſche Bevrediging, de Bruſſelſche Vereeniging en het eeuwig Gebod
„ zouden vaſtgeſteld blyven: ook het handhaaven der voorregten, en 't vertrek van
„ 't uitheemſch Krygsvolk. Dat luiden van
„ eere, verlaaten zynde van Ampten, bezeten ten tyde van 't eeuwig Gebod, in
„ dezelven zouden herſteld worden. Dat men
„ de wederzydſche gevangenen zou ſlaaken:
„ ook den Graaf van Buuren, drie maanden
„ na dat de Prins, zyn Vader, voldaan zou
„ hebben aan 't byzonder verding, met hem
„ te maaken. 's Konings gezag zou ſtand
„ grypen, als ten tyde van Keizer Karel.
„ Tot de Landvoogdy zou hy ſtellen een'
„ Vorſt

(*b*) BOR XIII. *Boek, bl.* 107 [58.]

„ Vorst of Vorstin van zynen bloede, die 's Lands voorregten en dit verdrag zou bezweeren, en alle sterke Plaatsen ontvangen; over dezelven, stellende gebooren Nederlanders, die ook alleen hooge Ampten zouden mogen bekleeden, en den Koning en Staaten zweeren moeten. De Koningin van Engeland en de Hertog van Anjou zouden, in dit Verdrag, begreepen zyn. Omtrent den Godsdienst, zou men zig, in Holland, Zeeland en Bommel, schikken naar 't Gendsche Verdrag, mids men den Roomschgezinden aldaar de plaatsen wederom inruimde, die zy, ten tyde van dit Verdrag, inhadden: in de andere Landschappen, zou men alleen den Roomschen Godsdienst oefenen; doch de Onroomschen zouden aldaar vry mogen woonen, tot dat de Koning of zyn Stadhouder, by raade der Staaten, wettelyk beroepen, de Plakaaten nader zou hebben gemaatigd; mids zy zig van openlyke oefening en ergernis onthielden (c)." Filips III. 1579.

De Staatsche gezanten zonden dit ontwerp aan hunne meesters (3). Ook schreeven de Keizerschen en zelfs Terranova aan de algemeene en aan verscheiden' byzondere Staaten en Steden, hun raadende, dit ontwerp goed te keuren: waarvan zelfs de Staatsche gezanten niet vreemd waren. De meeste Land- Die den algemeenen en byzonderen Staaten worden aangepreezen.

(c) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 109 [60].

(3) Men vindt het, nevens de Brieven der Keizerschen en des Hertogs van Terranova, by Dumbar *Analect.* Tom. III. p. 566, 576, 578.

Filips III. 1579.

Landſchappen en Steden antwoordden, op dit ſchryven, dat zy zig gedroegen, tot het beſluit der algemeene Staaten. Overyſſel ſtemde ſommige punten toe, maakte zwarigheid in anderen; doch ſtondt zeer op vryheid van Godsdienſt voor de Hervormden (*d*). Friesland en de Ommelanden verwierpenze, geheellyk (*e*). 's Hertogenboſch ſchreef, dat men daar de ontworpen' punten aanneemlyk vondt: waarvan wy de reden wel haaſt zien zullen. Te Antwerpen wees menze van de hand. Die van de Augsburgſche belydenis aldaar, verdagt gemaakt, dat zyze nuttig en noodig hielden, toonden het tegendeel, in openbaaren druk. Voorts, werden de punten, alomme, in blaauwboekjes en burgergezelſchappen, of voor- of tegengeſproken. 't Gemeen, zwaar gedrukt door den laſt des krygs, mompelde, hier en daar, dat de Vrede tuſſchen de wederzydſche gezanten reeds getroffen was; doch dat het aan de baat- en ſtaatzugt der geenen, die toen 't bewind hadden, haperde, dat zy niet bekragtigd en afgekondigd werdt. Te Utrecht, onder anderen, hadt men hiervan den mond zo vol, dat de Wethouderſchap geraaden vondt, zulk ſnappen niet ſlegts te verbieden, maar in 't openbaar en bondiglyk te wederleggen (*f*).

Antwoord der algemeene Staaten

Ondertuſſchen, hadden de algemeene Staaten, in Oogſtmaand, geantwoord, op het ontwerp der Keizerſchen. 't Byzonderſte van hun ſchryven kwam hierop uit: „ Dat mén „ het

(*d*) *Zie* G. DUMBAR. *Anal. Tom.* III. *p.* 581.
(*e*) R. FRESINGA *Memor. bl.* 166.
(*f*) HOOFT XVI. *Boek. bl.* 670.

„ het eeuwig Gebod, welk die van Holland en Zeeland nimmer omhelsd hadden, ten onregte voegde by de Gendſche Bevrediging. Dat hieruit volgde, dat men de Gendſche Bevrediging niet ernſtelyk dagt te handhaaven. Dat men ook ontydig ſprak van het overleveren der ſterke Plaatſen, waartoe die in Holland en Zeeland, toen zy nog op zig zelven ſtonden, niet hadden konnen verſtaan. Kranke trooſt was 't, wyders, voor den Graave van Buuren, dat men zyne verloſſing uitſtelde, tot na 't voldoen aan een byzonder Verdrag, welk nog niet geſlooten was, en waartoe de Prins van Oranje ook niet zou konnen verſtaan. Dat men, by 't ontwerp, geene verzekering gaf aan de Koningin van Engeland, aan den Hertoge van Anjou, noch zelfs aan den Aartshertoge Matthias. Dat de Onroomſchen in de andere geweſten, by het zelve, ook veel meer benaauwd werden, dan by de Gendſche Bevrediging, die men, met woorden, beveſtigde, doch in der daad kragteloos ſcheen te willen maaken. 't Slot van alles was een verzoek aan de Keizerſchen, dat zy den Hertog van Terranova beweegen wilden, tot het opſtellen van voorwaarden, waarin 's Konings genade duidelyker te beſpeuren ware, en die, met regt, den naam van Vredepunten draagen mogten (g)." Filips III. 1579. op het Ontwerp der Keizerſchen.

Terwyl de Vredehandeling dus ſleepende werdt gehouden, werdt de kryg, behalve voor VII. Beroerte te Amersfoort.

(g) Hooft XVI. Boek, bl. 668.

FILIPS III. voor Maaſtricht, ſlaauwelyk, voortgez
1579. doch de inwendige beroerten duurden, by
dit gantſche jaar, aan verſcheiden' oord
In het voorjaar, was 't in 't Stigt te doen.
Stad Amersfoort nam geen genoegen in
voldoening, door den Prinſe, aan 't Lan
ſchap in 't gemeen, toegeſtaan; maar begeer
de, op zig zelve, met hem te handelen. Oo
wilde zy de Utrechtſche Vereeniging in
aanneemen. Zelfs hieldt zy de tollen in, d
van wege de Staaten geheeven werden. D
Staaten, vermoedende, dat men 'er 't oo
naar den vyand gewend hadt, zonden 'er twe
honderd knegten heenen, die men weigerd
te ontvangen. Toen werdt de gemeenſchap
met Amersfoort, in de nader Vereenigde Lan
den, verbooden. Men bewoog Gelderland
ter eener, en Amſterdam ter anderer zyde,
om der Stad toevoer te weigeren (*b*). Zelfs,
werden haare ingezetenen bekommerd en ge-
gyzeld, en de Eem, met een' uitlegger, ge-
ſlooten. 't Geſchil kwam, eerlang, voor den
Prinſe te Antwerpen, die, 't niet ziende by
te leggen met gemoede, Graave Jan, zy-
nen Broeder, laſt gaf, om de Stad, met de
wapenen, te dwingen. Hy kwam 'er dan voor,
met zeven ſtukken geſchuts, en eenige ver-
dels knegten, op den zevenden van Lente-
maand, en beſchoot de Utrechtſche poort.
Die van binnen, hierdoor verbaasd gemaakt,
lieten, ten derden dage daarna, de Naſſau-
ſche bezetting ter Stad in. Graaf Jan veran-
derde toen de Regeering, voerde de Geloofs-
vre

(*b*) *Zie ook* Reſol. Holl. 8 *Maart* 1579. *bl.* 430

vrede in, en ſchikte alles, naar 't welbehagen der Staaten van Utrecht (*i*). 't Liep ſlegts aan, tot op den negenden van Zomermaand, wanneer men de beelden aldaar uit de Kerken deedt neemen. Doch, des anderendaags, gebeurde het zelfde te Utrecht, met veel beweeging onder 't volk, en met uitleiding van een gedeelte der Roomſchgezinden. De Wethouderſchap ſloot, op den vyftienden, een verdrag tuſſchen de vyf Kerken, uit den naam der gemeene Geeſtelykheid, ter eener, en den Kolonel, Hopluiden en mindere officiers van wege de Burgerye en Onroomſchen, ter anderer zyde; waarby de Minderbroeders- S. Jakobs- S. Nikolaas- en Buurkerke den Onroomſchen toegevoegd werden, en voorts verklaard, dat men, in 't begeeven van ampten en gunſten, zo geeſtelyken als weereldlyken, geen opzigt neemen zou op 't geloove (*k*). Filips III. 1579. Beeldenſtorm te Utrecht.

Te Antwerpen, ontſtondt, op den agtentwintigſten van Bloeimaand, een gevaarlyke oproer, ter gelegenheid van eenen openbaaren ommegang, die, door de Roomſche Geeſtelykheid, verzeld van den Aartshertoge Matthias, gehouden werdt. 't Volk, hierdoor, getergd, raakt op de been, en laat zig, noch door ontzag voor den Aartshertoge, noch door den Prinſe van Oranje, die, op 't gerugt van onraad, te voorſchyn gekomen was, te vrede ſtellen, voor dat de Prieſters, Monniken en Kanonniken, die den omme- VIII. Oproer te Antwerpen.

(*i*) Boe XIII. *Boek*, *bl.* 92 [36].
(*k*) Boe XIII. *Boek*, *bl.* 116 [70].

FILIPS III. 1579. megang verzellen zouden, ten getale v honderdentwintig; ter Stad uit geleid w ren. De Prins was zo misnoegd over de ongeregeldheid, die de Spaanschgezind hem wyten durfden, dat hy, 's anderendaag in eene aanzienlyke Vergadering van We houderen en anderen, verklaarde, de Ampt die hy, over de Nederlanden in 't gemee en over Brabant in 't byzonder, bekleedde te willen nederleggen, en de Stad te wil verlaaten. Ook dreigden Matthias en de R den van Staate hun afscheid te neemen. Z lieten zig egter allen nog verbidden. D Prins hielp eene Keur beraamen, waar eenigen Geestelyken vergund werdt, in d Stad, weder te keeren. Zy werdt, op de twaalfden van Zomermaand, afgelezen. Te zelfden dage, werdt ook de nader Vereeni ging van Utrecht, in Antwerpen, verkon digd; te gelyk met eene Geloofsvrede, waar by den Onroomschen eenige meerdere ruim te werdt verleend (*l*). Omtrent deezen tyd, ontdekte men, dat *Karel van Gavere*, Heer van Fresin, te Antwerpen woonende, heimelyk verstand hieldt met eenige Henegouwer Edelen, welken hy beloofd hadt, de Koning, te Antwerpen, dienst te zullen doen. Hy werdt, terstond, gevat, en naar 't Slot te Breda gevoerd, daar hy, twee jaaren, opgeslooten bleef (*m*).

De Heer van Fresin wordt gevat.

IX. Bedryf van Imbi- Te Gend, te Oudenaarden, en te Dendermonde, hadt men, in Lentemaand, de Gees te

(*l*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 114 [67].
(*m*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 130 [89].

kheid, insgelyks, ter Stad uit gedreeven. Filips III. volgens, was men, ter eerstgemelder 1579. ıtse, uit zorge voor de Waalen, gevallen ze te 't verbeteren der Vestingwerken: waartoe Gend. ehonderdentagtigduizend guldens, eene ne somme naar de gelegenheid des werks, eed werdt. Imbize en zyn aanhang oomden niet de Kerkengoederen aan te n, te verkoopen, en den soldaaten ten te geeven. Zelfs deedt de Voorschepen e dingen op eigen gezag, en zonder zy- mptgenooten te kennen. Luiden ook, den Hervormden Godsdienst beleeden, den, alsze hem in den weg waren, ter l uit gezet. Hy maakte zelfs den Heere la Noue Gend te benaauwd, en noodte, door middel van eenige Ruiters, Heer van Bonnivet, Gezant des Her- van Anjou aan de algemeene Staaten, lyf, met zwemmen, door eenige graf- te bergen, op het Huis des Heeren van wenhoven, tusschen Gend en Denderde. Twee luiden, beschuldigd als Dongezinden, deedt hy, verraaderlyk, om even brengen, en loochende 't stuk niet, ı 't hem daarna verweeten werdt. Dierke geweldenaaryen vervreemdden de ioeden der zulken, die 't voorheen met ı eens geweest waren, zeer van den Voorpen. Men dagt hem dan, met goedvin- Men des Prinsen, op den gewoonlyken tyd, zoekt ontzetten van de Regeering. Men kreeg hem van ı aan 't huis van Ryhove, daar 't stuk de Redt uitgevoerd te worden. Doch een van geering izes vrienden kreeg 'er de lugt van, bragt te ont- zetten. 't Mis- lukt.

Filips III. 1579. het graauw op de been, en haalde den Voorſchepen uit Ryhoves wooning, daar hy zo goed als gevangen gehouden was. Ryhove verſchoonde zig met woorden, ſchuivende de ſchuld op twee anderen, die ontweeken waren. Maar Imbize, zyne zaaken wilder neemen willende, bragt, op den agtentwintigſten van Hooimaand, eenen grooten hoop Ruiteren en Knegten, in de Stad, verſtelde toen de Wet, buitens tyds, en maakte zig zelv', op nieuws, tot Voorſchepen; waarna hy 't Krygsvolk, wederom, vertrekken deedt. De redenen van zyn bedryf, welk hy verglimpte met yver voor den Hervormden Godsdienſt, gaf hy, ſedert, in openbaaren druk. Ook ſtrooiden die van zynen aanhang blaauwboekjes, waarin beweerd werdt, dat de komſt des Prinſen van Oranje, welke zy vreesden haaſt aanſtaande te zyn, ihans, om verſcheiden' redenen, ongeraaden was. Onder anderen, dreef men, dat de Prins de Regeering zou komen veranderen, om der Stad, daarna, haare vryheid te beneemen, en onder 't juk van 't Hof en van den Hertoge van Anjou te brengen: en werdt de Predikant Dathenus gehouden, de hand tot het opſtellen deezer Boekjes geleend te hebben. Egter bragt het Ryhove zo ver, dat men beſloot den Prins te ontvangen. Hy kwam 'er, in Oogſtmaand, verſtelde terſtond de Wet, Imbize ontſlaande, die, kort hierna, gevolgd van Dathenus, naar Duitſchland week, daar hy zig, aan 't Hof van den Hertoge Kazimir, eenen geruimen tyd, onthielde. Oranje ſtelde, voorts, orde op andere zaaken, die verward ſtonden. Men verſchilde

De Prins verſtelt de Wet te Gend.

Imbize wykt naar Duitſchland.

lde wederom, gelyk by 's Prinſen jongſte Filips III.
nſt in de Stad (*n*), over 't punt der gevan- 1579.
' Heeren, die allen, in Hooimaand, door
eleid eeniger burgeren, los geraakt wa-
Doch de meeſten, waaronder ook Cham-
nei, waren wederom betrapt, en de Prins
hen in de gevangenis (*o*). Terwyl hy nog
ſend was, liep hy groot gevaar van ver-
te worden door de Malkontenten, die,
duiſter, eenige Ruiters derwaards gezon-
hadden, welken, aan de poort, herber-
g komende verzoeken, op 't punt ſtonden
ingelaaten te worden. De Prins egter,
r eenigen, om verlof gevraagd, kreeg
aad vermoeden, en beval de poort digt te
den (*p*).

Dus ſpeelden de Onroomſchen den mees- X.
, te Antwerpen, te Gend, en elders in Op-
anderen. Maar de Roomſchgezinden ſchud-
kten 't, ten deezen tyde, even grof aan ding te
ere oorden. Te Mechelen, was, op den Mechelen.
ten van Zomermaand, geſchil gevallen
chen de burgery en bezetting, welke laat-
, op laſt van den Aartshertoge en den Prin-
ſedert, van daar, geligt werdt, mids de
d gyzelaars gaf, dat zy ander volk, tot
r en der Staaten genoegen, inneemen
. Doch de bezetting was naauwlyks ver-
kken, of de Provinciaal der Karmelieten,
eder *Pieter Lupus* of *Wolf*, ſloeg de hand
't burgerlyk bewind. De Geloofsvrede
rdt afgeſchaft: de Schout gevangen: ver-
ſchei-

(*n*) *Zie* XXVI. *Boek*, *bl.* 237.
(*o*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 116 [84] *enz.*
(*p*) METEREN X. *Boek*, *f.* 160 *verſ.*

FILIPS III. 1579.

ſcheiden' geweekenen het keeren ontzeid. De Aartshertog, de Prins en de Stad Antwerpen zonden gemagtigden naar Mechelen, die allen vaſtgehouden werden. De Stad maakte, eerlang, haaren zoen met Parma, door bemiddeling van Broeder Wolf, die, ſedert, te Mechelen, 't opperbewind hadt; en hier, zo wel als de Onroomſchen elders, de Kerkelyke goederen aantaſtte, en, zo 't heette, ten dienſte der Kerke, beſteedde. *Pontus van Noyelles, Heer van Bours*, door de Staaten, tot Overſte van Mechelen geſteld, waaide met den wind, die de Gemeente dreef; doch hadt 'er eer noch voordeel van. Parma, dien 't nog in den krop ſtak, dat hy 't Kaſteel van Antwerpen aan de Staatſche zyde overgebragt hadt, verliet hem van zyn Ampt, welk den Heere van Roſſignol werdt opgedragen (*q*).

De Stad verzoent zig met Parma.

Aanſlag van Filips van Egmond, om Bruſſel aan Parmas zyde over te brengen.

Ondertuſſchen hadt het ligten der bezetting uit Mechelen, waardoor 't verlies dier Stad veroorzaakt was, gelukkiglyk, gedient, tot behoudenis van Bruſſel. Filips van Egmond, oudſte Zoon van den onthalsden Graave, beſloot, ten deezen tyde, uit yver voor 't Roomſch geloof, of om dat hy de zaaken der Staaten voor onherſtelbaar verlooren hieldt, zynen zoen met Parma te maaken, en Bruſſel aan 's Konings zyde over te brengen. Hy woonde in deeze Stad, daar hy, onder de hand, veele vrienden gemaakt hadt: en, gebied voerende over eene bende paarden en een regement knegten, deedt hy de laat-

(*q*) Zie XIII. *Boek*, bl. 120 [76] enz.

laatſten, op den vierden van Zomermaand, 's morgens vroeg, door de Ruitery, te voo- ren, volgens gewoonte, op buit of kond- ſchap, zo men meende, uitgezonden, ter Stad in leiden. De burgers, die de poort digt wilden houden, werden overweldigd, en Egmond trok, in goede orde, naar de markt. Olivier van den Tempel, Overſte der Stad, bragt egter, in alleryl, de bezetting in 't geweer, maakte zig meeſter van 't Hof, en verdreef eenen hoop van Egmonds volk, gezonden om het te bemagtigen. Waſſende voorts in moed en manſchap, doet hy de toegangen naar de markt bezetten en ſtoppen. Eenigen van zyn volk, geholpen van de bur- gers, herwinnen de poort, waardoor, eerlang, de Mechelſche bezetting ingelaaten werdt. Egmond, nu geheel afgeſneeden van zyne vrienden in de Stad, ſtondt, den gantſchen dag, en den volgenden nagt, beklemd op de markt, daar hem de Burgers, met uitge- zogte ſmaadredenen, tergden, vraagende deezen, *of 't hem vergeten ware, dat zyn Va- der, op deez' plaats, 't hoofd verlooren hadt, en dat dit geval, des anderendaags, verjaarde?* Een ander, *of hy 't graf des onthoofden kwam be- zoeken?* daarby voegende, *graaf ſlegts twee of drie ſteenen op, gy zult 'er zyn bloed vinden.* Door welk ſmaalen, Egmond zo diep getrof- fen werdt, dat hem, zyns ondanks, de traa- nen uit de oogen ſprongen. Met den dag egter, ſloot men een verding, waarby hy vry- heid kreeg, om, met zyn volk, en de bur- gers, die hem volgen wilden, onbeſchadigd, ter

Filips III. 1579.

FILIPS III. 1579.

ter Stad uit te trekken. Dus liep deeze aanslag te niet. Egmond begaf zig, met omtrent veertienhonderd man, uit Bruſſel, maakte zig, in 't voortrekken, meeſter van Geertsbergen, en daarna, zig by de Malkontenten gevoegd hebbende, ook van Ninove, op den drie-en-twintigſten van Zomermaand (r).

XI. Beweeging te Brugge.

Des anderendaags, raakte Brugge in roere, daar de Roomſche geeſtelyken zig kanteden tegen het afkondigen der Utrechtſche Vereeniging. Zy werden gevolgd van de oude Wethouders, daar, en elders in Vlaanderen, *notabelen* of *aanzienlyken* genoemd, en van de grootſte Gilden. De Geeſtelykheid, dus geſtyfd, ſcherpt het volk in, dat men zig met Artois en Henegouwen behoorde te vereenigen, en 's Konings gunſt te herwinnen. De Regeering van 't Vrye valt haar toe. Men dringt de Wethouderſchap tot het aanſtellen van eenen Kolonel naar den zin der gemeente. *Jeronimus de Mol*, Heer van Waesmale, op den tweeden van Hooimaand, bekleed met deeze waardigheid, toonde, terſtond, dat hy, de magt in handen hebbende, zig van dezelve wiſt te bedienen. Hy ontſlaat de tegenwoordige Regenten en ſtelt Roomſchgezinden in de plaats. Des anderendaags, draaven zyne aanhangers naar 't Karmeliten-Klooſter, daar de Onroomſche Waalen toen predikten, en ſtellen 't 'er alles in roer. De bezetting, ſchoon reeds afgedankt door de Mol, komt in 't geweer. De Roomſchgezinde Burgery insgelyks. De leus der knegten

(r) BOEK XIII. *Boek*, bl. 113 [66].

was voor *Brugge en de Wet*, waardoor zy aanhangs kreegen, onder de burgers. De mſchen namen den Burgt in, en hielden Nethouders gevangen op 't Stadhuis. Het svolk verſchanſte zig, aan verſcheiden len. Ondertuſſchen, ſchikte men, van erzyde, om hulp naar buiten. De Staan n maakten den meeſten ſpoed. Agt ven- Schotten van Balfours Regement, leg- de te Turnhout, en honderdenvyftig den paſten, des anderendaags, vroeg , voor de Stad te zyn. De Ezelpoort, be- door een vendel knegten, werdt hun, ter- id, geopend. Zy ſtreeven naar binnen, en n de burgerwagt verſtuiven van de markt. l vlood, door een gat van den wal, en r 't water, tot aan den hals; doch werdt erhaald en vaſtgezet. De Walſche Pre- ant, *Jan Haring*, uit weêrwraak over den edwil, gepleegd ten zynen huize, daar men, ler anderen, zyne vrouw, met ſtooten en n, zeer mishandeld hadt; voerde, met rondas aan den hals, een deel Franſchen r Mols huis, dat leêg geplonderd werdt. ele Kerkelyken vlooden ter Stad uit; wel- Kerken; na 't herſtellen der ruſt bin- 1 Brugge, geſlooten bleeven, hoewel men de Roomſchgezinden niet verboodt, hun- 1 Godsdienſt, in ſtilte, te oefenen (*s*). De ins van Oranje, van Gend in de Stad ge- men, hadt hierop orde geſteld, en de ethoudertſchap op den gewoonlyken tyd, ver-

FILIPS III. 1579.

De Prins tot Stadhouder van Vlaande

(*s*) Boek XIII. *Boek, bl.* 220 [75].

FILIPS III. 1579. veranderd (*t*). Naderhand, zou hy, hier toe, geduurige magt gekreegen hebben, in dien hy, gelyk ſommigen ſchryven, ſeder ren, verkooren. Stadhouder van Vlaanderen geworden wa Men wil, naamlyk, dat hy, de begeerte o hem te beroepen tot deeze waardigheid, we ke hy, reeds meer dan eens, afgeweez hadt, door *Noël van Karon, Heer van Schonewal*, wederom hebbende doen opwakte ren, in Herfſtmaand, met dezelve vereer werdt (*u*). Doch ik vind, alleenlyk, da hy, verkooren tot Stadhouder, eerſt he goedvinden der Staaten van Holland e Zeeland, deswege, heeft ingenomen. De Hollandſche Edelen vonden 't geraaden, op 't behaagen zyner Doorlugtigheid, mids hy zig, jaarlyks, drie maanden in Holland onthielde, en een' Stedehouder onder zig ſtelde. Dordrecht en Haarlem gedroegen zig aan den Prinſe. Delft, Amſterdam, Gouda, Rotterdam en Briel bewilligden, mids de Prins Stadhouder bleeve van *Holland*, Zeeland, Friesland en Utrecht, en zig, by nood, en des verzogt zynde, naar *Holland* begave. Doch Leiden, Schiedam, Gorinchem, Edam en Schoonhoven vonden 't niet raadzaam, alzo zy oordeelden, dat de Prins genoeg belaſt was. De andere Steden verzogten, vooraf, de gedagten zyner Doorlugtigheid te mogen verſtaan (*v*). Zeeland oordeelde 'er omtrent zo over als Delft en de vier andere Steden (*w*). En de Prins zelf heeft, naderwyſt deeze waardigheid van de hand.

(*t*) METEREN X. *Boek, f.* 160 *verſ.*
(*u*) HOOFT XV. *Boek, bl.* 659.
(*v*) Reſol. Holl. 23 *Sept.* 1579. *bl.* 225.
(*w*) Notul. Zeel. 15 *Oct.* 1579. *M. S.*

hand, doen ſchryven, dat hem 't Stad- Filips III.
derſchap van Vlaanderen wel aangeboo- 1579.
was; doch dat hy 't nimmer hadt willen
aarden (x).

Doch mislukte het den Roomſchen Brug- Omkeering van 's Hertogenboſch.
te doen omſlaan; diergelyke ondernee-
g ſlaagde hun veel beter te 's Hertogen-
h. De Staaten hadden, om zig van dee-
Stad te verzekeren, behendiglyk bezetting
lezelve weeten te krygen, en 't bevel
over gegeven aan *Jan van Hoorne*, *Heere Boxtel*, die de Geloofsvrede deedt af-
digen; doch daarna, zig ziekelyk bevoe-
le, vertrok, en 't bewind liet aan zy-
Zoon, *Maximiliaan*, *Heer van Lokeren.*
't hierna, nodigde Parma, houdende de
omſchen aldaar de ſterkſten in getal te
, de Stad, door Brieven, om zig te ver-
igen met de Walſche geweſten. De On-
mſchen, bezeffende waar dit op uitloopen
, verzogten verſterking van bezetting,
h dit werdt afgeſlaagen. Op den eerſten
Hooimaand, hieldenze aan op het afkon-
n der Utrechtſche Vereeniging. Waar-
men meer niet deedt, dan dat men, door
en Stads dienaar, uitroepen liet, dat de
Leden der Stad die Vereeniging aanna-
. Doch dit zagen de Onroomſchen voor
ten aan: waarom zy te wege bragten,
het Utrechtſch Verbond, van punt tot
t, afgelezen werdt. Onder dit woelen,
ten Roomſchen en Onroomſchen, op de
kt, aan 't ſchieten op elkanderen met
ſcherp,

(x) Apolog. bl. 90.

Filips III. 1579. ſcherp, zonder dat men weet, wie hum eerſt geſchooten hebbe. Omtrent veer burgers lieten hier 't leeven: honderd twintig werden 'er gewond, eer zy zig ſtil en ſcheiden lieten. Daarna, drongen de C roomſchen wederom op meerder bezetin Ook beſloot men, eerlang, dat de Stad n vierhonderd knegten inneemen zou. Lo keren ontboodt terſtond twee Hollandſch vendels. Doch toen deezen voor de Poo kwamen, zogt de Wethouderſchap uitvlugten voorwendende, dat zy geene Hollandſch maar Duitſche knegten verwagt hadt. T gelyk, ſtrooideze onder 't volk, dat d Hollandſche vendels, uit ſlegt geſpuis va Kerkſchenders en vrybuiters, waren ſamen geraapt, en dat men, hen inneemende, de Spanjaard tot beleg zou tergen; daar men, zonder bezetting, niet voor te dugten hadt. Zo veel was 'er van, dat de twee vendels te rug moeſten. Toen ontzonk den Onroom ſchen de moed, en de meeſten weeken, met bewilliging der Wethouderſchap, ter Stad uit. Sedert ſtondt 's Hertogenboſch eene poo tuſſchen beide (y), en, in deezen tyd, ver klaarde de Stad zig voor de Vredepunten, door de Keizerſchen, te Keulen, beraamd, gelyk wy boven (z) zagen. In Herfſtmaand, zogt Hohenlo zig binnen 's Hertogenboſch te werpen. Doch men weigerde hem te ont vangen. Daarna benaauwde hy de Stad zeer, door het doorſteeken van den Demerſchen dyk

(y) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 119 [73].
(z) *Bl.* 284.

dyk en van den Maasdyk, by Lithpoijen. Doch hy kwam tot geen volslaagen beleg, by gebrek van voorraad, die, thans, by de Staaten, niet te vinden was (*a*). Naderhand koos de Stad, openlyk, de zyde van Parma. FILIPS III. 1579.

XII. Beweeging te Bommel, en te Weesp.

Te Bommel, maakten de Roomschen, omtrent deezen zelfden tyd, ook eenige beweeging. Doch *Filips*, *Heer van der Aa*, versterking van volk in de Stad hebbende weeten te krygen, herstelde de rust spoedig (*b*). In Holland zelf, ondernamen sommigen den Hervormden Godsdienst te stooren. Te Weesp, geschiedde dit, onder anderen, met kennis of door aandryven van eenigen uit de Regeeringe. Doch de Staaten van Holland schikten derwaards Willem Bardes, Burgemeester van Amsterdam, die zeven Persoonen uit de Vroedschap, en drie derzelven, nevens den Sekretaris en ouden Pastoor, ter Stad uit zetteede, behoudens goed en eer. 't Straffen der oproerigen liet hy aan den Schout en de Wethouderen. Doch, na 't herstellen der rust in de Stad, kreegen de ballingen verlof, om te rug te mogen keeren (*c*).

XIII. Handel van den Graave van Rennenberg, te Groningen

De onlust tusschen Groningen en de Ommelanden herleefde wederom, na 't sluiten der Utrechtsche Vereeniging. De Stad kweelde de Ommelander Edelen, door middel van de Koningklyke Kamer, die aldaar 't Regt bediende. Die van de nader Vereeniging schreeven,

(*a*) Resol. Holl. 13, 17 *Octob.* 1579. *bl.* 239, 245. BOR XIV. *Boek*, *bl.* 165 [138] *enz.*
(*b*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 120 [75].
(*c*) Resol. Holl. 23 *Jan.* 1580. *bl.* 9. BOR XIII. *Boek*, *bl.* 118 [86].

Filips III. 1579.

ven, al in 't begin van Sprokkelmaand, aan Rennenberg, dat hy middel zoeken moeſt, om zig van Groningen te verzekeren (*d*). Hy beſchreef de Stad, op eenen Landdag, te Visvliet; doch zy verſcheen niet. Zelfs gaf zy heimelyk laſt, om volk te werven. Rennenberg ſloeg zig, in Bloeimaand, neder aan de Noordweſtzyde der Stad, die geweigerd hadt, bezetting van hem in te neemen. Ook gaf hy laſt, om Appingadam en Delfzyl te ſterken. In 't begin van Zomermaand, deeden die van Groningen verſcheiden' uitvallen, op de Rennenbergſchen, die hun eenig volk afſloegen, en hen, eerlang, noodzaakten tot een Verdrag, welk op den elfden geſlooten werdt. Die van Groningen beloofden, by het zelve, den Aartshertoge, den Prinſe, den algemeenen Staaten en den Stadhouder Rennenberg gehoorzaam te zullen zyn. Ook zou men de geſchillen met de Ommelanden, in der minne, zoeken by te leggen, of anders 't Regt daarmede beworden laaten. Rennenberg, gyzelaars ontvangen hebbende, voor de onderhouding van 't Verdrag, kwam, op den vierentwintigſten van Zomermaand, in de Stad, verſtelde 'er de Regeering, en deedt 'er de Geloofsvrede verkondigen: waarna de S. Walburgs- en Minderbroeders Kerken den Hervormden werden ingeruimd. De Graaf trok, daarna, met zyn Regiment en drie Veldſtukjes, naar Drente, daar 't ook, eenigen tyd, vol beweeging geweeſt was. Hy deedt 'er haaſt alles

en in Drente.

(*d*) R. Fresinga Memor. *bl.* 160.

voor zig buigen: ook gaf hy bevel, tot sterken van Koeverden, dat wel begon-; doch, voor tegenwoordig, niet vol-t werdt. FILIPS III. 1579.

De Prins van Parma vaardigde, omtrent en tyd, *Joan Roorda*, Raadsheer in 't ergerigt te Spiers, naar Groningen af, de Stad te beweegen, tot het aanneemen Vredepunten, te Keulen, door de Kei-hen, ontworpen. Doch de Wethouders en hem gevangen (*e*). Terwyl hy zat, men eene nieuwe belasting op de ge-ne middelen in te voeren. Een deel der gerye, door eenige Spaanschgezinden ide gemaakt, raakte hierop, in Oogst-nd, aan 't hollen, streefde naar 't Stad-, eischende, dat men de voorgeslaagen depunten, die hen van deeze lasten be-len zouden, aanname, en Roorda op voeten stelde. Doch de Staatschgezin-, insgelyks, te hoop geloopen, jaagden enigte van voor 't Stadhuis. Sommigen den ter Stad uit. Anderen werden ge-nen. Roorda, geleverd aan Rennenberg, langer dan een jaar op 't Slot te Stave-: naderhand, nog eenige maanden, op de zen te Loevestein en te Woerden: toen eene poos te Rammekens: tot dat hy, lelyk, los raakte (*f*). Beweeging in Groningen, ter oorzaake der Keulsche Vredepunten.

Stondt, wyders, ten deezen tyde, zo ver-d met de gemeene zaaken, dat de Prins Gemagtigden der Vereenigde Nederlanden, XIV. Verwarde toestand van de zaa-

(*e*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 164.
(*f*) Resol. Holl. 27 *Nov.* 1581. *bl.* 591. BOR XIII. *Boek*, 18 [87] *vaz.*

Filips III. 1579. ken der algemeene Staaten.

den, te Utrecht, op den zevenden van Oogstmaand, door den Heere van Aldegonde, deedt voorhouden „ hoe de Aartshertog „ Matthias, onlangs, by wanbetaaling zyner wedde, genoodzaakt geweest was, „ zyn hof te sluiten, en zyne huishouding „ op te breeken (g):" waarop hun te bedenken gegeven werdt „ wat het inhebben, en „ hoe zeer 't hem en den Keizer in den krop „ steeken zou, zo men hem uit armoede „ vertrekken liet." Men schikte, hierop, eenige Gemagtigden naar Gend, daar de Prins zig toen nog onthieldt, om nader met hem te handelen, over 't beleid der zaaken van staat en oorloge: en men begreep toen, uit hem, dat hy zeer gesteld was op het aanbinden van den handel met Anjou. Ook verklaarde hy, eerlang, in openbaaren druk, dat de Nederlanden eenen Vorst behoefden, die de Regeering in persoon kon waarneemen, 't welk der Koninginne van Engeland niet gelegen kwam. Sterk hadt men, ingelyks, deezen gantschen zomer, gesproken van een Huwelyk tusschen Anjou en de Koninginne: waaruit sommigen veel heils voor de Nederlanden wisten te spellen. De algemeene Staaten zelven zonden een wydluftig Vertoog aan die van Holland, strekkende om hen te beweegen tot het aanneemen van Anjou voor Beschermer der Nederlanden, met volkomen gezag over zaaken van Regt en Regeeringe, zo wel als van oorloge; mardien zy meenden, dat men hem zulke voorwaar-

Men spreekt van het afzweeren vah Filips en het aanneemen vand en Hertoge van Anjou.

(g) *Zie ook* Resol. Holl. 8 *May* 1579. *bl.* 92.

rden zou konnen doen bezweeren, dat 's ds vryheid niet verkort werdt; waarvoor ook minder te dugten was, alzo de Slo- alomme, om verre lagen, en in de Steden le orde en wagt gehouden werdt. Uit dit yven ſproot, ten deezen tyde, veel ge- ts in Holland, over 't verſtooten van Fi- Ook werdt 'er, in Oogſtmaand, ter Dag- t in den Haage, van gehandeld. De E- n toonden 'er zig genegen toe. Doch de ſte Steden en Zeeland hadden toen nog i herts genoeg, tot het doen van deezen (*b*). Zelfs wrogten de redenen der al- eene Staaten zo veel niet, dat men, hier, het aanneemen van Anjou, beſluiten kon. Edelen en meeſte Steden ſtemden ronde, dat zulks ongeraaden ware. Die van Briele en Alkmaar ſtelden 't ſtuk ter be- idenheid van den Prinſe. Hoorn en Schie- verklaarden, dat men met den Hertoge konnen handelen, wanneer de Keulſche lehandeling niet ſlaagde. Die van Zee- wilden zig niet uiten, voor dat zy wis- , tot wat einde, men Anjou herwaards igen zou (*i*). Ook is 't ten hoogſten rſchynlyk, en 't zal uit het gevolg nog er blyken, dat de Prins van Oranje niet rgehad heeft, het bewind, welk hy, tot toe, in Holland en Zeeland, gevoerd hadt, den Hertoge van Anjou af te ſtaan; waar- de voornaamſte Steden en de Edelen nderheid wel onderregt geweeſt zullen zyn.

Filips III. 1579.

Gedag- ten der Hollan- deren en Zeeuwen over 't een en 't ander.

(*b*) Reſol. Holl. 11 *July*, 18, 24 *Aug.* 1579. *bl.* 160, 187, 197.
(*i*) Reſol. Holl. 16 *June* 1579. *bl.* 121.

FILIPS III. 1579. zyn. De handel met Anjou werdt dan nog eenen geruimen tyd ſleepende gehouden. Ook werdt, mids de verſchillende begrippen der Landſchappen, op verſcheiden' andere punten, voorgedraagen door den Prinſe, vooreerſt, geen beſluit genomen (*k*).

XV. Aanſlag op den Briele.

De Heer van la Motte ontwierp, omtrent deezen tyd, eenen aanſlag op den Briele, die kwalyk ſlaagde. In Oogſtmaand, ontboodt hy by zig, te Grevelingen, eenen Scheepshopman uit den Briele, *Jan Simonszoon* genoemd, die de reis aannam, met kennis van den Prinſe, en zig, in ſchyn, bepraaten liet, om de Stad te verraaden. Hy troonde la Motte tweehonderd Kroonen af, welken hy voorgaf te moeten beſteeden, om den Hopman der bezetting en eenige anderen te winnen. Eindelyk bragt hy 't zo ver, dat la Motte eene tamelyke Vloot, toegeruſt met Prinſenvlaggen, naar den Briele afzondt: doch zy verviel byna geheel in de magt van eenige Hollandſche ſchepen, die 'er op paſten; waarmede deeze loſſe onderneeming te loor liep. La Motte hadt geen verzekering van Jan Simonszoon, die leezen noch ſchryven kon, dan zyn woord, en eenen Bode, die tuſſchen beide ging, en waarſchynlyk zelf onkundig was van den ſlinkſchen toeleg des Brielenaars (*l*).

De Graaf van Lalaing verzoent zig

Midlerwyl, was de handel der Walſche Geweſten met Parma, den gantſchen zomer, voortgezet. De Graaf van Lalaing, Stadhou-

(*k*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 131 [91] *enz.* XIV. *Boek*, *bl.* 118 [128] *enz.*

(*l*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 164 [137].

ler van Henegouwen, liet zig, eerlang, zynen Broeder, den Heere van Montigén, door de Graaven van Mansfeld en nberg, beweegen om te treeden in het ɔond, tuſſchen Artois, Ryſſel, Douai en ıies geſlooten: en tekende, op den zeenden van Bloeimaand, een Verdrag, deeze Geweſten met de Gemagtigden Parma gemaakt hadden. Sommigen hebgeſchreeven, dat hy, kort na zynen afdoor eenen hoefſlag van zyn paard, onkkiglyk, het leeven verlooren heeft (*m*). h by de Spaanſche Schryvers, die hierniet gewaagen, vindt men hem, nog hierna, in bedryf (*n*). De punten van Verdrag werden, naderhand, beſnoeid veranderd. 't Werdt niet voor den derden van Herfſtmaand, te Bergen in Heɔuwen, op 's Konings naam, afgekon-, en beſtondt uit agtentwintig leden, de waarden behelzende, op welken zyne eſteit zig met de Nederlanden verzoenen .e, mids zy dezelven, binnen drie maanna 't vertrek der Spanjaarden, omhels-, gelyk de Walſche geweſten, behalve ɔrnik en het Doornikſche, Kameryk, Vahyn en Bouchain, reeds gedaan hadden. punten hielden in „ beveſtiging der Gendche Bevrediging, der Bruſſelſche Vereeiiging en des eeuwigen Gebods, mids men ɔleeve by 't Roomſch geloof, en de vooige gehoorzaamheid aan den Koning.

Filips III. 1579. met Parma.

Verzoening der Walſche Gewesten met den Koning.

„ Voorts

m) Hooft XV. *Boek*, *bl.* 661.
n) Strada *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 151. *Libr.* IV. *p.* 218. iis *Libr.* V. *p.* 411.

FILIPS III. 1579. „ Voorts, dat men, binnen zes weeken n
„ vertrek van 't uitheemſch Krygsvolk, d
„ ook binnen zes weeken zou moeten g
„ ſchieden, een Leger van Landzaaten z
„ opregten, tot verdediging van dit Verdra
„ te betaalen uit 's Konings inkomſten: wa
„ toe de Landen, die zig wederom ond
„ zyne gehoorzaamheid begaven, dragen
„ zouden moeten. De aanſtelling eens Lan
„ voogds zou aan den Koning ſtaan, en
„ opperbewind, ondertuſſchen, blyven i
„ handen van den Prinſe van Parma (o)." O
Zulke en andere voorwaarden, welker ſom
migen geheel niet, anderen maar paſſelyk
naargekomen werden van de Spaanſche zy
de, behaagde het ſommigen geweſten, zig t
verzoenen met den Koning, en hem te ſtee
ken met een Leger, waarin, ſedert, zyne
voornaamſte magt in de Nederlanden beſtaan
heeft.

Maar van de Staatſche zyde, werdt de
ſtap, dien de Malkontenten deeden, aange
zien, als een bewys van de uiterſte ongeſta
digheid. Men merkte aan „ dat zy, eerſt
„ onder Alva en Requeſens, den Prins en
„ die van Holland en Zeeland beoorloog
„ hebbende, daarna, toen de Raad va
„ Staate 't bewind kreeg, Mansfeld, Vi
„ glius, Aſſonville en andere Spaanſchge
„ zinde leden van dien Raad in hegtenis ge
„ nomen, en zig met den Prinſe bevredig
„ hadden. Dat zy, toen Don Jan in 't Lan
„ kwam, deezen hadden aangehangen, en
„ o

(o) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 136 [98].

't inneemen van Namen, waarnaze m wederom verlaaten en den Prins naar abant ontbooden hadden. Dat zy, toen Prins 't bewind aldaar naauwlyks aanurd hadt, zonder hem of de Staaten beorlyk te kennen, den Aartshertog Matas in 't Land hadden gehaald: en dat zy, t laater, ziende, dat zy hem niet naar nne hand konden zetten, zig gewend dden tot den Hertoge van Anjou; die n, insgelyks, ſtof tot misnoegen gegen hebbende, waren zy, eindelyk, verend met den Prinſe van Parma (p)." hieldt het daar voor, dat dit wankelen eerſchzugt ſproôt; hoewel de nood, in zy zig, ſomtyds, bevonden, en de voor het groot gezag des Prinſen van je, als zy eenigszins uit den nood gered n, voor de voornaame reden van hun onidig gedrag ſchynt te moeten gehouden en.

Filips III. 1579.

Hervorming hadt nu wel de overhand egen in Holland, in Zeeland en 't Stigt Utrecht; doch niet in de andere Gewesdie de nader Vereeniging hadden aanmen, of welken men, voor anderen, tot ve dagt te brengen. Maar, omtrent en tyd, werden, door Sonois ſoldaaten, n 't gemaakt Verdrag, de beelden te Zuter Kerken uit geſtommeld. 't Zelfde gedde te Hattum en elders in Gelderland. Kampen zelf, raakten Onroomſchen en Room-

Beeldſtorming in Gelderland.

(p) Apolog. van Willem I. by Boh Anth. Stukk. II. Deel,

FILIPS III. 1579. Roomſchen, in Wynmaand, handgemeen, over 't onderhouden der Geloofsvrede, en 't leedt niet lang, of de eerſten wiſten de Minderbroeders ter Stad uit te doen ſchikken (q). Daarentegen verzamelden zig eenige Knegten en Ruiters in Twente, voorgeevende misnoegd op de Staaten, en gekomen te zyn, om de Geloofsvrede af te ſchaffen (r). Doch zy verſtrooiden zig, eerlang, wederom.

Ernſtig Vertoog van den Prinſe aan de algemeene Staaten.

Met het uitgaan van den Herfſt, vernam men, dat de vyand zig ſterk toeruſtte, tegen de aanſtaande Lente; zonder dat zulke tydingen den vereiſchten indruk maakten op de gemoeden der Staaten. Oranje, verdrietig over zo groot een verzuim, beſloot het den algemeenen Staaten, te Antwerpen, nog eens, op 't ernſtigſt, voor oogen te ſtellen, op den zesentwintigſten van Slagtmaand. Hy wees dan, ſtukswyze, aan „ in welke „ misſlagen de meeſte gemagtigden vervallen waren: hoe elk alleen voor 't belang „ van zyn byzonder Landſchap ſcheen te „ zorgen, en 't gemeen belang verwaarloosde; hoe zy allen gebonden waren aan bepaalden laſt, en niets van gewigt beſluiten konden, dan op 't behaagen hunner meeſteren, die de dingen wiſten te rekken, zonder einde; hoe de penningen, tot de gemeene zaak opgebragt, zo weinig bedroegen, dat hy 't, ſchaamtshalve, niet zeggen mogt; hoe men de gemeene middelen tot ander gebruik bezigde, dan waartoe

(q) R. FRESINGA Memor. bl. 269 enz.
(r) BOR XIV. Boek, bl. 163 [136], 167 [142], 168 [143].

oeze geschikt waren; hoe elk gewest, ja lke Stad byna, in 't omslaan der gemee- e middelen, op eigen oorbaar zag, en ynen nabuuren de neering zogt te ont- ekken." Voorts, sprak hy van de on- kheid in 't stuk der munte, waaruit, zyns leels, 't stilstaan van veele handwerken en moest. Maar bovenal drong hy op ving en wapening, en 't vinden en op- igen der noodige middelen daartoe: „ 't elk, indien 't langer verzuimd werdt, ien 't hem vergeeven moest, zo hy van yne ampten afstand deedt, biddende hy, ndertusschen, ootmoediglyk, dat men len kleinen dienst, by hem den Landen eweezen, voor aangenaam wilde houden, erwyl zyne zugt tot 's Lands best onver- inderd bleef, en hy zig gaarne onderwer- en zou aan den minsten Edelman, dien le Staaten zouden goedvinden boven hem e stellen, zig ook aanbiedende tot de be- vaaring van eenig gewest of Stad, of tot enige andere verrigting, waartoe men hem ou willen gebruiken (s)."

Filips III. 1579.

De Vergadering, getroffen door dit Ver- g, viel aan 't verzoeken, dat de Prins hand niet wilde aftrekken van de ge- ene zaake. Hy liet zig dan, wederom, rhaalen, en leverde, vervolgens, een werp in, den staat van oorlog betreffen-

Hy maakt een Ontwerp van den staat van oorloge.

Hy oordeelde, dat men vierduizend Rui- , agtduizend * schutten, vierduizend pietsdragers te voet, twaalfhonderd del- vers,

* *Harquebusiers.*
† *Korseletten.*

) Bor XIV. *Boek, bl.* 167 [141]. *zie ook bl.* 176 [153].

Filips III. 1579.

vers, en agt of tien ſtukken geſchuts met hun toebehooren verzorgen moeſt, met welke magt, boven de bezettingen der Steden, hy kans zag een' verweerenden kryg te voeren (*t*). Ook gaf hy, wat laater, te bedenken, of men 't Krygsvolk niet onder eenen nieuwen eed behoorde te brengen; doch ik vind niet, wat hierop beſlooten werdt.

XVI. Uiterſte laſt der Staatſche Gezanten, op de Vredehandeling te Keulen.

De Vredehandeling te Keulen duurde het gantſche jaar, zonder dat men iet vorderde van belang. De Keizerlyke gezanten, dien 't eindelyk verdroot, langer zonder vrugt te toeven, vertrokken, den veertienden van Slagtmaand, op den Graave van Zwartſenburg na, die zig, nog eenigen tyd, te Keulen, ophieldt (*u*). Den dertigſten, ontvingen de Staatſche gezanten den uiterſten laſt hunner meeſteren, behelzende, dat zy genegen waren de Vrede te treffen, onder zekere voorwaarden, die, ten voornaamen deele, hierop uitliepen: „ dat de Gendſche „ Bevrediging, de Bruſſelſche Vereeniging „ en het eeuwig Gebod, met 's Konings be„ veſtiging van het zelve, zouden ſtandgry„ pen in alles, wat by dit Verdrag niet uit„ gezonderd werdt. Dat het vreemd Krygs„ volk vertrekken, en niet wederom keeren „ zou, dan by 't onſtaan van eenen buiten„ landſchen oorlog of anderen nood, groot „ genoeg naar 't oordeel der Staaten. Dat die „ van Artois de ingenomen' Plaatſen wederom „ zouden overleveren. Dat alle Perſoonen, „ met naame de Prins van Oranje, in hunne „ eere,

(*t*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 174 [150].
(*u*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 138 [101].

ere, en in 't bezit hunner onroerende goe- FILIPS III.
eren, evenveel waar gelegen, zouden her- 1579.
eld worden. Dat niemant, dan die den Staa-
n aangenaam was, in eenigen Raad van
egeeringe, of Krygsampt, zou worden ge-
eld. Dat de wederzydſche gevangenen
uden geſlaakt worden, ook de Graaf van
uren, drie maanden na 't afkondigen van
t Verdrag. Dat al wat, ſedert de laatſte
eroerten, by den Aartshertog en de Staa-
n, vaſtgeſteld was, van waarde blyven
u. Dat de Wet in de Steden beſteld zou
orden als van ouds, en volgens de Pri-
legien. Dat men den Koning gehoor-
amen zou, gelyk 't betaamde, vol-
ens Goddelyke en menſchelyke wetten,
e Gendſche Bevrediging en het tegen-
oordig verdrag. Dat de Landvoogd,
oor den Koning te ſtellen, aangenaam
ou moeten zyn aan de Staaten, die be-
eerden en baden, dat de Aartshertog
latthias, in deeze waardigheid, beves-
gd mogt worden. Dat de ſterke plaatſen
Holland en Zeeland bewaard zouden
orden volgens 't Gendſche Verdrag; in
e andere geweſten, door hen, die de
artshertog en Staaten daartoe geſteld had-
en, en in de Plaatſen, die de Spanjaards
ntruimen zouden, door inboorlingen,
en Staaten aangenaam, en by den Koning
e ſtellen. Dat de Koningin van Engeland
n de Hertog van Anjou in dit Verdrag
ouden begreepen zyn. Dat de Koning,
p 't ootmoedig verzoek zyner onderzaa-
en, den Hervormden en die van de

Filips III. „ Augsburgſche belydenis vryheid van Go
1579. „ dienſtoefening zou laaten, op alle Pla
„ ſen, daar zyze tegenwoordig genoot
„ mids de Staaten bezorgden, dat alle
„ ook de Roomſche Godsdienſt, op red
„ ke voorwaarden, wederom wierdt in
„ voerd. Dat, wyders, de Staaten, in
„ byzyn van 's Konings Gemagtigden re
„ gaderd zynde, alle naarſtigheid zoud
„ aanwenden, om den Hervormden Go
„ dienſt, binnen zekere plaatſen, naar
„ gelegenheid van ieder Landſchap, te b
„ paalen, mids die van Holland en Zeelan
„ met derzelver bondgenooten, zig bleev
„ houden aan den voet, beraamd by de Gen
„ ſche Bevrediging. Ook zouden de Staat
„ zig bevlytigen, om den Roomſchen God
„ dienſt, ten minſten in ſommige Plaatſe
„ van Holland en Zeeland, wederom te doe
„ invoeren, tot dat men, daarop, in een
„ volgende Byeenkomſt der Staaten, nade
„ voorzage. Wyders, zou de Koning de
„ voorregten moeten handhaaven, en gee
„ ne nieuwe Sloten ſtigten, noch ouden her
„ maaken, dan by bewilliging der algemee
„ ne en byzondere Staaten." De Staatſch
Gezanten hadden nog een heimelyk Berig
ſchrift, volgens welk zy, in ſommige pun
ten, nog iets mogten toegeeven (v); doch va
't punt, welk den Godsdienſt betrof, mogte
zy niets laaten vallen. De punten van dit Be
rigtſchrift waren, eerſt, in de byzondere
Landſchappen, overwoogen. In Holland
had

(v) Bor XIIIe Boek, bl. 143 [108]; 145 [110].

hadt men, op raad van den Prinſe, nog iet in het zelve veranderd, ſtrekkende tot meerder verzekering van 's Lands vryheid, zo wel in 't Burgerlyke als in den Godsdienſt (w). De Gezanten vertoonden hunnen uiterſten laſt aan den Graave van Zwartſenburg; doch Terranova weigerde langer te handelen, om dat de meeſte Keizerſchen vertrokken waren. Ook begaf hy zig, kort hierop, naar Bon (x). Doch op dat men weete, hoe ver de Spaanſchen mogten gaan, konnen wy niet voorby, hier, den inhoud mede te deelen van het heimelyk Berigtſchrift des Hertogs van Terranova, welk hy aan niemant, buiten den Prinſe van Parma, vertoonen mogt: „ Zyne Majeſteit van Spanje erken„ de, by het zelve, den Keizer voor mid„ delaar, mids het Roomſch Geloof en 's „ Konings gehoorzaamheid onverkort blee„ ven, en de Aartshertog niet in de Land„ voogdy wierdt geveſtigd. Terranova mogt, „ des noods, de Gendſche Bevrediging, „ zonder uitzondering, aanneemen, alzo, dus „ luidt het Berigtſchrift, zulke verbonden „ van zelven vervallen zouden, als de ge„ hoorzaamheid aan den Koning ſlegts ſtand „ gegreepen hadt. Hy mogt ook bewilligen „ in de Vergadering der algemeene Staaten, „ door Don Jan beloofd, ſchoon zyne Ma„ jeſteit zulks, tegenwoordig, noodeloos „ hielde, konnende alles, te Keulen, wel af„ gedaan worden. 't Geſchil over de Pla„ kaa-

Filips III. 1579.

Heimelyk Berigtſchrift des Hertogs van Terranova.

(w) Reſol. Holl. 14 *Novemb.* 1579. *bl.* 270. 18, 25 *Januar.* 1580. *bl.* 4, 14.

(x) Boe XIII. *Boek*, *bl.* 139 [103], 142 [107].

PHILIPS III. 1579. „ kaaten tegen de Ketters moeſt hy myden
„ doch kon zulks niet geſchieden, dan mo
„ hy zo veele verzagting in dezelven gedo
„ gen, als de Koning hem, mondeling, w
„ oorlófd hadt. Voorts, moeſt hy, in ge
„ nerlei wyze, bewilligen tot het verblyf v
„ Oranje in de Nederlanden: noch hem ie
„ belooven, om hem te doen vertrekken.
„ Doch begeerde hy iets als eene gunſt, u
„ mogt men hem doen hoopen, dat zyn oudſt
„ zoon geſteld zou worden in 't bezit der go
„ deren, door hem, in de Nederlanden, a
„ ontruimen: want de Bourgondiſche goede
„ ren zouden hieronder niet begreepen zyn,
„ ten ware men, door 't overgeeven derzel
„ ven, den Prins beweegen kon, om te ver
„ trekken. De Ampten, den Prinſe, doo
„ den Koning, opgedraagen, zouden ook
„ op zynen zoon overgaan; doch niet het
„ Admiraalſchap, noch 't gene hem meer,
„ door de vereenigde Staaten, mogt opge
„ draagen zyn. Zo Oranje zig, hierdoor,
„ nog niet beweegen liet om te vertrekken,
„ mogt men hem, daarenboven, eene ze
„ kere ſomme gelds, tot honderdduizend
„ Kroonen toe, onder de vereiſchte verze
„ kering, aanbieden (y)." Uit al het wel
ke wy zien, hoe verre de handelende partyen
nog van elkanderen waren, en hoe weinig
hoop 'er overſchoot, om de vrede te ſluiten.
't Gene, wyders, in dit heimelyk Berigt
ſchrift, den Prinſe van Oranje betreft leert ons,
dat hem zulke redelyke en voordeelige aan-
bie-

(y) STRADA *Dec.* II. *Libr.* II. *p.* 56.

biedingen niet zyn gedaan, als ſommigen geſchreeven hebben. Buiten de honderdduizend Kroonen, eene ſom, die 't verlies, welk hy geleeden hadt, op verre na, niet ophaalen kon, werdt hem, van 's Konings wege, niets beloofd: hy moeſt al het overige van 's Konings genade verzoeken en afwagten. Hy hadt, derhalve, groote reden om den Graave van Zwartſenburg, die hem, zo men wil, van ter zyde, zou hebben te kennen gegeven, wat de Koning voor hem doen wilde, en allen anderen, die hem van een byzonder Verdrag ſpraken, te antwoorden, dat hy geene andere voorwaarden begeerden, dan die de Staaten voor zig zelven bedingen en verkrygen zouden (z). Filips III. 1579.

't Vertrek van Terranova en de Keizerſchen brak de Vredehandeling af. Ook ontbooden de Staaten, met den aanvang des volgenden jaars, hunne gezanten van Keulen te rug: alleenlyk belaſtten zy Merode en Albada, te Keulen woonagtig, voorttegaan met handelen op den laatſt beraamden voet, wanneer zig daartoe gelegenheid voordeedt. Doch eenige Staatſche gezanten bleeven agter, met naame de Hertog van Aarſchot, de Abten van S. Geertruids en Marolles, de Prooſt van S. Baafs en de Heer van Grobbendonk, die, te vooren al, heimelyk verſtand met Terranova gehouden hadden, en zig, nu, de een voor, de ander na, met den Koning verzoenden (a). De koſten deezer Vredehandeling, be- De Vredehandeling wordt afgebroken. 1580.

(z) Reyd II. *Boek*, *bl.* 23. Grotii Annal. III. *p.* 66.
(a) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 144 [103].

FILIPS III. 1580.

begroot op drie entwintigduizendagthon
ponden, werden, door den Aartshertog, d
Prins en de algemeene Staaten, over de
weſten, die 't nog met hen hielden, verdee
Brabant droeg, in dezelven, drieduizen
Gelderland drieduizend, Vlaanderen zes
zend, Holland drieduizend, Zeeland twa
honderd, Friesland vyftienhonderd, Utrec
agthonderd, Overyſſel agthonderd, Groni
gen en de Ommelanden drieduizend, en Do
nik en het Doornikſche vyftienhonderd po
den (*b*). De Akten der Vredehandelinge we
den, ſedert, door den Drukker der Leidſc
Hooge Schoole, op laſt der Staaten van Hol
land, in 't Nederduitſch, gedrukt en in
licht gegeven (*c*).

XVII. Mortagne en S. Amand, door Parma, Nivelle en Avennes, door de Staatſchen, bemagtigd.

Vroeg in 't voorjaar, was het Leger va
die van Artois en Henegouwen in gereed
heid gebragt: het uitheemſch Krygsvolk
door Parma, ten Lande uit gezonden (*d*).
De Veldtogt werdt geopend met het bemag
tigen van Mortagne en S. Amand, door den
Heere van Montigni. De Staatſche bezetting
uit Bruſſel en andere Plaatſen verraſte, dan
tegen, Nivelle en Avennes: en kreeg, te Ni
velle, den Heer van Glimes, te Avennes
den Heer van Noyelles gevangen (*e*). Doo
Nivelle werdt, in 't begin van Wynmaand,

Franſche bezetting in Kameryk.

wederom veroverd, door Parma (*f*). De H
ron van Inchy, gebiedende binnen Kameryk
nam aldaar Franſche bezetting in, met den
ni

(*b*) Reſol. Holl. 19 *Jan* 1580. *bl.* 5.
(*c*) Reſol. Holl. 5 *July*, 11 *Aug.* 1580. *bl.* 131, 166.
(*d*) METEREN X *Boek*, *f.* 166. STRADA *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 44
(*e*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 189 [159].
(*f*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 226 [223].

er Staaten, die te minder zwaarigheid ten, om hierin te bewilligen, ter oor- van het ſterk dringen, op het voort- n van den handel met Anjou, ter alge- ie Staatsvergaderinge, ten deezen tyde

Filips III. 1580.

Wat laater, verſchalkte de Heer van Al- s de Stad Kortryk, daar hy zig, in 't leeden jaar, te leur geſteld gezien hadt in 't laatſt van Lentemaand, kreeg de Heer la Noue Ninove in, en aldaar Filips en l van Egmond gevangen. De eerſte lt naar Gend en van daar naar 't Slot te- mekens gebragt, daar hy vyf jaaren zat. ir Karel werdt, op voorſpraak van den ſe van Oranje, ſpoedig geſlaakt (*i*). In smaand, overviel Olivier van den Tempel, de bezettelingen van Bruſſel en Vilvoor- , met agthonderd Engelſchen onder Nor- , en met de Ruiters van den Heere van iars, de Stad Mechelen. Broeder Pieter lf raakte, by deeze gelegenheid, om 't en. De Stad werdt deerlyk geplonderd. 1 beroofde de Kerktoorens van uurwer- en klokken, en ſleepte zelfs de grafzer- weg, die by honderden naar Engeland oerd werden. En dit, niettegenſtaande 1 den Engelſchen, door het toezeggen eenige maanden ſoldye, vooraf bewoo- hadt, om te belooven, dat zy zig van ndering onthouden zouden. De Staaten Holland verkreegen toen de pleitzakken, hunne onderzaaten by den grooten Raad te

Alleines verraft Kortryk: de Heer van la Noue Ninove.

Mechelen geplonderd door de Staatſchen.

) Bor XIV. *Boek, bl.* 180 [159].
) Bor XIV. *Boek, bl.* 191 [174].
) Bor XIV. *Boek, bl.* 191 [175].

FILIPS III. 1580.

te Mechelen hadden, en vereerden, deswe ge, den Heere van den Tempel vieren twin tighonderd guldens (*k*). Kort hierna, op de tienden van Bloeimaand, werdt la Noue, b Ingelmunſter, door den Burggraave van Gend die nu ten titel van Markgraaf van Rysbur voerde, overvallen, geſlaagen en gevangen genomen (*l*). In Zomermaand, werdt Dieſt bemagtigd door de Staatſchen: ook Sichem en Aarſchot. Ten zelfden tyde, zogt Ryburg Bruſſel en de Heer van Selles Bouchain, door verraad, te vermeeſteren. Doch beide deeze onderneemingen mislukten. *Joost de Zoete*, *Heer van Villers*, die binnen Bouchain geboodt, kreeg Selles in handen, die, na drie jaaren op Rammekens gezeten te hebben, in de hegtenis, overleedt (*m*). Bouchain, wat laater, belegerd zynde, door de Walen, ging, by verdrag, aan hun over, op den vyfden van Herfſtmaand. Ook werdt Bruſſel, in Wynmaand, aangevogten, door minzaam ſchryven van den Prinſe van Parma, om 's Konings zyde te kiezen, en Oranje, dien hy *den oorſprong en 't hoofd van alle de beroerten* noemde, te verlaaten (*n*). Doch met dit ſchryven werdt weinig uitgewerkt. Willem van Hoorne, Vryheer van Heeze, die zig te vooren by de Malkontenten gevoegd hadt, begon deezen zomer wederom te neigen naar de Staatſchen zyde, doch met kreeeg 'er de lugt van, greep hem, en deed hem

La Noue gevangen.

Dieſt, Sichem en Aarſchot gewonnen.

Bouchain verlooren.

Bruſſel getokkeld.

De Heer van Heeze ontbalsd.

(*k*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 192 [175].
(*l*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 206 [195].
(*m*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 208 [197, 198].
(*n*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 220, 226, [214, 223].

hem, eenige maanden, laater, te Quesnoi, als een verraader des Konings, onthalzen (o). In Herfstmaand, hadt Oranje eenen aanslag op Maastricht in den zin, en begaf zig, in perſoon, derwaards; doch een onverwagt toeval deedt hem, ſchielyk, te rug keeren, en den toeleg te niet loopen. Sommigen melden, dat de Staaten eenen Spaanſchen Vendrig veel gelds hadden doen geeven, om de bezettelingen om te koopen, en dat deeze heimelyke handel door een meisje ontdekt werdt (p). Ten deezen tyde, werdt Kondé ingenomen, door den Heere van Eſtrelles, derwaards gezonden, door den Prinſe van Espinoi, die binnen Doornik geboodt. Doch hy bleef maar eenen dag in 't Steedje, vreezende aldaar overvallen te worden, door de Spaanſchgezinde Waalen, die hieromtrent lagen (q). Van zo weinig nadruk waren, dit jaar, de wederzydſche Krygsbedryven in Brabant, Vlaanderen en Henegouwen. Zwaarer' ſchok leeden Groningen, Friesland en Overyſſel, door den afval des Graaven van Rennenberg, die ons nu te verhaalen ſtaat. Filips III. 1580. Vergeefſche aanſlag op Maastricht. Kondé ingenomen; doch wederom verlaaten.

XVIII. De Graaf van Rennenberg neigt tot afval van de Staaten.

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, gemeld, dat hy, al in den aanvang des voorleeden jaars, 't zy dan uit zugt tot den Roomſchen Godsdienſt, dien hy beleedt, of om zyne goederen te behouden, die grootendeels in Walſchland lagen, of om dat hy der Staaten zaaken, door tweedragt, zag te rugge-

gaan,

(o) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 209 [198.]
(p) Meteren X. *Boek*, *f.* 173 *verſ.* Hooft XVII. *Boek*, *bl.* 728.
(q) Meteren X. *Boek*, *f.* 173 *verſ.*

FILIPS II. 1580. gaan, of om eenige andere reden, in onde handeling getreden was, over zyne verzo ning met den Koning. Zekere *Guislain Bailly* ging toen, tuſſchen hem en den Hertoge van Terranova, over en weder. In t Verdrag, welk Rennenberg, door hem poogde te doen ſluiten, en waarby hy zig zelven ettelyke voordeelen bedong, zou den ook verſcheiden' andere Perſoonen b greepen zyn (*r*). Doch de Hertog ſcheen niet in'te hebben konnen bewilligen. Sede was de onder onderhandeling eene poos blyv ſteeken. De Graaf tekende de Utrechtſch Vereeniging, en bragt Groningen tot de z de der algemeene Staaten over, in *Zome* maand des voorleeden jaars (*s*). Ook droe hy zig, uiterlyk, zo yverig Staatſchgezind dat hy die van Groningen, in Oogſtmaand daarna, ſchreeef „ hoe 't geene *goede Pa* „ triotten waren, die, onder eenig voor „ wendſel, de Vereeniging braken, en zig „ met de Spanjaards of derzelver aanhan „ verzoenden (*t*)." Doch in Louwmaan deezes jaars, kwam hem zyne Zuſter Ko nelia van Lalaing, nevens haaren man, de Baron van Monceaux, te Koeverden, be zoeken. Men merkte op, dat zy, *lang*, he melyk, ſpraken met den gemelden Bailly, en is waarſchynlyk, dat men toen de voorwaa den beraamd heeft, op welken de Graaf zi met den Koning zou konnen verzoenen. Po ke Ufkens, de eenigſte onder Rennenberg

Ra

(*r*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 3.
(*s*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5.
(*t*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 10.

Raaden, die opregt Staatſchgezind was, werdt, door Kornput, gewaarſchuwd, dat hy op zyne hoede zou zyn (*u*). De Friezen kreegen ook agterdenken, en maakten zig, met behulp der Staatſchen Knegten, meeſter van het Slot te Leeuwaarden, op den eerſten van Sprokkelmaand. Toen eiſchten zy 't Slot te Harlingen op; doch de bezetting, hierin, buiten uitgedrukten laſt des Graaven van Rennenberg, zwaarigheid maakende, zou men zig genoodzaakt hebben gezien tot geweld, hadt men, ten zelfden tyde, Baiſly niet in handen gekreegen, by wien men eenige blanken vondt, met Rennenbergs hand getekend. Te weeten, de Graaf, al in Louwmaand, te wege gebragt hebbende, dat de Groninger gyzelaars voor de onderhouding van 't Verdrag van Zomermaand jongſtleeden geſlaakt (*v*), en te Groningen te rug gekeerd waren, ſchynt zig van hun bediend te hebben, om, onder de hand, tekenaars te winnen, tegen de Utrechtſche Vereeniging. Ten minſten, men heeft nog twee Verbindteniſſen, tuſſchen den Graave en meer dan driehonderd Ingezetenen van Groningen gemaakt, op den vierentwintigſten van Sprokkelmaand, waarby men elkanderen belooft, „ de Utrechtſche Vereeniging, tot welke „ men de Stad, door onbehoorlyke midde„ len dagt te brengen, op dat menze, daar„ na met bezetting, bezwaaren zou, te zul„ len tegenſtaan, ten dienſte des Konings „ en

Filips III. 1580.

De Slooten te Leeuwaarden, te Harlingen en te Stavenren worden geſlegt.

(*u*) R. Fresinga Memor. *bl.* 178.
(*v*) Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 11.

FILIPS III. 1580.

„ en der algemeene Staaten (*w*)." Met oog merk om diergelyk eene verbindtenis t Friesland te bewerken, ſcheen Bailly in Harlingen gekomen, en van de genoemde blan ken voorzien geweeſt te zyn. Doch men be diende zig nu van een derzelven, om 'er hem een bevel op te doen ſchryven, tot oververing van 't Slot te Harlingen, 't welk, den vyfden van Sprokkelmaand, geſchiedde. Slot te Staveren werdt, op laſt des Prinſen van Oranje, door Jonkheer *François van Hoppenpoy*, overgegeven aan Sonoi, die, met drie vendelen knegten, uit Holland, gekomen was, om de Friezen te helpen. Alle drie deeze Sloten werden geſlegt, die te Leeuwaarden en Harlingen gedeeltelyk getrokken aan der Steden veſten (*x*). Sonoi kreeg, vervolgens, laſt van de Friezen om eene ſchans op te werpen, te Zwartſluis, de begonnen' verſterking van Koeverden te vervolgen, en bezetting te leggen op de grenzen.

Rennenbergs ontrouw wordt ontdekt.

Rennenberg, midlerwyl, om zig het Staatſch volk kwyt te maaken, hadt den boeren van Drente heimelyk veroorloft, de Ruiters, die hun op den hals lagen, te verjaagen. Daarna, ſchreef hy hun, dat zy alle troepen, die, zonder zyne opene brieven, by hen kwamen, zouden hebben te weeren, en zelfs de ſterkte te Koeverden in bewaring neemen. Doch deeze brief viel eenen Staatſchen Hopman in handen, die 'er een af-

(*w*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 12.
(*x*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 180 *enz.*

afschrift van zondt aan de Gemagtigden der nader Vereeniging te Utrecht (*y*). FILIPS III. 1580.

Ter deezer Stede, bevondt zig thans de Prins van Oranje, die, zynde al voor lang, door de Staaten van Holland; verzogt om herwaards te komen (*z*), na dat de algemeene Staatsvergadering te Antwerpen, op den elfden van Louwmaand, geschеiden was, de reis hadt aangenomen, en op den eersten van Sprokkelmaand in den Haage was verscheenen. Hier werdt zyn gevoelen gevraagd, op verschelden' zaaken, in zyn afzyn, voorgevallen. Sedert dat Mechelen in 's vyands handen geraakt was, kon men zig van de vonnissen, in Holland en Zeeland geweezen, niet op den grooten Raad aldaar beroepen, gelyk voorheen. De Edelen en meeste Steden verstonden, hierom, dat men eenen grooten Raad te Haarlem behoorde op te regten. Dordrecht alleen oordeelde, dat men zig aan den geheimen Raad te Antwerpen vervoegen moest. Sommigen dagten, dat men 't Hof by *arrest* of eindelyke uitwyzing behoorde te laaten vonnissen: anderen dat men zig moest houden aan den reeds genomen voet van *Revisie* of Herziening: welk laatste ook zyner Doorlugtigheid best behaagde (*a*), en nog ruim twee jaaren in gebruik bleef. De Staaten van Zeeland hadden, omtrent deezen tyd, eene Munt en Rekenkamer opgeregt, tegens regt en gewoonte, zo die van Holland voorgaven. De laatsten

De Prins komt in Holland.

(*y*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 182 [161] *enz.*
(*z*) Resol. Holl. 9, 25 *July* 1579. *bl.* 256, 170.
(*a*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 181 [160].

FILIPS III. 1580.

meester, vertrokken zynde, berigt den O roomschen 's Graaven hertelykheid, hun e ter raadende, op hunne hoede te zyn. I Graaf stelt, terstond na zyn vertrek, or op eenige zaaken, die niet dan op 't laa verzorgd dienden. Hy wapent zyn gezi waarby zig voegden eenige soldaaten, te sluik in de Stad gekomen, en gehuist by Spaanschgezinde burgers. Met het klokste van vyven, als de Onroomschen, naar ge woonte, de wagt verlaaten hadden, en de zelve betrokken was door een' Roomschge zind' Hopman, komt een deel gewapend ge boefte naar de Markt streeven, en bemag tigt dezelve. Een Roomschgezind Hopman volgt met zyn vendel, en bezet, al roepende, de toegangen naar de markt. Toen verschynt Rennenberg zelf, te paarde, in volle rusting, en met den degen in de vuist, schreeuwende, *staat by, vroome burgers, staat by, nu eerst ben ik 's Konings wettige Stadhouder. Elk behertige nu den dienst zyner Majesteit en zyne eigene behoudenis.* Met een gebiedt hy twee Veldstukjes te laaden, die by 't Raadhuis stonden; doet vier trompetten steeken, en veele trommels roeren, en zendt tien of twaalf paarden door de Stad, om alles met schrik te vervullen. De voornaamste burgers hielden zig stil in huis. Eenige Onroomschen, met Burgemeester Hildebrands, waanende meer gevolgs te zullen hebben, aan 't hoofd, hooden tegenstand. Doch de Burgemeester werdt, in den eersten aanval, doorschooten: waardoor de moed den zynen ontzonk, en elk een goed heenkomen zogt. De anderen, de

markt

GRONINGEN gebragt, in 't jaar 1580.

Filips III. 1580. meester, vertrokken zynde, berigt den Oo roomschen 's Graaven hertelykheid, hun e ter raadende, op hunne hoede te zyn. D Graaf stelt, terstond na zyn vertrek, ord op eenige zaaken, die niet dan op 't laat verzorgd dienden. Hy wapent zyn gezin. waarby zig voegden eenige soldaaten, ter sluik in de Stad gekomen, en gehuist by Spaanschgezinde burgers. Met het klokslag van vyven, als de Onroomschen, naar gewoonte, de wagt verlaaten hadden, en dezelve betrokken was door een' Roomschgezind' Hopman, komt een deel gewapend geboefte naar de Markt streeven, en bemagtigt dezelve. Een Roomschgezind Hopman volgt met zyn vendel, en bezet, al roepende, de toegangen naar de markt. Toen verschynt Rennenberg zelf, te paarde, in volle rusting, en met den degen in de vuist, schreeuwende, *staat by, vroome burgers, staat by, nu eerst ben ik 's Konings wettige Stadhouder. Elk bevestige nu den dienst zyner Majesteit en zyne eigene behoudenis.* Met een gebiedt hy twee Veldstukjes te laaden, die by 't Raadhuis stonden; doet vier trompetten steeken, en veele trommels roeren, en zendt tien of twaalf paarden door de Stad, om alles met schrik te vervullen. De voornaamste burgers hielden zig stil in huis. Eenige Onroomschen, met Burgemeester Hildebrands, waanende meer gevolgs te zullen hebben, aan 't hoofd, booden tegenstand. Doch de Burgemeester werdt, in den eersten aanval, doorschooten: waardoor de moed den zynen ontzonk, en elk een goed heenkomen zogt. De anderen, de

markt

GRONINGEN gebragt, in 't jaar 1580.

markt en ſtraaten wel bezet laatende, ſtreef- Filips III.
den door de Stad, ſmeeten de deuren en gla- 1580.
zen der Onroomſchen in, namen den Burgemeeſter *Dirk Schaffer*, die gewond was, de Raadsluiden, en meer dan tweehonderd Burgers gevangen. Eenigen ontvlooden 't gevaar: ook de Predikanten, die, daarna, in onbekend gewaad, ter Stad uit raakten. Op den zelfden derden van Lentemaand, werden de Gilden byeen geroepen, voorts nieuwe Gemeentsluiden, nieuwe Raaden, nieuwe Burgemeeſters aangeſteld, de zoen met den Koning bezwooren en afgekondigd (*g*). Daar is nog een Geſchrift voor handen, 's daags te vooren, getekend, waarby Rennenberg de voorwaarden aanneemt, op welken, de Hertog van Terranova hem van 's Konings gunſt verzekerd hadt. Ook bekent hy, hierby, zeſtienduizend ponden van veertig grooten ontvangen te hebben, op rekening van tienduizend Piſtoletten, die hem waren toegezeid. Voorts, blykt van elders, dat hem de beveſtiging in de Stadhouderſchappen, die hy bekleedde, beloofd was. De Prins van Parma tekende, te Maaſtricht, op den vyfden, den Brief, waarby Rennenberg voor eenen getrouwen Dienaar des Konings aangenomen, en zyn voorig gedrag vergeten verklaard werdt (*b*).

Rennenberg hadt, terſtond, vriendelyke Brieven afgezonden, om de Ommelanden op zyne zyde te lokken. Doch hy vondt hier zo wei- Groningen wordt belegerd.

(*g*) R. Fruma Memor. *bl.* 206. Bor XIV. *Boek*, *bl.* 186 [168] *enz.*
(*b*) Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5, 12.

Filips III. 1580.

weinig gehoor, dat Kornput, nog voor den avond van den derden van Lentemaand, met eenige vendels, voor Groningen kwam. Barthold Entes voegde zig, des anderendaags, met de overige Frieſche vendels, by hem, en men viel terſtond aan 't maaken van loopgraaven en 't belegeren der Stad (*i*). Men wil, dat de Prins zulk een goed vertrouwen op Rennenberg hadt, dat hy, in 't eerſt, zynen afval niet gelooven kon, en dat hy, des verzekerd geworden zynde, voorgenomen zou hebben, zig, voortaan, nimmer te verlaaten op Roomſchgezinden, hoe getrouw zy ook ſchynen mogten (*k*).

XIX. De Prins ſtelt orde op de verzekering van Overyſſel.

Terſtond na Rennenbergs afval, droeg de Prins zorg voor Overyſſel en Drente (*l*). Sonoi wierp bezetting in Kampen, begon Koeverden en de Bourtange te ſterken; doch moeſt, op de eene en de andere plaats, 't werk laaten ſteeken, by gebrek van geld. De Graaf van Hohenlo bedwong de Overyſſelſche boeren, die, zo ſommigen meenden, opgehitſt door Rennenberg, eenige duizenden ſterk, de wapenen hadden opgevat. Ook verzekerde hy zig van Oldenzeel, dat bezetting geweigerd hadt (*m*).

Opſchudding te Deventer en te Zwolle.

't Gedrag van Rennenberg, wiens Landgoed van den ouden Hoorn, door die van Holland, aangeſlaagen, en aan Willem van Blois van Treslong, voor zeſtienduizend guldens, verkogt werdt (*n*), maakte de Onroomſchen,

(*i*) R. Fresinga Memor. *bl.* 207 *enz.*
(*k*) Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 693.
(*l*) Apol. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 73.
(*m*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 182 [170] *enz.* 194 [178].
(*n*) Reſol. Holl. 16, 13, 18 *July* 1581. *bl.* 325, 338, 357.

ſchen, aan verſcheiden' oorden, zeer onge- Filips III. ruſt. Te Deventer en te Zwolle, raakten 1580. de burgers van beiderlei gezindheid in de wapenen tegen elkanderen. Te Utrecht zelf, Moeite ſtooven de Onroomſchen, op den zevenden te Utrecht. van Lentemaand, in de kerken, die nog door de Roomſchen gebruikt werden, ſmeeten beelden en altaaren aan ſtukken, en eiſchten, eindelyk, dat de Wethouders de openbaare oefening van den Roomſchen Godsdienſt verbooden. Men wees hen, omtrent De Prins dit ſtuk en anderen van gewigt, aan den komt te Prinſe (*o*), die, orde op de zaaken van O- Amſterveryſſel geſteld hebbende, van Kampen op dam. Muiden vertrokken was: van waar hy, op den zeventienden van Lentemaand, door de Amſterdammers, te ſchepe, afgehaald zynde, met pragtigen toeſtel, in Amſterdam, verwelkomd werdt (*p*). De Staaten van Utrecht vertoonden hem hier het ſchenden van het jongſte Verdrag, door de Onroomſcher. De Geeſtelykheid verzogt hem, om de herſtelling van den Roomſchen Godsdienſt. De Prins kon hun geen ongelyk geeven; doch bezeffende, hoe zeer het gemeen onder de Onroomſchen gebeeten was op de Geeſtelykheid, en veelligt ook zelf, nu meer dan te vooren, vervuld met wantrouwen van de Roomſchen, riedt hy partyen, elkanderen te verdraagen, tot op de naaſte Dagvaart der algemeene Staaten te Antwerpen, wyzende, wyders, den Roomſchen, by voorraad, alleen-

(*o*) Boek XIV. *Boek*, *bl.* 189 [172].
(*p*) Boek XIV. *Boek*, *bl.* 188 [170].

FILIPS III. 1580.

leenlyk toe de Kerk van S. Geertruid en der Predikheeren. Ook beval hy den Burg hopluiden het naarkomen deezer ordening op dat die van den Hervormden Godsdie niet over 't breeken hunner beloften mog konnen beſchuldigd worden (*q*). Doch 't li ſlegts aan tot den agttienden van Zom maand, toen 'er, op naame van Stadhoud Schout en Regeerders, eene keur werdt gekondigd, verbiedende der Roomſche Ge telykheid het oefenen van haaren Godsdie en 't openlyk draagen van geeſtelyk gewaa tot dat 'er, op 't ſtuk des geloofs, nader voo zien zou zyn. De Onroomſchen, hiermee nog niet vergenoegd, dreeven, dat de Kerk lyke kleinoodjen, die heimelyk ter Stad uitg ſchikt waren, zo zy zeiden, om den vyand t ſtyven, wederom daar binnen gebragt werden En zy lieten zig niet ſtillen, voor dat de Ka nonniken van S. Jans hun getoond hadden, dat Meeſter Willem Veuzels, huns ondanks, ee nig zilverwerk naar Emmerik hadt gebragt welk men hun weigerde te rug te zenden ſchoon zy 'er, een en andermaal, op hadden aangehouden (*r*).

De Aartsbiſſchop van Utrecht ſterft.

De Aartsbiſſchop van Utrecht, Fredrik Schenk van Tautenburg, overleedt, kor hierna, op den vyfentwintigſten van Oogſt maand. De Paus heeft, ſedert, eenige an deren, in zyne plaats, aangeſteld, die door den Koning zyn beveſtigd geworden. Doch 's Lands Staaten hebben hun nimmer de vry be

(*q*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 190 [173].
(*r*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 218, 220. [212, 215].

bediening van hun Ampt, veel min 't genot der Aartsbiſſchoppelyke inkomſten willen toeſtaan. Op 's Aartsbiſſchops begraafenis, hieven eenige aanſchouwers den honderdendertigſten Pſalm aan, en volzongen dien, tegen dank der Geeſtelykheid (s). FILIPS III. 1580.

De Prins, op dat wy tot hem wederkeeren, hadt zig van Utrecht begeven naar den Haage, alwaar, over 't verlaaten van den Koning, over 't aanneemen van Anjou, en over 't opdraagen der hooge Overheid aan den Prinſe gehandeld werdt, zaaken, waarvan wy 't verhaal tot betere gelegenheid verſchuiven. Op den zevenden van Grasmaand, keerde zyne Doorlugtigheid wederom naar de Dagvaart te Antwerpen. De Prins keert naar Antwerpen.

's Daags voor zyn vertrek, omtrent den avond, gevoelde men, tot twee reizen, door alle de Nederlanden, eene aardbeeving, die de ſteenen uit eenige kerken en toorens ſchudde. Men vernamze zelfs, van Keulen af tot Parys toe, ja ook op zee, en tot Jork in Engeland (t); doch zy deedt kleine ſchade. Aardbeeving.

Op de Dagvaart in den Haage, van welke wy laatſt gewaagden, werdt ook voorzien in eene Kerkelyke onluſt, te Woerden, welke wy van wat hooger moeten ophaalen. Wy hebben reeds, by eene andere gelegenheid (v), gemeld, dat de Lutherſche Godsdienſt hier alleen in 't openbaar geoefend werdt. Hertog Erik van Brunswyk, Pandheer van Woerden, hing de Augsburgſche be- XX. Kerktwiſt te Woerden.

(s) Boek XV. *Boek*, bl. 221 [215].
(t) Boek XIV. *Boek*, bl. 191 [175].
(v) XXV. *Boek*, bl. 39.

Filips III. 1580. belydenis aan (w), en ſedert dat hy 't bewind deezer Stede gehad hadt (x), ſchynen zig veele Lutherſchen, derwaards, vervoegd te hebben. Ook waren de Regenten, weken hy aanſtelde, deezer belydenisſe toegedaan. Maar nadat de Staaten noodig geoordeeld hadden, zig van Woerden te verzekeren, kwam hierin verandering. De Prins verſtelde 'er de Regéering, en bragt 'er eenige Hervormden in. Een der Predikanten, *Jan Zaliger* genoemd, hadt zig, te meermalen, van den Predikſtoel, vinnig laaten hooren tegen de Kalviniſchen, dezelven uitmakende voor eedbreekers en oproerigen, die der Wethouderſchap de wet zogten te ſtellen. De Roomſch- en Doopsgezinden plagt hy verleiders en zielmoorders te noemen. Al dit was door de vingeren gezien; doch in Bloeimaand des jaars 1579, taſtte *hy* den Prinſe aan, dryvende, dat deeze de Wet, tegen de voorregten der Stad, veranderd, en eenige valſche Chriſtenen daarin getrokken hadt. In Oogſtmaand, bragt hy 't ſtuk van het verlaaten des Konings op den predikſtoel, leerende, dat daartoe veel behoorde, en dat men God bidden moeſt, om wysheid voor de Staaten. Van zulk prediken kreeg men ras kennis in den Haage. De Staaten zonden gemagtigden naar Woerden, die, den Predikant gehoord hebbende, hem bevalen, zig van 't leeren, zo wel heimelyk als openlyk, te onthouden. Zyn medeleeraar, *Henrik*

(w) Reyd I. *Boek*, bl. 8.
(x) *Zie* VI. *Deel*, bl. 16.

redeland, zegt toen ook zynen dienst op. Filips III. vat hem by 't woord, en verbiedt hem 1580. aliger het leeren in de Kerke. Straks p, wordt *Nikolaas Simonszoon*, Predikant apswoude, die voor Lutherſch ging, met de Rynlandſche Kerken gemeen- hieldt, ontbooden naar Woerden, om, eenen tyd, in de Kerke aldaar, te pre- i. Hy doet het met genoegen van vee- Maar Vredeland predikt 'er tegen aan, ne ſchuur. De twiſt wakkert, en Zali- vordt de Stad verbooden. Hy plaatſt zig : Voorſtad, houdt daar talryke byeen- ten, niet zonder vermoeden te geeven, y 'er ook predikte. De Staaten vernieu- 't gedaan verbod; waarop zig eenigen : aanhangeren naar den Haage begee- om hem te verſchoonen by de Staaten, un antwoorden „ dat zy Zaliger, om ne oproerige en laſterlyke taal, het pre- :en in Holland niet toelaaten konnen: ider dat zy egter voorhebben, iemant, Woerden, te hinderen in zynen Gods- nſt, dien zy erkennen niet tot hunne oepinge te behooren (y)." Niet te vre- * *vocatie.* et dit beſcheid, vervoegde men zig tot Prinſe, die de zaak wederom aan de Staa- verzondt, waarop deezen, ter jongſter aart, op den vierden van Grasmaand, oeddunken zyner Doorlugtigheid, ver- den „ dat beide aan Vredeland en Za- er de Stad onzeid zou blyven; en dat Hervormde Leer voortaan in de Ker-

„ ke

Reſol. Holl. 21 *Nov.* 1579. *bl.* 284.

Philips III. 1580.

„ ke gepredikt zou worden, de Augsburg-
„ ſche alleen ter plaatſe daar zulks laatſte-
„ lyk geſchied was, zonder dat de eene of de
„ andere gezindheid zou mogen laſteren (z)."
Evenwel bleef het 'er, dit gantſche jaar, nog ongeruſt (a). In Zomermaand, moeſten de Staaten de Ingezetenen van Woerden wederom ernſtelyk doen vermaanen tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook gebooden zy, dat 'er geene Predikanten zouden beroepen worden dan die goed getuigenis hadden tot genoegen van de Staaten (b). Desonaangezien, vind ik, dat de Predikant *Matheus Rudze*, om laſterlyke woorden tegen de Staaten, wat laater, in den Haage gedagvaard is (c). Wy zullen hierna zien, wat 'er van hem geworden zy. Den Predikant Nikolaas Somonszoon overleeden zynde, beſlooten de Staaten, zorg te draagen, dat 'er een ander Hervormd Leeraar in zyne ſtede beroepen werdt (d).

XXI. Onluſt tuſſchen de Wethouders en Predikanten te Leiden.

Te Leiden was, omtrent deezen tyd, ook geſchil ontſtaan, tuſſchen de Wethouderſchap en de Predikanten der Hervormden. Al in 't jaar 1578, hadt de Predikant *Pieter Pieterszoon* van zynen Medeleeraar, *Kasper Koolhaas*, gezeid, dat met deezen niet te dienen was, alzo hy zogt uit te ſteeken in Gods Gemeente, en weigerde zig het oordeel der broederen te onderwerpen. Koolhaas, daaren-

(z) Reſol. Holl. 4 *April* 1580. *bl.* 53.
(a) Boek XIV. *Boek*, *bl.* 170 [145] *enz.*
(b) Reſol. Holl. 13 *Juny* 1580. *bl.* 106.
(c) Reſol. Holl. 13 *Sept.* 1580. *bl.* 197.
(d) Reſol. Holl. 22 *Novemb.* 1580. *bl.* 250.

;en, gaf voor, dat Pieter Pieterszoon met het uiterlyk kerkgebaar ophadt dan die ſterker gezet was op de inwendige rheid der zeden. Voorts, verſchildenze 't kiezen van Ouderlingen en Diakenen, Koolhaas der Wethouderſchap wilde eſteld hebben, waartoe Pieter Pieters- niet verſtaan kon. De Wethouderſchap t eens met Koolhaas, vooral in 't laat- int, welk haar gezag betrof, en mag- twee Leden uit de Vroedſchap, om :e zitten, in den Kerkenraad. Hierop, ndt de vraag, hoe ver 't gezag der O- id zig over Kerkelyke zaaken uitſtrek- De Predikſtoelen daverden van 't gene, t ſtuk, ter wederzyde, werdt voortge-

Filips III. 1580.

De Staaten van Holland ſtaken zig in viſt, en keurden 't gedrag der Leidſche ouderen af. Zelfs vermaande de Prins :hriftelyk, dat zy zig van nieuwighe- ehoorde te onthouden. Pieter Pieters- as den Brief, waarby deeze vermaa- eſchiedde, der Gemeente voor van redikſtoel, en voegde 'er by, *dat het er Wethouderſchap moeſt gehoorzaamen, ze den Prinſe gehoorzaamde.* Doch men em dit zeggen zo euvel af, dat hy, ſlegts deropzeggens toe beroepen zynde, ter- van zynen dienſt ontzet werdt. De 1 trokken zig dit aan: verzoekende 1 Leiden den Predikant in dienſt te wil- uden, of hun, de redenen, die zy tegen idden, te willen komen verklaaren (*e*).

Voorts,

(*e*) Fol. Holl. 7, 9 *May* 1579. bl. 90, 95.

FILIPS III. 1580.

Voorts, deeden zy de Predikanten van Leiden, Rynland en Delfland hunne gedagten uiten, over 't gezag der Overheid in 't Kerkelyke, waarin de Wethouders van Leiden weinig genoegen namen. De Staaten, den twiſt ziende aanwakkeren, rieden hun, Koolhaas, zo wel als Pieter Pieterszoon, te ontſlaan (*f*). Doch die van Leiden hierin niet hebbende konnen bewilligen, ſchreeven de Staaten, ter aanmaaning van zyne Doorlugtigheid, zelven aan Koolhaas, dat hy zig van 't prediken zou hebben te onthouden. Hy voer egter voort, ſteunende op de beſcherming der Wethouderen, die hem de hand boven 't hoofd hielden (*g*). Eerlang zag men eene Verdediging der Leidſche Magiſtraat in 't licht komen, die de heerſchzugtige Kerkelyken ſcherp ſtak (*h*). Tot het opſtellen deezer verdediging, hadt men zig bediend van de penne van Dirk Volkertszoon Koornhert, Notaris te Haarlem, die, om zyn ſchryven tegen de Hervormde Kerke, of tegen eenige Leeraars derzelve, reeds by de Staaten in 't oog liep (*i*). Koolhaas ſchreef ook twee Verdedigingen. De Wethouderſchap, eindelyk, ſterk aangemaand wordende door den Prinſe, hadt beſlooten, hem ook te ſchorſen in zynen dienſt. Doch de twiſt was hiermede niet bygelegd. Men verbleef dien, na veel kibbelens, aan goede mannen, die, op den negenentwintigſten van

(*f*) Reſol. Holl. 23 *May* 1579. *bl.* 113.
(*g*) Reſol. Holl. 19 *Juny*, 3 *July* 1579. *bl.* 134, 148.
(*h*) *Zie* dezelve *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 115.
(*i*) Reſol. Holl. 29 *Aug.* 1579. *bl.* 203.

Vynmaand deezes jaars 1580, uitſpra- FILIPS III.
dat beide Koolhaas en Pieter Pieters- 1580.
n ſchuldbekentenis zouden doen voor
Gemeente; waarna zy beide den dienſt
lerom zouden bekleeden. Koolhaas zou
Kerkelyke ſamenkomſten laaten oor-
len, over zyne ſchriften. De Wethou-
s zouden Ouderlingen en Diakenen kie-
uit eene benoeming des Kerkenraads:
twee uit de hunnen, zynde Ledemaaten
Kerke, mogen afzenden in den Kerken-
l, die egter aldaar geene ſtem zouden
ben, en geheim houden, 't gene 'er
handeld werdt:" waarna de ruſt in de
:he Gemeente zig voor eene poos her-
(k).

XXII. Vervolg van 't Beleg van Groningen.

or Groningen, dat, door Barthold En-
elegerd werdt, vielen dagelyks ſchut-
ten voor tuſſchen zyne vendels en de
ingen. Doch deezen bragten weinig
tot het bemagtigen der Stede. Entes
aar, door uithongering, te dwingen.
aaten der Ommelanden taſten de Ker-
kleinoodjen aan, om zyn volk van
e voorzien: ook ligtten zy de overtol-
lokken uit de Dorptoorens, en gooten
ſchut van. Voorts, werdt Entes Leger
rkt met ettelyke vendels (l), onder de
en Filips van Hohenlo en *Willem Lode-*
an Naſſau, Zoon van Graave Jan, zo
:, in alles, vierenvyftig vendels kneg-
1 twaalfhonderd paarden voor de Stad
waren.

OR XIV. *Boek, bl.* 169 [143] *enz.*
.. FRESINGA Memor. *bl.* 217.

Filips III. 1580. waren. Op den zevenentwintigſten van Bl maand, werdt Entes, in eenen aanval op Barthold Entes ſneuvelt. Voorſtad, op *Schuitendiep*, met een' ko uit een Vogelroer, door 't hoofd geſch ten, dat hy 't beſtierf (*m*). *Eſcheda* kr toen 't bevel over 't beleg, welk Hol van de hand geweezen hadt. De Groninge lang gevleid met de hoope van ontzet, w namen, eindelyk, dat Maarten Schenk, a veertien vendels, over welken de Heer v Billy Kolonel was, op komenden wege re. De Gemagtigden der nader Vereenigi hiervan, insgelyks, verwittigd, gaven H henlo laſt, om Schenk tegen te trekken. D deedt hy, op den zeſtienden van Zom maand: doch verneemende, dat Schenk u Zwol getrokken was, ſloeg hy ook derwaar op weg (*n*).

Oproer te Zwolle. Te Zwol, hadt men, onlangs, *Staatſch* bezetting geweigerd, waanende de Wetho derſchap genoeg verzekerd te zyn, met het uitzetten van eenige verdagte Perſoonen. Doch de afgezette Regenten en ſommige a deren hadden om Schenk gezonden, voorn van eenige Roomſchgezinde boeren bege ſtaan, de wapenen opgevat hebbende. D Staatſchgezinden waren ook op de been g komen, en hadden de markt beſchanſt. Z kreegen, daarna, eenige verſterking v volk, deeden de Spaanſchgezinden zwigte en vlieden, en namen toen een Hollandſch vendel in. Schenk was op weg naar Zwolle, doch, verneemende, dat de Staatſchgezinden al-

(*m*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 219.
(*n*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 213 [204] *enz.*

aldaar de overhand hadden, hieldt hy ſtil by Hardenberg, vier mylen van de Stad. Hier treft hem Hohenlo, van Zwolle te rug keerende, aan, op den zeventienden van Zomermaand, regt op den middag. Men raakte terſtond handgemeen. De Staatſchen, vermoeid van den togt over de dorre heide, op welke eenigen, zelfs voornaame luiden, van dorſt verſtikt waren, en hebbende de zon regt in 't aangezigt, werden, ligtelyk, van Schenks volk, welk uitgeruſt hadt, geſlaagen en op de vlugt gejaagd. Al 't Staatſch geſchut bleef hier in den loop (*o*). De vlugtelingen ſpreidden den ſchrik voor Schenk tot in Koeverden, welk van de Staatſchen verlaaten, en, des anderendaags, door Schenk, ingenomen werdt. Toen durfden 't ook de belegeraars voor Groningen niet langer houden, maar braken, des nagts na den agttienden van Zomermaand, op van voor de Stad, zig, hier en daar, naar eigen keure, in bezetting werpende (*p*). De Ommelanden liepen, ondertuſſchen, ledig van Staatſchgezinden, wier huizen en goederen, deerlyk, vernield en geroofd werden van de vyandlyke knegten (*q*). Schenk, eene plegtige intreede binnen Groningen gedaan hebbende, begaf zig, op den twintigſten, nevens Rennenberg naar Delfzyl, en ſloeg 'er 't beleg voor. Terwyl het voortgezet werdt, rukten zy voor den *Opſlag*, eene ſchans in deezen oord, bezet met eenige vendels, die voor Groningen ge-

Filips III. 1580.

Neêrlaag van Hohenlo, by Hardenberg.

Schenk neemt Koeverden in.

't Beleg van Groningen wordt opgebroken.

Delfzyl verlooren.

(*o*) R. Fresinga Memor. *bl.* 238 *enz.*
(*p*) R. Fresinga Memor. *bl.* 247.
(*q*) Boe XV. *Boek*, *bl.* 214 [206] *enz.*

FILIPS III. 1580.

gelegen hadden. Zy ging haast over by verdrag; doch werdt, nevens de schans te Monnikerzyl, wat laater, herwonnen door Hohenlo, die Rennenberg, te vooren, verhinderd hadt, zig meester te maaken van Dokkum.

Meppelt gewonnen.

De Drost van Koeverden ook, die Meppelt ingenomen en gesterkt hadt, werdt 'er, ten deezen tyde, wederom uit gejaagd, door de Staatsche bezettelingen van Steenwyk en Zwartsluis. Maar Delfzyl, welk Hohenlo, te vergeefs, hadt zoeken te ontzetten, ging over, by verdrag, in Hooimaand (*r*). De Staatschen kreegen, geduurende 't beleg van Delfzyl, eenen Brief in handen, door Rennenberg, aan Parma geschreeven, ontdekkende zynen toeleg, om Spaansche bezetting in Groningen te brengen, en eenige by hem verdagte Persoonen streng te handelen. Men zondt 'er afschriften van in de Stad, om den Ingezetenen te doen zien, wat zy van hunnen Stadhouder te wagten hadden (*s*). Doch 't hielp weinig. De Spaanschgezinden hadden 'er de overhand, en daar verliepen nog ettelyke jaaren, eer de Stad, wederom, tot de Staatsche zyde overging.

Hohenlo herwint Koeverden.

Hohenlo, midlerwyl, merkelyke versterking van volk, zo Engelschen als Waalen, bekomen hebbende, sloeg, in 't begin van Oogstmaand, naar Groningen op weg, en dreef de Rennenbergschen, die te Nyenoord gelegen hadden, tot onder 't geschut der Stad.

Hy

(*r*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 215 [208] *enz.*
(*s*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 218 [211].

gerde zig te Haren, en daarna te Zuid- Filips II.
ord-Laren (*t*). De Groningers vrees- 1580.
eds voor eene tweede belegering, toen
o den twaalfden, opbrak en voor Koe-
rukte, dat, twee dagen daarna, aan
pgegeven werdt. Graaf Willem van Graaf
werdt, in dit kort beleg, in zyn been Willem
oten. Hy genas langzaam van de van Nas-
, en ging 'er altoos kreupel na. De sau wordt
van Rennenberg veroverde, daarente- gekwetst.
le ſchans te Aduwarderzyl, bezet met
vendels van Hohenlo, die zig, van
egaven by hunne ſpitsbroeders in den
;, welke ſchans, op den eerſten van Herfſt-
, insgelyks, den Rennenbergſchen in
1 viel (*u*).

Graaf van Hohenlo, rekening hebben- XXIII.
maakt, dat deeze ſchans Rennenberg Slag op
werk gegeven zou hebben, hadt zyn de Bour-
voetvolk, hier en daar, in bezetting tange.
: een deel gezonden naar Lingen,
e Droſt *Mulart* neigde naar Spanje.
og hy naar Wedde, daar hy eenig volk
m 't Slot te beſchieten: met het over-
den weg neemende naar Slogteren,
eening, om Delfzyl te herwinnen.
Rennenberg, ziende Hohenlo zyn volk
aldeelen, ſlegt de ſchans aan den Op-
ſlaat op weg, met al zyne magt, en
voor hem, te Slogteren te zyn. Hier
hy egter een deel der Hohenloſchen,
l vegtende, de wyk namen tot Heili-
ger-

(*t*) Fresinga Memor. *bl.* 265.
(*u*) Oor XV. *Boek*, *bl.* 221 [215].

FILIPS III. 1580.

gerlee en Winſchooten toe, daar Hohenlo met de Duitſche Paarden (v). Doch Renn berg drong hier zo ſterk op hem in, dat genoodzaakt werdt, tot voorby Wedde, de Bourtanger heide, te rug te trekken. To ſtorten Rennenbergs Speerruiters op de agt hoede der Staatſchen, brengenze in wanord en doen 'er omtrent duizend ſneuvelen. Al heir raakt op de vlugt. Zelfs de belegera van Lingen en Wedde. 't Geſchut, gepl voor de laatſtgenoemde Plaatſe, werdt b gemaakt (w). De ramp der Staaten zou e ter grooter geweeſt zyn, zo die van Holl geene goede ſommen overgemaakt hadden, d de verſtrooide Regementen wederom te ve zamelen, en bezetting te leggen in Stav ren, Hinloopen en andere Plaatſen in de zen oord. Ook gelukte het den bezetteli gen van Dokkum en Kollum, eenig nieuw geworven volk van den Droſt van Koeverde en den Schout van Hardenberg, in 't Kloos ter te Groot-Aduward, te overvallen, e 'er omtrent driehonderd te dooden of v vangen (x).

Rennenberg neemt Koeverden en Oldenzeel in.

Maar Rennenberg, 't veld nu ruim heb bende, rukte voor Koeverden, en hadt p eenen aanvang van 't beleg gemaakt, wa neer de Plaats, die niet te houden was, b verdrag, aan hem overging, op den twi tigſten van Herfſtmaand (y). Daarna, beg

(v) R. FRESINGA Memor. bl. 276.
(w) BOR XV. Boek, bl. 221 [215].
(x) R. FRESINGA Memor. bl. 277. BOR XV. Boek, bl. [217].
(y) R. FRESINGA Memor. bl. 278.

hy zig naar Oldenzeel, daar weinig volks in lag, en daar de burgery oneens was met de bezetting. Fel deedt hy deeze Stad beſtormen, en verloor 'er driehonderd man voor. Toen, waanende dat de Stad meer manſchap hadt ingekreegen, dan men hem te vooren berigt hadt, beſloot hy af te trekken: en was 'er nu bezig mede, als de burgers hem te rug riepen, en de Stad overleverden, tegen dank der bezettelingen, die, met al 't hunne, uittrekkende, belooven moeſten, den Staaten, in geene drie maanden, te zullen dienen (z). Van Oldenzeel, trok Rennenberg naar Zwolle. Doch zig te zwak vindende tot het beleg deezer Stad, begaf hy zig, van daar, met verſterking van volk, voor Deutichem, dat, in den zomer des voorleeden jaars, door de Staatſche bezettelingen van Deventer en Zutfen, ingenomen was (a). Doch hy vondt hier zo veel tegenſtands, en leedt zo merkelyke ſchade van de Doesburgſche bezettelingen, dat hy, ten vyfden dage, 't beleg opbrak (b): en, Grol bezet hebbende, welk de Staatſchen onbewaard gelaaten hadden, zondt hy de Knegten, over 't moer van Ommen, en de Paarden, door Koeverden, naar Steenwyk, voor welke Stad, de voortogt zyn Legers, op den agttienden van Wynmaand, aankwam. 's Daags te vooren, ja dien zelfden morgen, hadden die van de nader Vereeniging nog, met veele moeite, mids het tegenſtribbelen der Ingezetenen, bezetting

PHILIPS III. 1580.

(z) R. FRESINGA Memor. bl. 279.
(a) R. FRESINGA Memor. bl. 159.
(b) R. FRESINGA Memor. bl. 284.

FILIPS III. 1580.

ting weeten te krygen in de Stad (c), toen een streng beleg van vier maanden d stondt, waarvan ons de uitkomst hierna te haalen staat.

XXIV. Margareet, Hertogin van Parma, komt herwaards, als Landvoogdesse.

De Koning van Spanje, den Walschen westen beloofd hebbende, dat hy hun e Landvoogd van zynen bloede stellen z hadt, al in den zomer deezes jaars, de H togin Margareet, Moeder des Prinsen Parma, uit Italie, ontbooden en herw gezonden, om de zaaken van Regeer waar te-neemen, en haaren Zoon 't bew des Oorlogs in handen te laaten. Zy w voordeezen, met eere gescheiden van Landvoogdye, en Filips dagt, dat zy de h ten der Nederlanderen, door haar zagt leid, herwinnen zou. Op 't einde van Oog maand, kwam zy te Namen aan (d). H Zoon kwam haar hier bezoeken: en toon haast, dat haare komst hem niet aangenaam was. Hy scheen zig met het opperbewin over den kryg niet te konnen vergenoege Ook begreep Margareet ligtelyk, dat h haar kwalyk voegen zou, te twisten over gezag met haaren eenigen Zoon, terwyl de magt in handen hadt. Zy schreef dan, Herfstmaand, aan den Koning „ dat zy, h „ gekomen, de Nederlandsche beroer „ veel gevaarlyker inzag, dan menze h „ in Italie hadt afgemaald, en niet te stille „ dan door de wapenen: waarin dus de me „ te klem des bewinds gelegen zou zyn. H

Ongenoegen van den Prins van Parma hierover.

„

(c) BOR XV. *Boek*, *bl.* 223 [218] *enz.*
(d) METEREN X. *Boek*, *f.* 171 *vers.*

haaren Zoon ongelyk veel bekwaamer ldt dan zig zelve, om het te voeren, den Koning hierom badt, haar van den gelegden laſt te willen ontheffen, en n dien bevolen te laaten." Farneze f ook aan den Kardinaal Granvelle; hy 't weet, dat de Hertogin herwaards gekomen „ dat deeze verdeeling des winds aan veele ongemakken onderhe- was." De Koning bleef egter onver- yk, Margareet onderwierp zig; doch lexander: die zelfs verzogt, dat men van 't bewind des Krygs ontſlaan wil- waartoe Filips niet kon verſtaan. 't Ge- van zyn vertrek hadt zig, ondertus- , verſpreid, en eenig ongenoegen ver- akt onder de Spaanſchgezinden, welk, rieven aan den Koning, ten breedſten meeten, door de Hertoginne, hem, ein- , deedt veranderen van gedagten. Hy tigde Farneze dan in de Landvoogdye, rieven van den negenentwintigſten van ermaand des jaars 1581, begeerende , te gelyk, dat Margareet, onder ee- anderen naam, in de Nederlanden bly- ou. Ook hieldt zy zig te Namen op, n Herfſtmaand des jaars 1583, wanneer met 's Konings verlof, naar Italie te rug le (*e*).

Filips III. 1580.

De Hertogin keert, na drie jaaren, wederom naar Italie.

e Prins van Parma hieldt zyn verblyf, ezen jaare 1580, gemeenlyk, te Maas- t, alwaar, in Lentemaand, uit 's Ko- naam, getekend, en in Zomermaand, af-

XXV. Ban tegen den Prinſe van Oranje, op

STRADA *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 155 *& ſeqq.*

FILIPS III. 1580. 's Konings naam, afgekondigd.

afgekondigd werdt, een ſcherpe Ban t
den Prinſe van Oranje, dien de Spanja
toch, ſedert lang, voor het hoofd hu
vyanden in de Nederlanden hielden, e
wiens dood zy een einde van den oorlog
ten te vinden. „ Filips dan, eerſt hebb
„ de opgehaald, hoe veele eeren, gun
„ en weldaaden Keizer Karel, zyn Va
„ en hy aan Willem van Naſſau, ee
„ vreemdeling in de Nederlanden, en h
„ nen Leenman en onderzaat, bewee
„ hadden; doet hem de vinnigſte verwy
„ gen van ondankbaarheid, meineedighe
„ ſchynheiligheid en andere ſnoode onde
„ den. Hy beſchryft hem, als den eenig
„ aanſteeker en opſtooker van 't vuur
„ Nederlandſche beroerten, als een' beo
„ looger van zynen Heere, een' omſtoo
„ aller Vredehandelingen, een' verbreek
„ van voorregten en bezwooren' Verbin
„ teniſſen, een' laſteraar, invoerer van ke
„ teryen, verzaaker des Heiligen algeme
„ nen Geloofs, eerloozen Egtſchender, di
„ by 't leeven zyner Gemaalinne, eene g
„ wyde Abtdis ter vrouwe genomen hadt
„ peſt van 't Chriſtendom en vyand des me
„ ſchelyken geſlagts; die zyne veiligheid
„ gelyk Kaïn en Judas, alleenlyk vondt,
„ een eeuwig mistrouwen, 't regt kenme
„ van een doorknaagd geweeten. Over al b
„ welke, de Koning hem, als eenen ſchel
„ en verraader, met alle zyne nog onaang
„ ſlaagen' goederen, in den Ban doet, e
„ ten roof geeft: verbiedende elk, hem e
„ nige hulp toe te brengen, of zelfs aan
„ ſpraak

„ ſpraak te verleenen, en elk, daarentegen, FILIPS III.
„ beveelende, hem af te ſnyden en te ver- 1580.
„ laaten, binnen den tyd van eene maand,
„ op verbeurte van adel, eere, goed en lee-
„ ven, ten behoeve van zulken, die 'er, bin-
„ nen of buiten de Landen, meeſter van
„ konden worden. Eindelyk, by aldien men
„ iemant, 't zy onderzaat of vreemdeling,
„ vonde van zulk eenen edelen aart, en zo
„ genegen tot 's Konings dienſt en ter ge-
„ meener welvaart, dat hy middel wiſt, om
„ den Prins, leevende of dood, over te le-
„ veren, of hem zelf om 't leeven te bren-
„ gen, belooft hy, op zyn Koningklyk
„ woord, zulke eenen of zyne erfgenaamen,
„ terſtond na 't volbrengen des werks, te
„ zullen beloonen met vyfentwintigduizend
„ gouden Kroonen, in Landeryen of in gel-
„ de, ter keuze van den uitvoerer, die, daar-
„ enboven, van nu af, van alle misdaad,
„ welke hy mogt begaan hebben, hoe groot
„ ook, zuiver verklaard, en, was hy 't niet,
„ edel gemaakt wordt, met allen, die hem
„ de hand zullen bieden, welken, daarenbo-
„ ven, begunſtigd en bevorderd zullen wor-
„ den, naar den ſtaat hunner Perſoonen, en 't
„ belang hunner dienſten (*f*)."

De Prins hadt, lang voor het uitkomen van deezen Ban, kennis van denzelven gehadt, en 'er den Staaten van Holland en Zeeland van verwittigd. Hy zondt 'er hun, daarna, Afſchriften van, en zou gaarne gezien hebben, dat zy dien, op hunnen naam, hadden. De Prins geeft den Staaten van Holland en Zeeland kennis van den Ban.

(*f*) Zie XV. *Boek*, bl. 209 [191].

Filips III. 1580

Zy besluiten tot vermeerdering zyner Lyfwagt.

hadden beantwoord. Te gelyk, verzogt hy, dat zyne Lyfwagt versterkt en rigtig betaald mogt worden. De Staaten, met reden bedugt voor den invloed, dien de beloften, by den Ban gedaan, op eenige kwalyk gezinden hebben mogt, ten nadeele van den Prinse, beslooten, gereedelyk, tot het laatste, vermeerderende 's Prinsen Lyfwagt, met honderdenvyftig paarden, mids de kosten ten laste der nader Vereeniging kwamen (g). Doch de Ban, als, in veele opzigten, den Prins in 't byzonder betreffende, moest, oordeeldenze, door zyne Doorlugtigheid zelve, worden beantwoord; konnende men, desonaangezien, de punten, die den Staat in 't gemeen roerden, stuk voor stuk, staatswyze, doen wederleggen (h). De Prins deedt dan, door zynen Franschen Hofprediker, *Pieter de Villers*, arbeiden aan eene verdediging, die, nog voor 't einde deezes jaars, met bewilliging der Staaten, in Holland, ter drukperse werdt overgegeven, en in 't volgende jaar in 't licht kwam. Wy hebben, in 't voorig gedeelte deezer Historie, reeds van de voornaamste punten deezer Verdediging gebruik gemaakt: waarom wy het noodeloos agten, den inhoud derzelve, omstandiglyk, te herhaalen. 't Merg kwam hierop uit: „ De „ Prins behieldt hooge agting voor Keizer „ Karel; doch de weldaaden, van deezen „ Vorst ontvangen, mogten niet opweegen „ de diensten, door zyne voorouders, en „ door

Hy geeft eene Verdediging uit, tegen den Ban.

Voornaamste Inhoud dier Verdediging.

(g) Resol. Holl. 13, 21 *Dec.* 1580. *bl.* 267, 275.
(h) Leven van Willem den I. III. *Deel*, *bl.* 414.

or hem, den Huize van Ooſtenryk be- Filips III.
ezen; en de zwaare koſten, met open 1580.
f te houden, en in verſcheiden' gezant-
appen, ter eere des Keizers, gemaakt.
n Filips was hy niets verſchuldigd:
nt bewind, eer en titels, waaraan ſlegts
weldige koſten vaſt, en welker voorreg-
, in hem, zo wel als in Egmond, Hoor-
en anderen, zo jammerlyk geſchonden
iren, liet hy zig voor geene weldaaden
rekenen. Nogtans durfde Filips hem
voor ſchelm en verraader ſchelden; die,
ker! in 't hoofd zelf van deezen Ban,
et zulke weidſche titels niet pronken
ou, waren die van Naſſau en Oranje niet
rlyk en kloek ten oorloge geweeſt, eer
y ter weereld kwam. En nooit zou, hoop-
e hy, blyken, dat hy zynen geſlagte on-
r hadt aangedaan. Men laſterde zyn eer-
k en wettig Huwelyk: en wie deedt dit?
lips, die met zyne eigen' Zuſters Dogter,
n bloedſchendig Huwelyk hadt aange-
an: Filips, die zyne Gemaalin Izabelle
rmoord hadt, om tot een ander Huwe-
k te geraaken, en zynen eigen Zoon,
n dat hy meêwaarig geweeſt was met de
Nederlanden: Filips, eindelyk, die, in
verſpel met Donna Eufraſia geleefd heb-
ende, haar naderhand den Prinſe van As-
oli tot Gemaalinne hadt opgedrongen.
Vyders, was 's Prinſen egtſcheiding met
e Dogter van Saxen geſchied, met be-
illiging haarer maagen. Zyne tegenwoor-
ige Gemaalin hadt nooit belofte van 't
looſterleeven gedaan, of dieze gedaan

„ mogt

FILIPS III. 1580. „ mogt hebben verbondt haar niet, als zy
„ de geſchied in haare kindſchheid. M
„ noemde hem, wyders, eenen vreemdeli
„ Verſtondt men, daarby, dat hy buiten
„ Nederlanden gebooren was; de Koni
„ was 'er ook dan een. Hy was in Duitſc
„ land, naauw vereenigd met de Neder
„ den, ter weereld gekomen, en zyn hi
„ hadt, van oude tyden af, aanzienlyke go
„ deren, in Brabant, Luxemburg, Vlaand
„ ren en Holland, bezeten: zelfs waren zy
„ voorouders Graaven van Gelder geweest
„ toen die des Konings ſlegts Graaven v
„ Habsburg waren, en in Zwitſerland woon
„ den. Ook werden, in Nederland, alle be
„ zitters van Graafſchappen en Heerlykhe
„ den, de zyde deezer Landen houdende,
„ voor inboorlingen gerekend. De oorſprong
„ der Beroerten moeſt niet by hem gezogt
„ worden; maar by den Spaanſchen Raad:
„ wiens wreedheid hem, die 't geniverd
„ Geloof, in zyne kindſchheid, hadt inge-
„ zoogen, tot medelyden met de Onroom-
„ ſchen, bewoogen hadt. En zo zyne mede-
„ broeders van de Vliesorde en de Raaden
„ van Staate 't ſtuk met hem eens geweest
„ waren, lyf en goed zou hy opgezet heb-
„ ben, om Alva op den drempel des Lands
„ te ſtuiten. Al te vooren, hadt hy ook u
„ wege gebragt, dat de Staaten, op 't ver-
„ trek der Spanjaarden, aanſtonden: en 't
„ Verzoekſchrift der Edelen was, niet te-
„ gen zyn goedvinden, ingeleverd. Hierin
„ ſtelde hy zyne eer, om dat hy 't vorderlyk
„ hadt gehouden tot 's Lands welvaart. Aan
„ den

naam van Ketter, dien men hem en Filips III.
ien Broeder gaf, kreunde hy zig zo min, 1580.
Chriſtus aan dien van Samaritaan. Tot
openlyk prediken hadt hy nimmer ge-
len, ook nooit in 't berooven van Ker-
bewilligd. Nogtans hadt men hem,
zyn vertrek naar Duitſchland, in zynen
n, in zyne goederen, in zyne eere,
edelyk vervolgd, hem, hierdoor, ont-
gen van alle eeden en verbindteniſſen,
genoodzaakt, tot het opvatten der wa-
en; die hy, zeide men, tegen zynen
r gedraagen hadt; maar, met gelyk
minder regt, hadden 's Konings voor-
en Kaſtilie en Leon verworven. Ook
hy, zelf een voornaam Lid der Staa-
van Brabant, door de Landzaaten,
gezogt, om hen te beſchermen. Den
omſchen Godsdienſt zouden de Staaten
Holland en Zeeland, in 't eerſt, ge-
gd hebben; doch, gewaarſchuwd tegen
verraaderyen eeniger geeſtelyken en
ren, hadden zy dien moeten doen
en. Van vervolging om den Gods-
ſt hadt de Prins zig altoos afkeerig
ond, weshalve hem 't mishandelen
mbrengen der Geeſtelyken, ten on-
, te laſt gelegd werdt. Over 't wettig
nwettig aanvaarden der wapenen, wil-
y gaarne het oordeel der algemeene
en afwagten. De Gendſche Bevredi-
hadt niet hy; maar Don Jan, en de
ng zelf geſchonden. De looze vrede-
eling van den Heer van Selles was,
door hem, maar door de algemeene
„ Staa-

FILIPS III. 1580. „ Staaten, wyslyk ontdekt. De Keulsche was „ gerigt, om de Landen te bederven. Voorts, „ lei men hem geveinsdheid te last. Maar „ 't was immers geene geveinsdheid, dat hy „ hun, toen zy nog vrienden waren, ge„ waarschuwd hadt tegen de rampen, die „ hun nu overkwamen. 't Was ook geene „ geveinsdheid, dat hy hun nu, met open„ baaren oorlog, te keer ging. Wat zy dan „ meer voor geveinsdheid in hem bespeur„ den, wist hy niet. En genomen, dat hy „ in mistrouwen zyne veiligheid stelde; „ moest men hem hierom met Kaïn en Judas „ vergelyken? Wat anders was 't niet op „ God, wat anders niet op looze en booze „ menschen te vertrouwen, die, hoe zy be„ stonden, in Grenada, aan de mooren, en „ hier, aan Egmond en Hoorne, beweezen „ hadden: en zelfs in deezen Ban deeden „ zien, hoe hun 't geweeten verhard ware, „ gelyk dat van Judas, hoe zy vertwyfeld „ waren, gelyk Kaïn, en van God verwor„ pen, gelyk Saul. Dat men voorts tegen „ hem inbragt, dat hy zig, door geene aan„ biedingen van byzondere voordeelen, hadt „ willen laaten beweegen, om tot Bevredi„ ging te besluiten, strekte tot zynen roem, „ niet tot zyne schande: behalve, dat hem „ ook zulke breede aanbiedingen, als men „ voorgaf, nimmer gedaan waren. 't Slot „ van den Ban, waarby men hem water en „ vuur verboodt, agtte hy niet, zullende „ hy leeven met zyne vrienden, zo lang als „ het Gode behaagde, in wiens handen zy„ ne dagen stonden. En schoon men, nooit

„ te vooren, openlyk geld op zyn lyf geſteld Filips III.
„ hadt, gelyk nu; wiſt hy wel, hoe dikwils 1580.
„ men daarvan heimelyk koop hadt ge-
„ maakt: blykende, wyders, de ſchaamte-
„ loosheid der Spanjaarden hierin, dat zy
„ eenen eerloozen ſchelm, die hem om 't
„ leeven bragt, beloofden te veradelen, was
„ hy 't niet. Even of een edelman, die wiſt
„ wat adeldom inhadt, ooit zou willen ee-
„ ten met eenen boef, die iemant, om geld,
„ den ſtrot hadt afgeſteken. Hielden de Span-
„ jaards zulke luiden voor edel; zo gingen
„ zy, niet zonder reden, voor afkomelin-
„ gen van Maraanen of Jooden, en voor kin-
„ deren van hun, die 't leeven des Heilands,
„ om gereed geld, van Judas kogten. Nog
„ durfde men den fiel vergiffenis toezeg-
„ gen van allerlei misdaad, hoe ſnood ook,
„ te vooren door hem begaan, toonende
„ daarmede, voor al de weereld, welke mid-
„ delen en luiden men oordeelde te behoe-
„ ven, om den beſchermer der vryheid van
„ een verdrukt volk van kant te helpen. En
„ ſchoon deeze Ban, ook van ter zyde, de
„ Staaten trof, hadden zy zig daaraan niet
„ te ſtooren. Iemant met woorden aan te
„ blaffen was het laatſte geweer van weerloo-
„ ze wyven. Zo zy ſlegts eendragtig bleeven,
„ en den Spanjaard de tanden toonden, haaſt
„ zouden zy hem zeil zien minderen. 't Was,
„ riep men, meeſt om zynen hals te doen.
„ Doch kon zyn vertrek of zyne dood zelve
„ de ruſt in 't Land herſtellen, welkom zouze
„ hem wezen. Oordeelden dan de Staaten,
„ dat zyn weggaan hen helpen kon, gaarne

Filips III. 1580.

„ wilde hy, op hun bevel, tot op 't einde der
„ weereld, vertrekken. Zyn hoofd ook, waar-
„ over geen Vorst of Oppermagt op aarde te
„ gebieden hadt dan zy alleen, stelde hy in
„ hunne handen. Doch dagten zy, dat zyne
„ tamelyke ervaarenis, het overschot zyner
„ middelen, en zyn leeven hun nog van dienst
„ mogten konnen zyn; hy hoopte, door Gods
„ genade, getrouwelyk te ondersteunen en te
„ handhaaven, 't gene zy tot welstand van de
„ gemeene zaak en van den Godsdienst, be-
„ sluiten zouden (*i*)."

Oordeel der Vereenigde Staaten over den Ban.

Deeze Verdediging werdt den Vereenigden Staaten, den dertienden van Wintermaand, te Delft, voorgelezen. Zy oordeelden „ dat
„ de Prins, by den Ban, ten onregte be-
„ klad was; verklaarden, wyders, dat hy
„ het algemeen Stedehouderschap en de by-
„ zondere Landvoogdyen, niet dan op 't
„ ernstig aanhouden der Staaten, aanvaard
„ hadt, en verzogten hem daarin te willen
„ volharden; besluitende, eindelyk, eene
„ bende paarden, tot 's Prinsen beveiliging,
„ te onderhouden (*k*)." De Prins zondt zyne Verdediging, in verscheiden' taalen overgezet, aan de voornaamste Hoven van 't Christenryk. Hy voegde 'er een' Brief by, onlangs, door de Spanjaards, verspreid, als ware hy, door den Prins, aan Anjou geschreeven, en door hen onderschept, vervattende
„ eenige vermaaningen aan den Hertoge,
„ om herwaards te komen, onder verzeke-
„ ring,

(*i*) *Zie deeze* Apolog *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 63 *enz.*
(*k*) Bor Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 65.

„ ring, dat de voornaamſte Steden t'zynen „ believen zouden ſtaan, en dat hy 't, met „ den Godsdienſt, naar willekeur, zou kon„ nen ſchikken (*l*)." Doch alles zo plomp verzierd, dat het elk in 't oog loopen moeſt. Evenwel meent men, dat de brief, door den Raadsheer Aſſonville, was opgeſteld, die, is dit zo, veelligt alleen beoogd heeft, 't gemeen, welk toch den grootſten hoop maakt, te verblinden. Op 's Prinſen Verdediging, kwam nimmer antwoord, uit Spanje of van de Spaanſche zyde. Doch wat uitwerking de Ban hadt, ſtaan wy, ter zyner plaatſe, te ontvouwen. Filips III. 1580.

XXVI. Orde op de Vaart naar Spanje en Portugal.

De Hollandſche en Zeeuwſche Koopluiden vreesden, al terſtond na 't uitkomen van den zelven, dat 'er belemmering van den handel op Spanje uit volgen zou. Men hadt, reeds in den aanvang deezes jaars, vernomen, dat de Koning beſlag gelegd hadt, op alle de Hollandſche ſchepen. Doch kort daarna, kreeg men berigt, dat Filips zig van dezelven bedienen wilde, tot den togt naar Portugal, welk Ryk hy dagt te bemagtigen, na 't afſterven van Koning Henrik, die toen op 't uiterſte lag (*m*). Nu vreesde men, op nieuws, voor bekommering onzer ſchepen en goederen in Spanje. Doch het wederzyds koopbelang verhinderde dit. De oorlog met den Koning werdt aangezien, als bepaald binnen de Nederlanden. En onze Kooplui-den, ſchrander boven maate in het uitvinden van

(*l*) *Zie* Hooft XVII. *Boek, bl.* 743.
(*m*) Reſol. Holl. 13 *Octob.* 1579. *bl.* 239. Bor XIV. *Boek, bl.* 181 [160].

FILIPS III. 1580.

van middelen, om op verbooden' Plaatſen te handelen, wiſten hunne waaren, onder looze naamen, te vertieren in Spanje, daar 't wel vermoed en gemerkt, doch oogluikende gedoogd werdt (*n*). De Vaart op Spanje en Portugal werdt, egter, den Nederlanderen, wat laater, verbooden, in gevolge van een beſluit, ter Dagvaart van Delft genomen. Veele ſchippers, voorgeevende naar Frankryk te willen, hadden 't, naar men ſedert vernam, gemunt op verbooden' havens. De Waterbaljuw van Zeeland, *Robert Leeman*, werdt ook geſchorſt in zynen dienſt, om 't uitgeeven van Paspoorten, tegen 't oogmerk der Staaten. Naderhand, zag men voor beſt in, alle Schepen te laaten vaaren, onder beëedigden borgtogt en verband van verbeurd te zyn, wanneer zy verder weſtwaards zeilden dan Engeland, Schotland en de uiterſte grenzen van Frankryk. Doch van daar zou de laading met vreemde ſchepen mogen gevoerd worden naar Spanje en Portugal, en de Nederlandſchen zouden, ook daar, Spaanſche en Portugeeſche waaren inneemen, en herwaards brengen mogen. 't Beſluit, door de Staaten der nader Vereeniging, in Grasmaand des volgenden jaars, te Amſterdam, hierop genomen, kwam overeen met dit inzigt (*o*).

XXVII. Steenwyk belegerd

Midlerwyl, werdt het Beleg van Steenwyk voortgezet. De magt des Graaven van Rennenberg voor deeze Plaats beſtondt uit twaalf-

hon-

(*n*) HOOFT XVI. *Boek*, *bl.* 708.

(*o*) Reſol. Holl. 18, *Januar.* 1581. *bl.* 17. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 19 [253].

honderd Ruiters en agtentwintig Vendelen, uitmaakende omtrent zesduizend knegten. In de Stad lagen omtrent zeshonderd man. De weerbaare burgers beliepen omtrent de helft van dit getal. Doch geene vyftig onder dezelven, die men vertrouwen durfde (*p*). 't Bewind der verweeringe namen de Hopluiden aan zig. Ook lietenze 'er den Burgemeester in raaden, alzo 'er geen Overste in de Stad was. Voorts was de Plaats slegt versterkt, en van weinig voorraad voorzien. De vyand hadt zig, 's daags na zyne aankomst, verspreid rondsom de Stad, om de toegangen te stoppen, niet zonder hierin gehinderd te worden, door de belegerden, die egter, al ras, tegen de meening van Hopman Kornput, aan die van de nader Vereeniging schreeven, om ontzet (*q*). FILIPS III. 1580. door Rennenberg.

Op den vierentwintigsten, verdreeven de Rennenbergschen, onder *Arend van Geemen* en *Henrik Snaater*, oude Hopluiden, twee Staatsche vendels uit de Kuinder, plonderden het Dorp en verlieten 't toen weder. 't Vendel, welk men hier veroverde, werdt, aan een paardenstaart, gesleept om de vesten van Steenwyk (*r*). De belegerden, hierdoor getergd, vielen uit en verbrandden een' molen, waarop de vyand, zynen slag waarneemende, uit weerwraak, den brand stak in de hameye der Geestpoorte, die, door *Aart van Groningen*, eens brouwers zoon en soldaat van Kornput, onder een' hagel van musketkogels,

(*p*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 293.
(*q*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 298.
(*r*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 331.

Filips III. 1580.

gels, meermaalen af en aan gaande om water te ſcheppen, gelukkiglyk, gebluſcht werdt. Dien zelfden avond, werdt een vyandlyk ſoldaat, die, by de Waltpoort, onder een ſchriklyk misbruiken van Gods naam, ſtondt te ſchelden op de Staaten en Hohenlo, door een' kogel, op 't geluid afgeſchooten, juiſt in den gaapenden mond getroffen: 't welk bleek aan 't lyk, dat, terſtond, in de Stad gefleept werdt (s). Rennenberg, daarna, zelf in 't Leger gekomen, eiſchte de Stad op. Men antwoordde, dat menze voor den Koning, onder 't beſtier der Staaten en des Prinſen van Oranje, bewaarde: waarop de vyand terſtond gereedſchap maakte, om haar te beſchieten (t).

Merkwaardige ſchoot.

De Rennenbergſchen behaalen eenige voordeelen op de Staatſchen.

Ten deezen tyde, zondt Rennenberg eenig volk af om ettelyke Staatſche vendels, tot keeringe van het ſtroopen der zynen, gelegd in de Zevenwolden, van daar te verdryven: 't welk hem gelukte. Ook namen de Rennenbergſchen, wat laater, Slooten in, welk, nevens de Lemmer, door de Staatſchen, verlaaten was. Voorts, wierpen zy zig in Staveren, daar zy 't Slot, maar ten deele geſlegt, eer men de Stad behoorlyk geſterkt hadt, wederom opbouwden: en, Makkum beſchanſt hebbende, kwelden zy, dagelyks, de Landluiden, tot voor Harlingen, Franiker, Bolswaard en Sneek, met plonderen en brandſchatten. Op den zeventienden van Slagtmaand, overvielen en verſloe-

(s) R. Fresinga Memor. bl. 302, 303.
(t) R. Fresinga Memor. bl. 305.

floegen de Rennenbergſchen zes Staatſche vendels, gelegerd te S. Jans Kamp by Vollenhove, en derwaards gezonden, om de Steenwykers, met voorſpel van ontzet, te troosten (*u*). FILIPS III. 1580.

Des anderendaags, deedt Rennenberg Steenwyk beſchieten met gloeijende kogels, een vond, waar van men zig, eerſt vyf jaaren te vooren, in 't beleg van Dantzig, hadt begonnen te bedienen (*v*). Straks daarna, zag men de vlam opgaan, uit verſcheiden' Huizen. Een ſtyve ooſtenwind blies 'er onder, zo dat 'er wel zeventig wooningen verſlonden werden. De Stad werdt toen andermaal opgeëiſcht, en zou overgegeven geweeſt zyn, hadt Kornput het niet verhinderd: die, dien zelfden dag, het morren en ſamenrotten der Burgerye, met weergalooze ſtoutmoedigheid, wiſt te beletten. Ook ſtelde men, ſedert, zo goede orde op 't bluſſchen van den brand, dat dezelve, daarna, weinig ſchade deedt. Maar belegerden en belegeraars begonden gebrek te krygen aan geld en voorraad: 't welk, in en om de Stad, gemor veroorzaakte. Rennenberg ſtilde zyn volk, met de hoop op de aanſtaande verovering van Steenwyk (*w*). Ook lokte hy, ten deezen tyde, die van Enkhuizen, om met hem in onderhandeling te komen, tekenende zynen Brief *uwen goeden vriend, zo gy wilt* (*x*). Doch men was in 't Steenwyk wordt met gloeijende kogels, (een' nieuwen vond) beſchooten.

Rennenberg ſchryft aan die van Enkhuizen.

(*u*) R. Fresinga Memor. *bl.* 308, 309.
(*v*) *Zie* Meteren X. *Boek*, *f.* 175.
(*w*) R. Fresinga Memor. *bl.* 325 *enz.*
(*x*) *Zie* Bor XV. *Boek*, *bl.* 225 [221].

FILIPS III. 1580.

't Noorderkwartier thans bezig, met het vervaardigen van 't ontzet van Steenwyk, waartoe de Staaten der nader Vereeniging, de Plaats houdende voor den fleutel van Friesland, Vollenhove en Drente, na veel overleggens, eindelyk, beflooten hadden. De Heer van Nyenoord legerde zig te Winfum, in 't hert van Groningerland, en verdreef de Groninger knegten uit Warfum en uit Appingadam, ter welker laatfte plaatfe, zeftig Koningfchen gedood, vyftig gevangen genomen werden. Joan Norrits, nu, op eene wedde van twaalfhonderd ponden ter maand (y), tot Veldheer der Staaten gekooren, floeg zig neder te Zwartfluis, jaagde den vyand uit Giethoorn, en toog federt naar Meppelt, Zwartfluis flegts met drie vendels bezet laatende, die, daarna, hevig aangevogten van de Rennenbergfchen, zig, met eenige verfterking van volk, hun door Norrits wederom toegefchikt, zo dapper weerden, dat 'er wel driehonderd van de aanvallers verflaagen werden, en geweer van meer dan vyfhonderd, op den dyk gevonden, of uit het zwarte water gevifcht. Norrits verzorgde, daarna, Steenwyk van eenig geld en buskruid, dat, gelukkiglyk, by nagt, binnen raakte. Ook beftookte hy Rennenberg, van agteren, op den eerften van Wintermaand, terwyl de belegerden eenen uitval deeden, niet zonder verlies van wederzyde (z).

De Vereenigde Staaten behertigen 't ontzet van Steenwyk.

Aanflag van Par-

Ten deezen tyde, kwam *Willem van Montfoort*,

(y) Refol. Holl. 6 *Nov.* 1580. *bl.* 236.
(z) R. FRESINGA Memor. *bl.* 344, 352, 355, 357.

foort, Droſt van Hattum, in 't Leger by Ren- Filips III.
nenberg, met voorſchryven des Prinſen van 1580.
Parma, hem bekend maakende, dat hy zig, ma op
nevens zynen Vader, *Lodewyk*, verbonden Hattum.
hadt, om 't Slot te Hattum den Koning te leveren. *Antoni van Grisperre* en *Gerrit van Raatingen*, geweezen' Raaden 's Hofs van Utrecht, en nu te Emmerik woonagtig, hadden deezen koop gemaakt, en, buiten beveſtiging van den Zoon in zyn Ampt, niets dan vergiffenis en onderhoud voor hun en de hunnen, zo zy, om dit bedryf, hunne goederen verlooren, toegezeid. De Graaf ſchikte dan omtrent veertig man van 't Slot te Blyenbeek naar Hattum, daar zy, door Lodewyk, by nagt, van buiten, op 't Slot gelaaten werden, en vyftien Staatſche knegten, die, dronken gemaakt, lagen te ronken, ligtelyk, ombragten. Toen vallen zy in de Stad, en verzekeren zig van de Hopluiden. Maar de burgers, door den tyd, beſpeurende, van welk een handvol volks zy overvallen waren, en eenige hulp gekreegen hebbende van Zwolle, dreeven hunne beſpringers wel haaſt wederom naar 't Slot toe: welk, met hulp van vyf vendels, uit vyf der naaſte Steden, Arnhem, Deventer, Kampen, Harderwyk en Elburg, belegerd en beſchooten werdt, en haaſt, by verdrag, overging. De Droſt en zyn Vader werden naar Arnhem gebragt, en aldaar, als verraaders, verweezen, onthoofd en gevierdendeeld (*a*).

Uit

(*a*) Boek XV. *Boek*, bl. 229 [227].

FILIPS III. 1581.

Uit Noordholland, kwam Sonoi, met nige Schepen vol volk en voorraad, on

Vervolg van Steenwyks beleg.

ſteeken naar Blokzyl, alwaar hy zig, op tweeden van Louwmaand, nederſloeg (Ook legerde Norrits, Meppelt verlaatend zig wederom te Giethoorn, daar hem Steenwykers kwamen noopen, tot het m gen van 't ontzet. Rennenberg, onderr ſchen, zogt zig van de blyde maare des m kenden ontzets te bedienen, om de beleg den te verſchalken. Hy neemt eene diſ miſt waar, en trekt, den Hollandſchen Engelſchen tromſlag nabootſende, regt op de Stad. De belegerden, waanende, d het ontzet aankwam, waren reeds uitgeva len, en zy en de Stad zouden verraſt geweed zyn, hadt het ſchielyk verdwynen der mid hun den vyand niet klaarlyk ontdekt; waa op zy den hertred namen. De Graaf deed toen de Stad wederom opeiſchen, door een nen Trompetter; doch kreeg het voorige ant-

't Ontzet onder Norrits, ten deele, geſlaagen

woord (c). Norrits, eindelyk, door 't ſterk aanhouden der Steenwykeren bewoogen, o verviel, met omtrent tweeduizend man, een goed deel Rennenbergſche Ruiteren, die te Steenwykerwolde lagen, des nagts na den zeventienden van Louwmaand. De beleger den deeden, ten zelfden tyde, eenen uitval Fel werdt 'er, in deeze gelegenheid, van we derzyde gevogten: ook met merkelyk verlie van beide de partyen. De uitvallers weeken eindelyk, wederom naar de Stad, en kreegen d

(b) R. FRESINGA Memor. bl. 371.
(c) R. FRESINGA Memor. bl. 364 en 2.

de Poort met moeite digt. Norrits nam de wyk naar eenen kamp vol boomen, daar hem Rennenberg vervolgde, met eenige veldſtukjes beſchoot, beſtormde, en, den gantſchen dag door, beſlooten hieldt. De Staatſche Veldoverſte vondt zig hier in grooten kommer, zonder leeftogt, zonder Ruitery, en zonder te weeten, wat weg hy houden moeſt, om by zyn Leger te komen. De weg naar de Stad ſtondt hem wel open; doch hy dagt, dat men daar zo groot een gebrek aan mondbehoeften hadt, dat hy 'er geene meer eeters binnen brengen durfde. Ondertuſſchen, verliepen verſcheiden' zyner knegten. Eindelyk, trof hy eenen Steenwyker aan, die hem naar Blokzyl geleidde (*d*). Filips III. 1581.

Hier, zyne benden wederom verzameld hebbende, ſloeg hy zig in S. Jans Kamp nede, daar hy van Rennenberg belegerd werdt, die egter, de aankomſt van verſch Staatſch volk te Blokzyl vernomen hebbende, wederom aftrok, met agterlaating van al zynen lyftogt. Daarna, bevroedende, wat hem van de Staatſchen beſchooren was, deedt hy zyn verſpreid Leger intrekken, en Steenwykerwolde verlaaten, daar Norrits zig, eerlang, nederſloeg. Van daar, eenige Ruiters ter ſluik hebbende uitgezonden, verraſtten deezen, des nagts na den negenden van Sprokkelmaand, eenige Rennenbergſchen, te Dieveren, een Dorp in Drente, en bekwamen 'er honderdzesentwintig Paarden tot buit. Norrits legert zig te Steenwykerwolde.

Wat

(*d*) R. Fresinga Memor. *bl.* 395 *enz.*

FILIPS III. 1581.

Sonoi neemt Vollenhove in.

Wat vroeger, hadt Sonoi het Slot te Vollenhove ingenomen. Maar Norrits bleef niet onbeſtookt te Steenwykerwolde, daar hevige ſchermutſelingen vielen, tuſſchen de belegeraars en ontzetters, die elkanderen, ook uit grof geſchut, vinnig beſchooten, terwyl men, van wederzyde, veel koude en ongemak en gebrek aan mondbehoefte verduuren moeſt. Op den zeventienden van Sprokkelmaand, begon 't een weinig te dooijen: en

Norrits nadert en ſpyzigt de Stad een en ander-maal.

Norrits ving aan nader naar de Stad toe te ſchanſen, zonder zig de poogingen des vyands, die hem dit beletten wilde, te bekreunen. Eenige mondbehoeften en buskruid bekomen hebbende, zondt hy 'er een deel van naar de Stad, welke hy nu zo digt genaderd was, dat men, ligtelyk, door middel van looden kogels, daar brieven ingeſlooten waren, en die men over en weder ſchoot, ſamenſpraak onderhieldt. Rennenberg den toevoer zoekende te ſtremmen, vielen 'er dagelyks vreeſſelyke ſchutgevaarten, in welken hy nu te kort begon te ſchieten, wordende op den twee-entwintigſten van Sprokkelmaand genoodzaakt te deinzen: waarna de Stad wederom door Norrits geſpyſd werdt. Rennenberg, eindelyk de hoop opgeevende om de Stad te bemagtigen, zondt, den volgenden nagt, het geſchut vooraf, en brak toen op, met het gantſche Leger, in ſtilte en goede orde. Met den dag, vernam men geen' vyand meer voor de Stad, die terſtond rykelyk van voorraad voorzien werdt. Het miſtig weder verhinderde het vervolgen der Rennenberg-

't Beleg van Steenwyk wordt opgebroken.

ſchen,

ſchen, waarnaar veelen 't hert jookte (*e*). Kort hierna, werden de Kuinder, de Lemmer en Slooten wederom ingenomen van het volk van Norrits. Makkum was den Rennenberg-ſchen reeds te vooren ontweldigd. Staveren, nu de eenigſte Frieſche Plaats aan den zeekant, die nog voor den Graave hieldt, werdt, des nagts voor den eerſten van Lentemaand, bemagtigd door Sonoi, die terſtond het beleg ſloeg voor 't Slot, welk egter, niet voor den tienden van Bloeimaand, by verdrag, aan hem opgegeven werdt (*f*). Filips III. 1581. Staveren en andere Plaatſen gewonnen.

XXVIII. De Prins van Oranje wordt Stadhouder van Friesland.

Terwyl dit in en om Friesland voorviel, begaf zig de Prins van Oranje derwaards, op 't aanhouden der Staaten deezes Landſchaps. De Aartshertog Matthias hadt hem, na Rennenbergs afval, in Zomermaand jongſtleeden, aangeſteld tot Stadhouder van Friesland, en hy hadt, terſtond daarna, *Bernard van Merode*, *Heer van Rumen*, genoemd, om zyne plaats te bekleeden (*g*). Nu riep hem de toeſtand der Frieſche zaaken in perſoon derwaards. De Graaf van Hohenlo verzelde hem, en verdedigde zyne eer, in 's Prinſen byzyn, tegen de Staaten, die hem, meende hy, te na geſproken hadden, ter gelegenheid der nederlaage op de Bourtange. De Staaten ontkenden dit egter, en beweerden, dat het hun niet toeſtondt, voor ſtraatklap te verantwoorden. De Prins effende dit geſchil en verſcheiden' anderen van merkelyk gewigt, het Landbeſtier betreffende. Hy reist derwaards.

(*e*) R. Fresinga Memor. *bl.* 413-458.
(*f*) R. Fresinga Memor. *bl.* 458, 462.
(*g*) Boek XV. *Boek*, *bl.* 217 [210].

Filips III. 1581.

de. Hy keerde, niet voor Grasmaand, te rug naar Holland (*b*).

De Rennenbergſchen winnen verſcheiden' ſchanſen in de Ommelanden.

De Rennenbergſchen, midlerwyl, geneteld in Groot-Aduard, ondernamen eene ſchans te leggen op 't Reediep, waardoor de Heer van Nyenoord, te Winſum, zynen toevoer uit zee kreeg. Doch Nyenoord verdreef hen van daar, en taſtte hen, naderhand, te Groot-Aduard aan, daar hy, egter, met verlies, te rug gedreeven werdt. Hy week toen naar Kollum, Dokkum, en Aduwarderzyl. De ſchans ter laatſtgemelde plaatſe, in Zomermaand, bemagtigd zynde door den vyand, week Nyenoord verder naar Winſum. Doch Rennenberg zondt Jan Baptiſt Taſſis, Luitenant van Billy, af op deeze ſchanſe, die hem, nevens de ſchans te Warſum, eerlang, in handen viel, waardoor Rennenberg van alle de Ommelanden, tot Dokkum toe, meester werdt (*i*).

Neêrlaag der Rennenbergſchen by Groningen.

De Gemagtigden der nader Vereeniging ſchikten, om dit verloop te herſtellen, in Hooimaand, Norrits, Sonoi en anderen naar Rinsmergeeſt, daar zy, vereenigd met Nyenoord en andere Friezen, een tamelyk heir uitmaakten, en zesduizend Rennenbergſchen uit Kollum deeden deinzen naar Grypskerk. Norrits, daarna, Monnikerzyl hebbende ingenoomen, noodzaakte den vyand ook van Grypskerk op te breeken. De Staatſchen vervolgden hem, Sonoi vooruit: die hem ophieldt, tot op de aankomſt der overi-

(*b*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 18 [252].
(*i*) R. Fresinga Memor. *bl.* 464.

Toen keerden de Rennenbergſchen den ykende tot onder Groningen, met ag- ig van vier ſtukken geſchuts, verſchei- idels, zevenhonderd dooden en veele nen. Deeze neêrlaag viel voor, op entienden van Hooimaand (*k*). Filips III. 1581.

zelfden dage, ontving de Graaf van berg, die, ſedert het mislukt beleg enwyk, hadt gaan kwynen, en on- eene hevige ziekte geſtort was, de Kerkgeregten te Groningen, alwaar den drie-entwintigſten, overleedt. en tekenen aan, dat hy, in zyn uiter- r over Groningen en over 't breeken ouwe geklaagd heeft (*l*). Doch men /felen, of hem de kwaade uitſlag niet in de ſnoodheid zyns bedrys geſmert Ook wordt gemeld, dat hy zyne Zus- rnelia, die hem verleid hadt, in de igen zyns leevens, niet heeft willen h ſpreeken: 't welk, by zyne par- genomen voor blyken van berouw, erſcheiden' andere zyne goede hoe- en, te wege gebragt heeft, dat hy, dood, by vrienden en vyanden, klaagd dan beſchuldigd geworden De Graaf van Rennenberg ſterft.

mpten, door hem, in deezen oord droeg Parma *François Verdugo* op, njaard, die, weleer ſtalknegt ge- ide van den Graave van Mansfeld, l met deszelfs natuulyke Dogter ge- XXIX. François Verdugo bekomt zyne Ampten.

ESINGA Memor. *bl.* 467.
ESINGA Memor. *bl.* 469.
VI. *Boek*, *bl.* 35 [276].

FILIPS III. 1581.

getrouwd, en door beſcheidenheid en krygskunde, vermaard geworden was. Zyne verheffing ſmertte niemant meer dan Maarten Schenk, die ſtaat gemaakt hadt, Rennenberg te zullen opvolgen, en nu zien moeſt, dat een vreemdeling van geringe afkomſt hem werdt voortgetrokken. Verdugo kwam met tien vendelen Waalen in Friesland (*n*). Wy zullen wel haaſt zien, wat hy 'er uitvoerde.

XXX. Haarlem doet afſtand van de voldoening.

De Staaten van Holland maakten, dit jaar, hun werk van het vernietigen der Voldoeningen, aan ſommige Steden toegezeid, met naame aan Haarlem en Amſterdam. Hoe deeze Voldoeningen, hier en daar, geſchonden waren, hebben wy te vooren gemeld. Men oordeelde het dan betaamlyker, dat zy vernietigd werden, dan dat het langer ſcheen, dat men 'er zig niet aan begeerde te houden. En na 't veranderen der Regeeringe in de gemelde Steden, was hiertoe meer kans dan te vooren. De Onroomſchen zaten nu, in dezelven, op 't kuſſen, en de gedagten, dat men den Roomſchen geene openbaare Godsdienſtoefening behoorde toé te ſtaan, zelfs niet op Plaatſen, daar zy 't uitdrukkelyk bedongen hadden, drongen langs hoe meer door, in Holland en Zeeland. Die van Haarlem deeden allereerſt afſtand van de Voldoening, in Grasmaand deezes jaars, waartegen hun, door de Staaten van Holland, verſcheiden' geeſtelyke goederen werden toegevoegd, tot

(*n*) BOR XVI. *Boek, bl.* 35 [276]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 196.

tot vergoeding der koſten, in 't beleg en na de verovering der Stad gedraagen (*o*). Kort hierna, deeden eenige aanzienlyke Roomſch-gezinden, geene kennis van dit verding hebbende, door den Notaris Dirk Volkertszoon Koornhert, een ſmeekſchrift aan den Prinſe van Oranje ontwerpen, behelzende een verzoek, om, in gevolge der Voldoening, gehandhaafd te mogen worden, in de oefening van hunnen Godsdienſt, die men, in de omleggende Plaatſen, ſcherpelyk begon te verbieden, en welke zy, tot hiertoe, vryelyk in de Kloosters genooten. Men leverde den Prinſe dit ſmeekſchrift te Amſterdam; doch hy wees de verzoekers aan de Staaten van Holland, die daar, dat pas, vergaderd waren. In 't ſmeekſchrift, ſtonden eenige ſchorre bewoordingen, waaraan de Staaten zig zeer ſtieten. Men ſchreef, by voorbeeld, het inneemen der groote Kerke, door de Hervormden, toe *aan het onbedagt beleid van eenen Gemagtigde* der Staaten; het wegneemen der beelden noemde men *eene daad, zo ſchandelyk als ongeſtraft.* Het verbieden van den Roomſchen Godsdienſt heette het weder invoeren van *'s Keizers ſcherpe Plakaaten.* De Predikanten, die dit dreeven, werden beſchreeven, *als ſtookebranden van onruſt* enz. De Staaten hielden zig zeer gehoond, door diergelyke uitdrukkingen, te meer na dat de Wethouderſchap nu afſtand gedaan hadt van de Voldoening, het eenige genoegzaam, waarop

Filips III. 1581.

De Roomſchgezinden verzoeken vryе oefening van Godsdienſt; doch verwerven niets.

(*o*) Reſol. Holl. 28 *April*, 11 *July* 1581. *bl.* 180, 331. Boek XVI. *Boek*, *bl.* 20 [256].

FILIPS III. 1581.

op de verzoekers bouwden. Ook beſpeurden deezen, dat men zulk inleveren van verzoekſchriften by geſpan hieldt te ſmaaken naar muitzugt: waarom zy, 't hoofd in den ſchoot leggende, verſchooning verzogten van 't gene zy gedaan hadden, en zelven de pen haalden door hunne naamen. Doch Koornhert, ſchoon hy verklaarde, het grootſte deel der Roomſche leeringen voor valſch, hunne meeſte Leeraars voor verſlindende wolven te houden, en 't ſmeekſchrift, alleen als Notaris, op 't verzoek van anderen, te hebben ontworpen, om dat hy begreep, dat elk zynen Godsdienſt vry hebben moeſt; werdt nogtans veroordeeld, om zyn ontwerp te ſcheuren, in 't byzyn van de gemagtigden der Staaten; gelyk hy deedt (*p*). De openbaare oefening van den Roomſchen Godsdienſt werdt, hierna, te Haarlem, zo wel als elders, verbooden.

Amſterdam ſtaat, insgelyks, af van de Voldoening.

Men handelde, in deezen tyd, ook met Amſterdam. Sedert het treffen der Voldoening, waren, in deeze Stad, verſcheiden' geſchillen gereezen (*q*), om welke te beſlisſen, de Prins en de Staaten zig veele moeite gaven: doch welken niet waren weg te neemen, dan door het afſtaan van de Voldoening, 't welk dikwils door zyne Doorlugtigheid voorgeſlaagen was. De Staaten beyverden 't ſtuk ook zeer, begeerende, dat de Stad zig den gewoonlyken Regte of den Raaden van Holland, als goeden mannen, onderwierp. Doch

(*p*) Reſol. Holl. 22, 26 *May*, 1, 10, 13 *Juny*, 3, 21 *July* 1581. *bl.* 203, 216, 236, 271, 276, 296, 371. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 19 [254] *enz.*

(*q*) Reſol. Holl. 15, 27 *Nov.* 5 *Dec.* 1580. *bl.* 244, 246, 259.

Doch de Stad neigde meer tot eene minzaame onderhandeling, waartoe, eindelyk, beſlooten werdt (*r*). 't Liep egter tot in 't laatſt van dit jaar aan, eer men 't eens werdt (*s*). Op den twintigſten van Wintermaand, werdt een nieuw Verdrag geſlooten, welk de Prins, naderhand, bekragtigde (*t*), behelzende, „ dat de Staaten en de Stad, wederzyds, af„ ſtonden van de Voldoening: dat de Stad „ zou bezet blyven, met twee vendels, ie„ der van tweehonderd koppen, onder be„ vel van twee burgers, die, uit Stads-, of, „ zo die niet toereikten, uit 's Lands mid„ delen betaald zouden worden. Dat deeze „ bezetting, naar 't gelieven zyner Door„ lugtigheid, by nood, of by andere gelegen„ heid, buiten nood, zou mogen vermeer„ derd of verminderd worden, mids der Stad, „ in 't eerſte geval, *Servicie-geld* wierdt toe„ gelegd, gelyk den anderen Steden van „ Holland. Dat de Stad, tot het vinden van „ de koſten haarer verſterking, eenen omme„ ſlag zou mogen doen over Amſtelland. „ Voorts begaf zy zig in de gemeenſchap „ der oude ſchulden, in den tegenwoordi„ gen oorlog door Holland gemaakt; doch „ met eenige bepaalingen. De Stad zou de „ geeſtelyke gebouwen mogen aanvaarden; „ doch de andere geeſtelyke goederen, ren„ ten en Landen zouden, tot afloſſing van 's „ Lands ſchulden, moeten worden verkogt. „ De

Filips III. 1581.

(*r*) Reſol. Holl. 13 *Oct.* 8, 10, 11, 21 *Nov.* 1581. *bl.* 543, 563, 569, 571, 572, 579.
(*s*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 45 [292].
(*t*) Reſol. Holl. 20, 21 *Dec.* 1581. *bl.* 633, 643.

Filips III. 1580. „ De kerken-goederen zouden, tot onderhoud der Kerken en Predikanten, aan de „ Stad blyven. De Staaten zouden de Graaflyke goederen, met den eerſten, aan de „ meeſtbiedenden verkoopen, op dat de „ Stad haar agterwezen, ten laſte dier „ goederen, zou konnen inkrygen. De Stad „ zou vry zyn van het opbrengen van drie„ honderd ponden 's jaars, wegens het „ ſchoutampt, welk zy behouden zou tot „ op het afloſſen der twintigduizend ponden, „ daarop verſtrekt, of tot op eenige nadere „ overeenkomſt, te maaken met de Staaten. „ 't Punt der Paalkiſte, tuſſchen de Stad en „ Enkhuizen voor 't Hof bepleit wordende, „ zou in zyn geheel blyven. Der Stede Privilegien en Voorregten zouden haare kragt „ behouden, uitgenomen zulken, die van „ den Hertoge van Alva, of deszelfs nazaaten, tot op de Gendſche Bevrediging, „ waren verworven, van welken alleen ſtand „ grypen zou 't verlof om geld op renten te „ mogen ligten (*u*)." Met het vernietigen der Voldoening, werdt de openbaare oefening van den Roomſchen Godsdienſt, ook te Amſterdam, afgeſchaft. Ten zelfden dage, kwam een Plakaat in 't licht, op den naam van den Prinſe, als hebbende nu de hooge Overheid in Holland, waarby het drukken en verſpreiden van oproerige en ergerlyke ſchriften, het ſchoolhouden zonder verlof, het houden van bedekte ſamenkomſten, het draagen van geeſtelyke gewaaden, en boven-

Eerſte Plakaat tegen de Roomſchgezinden in Holland.

al

(*u*) *Zie* Handv. van Amſt. *bl.* 146.

al het oefenen van den Roomſchen Godsdienſt verbooden werdt (v). Doch 't was niet vreemd, dat dit geſchiedde in Holland, alwaar de Roomſchen in 't gemeen voor Spaanſchgezinden gehouden werden; het oproer, verwekt, te Bruſſel, door eenen Dominikaaner Monnik, dien de Regeering, om zyn ſtout prediken, gaarne, in ſtilheid hoozen wilde, hadt te wege gebragt, dat, zelfs daar ter Stede, de oefening van den Roomſchen Godsdienſt, in Bloeimaand, geſchorſt was (w). Van gelyken, geſchiedde zulks te Antwerpen, in Zomermaand, na dat de Roomſchen, uit vreeze voor eene nieuwe plondering, reeds te vooren, hunne altaaren, in de groote Kerke, met verlof der Regeeringe, hadden afgebroken (x). Filips III. 1581. De Roomſche Godsdienſt geſchorſt te Bruſſel en te Antwerpen.

In de laatſte Kerkelyke Vergadering te Dordrecht, hadden de Hervormden beſloo- Sinode ten, om de drie jaaren, eene diergelyke te houden. Dit beſluit werdt nu in 't werk geſteld. De Kerken van Antwerpen en Delft beſchreeven de anderen, te Middelburg: en gaven 'er den Staaten der Vereenigde Gewesten kennis van, te Amſterdam, hun te gelyk verzoekende, dat zy eenigen wilden magtigen, om deeze Sinode by te woonen. De Staaten, de Predikanten voor deeze aandiening bedankt hebbende, verklaarden hun, dat zy, voor tegenwoordig, geene Gemagtigden te wagten hadden. De Sinode werdt, in Bloeimaand en XXXI. te Middelburg.

(v) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 47 [203].
(w) Bor XVI. *Boek*, *bl* 22 [258].
(x) Meteren X. *Boek*, *f.* 180 *verſ.* Bor XVI. *Boek*, *bl.* 35 [275].

Filips III. 1581.

en Zomermaand, gehouden. Men beraamde hier eene nieuwe Kerkenordening, by welke der Overheid de toeſtemming der verkiezinge van Predikanten gelaaten werdt, zonder dat men geraaden vondt, haar, in 't aanſtellen van Ouderlingen of Diakenen, te kennen. Voorts, werden hier de Kerken van elk Land onder Klaſſen, de Klaſſen onder byzondere Sinoden verdeeld. De zaak van Kaspar Koolhaas kwam ook op het tapyt. Men onderzogt zyne ſchriften, en verklaardeze ergerlyk en onregtzinnig. Nogtans, werdt hem vergiffenis en aanhouding in den dienſt beloofd, zo hy ſchuld bekennen wilde; waartoe hy niet verſtaan kon. 't Stuk kwam toen wederom voor de Staaten, die 't hem zeer kwalyk namen, dat hy zig als een Leeraar der Hervormde Kerke gedraagen hadt, terwyl hy beleedt, met die Kerke te verſchillen in de Leere. Zy weezen hem tot de Kerkelyke ſtraffe: en hy werdt, in 't volgende jaar, door de Hollandſche Sinode, te Haarlem vergaderd, van zynen dienſt afgezet en uit de gemeente gebannen. De Wethouderſchap van Leiden liet hem, nogtans, zyne wedde behouden, tot dat hy, een ander middel van beſtaan gevonden hebbende, haar van deezen laſt ontſloeg (y).

Kool-haas wordt afgezet en gebannen.

Kerkelyke twiſt te Utrecht.

't Geſchil over 't Regt der Overheid in 't Kerkelyke, welk Koolhaas met zyne medebroeders overhoop geholpen hadt, verdeelde ook ten deezen tyde de Hervormden te U-

(y) Reſol. Holl. 29 Nov. 3 Dec. 1581. bl. 595, 609, 611. Boek XVI. Boek, bl. 24 [261] enz.

:ht. Die van S. Jakobs Kerke, voor Filips III.
:n Meester *Hubrecht Duifhuis*, eertyds, 1581.
)r aldaar, plagt te prediken (z), wer-
)y de andere Hervormden, gemeenlyk
n de *Conſiſtorie* of Kerkenraad genoemd,
zien als ſchreevenze der Overheid te
gezags toe in 't Kerkelyke. En 't was
, dat zy begreepen, dat men, onder
Chriſten-Overheid, geenen Kerkenraad
g hadt. Ook lieten zy elk ten Avond-
toe, op eigen' proeve: eene rekkelyk-
die den anderen, gewoon aan Kalvyns
;er Kerkentugt, veel te ruim ſcheen.
de Overheid mogt die van S. Jakobs Ker-
el zetten. Ook hadden hunne Leeraars,
en *Predikanten van 't oude en nieuwe Teſta-*
noemde, om dat zy niemant aan andere
ofsbelydeniſſen bonden, ten deezen ty-
:o veel toeloops, dat men hun nog eene
, die van S. Maria, naamlyk, inrui-
ıoeſt (*a*). De verdeeldheid tuſſchen hen
e van den Kerkenraad heeft naderhand
e gevolgen gehad in Utrecht; waarom
: noodiger was, dat wy 'er hier, met een
d, van gewaagden. Voorts werden, ten
n tyde, de geeſtelyke gebouwen, buiten
:ht, doch te na aan de Stad ſtaande, op
ek der Burger-hopluiden, vrees voor-
ende, dat 'er de vyand wel ligt in zou
en komen neſtelen, met verlof van 's Prin-
emagtigden, afgebroken (*b*).

De

(z) Boek XIV. *Boek*, *bl.* 185 [166].
(a) Boek XVI. *Boek*, *bl.* 39 [282].
(b) Boek XVI. *Boek*, *bl.* 38 [280].

FILIPS III. 1581.

en Zomermaand, gehouden. Men
hier eene nieuwe Kerkenordening
der Overheid de toestemming
ge van Predikanten gelaaten
dat men geraaden vondt, ha
len van Ouderlingen of Di
Voorts, werden hier de
onder Klassen, de Kl
Sinoden verdeeld. D
haas kwam ook op b
zyne schriften, en
onregtzinnig. N
nis en aanhou
hy schuld be
verstaan kon
voor de S
men, d
vormde
beleedt
Leere
straf
de
d

Kool-haas wordt afgezet en gebannen.

...egen-
...eld was by
...volk even weinig
...met kennis van Parma,
...steden zwaare leeningen af-
...g daardoor hielp aan een gedeel-
...agterstallen, zonder zig aan 't ver-
... van neering en inwooneren te kreu-
...en (c).

Doch terwyl men, in 't open veld, dit jaar, weinig ondernam, loerde de vyand, looslyk, op eenige voornaame Steden, poogende zig van dezelven meester te maaken, door list of verraad. De toeleg op Vlissingen mis-

...eg op Vlissingen.

(c) METEREN X. *Boek*, *f.* 182 *vers.* HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 781.

e nogtans. De Spaanſche Gezant in Filips III.
nd, *Don Bernardyn de Mendoza*, hadt, 1581.
eenen geruimen tyd, gepoogd, den
of den anderen Bevelhebber van eenig
ids Oorlogsſchip, door groote belof-
bekooren tot verraad. Eindelyk, trof
wee aan, *Willem Janszoon van Hoorn*
nelis Leenhouder, die zig gelieten te
n; hem diets maakende, dat zy, in-
l wordende van eenige Koningsſche-
elken men, met ſoldaaten, zou kon-
den, Vliſſingen ligtelyk leveren zou-
nnen. Hy hadt hun, nu en dan, ee-
ld gegeven, waarvan zy den Prinſe
ranje verwittigd hadden, met wiens
eeten, de verdere handel gedreeven

Ten laatſten, vraagt Willem van
om eenige duizend Kroonen, als wa-
om aanhang te maaken. De gezant
m 't geld toe, mids hy 'er zyn Zoont-
kind van tien of elf jaaren, voor te
ſtelt, waartoe de Vader, zig vooraf
n hebbende met den Prinſe, einde-
ſluit, onder belofte, dat men 't kind
iten Engeland voeren zou: waarvan
hrift gegeven werdt, op den twee-
igſten van Grasmaand getekend. Tres-
adt laſt bekomen, om eenige ſchepen
alcheren te ſchikken, op dat men de
ſchen, alsze komen zouden, wel zou
ontvangen. En tegen 't einde van
aand, zondt de Prins *Chriſtiaan Hui-*
ynen Geheimſchryver, naar Engeland,
ind te haalen, juiſt op den tyd, als
ag ſtondt uitgevoerd te worden. Hui-

PHILIPS III. 1581.

gens hieldt zig, te Londen, meest in de herberge en by Franſch gezelſchap, zo dat hy voor een' Franſchman doorging. Daarna verlegt hy met *la Fontaine*, Leeraar der Franſche Kerke, wat middel 'er ware, om Mendozas huis te beſpieden, en kennis van 't kind te bekomen, waartoe men zig, dagt hy, van *Hans Hofſtad*, eenen Koopman van Leuven, by la Fontaine bekend, zou kunnen bedienen. De Predikant hielp Huigens voorts, aan kennis met Walſingham, vertrouwdſten geheimſchryver der Koninginne met wien 't ſtuk afgeſproken werdt, dat ten zelfden dage, als Vliſſingen geleverd zou worden, neemt Huigens zynen ſlag waar, terwyl Mendoza, in den nadenmiddag, uyt reeden was, doet het kind, daar 't met eenige anderen voór de deur ſpeelde, door *Antoni Vermeeren*, eenen Helbaardier des Prinſen, opvatten, en, door zeker huis, dat teen deezen einde voor en agter open ſtondt; daarna in een tweede, en in een derde voeren en verſteeken. De Spaanſche knegts vervolgden ſchaaker. Doch werden geſtuit door eenige flukſche gaſten, die, wat verder, op de wagt ſtonden, en door Huigens en den Helbaardier, die zig, met den degen in de vuiſt, te weer ſtellen moeſten. 't Gemeen ſchoot eerlang ook toe, en belemmerde de vervolgers. Huigens en 't kind raakten, den zelfden nagt nóg, ſcheep, door beleid van met een Paspoort van Walſingham. Mendoza, t'huis gekomen, en verneemende, wat 'er gebeurd ware, begaf zig terſtond na de Koninginne; doch kon geen gehoor bekomen

Nogtans ſpoorde hy Huigens na, ge- Filips II.
derhand, en 't ſcheelde maar weinig, 1581.
was betrapt geweeſt, in zeker ſcheep-
ſu kwam hy behouden t'huis, daar hy
ydſchap ontvangen, en van den Prinſe,
nen gouden penning, hebbende tot op-
, *Mandati ſtrenuè executi monum.* dat is,
enis van bevel, wakkerlyk uitgevoerd,
l werdt. Parma hadt, ondertuſſchen,
erneeming op Vliſſingen geſtaakt, 't zy
lugt gekreegen hadt van 't gene 'er, aan
en zyde, gebrouwen werdt, of dat ee-
ler toeval 't uitvoeren des aanſlags hadt
lerd (*d*).

:h beter gelukte hem, in Zomermaand, XXXIII.
raſſing van Breda. Op 't Slot aldaar, Breda,
Heer van Freſin gevangen, die, zig door Par-
gunſt der ſoldaaten hebbende weeten ma ver-
wikkelen, eenigen derzelven, door raſt.
beloften, verleid hadt. De Prins van
, hiervan verwittigd, en te gelyk,
ſlegts zesendertig man op 't Slot la-
en een half vendel in de Stad, doet
trent eenig volk byeen trekken, on-
zude van Barlaimont, *Heere van Haute-*
en Maarten Schenk, in ſchyn, om
ogenboſch en Eindhoven te dekken,
Steden thans, door de Staatſchen, ge-
werden, met een beleg, waartoe men
en deel der bezetting uit Breda geligt
De Kolonel la Garde, zig naar Turn-
egeeven hebbende, met zyne benden,
werdt

:YD IV. *Boek, bl.* 71. METEREN X. *Boek, f.* 111.
VIII. *Boek, bl.* 777.

PHILIPS III. 1581.

gens hielde zig, te Londen, meeſt in de herberge en by Franſch gezelſchap, zo dat hy voor een' Franſchman doorging. Daarna overlegt hy met *la Fontaine*, Leeraar der Franſche Kerke, wat middel 'er ware, om Mendozas huis te beſpieden, en kennis van 't kind te bekomen, waartoe men zig, dagt hy, van *Hans Hofſtad*, eenen Koopman van Leuven, by la Fontaine bekend, zou konnen bedienen. De Predikant hielp Huigens, voorts, aan kennis met Walſingham, vertrouwdſten geheimſchryver der Koninginne, met wien 't ſtuk afgeſproken werdt. Juiſt ten zelfden dage, als Vliſſingen geleverd zou worden, neemt Huigens zynen ſlag waar, terwyl Mendoza, in den nadenmiddag, uitgereeden was, doet het kind, daar 't met eenige anderen voór de deur ſpeelde, door *Antoni Vermeeren*, eenen Helbaardier des Prinſen, opvatten, en, door zeker huis, dat ten deezen einde voor en agter open ſtondt; daarna in een tweede, en in een derde voeren en verſteeken. De Spaanſche knegts vervolgden den ſchaaker. Doch werden geſtuit door eenige ſlukſche gaſten, die, wat verder, op de wagt ſtonden, en door Huigens en den Helbaardier, die zig, met den degen in de vuiſt, te weer ſtellen moeſten. 't Gemeen ſchoot eerlang ook toe, en belemmerde de vervolgers. Huigens en 't kind raakten, dien zelfden nagt nog, ſcheep, door beleid en met een Paspoort van Walſingham. Mendoza, t'huis gekomen, en verneemende, wat 'er gebeurd ware, begaf zig terſtond naar de Koninginne; doch kon geen gehoor krygen.

gen. Nogtans ſpoorde hy Huigens na, gewapenderhand, en 't ſcheelde maar weinig, of hy was betrapt geweeſt, in zeker ſcheepje. Nu kwam hy behouden t'huis, daar hy met blydſchap ontvangen, en van den Prinſe, met eenen gouden penning, hebbende tot opſchrift, *Mandati ſtrenuè executi monum.* dat is, *gedagtenis van bevel, wakkerlyk uitgevoerd*, vereerd werdt. Parma hadt, ondertuſſchen, de onderneeming op Vliſſingen geſtaakt, 't zy hy de lugt gekreegen hadt van 't gene 'er, aan 's Prinſen zyde, gebrouwen werdt, of dat eenig ander toeval 't uitvoeren des aanſlags hadt verhinderd (*d*). Filips III. 1581.

XXXIII. Breda, door Parma verraſt.

Doch beter gelukte hem, in Zomermaand, de verraſſing van Breda. Op 't Slot aldaar, zat de Heer van Freſin gevangen, die, zig in de gunſt der ſoldaaten hebbende weeten in te wikkelen, eenigen derzelven, door groote beloften, verleid hadt. De Prins van Parma, hiervan verwittigd, en te gelyk, dat 'er ſlegts zesendertig man op 't Slot lagen, en een half vendel in de Stad, doet hieromtrent eenig volk byeen trekken, onder *Claude van Barlaimont, Heere van Hautepenne*, en Maarten Schenk, in ſchyn, om 's Hertogenboſch en Eindhoven te dekken, welke Steden thans, door de Staatſchen, gedreigd werden, met een beleg, waartoe men zelfs een deel der bezetting uit Breda geligt hadt. De Kolonel la Garde, zig naar Turnhout begeeven hebbende, met zyne benden, werdt

(*d*) Reyd IV. *Boek, bl.* 71. Meteren X. *Boek, f.* 181. Hooft XVIII. *Boek, bl.* 777.

Filips III. 1581.

den, was nagelaaten. De ſchuldeiſchers, hun regt voor den grooten Raad te Mechelen vervolgende, hadden 't zo ver gebracht, dat Veere en Vliſſingen, in Grasmaand des jaars 1567, openlyk te koop waren gezet (*b*). Zy werden toen ook gemynd, door *Jakob van Boſſu*, *Heere van Aucby*; doch de Koning benaderde dezelven, met de beſten, die 'er op ſtonden; welken hy nogtans niet volkomenlyk afloſte. Na 't omſlaan van beide deeze Steden, werdenze, gelyk van insgelyks, hebben gemeld (*i*), door den Prinſe van Oranje, op 's Konings naam, beſchonken met verſcheiden' aanzienlyke voorregten, waaronder uitmuntte het Regt, om aan Staatsvergaderinge te moeten beſchreeven, en nimmer van de Graaflykheid te mogen vervreemd worden. In deezen ſtaat, waren de twee Steden gebleeven tot kort *voor den* tegenwoordigen tyd. 't Geviel, dat eenige Rentheffers, geene betaalinge bekomende van 't gene zy op de twee Heerlykheden te eiſchen hadden, hunne zaak voor 't Hof van Holland, en daar, eerlang, te wege brogten, dat Vliſſingen en Veere wederom aangeſlaagen werden, om op den zeven- en agtentwintigſten van Zomermaand deezes jaars openlyk, in den Haage, verkogt te worden (*k*). Sommigen vermoeden, dat, den Prinſe zig te vooren genegen getoond hebbende, om deeze Heerlykheden te koopen, zyne vriend-

(*b*) Condit. en Decr. der Verkoop. van Vliſſingen en Veere *in* 1567. *MSS.*

(*i*) VI. *Deel*, *bl.* 462.

(*k*) Decr. van Vercop. van Vliſſingen en Veere *in* 1581. *MS.*

vrienden de Rentheffers hadden opgemaakt, om de zaak zo ver te trekken. Doch hiervan is ons geen blyk voorgekomen. Alleenlyk vind ik, dat het Hof, te vooren, den koop der Heerlykheid van Vliſſingen, by voorraad, toegeweezen hadt, aan *Jakob Bouwensz*, Burgemeeſter, voor rekening van de Regeering der gemelde Stad, en dien van het Markgraafſchap van Veere, aan den Onvanger *Jakob Kampen* en deszelfs medeſtanders (*l*). Doch dit belette niet, dat de Heerlykheden, op nieuws, werden aangeſlaagen. Maar in Bloeimaand, kreeg het Hof bevel van den Aartshertoge Matthias om met de Verkooping niet voort te gaan; oordeelende zyne Hoogheid „ dat het niet ſlegts „ tot nadeel van Holland en Zeeland; maar „ van alle de Vereenigde Landen ſtrekken „ zou, zo deeze twee Heerlykheden ver„ vreemd werden, en in handen van byzon„ dere Perſoonen raakten (*m*)." Het Hof zondt dit Bevel aan de Staaten van Holland en Zeeland, te Amſterdam, om hun goedvinden en dat van den Prinſe daarop te verſtaan. De Staaten verklaarden „ dat het Hof „ niet ſtondt onder den Aartshertoge, en „ derhalve met de verkooping voortgaan „ mogt; terwyl zy zouden agtgeeven, dat „ niemant, buiten hunne bewilliging, voor „ kooper werdt aangetekend (*n*)." Die van Zee-

Filips III. 1581.

(*l*) Origine du Marquiſat de Fleſſingue & Ter Veere *dans le* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 412.

(*m*) Brief van den Aartsh. Matthias, *in date* 10 *Meye* 1581. *M. S.*

(*n*) Reſol. Holl. 20 *May* 1581. *bl.* 199. Miſſive der Gedep. van de Staat. van Zeel. aan gem. Staaten, *in date* 26 *Juny* 1581. *M. S.*

FILIPS III. 1581.

Zeeland zogten egter de verkooping, minſten voor vyf of zes maanden, te ſchorſen. Doch men beſloot, om 'er voort te vaaren. Vosbergen hadt, deezen tyd, een geſprek met zyne Doorluchtigheid, over het koopen der twee Heerlykheden. Hy meende, dat de Steden zig zelven koopen moeſten, en hieldt zig verkerd, dat Middelburg hier niet tegen ja den Steden zelfs eene goede ſomme ten zou. Doch de Prins zeide, dat zulks ven 't vermogen der Steden zou zyn, begtende hy de waarde der Heerlykheden op vier tonnen ſchats: daarby voegde dat 'er, voor Vliſſingen alleen, negentigzend guldens gebooden werdt. Vosbehernam, dat men den ſchuldeiſcheren regt afkoopen moeſt, welk, dagt hy, tienduizend guldens, zou te bekomen zyn. En hy verhaalt, dat de Prins deezen voorſlag goedvondt (*o*). Doch hy heeft 's Prinſen meening kwalyk gevat, of zyne Doorluchtigheid is, ſedert, veranderd van gedagten. De Stad Antwerpen hadt, naar 't ſcheen, oog op de twee Heerlykheden; doch de landers voorzagen hieruit zo veel nadeels dat de Gemagtigden der Staaten, wien de Prinſen genegenheid klaarlyk gebleeken was op 't behaagen hunner meeſteren, beſloten den Gemagtigden des Prinſen laſt te geeven om, in 't koopen, op agt- of tienduizend guldens niet te zien; welken zy zyner Doorluchtigheid te goede zouden komen, mids hy hen

(*o*) P. C. HOOFTS Extract uit VOSBERGENS Almanach.

verzekerde, dat de Hollandſche Koophandel, by 't koopen deezer twee Heerlykheden, geen nadeel te wagten hadt. En 't is aanmerkelyk, dat zy zulk een beſluit namen, onaangezien die van Antwerpen verklaard hadden, dat zy, op 't bod zyner Doorlugtigheid, niet dagten te bieden (*p*): 't zy dat zy die van Antwerpen mistrouwden, of den Prinſe wilden behaagen, door eene belofte, die nimmer zou behoeven vervuld te worden. De Verkooping dan voortgang gehad hebbende, kogt de Prins, op den zevenentwintigſten van Zomermaand, de Heerlykheid der Stad Vliſſingen, met de Ambagtsheerlykheid van oud Vliſſingen, voor vyfenzeventigduizendeneenhonderd guldens (*q*), en op den agtentwintigſten, het Markgraafſchap van Veere, met het Slot Zandenburg en de Heerlykheid van de Polder, Stad en Vryheid van Zandyk, voor vierenzeventigduizendenvyfhonderd guldens. Doch die van Middelburg hadden, voor de veiling, *geproteſteerd*, tegen het verkoopen van zekere regten, welken zy meenden, aan hunne Stad te behooren (*r*). Joan van Bourgondie, Heere van Froymont, die ook zekeren eiſch hadt, ten laſte van 't Markgraafſchap van Veere, 's daags te vooren, twintigduizend guldens meer voor Vliſſingen gebooden hebbende, kwam de Prins met hem overeen, om dee- FILIPS III. 1581.

(*p*) Reſol. Holl. 26 *Juny* 1581. *bl.* 288.
(*q*) Propoſitie der St. van Holl. *in* 't Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 366.
(*r*) Regiſt. ten Raede van Middelb. 17 *Oct.* 7 *Nov.* 1580. 8 *Juny* 1581. *f.* 417. *verſ.* 438 *verſ.* 459 *verſ.*

FILIPS III. 1581.

deeze zyne ſchuld, binnen twee jaaren, met vierentwintigduizend guldens, te zullen voldoen. Kort hierna, werdt zyne Doorlugtigheid, in beide de Steden, ingehuldigd (*s*). Men vindt, dat het Markgraaffchap van Veere en Vliſſingen, ſedert, aangemerkt geworden is, als een leen der Staaten van Holland, onder het oppergebied der Staaten van Zeeland, gelegen, en dat het, door de opvolgers des Prinſen, van de Staaten van Holland, van tyd tot tyd, verheeven geworden is (*t*). 't Schynt, dat de Staaten van Holland oordeelden, regt hiertoe gekreegen te hebben, uit de Brieven van Karel den V. waarby Veere, met Vliſſingen, Weſtkapelle, Domburg en andere goederen, verheeven werdt tot een Markgraaffchap, welk, voortaan, van den Keizer en deszelfs opvolgeren, *als Graaven van Holland*, ter leen gehouden zou worden, en onder de Leenkamer van Holland behooren (*u*). Doch, in laater' tyd, hebben de Staaten van Zeeland niet willen toeſtaan, dat het leen van het Markgraafſchap, in Holland, verheeven werdt (*v*). Ook meen ik niet, dat het, door Willem den III., Prinſe van Oranje, geſchied is: gelyk het ook, door den jongſt overleeden' Markgraave, Willem Karel Henrik Friſo, niet is gedaan.

In

(*s*) METEREN X. *Boek*, *f.* 181. HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 681. Leeven van Willem I. II. *Deel*, *bl.* 454. III. *Deel*, *bl.* 433 *enz.*

(*t*) Public Gebedt I. *Deel*, *bl.* 183. III. *Deel*, *bl.* 57, 86.

(*u*) *Zie* de Briev. *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 502.

(*v*) Notul. Zeel. 22 *Sept.* 13 *Nov.* 1663. *bl.* 198, 297. Reſol. Holl. 7 *Dec.* 1663. *bl.* 43, 48. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1017, 1034.

In 't begin van Oogſtmaand, hadden die van Overyſſel den Kolonel Yſſelſtein bewoogen, om te onderſtaan, of hy zig meeſter van Goor maaken kon. Doch hy werdt, na 't bemagtigen eener ſchanſe, door Maarten Schenk, ingeſlooten met zyn volk, welk hem eerlang by verdrag den vyand overleverde. Daarentegen gelukte het den Heere van Nyenoord de Koningſchen te verdryven uit Reide, een Dorp diep in den Dollaard op eenen uitham gelegen. Hier begon hy zig te ſterken; doch Verdugo overviel hem en deedt hem de plaatſe ruimen; waarmede de Staaten de Ommelanden wederom kwyt waren (w). Verdugo legerde zig toen te Noordhoorn, daar hem Norrits, gepraamd door de Friezen, morrende, dat 'er niets uitgevoerd werdt, beſprong, op den laatſten van Herfſtmaand. De overwinning ſcheen zig in 't eerſt t'eenemaal voor Norrits te verklaaren. Doch zyn voetvolk, te vuurig toeſchietende, raakte, in 't overzetten der ſlooten, uit zyn verband. Verdugo ſtort 'er op in, dryft de verſtrooide benden ruggewaards, tot aan 't geſchut toe, dat ſchandelyk verlaaten werdt. Groot was toen het verlies aan onze zyde; dat des vyands niet boven zeshonderd man. Verdugo legerde zig, daarna, te Visvliet en te Grypskerke, van waar hy de ſchans te Nieuwerzyl benaauwde. Doch het openen der ſluizen en het doorſteeken van eenen dyk noodzaakte hem, op te bree-

Filips III. 1581. XXXV. Krygsbedryven in de Ommelanden.

Norrits geſlaagen, door Verdugo.

(w) Boek XVI. Boek, bl. 41 [285], 42 [286].

FILIPS III. 1581. breeken. Nieuwerzyl werdt, naderhand, nog beter verſterkt: ook Dokkum, Slooten en Staveren. De Kuinder, de Lemmer en Blokzyl werden voorzien van voorraad (*x*). De Staaten der nader Vereeniging voorzagen, dat zy, met het aanſtaande voorjaar, in deezen oord, eenen harden aanſtoot te wagten zouden hebben, tegen welken zy zig, derhalve, uit al hun vermogen, wapenden.

(*x*) R. FRESINGA Memor. bl. 478, 483, 484.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Koning Filips wordt vervallen verklaard van zyn Regt op de Nederlanden. Plakaat hierop wordt niet overal afgekondigd.* II. *Onderhandeling met den Hertoge van Anjou.* III. *Voorwaarden, waarop hy tot Vorst wordt aangenomen. Handel met den Koning van Frankryk.* IV. *Opregting van eenen algemeenen Landraad. De Aartsbertog Matthias vertrekt.* V. *Anjou ontzet Kameryk. Verovert Chateau in Cambresis. Parma wint Doornik.* VI. *Aanslag op Bergen op Zoom. Aanslagen der Staatschen op Borbourg, Grevelingen en Oudenaarden. Oranjes verspieder in Spanje gestraft.* VII. *Huwelykshandeling tusschen den Hertoge van Anjou en de Koninginne van Engeland afgebroken.* VIII. *Oranje klaagt over de Staaten. Anjou, door Brabant, Gelder, de Ommelanden en Vlaanderen, ingehuldigd. Holland, Zeeland en Utrecht wyzen 't af.* IX. *Nader raadpleegingen op de opdragt der Hooge Overheid van Holland en Zeeland aan den Prinse van Oranje. 's Prinsen inzigten op den handel met Anjou.* X. *Men draagt Oranje, byna op den*

voorigen voet, de Hooge Overheid van Holland op. Schutteryen en gilden van 't raadpleegen over zaaken van Regeeringe uitgeſlooten. In Zeeland en in 't Stigt, hapert de opdragt der Hooge Overheid. XI. Jan Jaureguiſchiet den Prins door 't hoofd. Ontdekking en ſtraf zyner medeſtanderen. De Prins geneeſt. XII. Dood zyner derde Gemaalinne. Holland en Zeeland zweeren Anjou, met beding van ongehoudenis. 't Stigt blyft weigerig. Verſchil aldaar over 't ſtemmen der Geeſtelykheid. XIII. Men opent Anjou den ſtaat des Lands. XIV. Hooge Raad in Holland opgeregt. De Roomſchgezinden te Antwerpen verwerven eenige vryheid. XV. Lens gewonnen en verlooren. Parma wint Oudenaarden. Aalſt en Tienen gewonnen, door de Staatſchen. Lier verraaden. XVI. De Walſche gewеſten verzoeken, dat het uitheemſch Krygsvolk wederkeere. Gevegt onder Gend. Megen verlooren. XVII. Aanſlag op 't leeven van Anjou en Oranje ontdekt. XVIII. Oorlog in Portugal. XIX. Aanſlag op Enkhuizen. XX. Lochem belegerd door Verdugo. Door Hohenlo ontzet. Verſcheiden' Plaatſen gewonnen en verlooren. XXI. Nieuwe ſtyl, door Paus Gregorius den XIII. ingevoerd. Eindhoven en Helmond gewonnen. XXII. Anjou legt toe, op het bemagtigen van eenige voornaame Steden. Wat hy hiermede voorhadt. XXIII. Franſche Furie te Antwerpen. XXIV. Anjou verſchoont zig en beſchuldigt de Staaten. Hy handelt met Parma. 't Hertogdom Brabant wordt Oranje aangebooden. XXV. Verdrag, by voorraad, met Anjou. XXVI. Parma wint Eindhoven. Biron Vierzele en Wouw. Gevegt by Steenbergen. Turnhout,

hout, Hoogſtraaten, Loenhout, Dieſt, Weſterlo, Duinkerken, Nieuwpoort, Veurne, Dermuide, S. Wynoksbergen en Sas van Gend verlooren. Axel, Hulſt, Rupelmonde en Aalſt verraaden. Steenbergen gewonnen. XXVII. *Taſſis overrompelt Zutfen. Kornelis de Hooge, zig uitgeevende voor Baſtaard van Keizer Karel, onthalsd.* XXVIII. *Twiſt in Friesland. Graaf Willem Lodewyk wordt 'er Stadhouder. Moeite te Utrecht.* XXIX. *Vierde Huwelyk des Prinſen van Oranje. Vervolg der handeling met Anjou. Hy ſterft.* XXX. *Dagvaart te Middelburg. Graaf Willem van den Berg valt af. Adolf, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, wordt Stadhouder van Gelderland.* XXXI. *Opſchudding te Gend. Brugge en Yperen gaan tot 's Konings zyde over. Aanſlag op Lier. Geboorte van Fredrik Henrik.* XXXII. *Handel over de opdragt der Graaflykheid van Holland en Zeeland aan den Prinſe van Oranje.* XXXIII. *Verſcheiden' aanſlagen op 's Prinſen leeven. Hy wordt, te Delft, doorſchooten.* XXXIV. *Zyne begraafenis, gedaante, aart, gemaalinnen en kinderen.*

DRie gewigtige zaaken, van welken wy nog niet of naauwlyks gewaagd hebben, hadden, ſedert eenigen tyd, 's Lands hooge Vergaderingen bezig gehouden; het afzweeren van Koning Filips, het aanneemen des Hertogs van Anjou, in zyne ſtede, en het opdraagen der hooge Overheid en Graaflykheid van Holland en Zeeland aan den Prinſe van Oranje. 't Verhaal van 't gene 'er, op deeze drie voornaame punten, gehan-

1581. I. Koning Filips wordt van het regt op de Vereenigde Nederlanden vervallen verklaard.

1581. handeld en beſlooten is zal de hoofdſtof van
Boek uitmaaken.

Wy hebben, te vooren, gezien (*a*), d
men, in Holland, reeds voor eenige jaare
geraadpleegd hadt, over het verlaaten v
den naam des Konings; en te gelyk, dat e
nige Hollandſche en de meeſte Zeeuwſche
Steden nog niet hadden konnen beſluite, ov
het doen van deezen ſtap. Ook werdt 'e
van 's Prinſen zyde, niet ſterk op gedronge
zo lang zulke voornaame Steden als Haarle
en Amſterdam nog niet met de overige La
den van Holland vereenigd waren. Dit
toen dit geſchied, en de Regeering in dez
ze twee Steden veranderd was, werdt d
gewigtig punt, op nieuws, ter Dagvaart o
verwoogen (*b*). In Louwmaand des jaa
1580, ſloeg men voor, om 's Konings naam
niet meer te gebruiken; maar voortaan regt
te doen, van wege zyne Doorluchtigheid en
de Staaten, uit den naam van de Graf-
lykheid en de hooge Overheid van Holland (*c*);
waartoe, op den agtentwintigſten van Lee-
temaand, eenpaariglyk, beſlooten werdt (*d*).
Doch alzo men hoopte, dat de nader Ver-
nigde Geweſten of de Vergadering der alge-
meene Staaten tot diergelyk een beſluit ko-
men zouden, ſtelde men de uitvoering va
het zelve nog eenigen tyd uit (*e*). Ook werdt
'er,

(*a*) XXV. *Boek*, *bl.* 72.
(*b*) XXVII. *Boek*, *bl.* 303.
(*c*) Reſol. Holl. 25 *Januar.* 1580. *bl.* 13: BOR XV. *Boek*, *bl.* 197 [181]
(*d*) Reſol. Holl. 28 *Maart* 1580. *bl.* 44. BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 15.
(*e*) Reſol. Holl. 19 *April* 1581, *bl.* 134.

Bloeimaand deezes jaars 1581, ter alge- 1581.
Staatsvergaderinge, overwoogen, of
en Koning van Spanje niet voor vyand
de te verklaaren. Doch Brabant en
d zelf oordeelden toen, dat men, voor
Hertog van Anjou hier te lande ge-
zou zyn, zo verre niet gaan moeſt
Nogtans verliepen 'er maar weinige
, of Holland beſloot, op de Vergade-
r Vereenigde Staaten, te Amſterdam,
de andere Geweſten, het afzweeren
nings te helpen vorderen (g). In Hooi-
, werdt, hiertoe, door de algemee-
aaten der Vereenigde Nederlanden, in
aage, beſlooten, en 't Plakaat, op den
wintigſten, gedagtekend. In de Inlei- Inhoud
werdt gezeid „ dat het volk niet om van het
Vorſt, maar de Vorſt om het volk Plakaat,
chaapen was; dat een Vorſt, zyne on- hierop
aaten handelende als ſlaaven, voor gemaakt.
en dwingeland was te houden, en vrye-
verſtooten worden mogt, vooral, by
ig beſluit der Staaten van den Lande,
wanneer deezen geen ander middel o-
choot, om hunne vryheid te bewaa-
Dat zulks, inzonderheid, ſtand moeſt
pen in de Nederlanden, daar de Vorſt
ouden was, naar bezwooren' voor-
rden, te regeeren, of de heerſchappy
eurde." Hierop volgde eene ver-
g van 's Konings wangedrag en van
eedheid der Spanjaarden, ſtrekkende
ten

(g) Holl. 6, 7 Juny 1581. bl. 259, 258.
Holl. 14 Juny 1581. bl. 278.

1581. ten bewyze van 't schenden van 's Lands voo-
regten: waarna, eindelyk, de Koning v
Spanje, * van regtswege, vervallen verklaa
werdt van alle aanspraak op de Regeering
voorts werden alle Leenmannen, Regten
Amptenaars en andere ingezetenen van de
eed, hem gedaan, ontslaagen. Ook beval
men, zynen naam en zegel niet meer te ge-
bruiken; zullende „ men zig, in Holland
„ en Zeeland, bedienen van den naam van
„ den Prinse en van de Staaten dier twee
„ Landschappen: in de Landen, die met den
„ Hertoge van Anjou gehandeld hadden,
„ zou men zynen naam en dien des Lands
„ raads, of zo lang deeze nog niet in dien
„ getreeden was, dien der algemeene Staaten
„ gebruiken. Ook zou, in gemeene zaa-
„ ken, het zegel der algemeene Staaten, in
„ byzonderen, dat van elk Landschap ge-
„ bezigd worden. 's Konings naam en wapens
„ zouden ook van de munte blyven: en al-
„ le Amptenaars moesten, aan de byzonde-
„ re Staaten, onder welken zy stonden, of
„ aan derzelver Gemagtigden zweeren, den
„ algemeenen Staaten, tegen den Koning
„ van Spanje en deszelfs aanhang, getrouw
„ te zullen zyn. (h)." De Vergadering der
Vereenigde Staaten, in welke dit gewigtig
Besluit genomen was, bestondt thans uit
Gemagtigden van Brabant, Gelderland met
Zutfen, Vlaanderen, Holland, Zeeland,
Utrecht, Friesland, Overyssel en Mechte-
len

* ipso jure.

(h) Groot-Plakaatb. I. Deel, kol. 25. BOE XVI. Boek, b. 35 [276].

len (*i*). Hiermede, hadt het groote werk van 't verlaaten des Konings van Spanje, welk het aanneemen van eenen nieuwen Vorst, noodzaaklyk, voorgaan moest, zyn beslag, zo ver het, ter algemeene Staatsvergaderinge der Vereenigde Landen, kon afgedaan worden. Doch 't Plakaat werdt niet overal afgekondigd; ook maakten sommigen zwaarigheid, in het doen van den nieuwen eed. Te Middelburg weigerde men, onder anderen, het Plakaat te laaten aanslaan. Niet, egter, om dat deeze Stad thans nog naar Spanje helde; maar om dat zy zig, door de Steden Vlissingen, Veere en Arnemuiden, merkelyk verkort hieldt te zyn, in haare voorregten: tot beschermíng van welken, de oorlog tegen Spanje begonnen was. Onder anderen, klaagde zy, omtrent deezen tyd, dat men haar regt van Ambagtsheerlykheid op Arnemuiden, Nieuwerkerke, Oosthoek, Mortiere, Welsinge, Oosterschouburg en Kleverskerke, sedert eenigen tyd, betwistte, terwyl men haar alleen belast liet met de Renten, waarvoor deeze Plaatsen, of eenigen derzelven verbonden waren. Zy hadt deeze klagten, reeds voor eenige jaaren, gedaan aan den Prinse; die de zaak in handen der Gekommitteerde Raaden gesteld hadt, om hem te dienen van berigt. Doch hier was zy blyven hangen: en nu weigerden die van Middelburg het Plakaat af te kondigen en den nieuwen eed te doen, voordat hunne

1581. 't Plakaat wordt niet overal afgekondigd.

Onder anderen te Middelburg niet, en om wat reden.

(*i*) Leeven van Willem I. III. *Deel*, *bl.* 459.

1581. ne bezwaarniſſen zouden afgedaan zyn (*k*). Maar de zaaken ſtonden 'er thans niet naar, om hun hierin te believen: waaruit volgde, dat de afkondiging van 't Plakaat daar ter Stede agterbleef (*l*), en de nieuwe eed ook, zo ik meen, door niemaant aldaar, gedaan werdt. Te Enkhuizen, maakten de Schepenen ook, in 't eerſt, eenige zwaarigheid in 't doen van den Eed. Doch de Staaten deeden een Vertoog van Regten opſtellen, tot verdediging van hun gedrag, waarmede de Schepenen zig ſchynen voldaan gehouden te hebben (*m*). *Fokko Ralda*, Raadsheer des Hofs van Friesland, kreeg, terwyl men hem den nieuwen eed voorhieldt, eene beroerte op 't lyf, waaraan hy, terſtond, overleedt (*n*). Michiel Rudze, Lutherſch Predikant te Woerden, voer zo vinnig uit van den predikſtoel, en in zeker gedrukt geſchrift, tegen het afzweeren des Konings van Spanje, dat de Staaten van Holland hem, eindelyk, de Stad ontzeggen moeſten (*o*). Zy hadden reeds beſlooten, de Amptenaars, die den eed weigerden, te verlaaten van hunne Ampten, en den Ambagtsheeren, in het zelfde geval, te verbieden, eenige Schouten, Schepenen of andere bedienden van 't Geregt, binnen hunne Ambagtsheerlykheden, aan te

Te Enkhuizen, maakt men zwaarigheid in den nieuwen eed.

Fokko Ralde ſterft, onder 't afleggen van denzelven.

Een Predikant vaart 'er tegen uit.

(*k*) Regiſt. ten Raede van Middelb. *van* 28 *Septemb.* en 28 *Oct.* 4 *Dec.* 1581. Remonſtr. van Middelb. aan zyne Princ. Excell. *M. S.*

(*l*) Leven van Willem den I. III. *Deel*, *bl.* 493.

(*m*) Reſol. Holl. 22 *Januar.* 1582. *bl.* 21.

(*n*) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 47 [292].

(*o*) Reſol. Holl. 15 *Febr.* 10, 14 *Maart* 1582. *bl.* 66, 109, 105. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 40 [282].

te ſtellen (*p*): welk beſluit te wege bragt, dat de eed, door de meeſten, zonder tegenſpraak, gedaan werdt. Buitens Lands werdt, nogtans, het verſtooten des Konings, door veelen, veroordeeld (*q*). De Prins maakte 'er zig gehaat door, by verſcheiden' Vorſten, die waanden wankeler te zitten, als de onderzaaten immer regt krygen konden, om hen van den troon te ſtooten; zonder dat zy bedagten, dat dit regt geene plaats hadt omtrent Vorſten, die wel regeerden; maar alleen omtrent zulken, die 't Verbond verbraken, welk zy met de onderzaaten gemaakt hadden (*r*). Ondertuſſchen, vonden de Staaten van Holland geraaden, hun gedrag, in 't verlaaten des Konings, en 't gene 'er op gevolgd was gehouden, door byzondere Gemagtigden, op den Ryksdag te Augsburg, te doen verdedigen (*s*). 1581.

II. Onderhandeling met den Hertoge van Anjou.

't Verlaaten van Filips, wiens wapens en beeldteniſſen, alomme, verbroken werden (*t*), baande den weg tot het aanneemen van den Hertoge van Anjou, waarover men, al in 't jaar 1579, hadt begonnen te handelen. Men vervolgde deezen handel met meer ernſt, na 't vrugteloos afloopen der ſamenkomſt te Kenlen, vooral ter Staatsvergaderinge te Antwerpen, daar men, voorziende, dat een verweerende oorlog, dien men thans alleen zou konnen voeren, van langen duur zou zyn, ſterk dreef, dat men eenen magtigen

(*p*) Reſol. Holl. 13 *Sept.* 1581. *bl.* 485.
(*q*) THUANUS *Libr.* LXXIV. *p.* 513. E.
(*r*) REYD III. *Boek*, *bl.* 50.
(*s*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 24 [324].
(*t*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 110.

1581. gen Vorſt behoorde in te haalen: en niemant anders dan Anjou die, hier te lande, ſloten noch veſtingen bezat, den Onroomſchen niet ongunſtig, en met de magt zyns Broeders geſterkt was. Men begon dan, in Bloeimaand des jaars 1580, wederom, met den Hertoge, in onderhandeling te treeden, zonder zig, aan 's Keizers vermaaningen ten tegendeele, eenigszins, te bekreunen (*u*). De Aartshertog Matthias deedt den Staaten, in Hooimaand daaraanvolgende, een Vertoog, ſtrekkende om te doen zien, dat hy begreepen hadt, werwaards men 't roer gewend hieldt. Doch de zwakheid zyns vermogens kennende, durfde hy zig niet verzetten tegen de Staaten. Alleenlyk, verzogt hy, dat men de dienſten, door hem en zyn Huis, aan de Landen beweezen, in gedagten wilde houden, en hem, rondelyk, verklaaren, wat men met hem en de zynen voorhadt. De Staaten, begaan met den armen Vorſt, beloofden hem betaaling zyner wedde, zo dra de ſtaat hunner geldmiddelen zulks gehengen zou, hem voorts hoop geevende op de inkomſten des Aartsbisdoms van Utrecht, en den handel met Anjou verſchoonende, met den uiterſten nood, waartoe zy gebragt waren. Eindelyk, beloofden zy, by het Verdrag, met den Hertoge te ſluiten, zyner Hoogheid allen redelyk genoegen te zullen verzorgen (*v*). In Oogſtmaand, werden Aldegonde en nog zes anderen, door de Gemagtigden van Brabant,

(*u*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 206, 207, [194, 196].
(*v*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 219 [212].

bant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Mechelen, Friesland en de Groninger Ommelanden naar Frankryk gezonden. Gelderland, Doornik en het Doornikſche, Utrecht en Overyſſel waren nog tot geen beſluit gekomen. Zelfs hadden die van Brabant, by 't Berigtſchrift der Gezanten, doen ſtellen, dat zy het verdrag met den Hertoge niet zouden hebben te voltrekken, zonder hun nog eerſt eens kennis te geeven. De onderhandelingen werden, ſedert, te Plesſis, een half uurtje van Tours, aangevangen, op den twaalfden van Herfſtmaand des jaars 1580 (*w*). 1581.

Overweeging der voorwaarden zyner inhuldinge.

De Staatſche Gezanten vertoonden den Hertoge en zynen Raad de voorwaarden, op welken zy hem, tot Vorſt en Heer, wilden ontvangen. Zy werden, punt voor punt, onderzogt. Doch de Franſchen ſtieten zig aan 't woord *ontvangen*, als of 'er uit volgde, dat de Hertog de Staaten eerſt aangezogt hadt. Men veranderde dit woord dan, Voorts, begeerden de Franſchen, dat men 't woord *Souverain* by 't woord *Heer* voegen zou; doch hiertoe konden de Staatſchen niet verſtaan. Dit woord was, zeidenze, dubbelzinnig: 't betekende *eerſten* of *opperſten*, en ook *eenen, die onbepaalde magt heeft*, in welken laatſten zin, het ligtelyk opgevat worden, en argwaan verwekken zou, onder volken, gewoon, naar hunne wetten en voorregten, geregeerd te worden. Dit woord bleef dan agter. Meer geſchils viel 'er, over de uitſluiting der Dogteren van 't Regt der opvolginge,

(*w*) Zie XV. *Boek*, *bl.* 220 [214].

1581. ge, en over de vryheid; die de Staaten aan zig behouden wilden, om, uit 's Hertogs na te laatene Zoonen, eenen, naar hun welgevallen, te kiezen tot zynen opvolger. Doch de Staatſchen lieten niets van deeze punten vallen. Zy ſtonden wel toe, dat vrouwen 't Land beheerſcht hadden, toen al haar gebied binnens Lands bepaald was, en zy niet trouwen konden, dat met goedvinden der Staaten. Doch vrouwen, die ook gebied buitens Lands hadden, zouden nadeelige Huwelyken voor den Staat konnen doen: gelyk uit de vermaagſchapping met Spanje gebleeken was. Ook zou de oudſte Zoon zyner Hoogheid Koning van Frankryk konnen worden, wanneer de Nederlanden zyn byzyn zouden moeten miſſen, 't welk redens genoeg was, om een' jonger' Zoon te verkiezen. Over de Voogdyſchap des Vorſten, en over de Regeering des Lands, geduurende 's Vorſten minderjaarigheid, viel insgelyks twiſt. De Regeering werdt, in dit geval, gelaaten aan de Staaten. Doch voor de opvoeding van den Vorſt, moeſt de voorzaat, eer hy overleedt, met goedvinden der Staaten, en volgens 't oud gebruik, zorg draagen. Over 't handhaaven der voorregten, was weinig te zeggen. Eenigen uit den Raad ſcheenen zig aan de onbepaaldheid der uitdrukkingen te ſtooten, willende dezelven, met een *zo veel als naar regt betaamde*, of iets diergelyks, bepaald hebben. Doch de Hertog verklaarde, met luider ſtemme, *dat hy alle 's Lands Voorregten, zonder bepaaling, wilde onderhouden en doen onderhouden.* De Utrecht-

ſche Vereeniging, die hy niet gezien 1581.
begeerde hy egter niet te beveſtigen,
oor zo ver zy het tegenwoordig Ver-
niet benadeelde. Voorts, vorderden
aatſchen, dat de Hertog geene anderen
nboorlingen tot zyne Raaden zou kie-
waartegen lang getwiſt werdt, tot dat
aatſchen, eindelyk, toeſtonden, dat 'er
f twee Franſchen, aangenaam den Staa-
in den Raad van Staate, zitten mog-
Over het ſtellen der Amptenaaren van
rſten Huis, welker voornaamſten, naar
voelen der Staatſchen, insgelyks, in-
ingen zyn moeſten, werdt ook ſterk
bbeld. 's Hertogs Edelen dreeven, ter-
de Gezanten eens buiten ſtonden, dat
hun den weg tot alle bevordering af-
lt. Doch de Hertog zelf vondt goed,
Staatſchen, ook hierin, onder zeker
oeding, te wille te zyn. Daarna, twiſt-
en over de hulp, die de Landen van den
ng te wagten zouden hebben, welke de
en vaſt en duidelyk beloofd hebben wil-
Doch Anjou hieldt ſtaande, dat zulks
Koning niet te vergen ware; zo dat men,
n, den Hertoge te gemoet komen moeſt.
1 punt nogtans was 'er, welk heviger
veroorzaakte, dan het *zesentwintigſte*,
de Staaten van eed en gehoorzaamheid
oeg, in geval de Hertog, of zyne nazaa-
dit Verdrag, in eenigen zyner punten,
traden. De Franſchen vertoonden, dat
e voorwaarde gemaatigd diende, alzo zy
Staaten tot Regters ſcheen te maaken, o-
't onderhouden des Verdrags, 't welk

1581. hun ongeraaden dagt, onaangezien de H
tog voorhadt, gelyk waar was, het zel
in alle zyne deelen, volkomenlyk te ond
houden. De Staatſchen antwoordden,
hunne voorige Landsheeren geene zwar
heid gemaakt hadden, om zig nog enger
laaten beperken, geruſt op de trouwe en g
hoorzaamheid der Nederlanderen, welke
met wydluftige getuigeniſſen, poogden te b
wyzen. Doch de Preſident *la Regnie* bra
hiertegen verſcheiden' voorbeelden by
oproerigheid en muitery, in Vlaanderen
elders, en dreef, dat men, by 't punt in g
ſchil, deeze bepaaling voegen moeſt, *als d*
Landen blyken zal, dat dit Verdrag gebroken
En als de Staatſchen hiertoe niet verſta
konden, zig beroepende op hunnen uitdrul
kelyken laſt, om, in zulk een teder punt
niets toe te geeven, hieldt hy ſterk *aan, da*
men 'er, ten minſten, byvoegde, *naar de ou*
de voorregten. Dan eerſt, meende hy, zou
men den Koning dit punt ſmaakelyk komen
maaken, die anders oordeelen zou, dat men
den ſpot dreef met zynen Broeder, en hem,
na dat men zig, van zyne magt, tegen de
Spanjaards, naar genoegen, bediend zou
hebben, onder voorwendſel van het ſchen
den deezes Verdrags, dagt te loozen. Doch
de Staatſchen bleeven onverzetlyk, zo dat
de Hertog dit punt, zo als 't lag, verzwelgen
moeſt. Voorts, was 'er ook *eenig geſchil*
over 's Hertogs inkomſten; over de Verge
deringen der Staaten; over 't *verblyf* der
Hertogs in de Nederlanden; over eene be
grooting van de laſten des oorlogs, *door de*
Staa-

Staaten te draagen; over de orde, in overwonnen' Plaatſen te ſtellen, door den Hertoge, met goedvinden der Staaten; over 't vergenoegen van den Aartshertoge Matthias, en over eenige punten van minder belang. Doch wegens deeze allen, verſtondt men elkanderen ligtelyk. De geheele handeling liep, binnen weinig dagen, af (x). En op den negentienden van Herfſtmaand des jaars 1580, tekenden de Hertog en de Staatſche Gezanten het geſlooten Verdrag, welk van deezen inhoud was: 1581.

III. Verdrag met den Hertoge van Anjou.

„ 1. De Staaten kiezen en beroepen den „ Hertog van Anjou, tot Vorſt der Neder„ landen, op zulke titels, en met zulke „ hoogheden, als de voorige Landsheeren „ gehad hebben, mids de gemaakte verbind„ teniſſen met den Keizer, Frankryk, En„ geland, Deenemarke en anderen, zo ver „ zy niet nadeelig zyn aan dit Verdrag, in „ hun geheel blyven. 2. 's Hertogs wettige „ mannelyke erfgenaamen zullen hem opvol„ gen, mids de Staaten de keuze van eenen „ derzelven aan zig behouden. 3. In geval „ van minderjaarigheid des Nazaats, hou„ den de Staaten de Regeering aan zig: ook „ de Voogdyſchap over den minderjaarigen, „ tot zyne volle twintig jaaren toe: ten wa„ re de Hertog, of zyne erven daarin an„ ders voorzien hadden, by goeddunken der „ Staaten; die ook, by ontbrek van den „ Hertog en zyne erven, eenen anderen „ Heer

(x) Extr. uit het Raport der Ambaſſ. *M. S.* Hooft XVII. *Boek, bl.* 745 *enz.* Bor XV. *Boek, bl.* 227 [224].

1581. „ Heer zullen mogen kiezen. 4. Zyn Ho
„ heid wordt in 't bezit gesteld van 's La
„ Domeinen, die men vryen zal van
„ soonlyke schulden; mids hyze doe
„ dienen door inboorlingen: en ingev
„ niet mogten toereiken tot zyne hofsto
„ ding, zullen de Staaten hem, daarenbo
„ ven, allen redelyk genoegen geeven. 5. De
„ Hertog zal alle vryheden en voorregt
„ handhaaven, ook de Utrechtsche Ver
„ niging, zo ver zy dit Verdrag niet be
„ deele, en, 6. alles, wat, door den Aar
„ hertoge Matthias, en door de algemee
„ en byzondere Staaten, geslooten en
„ keurd is. 7. Eens 's jaars, ten minsten, a
„ hy de algemeene Staaten byeen roepe
„ om orde te stellen op 's Lands welvaar
„ zullende de Staaten, daarenboven, zo di
„ wils als zy goedvinden, mogen samenko
„ men, volgens de oude voorregten. 8. Zy
„ ne Hoogheid zal zyne woonstede houden
„ in de Nederlanden, en, by nood, vertrek
„ kende, eenen Landzaat in zyne stede stel
„ len, op bewilliging der Staaten. 9. De
„ Raadsluiden van Staate, door den Hert
„ ge te gebruiken, zullen inboorlingen d
„ Lands zyn moeten, een of twee Fransche
„ den Staaten aangenaam, uitgezonderd. 10.
„ De Hertog, in de Nederlanden zynde, z
„ de voornaamste Ampten van zyn Huis a
„ inboorlingen geeven, en tot zyne edelh
„ den meest Nederlanders kiezen. 11. T
„ Stadhouders en andere voornaame Am
„ ten in de Landschappen zullen de Lan
„ schappen drie Persoonen noemen, uit we
„ ken

„ ken de Hertog de verkiezing doen zal. 12. 1581.
„ Hy zal de Geloofsvrede en den Godsdienſt
„ onderhouden in den tegenwoordigen ſtaat.
„ 13. Holland en Zeeland zullen, *in 't ſtuk*
„ *van den Godsdienſt en anderszins*, blyven,
„ gelyk zy tegenwoordig zyn; doch in 't ſtuk
„ der munte, oorloge, ſchatting, voorreg-
„ ten tuſſchen Landen en Steden, zullen zy
„ zig onderwerpen aan zyne Hoogheid en
„ de algemeene Staaten, naar 't luiden der
„ verdragen, gemaakt of nog te maaken,
„ by gemeen goeddunken der algemeene
„ Staaten, volgens de oude gewoonten en
„ voorregten. 14. De Hertog zal niet ge-
„ hengen, dat iemant, in of buiten zyn huis,
„ om den Godsdienſt, onderzogt of gemoeid
„ worde. 15. Ook zal hy bevorderen, dat
„ de Koning van Frankryk den Staaten by-
„ ſta tegen den Koning van Spanje, en an-
„ dere hunne vyanden. 16. En na dat hy in
„ 't bezit der Landen geſteld zal zyn, zal hy
„ te wege brengen, dat Frankryk en hy,
„ met gemeen beraad, oorloogen, tegen de
„ aanvallers van dat Ryk, of van deeze Lan-
„ den; welken nogtans der Kroone van Frank-
„ ryk nimmer zullen worden ingelyfd. 17.
„ Men zal Engeland, Deenemarke, Portu-
„ gal, Zweeden, Schotland, Navarre, de
„ Duitſche Vorſten, de Hanze-Steden en
„ anderen aanzoeken, tot een nieuw of
„ naauwer Verbond met de Nederlanden.
„ 18. De Hertog zal den kryg voeren met
„ zyne eigen' of zyns broeders middelen,
„ waarby de Staaten vierentwintig tonnen
„ ſchats, jaarlyks, voegen zullen, uit wel-

1581. „ ke ſomme, de noodige bezettinge
„ Krygsvolk van 't Land, in de eerſte
„ ſe, zullen moeten betaald worden. 19.
„ ne Hoogheid zal een Legerhoofd a
„ len, by believen der Staaten, en
„ Overſte over de Franſche troepe
„ hun genoegen. 20. Hy zal geene P
„ met Franſchen bezetten, buiten ve
„ Staaten des Landſchaps: de inbo
„ zal hy leggen, by goeddunken des
„ van Staate. 21. De byzondere S
„ zullen bekwaame Plaatſen ſchikken,
„ ververſching en winterlegering des
„ van oorloge. 22. De uitheemſche K
„ luiden, Franſchen zo wel als anderen,
„ len 't Land ruimen moeten, zo dra de
„ gemeene Staaten zulks op zyne Hoogh
„ begeeren. 23. De Hertog zal geen V
„ drag met den Koning van Spanje aangaa
„ dan by bewilliging der Landen, die hem
„ hebben aangenomen: ook met geene
„ dere Mogendheden, ten nadeele van d
„ Lande of van dit Verdrag; 24. tot w
„ men egter de afgeweeken' Nederlande
„ zal ontvangen, 25. zullende den Hertog
„ met zulke Plaatſen, die, in of buiten
„ Nederlanden, met geweld, veroverd m
„ ten worden, handelen moeten, by goe
„ dunken der Staaten. 26. De Hertog
„ zyne nazaaten zullen den eed op
„ Verdrag moeten doen aan de algemee
„ Staaten, en aan de Staaten van elk Lan
„ ſchap: en zo hy, of zyne nazaaten het z
„ ve te buiten gaan, zullen de Staaten, me

„ d

r daad, ontſlaagen zyn van alle gehoor- 1581.
ımheid, eed en getrouwigheid: en eenen
leren Vorſt mogen aanneemen, of zulks
hunne zaaken voorzien, als zy, als dan,
len geraaden vinden. 27. Eindelyk, zul-
de Hertog en de Landen een middel be-
men, om den Aartshertoge Matthias, die,
waards geroepen zynde, zig getrouwelyk
ı zyne beloften gekweeten heeft, genoe-
ı te geeven."

der deeze punten was geſteld, dat zy
ı ingewilligd, met beding, dat de Her-
ſchrift „ zou verwerven van zynen
oeder, waarby verklaard werdt, dat
t *vyftiende* en *zeſtiende* Lid van dit Ver-
ıg, van zynen kant, ſtondt te worden
argekomen: waarna men 't Verdrag,
nder verandering, opmaaken en verly-
n zou. Ook behieldt zyne Hoogheid
: regt aan zig, om, in perſoon, ter Ver-
lering der Staaten, het *tweede*, *derde*,
ende en *agttiende* punt van 't Verdrag in
ler beraad te leggen, mids het aan de
ıaten ſtonde, daarop, zulke orde te ſtel-
ı, als zy goeddagten. Nog verklaarde
, dat men 't *zesde* punt hadt laaten door-
ın, op de verzekering der gezanten,
t 'er niets van belang verordend of ver-
nd ware, en dat men, op het *tiende*, na-
r aanwyzing doen zou, wie voor de
ornaamſte Amptenaars te houden waren.
ndelyk, dat de Staaten, onder 't *vyf-*
wintigſte punt, niet begreepen, 't gene
Regt des Oorlogs aanging, welk zy den

1581. „ Hertoge en zynen Krygsraad geheellyk over-
„ lieten (y)."

Handel met den Koning van Frankryk.

't Verdrag, wederzyds, getekend zynde, was het eerſte werk des Hertogs, zynen Broeder de gevorderde verklaaring af te vergen. De Koning beloofde, terſtond, mondeling, en daarna, by eenen Brief aan den Hertoge, getekend den zesentwintigſten van Wintermaand, dat hy hem en de Nederlanden helpen zou, zo dra de inwendige beroerten in Frankryk geſtild zouden zyn. Doch de Staatſchen waren, met deeze onbepaalde verklaaring, niet te vrede. Zy bewoogen dan Anjou, die zig, midlerwyl, naar Bourdeaux begeven hadt, ter bevordering der ruste des Ryks, tot het verleenen van een handſchrift, waarby hy beloofde, voor 't einde van Grasmaand naaſtkomende, in de Nederlanden te zullen zyn, met zyn eigen Leger en de hulpbenden zyns broeders, wien hy, tot het geeven van breeder verklaaring op het vyftiende en zeſtiende punt van 't Verdrag van Pleſis te Tours, zou tragten te beweegen. De Gezanten, geenen kans ziende om meer te verkrygen, en vreezende den Koning, door meer aanhoudens, te zullen vertoornen, ſtelden 't Verdrag in 't net, waarop het, te Bourdeaux, den drie-entwintigſten van Louwmaand des jaars 1581, van wederzyde, plegtiglyk, bezwooren werdt. Te vooren, op den dertigſten van Wintermaand, hadden de Staaten der Vereenigde Ne-

(y) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 11 [307]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 68.

Nederlanden, te Delft vergaderd, 't Verdrag reeds goedgekeurd, en hunne gezanten gemagtigd, tot het doen en ontvangen van den plegtigen eed (z): waarmede dit groote werk volkomen in banden gelegd was. 1581.

IV. Opregting van eenen algemeenen Landraad.

Doch terwyl men nog met Anjou handelde, waren de algemeene Staaten in overweeging geweeſt, om eenen Landraad, of Raad van Staate op te regten, die, nevens den Hertoge, regeeren zou. Men hadt, over dit ſtuk, reeds op 't einde des jaars 1579, beginnen te raadpleegen (a). Doch men was, het gantſche volgende jaar, tot geen beſluit gekomen. Na 't ſluiten van 't Verdrag met den Hertoge van Anjou, werdt 'er, met nieuwen ernſt, aan gearbeid. Men hieldt het noodzaaklyk, dat de Landraad werdt opgeregt, eer de Hertog herwaards kwame, op dat men hem, in het kiezen der Leden, en in het ſtellen van 't Berigtſchrift, niet zou behoeven te kennen. Te Delft, werdt 'er dan de laatſte hand aan gelegd. Het Berigtſchrift, welk, op den dertienden van Louwmaand, vaſtgeſteld werdt, begreep agttien punten, die op deezen zin liepen. „ De „ Landraad zou beſtaan uit eenendertig in„ boorlingen, te kiezen en te betaalen, vier „ door Brabant, vier door Gelderland met „ Zutfen, vyf door Vlaanderen, vier door „ Holland, drie door Zeeland, twee door „ Doornik en het Doornikſche, drie door „ 't Land van Utrecht, twee door Mechelen „ met

Inhoud van het Berigtſchrift voor denzelven.

(z) HOOFT XVII. *Boek, bl.* 758, XVIII. *Boek, bl.* 764. BOR XV. *Boek, bl.* 227 [224].

(a) BOR XIV. *Boek, bl.* 175 [251].

1581. „ met Overyſſel, twee door Friesland,
„ twee door de Groninger Ommelan
„ Deeze Raaden zouden, nevens de ho
„ Overheid, door de Staaten aan te ſtel
„ zorg draagen voor alle voorkomende
„ ken, met naame voor 't heffen van in
„ willigde ſchattingen, en 't beraden
„ laſten van den oorlog, met het gene 't
„ vaſt was. Doch de burgerlyke Regeer
„ en 't begeeven der Ampten, in Holl
„ en Zeeland, zou blyven aan den Prinſe
„ Oranje, onverkort het Verdrag met
„ Hertoge van Anjou, met opzigt op de
„ twee geweſten, geſlooten. Ook zou m
„ in dezelven, alleenlyk zo veel volks in
„ zetting houden, als de Prins, by goedk
„ ken der Hollandſche en Zeeuwſche St
„ ten, zou noodig oordeelen. De Landra
„ en de hooge Overheid zouden *alle* am
„ ten, die ter begeevinge des Konings va
„ Spanje en des algemeenen Landvoogd
„ plagten te ſtaan, vervullen, uit eene b
„ noeming, te doen door de Staaten der b
„ zondere geweſten. Ook zouden de Land
„ raad en hooge Overheid Krygsvolk afk
„ ken of aanneemen mogen, mids niet boo
„ ger gaande boven de ingewilligde midd
„ len, dan tot honderdduizend guldens een
„ buiten verlof der Staaten. Doch de Lan
„ raad zou geene magt hebben, om nieuw
„ laſten op te ſtellen, of 't Land onder ee
„ uitheemſche Mogendheid te brengen, oo
„ log aan te vangen, of vrede te maake
„ zonder bewilliging der Staaten, hiero
„ wettelyk beſchreeven. Ook *moeſt de Raa*
„ o

„ op 't ſtuk der munte, het goeddunken van 1581.
„ elk Landſchap hooren. Voorts hadden de
„ Raadsluiden het handhaaven van 's Lands
„ voorregten, by eede, te belooven. Het
„ houden van byzonder verſtand met eeni-
„ ge Landen, Steden of Perſoonen, over de
„ gemeene zaake; 't ontdekken van 's Lands
„ geheimen, en 't ontvangen van geſchen-
„ ken, was hun uitdrukkelyk verbooden.
„ Alle zaaken moeſten zy by ſtemminge af-
„ doen, zonder dat de hooge Overheid ee-
„ nigen hunner, tot agterraad, gebruiken
„ mogt. Brieven, den ſtaat des Lands raa-
„ kende, moeſten allen in den Raad ver-
„ toond en gelezen worden. Zaaken van
„ groot gewigt moeſten aldaar niet worden
„ afgedaan, dan in 't byzyn van tien Leden;
„ zeven van welken, uit byzondere gewes-
„ ten, zyn moeſten. Over minder gewig-
„ tige zaaken, moeſten ten minſten zeven
„ Leden zitten, vyf van verſcheiden' gewes-
„ ten, indien 'er zo veelen, ter plaatſe daar
„ de Raad zat, tegenwoordig waren. De
„ Raad moeſt de vyanden des Vaderlands in
„ regten doen vervolgen, en midlerwyl hun-
„ ne goederen doen aantekenen, derzelver
„ inkomſten bekeerende ten voordeele van
„ 't geweſt, daarze vielen. Tweemaal 's jaars,
„ zouden de algemeene Staaten byeen ko-
„ men, ter plaatſe daar de Landraad dan zit-
„ ten zou; doch hy en de Staaten van ieder
„ Landſchap zouden, daarenboven, vergade-
„ ren mogen, zo dikwils als 't hun goed-
„ dagt. Nogtans zou de Overheid en Land-
„ raad de algemeene Staaten, daarenboven,

„ be-

1581. „ beſchryven mogen, zo dikwils, als zy
„ dienſtig oordeelden. De helft, of,
„ getal oneven was, de grootſte helft
„ Landraaden van elk geweſt zouden,
„ lyks, behoudens hunne eere, tegen
„ ren, verwiſſeld worden, en ten
„ een jaar moeten ſtil zitten. Niemm
„ langer dan twee jaaren agtereen,
„ dienen. De Landraad zou zitten
„ ker ſtede, daar het de hooge Over
„ dienſtig vondt, vooral met opzigt op
„ leid des oorlogs, mids dat, aan wat
„ der Maaze, de Overheid en Landraad
„ bevinden mogten, agt of tien Raaden
„ magtigd zouden worden, om zig te
„ houden, ter anderer zyde dier Riviere,
„ de zaaken aldaar waar te neemen.
„ Veldheer zou, door de hooge Overh
„ by goeddunken van den Landraad,
„ van anderen, daartoe te magtigen, worden
„ aangeſteld; doch alleen van de hooge Over-
„ heid afhangen. De Landraad en de hooge
„ Overheid zouden 't beleid des oorlogs
„ de begeeving der Krygsampten hebben
„ ook de aanſtelling des Krygsraads,
„ inboorlingen, als zy even bekwaam war
„ bevorderende boven vreemdelingen. D
„ hunne Sekretariſſen, Deurwaarders en
„ dere Amptluiden zouden zy, uit de V
„ eenigde geweſten, neemen moeten.
„ het gemelde werdt alleenlyk vaſtgeſt
„ voor den tyd van een half jaar, wanne
„ de algemeene Staaten, op het aanhoud
„ of afſchaffen des Landraads, op het v
„ meerderen van dit Berigtſchrift, en o
„ a

„ andere zaaken wederom vergaderen zouden: 1581.
„ alles buiten benadeeling zo der handelinge
„ tuſſchen den Hertoge van Anjou en der ge-
„ weſten, welken met hem waren overeenge-
„ komen, als der geweſten, die tot nog toe
„ niet met hem gehandeld hadden (*b*)."

Na 't ſtellen van dit Berigtſchrift, werdt, door die van Gelderland, Utrecht en Overyſſel, en daarna, ook door die van Holland, eenige zwarigheid gemaakt, over 't gezag der Raaden, ten noorden of ter regter zyde der Maaze, welken zy begeerden, dat, zo wel als de Landraad, die men verwagtte dat doorgaans ter linkerzyde dier Riviere zitten zou, van niemant dan van de hooge Overheid zouden afhangen (*c*). Doch dit punt ſchynt, tot genoegen der vier geweſten, geregeld te zyn. In Hooimaand, werden de Landraaden benoemd, die ter regter zyde der Maaze dienen zouden (*d*). Zy begaven zig, in Oogſtmaand, naar Leeuwaarden, daar zy de krygszaaken, door de gelukkige onderneemingen van Verdugo, in merkelyk verval geraakt, meer of min herſtelden. Ook bezorgden zy aldaar de afzweering des Konings en het verwerpen van zyn zegel en wapenen: waarna zy, in Slagtmaand, naar Utrecht keerden (*e*), daar zy zig eene geruime poos ophielden.

De Landraad ter regter zyde de Maaze treedt in 't bewind.

Anjou hadt zig, ondertuſſchen, na 't afvaardigen der Staatſche gezanten, die al in Sprok-

Anjou verdedigt zyne aannee-

(*b*) Boe XVI. *Boek, bl.* 8 [241]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 76.
(*c*) Reſol. Holl. 14 *April* 1581. *bl.* 141.
(*d*) Reſol. Holl. 19 *July* 1581. *bl.* 363. Boe XVI. *Boek, bl.* 40 [282].
(*e*) Boe XVI. *Boek, bl.* 46 [292].

1581. Sprokkelmaand naar huis gekeerd waren,
ming van na 't herſtellen der ruſte in Frankryk,
't gebied ſtelyk toegelegd, op het verzamelen
over de Krygsvolk tot zynen togt naar de Neder
Neder- den. Ook gaf hy eene Verdediging van
landen. bedryf in openbaaren druk, welke hy al
Ryksvorſten, by beſlooten' Brieven, to
zondt (*f*).

De Aarts- De Aartshertog Matthias, nu beſpeur
hertog de, dat zyn klein bewind ten einde liep,
Matthias hy den Staaten haaſt over de hand zou z
vertrekt. droeg hun de Landvoogdye wederom op,
vertrok, in Herfſtmaand, uit Antwer
naar Zeeland. De Zeeuwen begeleidden hu
met eenige Oorlogsſchepen, tot aan Oolge
plaate, daar hy, op een Hollandſch ſchip
verging, welk hem, van drie andere ſch
pen verzeld, de Merwede en Waale op, t
aan het Tolhuis voerde (*g*). Van *hier*, h
gaf hy zig naar Keulen en voorts naar Duitſch
land. Hy zou zig gaarne nog eene poos i
Holland hebben opgehouden. Doch de Sta
ten, welken hy 't hadt doen voorſlaan, ha
den 't van de hand geweezen (*h*). Na zyn ver
trek, werdt hem, door zyne vyanden, die'r
geen klein getal uitmaakten, naargegeven, d
hy, zig verſtaande met den Koning van Spa
je, eenen aanſlag tegen den Prins van Oran
in den zin gehad hadt: waarvan my egter nie
gebleeken is (*i*). Men overwoog, ſedert,

(*f*) HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 787.
(*g*) Reſol. Holl. 6, 7, 20, 30 *Sept.* 1581. *bl.* 463, 4
495, 516.
(*h*) Reſol. Holl. 20 *July* 1581. *bl.* 367.
(*i*) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 40 [282]. HOOFT XVIII. Boe
bl. 789.

em zyne wedde, ter ſomme van vyftig- 1581.
d ponden 's jaars, behoorde te blyven
n. Ook ſloegen ſommigen in Holland
dat men hem, van wege dit Landſchap
zo lang hy den Lande gunſtig bleef,
rgeld van zevenduizend guldens moeſt
;en. De Edelen, Amſterdam en Enk-
ſtemden, dat Holland zyn aandeel,
;emelde vyftigduizend ponden, behoor-
lraagen; doch de andere Steden ſloe-
t t'eenemaal af (*k*). Ook vind ik niet,
overige Geweſten eenig gunſtig be-
:n zynen opzigte ter uitvoeringe ge-
hebben. Zeeland, den Aartshertog
: erkend hebbende, hadt, reeds te voo-
eſlooten, niets tot zyne wedde te draa-
. Alleenlyk, hebben Oranje en de Staa-
)oogd, hem, in de plaatſe van *Gerard onsbeek*, die onlangs overleeden was,
ſchop van Luik te doen verkiezen.
'arma wiſt deeze poogingen te very-
en *Ernſt van Beieren*, toen Biſſchop
ſingen, deeze waardigheid te ver-
(*m*).

erwyl, was de Hertog van Anjou, op V.
tienden van Oogſtmaand, met tien- Anjou
Knegten en vierduizend Ruiters, be- ontzet
og eenige benden, die in 's Konings Kame-
tonden, gekomen op de Nederland- ryk.
nzen, gereedſchap maakende tot het
ont-

)l. Holl. 27 *May*, 11 *July*, 13 *Sept.* 24 *Nov.* 1581.
:9, 486, 586.
l. Zeel. 4 *May*, 15 *Octob.* 1579. *MS.*
ADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 179. HOOFT XVII. *Boek.*

1581. ontzet van Kameryk, welk, door Parma, nu omtrent een jaar, belegerd gehouden, en, door hongersnood, op het uiterſte gebragt was. Ook noodzaakte Anjou hem, terſtond, tot het opbreeken van 't beleg, en deedt toen zyne intreede in de Stad, die, ſchoon onder 't Keizerryk behoorende, hem als haaren Heere hulde deedt, en zynen eed ontving.

Verovert Chateau in Cambreſis.

Weinige dagen daarna, dwong hy Chateau in Cambreſis tot de overgaave. De Staaten en de Prins van Oranje vermaanden hem toen, om zyne overwinningen te vervolgen, en ten Lande van Artois in te rukken. Doch een ontydig geſchil onder de Franſche Legerhoofden, die, de een na den anderen, weigerden, tegen den winter, dieper in 't Land te trekken, noodzaakte hem, zyn Leger te ſcheiden, de vrywilligen naar huis, en de bezoldelingen, over Calais, langs de zeeſtrand, naar Vlaanderen, te zenden (*n*).

doet zyn Leger ſcheiden.

Parma wint Doornik.

Parma vervolgde de Franſchen, eene korte poos; doch keerde, eerlang, te rug, en ſloeg het beleg voor Doornik, op den eerſten van Wynmaand. De Prins van Espinoi, Bevelhebber der Stad, was 'er, onlangs, met een groot deel der bezetting, uitgetoogen, om S. Guilain te bemagtigen, welk egter, kort hierna, door de Waalen, herwonnen werdt. Parma was hiervan onderrigt, en hadt, hierop, 't beleg van Doornik ondernomen. Doch de Prinſes van Espinoi, de plaats haars Egtgenoots, met eenen mannelyken moed, bekleedende, ſtondt het beleg dapperlyk

(*n*) BOR XVI. *Boek, bl.* 43 [216].

yk door, zonder gevaar te ontzien, tot zó verre, dat zy ook een' ſchoot kreeg in den arm. Tegen 't einde van Slagtmaand, wierp de Kolonel *Preſton* zig, met omtrent veertig man, in de Stad; doch dit volk deedt 'er meer kwaad dan goed, verbreidende losſelyk, dat op ontzet van Anjou, waarmede men zig, tot hiertoe, gevleid hadt, geen ſtaat te maaken was: 't welk den Roomſchgezinden ſchoon ſpel gaf, om de Burgery te doen neigen tot de overgaave. Ook boodt Parma zulke voordeelige voorwaarden uit, dat de Stad, eindelyk, op den negenentwintigſten van Slagtmaand, by verdrag, opgegeven werdt (*o*) 1581.

VI. Aanſlag op Bergen op Zoom.

De aanſlag op Bergen op Zoom, die wat laater ondernomen werdt, liep zo wel niet af. Dit Markgraafſchap was, na 't omkomen van Heere Jan in Spanje, door het Huwelyk zyner Zuſter met den Heere van Merode en Petershem, verſtorven op derzelver Dogter, Margareet, welke met *Jan van Withem, Heere van Beerſele*, getrouwd was. Deez', nu Markgraaf uit hoofde zyner Gemaalinne, en zig houdende, met der woon, op het Huis te Wouw, digt by Bergen, zag, met verdriet, dat de Staaten zyne Stad, met eenige Franſche vendels onder den Kolonel la Garde, bezet hielden. Des ontwerpt hy, met overleg van Hautepenne, die hem, uit Breda, volk toeſchikte, eenen aanſlag, om haar te verraſſen. Onder andere inwooners, hadt hy

(*o*) Bor XVI. *Boek*, *Bl.* 43 [287]. Strada *Dec.* II. *Libr.* XV. *p.* 194.

1581. hy den Stads timmerman, zekeren Pottenbakker en den Paſtoor bewoogen, om, des nagts na den vyfden van Wintermaand, de valdeur der ſluize aan de Begynen-poorte op te winden. Hierdoor, zondt hy eenige Knegten naar binnen, die laſt hadden, om de Houtpoort te overweldigen, en hem, met het overig Krygsvolk, door dezelve, ter Stad in te laaten. Driehonderd Waalen omtrent waren nu, zonder ontdekt te zyn; door de ſluis, in de Stad geraakt; doch hier beklaptten zy zig zelven, door 't vraagen naar den weg, hebbende hunne leidsluiden zig, kort na dat zy hen ter Stad ingelaaten hadden, uit angſt, gaan verſteeken. De bezetting raakt in de wapenen: ook veele burgers: de vyand koos 't gat, waardoor hy binnen gekomen was, voor een gedeelte; een ander deel viel over de veſten, daar eenigen verdronken. Zy lieten 'er, in 't geheel, zeventig dooden en honderd gevangenen. Withem, niet weetende hoe hy 't hadt, deedt eenen fellen ſtorm op de Houtpoorte; doch trok haaſt af, toen hy, uit eenige vlugtelingen, vernomen hadt, wat 'er gebeurd ware. Hy leverde, ſedert, zyn Slot te Wouw in Parmas handen. Doch de Staaten verklaarden hem, openlyk, voor vyand, en deeden zyne goederen aanſlaan. De timmerman en de pottenbakker, betrapt zynde, werden gehangen en gevierendeeld (p).

Aanſlagen der De Staatſchen hadden, wat vroeger, ook eenige aanſlagen geſmeed, die kwalyk uitvie-

(p) Bon XVI. *Boek*, *bl.* 44 [288].

vielen. De Heer van Lokeren, Hopman *Buchard* en de Schotsche Kolonel Preston poogden, op eenen donkeren nagt, het Steedje Borbourg te verrassen. Buchard trok vooruit en raakte op den wal; doch werdt, gemerkt de duisternis, van weinigen ingevolgd. Hy werdt hier verslaagen: ook Salinas, Overste der Stad, die, juist ten deezen tyde, in onderhandeling was met den Prinse van Oranje, omze hem te leveren, waarvan de ondernemers geene kennis gehad hadden (*q*). *Robert van Merode*, *Heer van Thiant*, hieldt, ten deezen tyde, heimelyk verstand in Grevelingen, en zogt zig, met kennis des Prinsen, ook by verrassing, meester der Stede te maaken; doch de toeleg hadt geenen voortgang (*r*). Binnen Oudenaarden, geboodt *Willem van Meulde*, *Heer van Mansart*, die, den Prinse van Oranje zeer toegedaan zynde, met zyn medeweeten, doch zonder bewilliging der burgerye, welke hem geen ontzag altoos toedroeg, en de geloofsvrede een- en andermaal verbroken hadt, op den eersten van Wintermaand, eenig paardenvolk in de Stad zogt te brengen. Ook raakten twee benden binnen de poorte: doch toen sloot de Wagtmeester de yzeren deuren, en de overigen buiten. De burgers vielen op de ingekomen Ruiters, en dryvenze, nevens Mansarts knegten, ter Stad uit. Mansart zelf wykt op 't Slot: welk een halven dag beschooten werdt. Dies zogt hy, 's nagts, naar een goed heen-

1581. Staatschen, op Borbourg, op Grevelingen. op Oudenaarden.

(*q*) METEREN X. *Boek*, *f.* 189.
(*r*) HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 796.

1581. heenkomen, en verliet de Stad, die, ſedert bezetting van Parma geweigerd hebbende, Hr *Henrik*, of, volgens anderen (*s*), *Frederik* van *der Burgt*, tot Overſte, ontving (*t*).

'sPrinſen verſpieder in Spanje ontdekt en geſtraft.

De Prins van Oranje was, ſedert tien jaren, omtrent, gediend geweeſt van heimelyke berigten, uit het Hof van Spanje, door den eerſten Klerk van Gabriel de Cayas, Sekretaris der Nederlandſche zaaken, *Juan de Kaſtille* genoemd; die hem ook, van tyd tot tyd, overzondt het A, B, of ſyffer der gemeene brieven, welk men, van drie tot zes maanden, gewoon was te veranderen. De Klerk genoot, hiervoor, driehonderd Kroonen in 't jaar. Doch zyn ſlinkſche handel werdt, eindelyk, ontdekt, en hy, in Wynmaand deezes jaars, met vier paarden, vierendeels geſcheurd (*u*).

VII. Huwelykshandeling tuſſchen den Hertog van Anjou en de Koninginne van Engeland.

Hiertuſſchen, hadt zig de Hertog van Anjou, terſtond na 't ſcheiden zyns Legers, begeven naar Engeland, om den handel van zyn Huwelyk met de Koninginne, in perſoon aan te binden. Zo ver was hy hierin gevorderd, dat de Koningin hem, zo hy, naar hand, zeide, in haare Brieven, *Mon Coeur*, in plaats van *Monſieur*, dat is, *Myn hert*, voortaan *Myn beer* noemde (*v*). De Huwelyksvoorwaarden zelven waren reeds, ſedert eenigen tyd, ontworpen geweeſt. Ook werdt de Hertog, die, van verſcheiden' Nederlanders, en onder anderen van *Juſtinus van Naſſau*, naauw-

(*s*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 22 [321].
(*t*) METEREN X. *Boek*, *f.* 138 *verſ.*
(*u*) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 44 [288].
(*v*) Extr. uit eene Memor. van G. V. VOSBERGEN. *M.S.*

lyken Zoon des Prinſen van Oranje, en van den Heere van Aldegonde, verzeld, op den eerſten van Slagtmaand, in Engeland aangekomen was, met groot betoog van hoogagting, ten Hove, ontvangen; zo dat veelen het Huwelyk zo goed als voltrokken rekenden. Hier te Lande, twyfelde men 'er niet aan, na dat Aldegonde aan den Prinſe, en deeze wederom aan de byzondere Staaten, onder anderen aan die van Holland, ſchriftelyk, berigt hadt, hoe het Huwelyk tuſſchen de Koningin en den Hertoge, eindelyk, op den twee-entwintigſten van Slagtmaand, geſlooten was, hebbende haare Majeſteit zyner Hoogheid, ten zelfden dage, eenen koſtbaaren ring op trouwe gegeven. De Staaten van Holland ſtelden zelfs, op aanſchryving van den Prinſe van Oranje, eenen openbaaren dank- en vreugdedag in over dit Huwelyk, tegen den dertienden van Wintermaand (*w*). Evenwel wiſten eenige Engelſche Grooten (*x*), met naame de *Graaf van Leiceſter*, die de Jufferſchap op zyne hand hadt, door middel derzelve, het Huwelyk te breeken, kort na dat het gemaakt ſcheen. Zy viel, nog dien zelfden dag, der Koninginne aan, met ſchreijen en jammeren, als of het, met haare Majeſteit, het Ryk en den Godsdienſt, omgekomen ware, zo deeze Egt voortging. De Koningin ſcheen hierdoor bewoogen, en trok, des anderendaags, in een geheim geſprek met Anjou, haar gegeven woord weder-

1581.

wordt plotſelyk afgebroken.

(*w*) Reſol. Holl. 30 *Novemb.* 1581. *bl.* 600.
(*x*) *See the* Cabala *or* Myſteries of State. *P.* I. *p.* 334.

1581. derom in. Sommigen willen, dat het Huwelyk haar nimmer ernſt geweeſt zy (y), en dat zy den handel alleenlyk zo ver hadt laaten komen, om Frankryk met Spanje in oorlog te helpen, en Anjou in de Nederlanden, met te beteren ſchyn, te konnen ondersteunen. Ook meent men, dat de Koning van Frankryk het Huwelyk zyn Broeders niet ſterk gezogt hadt, hebbende hy gevorderd, dat het voltrokken werdt, eer hy een beſchadigend en verdedigend Verbond wilde ſluiten met de Koninginne; naar welke voorwaarde, Elizabet geene ooren hadt. De Hertog was dan, veelligt, de eenigſte, die zyne verwagting te leur geſteld zag. Hy vertoefde nog eenigen tyd in Engeland, was zeer gemeenzaam met haare Majeſteit; doch van het Huwelyk werdt niet meer geſproken (z).

VIII. Oranje klaagt over de Staaten.

Oranje, in Slagtmaand, ter Vergadering van der Staaten Gemagtigden te Antwerpen, verſcheenen zynde, hadt daar wederom, op 't ernſtigſt, geklaagd, over de ſlofheid der Staaten, in 't vinden en opbrengen der middelen, tot voortzetting van den kryg; over de bepaalde magt des Landraads, en over andere gebreken der Regeeringe. Sommigen, hierdoor getroffen, wilden de Krygszaaken den Prinſe en den Landraad geheellyk opdraagen. Doch anderen meenden, dat men, tot op de overkomſt des Hertogs van Anjou, toeven moeſt. Tot dit laatſte neigde ook

(y) *Vid.* STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV, *p.* 211, REYD II. *Boek*, bl. 29.

(z) METEREN XI. *Boek*, *f.* 190 *verſ.* RAPIN *Tom.* VI, *p.* 334.

ook de Prins (*a*). De Heer van Dolhain en Doktor *Joannes Junius* werden naar Engeland gezonden, om 's Hertogs overkomst te spoeden. De Hertog hieldt 'er zig egter nog op, tot den eersten van Sprokkelmaand, wanneer hy de reis aanving, begeleid, tot Kantorberri toe, door de Koninginne, die hem van eenen aanzienlyken sleep Engelsche Grooten, in vyftien Oorlogsschepen, verzellen deedt. Op den tienden, tradt hy, te Vlissingen, aan land, daar hem de Prins van Oranje en veele andere Nederlandsche Heeren, met uitbundige tekenen van blydschap en eerbiedenis, verwellekomden. Des anderendaags, deedt hy zyne intreede te Middelburg, bezag voorts de andere Steden van Walcheren, en vertrok, den zeventienden, met zyn talryk gezelschap, in vieronvyftig schepen, naar Antwerpen (*b*): alwaar hy, twee dagen laater, op 't prágtigst ingehaald, en tot Hertoge van Brabant en Markgraave des Heiligen Roomschen Ryks gehuldigd werde. By deeze plegtigheid, hing de Prins van Oranje hem den Hertoglyken mantel om, en dekte hem met den Hertoglyken hoed. Daarna deedt de nieuwe Hertog zyne intreede in de Stad, aan welke hy, op den twee-entwintigsten, nog eenen byzonderen eed deedt (*c*). De Gemagtigden der andere Gewesten, die, van tyd tot tyd, te Antwerpen kwamen, werden, vervolgens, aangezogt, om den Hertoge hulde te doen. Ook namen die van Gelder-

1581. Anjou komt in de Nederlanden. 1582. wordt ingehuldigd, tot Hertoge van Brabant, en tot Markgraave des Heiligen Roomschen Ryks.

(*a*) Boek XVI. *Boek*, bl. 45 [229].
(*b*) Boek XVII. *Boek*, bl. 2 [295].
(*c*) Boek XVII. *Boek*, bl. 2 [297].

1582. derland, ſchoon zy, te vooren, niet in den handel met hem hadden willen bewilligen, hem, op den derden van Grasmaand, tot Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen aan. De Groninger Ommelanden huldigden hem, wat laater, ook als hunnen Heer, en verwierven hiervan Brieven, die, op den twaalfden van Hooimaand, getekend waren (*d*). Tot Graave van Vlaanderen, werdt hy, niet voor den drie-entwintigſten van Oogſtmaand, te Gend, ingehuldigd (*e*). Doch den titel van dit Graafſchap hadt hy, zo wel als dien van Hertoge van Lotharingen, Brabant, Limburg en Gelder; van Graave van Holland, Zeeland en Zutfen, van Markgraave des Heiligen Ryks, en van Heere van Friesland en Mechelen, veel vroeger, aangenomen (*f*).

tot Hertog van Gelder en Graave van Zutfen.

tot Heere der Ommelanden.

tot Graave van Vlaanderen.

Holland, Zeeland en Utrecht doen hem geene hulde.

De Gemagtigden van Holland, Zeeland en Utrecht hadden den Hertoge egter geene hulde gedaan. 't Was hun wel, kort na zyne aankomſt, te Antwerpen, gevergd; doch zy hadden 'er zwaarigheid in gemaakt, verklaarende daartoe geenen laſt te hebben van hunne meeſteren. Hun, die opgemerkt hebben, dat het Verdrag van Pleſſis le Tours en Bourdeaux, uit den naam en met bewilliging van Holland, Zeeland en Utrecht, geſlooten en naderhand ſtaatswyze goedgekeurd en bekragtigd was, zal, ongetwyfeld, het gedrag van de Gemagtigden der drie Gewesten vreemd voorkomen. Doch onder derzelver weigering lag een diep geheim van Staat ver-

(*d*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 27 [328].
(*e*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 29, 31 [330, 332].
(*f*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 43.

verborgen, zelfs voor veelen, die de Staats-vergaderingen der drie geweſten bywoonden, waarvan wy nu opening moeten doen. 1582.

IX. Raadpleegingen, over het opdraagen der hooge Overheid van Holland en Zeeland aan den Prinſe van Oranje.

Wy hebben, ter zyner plaatſe, verhaald, hoe die van Holland en Zeeland, in 't jaar 1576, de hooge Overheid dier twee geweſten, zo lang de Landen in oorlog zyn zouden, hadden opgedraagen aan den Prinſe van Oranje (g). Zyne Doorlugtigheid hadt egter, ſedert, den titel van hooge Overheid nog niet gevoerd: ten deele, naar 't ſchynt, om dat zulks niet gevoeglyk geſchieden kon, voor dat Filips van het regt van opperſte magt op de Landen vervallen verklaard was; ten deele ook, om dat verſcheiden' Steden, met naame Haarlem en Amſterdam, de Spaanſche zyde nog hielden, die zy niet zo ligt ſcheenen te zullen verlaaten, als duidelyk gebleeken was, dat men zig 's Konings gehoorzaamheid dagt te onttrekken, en eene andere hooge Overheid in zyne ſtede te ſtellen. De openbaare Plakaaten kwamen, derhalve, nog uit, of op 's Konings naam, by raade van den Prinſe, als zynen Stadhouder; of, op den naam der Staaten. Doch nadat deeze Steden, in gevolge der Gendſche Bevrediging, voldoening genomen hadden van den Prinſe, in de jaaren 1577 en 1578, en vooral na 't ſluiten der Utrechtſche Vereeniging, in den aanvang des jaars 1579, werdt het ſtuk der Regeeringe over Holland en Zeeland, dat ook, ter oorzaake van 's Prinſen vertrek naar Brabant, was blyven ſteeken, wederom by der hand genomen. Hier-

(g) XXV. Boek, bl. 94.

1582. Hiertoe gaf gelegenheid eenige onluſt, gereezen tuſſchen den Prinſe en de Staaten, waarvan my geen regt beſcheid voorgekomen is. Zo veel blykt 'er van, dat men den Prinſe hadt aangediend, dat de Staaten van Holland en Zeeland hem minder genegenheid toedroegen dan zy plagten, en zyn gezag zo veel niet gelden lieten, als eertyds. De Staaten, zig deswege ten beſte verſchoond hebbende (*i*), leiden, kort hierna, 't punt der Regeeringe in beraad, en beſlooten,

Beſluit hierop genomen.

„ geduurende den oorlog, geene verande-
„ ring te zullen maaken in het gene, in den
„ jaare 1576, vaſtgeſteld was; alzo, zeiden-
„ ze, zyne Doorlugtigheid niet voorhadt,
„ hen in hun gezag over * zaaken van Regee-
„ ringe te verkorten; en zy begreepen, dat
„ dit hun gezag, en de vrydommen en voor-
„ regten van den Lande, by het vaſtgeſtel-
„ de, niet werden benadeeld, mids het niet
„ in gevolg wierdt getrokken." Zy vertoonden dan den Steden Haarlem, Amſterdam, Schoonhoven, Heusden, Weesp, Muiden, Naarden, Goes en Thoolen, die allen voldoening van den Prinſe ontvangen hadden, het Verbond met Zeeland, en de ſchikking op de Regeering, in den jaare 1576, gemaakt: en 't een en 't ander werdt, door allen, goedgekeurd en aangenomen (*k*). Volgens deeze ſchikking, was, onder anderen, aan den Prinſe gelaaten 't Regt tot het verleenen van vergiffenis, kwytſcheldingen, oktrooijen, uitſtel van betaaling en diergelyke gun-

* *politique zaaken.*

(*i*) Reſol. Holl. 26 *Novemb.* 1578. *bl.* 42.
(*k*) Reſol. Holl. 25 *Febr.* 1579. *bl.* 27.

gunſten: welk regt de Staaten gaarne aan zig gehouden hadden, ten minſten, in 't afzyn van den Prinſe; doch hy ſtondt hun alleenlyk toe, by voorraad, en zo lang hy afweezend was, *Oktroyen* en *Respyten* te verleenen, behoudende hy aan zig 't verleenen van *Pardonnen* en *Remiſſien* (*l*): 't welk, veelligt, eene der zaaken geweeſt is, waarin de Staaten te vooren geoordeeld hadden, dat hun gezag te na gekomen werdt. Immers men vindt, dat zy, niet lang hierna, beſlooten, de Brieven van * vergiffenis, door zyne Doorlugtigheid, aan negen gevangenen verleend, niet af te vaardigen; maar 't Regt, met dezelven, te laaten beworden (*m*). De Keulſche Vredehandeling was, ſedert, oorzaak, dat 'er, op 't verlaaten van den Koning, niets beſlooten kon worden, waardoor ook het openlyk aanvaarden der hooge Overheid door den Prinſe agterblyven moeſt. De onderhandeling met den Hertoge van Anjou, die hier op volgde, deedt de raadpleegingen op 't ſtuk der Regeeringe in Holland herleeven. De Edelen en Steden op dit ſtuk, in grooten getale, ter Dagvaart, in den Haage, beſchreeven zynde; oordeelden de Edelen en Amſterdam in welke Stad, de Regeering nu geheellyk beſtondt uit 's Prinſen vrienden, dat men den Prinſe de Regeering behoorde aan te bieden, onder zulk eenen naam, als hem beſt behaagen zou, en dat men hem den handel met Anjou behoorde toe te vertrouwen, mids hy den raad van die van de nader Vereeni-

1582.

* *Pardon.*

Nadere overweegingen op dit ſtuk.

ginge

(*l*) Reſol. Holl. 25 *July* 1579. *bl.* 173.
(*m*) Reſol. Holl. 18 *Januar.* 1580. *bl.* 5.

1582. ging inname. De meeſte andere Leden ſchikten zig, terſtond, of allengskens, naar dit gevoelen: ook Haarlem (*n*), alwaar nu Burgemeeſters, zo wel als Schepens, in gevolge van een Beſluit der Staaten (*o*), op den gewoonlyken tyd, door of van wege zyne Doorlugtigheid, gekooren waren. Ondertuſſchen, vondt men geraaden, het beſluit, ten deezen tyde genomen, voorals nog, geheim te houden: waartoe zig de Leden der Vergaderinge, onder welken ook vier Gemagtigden van Zeeland waren, by handtekening, verbonden (*p*).

Inzigten van den Prinſe, op den handel met Anjou.

Oranje zelf, hoe zeer hy den handel met Anjou voortzette, hadt geenszins voor, den Hertoge de oppermagt over Holland, Zeeland en Utrecht op te draagen: en 't blykt niet donkerlyk, dat eenige Edelen en de Gemagtigden van weinige Steden onderrigt zyn geweeſt van het oogmerk zyner Doorlugtigheid (1). Hierom deeden zy ter Staatsvergaderinge beſluiten, dat men den Prinſe den handel met Anjou behoorde toe te vertrouwen. En naardemaal men, ten deezen tyde, ook in Holland, begreep, dat de Landen uitheemſche hulp behoefden; alzo men, met reden, vreesde, dat Filips, na 't eindigen van den kryg in Portugal, al zyne magt tegen de Neder-

(*n*) Reſol. Holl. 28 *Maart*, 21 *April* 1580. *bl.* 44, 64. *Zie ook* BOR XV. *Boek*, *bl.* 197 [181].
(*o*) Reſol. Holl. 14 *Aug.* 1579. *bl.* 196.
(*p*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 197 [181].

(1) Een uittrekſel uit een *Almanach van* GASPAR VAN VOSBERGEN, geſchreeven met de hand van den Hiſtorieſchryver HOOFT, leert my, dat de Heeren van Asperen, Buis, Kant en van der Myle de eenigſten waren, die dit geheim, in Holland, wiſten.

derlanden wenden zou (*q*); zo ſtemde men, hier, ligtelyk, in den handel met Anjou, waarmede de andere Nederlanden, zonder Holland en Zeeland, niet zouden hebben konnen voortgaan. Zy, die de geheime oogmerken zyner Doorlugtigheid kenden, wisten wel, dat hy de vereiſchte zorg draagen zou, om de geweſten, over welken hem reeds de hooge Overheid opgedraagen was, niet aan het oppergebied van Anjou te onderwerpen. Uit het Verdrag van Pleſſis le Tours bleek ook, zo dra het ter Staatsvergaderinge gelezen werdt, dat men voor Holland en Zeeland iets byzonders bedongen hadt. Volgens het *dertiende* punt van het zelve (*r*), moeſten Holland en Zeeland, *zo ten opzigte van den Godsdienſt, als anderszins*, blyven, gelyk zy waren: 't welk te wege bragt, dat het, ligtelyk, ter Staatsvergaderinge, werdt goedgekeurd. Zelfs bewilligde men in 't gene, in 't zelfde lid, werdt verklaard, dat de twee geweſten zig, in 't ſtuk der munte, oorloge, belaſtingen en voorregten van Landen en Steden, onderwerpen zouden aan den Hertoge en aan de algemeene Staaten, op de verzekering, dat zyne Doorlugtigheid zorg gedraagen hadt, dat Holland en Zeeland, by dit voorbeding, niet zouden benadeeld worden (*s*). Voorts ſtemden die van Holland, ſedert, uitdrukkelyk, in het beëedigen van 't Verdrag van Bourdeaux, uit hunnen naam (*t*). 1582.

De onbepaalde uitdrukkingen, *zo ten opzig-* Heimelyke uit-

(*q*) Reſol. Holl. 2 *July* 1580. *bl.* 127.
(*r*) *Zie* hier voor, *bl.* 405.
(*s*) Reſol. Holl. 15 *Sept.* 1580. *bl.* 203.
(*t*) Reſol. Holl. 22, 30 *Decemb.* 1580. *bl.* 278, 283.

1582. *zigte van den Godsdienſt*, *als anderszins*, in het dertiende punt van dit Verdrag gebruikt, begreepen donkerlyk, 't gene zyne Doorlugtigheid, duidelyker, in eene geheime onderhandeling tuſſchen den Heere van Aldegonde en den Hertoge van Anjou, hadt weeten te bedingen. Dit *anderszins* ſloeg, voornaamlyk, op de hooge Overheid van Holland en Zeeland, die den Prinſe reeds opgedraagen was, en welke hy den Hertoge niet begeerde af te ſtaan: ook op het regt, om den Prinſe nog grooter gezag te geeven, welk deeze twee Gewesten, zo men zeide, bedongen hadden, by de Gendſche Bevrediging. Anjou, bewoogen door Aldegonde, hiertoe, mondeling, gelaſt door Oranje, hadt den Prinſe, by twee byzondere *Renverſaalen*, gelyk menze noemde, beloofd, deeze verklaaring te zullen laaten gelden; doch deeze gantſche handeling bleef geheim, zelfs voor veele gemagtigden ter Staatsvergaderinge (*u*). Het openbaaren derzelve zou te groot een wantrouwen verwekt hebben in de andere Gewesten, en hen in 't vermoeden hebben gebragt, dat Holland en Zeeland de Vereeniging met de overige Bondgenooten verlaaten wilden.

Legging van het *dertiende* Lid des Verdrags van Bourdeaux.

X. Opdragt der hooge Overheid van Holland aan den Prinſe, op den voo-

Midlerwyl, hadden 's Prinſen vrienden niet verzuimd, het ſtuk van de opdragt der hooge Overheid, hier te Lande, van tyd tot tyd, aan te binden, op dat het zyn beſlag hebben mogt, eer Anjou herwaards kwame. De Prins zelf deedt eene reis door Holland, Zeeland en 't Stigt, en won veele herten, door

(*u*) Hooft XIX. *Boek*, bl. 309.

zyne tegenwoordigheid. Ook boodt hy 1582.
Staaten, beleefdelyk, zynen dienst aan, rigen
les, wat tot behoudenis van de gereg- voet,
den en welvaart der Landen ſtrekken
(v). Zyn Geheimſchryver *Bruinings*
1, wat laater, insgelyks in Holland, om
inſen zaak te vorderen. En in Wyn-
d des jaars 1580, beſloot men, de voor-
len te ontwerpen, op welken men zy-
Doorlugtigheid de hooge Overheid in
nd, met behoudenis der vrydommen en
tigheden, zou konnen opdraagen (w).
entemaand des volgenden jaars, kwam
op de Dagvaart te Amſterdam, over-
om den Prinſe te verzoeken, dat hy zig
t gezag bedienen wilde, welk hem, als
e Overheid, reeds in den jaare 1576,
draagen was; met deeze twee merkwaar-
veranderingen, die onze Hiſtorieſchry-
verzuimd hebben aantetekenen: 1. dat twee of
net dit gezag, niet ſlegts geduurende den drie zaa-
5, maar volſtrektelyk bekleed zou zyn. ken uit-
t hy de *Gereformeerde Evangeliſche Reli* genomen.
leen zou hebben te handhaaven, zonder
te gedoogen, dat op iemants geloof on-
ek wierdt gedaan. Wyders, zou men
en Prinſe alleen hebben te zweeren,
onlangs, vaſtgeſteld was, dat de nieu-
ed aan den Prinſe en aan de Staaten zou
n geſchieden (x). Vervolgens, werdt Zwaarig-
in heden

eſol. Holl. 7 *April* 1580. *bl.* 56. Regiſt. ten Raede
ldelb. 7 *April* 1580. *f.* 414 *verſ* 415 *verſ.*
eſol. Holl. 19 *Octob.* 1580. *bl.* 229.
eſol. Holl. 15, 17 *Maart* 1581. *bl.* 64, 73. *Zie ook*
th. Stukk. II. *Deel, bl.* 27 *enz.*

1582. in beraad gelegd, of men den Prinſe den eed op dit ontwerp, na dat hy 't gezien en goedgekeurd zou hebben, niet behoorde af te neemen. Doch toen vondt men eenige Leden, die meer zwaarigheid in 't ſtuk ſcheenen te maaken, dan te vooren. Gouda wilde eerſt verſlag doen. Schiedam ſtemde, dat *men* geene verandering van Heere of eed behoorde te maaken. Amſterdam zelf bewilligde niet dan onder voorwaarde, dat de andere Landſchappen, [Zeeland en Utrecht], en de Steden Gouda en Schiedam ook in den nieuwen eed zouden ſtemmen (*y*). En toen men deeze Stad naderhand drong, om zig te voegen met de meerderheid, ſprak zy, van 't ſtuk, met de Hoofden der Gilden en Schutteryen, in beraad te willen leggen. De Prins ſtemde dit egter plat af, zo om de gevolgen, als om dat hem de hooge Overheid, al in den jaare 1576, opgedraagen was, en men nu ſlegts ſtondt uit te voeren, 't gene toen reeds was vaſtgeſteld (*z*). Ook hadden de Staaten, te vooren al, beſlooten „ dat voortaan geene Steden, over 's gemeenen Lands zaaken, raadpleegen zouden, met eenige *beſt geſtaatſten*, *Schutteryen*, *Gilden of anderen*, gelyk, door ſommigen, voorheen wel geſchied was; ten ware met voorgegaane gemeene bewilliging der Staaten (*a*)." Zyne Doorlugtigheid, nu zelf in Holland zynde, ſtondt ook ſterk op het afdoen deezer gewigtige zaake, alzo hy haaſt naar Brabant, Vlaan-

in deeze Opdragt, by ſommige ſteden, gemaakt.

De Schutteryen en Gilden uitgeſlooten van de raadpleegingen over zaaken van Regeeringe.

(*y*) Reſol. Holl. 30 *May* 1581. *bl.* 225.
(*z*) Reſol. Holl. 27, 28 *Juny* 1581. *bl.* 289.
(*a*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 1581. *bl.* 111.

Vlaanderen of Zeeland vertrekken moeſt, om den Hertog van Anjou, dien men, toen, van dag tot dag, uit Engeland, te gemoet zag, te ontvangen (*b*). Amſterdam bragt nu geene andere zwaarigheid in, dan dat de Stad eerſt behoorde af te ſtaan van 't Verdrag van Voldoening, in 't jaar 1578, gemaakt; en voor dien afſtand, vergenoegd worden, door den Prinſe. Ook wilden die van den Briele den Prins, afzonderlyk, als hooge Overheid der Heerlykheid van Voorne ontvangen; daar deeze Stad, door de Edelen en de andere Steden, voor een Lid van Holland, gehouden werdt. De overige Leden ſtemden, eenpaariglyk, voor het voltrekken van de Opdragt der hooge Overheid: en Amſterdam beſloot 'er, eindelyk, zelf toe, onder beding, dat zulks de Stad niet benadeelen zou, in 't geene zy, wegens het afſtaan van haare voldoening, te vorderen hadt (*c*): waarin de Staaten, zonder egter den Prins, vooraf, gekend te hebben, bewilligden (*d*). Doch zyne Doorlugtigheid, vondt niet geraaden, de Regeering te aanvaarden, zo lang 't verſchil met Amſterdam niet uit den weg geruimd ware; waarna hy verklaarde, vier maanden te willen toeven, op dat het niet ſchynen zou, dat hy op deeze Opdragt gewagt, en daartoe eenige byzondere gelegenheid waargenomen hadt (*e*). De Edelen, Leiden en Enkhuizen begreepen egter, dat men met de Op- 1582.

(*b*) Reſol. Holl. 1 *July* 1581. *bl.* 294.
(*c*) Reſol. Holl. 3, 5, 10 *July* 1581. *bl.* 298, 299, 304, 325.
(*d*) Reſol. Holl. 13 *July* 1581. *bl.* 341.
(*e*) Reſol. Holl. 18 *July* 1581. *bl.* 354.

1582. Opdragt voortvaaren moeſt. Doch de andere Steden ſchikten zig, naar 't goedvinden van den Prinſe. Amſterdam bleef by de voorige verklaaring (*f*). Men beſloot dan, den Prinſe te verzoeken, in de Regeering te willen voortgaan, op den voet, als waaropze hem, in den jaare 1576, opgedragen was, zonder zig aan den tyd van vier maanden te bepaalen. Zyne Doorlugtigheid bewilligde hierin: en werdt, toen, op den vierentwintigſten van Hooimaand des jaars 1581, de eed gedaan, eerſt, door den Prinſe, aan de Gemagtigden der Staaten: daarna, door zes uit de Edelen, en door de Gemagtigden der Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam; Briele, Schoonhoven, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam en Purmerende, aan den Prinſe, *als vertoonende en hem opgedraagen zynde de hooge Overheid en Regeeringe van het Graafſchap van Holland, Zeeland en Friesland:* welken titel hy, van toen af, gemeenlyk (2), in openbaare Plakaaten, gevoerd heeft (*g*). Ook vind ik, dat hy den Staaten ſomtyds, den naam gaf van *onze welbeminden* (*h*). De eed werdt, waarſchynlyk op dat het verhandelde te geheimer blyven zou,

Eed van en aan den Prinſe als hooge Overheid, afgelegd.

(*f*) Reſol. Holl. 19 *July* 1581. *bl.* 359.
(*g*) Reſol. Holl. 4, 5 *Sept* 1581. *bl.* 459, 461.
(*h*) VIII Memoriaalb. Ernst. *f.* 217 *verſ.*

(2) *Gemeenlyk*, zeg ik; want men heeft ook *enkele* voorbeelden, dat de Prins zig na deezen tyd, nog den titel van *Gouverneur* of *Stadhouder* gegeven heeft. Zie *Reſol Holl.* 8 Nov. 1582. bl. 526. 4 Octob 1583. bl. 397. Doch dit is, veelligt, om byzondere redenen, geſchied.

zou, gedaan, op de *falette* van zyne Doorlugtigheid. Om dezelfde reden, werdt den Staaten ook geen dubbeld gegeven van de Akte van Opdragt der hooge Overheid; noch van het Renverſaal des Prinſen, waarmede dezelve beveſtigd werdt. Van de Akte bleef het oorſprongkelyke beruſten, onder 's Lands Advokaat, tot in den aanvang des volgenden jaars, wanneer het, tegen het Renverſaal des Prinſen, uitgewiſſeld, en zyner Doorlugtigheid overgeleverd werdt (*i*). Uit deeze beide ſtukken, blykt, dat, ſchoon de hooge Overheid den Prinſe ſlegts opgedraagen werdt, zo lang de Landen in oorlog zouden zyn, en men dus, in dit opzigt, bleef by het vaſtgeſtelde in 't jaar 1576; hy egter nu aannam, *alleen de Gereformeerde Evangeliſche Religie* te beſchermen: in welke byzonderheid, men van de gemelde overeenkomſt afweek. Amſterdam hadt nog geweigerd, den eed af te leggen (*k*). Ook vind ik niet, dat zulks, nu nog, door Medenblik, geſchied zy, hoewel my de reden hiervan niet gebleeken is. Doch de nieuwe eed werdt, ſedert, den Leenmannen, Regenten, Regteren, Amptenaaren, Schutteryen en Poorteren in Holland afgevergd (*l*), en door veelen, van tyd tot tyd, gedaan (*m*). De Regeering van Amſterdam, daarna, afſtand gedaan hebbende van de voldoening (*n*), deedt den 1582.

(*i*) Reſol. Holl. 26 *Jan.* 1582. *bl.* 40, 41.
(*k*) Reſol. Holl. 19, 20, 24, 27 *July*, 21 *Decemb.* 1581. *bl.* 364, 366, 382, 384, 386, 388, 393, 658, 663.
(*l*) Reſol. Holl. 16, 19, 23 *Aug.* 1581. *bl.* 421, 433, 443.
(*m*) Reſol. Holl. 5 *Sept.* 15 *Novemb.* 1582. *bl.* 419, 551. 13 *Juny*, 13 *Aug.* 1583. *bl.* 195, 297.
(*n*) XXVII. *Boek*, *bl.* 370.

1582. den eed aan den Prinſe, als hooge Overheid, in den aanvang des volgenden jaars, hebbende zyne Doorlugtigheid, voor dat dit geſchied ware, het Verdrag, tuſſchen de Staaten en de Stad geſlooten, niet willen bekragtigen (*o*). Te Gouda hadt men ook eenige zwaarigheid gemaakt, om den eed te doen (*p*); doch men ſchynt dien, na Amſterdam, insgelyks, te hebben afgelegd.

In Zeeland en in 't Stigt hapert de Opdragt der hooge Overheid.

Maar in 't Stigt van Utrecht, en vooral in Zeeland, was men nog zo ver niet gekomen. De Zeeuwſche Steden, Goes en Thoolen, hadden wel bewilligd, in de Opdragt der hooge Overheid van den jaare 1576: ook hadden vier Gemagtigden van Zeeland, ſchoon hiertoe, naar 't ſchynt, ongelaſt, het Beſluit van den jaare 1580 ondertekend: doch toen 't ſtuk van de afzweeringe van den Koning van Spanje en van de vernieuwing der gemelde Opdragt, ter Staatsvergaderinge, in nader beraad gelegd werdt, maakten eenigen, met naame die van Middelburg, zwaarigheid in 't een en in 't ander: en men was nog tot geen beſluit gekomen, in den aanvang des jaars 1582 (*q*), toen, in Holland, de nieuwe eed, reeds, ſtaatswyze en in verſcheiden' Steden, was afgelegd. De Staaten 's Lands van Utrecht waren een weinig verder gekomen. Zy hadden, reeds op den agtentwintigſten van Lentemaand des jaars 1580, beſlooten, den Prinſe de hooge Overheid van den Lande

(*o*) Reſol. Holl. 26, 27 *Januar.* 1582. *bl.* 40, 42, 46.
(*p*) Reſol. Holl. 25 *Januar.* 1582. *bl.* 37.
(*q*) Reſol. Holl. 18 *Januar.* 1582. *bl.* 9.

de van Utrecht aan te bieden. Doch toen zy, in Oogſtmaand des jaars 1581, den Koning, van Spanje hebbende afgezwooren, eenigen magtigden, om de voorwaarden te beraamen, op welken men den Prins zou konnen aanneemen, reezen 'er, op dit punt, door den tyd, zo veele zwaarigheden, dat 'er geen eindelyk beſluit op genomen werdt (s). 1582.

Zo ſtonden de zaaken tuſſchen den Prinſe en de drie Landſchappen, toen Anjou in de Nederlanden kwam. De Renverſaalen, door hem den Prinſe ter hand geſteld, en opzigtelyk op Holland en Zeeland, voldeeden, zo ſommigen melden (t), zyner Doorlugtigheid niet. 't Was dan geen wonder, dat de Gemagtigden deezer Landſchappen geenen laſt kreegen, om Anjou te zweeren. Het heimelyk Berigtſchrift van die van Holland hieldt alleenlyk in, dat zy hem, beleefdheidshalve, moeſten gaan begroeten, en dat wel in zo kleinen getale, als doenlyk ware: voorts, ter algemeener Staatsvergaderinge, niets anders verrigtende, dan hooren en zien (u). Zy kweeten zig ook trouwelyk van deezen laſt, en weigerden, nevens die van Zeeland en Utrecht, heuſchelyk, den eed van inhuldiging te doen aan den Hertoge, gelyk wy reeds (v) verhaald hebben. Waarom Holland, Zeeland en Utrecht Anjou geene hulde doen.

Doch terwyl zy nog te Antwerpen waren, borſt 'er een aanſlag uit tegen den Prinſe van XI. Aanſlag van Jan Jauregui,

(s) Boe XV. *Boek*, *bl.* 197, 200 [182, 186]. XVIII. *Boek*, *bl.* 23 [287].
(t) Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 809.
(u) Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1582. *bl.* 87.
(v) *Boven*, bl. 424.

1582. op het leeven van den Prinſe van Oranje.

van Oranje, die hem in merkelyk gevaar zyns leevens en zyne vrienden in de uiterſte verlegenheid bragt. Meermaalen hadt men den Prinſe gewaarſchuwd van deezen of genen verraaderſchen toeleg, zonder dat hy 'er veel agt op geſlaagen hadt; doch na het uitkomen van 's Konings ban tegen hem, liep hy zigtbaarer gevaar, en droeg ook meer zorg voor zyne veiligheid. Maar nooit Vorſt was veilig voor iemant, die zyn eigen leeven waagen durfde, om hem 't zyne te beneemen. *Jan d'Iſuncha*, een Biskaayer, te Antwerpen woonagtig, hadt, omtrent deezen tyd, *Gaspar d'Anaſtro*, zynen Landsman, die, veel ſchade by den Koophandel geleeden hebbende, op het punt ſtondt van te breeken, en, zo elders gemeld wordt, kort hierna, eene bankbreuk maakte van twintigduizend guldens (*w*), door groote beloften, beveſtigd met 's Konings eigen' hand, bewoogen, om den Prins het leeven te beneemen. Anaſtro egter, zelf bevreesd, hadt eerſt zynen Boekhouder, *Antonio Venero*, en toen deez' het weigerde, eenen anderen zynen dienaar, *Jan Jauregui*, jongeling van twee- of drie-entwintig jaaren, tot den moord aangezogt. Jauregui, ſchoon hy zyn eigen leeven verlooren rekende, toonde zig egter gehertigd, om 't ſtuk te onderneemen. Anaſtro voorziet hem van een tafelboekje met eenige gebedekens en geloften, indien hy in 't leeven bleeve (*x*): ook van zeker geſchrift, waar-

(*w*) Reſol. Holl. 21 *Maart* 1582. *bl.* 115.
(*x*) *Zie* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 99.

waarby, uit 's Konings naam, der Wethouderſchap van Antwerpen groote gunſten beloofd werden, indien zy hem heuſchelyk handelde. Van welk geſchrift hy zig dienen moeſt, wanneer hy gevangen werdt. De agttiende van Lentemaand, een Zondag, was geſchikt, om 't ſtout opzet uit te voeren: voor welken tyd, Anaſtro, over Brugge, naar Duinkerken geweeken was. Jauregui hadt zig, vrydag te vooren, gebiegt, aan *Antoni Timmerman*, eenen Dominikaaner Monnik, gewoon, in ſtilte, mis te doen, in 't huis van Anaſtro. Zelfs hadt hy hem zyn voorneemen tegen Oranje geopenbaard; en de Monnik hadt het ſtuk gepreezen, mids het, niet uit eigenbaat, maar ter eere Gods, en ten dienſte des Konings en des Vaderlands, ondernomen werdt. Voorts, ſterkte hy hem met de kwytſchelding zyner zonden, en, des Zondags daaraan, met het misbrood (y). 1582.

Jauregui, dus gehertigd, neemt den Prins waar, zo als hy, omringd van eenen drom van Edelen, van de middagmaaltyd opſtondt, en zig gelaatende, hem een Verzoekſchrift te willen aanbieden (z), ſchiet hy hem een piſtoolkogel door 't hoofd, die, onder 't regte oor inging, en, door 't gehemelte des monds, beneden 't ſlinke kaakebeen, uitkwam. Men vindt 'er, die melden, dat de moorder, terſtond hierop, nog naar zynen degen taſtte (a); doch hy werdt, uit vreeze hiervoor, of uit on-

De Prins wordt, door 't hoofd, geſchoo-ten.

De moorder, op heeter daad, omgebragt.

(y) Confeſſ. van A. Venero en A. Timmerman by Bor Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 99, 100.
(z) Tassis *Libr.* VI. *p.* 431.
(a) Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 215. Tassis *Libr.* VI. *p.* 431.

1582. onbedagte hevigheid, door eenigen, die den Prins verzelden, met verſcheiden' rapierſteeken, gegriefd, en door de hellebaardiers, voorts, afgemaakt. De Prins, bedwelmd door den ſchoot, dagt, gelyk hy naderhand verhaald heeft, dat 'er een ſtuk van 't gebouw inſtortte. Terſtond hierop, viel hy in zwym, waarop het gerugt van zynen dood zig reeds verſpreidde. Nogtans bekwam hy, kort hierna, wederom: werdt, voorts, te bedde geholpen en verbonden, met eenige hoop van geneezing, alzo hy gezigt en ſpraak, en bovenal 't verſtand behieldt.

De maar van 's Prinſen ongeluk vloog vaſt door de Stad, en verwekte eene byſtere ontſteltenis. Men ſluit de poorten, ſpant kettingen langs de ſtraaten, en verſchynt, gewapend, op zynen hoefſlag. In 't eerſt, werden de Franſchen, voor aanſtigters van 't ſtuk, verdagt gehouden by veelen (*b*), zelfs by 's Prinſen hofgezin. De Hertog van Anjou vierde, ten deezen tyde, zynen Geboortedag, en hoorde wel ras, dat hy en de Franſchen, by 't gemeen, in 't vermoeden geraakt waren, als of zy voorhadden, hier, eene tweede Paryſche Bruiloft te vertoonen, en met den moord des Prinſen een begin maakten. Dit deedt hem vreezen, voor eenen opſtand onder de Burgerye. Doch deeze vrees verdween, te gelyk met de agterdogt tegen de Franſchen, toen men 't lighaam des moorders bezogt, en, uit de papieren, welken hy by zig hadt, bevondt, dat hy Spaanſch ken-

(*b*) Reyd III. *Boek*, *bl.* 37.

kende, en dus, waarſchynlyk, een Spanjaard was. 't Lyk werdt, vervolgens; op de markt, ten toon geſteld, en haaſt gekend voor dat van Jauregui. De waarheid zig allengskens nader ontwindende, werden de Boekhouder en de Monnik gevat: ook verſcheiden' anderen, die egter, eerlang, wederom geſlaakt werden. Des anderendaags, kreeg men brieven van Anaſtro aan Venero in handen. Hierdoor, werdt hy overtuigd, en ontdekte alles, wat hy wiſt. Timmerman hadt zig, ondervraagd en zelfs gepynigd zynde, in 't eerſt ongenegen getoond, om te ontdekken, 't gene hem, in de biegt, geopenbaard was; doch daarna, vernomen hebbende, dat Venero zo veel, uit Jauregui, verſtaan hadt, als hy zelf, beveſtigde hy deszelfs getuigenis (*c*). Voorts, beleedt hy, van gevoelen geweeſt te zyn, dat men den Prins, met een goed geweeten, mogt ombrengen; doch voegde 'er, kort voor zyn einde, by, dat hy nu deeze dooling verwierp, de Regters om vergiffenis ſmeekte, en verzogt, dat zyne herroeping, nevens zyne bekentenis, zo dezelve het licht zag, gemeen gemaakt mogt worden (*d*). Ten zelfden dage, werdt het lyk van Jauregui gevierendeeld. Daarna, ondergingen Venero en de Monnik dezelfde ſtraf, nadat zy, op ſchriftelyk verzoek des Prinſen, dat men hun een' zagten dood zou aan- 1582.

Straf over de medewuſtigen.

(*c*) *Zie* zyn eigen Geſchrift, op den muur der Gevangenisſe, *by* F. Swerts. Monument. Sepulchr. & Inſcript. Brab. *p.* 195. *& in* Not. C. P. Hoynck van Papendrecht Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* Ib. *p.* 432.

(*d*) Confeſſ. van A. Timmerman *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 100, 101.

1582. aandoen, eerſt geworgd waren. Anaſtro, ſchoon zyne beteuterdheid op de reize, en dat hy eenen tromſlager, die hem van Duinkerken naar Grevelingen geleiden zou, in plaats van eenen dukaat, wel dertig dubbele Spaanſche Piſtoletten vereerde, hem in kwaad vermoeden gebragt hadt, geraakte, noguns, gelukkiglyk, by Parma, te Doornik: daar hy, waanende den Prinſe geſneuveld te zyn, gelyk de eerſte gerugten liepen, zig openlyk van 't aanſtigten deezes moords beroemde.

Parma, den Prins doodrekenende, ſchryft aan verſcheiden' Steden en Perſoonen.

Parma zelf liet zig, door hem, bepraaten, om aan verſcheiden' Steden van Brabant, Vlaanderen en Holland (*e*) te ſchryven, dat het nu tyd was, om zig met den Koning te verzoenen. Hy en Anaſtro vaardigden ook brieven af, aan eenige byzondere Perſoonen. In alle welke brieven, het omkomen van Oranje werdt vaſtgeſteld; dat ook, buitens Lands, eenen tyd lang, geloofd werdt (*f*). Doch elk verfoeide 't gruwelyk opzet, en niemant toonde zig gezind tot wankelen (*g*). Anaſtro zogt, ſedert, zyn heul aan 't Hof van Spanje, alwaar hy eenige vrienden; doch ook zyne vyanden hadt, en niet, of zeer bezwaarlyk ſlaagde (*h*).

Voorzorg der Staaten van Holland.

De Staaten van Holland, uit hunne Gemagtigden te Antwerpen, terſtond berigt gekreegen hebben van 't gene den Prinſe was overgekomen, gaven 'er kennis van aan de Ste-

(*e*) *Zie* Reſol. Holl. 3 *April* 1582. *bl.* 157.
(*f*) Brief van A Dennetieres *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 107.
(*g*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 15 *enz.* [312 *enz.*].
(*h*) Brief van Jasp. d'Anaſtro *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 109.

Steden, dezelven vermaanende; goede wagt te houden, op dat 'er, ter gelegenheid van dit ongeval, nergens iets nadeeligs ondernomen wierdt. Voorts, ſchreeven zy, tegen den eerſten van Grasmaand, eenen plegtigen Bededag uit, om 's Prinſen behoudenis van den Hemel te verwerven (*i*). Ook werden de Edelen en Steden, buitengewoon, ter Dagvaart beroepen, om, om, op alle opkomende zwaarigheden, gezamenlyk te voorzien (*k*). 1582.

De wonde des Prinſen ſtondt, in den beginne, zeer voordeelig. Men bevondt, dat hem de groote kropader was afgeſchooten; doch dat de einden derzelve, door de hitte, ongelukkiglyk, toegeſchroeid waren, zonder 't welke, het bloeden bezwaarlyk zou hebben konnen geſtelpt worden. Doch op den eenendertigſten van Lentemaand (*l*), ontſprong de geſlooten' ader, golpende meer dan twaalf ponden bloeds uit, zonder zig te laaten ſtoppen; ſchoon men, om 't bloed naar elders te leiden, den Prinſe nog wel twee ponden aftapte. Moeilyk viel ook het verbinden der wonde, alzo 't verband, ſtyf gelegd, de keel te zeer benaauwde, en ſlappelyk drukkende, voor 't bloeden week. Eindelyk, riedt *Leonard Botalli*, Lyfarts van den Hertoge van Anjou, dat verſcheiden' Perſoonen, by beurten, den duim op 't gat zouden houden. Dit drukte met maate, en alleen, daar 't noodig was, zonder eenigszins toe te geeven aan 't bloeden, dat, voorts, by behulp eener wieke, De wonde des Prinſen, reeds toe, ontſpringt wederom.

(*i*) Reſol. Holl. 21 *Maart* 1582. *bl.* 135.
(*k*) Reſol. Holl. 22 *Maart* 1582. *bl.* 238.
(*l*) *Zie* Reſol. Holl. 3 *April* 1582. *bl.* 156.

1582. ke, gewenteld in heffe van gezuiverd koperrood, geſtremd werdt. Daarna, genas de Prins gelukkiglyk, en deedt zynen kerkgang op den tweeden van Bloeimaand, die tot eenen plegtigen dankdag voor zyne herſtelling geſchikt was (*m*).

De Prins geneeſt.

XII. Zyne Gemaalin ſterft.

Doch op den vyfden, ontviel hem zyne Gemaalin, Charlotta van Bourbon, door den dood. Zy was, door ſchrik op ſchrik, gekrenkt, en door waaken en dienen, afgemat zynde, in eene brandende koorts geſtort, die haar, in weinige dagen, wegrukte (*n*).

Holland en Zeeland doen eindelyk den eed, aan Anjou, onder beding van ongehoudenis.

Terſtond na dat de Prins gekwetſt geworden was, en toen men nog niet voorzien kon, hoe 't met hem afloopen zou, werden de Gemagtigden van Holland, ongetwyfeld ook die van Zeeland en Utrecht, ſterk aangezogt, om Anjou te huldigen. Doch zy wiſten 't behendiglyk te ontleggen, voorwendende, dat zy, vooraf, hiervan verſlag zouden moeten doen, en dat de Staaten, vervolgens, op deeze zaake, beſchreeven zouden moeten worden (*o*). De Hertog hadt, van tyd tot tyd, uitgeſteld, het vereiſchte Renverſaal den Prinſe te behandigen, en ſcheen 'er, in den ſtaat, waarin zyne Doorlugtigheid toen was, minder genegen toe, dan te vooren. Doch na dat de Prins herſteld was, veranderde hy van gedagten. De Staaten van Holland ontvingen eenen Brief van zyne Doorlugtigheid, des zesden van Bloeimaand gedagtekend, mel-

(*m*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 18 [316]. Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 812.

(*n*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 18 [316].

(*o*) Reſol. Holl. 22 *Maart* 1582, *bl.* 137.

meldende „ dat de Hertog niet van zins was, 1582.
„ zig 't bewind dier Landen aan te trekken,
„ welken, tot hiertoe, onder 's Prinſen ge-
„ hoorzaamheid geſtaan hadden; maarze te
„ zynen gebiede dagt te laaten. Dat hy hier-
„ om voorhadt, de hooge Overheid, hem
„ opgedraagen, te gebruiken, en 's Lands
„ Domeinen, die de Hertog hem ook over-
„ liet, te aanvaarden (p)." Anjou hadt, inderdaad, eindelyk, een Renverſaal overgeleverd, welk, al den twee-entwintigſten van Sprokkelmaand, getekend geweeſt was, en eene verklaaring behelsde „ dat hy de
„ Staaten van Holland, Zeeland en Utrecht,
„ zo hunne Gemagtigden, nevens de ande-
„ ren, hem zweeren wilden, niet verſtondt
„ verder te verpligten, dan tot eendragt in
„ 't voeren des krygs, in 't opbrengen van
„ hun aandeel tot de koſten van denzelven,
„ in 't ſtuk der munte, en in 't onderling
„ handhaaven van de regten, vryheden en
„ gewoonten der Landſchappen (q)." De Prins drong dan de Staaten der drie gewesten, om den eed aan den Hertoge te doen: waartoe die van Holland en Zeeland beſlooten (r). Doch die van Utrecht, begeerende geenen eed van manſchap te doen, ſtonden alleen over het beëedigen der Hollandſche en Zeeuwſche Gemagtigden, onder ſchriftelyk beding, dat hun zulks tot geen nadeel ſtrekken zou (s). De Geeſtelykheid te Utrecht hadt, Utrecht blyft weigerig.

(p) Bor XV. *Boek*, *bl.* 198 [182].
(q) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 9 [304]. Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 79.
(r) Reſol. Holl. 10 *May* 1582. *bl.* 234.
(s) Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 810.

1582. hadt, naar 't ſchynt, tot hiertoe, het opdraagen der hooge Overheid aan den Prinſe geſtuit. Daarentegen, ſchynen de Burgerhopluiden en eenige voornaame Poorters belet te hebben, dat men Anjou hulde deedt. Zy begeerden ook, ten deezen tyde, dat den Geeſtelyken het zitten onder de Staaten ontzeid werdt, gelyk, in Brabant en in verſcheiden' Landſchappen, geſchied was. Doch de Prins hadt, al in 't jaar 1580, geweigerd, de Geeſtelykheid te ontzetten van dit haar voorregt. Nu bewilligde de Wethouderſchap der Stad in de begeerte der burgerye. Men ſchikte Gemagtigden aan den Prinſe, die de zaak wees aan den Landraad ter regter zyde der Maaze: en deeze verklaarde, op den vierden van Grasmaand „ dat de vyf Kapittelen zig, „ voortaan, tot 's Prinſen wederzeggen toe, „ met geene zaaken van Regeeringe, te „ moeijen hadden. Doch de Vroedſchap van „ Utrecht zou tien of twaalf Kannonniken, „ trouw en van den Hervormden Godsdienſt, „ of ten minſten denzelven toegedaan, be„ noemen, uit welken de Ridderſchap en „ Steden zes of agt kiezen zouden, om 't „ eerſte Lid der Staaten te vertoonen. Dee„ ze * Gekoorenen zouden voor weereldly„ ke luiden gehouden worden, en 't Paus„ dom en den Koning van Spanje afzweeren „ moeten." De Prins bekragtigde, op den veertienden van Hooimaand, deeze Uitſpraak (*t*), welke, eenen geruimen tyd, agtervolgd is geworden.

Verſchil aldaar, over 't zitten der Geeſtelykheid in de Staatsvergadering.

* *Geëligeerden.*

De

(*t*) BOR XVII. *Boek, bl.* 19 [317].

De Hertog van Anjou, zig nu beginnende te ſchikken tot de Regeeringe, hadt van de Prinſen van Oranje en Espinoi en andere Leden des Raads van Staate opening verzogt van den ſtaat des Lands; waarop hem deeze Heeren, by geſchrift, vertoond hadden, „ hoe 't, hier, haperde aan goede orde op „ 't burgerlyk beſtier, op de regtspleeging, „ en op de krygstugt, die niet te vinden was, „ zo men geenen behoorlyken voorraad hadt „ van gemeene penningen: om welken te „ bekomen, zy verſcheiden' middelen aan „ de hand gaven. Voorts, rieden zy, dat „ men 's Lands troepen verzamelde, en, om „ hiertoe in ſtaat te zyn, de Landſchappen „ hunne aandeelen, in de jongſt ingewilligde laſten, deedt opbrengen. Ook oordeelden zy, dat men de krygsluiden, die nog „ veele agterſtallen te vorderen hadden, by „ verdrag, moeſt tragten te paaijen. De „ Leden des Raads van Staate, die van den „ geheimen, en die van de geldmiddelen „ behoorde men, om misbruik en omkoopingen te voorkomen, jaarlyks, te voldoen „ van hunne wedden, uit de geeſtelyke goederen, of van elders, ten minſte kwetſinge der Gemeente: ten ware de Staaten „ beſluiten wilden tot vermeerdering der „ Vorſtelyke inkomſten, op dat men, uit „ dezelven, deezen Amptenaaren voldeede. „ Tot betere vordering der Regtspleeging, „ moeſt men den grooten Raad van Mechelen wederom opregten, of 't getal der Leden van den geheimen Raad vermeerde-

„ ren

1582.

XIII. Oranje en anderen opennen Anjou den ſtaat des Lands.

1582. „ ren (*u*)." De Hertog, dit geſchrift ontvangen en goedgekeurd hebbende, leverde het den algemeenen Staaten over, om 'er op te raadpleegen (*v*). En deezen beſlooten, eerlang „ dat de Heeren van den Landraad „ in dienſt blyven zouden, als Raaden van „ Staate van zyne Hoogheid, voor den tyd „ van een half jaar, aangevangen met Sprokkelmaand, en dat zy, by voorraad, 't bewind zouden hebben over de penningen, „ geſchikt tot de laſten des krygs. 't Beleid „ des oorlogs zou, geheellyk, ſtaan aan den „ Hertoge, uitgenomen in Holland, Zeeland „ en Utrecht, daar 't aan den Prinſe blyven „ zou. De vierentwintig tonnen ſchats jaarlyks, den Hertoge, te Bourdeaux, beloofd, werden verhoogd tot op dertig, en „ boven dezelven, nog vyftigduizend guldens ter maand, voor een half jaar, ingewilligd. Tot verzekering der genoemde „ dertig tonnen ſchats, werden hem en den „ Landraad de gelei- en verlofgelden in handen geſteld; en tot verzekering der maandelykſche vyftigduizend guldens, de middelen op de verteering van wynen, bieren, graanen, haring, zout en zeep, omze te doen vorderen, by * inzameling of „ verpagting, ten meeſten oorbaar. Doch „ Gelderland, Utrecht en Overyſſel zouden „ volſtaan konnen, met, alleenlyk, voor „ drie maanden, te betaalen hun aandeel in „ de gemeene laſten, als voorheen." Die van

Beſluit, hierop, door de algemeene Staaten, genomen.

*Collecte.

(*u*) *Zie* Boek XVII. *Boek, bl.* 13 [310].
(*v*) Boek XVII. *Boek, bl.* 14 [311].

van Holland egter, ongeraaden vindende hunne middelen met die der algemeene Staaten te vermengen, of den Hertoge en den Landraad in handen te ſtellen, ſloegen voor, dat de Geweſten wel mogten hunne middelen op de verteering inbrengen, tot vervalling der maandelykſche vyftigduizend guldens: doch dat elk op zyn aandeel geſteld behoorde te worden, in de tweehonderdenvyftigduizend guldens ter maand, die dertig tonnen ſchats in 't jaar uitmaakten; en daartegen genieten, 't gene van de gelei- en verloſgelden overſchoot, boven de laſten (v). 1582.

Op 't ſtuk der Regtspleeginge, vondt men geraaden „ alle zaaken, by * beroep, ge- * *Appel.*
„ bragt voor den grooten Raad van Mechelen en voor den geheimen, voor deeze
„ reize, te herzenden naar de geweſten, van
„ waar zy gekomen waren, om aldaar te
„ worden afgedaan, of by de Geregtshoven, of by andere Perſoonen, te kiezen
„ by de Overheid, op benoeming der Landſchappen. Om de zaaken, die, ter eerſter
„ aanleg, voor de gemelde twee Raaden,
„ gekomen waren, of hadden moeten komen, af te doen, zou zyne Hoogheid, uit
„ twee-entwintig Perſoonen, by de algemeene Staaten te noemen, zeven Raadsluiden
„ kiezen, die ook te wyzen hadden, over
„ alle zaaken, welken, naar de voorregten
„ en gewoonten der Landen, tot 's Vorſten
„ kenniſſe behoorden. De Gemagtigden der
„ Geweſten zouden, by hunne meeſters, be-

(v) Reſol. Holl. 25 *April*, 2 *Juny* 1582. *bl.* 203, 283.

1582. „ bezorgen, dat de benoeming, drie weeken „ na 't ſcheiden der Vergaderinge, geſchied„ de, of zo zy hiervan in gebreke bleeven, „ zou zyne Hoogheid mogen voortgaan met „ de verkiezinge, uit benoemden of anders„ zins (w)."

XIV. Opregting van eenen Hoogen Raad in Holland.

Doch deeze laatſte ſchikking mishaagde den Staaten van Holland. Zy deeden niet alleen geene benoeming; maar voltrokken, niet lang hierna, het ontwerp, welk, al ſedert eenen geruimen tyd (x), ter Staatsvergaderinge, in beraad gelegd was: ſtellende, op den naam van den Prinſe van Oranje, als hebbende de hooge Overheid van den Lande, eenen Hoogen Raad in van negen Perſoonen, aan welken beroep vallen zou van de *Sententien* van den Hove provinciaal. Men hadt, eerſt, genoegzaam beſlooten, deezen Raad te Haarlem te doen zitten. Doch de Steden Dordrecht, Leiden, Gouda, Rotterdam en Schiedam ſtremden de opregting voor eenen geruimen tyd (y). Nogtans waren, in 't jaar 1580, reeds Gemagtigden geſteld, om een Berigtſchrift voor den nieuwen Raad te ontwerpen (z). Ook werden de Raaden eerlang benoemd. Doch men hadt hun zulk eene geringe wedde toegelegd, dat eenigen zig ongezind toonden, tot het aanvaarden der Raadsplaatſen. Hierop was, in den jaare 1581, orde geſteld, en de zitting des Raads ook aan den Haage bepaald

(w) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 28 [829].
(x) Reſol. Holl. 18 *Sept.* 1579. *bl.* 216.
(y) Reſol. Holl. 10, 21 *Nov.* 21 *Dec.* 1579. *bl.* 265, 284.
(z) Reſol. Holl. 5 *May*, 10 *Juny* 1580. *bl.* 76, 103.

baald (*a*). Het Berigtſchrift voor dit nieuw Geregtshof werdt egter, niet voor den eenen-wintigſten van Bloeimaand deezes jaars 1582, in orde gebragt (*b*): waarna de Raad in beliening tradt. De zaaken, die, voor den grooten Raad, te Mechelen, en voor den geheimen, te Bruſſel, onafgedaan hingen, werden, terſtond, voor denzelven gebragt (*c*). De eerſte Leden van den Hoogen Raad waren Meeſter *Jan van Treslong*, Preſident, en Meesters *Arend Nicolai*, *Gerrit van Wyngaarden*, *Nanning van Foreeſt*, *Jan van Banchem*, *Amelis van Amſtel van Mynden*, *Dirk van der Nieuwburg*, *Jan Bets*, *Adriaan Wenſen* en *Gysbrecht van Hoogendorp*, Raaden (*d*). 1582.

De Roomſchgezinden te Antwerpen, hebbende nu, aan Anjou, eenen Heer van hunnen Godsdienſt, hadden vrye oefening van denzelven verzogt, die hun, ſedert agt maanden, ontzeid geweeſt was. Zy hadden gezien, dat de Hervormde Kerken, ter gehoor geleid door den Prinſe van Oranje, terſtond na de aankomſt des Hertogs, zig zyner beſcherminge aanbevolen, en gunſtig antwoord bekomen hadden (*e*): en zy meenden niet minder te mogen verwagten. Ook bragt de Hertog te wege, dat de Wethouderſchap hun de vrye Godtsdienſtoefening toeſtondt, in S. Michiels Klooſter, welk zyner Hoogheid geopend was, mids doende, vooraf, den eed

De Hervormde Kerken van Antwerpen begroeten den Hertog van Anjou.

De Roomſch-gezinden aldaar verwerven van hem vrye

(*a*) Reſol. Holl. 22 *Sept.* 5, 20, 23 *Dec.* 1581. *bl.* 501, 616, 640, 655.
(*b*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 290. V. *Deel*, *bl.* 866.
(*c*) Reſol. Holl. 4 *Sept.* 1582. *bl.* 418.
(*d*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 29 [330].
(*e*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 7 [302].

1582. eed aan den Hertoge en aan de Stad, met afzweeringe des Konings van Spanje. De meesten kwamen noode tot het doen van deezen eed; doch werden 'er, by geldboeten en bedreiging van ballingſchap, eerlang, toe genoodzaakt. Maar, op dat hun deeze gedwongen eed niet te eerder deedt wanhoopen aan 's Konings genade; gaf Parma, terſtond hierna, een Plakaat in licht, waarby hy beloofde hun dien nimmer te zullen wyten, noch om denzelven hunne trouwe verdagt te zullen houden (*f*).

oefening van hunnen Godsdienſt.

Te Bruſſel konnenze geene vryheid bekomen.

Te Bruſſel, hadden de Roomſchgezinden, midlerwyl, den Hertog ook om vrye Godsdienſtoefening verzogt, waarover zy van de Onroomſchen gedreigd waren. De Hertog beval deezen, op den agtſten van Zomermaand, de Kerk van Kouwdenberg, binnen 't Hof, te ruimen, alzo hy aldaar haaſt zynen intrek dagt te neemen: doch men ſloeg zyn gebod in den wind (*g*).

XV.

De Franſchen winnen Lens; doch verliezen 't weder.

De oorlog was, dit voorjaar, in de Nederlanden, flaauwlyk voortgezet, by mangel van krygsvolk, ter wederzyde. De Spaanſchen en Staatſchen hielden zig, geduurende de vorſt, op, met plonderen en blaaken, ten platten lande. Lens in Artois werdt verraſt, door de Franſchen; doch, op den eerſten van Grasmaand, wederom opgegeven aan den Heere van Montigni (*h*). Parma begaf zig, ten deezen zelfden tyde, te velde, en veinzende naar Meenen te willen, rukte hy,

Oudenaarden vero.

(*f*) Bor XVII. *Boek, bl.* 8 [303]. Hooft XIX. *Boek, bl.* 822.
(*g*) Bor XVII. *Boek, bl.* 27 [328].
(*h*) Meteren XI. *Boek, f.* 191 *verſ.*

hy, op den agtſten, voor Oudenaarden, daar Van der Burgt Overſte was van ſlegts vierhonderd knegten. 't Beleg ging traaglyk voort, mids de onkunde der belegeraaren, in 't maaken der loopgraaven, en in 't opwerpen der batteryen. Parma, eindelyk, een deel bergwerkers uit Boheeme en vyftienhonderd nieuw geworven' Hoogduitſche Knegten bekomen hebbende, bevondt zig in ſtaat, tot het beſchieten der Stad, die, ſchoon 'er geene hoop tot ontzet was, langer te houden zou geweeſt zyn, was de burgery eensgezind geweeſt met het Krygsvolk. Nu ging zy over, by verdrag, op den vyfden van Hooimaand (*i*). 1582. verd. door Parma.

Terwyl het beleg van Oudenaarden duurde, werdt 'er weinig van wederzyde onderno-men. De Staatſchen vingen iets aan, om Namen, Kortryk, Aarſchot, en in 't najaar ook, om Leuven te verraſſen; doch 't ſlaagde niet (*k*). Maar Aalſt werdt, des nagts na den drieentwintigſten van Grasmaand, door hen, beklommen en veroverd, met verlies van ſlegts vyfentwintig man, terwyl 'er, van 's vyands zyde, omtrent tweehonderd gedood en honderd gevangen genomen werden (*l*). De Staatſche bezettingen van Dieſt en Heerentals overrompelden Tienen; doch verlieten 't wederom. Eenige Koningſchen daarentegen, zig gelaatende van Aalſt te komen, vertoonden zig voor 't Slot Gaasbeek, voorgeevende den behaalden buit daar te willen ber- Vergeefſche aanſlagen der Staatſchen op verſcheiden' Plaatſen. Zy veroveren Aalſt. Ook Tienen, dat verlaaten wordt. Gaasbeek verlooren en herwonnen, nevens

(*i*) Reſol. Holl. 3 *July* 1582 *in marg. bl.* 333. Bor XVII. *Boek, bl.* 22 [321]. Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 221.
(*k*) Meteren XI. *Boek, f.* 192 *verſ.*
(*l*) Bor XVII. *Boek, bl* 22 [322].

1582. andere Sloten.

bergen. Hierop als vrienden ontvangen, verraften zy 't Slot, dat, Bruſſel geweldig benaauw hebbende, nevens Tolouſe, Ekelhove en Roſt (*m*), in 't laatſt van Herfſtmaand, wederom overging aan de Staatſchen (*n*). Parma hadt ook 't Slot Gavere tuſſchen Gend en Oudenaarden doen bemagtigen en ſterken, om den toevoer van dien kant dus te beveiligen. Ten zelfden tyde, maakte hy zig van 't Slot Kaſtenet, by verraſſing, meeſter (*o*). Doch eenig Konings volk, onderneemende Dieſt, by nagt, te beklimmen, werdt zulks begroet, dat zy, met agterlaating van tweehonderd dooden en eenige gevangenen, aftrekken moeſten (*p*). Parma ook, terſtond na 't overgaan van Oudenaarden, ondernomen hebbende het Staatſche Leger, by Gend, te beſtooken, vondt het zo wel verſchanſt, dat hy wederom aftrok, zonder iets verrigt te hebben. De Staatſchen vervolgden hem; doch men werdt niet handgemeen (*q*).

Parma bemagtigt Gavere en Kaſtenet.

Aanſlag op Dieſt.

Te Lier, lag, onder anderen, een vendel Schotten in bezetting, onder *William Simple*, die, uit gierigheid, of, zo als hy daarna voorgaf, uit wrok tegen de Staaten, wat laater, in onderhandeling tradt met Hautepenne, om hem de Plaats te leveren. Ten beſtemden tyde, 't was de eerſte van Oogſtmaand, verzogt hy verlof van den Bevelhebber

Hautepenne bekomt Lier, door verraad.

(*m*) METEREN XI. *Boek, f.* 195.
(*n*) BOR XVII. *Boek, bl.* 23 [322].
(*o*) BOR XVII. *Boek, bl.* 22 [322].
(*p*) BOR XVII *Boek, bl.* 23 [322].
(*q*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 237.

ber *Eedveld*, om uit te trekken, en eenige vyanden op te ligten, op dat hy, tegen dezelven, eenen zyner adelborsten, die gevangen was, en dien men niet slaaken wilde, zou mogen loslen. Men laat hem gaan, met dertig zyner Schotten, en zeven soldaaten met eenen tromslaager van Eedvelds Regement. Doch deezen agt doet hy, onderweg, in een Kerkje aantasten en binden, en strykt toen, gevolgd van een' troep volks van Hautepenne, met den volgenden morgen, wederom naar Lier toe. Voor de poort gekomen, roept hy, dat men hem opene, alzo hy, met goeden buit, te rug keerde. Zyn Broeder, die Luitenant onder hem was, en van den aanslag wist, begeeft zig naar 't Stadhuis, daar *Kornelis Kriekaart*, Schepen der Stede, geboodt over de Burgerwagt; en verzoekt hem, de Sleutels van Eedveld te willen vorderen. Niemant hadt kwaad vermoeden op de Schotten. Nogtans gaat Kriekaart zelf, met de sleutels, naar de poort, en beveelt alleen de winketten, die drie of vier waren, te openen, en het tweede niet, voor dat het eerste wederom gegrendeld ware. Dit geschiedde. Hy zelf stondt aan het laatste, daar Simple zo dra niet doorgetreden was, of hy stoot den Poortier onder de voet, en kwetst den Schepen doodelyk. Zyn Broeder, van binnen, overvalt de burgerwagt. Men opent de groote deuren: alles met zo veel stilte, dat de Koningschen al binnen waren, eer men 'er, in de Stad, iets van gewaar geworden was. Straks worden de toegangen gestopt, de ruiters rennen door de 1582.

1582. ſtraaten, om het verzamelen der bezettelingen en burgeren te beletten. Toen ging 't op een moorden, en vrouweſchenden, en plonderen, en afperſen van hoog rantſoen. Men rekent, dat 'er meer dan tweehonderd Stedelingen omgekomen zyn. 't Bemagtigen deezer Stad ſtrekte tot merkelyke benaauwing van Mechelen, Vilvoorden en Bruſſel, en vooral van Antwerpen, daar men beſloot, tot het ſlegten van het Kloofter van S. Bernards, even buiten de Stad, op dat 'er de vyand niet in neſtelen zou. Simple trok, ſedert, met voorſchryving van Parma, naar Spanje (r).

Gevegt by S. Wynoksbergen.

Op den tweeden van Oogſtmaand, viel een hevig ſchutgevaarte voor by S. Wynoksbergen, tuſſchen vyftienhonderd Hoogduitſche Ruiters, onlangs, ten dienſte van Anjou, uit Frankryk gekomen, en gevoegd met het Franſche voetvolk onder den Graave van Rochepot, en het grootſte gedeelte van Parmas Leger. Men vogt lang en hardnekkig, tot dat partyen, wederzyds, aftrokken, laatende den vyand, hier, tuſſchen de drie- en vierhonderd dooden (s).

XVI. De Walſche Geweſten verzoeken, dat het uit-

De Landvoogd, in 't voorjaar reeds beſpeurd hebbende, dat die van Artois en Henegouwen bevreesd waren voor de aankomſt der Franſche Legermagt, van welke zy den eerſten aanſtoot verwagtten; hadt deeze vrees, behendiglyk, gevoed, en hun toen te

(r) METEREN XI. *Boek, f.* 193 *verſ.* BOR XVII. *Boek, bl.* 30 [332]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 233.

(s) METEREN XI. *Boek, f.* 193. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 234.

te verſtaan gegeven, dat 'er geen beter middel was, om hen te beſchermen, dan dat zy den Koning baden, dat hy het uitheemſch Krygsvolk, te vooren, op hunne begeerte, uit geſchikt, wederom herwaards wilde zenden. Men luiſterde naar deezen raad. *Jan Sarazyn*, *Abt van S. Waaſt*, werdt afgevaardigd naar den Koning, en vondt zo veel gehoors ten hove (*t*), dat Filips, in alleryl, zevenhonderdduizend Dukaaten overmaakte, en vyfduizend Spaanſche en Italiaanſche knegten herwaards zondt, die zig, kort na 't gevegt by S. Wynoksbergen, met Parmas Leger vereenigden (*u*). Hy, zo merkelyk verſterkt, beſluit het Leger des Hertogs, welk, mids het verloopen veeler Engelſchen, en door andere toevallen, zeer gedund was, en te S. Lievenshout, twee mylen van Gend, lag, op den negenentwintigſten van Oogſtmaand, onvoorziens, te overvallen. De Franſchen waren egter op hunne hoede; doch, merkelyk minder in getal dan de vyand, weeken zy, in zeer goede orde, tot onder 't geſchut van Gend. Hier viel een vinnig gevegt voor, tuſſchen de Engelſchen onder Norrits en de vyandlyke voorhoede, die ook hevig beſchooten werdt, uit de Stad. De Hertog en de Prinſen van Oranje en Espinoi zaten onder de muuren, om 't gevegt te aanſchouwen, daar een kogel, pas vier roeden van Anjou en Oranje af, eenen Serjant velde, 't welk hen ter zyde deedt treeden. Meer dan eens,

1582. heemſch Krygsvolk weederom in 't Land kome.

Gevegt onder Gend.

(*t*) *Zie de* Brieven van Granvelle *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 101, 103, 105, 106, 107, 108.

(*u*) Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 217. *Libr.* V. *p.* 230.

1582. eens, werdt de ſtryd hervat. Hy duurde tot aan den avond, wanneer Parma aftrok, begraavende omtrent tweehonderd dooden, en de voornaamſten, nevens de gekwetſten, met zig voerende. De onzen hadden ook vry wat geleeden. De Hertog en de Prins begaven zig, met al het Krygsvolk, over de Schelde, naar Dendermonde, en van daar, in den aanvang van Herfſtmaand, naar Antwerpen, alwaar 't Leger, eene poos, uitruſtte (v).

Hohenlo verovert Megen. In deeze zelfde maand, gelukte het den Graave van Hohenlo, Megen en eenige andere Plaatſen van klein belang in Brabant te bemagtigen (w).

XVII. Aanſlag tegen het leeven van Anjou en Oranje ontdekt. In Hooimaand te vooren, terwyl Anjou en Oranje zig te Brugge onthielden, was 'er wederom een boos opzet tegen hen beide, en tegen gantſch Frankryk, ontdekt, waarvan wy de omſtandigheden kortelyk ontvouwen moeten. *Nikolaas Salſeda*, Zoon van *Pieter Salſeda*, die, op de Paryſche Bruiloft, om 't voeren der wapenen tegen die van Guize, omgebragt was, hadt, eenigen tyd geleeden, te Rouan, van valſche munt betigt geweeſt zynde, vergiffenis verworven van den Koning van Frankryk, door voorbede des Hertogs van Lotharingen, wiens zyde hy, na 't omkomen zyns Vaders, gevolgd hadt. Deez' begeeft zig naar den Prinſe van Parma, en toen naar den Hertoge van Anjou, dien hy zynen dienſt aanbiedt, om een braaf Regement knegten te werven. Anjou laat zig

(v) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 31 [334].
(w) METEREN XI. *Boek*, *f.* 196.

zig met hem in, niet konnende vermoeden, dat iemant, wiens Vader door die van Guize van kant geholpen was, iets, ten voordeele van dit Huis, zou willen onderneemen. Maar Oranje kreeg een ſchalk oog op den valſchen munter, en ontdekte haaſt, dat hy verſtand gehouden hadt met Parma, die hem twee gezellen hadt toegevoegd, welken hy riedt in hegtenis te neemen. Anjou, ſedert, ook vernomen hebbende, dat Salſeda met die van Lotharingen verzoend was, deedt hem, ten Hove, in ſtilte vatten, terwyl zyne makkers, *Franciſko Baſa* en *Nikolaas Hugot*, bygenoemd *la Borde*, hem buiten ſtonden te wagten. Eindelyk, verneemt Baſa naar Salſeda, aan zekeren dienaar, die weder vraagt, of hy hem kende? en, terſtond daarop, naar binnen treedt. Doch op dit oogenblik, kreegen de twee gaſten agterdenken, en pakten zig weg. Baſa werdt, nogtans, agterhaald, en beleedt, gepynigd zynde, dat zy, ter begeerte van Parma, aangenomen hadden, den Hertog en den Prins, door vergif of eenig ander middel, van kant te helpen. Doch Salſeda loochende, iets tegen den Hertoge voorgehad te hebben. Alleenlyk, beleedt hy, zig in zynen dienſt te hebben begeven, op hoope van, met behulp van zyn regement en eenige anderen, Kameryk en Duinkerken aan den vyand te zullen konnen leveren: voorts, was zyn toeleg geweeſt, al wat 'er omging over te brieven aan die van Guize, die 'er den Prinſe van Parma, en door deezen den Koning van Spanje van verwittigen zouden. 1582.

1582. den. Nog openbaarde hy een geweldig eedgenootſchap, geſmeed door die van Guize, om Frankryk aan Spanje te brengen. Zyne belydenis werdt den Koning van Frankryk toegezonden, die Salſeda haalen deedt. Doch deez', in Frankryk gebragt, herriep zyne bekentenis. Nogtans werdt hy verweezen, om met vier paarden vaneen geſcheurd te worden. Baſa, midlerwyl, in de gevangenis aan een mes geraakt zynde, hadt zig het hert afgeſteken. Zyn lyk werdt aan de galge opgeknoopt, met een geſchrift aan de beenen, in 't Duitſch en in 't Franſch, meldende, dat hy voorgehad hadt, zyne Hoogheid en den Prins van Oranje van kant te helpen, uit laſt van den Prinſe van Parma. Lammoraal van Egmond, jonger Zoon van den onthalsden Graave, hadt, te Brugge, eenige gemeenſchap gehadt met Salſeda, en zig, hierdoor, in ſterk vermoeden gebragt, dat hy kennis van zynen toeleg hebben moeſt. Ook hieldt men hem, eenigen tyd, op 't Slot te Sluis, gevangen. Doch alzo men geen bewys tegen hem hadt, werdt hy geſlaakt, en trok, eerlang, met den Hertoge, naar Frankryk (*x*).

Wat hier aan meer vaſt ware.

Straf der ſchuldigen.

XVIII. Oorlog in Portugal, waarin de Staaten

Omtrent deezen tyd, hadden de algemeene Staaten aan *Don Antonio*, die zig Koning van Portugal noemde, twaalf Oorlogsſchepen ter hulpe toegeſchikt, van welken 'er zes, door Holland, werden uitgeruſt (*y*), onder den

(*x*) THUANUS *Libr.* LXXV. *p.* 560 *& ſeqq.* Boe XVII. *Beck, bl.* 29 [331]

(*y*) Reſol. Holl. 29 *May*, 18 *July*, 7 *Aug.* 1582. *bl.* 266, 332, 373.

den Heere van Warmond, als Admiraal; in hoope van, daarmede, den Koning van Spanje aan nieuw werk te zullen helpen. Wy hebben van deezen Portugeeſchen kryg, ſlegts in 't voorbygaan, gewaagd: doch moeten 'er nu, naardien 'er de Staaten in betrokken werden, iets meer van melden. *Henrik, Koning van Portugal*, op den dertigſten van Louwmaand des jaars 1580, overleeden zynde, zonder mannelyke nazaaten (z), rukte Filips, Koning van Spanje, terſtond, met een Leger, naar de grenzen, om zig van dit Ryk meeſter te maaken. Men boodt hem kleinen wederſtand, by gebrek van genoegzaame magt, en uit hoofde der partyſchappen, die den Staat verdeeld hielden (a). Nogtans is 'er blyk, dat men, in den zomer des gemelden jaars, naar Amſterdam geſchikt heeft, om, van daar, op den naam van de *Regeerders en Verdedigers van 't Ryk*, eenige Krygsbehoeften te bekomen (b). Don Antonio, gehouden voor eenen natuurlyken zoon eens Broeders van Koning Henrik, hadt zig, ſchoon geeſtelyk en Prioor van Acrato, te Lisbon, tot Koning doen uitroepen, en trok Filips, met een Leger, tegen. Doch hy werdt geſlaagen, en gedwongen te vlugten, waarna Lisbon aan de Spanjaards overging. Don Antonio zworf, eenige maanden, herom in zyn eigen Ryk, door klippen en wilderniſſen, en ontkwam, eindelyk, op een Enk-

1582. betrokken worden.

(z) Thuanus *Libr.* LXIX. *p.* 372 *& ſeqq.*
(a) Thuanus *Libr.* LXX. *p.* 386 *& ſeqq.*
(b) Reſol. Holl. 13 *Juny* 1580. *bl.* 105, 107, 108.

1582. Enkhuizer Schip, gevoerd door *Kornelis van Egmond*, welk hem te Calais, aan land zettede. Van hier, ſtak hy naar Engeland over. Filips werdt, midlerwyl, te Lisbon, tot Koning van Portugal gekroond (*c*). Don Antonio verwierf, in deezen jaare 1582, eenige Schepen in Frankryk, op den naam van de Koninginne Moeder. Met deeze Vloot, over welke *Filips Strozzi* geboodt, ondernam hy den togt naar Portugal, die ongelukkig uitviel, wordende hy, by het Eiland S. Michiel, door den Markgraaf van Santa Croce, geſlaagen (*d*). De Schepen, in Holland, ten zynen dienſte, gereed gemaakt, ſchynen den togt niet mede gedaan te hebben: maar zyn, in 't najaar, in de Haven van Enkhuizen, opgelegd, en daarna ontſlaagen (*e*). Don Antonio keerde, eerlang, naar Frankryk. In 't volgende jaar, deedt hy, hier, op nieuws, aanzoek, om eenige Schepen (*f*); doch ik vind niet, dat hierin bewilligd werdt. De rampſpoedige Vorſt hadt twee Zoonen, van welken de oudſte, *Don Emmanuel*, naderhand, in Holland gekomen zynde, met de eenige volle Zuſter van Maurits, Prinſe van Oranje, getrouwd is geweeſt (*g*). Doch hiervan zullen wy, in 't vervolg, nog nader moeten ſpreeken.

Juiſt

(*c*) Thuanus *Libr.* LXXIII. *p.* 494 *& ſeqq.*
(*d*) Tassis *Libr.* VI. *p.* 417 *& ſeqq.* Thuanus *Libr.* LXV. *p.* 540 *& ſeqq.* Bor XIV. *Boek, bl.* 194 [178]. XVII. *Boek, bl.* 23 [322], 34 [338]. Meteren X. *Boek, f.* 177 *verſ.*
(*e*) Reſol. Holl. 9 *Nov.* 1582. *bl.* 528. 9 *Februar.* 26 *Maart* 1583. *bl.* 26, 91.
(*f*) Reſol. Holl. 11 *Juny*, 20 *July* 1583. *bl.* 190, 260.
(*g*) Hooft XVII. *Boek, bl.* 758, 759.

Juiſt op den tyd, dat Filips te Lisbon, tot Koning van Portugal, gekroond werdt, in Zomermaand des jaars 1581, lagen aldaar eenige ſchippers van Hoorn en Enkhuizen, die, op zyn bevel, zeer heuſchelyk bejegend, en ſommigen zelfs ten Hove genodigd en onthaald werden, met roezegging, dat zy, wederom komende, dezelfde gunſt te wagten hadden. De Koning ſtelde, hiertoe, inzonderheid, te werk eenen zyner trauwanten, *Fredrik Klaaszoon* genoemd (*b*), geboortig van Enkhuizen, die nog een' broeder daar ter Stede hadt. De ſchippers, t' huis gekomen, op den tyd, als men Filips ſtondt af te zweeren, hadden den mond alomme zo vol van 's Konings minzaamheid en goedaartigheid, dat de Wethouders, bedugt dat dit praaten de burgers ſchuw mogt maaken van den eed, een vendel knegten verzogten van Sonoi, waarmede zy, dat pas, de Stad in ruſt hielden. Weinige maanden hierna, komt de Enkhuizer Hellebaardier, met 's Konings brieven aan de burgerye, in ſchyn, zynen broeder bezoeken, en krygt, in ſtilte, veel volks aan zyne koorde, dat zig bepraaten laat, om de gunſt van den afgezwooren Vorſt te herwinnen. Onder anderen, doet hy ook aanzoek by *Wouter Verhee*, Broeder van *Jan Verhee*, Schepen te Amſterdam, die, van 't ſtuk eenen gruwel hebbende, nogtans een afſchrift maakte van 's Konings ſchryven, welk den eerſten van Wynmaand des jaars 1581 gedagtekend was. Doch de handel den

1582.

XIX. Aanſlag, om Enkhuizen, door verraad, aan 's Konings zyde te brengen.

(*b*) Reſol. Holl. 3 *July* 1582. *bl.* 529.

1582. den Wethouderen, ten nadeele van eenigen zyner bekenden, te openbaaren ſtondt hem tegen de borſt. Hy hieldt dien dan eenen geruimen tyd by zig. Nu, reizende door Haarlem, hadt hy 'er zynen vertrouwden vriend, Dirk Volkertszoon Koornhert, kennis van gegeven, die, hem beſtraffende, dat hy 't der Overheid verzweegen hadt, terſtond naar den Haage trok, en de zaak, door *Nikolaas van der Laan*, Burgemeeſter van Haarlem, aan de Staaten bragt; die, 't affchrift van 's Konings Brief gezien hebbende, terſtond nog een vendel, dat in Edam en Monnikendam verdeeld lag, naar Enkhuizen ſchikten, den Hellebaardier heimelyk vatten, en anderen in hunne huizen verzekeren deeden. Alles liep egter zagtelyk af. De trauwant zelf werdt, ſchoon na lang zitten, ontſlaagen, onder enkel bevel van 't Land te verlaaten. Doch als men de beweeging geſtild waande, ontdekte men nieuwe brieven van den Koning, gedagtekend den twaalfden van Bloeimaand deezes jaars 1582, en gerigt aan de twee-enzeventig hoofden der Burgerye. Toen kreeg Sonoi nieuwen laſt van de Staaten, om Enkhuizen te bezetten met drie vendels, elk van honderdenvyftig koppen, die, daarna, op 's Prinſen bevel, tot tweehonderd, vermeerderd werden. Ook kwam Sonoi zelf te Enkhuizen woonen, voor den gantſchen aanſtaanden winter: waarmede toen alle vrees voor ongemak verdween (*i*). Op 't einde des volgenden jaars, kreeg men

(*i*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 19 [317] *enz.*

men, te Amſterdam, uit Luik, berigt, dat de vyand op Enkhuizen en op Hoorn loerde. Te Enkhuizen, werden eenige luiden by den kop gevat; doch men vondt geen klaar beſcheid ten hunnen laſte. Ook verdween de vyandlyke aanſlag (*k*). 1582.

XX. Verdugo valt de ſchans te Oldenborn aan.

In Friesland en daaromtrent, werdt de kryg, dit jaar, zo vinnig niet gevoerd, als men verwagt hadt. Verdugo deedt, in 't laatſt van Louwmaand, eenen vergeefſchen aanval op de ſchans te Oldenborn, onlangs, op. laſt van den Heere van Rumen, geſtigt, door den Heere van Nyenoord; die Verdugo, afgeweezen door de bezetting, in den ſtaart viel, en goeden buit bekwam (*l*). In Hooimaand, ſloeg Verdugo, de Zevenwolden en Drente hebbende afgeloopen, het beleg voor Lochem, in 't Graafſchap Zutfen. Eenige Weſtfrieſche vendels, geſcheept in de Marne, brandden, om hem vandaar te trekken, wel dertig Kerſpelen af, in Twente en Drente; doch zy bereikten hun oogmerk niet. Daarna hielp Graaf Willem Lodewyk van Naſſau eenige wagens met mondbehoeften in Lochem. Doch Verdugo, om dit in 't vervolg te beletten, beſtondt de Plaats veel naauwer te beſluiten. Graaf Willem en de Graaf van Hohenlo, vyfendertighonderd knegten en duizend ruiters te hoop gerukt hebbende, beſtookten daarmede Verdugo, in zyn voordeel; doch werden, met groot verlies, afgeſlaagen. De belegeraars, daarna, merkely-

Hy belegert Lochem.

(*k*) Boe XVIII. *Boek, bl.* 34 [402].
(*l*) Boe XVII. *Boek, bl.* 19 [316].

1582. lyken onderſtand van volk bekomen hebbende, ſtopten alle de toegangen naar Lochem, alwaar men zig, ſedert eenigen tyd, reeds met paardenvleeſch beholpen hadt. Maar Hohenlo ontzet het. Hohenlo, op nieuws, met meerder magt dan te vooren, en met vier zwaare ſtukken geſchuts, genaderd zynde, deedt den vyand deinzen, uit eene groote ſterkte, by 't Huis ter Wilde, een half uur van Lochem, en toen een open naar de Stad hebbende, de bezetting ververſchen. Verdugo, nu buiten ſtaat om den toevoer naar Lochem te beletten, verliet alle zyne ſchanſen, op den twee-en-twintigſten van Herfſtmaand: waarmede de Stad volkomen ontzet werdt. Verdugos volk werdt verdeeld in Grol, Oldenzeel, Goor, Enſchede en Koeverden (*m*). 't Gelukte hem, Steenwyk verraſt door Verdugo. wat laater, Steenwyk, welk, onlangs, zo ſtreng een beleg doorgeſtaan hadt, by verraſſing, in te neemen. Zeker Landman, die zynen hals voor 't ſlaagen van den toeleg te pande gezet hadt, geleidde den Overſte Luitenant Taffis, met zes- of agthonderd knegten en twee kornetten paarden, 's nagts voor den zeventienden van Herfſtmaand, naar de Ooſtpoorte, daar de graft waadbaar was. Zy raakten 'er door met de ladders, beklommen den wal, en overmeeſterden de veſting, zonder dat men hen, voor dat het te laat was, vernomen hadt (*n*).

De Sloten te Oord. De Staatſchen verrigtten weinig in deezen Alleenlyk bemagtigden zy 't Huis te

(*m*) BOR XVII. *Boek, bl.* 32 [334].
(*n*) BOR XVII. *Boek, bl.* 33 [336]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 239.

te Keppel. Ook gaf zig 't Slot te Batenburg aan de Maaze by verdrag aan hun over. De bezetting van Zwartsluis paste, op den zesentwintigsten van Wynmaand, met het openen der poorte, voor Hasselt te zyn, en verraste de Stad, daar eenige huizen geplonderd, de beelden gestormd werden, en de Hervormde preek ingevoerd (*o*). Merkwaardiger geluk hadt de Staatsche bezetting van Gelder gehad, eenige maanden te vooren. 't Was haar gebeurd, op den vierden van Grasmaand, Maarten Schenk van Nideghem, zo als hy uit Zante, in Kleefsland, kwam, op te ligten en vast te houden, Hy zat nu veel langer dan twee jaaren te vooren, en moest, eindelyk, nog een hoog rantsoen betaalen (*p*). 1582. Keppel en Batenburg en de Stad Hasselt, door de Staatschen, bemagtigd. Maarten Schenk gevangen.

Op den veertienden van Herfstmaand, hadt de Prins van Parma zyne Krygsmagt doen monsteren, zesenvyftigduizendvyfhonderdenvyftig knegten, onder driehonderd vendels, en drieduizendvyfhonderdzevenendertig ruiters, onder drie-envyftig kornetten sterk bevonden. Zy stondt den Koning, maandelyks, op zeshonderdtwee-enveertigduizenddriehonderdzesenvyftig guldens. Doch alzo een groot deel van dit volk in bezetting lag, kon de Landvoogd geene dertigduizend man in 't veld brengen (*q*). Voor 't einde van deezen Veldtogt, bemagtigde hy l'Ecluse, Chateau in Cambresis en eenige andere sterkten in dien oord. In 't eerst van Slagtmaand, beschoot en veroverde hy Ninoo- Staat van Parmas Krygsmagt. Hy bemagtigt verscheiden Plaatsen.

(*o*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 22 [325].
(*p*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 22 [320].
(*q*) Meteren XI. *Boek*, *f.* 195. Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 132.

1582. nove, Liekerke en Gaasbeek, dat nu, voor de derde reize in dit jaar, overging. Zelfs ſchiep hy hoop om Bruſſel te benaauwen, en ſloot de toegangen derwaards, van verre. Doch alzo Anjou hem den weg naar 't Land van Waas hadt afgeſneeden, en Artois en Henegouwen agter hem kaal gegeten waren, raakte hy zelfs in verlegenheid om eetwaaren. Ook werdt hem, door het doorſteeken van eenige dyken, het hoog winterwater op 't lyf gezonden. Hier kwam ziekte en ſterfte by onder zyne benden: alle welke ongemakken hem dwongen het veld te verlaaten, en de winterlegeringen te betrekken (*r*).

De Legers betrekken de Winterkwartieren.

Het Leger des Hertogs van Anjou, onlangs verſterkt met vierduizend Franſchen en drieduizend Zwitſers te voet, en ettelyke benden Paarden, onder den Maarſchalk van *Biron*, werdt gelegd in de Steden van Vlaanderen. Het hadt ook veel geleeden, zo door de ſterfte, die 'er niet minder dan onder de vyanden in zwang ging, als by gebrek van betaaling, welk laatſte ongemak veele Franſche knegten dermaate verarmd hadt, dat zy ſchandelyk liepen bedelen (*s*).

Dagvaart te Antwerpen.

Anjou, om dit gebrek te verhelpen, en de verdere laſten des krygs te vinden, beſchreef de algemeene Staaten, in Slagmaand, te Antwerpen, en bragt het hier zo ver, dat men hem, in plaats van dertig, veertig tonnen ſchats in 't jaar beloofde, behalve nog zeshonderdduizend guldens, te betaalen in vier ge-

(*r*) METEREN XI. *Boek, f.* 195 *verſ.* BOR XVII. *Boek, bl.* 83 [335], 85 [338].

(*s*) HOOFT XIX. *Boek, bl.* 934.

gelyke deelen, in Grasmaand, Bloeimaand, Zomermaand en Hooimaand des volgenden jaars (t). 1582.

Voor 't einde des jaars 1582, voerde Paus Gregoor de XIII. eene andere tydrekening in, dan men, veele eeuwen herwaards, gebruikt hadt. Zy werdt, in de meeste Nederlanden, en, door den tyd, in allen aangenomen, en, in onderscheiding van den *Ouden*, de *Nieuwe styl* genoemd. De Kerkvergadering van Nicea, gehouden in den jaare 328, hadt geraamd, dat men, om 't Paaschfeest niet op éénen dag met de Jooden te vieren, daartoe zou kiezen den Zondag, die volgt op den veertienden dag der nieuwe maane, welke na de Lente-dag- en nagtsevening komt. Voor den dag deezer dag- en nagt-evening nu, hadt men te houden den eenentwintigsten van Lentemaand, daar zy toen op viel. Doch naardemaal men het jaar, voor dien tyd, en sedert, plagt te rekenen op driehonderdvyfenzestig dagen en een vierde, welk vierde, om de vier jaaren, eenen dag uitmaakt, dien men dan, na den vierentwintigsten van Sprokkelmaand, gewoon was in te voegen: en naardemaal de zon, gelyk men spreekt, haaren loop aflegt, in omtrent elf minuten minder tyds, zo was hieruit gevolgd, dat de Lente-dag- en nagtsevening, in deezen jaare, tien dagen vroeger kwam, te weeten, niet op den eenentwintigsten, maar op den elfden van Lentemaand. Men zag, uit dit verschil tusschen het gemeen

XXI. Nieuwe styl, door den Paus ingevoerd.

(t) Boek XVII. *Boek*, bl. 38 [336].

1582. meen en zonnejaar, zo veel verloop in de Feeſtdagen der Roomſche Kerke te gemoet, dat het, eindelyk, zou konnen gebeuren, dat Kerſttyd viel midden in den Zomer. De Landluiden ook, gewoon zig, in 't zaaijen en planten, naar deeze Feeſtdagen te ſchikken, moeſten verlegen ſtaan, als dezelven in andere zonnemaanden kwamen, dan te voren. De Paus trok dan, om dit verloop te verhelpen, tien dagen af van het tegenwoordige jaar: beveelende, dat men, na den vierden van Wynmaand, dag van S. Franciskus, niet den vyfden, maar den vyftienden ſchryven zou. Voorts keurde hy, dat men, om diergelyk verloop, in 't vervolg, te voorkomen, na het jaar 1600, de drie eerſtkomende honderdſte jaaren, te weeten het jaar 1700, 1800 en 1900, voor geene ſchrikkeljaaren zou hebben te rekenen, gelyk, naar den Ouden ſtyl, moeſt geſchieden; maar wel het jaar 2000, en zo vervolgens; waar uit ontſtaan moeſt, dat de oude en nieuwe ſtyl, die nu tien dagen verſchilden, na ieder der drie volgende honderdſte jaaren, een' dag meer verſchillen zouden: door welke ſchikking, een merkelyk verloop in de Feeſtyden, voor veele duizenden jaaren, genoegzaam voorkomen is. De Onroomſche Mogendheden, Engeland, Deenemarke, Zweeden en verſcheiden' Duitſche Vorſten weezen egter 's Pauſen ſchikking van de hand: de Roomſchen, als de Keizer, Boheeme, Frankryk, Spanje en de Italiaanſche Mogendheden omhelsdenze gereedelyk (*u*). De Her-

(*u*) METEREN XI. *Boek, f.* 196.

Hertog van Anjou geboodt ook, by Plakaat van den eienden van Wynmaand (v), dat men, hier te Lande, den vyftienden dier maand den vyfentwintigſten zou hebben te noemen, waardoorze maar eenentwintig dagen hebben zou, terwyl nogtans, voor dit loopende jaar, de verval- en betaaltyden de gewoone ſtreek zouden blyven houden. Brabant, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Holland en Zeeland ſchikten zig naar 's Hertogs Plakaat, welk, op aanſchryving des Prinſen van Oranje, in Holland, alomme afgekondigd werdt (w). Nogtans begreep men, aldaar, in 't volgende jaar, dat de tien dagen, om zekere goede inzigten, op de Jaarwedde zyner Doorlugtigheid, die, voor eenigen tyd, met vyfhondert guldens ter maand verhoogd was (x), niet zouden gekort worden (y). In Gelderland, Zutfen, Utrecht, Overyſſel, Friesland, Groningen en elders, hieldt men zig nog lang aan den ouden ſtyl, dien ſommigen ook als bekwaamer tot het rekenen der tyden aanpryzen. Wy zullen ons egter, voortaan, bedienen van den nieuwen, die, in Holland, welks geſchiedenisſen wy inzonderheid beſchryven, tertond, aangenomen is. 1582.

Midlerwyl, werdt de winter niet geheellyk geſleeten, zonder iets te ondernoemen. Des nagts na den agtſten van Louwmaand, werdt Eindhoven verraft, door eenen hoop Franſchen Eindhoven, Helmond en andere Plaatſen gewonnen.

(v) *Zie* Boek XVII. *Boek*, *bl.* 33 [336].
(w) Reſol. Holl. 14, 19 *Decemb.* 1582. *bl.* 580, 595.
(x) Reſol. Holl. 2 *Nov.* 1580. *bl.* 233.
(y) Reſol. Holl. 18 *Nov.* 1583. *bl.* 466.

1583. schen, onder den Heer van Bonnivet. Helmond en andere ſterkten in dien oord gingen ook, kort hierna, over aan de Staatſchen (z). Doch dit gunſtig begin des nieuwen jaars werdt gevolgd van een' ramp, die Anjou, op eens, al zyne eer benam, en de Landen op 't punt van hun bederf bragt. 't Gewigt der zaake vordert, dat wy 'er den oorſprong beknoptelyk van aanwyzen.

XXII. Oorzaaken van den toeles des Hertogs van Anjou, op het bemagtigen van eenige voornaame Steden.

De Koning van Frankryk, ſchoon hy de Staaten, in Bloeimaand des voorleeden jaars, plegtiglyk hadt doen bedanken, voor de eere, welke men zynen Broeder hadt betoond (a); hadt nogtans, tot hiertoe, den Hertoge ſlaauwelyk ondersteund, bedugt, dat deeze, gelukkiglyk ſlaagende, ligtelyk alle de magt der Nederlanden tegen Frankryk gebruiken mogt; of, verre te kort ſchietende, 't Ryk met klagten over zynen Broeder vervullen, waaruit nieuwe beroerte te vreezen ſtondt. Eenigen zyner Staatsdienaaren rieden hem egter, de Nederlandſche zaaken ernſtiger ter hand te neemen, meenende, dat hy, hoe 't ook met Anjou afliep, niet buiten oorlog blyven kon, en de gelegenheid nu waarneemen moeſt, om den vetten brok der Nederlanden wederom aan Frankryk te hegten, waarvan men dien, eertyds, hadt afgeſcheurd. Henrik nogtans neigde meer tot eenen anderen voorſlag, hierop uitkomende; dat hy den Nederlanden zou byſpringen met al zyne magt, zo de Staaten belooven wilden, dee-

zo

(z) Boek XVII. Boek, bl. 35 [337].
(a) Boek XVII. Boek, bl. 43 [322].

ze geweſten te laaten vervallen aan de Franſche Kroone, wanneer de Hertog van Anjou zonder Kinderen overleedt. 't Werdt, inderdaad, den Staaten voorgeſteld, die 'er geheel geene ooren naar hadden: waarop de Koning zynen Broeder met den Nederlandſchen kryg beworden liet, zonder meer te denken, om hem te onderſteunen. Anjou, vernomen hebbende op wat ſpil de zaaken in Frankryk draaiden, begreep ligtelyk, in welk gevaar hy ſtak, zo Parma hem te magtig werdt, en de Staaten, of ſommigen derzelven, vrywillig of gedwongen, het oog eens wederom begonden te wenden naar den ouden Heer. Tegen den angſt, die hem hierover aanging, wiſt hy geen beter hulpmiddel, dan zig, met geweld, meeſter te maaken van de voornaamſte Steden, en de Staaten, daarna, te noodzaaken, om zynen Broeder de voorwaarden toe te ſtaan, waarop hy hun, tegen Spanje, wilde byſpringen. De Franſche Heeren, zig ziende veragt in de Nederlanden, daar men hen buiten alle voornaame Ampten hieldt, ſterkten hem in dit opzet. Ook hadt het hem, van den beginne af, geſpeeten, dat hy 't bewind over Holland, Zeeland en Utrecht hadt moeten laaten in handen van den Prinſe van Oranje, die nog meer aanzoeks hadt dan de Hertog. Om evenwel 't ſtuk, niet als uit eigen' keuze, maar op den raad van anderen, te onderneemen, roept hy 'er zeſtien of zeventien ſamen, onder welken *Willem van Hautemer, Heer van Fervaques*, de zaak met zulk eene ſtoute welſpreekendheid dreef, dat elk 'er 1583.

1583. zyn zegel aan hing. Ook de Hertog: die den zeventienden van Louwmaand beraamde, om den toeleg in 't werk te ſtellen. Doch te Duinkerken ſcheen men 'er, twee dagen te vooren, reeds eenen aanvang van te maaken, mids twee Nederlandſche vendels aldaar, ter gelegenheid van zeker verſchil over de zeebuiten, tuſſchen de Franſchen en de burgers, door zeven Franſche vendels, onder den Heere van Chamois, ter Stad uit gedreeven werden. Dit opende Hopman Uitenregt de oogen, en deedt hem, met zyn Vlaamſch vendel, het Franſch, dat, nevens hem, te Ooſtende lag, ontwapenen en weg jaagen. Te Nieuwpoort dreeven de burgers de Franſche bezetting uit. Doch van Dixmuiden en Dendermonde maakten de Franſchen zig meeſter met geweld. In Vilvoorden, Aalſt, Meenen en Wynoksbergen, waren zy reeds de ſterkſten. Maar te Brugge, mislukte het den Franſchen van Meenen en Dixmuiden, die reeds in de Stad waren, meeſter derzelve te worden, door de kloekmoedigheid van den Hoogbaljuw *Gryze*, die de burgery in de wapenen bragt, de Hoofden der Franſchen op 't Stadhuis in verzekering hieldt, en door de Hopluiden der Burgeren een' wreeden dood deedt dreigen, zo zy hun volk niet ter Stad uit ſchikten, daar zy, eindelyk, toe beſluiten moeſten. De Provooſt *la Valette*, en de Kolonel *l'Eſpier*, die men vaſt hieldt, nadat de Franſchen de Stad geruimd hadden; en de Hofmeeſter *la Fougere*, die, ſedert, geligt door den Heere van Zwevighem, gevangkelyk binnen Brugge gebragt

De Franſchen maaken zig te Duinkerken meeſter.

Te Ooſtende en te Nieuwpoort worden zy verjaagd.

Zy bemagtigen Dixmuiden en Dendermonde.

Hun aanſlag op Brugge mislukt.

Belydenis, wegens de oogmerken des Hertogs.

bragt was, beleeden, op ſcherpe onder- 1583.
vraaging „ dat de Hertog voorhadt, zig te
„ verzekeren van de voornaamſte Steden,
„ van de gemagtigden der algemeene Staa-
„ ten en van den Prinſe van Oranje; dien
„ hy dwingen wilde, tot het herleveren der
„ Remverſaalen, wegens Holland, Zeeland
„ en Utrecht, op dat hy aan 't vol bewind
„ over alle de Landen geraaken, en den
„ Roomſchen Godsdienſt herſtellen mogt."
La Fougere, in 't byzonder, verſchoonde den Hertog, zo goed als hy kon, bybrengende, „ dat hy te weinig gezags hadt, om 't Land „ behoorlyk te regeeren; en dat hy, het „ zelve met de ſterke hand geveſtigd heb- „ bende, voorhadt de algemeene Staaten „ ſamen te roepen, om 't verdrag van Bour- „ deaux, hier en daar, te veranderen en te „ verbeteren, waarna hy eene algemeene „ vergiffenis van 't voorleedene dagt af te „ kondigen, en den Spanjaard, met de magt „ zyns Broeders, die hy zig, in deezen ſtand „ der dingen, niet beloven kon, het hoofd „ te bieden (*b*)."

Dusdaanig een uitſlag hadt de onderneeming der Franſchen, in Vlaanderen. Te Antwerpen, daar 't ſtuk, op den zelfden tyd, aangevangen werdt, hing het beleid aan den Hertoge zelven, die egter nergens minder ſlaagde. Eenige dagen te vooren, hadt hy, by monde van den Heere van Aldegonde, die 'er kleine eer mede behaalde, ter algemee-

XXIII. Toeleg op Antwerpen, de *Franſche Furie* genoemd.

(*b*) METEREN XI. *Boek, f.* 196 *verſ.* THUANUS *Libr.* LXXVII. *p.* 603 *& ſeqq.* BOR XVII. *Boek, bl.* 35 [339 *enz.*].

1583. meene Staatsvergaderinge, geklaagd, over de bekrompenheid van zyn gezag; doch de Leden ongeneigd gevonden, om iets meer in te ruimen. Tegen den vyftienden van Louwmaand, hadt hy een groot deel des Legers, in ſchyn om de zege, op Eindhoven behaald, te vervolgen, doen naderen tot digt onder de Stad: in welke hy veele Franſche Heeren en derzelver dienaars, vooral in zyn Hof, voorzien hadt van verborgen geweer. Doch onder de burgers, ontſtondt nu een gemompel, hoe de Franſche Soldaaten, om voor hunne betaaling verzekerd te zyn, van zins waren, de Stad te overmeeſteren, en ten dien einde, gelyk inderdaad de toeleg was, des nagts na den zeſtienden, de Kroonenburger Poort in te neemen. 't Gaat vaſt, dat 'er, op welke eene wyze ook, iet van den toeleg uitgelekt was. De Wethouders kreegen 'er kennis van, uit 's Prinſen Predikant Villers, en verzogten den Hertoge, dat zy, om de burgery geruſt te ſtellen, de ſtraatketenen, wat vroeger dan naar gewoonte, mogten ſpannen, en lantaarnen uithangen, waarin hy bewilligde. De toeleg haperde dus, dien nagt. Met den dag, kreeg men, wederom, heimelyk berigt, dat de Franſchen voorhadden, nog voor den avond, eene Poort te overweldigen. De Hertog ontboodt, hierop, de Wethouders en Kolonellen der Burgerye, en vernam naar den aanbrenger of eerſten verdigter, om dien naar verdienſte te doen ſtraffen. Eindelyk, ſtelde hy hen te vrede, en badt, dat zy den volke allen argwaan beneemen wilden. De ketenen bleeven

nog-

nogtans geſpannen, de poorten toe, behalve voor 't Krygsvolk; welk Anjou naar buiten zondt, om, zo hy voorgaf, nog dien dag, eene algemeene monſtering over het zelve te doen. De Hertog kwam, in perſoon, den Prins van Oranje verzoeken, hem te willen verzellen. Doch deez', zig op 't ongunſtig weder en zyne zwakheid beroepende, badt verſchoond te zyn: te gelyk den Hertoge, zagtelyk, te gemoet voerende, hoe vol agterdogts deeze Landaart ware, en hoe veelen zig verbeeldden, dat hy uitreedt, om met het gantſche Leger wederom te keeren: 't welk Anjou met een lachje beantwoordde. Kort na den middag, reedt hy ter Poorte uit, verzeld van eenen grooten ſleep Franſche en Nederlandſche Edelen; groetende, nu en dan, met buiging, en met hoedligting zelve, de toekykers, die zig, om ſtryd, verheugden, in de minzaamheid van hunnen Vorſt. Eenigen egter, beſpeurende, dat ſommige Hovelingen geharnaſt waren onder 't opperkleed, kreegen arg vermoeden, en zeide 'er een, *zo zou men eene Poort konnen inneemen.* Pas buiten gekomen, werdt de Hertog, zo 't heette uit eerbiedenis, ontmoet door eenige benden Ruiterye uit het Leger. De Graaf van Rochepot begon zig, op de tweede Valbrug, te gelaaten, als of hem een Paard bezeerd hadt, om, onder dien ſchyn, zekere vendels in te wagten: en als dezelven nu naby gekomen waren, voegde hy 'er op, dat zyn been gebroken was. Deeze woorden, *jambe rompue* of *gebroken been*, liepen, van mond tot mond, en waren de leus, om toe te tas- 1583.

ten

1583. ten (*c*). Te gelyk ging 'er een roer los, ten teken voor 't Leger. De gewaande bezeerde valt eenen Burger-ſerjant aan, die hem in 't wagthuis genodigd hadt, om zig daar te laaten verbinden. Zyne makkers ſtorten op de andere omſtaande burgers. Omtrent tweehonderd Paarden, die den Hertoge verzeld hadden, keeren ylings te rug, gevolgd van eenen hoop ſpeeren. 't Gantſche Leger, in beweeging geraakt, trekt naar de Stad toe. De Hertog, zig nevens den weg houdende, port de benden voort, met gebaarden en woorden, zeggende, *marchez, mes enfants, marchez & ne pillez point: Trekt aan, myne kinderen, trekt aan, en plondert niet.* Agt of negen yendelen voetknegten, vooruit gerukt, volgen de Ruiters, die vier- of vyfhonderd ſterk waren (*d*), zetten 't over de brug, door de Kipdorper Poort, verſpreiden zig, ter wederzyde, en door eenige ſtraaten, bemagtigen 't geſchut, en keeren 't tegen de Stad. De gemeene kreet was, *Ville gaignée, Vive la Meſſe, tue, tue*, dat is, *de Stad is gewonnen, Leeve de Mis, ſla dood, ſla dood.* Sommigen ſchreeuwden *Nous ſommes amis, Wy zyn vrienden.* Tot een teken hunner overhand, ſtakenze, by de poort, den brand in eene wooning. Doch de burgery, zig, van de Franſche dertelheid, geen minder onheil ſpellende, dan zy, nu tweemaalen, van de Spaanſche wreedheid geleeden hadt, grypt het geweer, vliegt ter deure uit, en valt aan op de val-

(*c*) Reyd III. *Boek, bl.* 39, 40.
(*d*) Reiol. Holl. 19, 21 *Jan.* 1583. *bl.* 6, 9.

valſche vrienden: eerſt zonder, daar na met orde, en elk onder zynen Hopman. Men kende nu geen onderſcheid van gezindheid meer: de naam van *Burger* alleen vereenigde alle herten. Eenigen, by gebrek van lood, verſchooten de zilveren knoopen hunner wambuizen, of 't geld uit de beurs, tot kogels gekaauwd. Een Regement Stedelingen, gezonden tot 's Prinſen beſcherming, verzekerde zig van Fervaques, die, met een goed getal Franſchen, zo men meende, om Oranje te ligten, in de Stad gebleeven was, en in 't S. Michiels Klooſter betrapt werdt. Eene andere party plaatſte zig in de ſchuttersdoelen, en in eenige huizen, die op de Veſt uitzagen, vuurende, van daar, zo fel op de Franſchen, dat derzelver getal, hier, merkelyk dunde. Eerlang, werdt men 't geſchut wederom magtig, wendde 't naar buiten, en loſte het op de naderende Zwitſers. De Hertog, die zig reeds meeſter van de Stad waande, begon toen den moed te laaten vallen, en week buiten ſchoots. Van binnen, weerden zig wyven en jongens, om 't geſchut te ſleepen, daar de nood grootſt was. Dat dondert onder de ruiters, die, van vooren, door de ketenen, van agteren, door hun eigen volk, van bezyden, door de huizen, beſlooten, met paarden met al, aan ſtarzen gekletſt werden. Niet beter ging 't het Franſch Voetvolk, welk, uit de venſters en van de daken, door kogels getroffen, en onder eenen ſlagregen van pannen, ſteenen, blokken, banken, ſtoelen, tafels, met een ſchrikke- 1583.

lyk

1583. lyk gedruis, verpletterd werdt. Toen zwigt der Franſchen vuurigheid. Ook begon 't hun aan buskruid te mangelen. Zy zien dan om naar de poort, dienze naaſt was, raaken 'er uit. De reſt volgt, met zo geweldig een' drang, dat 'er veelen, in de engte verſtikten: veele anderen ſneuvelden, door eenen hagel van musketkogels, ſpattende uit de naaſte hoekhuizen. De poort raakt, tot anderhalf mans lengte hoog, gepropt met lyken, onder welken men de leevenden, hier en daar, zag wemelen, en den kop uitſteeken, om lugt te ſcheppen. Veelen, ruiters zo wel als knegten, wierpen zig over de Veſt in 't water, daar 'er ook menig omkwam, of, uit onkunde van 't zwemmen, of door 't gewigt der wapenen, of door 't geſchut der Stedelingen. Om de poort te ruimen en toe te krygen, hadt men langer dan een uur werk, zynde de Franſchen ook omtrent zo lang in de Stad geweeſt. Zulk eene uitkomſt hadt hier de *Franſche Furie* of *Woede*, gelyk menze, ſedert, genoemd heeft. Tagtig burgers omtrent hadden 'er 't leeven by ingeſchooten. Doch in en om de Stad, vondt men meer dan vyftienhonderd dooden van de Franſchen, onder welken zeer veele voornaame Edelen waren. Vyftienhonderd werden 'er gevangen genomen, en daar onder de Biſſchop van Conſtance, Groot-Almoesſenier des Hertogs. Toen 't gevaar voorby was, vloogen de burgers, van blydſchap, elkanderen om den hals, en wenſchten elkanderen, met hertelyke beweeging;

ge-

geluk, over de behoudenis van leeven, haave, vrouwen, kinderen en vrienden (*e*). 1583.

De Wethouderſchap van Antwerpen ſchreef, terſtond, haar wedervaaren over aan de Staaten der byzondere geweſten, op dat deezen, in allen gevalle, zorg voor hunne veiligheid droegen. Ook ſtelde men, in Holland, hierop, de vereiſchte orde, beſchryvende de Staaten van dit geweſt en van Zeeland, tegen den zesden van Sprokkelmaand. Men begreep, hier, dat de Prins, by de onderneeming der Franſchen, groot gevaar geloopen hadt, en verzogt hem, ernſtelyk, by alle verdere handelingen met den Hertoge, voor zynen eigen' Perſoon en voor de Landen van Holland en Zeeland, de vereiſchte zorg te willen draagen (*f*).

XXIV. Anjou verſchoont zyn bedryf, ſchuivende de ſchuld op de Staaten en anderen.

Anjou, zig naar 't Leger te Berchem begeven hebbende, ſchreef, van daar, terſtond, aan de Wethouderſchap van Antwerpen, om zyne pakkaadje en papieren, om de pakkaadje van eenige andere Heeren, en om 't ontſlag van eenige gevangenen. Van 't gebeurde gaf hy de ſchuld, voornaamlyk, aan de kleinagting, waarmede men hem, eenigen tyd herwaards, en inzonderheid nog deezen dag, bejegend hadt, laatende voorts vraagen, wat men van hem begeerde? Op gelyken zin, ſchreef hy ook aan de algemeene Staaten, en aan den Prinſe van Oranje. Doch die van Antwerpen en de Prins zonden

(*e*) Thuanus *Libr.* LXXVII. *p.* 610 *& ſeqq.* Bor XVII. *Boek, bl.* 37 [342] *enz.* Hooft XIX. *Boek, bl.* 838 *enz.* Reyd III. *Boek, bl.* 39, 40.

(*f*) Reſol. Holl. 21, 22 *Jann.* 4 *Febr.* 1583. *bl.* 9, 12, 13, 22.

1583. den hem geen antwoord. De algemeene Staaten ſchreeven hem, des anderendaags, om vrygeleide voor hunne Gemagtigden. Dit ſcheen hem naar te veel mistrouwens te ſmaaken (*g*). Ondertuſſchen, leedt het Leger groot gebrek aan mondbehoeften, die hy, met ſchryven en herſchryven, aan Staaten, aan Steden, aan Overſten, niet te bekomen wiſt (*h*). Hy zelf hadt 'er zyn deel van, en zag men hem, te Duffel, werwaards hy vertoogen was, eetende raauwe raapen, en de maaltyd houdende, met een weinig zuivels tot een tarwenbrood. Geperſt door honger en kommer, zette hy 't, van Duffel, over de Neethe, naar Rimenant, daar hy de Dyle dermaate gezwollen vondt, dat 'er geene brug over te leggen was. Zyn toeleg was, over Vilvoorden, naar Dendermonde te raaken, daar de zynen meeſter waren. Des begeeft zig de ſoldaat te water, door de volle Dyle, die omtrent duizend man wegſleepte. De Hertog zelf, lobberende tot aan de ſchouders door den ſtroom, haalde hier eene ongezondheid, die hem altoos bybleef (*i*). Dus bragt hy 't te Vilvoorden, daar hem de Staatſche Gemagtigden kwamen vinden, welken hy afvaardigde met eenige punten, ſtrydende niet weinig met het Verdrag van Bourdeaux. De Prins van Oranje vermaande hem, tot het opſtellen van billyker voorwaarden (*k*): doch 't baatte weinig.

Gebrek in zyn Leger.

Hy trekt over de Dyle.

Par-

(*g*) BOR XVII. *Boek, bl.* 39 [344] *enz.*
(*h*) *See the* Cabala *or* Myſteries of State. *P.* II. *p.* 1.
(*i*) HOOFT XIX. *Boek, bl.* 256.
(*k*) BOR XVII. *Boek, bl.* 41 [347].

Parma en de Malkontenten, midlerwyl, hun voordeel zoekende, uit het wanbedryf der Franſchen, nodigden Staaten en Steden, door minzaam ſchryven, om zig te verdraagen met den Koning (*l*). Zelfs tradt hy in onderhandeling met den Hertoge van Anjou, die aanboodt naar Frankryk te willen keeren, zo men hem Bapaume, Bouchain, Quesnoi en Landrechies wilde laaten. Doch Parma hadt hier geene ooren naar. Alleenlyk, boodt hy voldoening der agterſtallen aan 't Franſche Krygsvolk, zo de Hertog het Land ruimen wilde (*m*). Doch 't is te denken, dat deeze handel, van 's Hertogs zyde, enkelyk ondernomen zy, om te beter voorwaarden van de Staaten te bedingen. 1583. Parma poogt de Steden tot afval te bekooren. Anjou handelt mee hem.

De Koning van Frankryk zondt, kort hierna, *François du Pont*, *Heer van Miramheau*, herwaards, om zyne bemiddeling, tuſſchen den Hertog en de Staaten, aan te bieden. De Gezant ſchreef, in eene openbaare Rede, ter Staatsvergaderinge gevoerd, 't bedryf des Hertogs toe aan eene ſchielyke overyling van gramſchap. Doch 't gemeen zelf begreep, dat zulk een onbedagte drift niet over verſcheiden' Steden tevens kon uitgeſtort worden. Men gaf egter den Gezant heuſch befcheid. Oranje in 't byzonder beloofde, zyn beſt te zullen doen, tot ſtilling van 't geſchil; zo de Hertog ter goeder trouwe gaan, en liever rondelyk ſchuld bekennen, dan zig langer met blaauwe verſchooningen behelpen wilde. De Koning van Frankryk biedt zyne bemiddeling aan, tuſſchen den Hertog en de Staaten.

(*l*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 41 [348].
(*m*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 249, 250.

1583. de (*n*). Omtrent deezen tyd, ſchynt gebeurd te zyn, 't gene my, ſlegts by eenen onzer Schryveren, is voorgekomen, dat men den Prinſe van Oranje het Hertogdom van Brabant heeft aangebooden; doch dat hy 't van de hand wees, zeggende „ geene magt te „ hebben, om het te beſchermen, en den „ Koning van Spanje ook geene reden te „ willen geeven, om te zeggen, dat hy al„ leenlyk gezogt hadt, hem alle zyne Lan„ den te beneemen." De Raadsheer *Jakob Zweerius*, een der Gemagtigden tot het doen deezer opdragt, heeft dit zelf verhaald aan den Schryver, dien wy hier volgen (*o*), waarom wy 't niet ſtilzwygens hebben durven voorby gaan. De Prins, midlerwyl, op 't verzoek van die van Antwerpen, zyne gedagten openende, over den tegenwoordigen ſtaat der zaaken, wees aan „ dat de Hertog, „ met den gepleegden en beſchooren over„ laſt, verbeurd hadt al 't Regt tot de Heer„ ſchappye, hem te Bourdeaux opgedraa„ gen; doch dat de Landzaaten, desomaan„ gezien, verpligting hadden aan hem en „ de Franſchen. Dat men, door hunnen by„ ſtand, tyd gewonnen, één vyandlyk Le„ ger zien ſmelten, een ander bedwongen, „ en Lochem, daar Gelderland en Zutfen „ aan hing, behouden hadt. Dat 's Her„ togs beroeping ook gelegenheid hadt ge„ geven, tot het afzweeren des Spanjaards, „ den regten grondſlag van 's Lands vryheid, „ zo men 'er ſlegts wel op wiſt te bouwen. „ Dat

't Hertogdom van Brabant wordt den Prinſe aangebooden.

Hy opent zyne gedagten, over den tegenwoordigen ſtaat der zaaken.

(*n*) Boek XVII. *Boek*, *bl.* 42 [349].
(*o*) Boek XIX. *Boek*, *bl.* 4 [455].

„ Dat hiertoe alleen drie middelen waren: 1583.
„ of dat men zig verzoende met den Koning
„ van Spanje, of een Verdrag maakte met
„ den Hertoge, of zig beſchermde met zyne
„ eigen' magt. In alle deeze wegen zag zy-
„ ne Doorlugtigheid zwaarigheden: in den
„ tweeden, het handelen met zyne Hoog-
„ heid, de minſten, alzo men nu goede voor-
„ waarden, zo met opzigt op den Godsdienſt
„ als anderszins, van hem zou konnen be-
„ dingen; daar men, zig onverzoenlyk hou-
„ dende, hem, Frankryk, en waarſchynlyk
„ ook Engeland tegen hebben zou. Den
„ derden weg hieldt hy, nogtans, voor den
„ beſten, mids men gereeder ware dan voor-
„ heen, in 't opbrengen van penningen en in
„ 't ſtellen van andere orde; doch hy gaf, ten
„ beſluite, genoeg te verſtaan, dat hy hieraan
„ wanhoopte (*p*)."

XXV. De Koning van Frankryk dringt ſterk op een Verdrag met Anjou.

Uit Frankryk werdt, kort na Mirambeau, herwaards gezonden *Pompoune van Bellievre*, die, beloften en bedreigingen ſamenvoegende, met dezelfde redenen byna, die Oranje gebruikt hadt, ook, meent men, volgens afſpraak met hem, de Staaten de noodzaaklykheid aanwees van zig met den Hertoge te verdraagen. Hiertoe riedt ook de Engelſche Koningin. De Hertog was, aan de eene zyde, verlegen om lyftogt en geld, en wegens de gevangenen, te Antwerpen en elders in hegtenis; de Staaten waren, aan den anderen kant, ontryſd, door het verlies der Vlaamſche Steden, die in de magt der Franſchen

(*p*) Bor XXVII. *Boek*, *bl.* 42 [349].

1583. Verdrag by voorraad, met hem.

schen waren. Men vondt zig dan, van wederzyde, gedrongen tot handelen, en sloot, eerlang, een Verdrag, by voorraad, inhoudende „ dat de Hertog, met vierduizend „ Knegten en driehonderd Ruiters, naar „ Duinkerken trekken zou, om daar eene „ poos te vertoeven, tot dat de Staaten ge„ magtigden derwaards schikten, om nader „ met hem te verdraagen. Dat hy den Staa„ ten Vilvoorden zou ruimen, en het ove„ rige van zyn Leger naar Willebroek zen„ den, daar men hem negentigduizend gul„ dens tellen zou, omze te verdeelen, naar „ zyn welgevallen. Dat hy zou zweeren, „ niets te zullen aanvangen, tot nadeel van „ de Landen, en dat zyn Krygsvolk den eed „ van getrouwheid zou doen aan de Staaten. „ Dat hy de Franschen uit Dendermonde en „ Dixmuiden zou doen trekken, na 't ont„ vangen van zeven gyzelaars, hem, door „ de Staaten, te leveren. Dat de Staaten, „ hierop, de gevangenen slaaken, pakkaad„ je en papieren overgeeven zouden. Dat „ daarna de gyzelaars zouden ontslaagen, en „ den vendelen, te Wynoksbergen leggen„ de, belast worden, zig by 't Leger te voe„ gen, en de Stad in bewaaring te laaten van „ inboorlingen, aangenaam den Staaten, „ die, terstond hierna, gemagtigden naar „ Duinkerken zouden zenden, om een ein„ delyk Verdrag te sluiten, welk men, ne„ vens het Verdrag van Bourdeaux, pleg„ tiglyk belooven zou naar te komen. Ein„ delyk, zou men alles, wat sedert den ze„ ventienden van Louwmaand laatstleeden

„ voor-

„ voorgevallen was, ter goeder trouwe, uit „ den zin zetten." Men tekende dit Verding ter wederzyde, op den agtentwintigſten van Lentemaand. Ook werdt het gevolgd van het overleveren der Steden, gevangenen en goederen, terwyl de Hertog zig naar Duinkerken begaf, om de gemagtigden der Staaten aldaar af te wagten (q). 1583.

De Staaten, Dagvaart belegd hebbende te Antwerpen, ſammelden lang met het ontwerpen der punten, op welken men met Anjou zou konnen verdraagen. 't Ontwerp, gemaakt zynde, werdt, vervolgens, aan de byzondere Landſchappen gezonden, die eenen geruimen tyd noodig hadden, eerze 'er op beſluiten konden. Op den agttienden van Zomermaand eerſt, ſtemden de vier Leden van Vlaanderen „ dat men zig met eigen' „ middelen behoorde te verdedigen, en „ Anjou, ondertuſſchen, ophouden met het „ vorderen van harde voorwaarden, onder „ anderen, dat hy zig in alle de geweſten „ moeſt doen huldigen, zonder dat een of „ eenigen derzelven eenige agterdeur, by „ wege van Renverſaalen, open hielden (r)." Vierkant ſtreedt hiermede het Beſluit van Holland, drie dagen te vooren genomen, behelzende „ dat men met den Hertoge ſluiten zou, ſchoon niet dan op den voet van „ het Verdrag van Bourdeaux, waarby Holland en Zeeland op zig zelven gelaaten waren (s)." Antwerpen en Bruſſel wilden tot

Vlaanderen wil allen verdrag met den Hertoge gemyd hebben.

Holland wil, onder voorbeding, met hem handelen.

(q) Bor XVII. Boek, bl. 46 [355] enz.
(r) Bor XVIII. Boek, bl. 37 [407].
(s) Reſol. Holl. 15 Juny 1583. bl. 226.

1583. tot geen beſluit komen, voor dat zy dat van alle de Vereenigde Landen verſtaan hadden (*t*). De Hertog, te Duinkerken, verdriet krygende in 't wagten naar de Staatſche Gemagtigden, en ziende de gemoeden der Nederlanderen, meer en meer, van hem vervreemden, vertrok, op den agtentwintigſten van Zomermaand, naar Calais, laatende Duinkerken bezet onder bevel van den Heere van Chamois (*u*).

XXVI. Parma wint Eindhoven.

Omtrent den aanvang van Sprokkelmaand, hadt Parma den Graaf van Mansfeld en den Heer van Hautepenne afgezonden, om Eindhoven te belegeren. 't Beleg duurde tot in Grasmaand. De Maarſchalk van Biron trok toen, in gevolge van een der punten van het jongſte Verdrag met den Hertoge van Anjou, derwaards, om het ontzet te bevorderen. Hy bemagtigde, onder weg, het Huis te Vierſele; doch de Stad, door honger en elende, op het uiterſte gebragt, ging, den drie-entwintigſten, op eerlyk verdrag over. Biron begaf zig toen naar het Huis te Wouw, by Bergen op Zoom, maakte 'er zig meeſter van (*v*), en bleef daaromtrent leggen, met zyn volk, leevende van 't zweet des armen landmans. Mansfeld, daarenboven, nam Turnhout in; doch verliet het weder. Voorts overmeeſterde hy de Huizen te Hoogſtraaten en te Loenhout: ook herwon hy Vierſele, daarna Dieſt, dat nu voor de zevende maal in zeventien jaaren overging; en eerlang

Biron de Huizen te Vierſele en te Wouw.

De Spaanſchen neemen Turnhout, Hoogſtraaten,

(*t*) HOOFT XX. *Boek, bl.* 276.
(*u*) BOR XVIII. *Boek, bl.* 10, 12 [369, 371].
(*v*) BOR XVIII. *Boek, bl.* 7 [366].

lang ook het zwaare Slot te Weſterlo, aan de groote Neethe (*w*). 1583.

Parma, te vooren zyn Leger in drie hoopen verdeeld gehad hebbende, trok het nu byeen, en naar Roozendaal, om Biron ſlag te leveren. De Maarſchalk, zyne aankomſt verneemende, brak op, met het Leger, en week, over Steenbergen, naar Bergen op Zoom. Parma zette hem agterna, en onderhaalde, tuſſchen Steenbergen en Halteren, zyne agterhoede, die zig, wel twee uuren lang, vinnig weerde, eer Biron, met de overige benden, haar byſpringen kon. Toen werdt de ſtryd eerſt regt hevig. De Maarſchalk, van 't paard gevallen, brak zyn been, en zou 'er geſneuveld zyn, zo *Barchon*, met de benden des Prinſen van Oranje, en anderen hem niet waren komen ontzetten. 't Gevegt, welk, op den zeventiendn van Zomermaand, voorviel, duurde tot tien uuren des avonds, met omtrent even groot verlies, van vierhonderd man, naamlyk, aan ieder zyde. Parma en de Staatſchen trokken beide, des anderendaags, af. De laatſten ſcheidden, en verdeelden zig in de ſterke Plaatſen, om enkel verweerender wyze te oorloogen (*x*). Loenhout, Dieſt en Weſterlo in. Gevegt by Steenbergen.

Maar Parma, zyn heir, wederom, doch in twee hoopen, gedeeld hebbende, ſloeg met den eenen 't beleg voor Heerentals; doch daarna verneemende, dat Montigni en la Motte, met vyfduizend man, verzameld tot een Parma bemagtigt Duinkerken.

(*w*) Boek XVIII. *Boek*, *bl.* 8 [366], 9 [367].
(*x*) Boek XVIII. *Boek*, *bl.* 10 [369].

1583. een ander einde, zig voor Duinkerken nedergeſlaagen hadden, toog hy derwaards, en bemagtigde de Stad, op den zeſtienden van Hooimaand, by verdrag, daar de burgers buiten gebleeven waren, die, hierom, met geveld geweer, tot zwaar rantſoen geperſt werden. Men meent, dat de Stad zou hebben konnen ontzet worden, zo de Gentenaars Biron, door 't Land van Waas, derwaards hadden willen laaten trekken. Doch zy hadden dit geweigerd, uit zorg, dat Oranje voorhadt, hem binnen Gend te brengen, om zynen aanhang aldaar te ſtyven. Zelfs verhinderden zy, dat men den Maarſchalk, langs verder weg, trekken liet, tot voor Nieuwpoort, welke Stad, agt dagen na Duinkerken, aan Parma overging. Die van Veurne, ook gaven zig op, eer zy den vyand gezien hadden (y). Doch Ooſtende, welk de Landvoogd reeds begon te belegeren, was voor de Staaten verzekerd, door die van Brugge, met vier, en door den Prinſe van Chimai, met nog negen vendels knegten. Parma brak dan 't beleg op, voor 't einde van Hooimaand, en ſloeg zig neder voor Dixmuiden, welk hem terſtond geleverd werdt (z). De Overſte van S. Wynoksbergen, een Franſchman, overkwam ook met de Koningſchen, onder beding van goede betaaling (a). Toen lag Yperen aan de beurt, dat, tot in de Lente des volgenden jaars, naauw beſlooten gehouden werdt. Meenen, verlaaten van een Rege-

Nieuwpoort,

Veurne,

Dixmuiden en S. Wynoksbergen.

Hy belegert Yperen.

De Ryſſelaars

(y) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 12 [371].
(z) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 12 [372].
(a) Meteren XI. *Boek*, *f.* 204 *verſ.*

gement Schotten, dat naar Brugge ontbooden was, werdt terſtond ingenomen, door de Ryſſelaars (*b*). In Wynmaand daarna, zondt Parma den Markgraaf van Rysburg en den Heer van Montigni af, van voor Yperen, om Sas van Gend te bemagtigen, 't welk hun, op den twee-entwintigſten, gelukte. *Servaas van Steêland*, Baljuw van Waas, handelde, met hen, onder medeweeten des Prinſen van Oranje, dien hy, met voorwenden van den vyand te willen misleiden, bedroogen hadt, en leverde hun de Steden Axel en Hulſt, en 't Slot te Rupelmonde (*c*). Doch Ter Neuze werdt verſterkt, door den Graave van Hohenlo, om de Schelde te beveiligen (*d*). 't Bemagtigen van een deel deezer Riviere, door Parma, benaauwde Antwerpen geweldiglyk, waarom men aldaar beſloot tot het doorſteeken der dyken, beide aan de Vlaamſche en aan de Brabantſche zyde, uit zorge dat Parma de Stad digter mogt naderen, waartoe hy, door 't opwerpen eener Sterkte te Borgt, reeds gereedſchap gemaakt hadt. Terwyl hy hier lag, werdt hem Aalſt verkogt, door de Engelſche bezetting, die, geene betaaling konnende krygen van de Gentenaars, uit wanhoop, tot deezen ſtap gekomen was (*e*). Het bemagtigen van zo veele Steden in Vlaanderen toonde wel, dat 'er, na 't ſcheiden des Staatſchen Legers, geen ontzet te wagten was. Ondertuſſchen, was het,

1583. bezetten Meenen. De Koningſchen winnen Sas van Gend. Axel, Hulſt en Rupelmonde verraaden. Hohenlo ſterkt Ter Neuze. Parma benaauwt Antwerpen. Aalſt wordt hem verkogt. Die van Breda bemagtigen

(*b*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 33 [401], 36 [406].
(*c*) Meteren XI. *Boek*, *f.* 206.
(*d*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 33 [401].
(*e*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [403].

1583. het, reeds in Oogſtmaand, ook der bezettinge van Breda gelukt, zig van Steenbergen meester te maaken, by verraſſing (*f*).

Steenbergen.

XXVII. Taſſis ſtroopt langs de Veluwe en in Friesland.

In de nader Vereenigde Geweſten, hadt men, dit jaar, en met den Spanjaard, en met inwendige beroerten te kampen gehad. De Overſte Taſſis, die in Steenwyk lag, beſtondt, al in Louwmaand, eenen inval te doen in de Veluwe, daar hy twee ſterkten bemagtigde. Voorts, te rug gekeerd naar Friesland, vervulde hy 't platte land, alomme, met brand en plondering tot op een half uur van Leeuwaarden. De Staatſche knegten en eenen hoop boeren, die zig, hier, tegen hem ſtelden, verſloeg en verſtrooide hy ligtelyk, en keerde, met grooten buit, naar Steenwyk te rug (*g*). In Herfſtmaand daaraan, overrompelde hy Zutfen, ten deele door verraad, ten deele by gebrek van goede wagt. De Staaten deeden, ſedert, tot beſcherming van de Veluwe, eene ſchans opwerpen tegen over Zutfen; doch zy liep, den volgenden winter, onder, waarna zy, verlaaten zynde, ingenomen en hermaakt werdt, door de Spaanſchen, die toen 't platte land van Gelder en Overyſſel onder brandſchatting bragten (*h*). 't Gelukte, daarentegen, den Heere van Nyenoord en *Aſinga Entes*, met zeshonderd man, geworven om onderhouden te worden, uit brandſchattingen van vyandlyke plaatſen, afgevaaren zynde van Ter Schelling, Otterdum aan de Eems, tuſſchen Delf-

Hy overrompelt Zutfen.

Otterdum verſterkt, door Nyenoord en Aſinga Entes.

(*f*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 260.
(*g*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 5 [363].
(*h*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 32 [400], 33 [402].

Delfzyl en Reide, te bemagtigen, met hulp van eenen hoop Friezen, onder *Stein van Malsem*. De plaats werdt, terstond, versterkt, en diende, om den vyand den toevoer te belemmeren, en de naaste Dorpen, met brandschattingen, te kwellen (*i*). Op 't einde van 't jaar, kwamen vyfentwintig vendels Koningschen over den Ryn, streeken naar Groningen, en belegerden Otterdum, daar zy egter 't hoofd stieten. Nyenoord sterf binnen deeze vesting (*k*). 1583.

Op den drie-entwintigsten van Lentemaand, werdt, in den Haage, onthalsd en gevierendeeld *Kornelis de Hooge*, aldaar gebooren, en Plaatsnyder zyns handwerks, die zig voor eenen bastaard van Keizer Karel hadt uitgegeven, en, onder dien naam, eenige Staatsche Steden zogt te bemagtigen, of afvallig te maaken. Hy werdt beklapt, door eenen Drukker te Leiden, wien hy vierduizend boekjes, getiteld *Hoognoodige Waarschuwing*, en zeshonderd Brieven aan de Schutteryen der Steden, op den naam van *Kornelis van Oostenryk* geschreeven, te drukken besteld hadt, met meening, omze te strooijen, onder de gemeente. Zyne afkomst van Keizer Karel scheen hem een gewezen Kamerling van deezen Vorst in 't hoofd gebragt te hebben. 't Boekje hadt hy zelf, met hulp van *Jakob Vos* van Delft, en van eenen Fries, *Jan Rataller* genoemd, opgesteld. Men hadt hem, zo hy beleedt, uit Spanje, van eenig geld voorzien, en

Kornelis de Hooge, zig uitgevende voor eenen natuurlyken Zoon van Keizer Karel, in den Haage onthalsd.

(*i*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 26 [392].
(*k*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [402].

1583. en 't Hertogdom Gelder beloofd, indien zyn toeleg gelukte. 't Schynt, dat de Prins van Oranje, in zyn voordeel, geſchreeven hadt (*l*). Doch men liet het regt zynen gang gaan. Hy ſtierf in den waan, dat hy den Keizer beſtondt. Doch met zyn' dood verdween zyne gedagtenis. Vos en Rataller, die gevlugt waren, werden gebannen (*m*).

XXVIII. Twiſt in Friesland, tuſſchen het platte land en de Steden.

In Friesland, was, zo wel als in Holland en in Zeeland, ſedert het aanneemen der wapenen tegen den Spanjaard, merkelyk geſchil geweeſt, over het gezag der Steden en des platten Lands, ter Staatsvergaderinge. Doch in 't jaar 1578, was men overeen gekomen, dat de Steden eene ſtem op den Landdag inbrengen zouden, tegen drie van Ooſtergo, Weſtergo en de Zevenwolden te ſamen. Nu beweerden de Steden, dat haar, na 't uitſluiten der Geeſtelykheid, nog eene ſtem toekwam, en dat de drie deelen des platten Lands zig met twee ſtemmen behoorden te vrede te houden. Van Dagvaart tot Dagvaart, wakkerde de twiſt, die de Landraad ter regter zyde der Maaze, zig toen houdende te Utrecht, niet wiſt by te leggen. Oranje deedt, eindelyk, door twee zyner gemagtigden, nevens den Heere van Merode, zynen Stedehouder over Friesland, 't geſchil ſtaaken, by wyze van bevel, begeerende, dat het Verdrag van den jaare 1578 ſtand zou grypen, tot den naaſten Landdag, te houden in Wynmaand of Slagtmaand. De Ste-

(*l*) Reſol. Holl. 22 *Maart* 1583. *bl.* 71.
(*m*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 6 [363].

Steden ſtelden zig, in 't eerſt, wel tegen deeze uitſpraak; doch lietenze eindelyk gelden (*n*), en men hieldt, ſedert, eenen geruimen tyd, deezen zelfden voet, in 't ſtemmen ten Landdage. 1583.

Graaf Willem Lodewyk van Naſſau wordt 's Prinſen Stedehouder over Friesland.

Den Stedehouder Merode, op 't einde des jaars, ter oorzaake van zynen ouderdom, ontſlag van zyne bedieninge verzogt hebbende, benoemden de Staaten van Friesland, in zyne plaats, tot het beleid des oorlogs, der Regeeringe en des Regts, Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, wien de Prins, zyn Oom, hiertoe, laſtbrief verleende (*a*). In de Lente des volgenden jaars, kreeg hy, terſtond, de handen vol werks, aan 't ſliſſen van een geſchil, tuſſchen de Edelen en de gemagtigden tot de Regeeringe, welk, niet dan met veel moeite, werdt bygelegd (*p*).

Gewelddige moeite te Utrecht.

De eerſtgemelde twiſt in Friesland was naauwlyks geſtild, of daar ontſtondt, te Utrecht, veel heviger beroerte. De Kolonellen der agt Burgervendelen aldaar, zig houdende voor *Tribuni plebis*, of voorſtanders der Gemeente, leverden, in Zomermaand, een vertoog in, aan de Vroedſchap, waarin zy begeerden, dat men hen voortaan hoorde, over alle zaaken, den oorlog en de bewaaring van Landen en Steden betreffende. Ook keurden zy af, dat de Staaten eenige honderden Waardgelders wilden aanneemen, onder voorwendſel van 't platte land te beveiligen, en de kleine Steden te verzekeren; doch

(*n*) Boek XVIII. *Boek*, bl. 23 [372] enz.
(*o*) Boek XVIII. *Boek*, bl. 34 [403].
(*p*) Boek XVIII. *Boek*, bl. 48 [423].

1583. doch tot merkelyke bezwaaringe der gemeente. De Vroedſchap leverde dit Vertoog den Staaten; doch eer die 'er op antwoorden konden, rot het graauw te hoop, en dwingt hen, om het beſluit, op 't werven der Waardgelderen genomen, te vernietigen. Hierop weigert de Ridderſchap ter Dagvaart te komen, zo lang zy 'er haar gevoelen niet vryelyk zeggen mogt, en, deswege, het dreigen der gemeente onderhevig zou moeten zyn, raadende voorts den Staaten, dat zy elders byeen kwamen. Toen wies de ontſteltenis. De Burgery verzoekt, by een tweede Vertoog, eenige nieuwe punten; en onder anderen, opening van 't gene, ten deezen tyde, met den Prinſe, over de opdragt der hooge Overheid, gehandeld werdt, hebbende zy zig laaten diets maaken, dat men hem voorwaarden afvergde, zo ſchandelyk, dat 'er naauwlyks een gering Perſoon naar zou willen luiſteren: ook dat men voordeels genoeg voor de Geeſtelykheid en Ridderſchap bedong; doch voor de vryheden der Gemeente geene zorg droeg. Terwyl de Vroedſchap marde met antwoorden, worden, op den dertigſten van Oogſtmaand, onverwagts, de trommels geroerd, de burgery raakt in 't geweer, en houdt het, tot 's anderendaags aan den avond toe. Midlerwyl, leverde men een nieuw Vertoog in, ſtordig opgeſteld, waarby, nogmaals, verzogt werdt, dat de gemagtigden der agt vendelen, op alle zwaarigheden, mogten gehoord worden. De Vroedſchap wees de verzoekers aan den Prinſe, naar wiens welbehaagen zy zig ſchikken

ken wilde, begeerende, voorts, dat de burgery naar huis trok. Veelen ſcheenen hiertoe gezind. Doch eenige weinige wargeesten hielden de vendels byeen, op de Neude. Men komt met een nieuw en veel byſterer vertoog voor den dag, en begeert ontheffing van alle pagten en laſten. Of de Wethouders bybragten, dat dit buiten hunne magt, en 's Lands wiſſe ondergang was; 't baatte niet. Eenigen der Wethouderen begeeven zig, hierop, naar de Neude, om, ware 't mogelyk, 't gemeen, met redenen, te ſtillen. Daar ſluit menze in een' kring: en ſchreeuwt, zonder ophouden, *af, af, af, af!* meenende de laſten en gemeene middelen. Sommigen riepen, *dringtze dood, dringtze dood.* De beklemde Burgemeeſters verzogten verſlag te mogen doen aan de Vroedſchap. *Neen,* was 't, *gy raakt van hier niet, voor dat gy de pagten, by klokgeſlag, gelykze opgeſteld zyn, wederom afſchaft.* Of Burgemeeſters voorwenden, dat dit ſtuk den Staaten aanging, en dat beloften, dus afgedwongen, van geener waarde waren; men zong den ouden zang, tot dat de Heeren bewilligden, de klok deeden trekken, en alle laſten afſchaften. 's Anderendaags, hieven de inzamelaars der gemeene middelen aan 't klaagen. De Wethouders ſchreeven aan den Prinſe: de opſtookers der Burgerye zelven, niet gedagt hebbende, dat het zo hoog loopen zou, hadden berouw van de onderneeming. De burgers, die eenig agterdenken hadden, keeken elkanderen bang aan. De Burgerhopluiden, eindelyk, kwamen zelven verzoeken, dat de 1583.

1583. gedwongen' afkondiging herroepen wierdt, mids alleen afgeſchaft bleeve der Staaten Impoſt van twee ſtuivers op de mudde weits en drie op de mudde rogge. Dit geſchiedde, op den twaalfden van Herfſtmaand. De Prins en de algemeene Staaten ſchikten, ſedert, Gemagtigden naar Utrecht. Ook zondt de burgery de haaren aan den Prinſe, die de zaaken, eerlang, tot ruſt bragt: zo dat de Staaten des Landſchaps en zelfs de Edelen wederom binnen Utrecht vergaderden (q). Middlerwyl, hadden de Staaten de eerſte Vertoogen der Gemeente, uitvoeriglyk, beantwoord, en, onder anderen, op 't gene hun, wegens den handel met den Prinſe, te laſt gelegd was, aangemerkt „ dat op de opdragt der „ hooge Overheid aan den Prinſe, dikwils, „ ter Staatsvergaderinge en in de Vroedſchappen der Steden, geraadpleegd was, „ en dat 'er niet eenige weinigen, gelyk de „ burgers waanden; maar meer dan honderd Perſoonen over waren gekend. Dat „ ook de ontworpen' voorwaarden zo bepaald „ niet waren, als men der burgerye diets gemaakt hadt; maar overeenkwamen met „ die van Holland: dat men niet zou konnen nalaaten dezelven redelyk te vinden, „ ten ware men, na dus lang geſtreeden te „ hebben om de vryheid, zig in eene nieuwe dienſtbaarheid dagt te werpen. Dat „ deeze voorwaarden, op uitdrukkelyke begeerte van den Prinſe, geheim waren gehouden; doch dat den Staaten niet bewuſt „ was,

(q) Bor XVIII. Boek, bl. 17 [379] enz.

„ was, dat zy, by dezelven, iets meer voor
„ het eene Lid van den Staat bedongen had-
„ den, dan voor het andere (r)." Het uitgeeven van zulke Geschriften, maar vooral het gezag van den Prinse bragt veel toe, tot herstelling der ruste in Utrecht. 1583.

De algemeene Staaten, in Hooimaand, te Middelburg in Zeeland, beschreeven zynde, begaf de Prins zig, met al zyn hofgezin, op den tweeëntwintigsten, derwaards. Hy hadt nu eenen weerzin in Antwerpen gekreegen, zynde aldaar, onlangs, smaadelyk bejegend van de gemeente. Op den twaalfden van Grasmaand, was hy 'er, voor de vierde reize, in de egt getreeden met *Louise van Coligni*, Weduwe des Heeren van Teligni, die, nevens haaren Vader, in den Paryschen moord, omgekomen was (s). Dit Huwelyk werdt, door zyne partyen, afgemaald, als een nieuw bewys van zyne zugt tot Frankryk, met welks hulp hy, zeide men, 't Land onder 't juk dagt te brengen, om het, daarna, te deelen met Anjou. De Prins begreep zelf wel, dat zyn Huwelyk in Holland niet zeer behaagen zou; waarom hy niet verzuimde, den Staaten te doen verstaan, dat hy 'er, reeds voor het ongeluk, te Antwerpen gebeurd, over gehandeld hadt (t). De gemeente van Antwerpen, gebeeten, met reden, op de Franschen, geloofde ook van den Prinse, ligtelyk, het ergste, en begon zyne Doorlugtigheid, met den nek, aan te zien. 't Gebeurde, eerlang, Wederwaardig- De Prins van Oranje trouwt met Louise van Coligni.

(r) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 23, 24 [387, 389].
(s) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 7 [365].
(t) Resol. Holl. 22 *Maart* 1583. *bl.* 70.

1583. heid, hem te Antwerpen bejegend.

lang, dat de Wethouderſchap, beſlooten hebbende, het plein voor 't Slot, welk, grootendeels, der Stad toekwam, aan erven af te ſteeken en te verkoopen, hand deedt ſlaan aan 't rooïjen van ſtraaten en graften. Hieruit ſchept het graauw argwaan. De roep gaat op, *dat de Franſchen, ingelaaten door Oranje, zig verſchanſten voor 't Slot.* Straks draaft men, gewapend, derwaards, doorſnuffelt alle hoeken, vordert den Prins, die hier zyne wooning hadt, op ſtraat, en ſcheldt hem voor een' verraader. Doch het oproer bedaarde van zelf, toen men niet vondt, 't gene men verwagt hadt. De Wethouderſchap durfde nogtans geene ſtraf oefenen, over dit wanbedryf: 't welk, komende by den voorſpoed van Parma, den Prins afkeerig maakte van Antwerpen, en naar Zeeland verreizen deedt (*v*): waartoe hem egter ook bewoog eene byzondere reden, hierna te melden.

Hy komt in Zeeland.

Parma ſtelt orde op de zeezaaken.

't Eerſte, dat Oranje, te Middelburg, ter hand ſloeg, was het beraamen van eene nieuwe orde op de zaaken der zee. Parma was hem hierin voorgegaan, en hadt, eenen Raad ter Admiraliteit opgeregt en een nieuw Plakaat op de zeevaart uitgegeven hebbende, na 't inneemen van Duinkerken, deeze Haven, nevens die van Grevelingen en Nieuwpoort, voor alle volken, geopend, zelfs voor de Hollanders, Zeeuwen en Friezen, mids het 's Konings onderzaaten, ook tot hunnent, vryſtondt te handelen, onder wederzydſche betaaling van verlofgeld. Hierop was

(*v*) BOR XVIII. *Boek, bl.* 9 [367]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 261.

was gevolgd, dat het ſcheepsvolk van Tres-long, leggende in Zeeland, by gebrek van betaaling, al voor eenigen tyd geſproken hebbende van te willen overloopen, zo dra Duinkerken Spaanſch geworden zou zyn (*w*), nu dit opzet, met der daad, begon in 't werk te ſtellen; terwyl Parma, wakker aan 't uitruſten van Oorlogsſchepen, reeds eenige Vlaamſche boots in zee gebragt hadt, die twee of drie ſchepen voor de Maaze, genomen hadden. De Prins droeg hier zorg voor, met hulp der Hollanderen en Zeeuwen. Men bragt, eerlang, eenige Vlieboots in 't vaarwater, die de zeeſchuimeryen der Vlaamingen ſtremden (*x*). 1583. Tres-longs Scheeps-volk muit. De Prins wapent zig ook ter zee.

In de Vergadering der Staaten te Middelburg, verſcheen, op nieuws, een gezant van den Hertoge van Anjou, de Heer *Pruneaux*, breed opgeevende van zyns meeſters genegenheid tot de Nederlanden, en dat hy, nu 's Konings algemeene Stedehouder geworden, meer vermogen dan ooit te vooren hadt, om de Staaten by te ſtaan. 't Was waar, dat hy reeds eenig volk omtrent Kameryk verzamelde, met welk zigl de Franſchen en Zwitſers onder den Maarſchalk van Biron, geſcheept, te Biervliet, en in Frankryk aan land gezet, eerlang, vereenigden (*y*). Wyders, verklaarde de gezant, dat zyn meeſter niet gezind was, af te ſtaan van het regt, welk hy, by opdragt of anderszins, op de lan- Vervolg der handeling met Anjou.

(*w*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 31 [398].
(*x*) Reſol. Holl. 4 *Aug.* 1583. *bl.* 287, 289. Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 31, 32 [399, 400].
(*y*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 31 [398].

1583. landen verkreegen hadt. De Staaten zyne redenen overwoogen hebbende, neigden die van Brabant tot nieuwe aanneeming van den Hertoge. Die van Vlaanderen tot affnyding van allen handel met hem (z). Sommige anderen ſchooten uit, dat, als men immers tot handeling komen wilde, Holland en Zeeland voorgaan moeſten. Doch deezen hadden 'er zo weinig ooren naar, dat de Staaten van Holland eene byzondere bezending deeden aan zyne Doorlugtigheid, om allen handel met Anjou te ontraaden. Die van Vlaanderen, alwaar, onlangs, de Prins van Chimai, zonder dat men de algemeene Staaten of den Prins van Oranje gekend hadt, tot Stadhouder gekooren was (a), zonden, daarentegen, naar Duitſchland, om, van daar, eenige hulp te bekomen: doch zy verwierven niets. Onaangezien dit ſtribbelen der Staaten, werdt de handel met Anjou, door bewerking des Prinſen van Oranje, ernſtig aangebonden. De algemeene Staaten ſchikten gemagtigden naar Frankryk, die, in Grasmaand des volgenden jaars, te Delft, voordeelig verſlag kwamen doen van hunne verrigtingen (b).

Hy ſterft. Doch in deezen ſtaat der zaaken, werdt de Hertog, op den eerſten van Bloeimaand, overvallen van eene zwaare kwaale van bloedvloeijing uit alle de openingen des lighaams. Hy verzwakte, hierdoor, en by gebrek van eetluſt, dermaate, dat hy, zes weeken geſukkeld hebbende, op den tienden van Zomer-

(z) METEREN. XI. *Boek, f.* 295 *verſ.*
(a) BOR XVIII. *Boek, bl.* 36 [406].
(b) BOR XVIII. *Boek, bl.* 27 [392], 30 [397], 48 [423].

mermaand, in den aanvang van het eenendertigſte jaar zyns ouderdoms, te Chateau-Thierry, overleedt. Zyn Regt op de Nederlanden ſtondt hy, by uiterſten wil (*c*), den Koning, zynen Broeder, af (*d*), dien hy verzogt, Kameryk in zyne beſcherming te willen neemen, 't welk, op den naam der Koninginne Moeder, geſchiedde, tot dat deeze voldaan zou zyn van haaren eiſch op Portugal (*e*). In 't hert des Hertogs, hadt men eenige plekken van knaaging beſpeurd, zo dat 'er bedenken viel, of hy ook mogt vergiftigd zyn: en ſommigen hielden de Spanjaards verdagt van deeze ondaad (*f*). 1583.

Ter algemeene Staatsvergaderinge te Middelburg, tot welke wy nu te rug keeren, droeg men, wyders, zorg voor 't ſterker bezetten van Bergen op Zoom en Heerentals (*g*), voor welke Plaatſen nu grooter vrees was, na 't overgaan van Steenbergen. Voorts, werdt in overweeging genomen, of 'er thans niet eenige verandering behoorde te vallen in het dertiende punt der nader Vereeniging van den jaare 1579, alzo alle de Vereenigde Geweſten de Hervormde Leer nu hadden aangenomen: waarop verklaard werdt „ dat „ men den Hervormden Godsdienſt zou hand„ haaven, zonder, in de Vereenigde Landen, „ eenigen anderen Godsdienſt, openlyk, te „ gedoogen; doch dat men de Plaatſen, die, „ hier-

XXX. Handelingen der Staatsvergaderinge in Zeeland. Verandering in het *dertiende* Lid der Utrechtſche Vereeniging.

(*c*) *Zie* dien *by* BOR XIX. *Boek*, *bl.* 7 [460].
(*d*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 211 *verſ.*
(*e*) *Vid.* THUANUS *Libr.* LXIX. *p.* 373 E.
(*f*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 51 [426]. HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 896, 900.
(*g*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 206.

1583. „ hierna, in 't Verbond zouden worden aan-
„ genomen, in dit ſtuk, naar haar eigen goed-
„ dunken, zou laaten handelen." Na 't neemen van dit Beſluit en 't ſtellen van nader orde op de Regeeringe, waarvan, terſtond, uitvoeriger; ſcheidden de algemeene Staaten, onder welken egter die van Gelderland, Utrecht en Overyſſel niet verſcheenen waren, van Middelburg (*b*), om, te Dordrecht, wederom byeen te komen.

Graaf Willem van den Berg, Stadhouder van Gelderland, in de plaatſe van Graave Jan van Naſſau, valt af van de Staaten.

Wat laater, viel Graaf Willem van den Berg, zwager van den Prinſe van Oranje, in gegrond vermoeden van heimelyken handel met Parma. Graaf Jan van Naſſau, 's Prinſen Broeder, hadt zig, in 't jaar 1581, ontſlaagen van het Stadhouderſchap van Gelderland, vooral, om dat hy zig, ter oorzaake van den handel met Anjou, geene vyanden in 't Ryk maaken wilde; en was naar zyne Duitſche Staaten te rug gekeerd. De Graaf van den Berg was toen, door 's Lands Staaten, op flaauwe aanpryzing des Prinſen van Oranje, verkooren tot zynen Opvolger (*i*): en hadt nu, ſedert eenigen tyd, denkende, veelligt, dat alles zig ſchikte om Spanje toe te vallen, heimelyk beginnen te handelen met Parma, wien hy Zutfen beloofd hadt te zullen leveren. Doch deeze Stad, buiten zyn toedoen, den Spanjaarden in handen gevallen zynde, begon Parma te twyfelen, of de Graaf de andere omgelegen' Plaatſen, die, naar hy vernomen hadt, ſterk bezet waren, hem

(*b*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [403].
(*i*) REYD II. *Boek*, *bl.* 29. HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 834.

hem wel zou konnen in handen ſtellen. Terwyl hy dan marde met ſluiten, brak de bommel uit. De Graaf werdt, met zyne voornaamſte bedienden en papieren, te Arnhem, verzekerd, op den vyftienden van Slagtmaand. 't Verraad ontdekte zig volkomen. Zelfs bleek, dat hy, reeds voor het aanvaarden van het Stadhouderſchap, hadt beginnen te handelen met den vyand. Men bragt hem, eerlang, naar den Haage, daar hy zat tot in Lentemaand. Toen, uit inzigt voor zyne afkomſt en maagſchap, doch zonder dat de Staaten zig daarmede hadden willen moeijen (*k*), geſlaakt zynde, met verlof, om op eene onpartydige plaatſe te gaan woonen, en onder bezwooren' belofte van den Staaten getrouw te zullen zyn en hun zyne ſterkten te zullen leveren, koos hy, desonaangezien, openlyk, 's Konings zyde: in wiens dienſt, eerlang, ook zyne drie Zoonen, *Herman*, *Fredrik* en *Oswald* zig begaven (*l*). Tot Stadhouder van Gelderland, beriepen de Staaten des Landſchaps, ten deezen tyde, *Adolf*, *Graaf van Nieuwenaar en Meurs* (*m*). 1583.

Adolf, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, wordt Stadhouder van Gelderland.

Te Gend was, in Wynmaand, nieuwe beroerte ontſtaan, die zwaare gevolgen hadt. De bezetting te Dendermonde, ſtaande onder den Heere van Ryhove, was aan 't muiten geſlaagen, by gebrek van betaaling. Van deeze gelegenheid zogten de aanhangers van Imbize, die, ondertuſſchen, uit Duitſchland,

XXXI. Opſchudding te Gend.

(*k*) Reſol. Holl. 18 *Maart* 1584. *bl.* 169.
(*l*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 33 [402]. Reyd III. *Boek*, *bl.* 42. IV. *Boek*, *bl.* 66.
(*m*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [425].

1583. land, herwaards, ontbooden was, zig te Gend te bedienen, om Ryhove den voet te ligten, *Jooſt Trieſt* tot Overſte van Dendermonde, en Imbize tot Voorſchepen van Gend te maaken. Trieſt dan en nog twee anderen, met eenig geld, tot ſtilling der muitelingen, naar Dendermonde getoogen, lieten Ryhove te Gend, daar men hem de poort voor 't hoofd toehieldt. Hy, berigt van de naderende komſt van Imbize, paſt 'er nogtans buiten te raaken, alzo zy ſlegts gegrendeld was, rent naar Dendermonde, en doet de Gendſche Gemagtigden, die, verzet van hem daar te zien, hem waren komen begroeten, terſtond, in hegtenis neemen, alwaar zy wel elf maanden zaten. Imbize, midlerwyl, te Gend gekomen, deedt, om 't volk te mompen, eenige luiden voor Spaanſchgezinden vatten; doch, eerlang, den een' na den anderen wederom ſlaaken. Daarna ſtrooijen hy, *die* nu Voorſchepen geworden was, en de zynen twee blaauwboekjes, dienende het eene om te bewyzen, dat men, noch met Spanje noch met Anjou, handelen moeſt; het ander, om den handel met den Koning aan te raaden, onder zekere voorwaarden (*n*). Op zulk eene wyze, zogt hy de Gentenaars te bereiden tot den handel met Parma, dien hy in den zin hadt.

De Gentenaars ſluiten een Beſtand met Parma.

Den Heer van Montigni, nu, uit hoofde zyner Gemaalinne, Markgraave van Renti, in den aanvang des volgenden jaars, zig te Wetteren, tuſſchen Gend en Dendermonde,

(*n*) Boe XVIII. *Boek, bl.* 37 [406] *enz.*

de, gelegerd, en de Schelde toegepaald en wederzyds beſchanſt hebbende (*o*); dreeven ſommigen te Gend door, dat zulk een nood drong tot het handelen met Parma, met wien men, te Doornik, een Beſtand ſloot voor drie weeken (*p*). 1584.

Te Brugge hadt men, reeds op 't einde des voorleeden jaars, de neiging van Chimai tot den Spanjaard ontdekt, en hierop beſloo-ten, hem in verzekering te neemen, op het welbehaagen des Prinſen van Oranje. Doch terwyl deeze marde met het geeven zyner toeſtemming, kreeg Chimai de lugt van den toeleg, en bragt het zo ver, dat die van Brugge en 't Vrye, vyf dagen na de Gente-naars, op den tienden van Lentemaand, een gelyk beſluit namen, om met Parma te han-delen. Daarna, verneemende, dat Oranje toeleg maakte, om de Stad te bemagtigen, verandert hy de Regeering, ſtelt de Burge-meeſters in hegtenis, en openbaare Spaanſch-gezinden in hunne plaats. Doch Sluis, welk, door hem, bezet was, onder *Arend van Grons-veld*, verklaarde zig, toen 't op 't nypen kwam, voor de algemeene Staaten. De Heer van Lesdain, Stéêvoogd van Damme, hieldt het, daarentegen, met Chimai, waarop de bezetting, die Staatſchgezind was, naar Sluis vertrok. Ooſtende, daar de Heer van Mortagne geboodt, zou ook omgeſlaagen zyn, hadden de Hollanders en Zeeuwen geen geld derwaards geſchikt, tot voldoening der be-zet-

De Prins van Chimai, Stadhouder van Vlaanderen, brengt te wege, dat die van Brugge en 't Vrye zig verzoenen met den Koning.

(*o*) HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 893.
(*p*) HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 893.

1584. zettinge. Brugge, Damme en 't Vrye verdroegen zig, op den twee-entwintigſten van Bloeimaand, met den Prinſe van Parma, door bemiddeling van den Markgraave van Renti, bedingende ten opzigte van den onroomſchen Godsdienſt, alleen vryheid van gevoelen, zonder openbaare oefening. De afkondiging der Verzoening met den Koning volgde hierop (*q*), waarna de algemeene Staaten die van Brugge en 't Vrye, openlyk, voor vyanden des Vaderlands verklaarden (*r*). Ten zelfden tyde, werden de verlofgelden afgeſchaft, onder 't betaalen van welke, men, tot hiertoe, op Vlaanderen gehandeld hadt (*s*).

Zy worden voor vyanden verklaard.

Te Gend, dagt Imbize 't zelfde ſpel te ſpeelen, als Chimai te Brugge. Doch 't gelukte zo wel niet. Terwyl hy gereedſchap verzamelde, om Dendermonde te verraſſen, en aan Parma te leveren, ontdekt de Regeering zynen toeleg, brengt de burgery in de wapenen, *ontzet* hem van 't Voorſchepenſchap, en *neemt* hem in hegtenis. *Walter Sethon*, met wien hy, te Dendermonde, verſtand hielde, werdt daar ook gevat en opgeknoopt. In Imbizes plaats, ſtelde men Jonkheer *Karel Uitenhove*. De handel met Parma werdt egter nog eene wyle agtervolgd, mids het ſterk dryven der Spaanſchgezinden, die, op den vyftienden van Bloeimaand, gewapend voor 't Raadhuis verſcheenen, meenende den zoenhandel, met

Imbize zoekt Gend aan Parmas zyde over te brengen.

Hy wordt gevat.

(*q*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 39 [409], 47 [421]. Hooft XX. *Boek*, *bl.* 897.

(*r*) Reſol. Holl. 20 *Juny* 1584. *bl.* 328. Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [426].

(*s*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [426].

met geweld, te zullen doordryven. Doch de andere party, ook in de wapenen geraakt, was hun te ſterk, greep 'er eenigen by den kop, die hun, daarna, voor de voeten gelegd werdt, en deedt de reſt verſtuiven. Toen werdt ook de handel met Parma glad afgebroken. De Gentenaars beſlooten, zig by de Vereenigde Staaten te houden, en namen, tot hunne verzekering, bezetting in van Antwerpen en Bruſſel (*t*). Yperen, dus lang be legerd geweeſt zynde, was, midlerwyl, op den negenden van Grasmaand, by Verdrag, overgegaan (*u*). 1584.

Yperen gaat over.

Onder dit omſlaan van Vlaanderen, zaten de Staaten ſchier raadeloos, niets van belang onderneemende. De Heer van Aldegonde, dien Oranje, op zyn vertrek uit Antwerpen, Burgemeeſter dier Stad gemaakt hadt, zogt, des nagts na den zeventienden van Louwmaand, Lier te verraſſen. Doch zyn toeleg was ontdekt, door eenen Walſchen Hopman, met wien hy verſtand hieldt: waarop hy, door de bezetting, met merkelyk verlies, te rug gedreeven werdt (*v*).

Aldegondes aanſlag op Lier.

Op de Veluwe, alwaar de Koningſchen, in Louwmaand, wederom een' fellen ſtroop gedaan hadden, ſleet de Graaf van Hohenlo Gras- en Bloeimaand, met het beleg van de Schans tegen over Zutfen. Hy bragt deeze ſchans niet alleen, maar ook de Stad in groote benaauwheid, door het leggen eener halve maane van den oever ter eener, tot aan den

Hohenlo belegert de Schans op de Veluwe.

(*t*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 46 [420].
(*u*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 49 [426].
(*v*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 37 [407].

1584. den oever ter anderer zyde der vyandlyke vesting: terwyl de Stadhouder, Graaf van Nieuwenaar, met eenig volk, aan de overzyde der Riviere lag. Verdugo noguns ſpysde nu en dan de Stad, onder ſterk geleide (*w*).

Staatſche Oorlogsſchepen op de Eems.

Om den vyand den toevoer uit Embden af te ſnyden, hielden de Staaten eenige Oorlogsſchepen op de Eems, die zig, omtrent deezen tyd, meeſter maakten van eenige ſchepen met zout geladen. De Graaf Edzard van Ooſtfriesland viel hier over klagtig aan de Staaten, die beloofden, de Zoutſchepen te zullen ontſlaan, onder verzekering, dat zy, noch den Spanjaard, noch zynen aanhang zouden geleverd worden (*x*).

De Prinſes van Oranje bevalt van eenen Zoon.

Op den negenentwintigſten van Louwmaand, beviel de Prinſes van Oranje, te Delft, van eenen Zoon (*y*), die, den twaalfden van Zomermaand, gedoopt en *Fredrik Henrik* genoemd werdt, naar de Koningen van Deenemarke en Navarre (3), welken, nevens de Staaten van Holland, Zeeland en Utrecht, verzogt werden, als getuigen te ſtaan

(*w*) Bor XVIII. *Boek, bl.* 37, 50 [407, 425].
(*x*) Bor XVIII. *Boek, bl.* 50 [426].
(*y*) Bor XVIII. *Boek, bl.* 37 [407].

(3) 't Verdient eenige opmerking, dat de jonge Prins, naderhand, eenen geruimen tyd agtereen, niet *Fredrik Henrik*, maar *Henrik Fredrik*, of blootelyk *Henrik* genoemd werdt: hoewel hy, eindelyk, wederom *Fredrik Henrik* ſchreef: by welken naam hy ook meeſt bekend is. Uit den tyd, waarin deeze verandering voorviel, beſluit ik, dat hy, na 't verheffen van den Koning van Navarre tot Koning van Frankryk, deezes naam, *Henrik*, alleen, of voor dien van *Fredrik* heeft beginnen te voeren; doch dat, hierin, na de dood des Konings, wederom verandering gekomen is.

ſtaan over 't bedienen deezer plegtigheid. Van wege die van Holland en Zeeland, werdt aan den jonggebooren' een Rentebrief van vierentwintighonderd ponden jaarlyks, tot eene pillegaave, geſchonken (*z*). 1584.

De vreugde over deeze geboorte verkeerde, nogtans, ſpoedig in droefheid. De Prins overleefde den plegtigen Doop zyn Zoons nog geene maand. Doch eer wy tot het verhaal van zynen dood overgaan, moeten wy verſlag doen van 't gene 'er, tot kort voor denzelven, over de opdragt der Graaflykheid van Holland en Zeeland, met hem gehandeld werdt.

XXXII. Handeling over de opdragt der Graaflykheid van Holland en Zeeland aan den Prinſe van Oranje.

Wy hebben, hier voor, verhaald, hoe zyne Doórlugtigheid, in Hooimaand des jaars 1581, den eed op de hooge Overheid, op den voet van den jaare 1576, afgelegd en ontvangen hebbende, in Bloeimaand des jaars 1582, verklaard hadt, dat hy van zins was, de magt, hem opgedraagen, te gebruiken, en 's Lands Domeinen te aanvaarden. Van dien tyd af, was dit ſtuk, in Holland, nader in overweeging genomen. 't Eerſt, dat in aanmerking kwam, was de naam en waardigheid, onder welken, de Prins de hooge Overheid zou bekleeden. En ſcheen 'er geen bekwaamer, dan die van *Graave* en *Heere*, welken de Vorſten, hier, van ouds, plagten te voeren. In Zomermaand, werden de Staaten van Zeeland hierover beſchreeven (*a*), zonder dat zy egter verſchee-

nen.

(*z*) Reſol. Holl. 8 *Febr.* 3 *May*, 8 *Juny*, 7 *July* 1584. *bl.* 110, 266, 326, 361.

(*a*) Reſol. Holl. 2 *Juny* 1582. *bl.* 285.

1584. nen. Wat laater, benoemden die van Holland den Heer van Asperen, den Advokaat Buis en Doktor François Maalzon, om 'er, met die van Zeeland en van Utrecht, en met den Prinſe zelven, over te handelen (*b*). En ſchoon 'zy, in Zeeland en in Utrecht, weinig vorderden, droegen zy egter den Prinſe de Graaflykheid, Hoogheid en Heerlykheid van Holland, Zeeland en Friesland op, onder den *eigenlyken titel van Graave en Heere* der gemelde Landen, onder welken titel, hyze aanvaardde, by eenen Brief, te Brugge, den veertienden van Oogſtmaand des jaars 1582, gedagtekend, in welken hy ook verklaart, „ dat hy den Staaten toeſtondt alles, wat, „ by het Verdrag van Bourdeaux, of, door „ de Brabanders, by de blyde inkomſte, op „ den Hertoge van Anjou bedongen was, zo „ ver het op Holland en Zeeland kon worden „ toegepaſt: en daarenboven, alle andere re- „ delyke voorwaarden, by zyne inhuldiging, „ nader te beſpreeken (*c*)."

Dieze, ſchriftelyk, aanvaardt.

Wat 'er nog aan de Opdragt ontbrak.

Dus was dan de opdragt der Graaflykheid, door Gemagtigden van Holland, geſchied, en by den Prinſe aanvaard. Nogtans ontbrak 'er nog veel aan dit werk, zelfs in Holland, daar men 't verſt gebragt hadt. De Akte der Opdragt moeſt nog bezegeld en den Prinſe overgeleverd worden. De voorwaarden, by zyne inhuldiging te bezweeren, moeſten nog worden opgeſteld en goedgekeurd, waarop dan, eindelyk, de inhuldiging zelve volgen moeſt.

(*b*) Reſol. Holl. 3 *July* 1582. *bl.* 327.
(*c*) *Zie* deezen Brief *by* BOR XV. *Boek, bl.* 200 [182] *en* Anth. Stukk. II. *Deel, bl.* 42.

moeſt. Men tradt, niet lang hierna, over deeze zaaken, met den Prinſe in geſprek. Immers men vindt, dat die van Holland, in Slagtmaand des gemelden en in Louwmaand des volgenden jaars, in ſtilte, boven op de *ſalette* zyner Doorlugtigheid, in den Haage, met hem, over 't ſtuk der opdragt, gehandeld hebben (*d*). 1584.

De handeling duurde dus het gantſche jaar 1582; doch na 't uitberſten der geweldige onderneemingen van Anjou, die van verſcheiden' bedekte aanſlagen des vyands gevolgd werden, oordeelde de Prins, dat men van zyne zaak eens een einde behoorde te maaken, waartoe hy, in Holland, deedt aanhouden, door den Heere van der Myle (*e*). Terſtond hierop, beſlooten de Staaten orde te ſtellen op het bezegelen van het *Renverſaal*, of de Akte, waarby de Graaflykheid den Prinſe werdt opgedraagen, zynde het eerſte, dat nu te verrigten ſtondt. Men ſtelde vaſt, dat Otto van Egmond, Heer van Keenenburg, Jakob, Heer van Wyngaarden, en Joan van Matheneſſe, Heer van Riviere, de bezegeling doen zouden, van wege de Edelen. Voorts werden twee of drie Heeren gemagtigd om de bezegeling te bewerken, in de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Schoonhoven, Edam, Monnikendam, Medenblik, Heusden, Woerden, Geertruidenberg,

De Staaten van Holland doen den Brief van opdragt, door de Edelen en Steden, bezegelen.

(*d*) Reſol. Holl. 21 *Nov.* 1582. *bl.* 552. 17 *Januar.* 1583. *bl.* 3.

(*e*) Reſol. Holl. 15 *Maart* 1583. *bl.* 66.

1584. berg, Naarden, Weesp, Muiden en Purmerende. Asperen en Heukelom, als onder byzondere Heeren ſtaande, zou men agten, door de andere Steden, vervangen te worden (*f*). Met Purmerende was 't eveneens geſteld geweeſt. De Heerlykheid deezer Stede hadt, laatſtelyk, den Huize van Egmond toebehoord; doch de Staaten hadden, onlangs, beſlooten, dezelve te houden aan de Graaflykheid, zonder dat 'er die van Egmond, of eenige andere byzondere Heeren iets te gebieden zouden hebben (*g*). Sedert welk beſluit, deeze Stad een ſtemmend Lid der Vergaderinge van Holland geworden was.

De andere Gewesten maaken zwaarigheid, over 't gehandelde in Holland met den Prinſe.

Straks hierna, maakte men eenen aanvang met het vorderen der bezegeling, die, onder de tekéning van den Sekretaris van elke Stad, geſchiédde (*h*). Doch hierdoor, moeſt het gehandelde met den Prinſe, tot nu toe bedekt gehouden, noodzaakelyk rugtbaar worden. Verſcheiden' Gewesten ſtieten 'er zig aan, met naame Gelderland (*i*) en Utrecht, dryvende, dat Holland zig van de algemeene Staaten dagt af te zonderen (*k*). Doch die van Holland zonden, met 's Prinſen bewilliging (*l*), eenen wydluftigen Brief af aan de Staaten der Vereenigde Gewesten, waarby zy het tegendeel verklaarden, en ver-

(*f*) Reſol. Holl. 26 *Maart*, 5 *April* 1583. *bl.* 88, 97.
(*g*) Reſol. Holl. 4, 12 *Octob.* 1582. *bl.* 470, 500.
(*h*) *Zie* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 43.
(*i*) Reſol. Holl. 25 *April* 1583. *bl.* 114.
(*k*) HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 886.
(*l*) Reſol. Holl. 17 *May* 1583.

verder reden gaven van hun gedrag (*m*). De Edelen en alle de Steden zegelden het Renverſaal, dat egter bewaard werdt, tot dat de Prins in Holland komen zou; alzo men verſtondt, dat het hem nergens anders behoorde te worden overgeleverd. Men verzogt den Prins, ten zelfden tyde, tot deezen einde, en tot het voltrekken der inhuldiging, over te komen (*n*). Doch alzo men, kort hierna, vernam, dat die van Zeeland, met naame Middelburg, Veere en Goes, zwaarigheid maakten, om den Prins voor Graave aan te neemen, badt men hem, zig, onder dekſel van 't beleggen der algemeene Staatsvergaderinge, of eenig ander, eerſt te willen begeeven naar Zeeland, en 't ſtuk zyner inhuldiging, daar, op eenen vaſten voet brengen, voor hy in Holland kwame (*o*). 't Voltrekken deezer zaake was dan ook eene reden van 's Prinſen reize naar Zeeland, van welke wy, te vooren (*p*), nog andere redenen gegeven hebben. 1584.

Nu wordt het tyd, om nader te melden, hoe het in Zeeland ſtondt. Men hadt hier, in den aanvang des jaars 1582, de Steden beſchreeven over 't punt van de opdragt der Graaflykheid, en 'er eindelyk, in Herfſtmaand, ter Dagvaart, toe beſlooten (*q*). Doch toen het komen zou tot het verder voltrekken In Zeeland, blyft het werk der Opdragt ſteeken.

(*m*) *Zie* den Brief *in de* Reſol. Holl. 6 *May* 1583. *bl.* 134. *en by* Boek XV. *Boek*, *bl.* 201 [187]. Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 45.
(*n*) Reſol. Holl. 24, 25 *Juny* 1583. *bl.* 179, 239.
(*o*) Reſol. Holl. 28 *Juny* 1583. *bl.* 242.
(*p*) Bladz. 200.
(*q*) *Zie* Reſol. Holl. 28 *Octob.* 1583. *bl.* 432.

1584. ken van dit beſluit, haperde het aan de ſtemmen van verſcheiden' Steden, met naame aan die van Middelburg (4), Goes en Veere (r). Men ontwierp de voorwaarden wel, waarop men den Prins de Graaflykheid zou konnen opdraagen. Doch hier by bleef het. De zwaarigheden, die men 'er tegen inbragt, waren, ten opzigte van Middelburg, dezelfden, die men, aldaar, tegen het afzweeren des Konings, gemaakt hadt. Andere Steden meenden, dat het verkiezen zyner Doorlugtigheid tot Graave tegen de Vereeniging aanliep. De meeſten verſchooven het beſluit, in Zomermaand des jaars 1583, tot eene volgende Vergadering. Doch 't blykt niet, dat 'er, ſedert, over gehandeld werdt (s).

In Holland, loopt men ook agter uit.

Het aarzelen van die van Zeeland, dat de Prins zelf, in Hooimaand aldaar aangekomen, niet wiſt te beletten, deedt die van Holland, insgelyks, aarzelen. Men beſloot, hier, de zaak niet af te doen, dan gezamenlyk met Zeeland, en dit den Prinſe, toen van Middelburg verreisd naar Dordrecht, aan te dienen (t). Doch alzo men begreep, dat de zaak te ver gekomen was, om geheellyk te blyven ſteeken, werdt in beraad gelegd, of men het Renverſaal ook zou konnen overleve-

(r) Deductie tegen het mortific. van 't Marquiſ. van Veere en Vliſſingen, *in 't* Suppl. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 383.

(s) Leven van Willem den I. III. *Deel*, *bl.* 649, 662, 669, 670, 671.

(t) Reſol. Holl. 15 *Sept.* 1583. *bl.* 362.

(4) Middelburg beſloot, in Herfſtmaand des jaars 1582, den Prins, voor eenig ander Perſonaadje, tot Graaf van Zeeland te verheffen; doch niet voor dat de Stad in haare Privilegien herſteld was. *Regiſt. ten Raede van Middelb.* van XIX. Sept. 1582. *f.* 500 *verſ.*

leveren, zonder, zo lang Zeeland agterlyk bleef, gehouden te zyn tot de inhuldiging (*u*). Zeker, men hadt deeze overlevering, tot op 's Prinſen komſt in Holland, verſchooven: en ſcheenze, nu hy zig hier bevondt, niet langer te konnen uitſtellen. Eer men 'er egter toe kwam, ſprak men 'er den Prinſe zelv' nog eens over, hem de zwaarigheden voorhoudende, die de Steden nog maakten, in het overgeeven van het Renverſaal, zonder dat 'er Zeeland toe bewilligd hadt. Men vertoonde hem „ hoe de Steden, byzonderlyk Amſterdam, bedugt waren voor nadeel „ in den Koophandel op Spanje, wanneer „ zyne Doorlugtigheid vóór Graave van „ Holland erkend, en 't gebied der andere „ Nederlanden aan den Hertoge van Anjou, „ gelyk men dan verwagtte, opgedraagen „ zou zyn: alzo men vaſtſtelde, dat de vaart „ op Spanje den Hollanderen verbooden, en „ verlegd worden zou op Zeeland, daar men, „ tot hiertoe, den Koning niet afgezwooren „ hadt; maar zig nog van zynen naam bediende (*v*)." De Prins beweerde, hiertegen, „ dat zy zig verzekeren mogten, dat Zeeland „ hun voorbeeld haaſt volgen zou, alzo men „ daar, reeds in 't voorleeden jaar, beſlooten „ hadt, hem het Graafſchap van Zeeland „ aan te bieden, gelyk hy hun, met een „ Affchrift van 't Beſluit, bewees (*w*)." De meeſte Steden ſtemden dan, tot het overleveren

1584.

De Edelen en Steden beſluiten den Prinſe de bezegelde Akte te overhandigen: behalve Amſterdam en Gouda.

(*u*) Reſol. Holl. 25 *Octob.* 1583. *bl.* 426.
(*v*) Reſol. Holl. 15 *Sept.* 27, 28 *Oct.* 7 *Dec.* 1583. *bl.* 368, 430, 432, 486.
(*w*) Reſol. Holl. 28 *Octob.* 1583. *bl.* 432.

1584. veren van het Renverſaal; doch Amſterdam en Gouda maakten nog zwaarigheid. Men beſloot egter, met meerderheid van ſtemmen, de overlevering te doen, in den Haage, werwaards de Prins van Dordrecht vertrokken was. 't Geſchiedde ook, op den zevenden van Wintermaand, 's morgens ten elf uuren, in de ſlaapkamer zyner Doorlugtigheid, door vyf Edelen, den Advokaat en de Gemagtigden van alle de Steden, uitgenomen Amſterdam en Gouda (x).

De voorwaarden, door den Prinſe, by zyne inhuldiging, als Graaf, te bezweeren, worden ontworpen.

Dus waren 'er twee gewigtige zaaken, de opdragt der Graaflykheid van Holland betreffende, afgedaan, het bezegelen en het overleveren der Akte, waarby deeze opdragt gedaan werdt. Twee anderen ſchooten 'er nog overig: het beraamen der voorwaarden, door den Prinſe, by zyne inhuldiging, te bezweeren, en de inhuldiging zelve. Men tradt, zonder verder uitſtel, des anderendaags, tot het eerſte, het onderzoeken der voorwaarden, op welken de Prins zou worden ingehuldigd; om welken te ontwerpen, Arnoud Nikolai, Preſident van den Hove, Joan van Mathenes, Heere van Riviere, de Advokaat Buis, Pieter van der Meer en Joan van Oldenbarneveld, Penſionariſſen van Delft en Rotterdam, reeds ſedert eenigen tyd, gemagtigd geweeſt waren (y). De Prins verklaarde, dat het Ontwerp hem zeer wel geviel. Alleenlyk vondt hy 'er vyf of zes zwaarigheden in. Men gaf hem genoegen: en be-

(x) Reſol. Holl. 13, 14 *Novemb.* 6, 7 *Dec.* 1583. *bl.* 444, 450, 482, 485, 486.

(y) Reſol. Holl. 27 *Oct.* 9, 13 *Nov.* 1583. *bl.* 430, 439, 444.

beſloot toen, 't Ontwerp, eerſt, nog eens door den Prinſe, daarna, door de hooge en Provinciaale Raaden, te doen onderzoeken; en na dat het, op den dertigſten van Wintermaand, door Nikolaas Bruinings, van wege den Prinſe, en door den Advokaat Buis, van wege de Staaten, getekend was, aan de Steden, uitgezonderd Amſterdam en Gouda (z), en naar Zeeland te zenden; doch zo heimelyk als 't zyn kon, op dat het nergens, dan daar 't noodig ware, bekend wierdt (a). 't Ontwerp, waarvan wy ſpreeken, liep op deezen zin: 1584.

„ De Staaten van Holland, Zeeland en Inhoud
„ Friesland zouden zyne Vorſtelyke Door- van dit
„ lugtigheid tot Graave en Heere inhuldi- Ont-
„ gen, op de volgende voorwaarden: De werp.
„ Prins zou de Landen bezitten, als een vry
„ Graafſchap, zonder iemant manſchap ver-
„ ſchuldigd te zyn. Hy zouze beſchermen
„ tegen elk, en de geſlooten' Verbindtenis-
„ ſen beveſtigen, met naame de Utrechtſche
„ Vereeniging. Wetten, voorregten en vry-
„ heden hadt hy te onderhouden: de oude
„ Graaflyke Privilegien te beveſtigen; doch
„ geene nieuwen te verleenen, noch Plakaa-
„ ten te maaken, ſtrekkende tot verande-
„ ring van den Staat, burgerlyke orde, of
„ neering der Landen, buiten bewilliging
„ der Staaten. Aan elk zou, tegens Privi-
„ legien, verkreegen, of te verkrygen tot
„ zyne benadeeling, de weg van regte open-
„ ſtaan. De Prins zou 's Lands grenzen niet
„ beëngen, noch eenige Plaatſen der Hoog-
„ heid,

(z) *Zie* Reſol. Holl. 19 *Maart* 1584. *bl.* 172.
(a) Reſol. Holl. 7, 10, 13 *Dec.* 1583. *bl.* 485, 494, 503, 504.

1584. „ heid, regtſpraak of ſchatting van de ge-
„ weſten onttrekken mogen. De byzondere
„ Landen, met naame het Markgraafſchap
„ van Veere en Vliſſingen, de Stad Briel, de
„ Landen van Voorne, Putten en Stryen,
„ zouden nimmer geſcheiden, of vervreemd
„ mogen worden. En naardemaal zyne Door-
„ lugtigheid Veere en Vliſſingen reeds, by
„ koop, hadt verkreegen, zou men hem,
„ deswege, tragten te vergenoegen. De
„ Plaatſen, welken men veroverde, zouden
„ in gelyken graad ſtaan, ten ware, vooraf,
„ anders bedongen ware. Zyne Doorlugtig-
„ heid zou, als Graaf, de Heerlykheden
„ Viane en Ameide, Yſſelſtein, Leerdam,
„ Woudrichem, Klundert en diergelyken
„ houden tot voldoening der gemeene laſten,
„ ten ware ſommigen zig, daarvan, met
„ goed beſcheid, konden bevryden. De
„ Prins zou geene andere Plaatſen onder
„ zyne beſcherming ontvangen, buiten be-
„ williging der Staaten van Holland en Zee-
„ land, noch op andere dan de beraamde
„ voorwaarden, buiten kennis en bewilli-
„ ging der andere Bondgenooten. Hy zou
„ den waaren Hervormden Chriſtelyken
„ Godsdienſt handhaaven, en bezorgen dat,
„ op deszelfs oefening, eene orde beraamd
„ wierdt, die, niet dan met der Staaten be-
„ williging, zou mogen veranderd worden.
„ Doch hy zou op niemants geloof onder-
„ zoek doen, noch gedoogen, dat iemant
„ tot eenige gezindheid gedwongen werdt.
„ De Amptenaars, Regters en Wethouders
„ zou hy, in hun gezag, handhaaven. Hy

„ zou

„ zou de Regeering beſtellen, als van ouds. 1584.
„ Doch zig aan het Geregt der Landſchap-
„ pen hebben te onderwerpen, en het on-
„ zydig doen waarneemen, zonder deszelfs
„ loop ergens te ſtremmen. Hy zou niet
„ gedoogen, dat 'er gevonniſt werdt tegen
„ de wetten; die, niet dan met goedvinden
„ der hooge Geregtshoven, by verlof der
„ Staaten, zouden mogen veranderd worden.
„ Byzonderlyk, zou hy geenen gevangen bui-
„ tens Lands mogen vervoeren. De hooge
„ Geregts-Ampten zouden, by den Prinſe,
„ vervuld worden, nit een drietal, benoemd
„ door de Staaten. De begeeving der min-
„ deren zou aan den Prinſe ſtaan, by goed-
„ dunken der Kollegien, waartoe zy behoor-
„ den. Zyne Doorlugtigheid zou, buiten
„ der Staaten bewilliging, de munt niet ver-
„ anderen, noch beletten, dat de Staaten zo
„ dikwils byeen kwamen, als zy goedvon-
„ den, zullende hy dezelven, daarenboven,
„ eens 's jaars, tegen den eerſten van Bloei-
„ maand, beſchryven, om, op de gemeene
„ zaaken en 't onderhouden van dit Verdrag,
„ te maadpleegen. In 't gebruik om de ſchat-
„ tingen op te mogen leggen, zou hy de
„ Staaten beveſtigen, en hun, in 't invor-
„ deren derzelven, met zyn gezag, onder-
„ ſteunen. Hy zelf zou geene omſlagen doen
„ of gedoogen, dan na voorgaande eenpaa-
„ rige bewilliging der Staaten, de noodige
„ krygskoſten uitgenomen, die op bewilli-
„ ging van twee derde deelen der ſtemmen,
„ ten goeddunken en overſtaan van den
„ Prinſe, zouden mogen worden ingevor-

1584. „ derd. Geſchillen over de wyze van 't hef-
„ fen der gemeene laſten zouden ſtaan ter
„ zyner beſliſſinge, mids hy eenigen uit den
„ hoogen Raade nevens zig koore. Hy zou
„ geene Beden doen dan in Perſoon, in elk
„ geweſt, en aan de Staaten, plegtiglyk
„ vergaderd. Alle zyne voorſtellen zouden
„ in de Nederduitſche taal moeten geſchie-
„ den. Nooit zou hy de Staaten buiten hun-
„ ne Landſchappen beſchryven. Hy zou de
„ verkoopingen en verpandingen der Graaf-
„ lyke goederen, gedaan ſedert den jaare
„ 1572, beveſtigen. De Staaten zouden, op
„ de bewaaring hunner Handveſten, naar wel-
„ gevallen, orde mogen ſtellen. De Prins
„ zou de Zeevaart, koophandel en viſſchery,
„ daar de Landen, voornaamlyk, by beſton-
„ den, handhaaven. 't Zee-Admiraalſchap zou
„ blyven aan den Prinſe, als Graave: mids
„ de Steden 't regt behielden, om zig, *in*
„ geval van nood, ter zee te wapenen, *op*
„ beſtelling van den Graave. Hy zou, buiten
„ oorlogstyden, de ſtroomen open houden
„ voor in- en uitheemſchen, op de gewoon-
„ lyke tollen, die, niet dan by bewilliging
„ der Staaten, zouden mogen vermeerderd
„ worden. Hy zou de keur op de wilder-
„ niſſen, onder dekſel van welken, de Land-
„ zaaten zeer gekweld werden, derwyze
„ maatigen, dat de kwellingen ophielden,
„ en 't Regt der wilderniſſen egter bewaard
„ bleeve. De Staaten zouden, nevens den
„ Prinſe, eenen Raad van twaalf Perſoonen
„ ſtellen, by welken, zyne Doorlugtigheid
„ nog twee anderen, een' Duitſcher en een'

„ Ne-

„ Nederlander, zou mogen voegen: met 1584.
„ welken Raad, de Prins op alles orde ſtel-
„ len zou, volgens een Berigtſchrift, te
„ maaken, by den Prinſe en de Staaten, en
„ door hem en de Raaden te bezweeren. De
„ Prins zou de meeſte en voornaamſte Amp-
„ tenaars van zyn Huis en zyne Lyfwagt,
„ uit inboorlingen, kiezen. Hy zou geen'
„ oorlog aanneemen, geene Vrede of Be-
„ ſtand maaken, geene Verbonden met
„ vreemde Mogendheden ſluiten, buiten
„ bewilliging der Staaten. Hy zou de Krygs-
„ wetten, gemaakt of nog te maaken, doen
„ onderhouden. Hy zou zyne vaſte woon-
„ plaats neemen in een der genoemde Land-
„ ſchappen, en dezelven niet verlaaten, dan
„ by verlof der Staaten. Voorts zou hy den
„ Staaten, ten allen tyde, op hun verzoek,
„ inwilligen zulke punten, als zy, uit het
„ Verdrag van Bourdeaux, of uit de blyde
„ inkomſt der Hertogen van Brabant, tot 's
„ Lands voordeel, zouden begeeren te be-
„ zigen. De Prins zou de Graaflyke goe-
„ deren aanvaarden en gebruiken, in den
„ ſtaat, waarinze thans waren, mids vooraf
„ de laſten, op dezelven ſtaande, daaruit vol-
„ doende, zonder deeze goederen te mogen
„ vervreemden, of verkoopen. Doch zou-
„ den de Staaten, by vermeerdering derzel-
„ ven, of anderszins, zorg draagen, dat zy,
„ tot genoegzaam onderhoud van 's Prinſen
„ ſtaat, verſtrekken konden. Zo de Prins,
„ 't welk God verhoeden wilde, eenigen
„ deezer punten overtradt, en zulks, des
„ vermaand, niet beterde, zouden de Staaten

„ van

1584. „ van alle verbindteniſſen aan zyne Door-
„ lugtigheid ontſlaagen zyn, en, naar wel-
„ gevallen, orde mogen ſtellen op de Re-
„ geeringe. Na 's Prinſen dood, zouden de
„ Staaten eenen zyner Zoonen, den be-
„ kwaamſten naar hun oordeel, tot Graave
„ aanneemen, mids doende den vereiſchten
„ eed, by zyne inhuldiginge. De Prins zou
„ de gemelde Voorwaarden bezweeren:
„ waartegen de Staaten en de Burgemees-
„ ters der Steden, daartoe gelaſt, by 't Lig-
„ haam der Steden, of by zulken, die dit
„ Lighaam verbeeldden, den Prinſe den eed
„ van trouwe en gehoorzaamheid doen zou-
„ den (*b*)."

Raadpleegingen, op het inſtellen van eenen Raad nevens den Prinſe.

Terwyl dit ontwerp in de Vroedſchappen overwoogen werdt, tradt men tot de inſtelling des Raads van Regeeringe nevens zyne Doorlugtigheid, die, zyns oordeels, uit dertien Leden, zes wegens Holland, vier wegens Zeeland, en drie wegens Utrecht beſtaan moeſt (*c*). Holland benoemde, eerlang, zyne Raadsluiden; doch Zeeland en Utrecht bleeven in gebreke (*d*); zo dat de Raad, by 't leeven van den Prinſe, niet tot ſtand kwam.

De Staaten doen eene bezending naar Amſterdam en Gouda.

Of de voorwaarden, op welken de Prins tot Graave zou ontvangen worden, alomme, in de Vroedſchappen, aan welkenze gezonden waren, werden goedgekeurd, is my niet klaar gebleeken. 't Is egter ten hoogſten waarſchynlyk: alzo de Staaten, in Bloei- en Zomer-

(*b*) *Zie* BOR XV. *Boek*, *bl.* 203 [191] *enz.*
(*c*) Reſol. Holl. 10 *Jan.* 1584. *bl.* 28.
(*d*) Reſol. Holl. 18 *Febr.* 12, 26 *Apr.* 1584. *bl.* 140, 216, 236.

mermaand des jaars 1584, op begeerte van zyne Doorlugtigheid, alleenlyk beſlooten, tot eene bezending naar Zeeland, en naar Amſterdam en Gouda. Ik weet niet, of de bezending naar Zeeland toen voortgang gehad hebbe. Doch naar Amſterdam en Gouda kwamen Gemagtigden, met laſt, om, des noods, te verklaaren „ dat de Edelen en de andere Ste„ den, met de inhuldiging, voortvaaren zou„ den, onaangezien zy, of eene van haar wei„ gerig bleeven, om zig met de andere Le„ den te voegen (*e*)." 1584.

Te Amſterdam, openden de Gemagtigden hunnen laſt, op den agtſten van Zomermaand. Des anderendaags, deedt *Kornelis Pieterszoon Hooft*, oud Schepen der Stad, en onlangs tot Raad verkooren (*f*), een Vertoog in de Vroedſchap, ſtrekkende, om de verheffing van den Prins tot Graave, zonder dat 'er Zeeland in bewilligd hadt, te ontraaden. Vooraf, verklaarde hy „ niet te kon„ nen zien, wat heil 'er, uit deeze verheffing, voor de Landen te wagten ware. „ Men gaf, zeide hy, wel breed op van de „ gunſt, die zyne Doorlugtigheid, by vreem„ de Mogendheden, verworven hadt, en „ voor de Landen zou konnen verwerven. „ Doch Deenemarke hadt, ſedert dat de „ Landen onder 't gebied van den Prinſe ge„ weeſt waren, de Zondſche tollen merke„ lyk verhoogd. Voorts wees hy aan, dat „ het aanneemen zyner Doorlugtigheid tot „ Graave kwalyk ſcheen overeen te komen, „ met

Vertoog van Kornelis Pieterszoon Hooft, in de Vroedſchap te Amſterdam.

(*e*) Reſol. Holl. 5 *May*, 4 *June* 1584. *bl.* 276, 301. Boek XIX. *Boek*, *bl.* 3 [455].
(*f*) Lyſt der XXXVI. Raaden *op 's jaar* 1584.

1584. „ met het eerſte Lid der Utrechtſche Vereeniging, waarby men beloofde, onderling „ te zullen verbonden blyven. Hy voegde „ 'er by, dat Zeeland den handel op Spanje naar zig trekken zou, zo Holland den „ Prins, afzonderlyk, tot Graave verhief. „ Eindelyk, zeide hy, dat het ſtuk der Burgerye tegenſtondt, die hem de Steden nimmer geopend zou hebben, zo hy, in den „ aanvang des oorlogs, verklaard hadt, dat „ hy Erfheer der Landen dagt te worden. „ Hy beſloot, dat de Gemeente daar ter „ Stede reeds te lang onder eenen anderen „ eed geſtaan hadt dan de Regeering; dat „ men ook niet moeſt denken, haar ligtelyk „ tot den nieuwen eed te zullen konnen dwingen, en dat menze niet te klein behoorde „ te agten, alzo men de opkomſt der goede „ zaake aan haar verſchuldigd was." 't Beſluit der Vroedſchap viel dan „ dat men een „ Affchrift van de ontworpen voorwaarden „ zou verzoeken, om te zien, of 'er ook iets „ ſtrydigs met der Stede Voorregten in geſteld ware: doch dat menze noch goed keuren noch tekenen zou, voor men berigt „ wierdt, dat Zeeland zo ver gekomen was, „ als Holland: waarna men den Raad wederom vergaderen zou, en dan nog niets te„ kenen, voor men 'er de Schutteryen en voor„ naamſte Burgers op gehoord hadt:" welk laatſte aanliep tegen een Beſluit der Staaten, om de ſchutteryen en gilden, voortaan, niet meer, in zaaken van Regeeringe, te kennen (g).

Beſluit der Amſterdamſche Vroedſchap.

Doch

(g) Zie hier voor, bl. 432.

Doch 't was ook te Middelburg geſchied (*b*). En ſommigen hebben aangetekend, dat men, reeds in 't jaar 1583, voorgenomen hadt, de Gemeenten, Schutteryen en Gilden, in Holland, met eene maaltyd of drinkgelag, te onthaalen, en hun, by deeze gelegenheid, de opdragt der Graaflykheid bekend te maaken (*i*). Voorts, hadt de Sekretaris, in 't opſtel van 't Beſluit der Amſterdamſche Vroedſchap, gevoegd „ dat de Raaden egter ver„ ſtonden, dat de Landen niet zonder Graaf „ konden zyn, en dat zy gezind waren, den „ Prins tot die waardigheid aan te neemen." Doch de genoemde Schepen Hooft tekent hierop aan, dat dit niet in het Beſluit begreepen geweeſt was, en dat Burgemeeſters verklaard hadden „ niet te verſtaan, dat zy, „ door die woorden, zouden verbonden ge„ agt worden (*k*)." Te Gouda werdt een dergelyk beſluit genomen. Men verklaarde daar, „ geene zwaarigheid in 's Prinſen verheffing te zullen maaken, wanneer men, in „ Zeeland, daarmede zo verre zou gekomen „ zyn, als in Holland." Van 't een en 't ander Beſluit deeden de Gemagtigden verſlag ter Staatsvergaderinge van Holland, die toen te Delft zat, op den zesden van Hooimaand (*l*). 1584. Beſluit der Vroedſchap te Gouda.

Nu kwam 't 'er op aan, of men, gelyk te vooren beſlooten was, zonder zig met Zee-

(*b*) Regiſt. ten Raede Middelb. 23 *Maart* 1583. *f.* 516.
(*i*) Public Gebedt. III. *Deel*, *bl.* 191.
(*k*) Verhaal van C. P. Hooft *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 56.
(*l*) Reſol. Holl. 6 *July* 1584. *bl.* 357.

1584. Zeeland, of met Amſterdam en Gouda, langer op te houden, met de inhuldiging, voortvaaren zou, of niet. Men durfde de raadpleegingen hierover niet uitſtellen. De Prins was thans zelf, te Delft, tegenwoordig. Men trad dan, op den zevenden, over zyne zaak, in onderhandeling (*m*). En 't is te vermoeden, dat men tot de inhuldiging zou gekomen zyn. Doch terwyl de Prins zig bereidde, tot het inzamelen der vrugten van zynen langduurigen arbeid (*n*), werdt hy, maar drie dagen hierna, door een' onverwagten dood, weggerukt: waarmede alle raadpleegingen, op eens, werden afgeſneeden.

's Prinſen dood ſtremt de verdere raadpleegingen.

XXXIII. Verſcheiden aanſlagen tegen den Prinſe ontdekt en geſtraft.

Na dat zyne Doorlugtigheid, van de gevaarlyke wonde, hem, in Lentemaand des jaars 1582, toegebragt, gelukkiglyk genezen was, lieten zyne vyanden niet na, te loeren, op nadere gelegenheid, om hem van kant te helpen. Van den toeleg van Nikolaas Salfeda, beide tegen hem en Anjou, hebben wy reeds gewaagd. In Lentemaand des jaars 1583, raakte, te Antwerpen, een Spanjaard in hegtenis, *Pedro Dordogno* genoemd, die ook beleedt, voorneemens geweeſt te zyn, om den Prins te vermoorden: waarop hy met de dood geſtraft werdt (*o*). Een Franſch Hopman, *le Goth* genoemd, door den Markgraave van Rysburg, gevangen zynde, werdt ook, omtrent den aanvang deezes jaars, aangezogt, tot het ombrengen van den Prinſe: waarin hy ſcheen te bewilligen.

(*m*) Reſol. Holl. 7 *July* 1584. *bl.* 361.
(*n*) GROTII Annal. IV. *p.* 75.
(*o*) METEREN XI. *Boek, f.* 203. HOOFT XX. *Boek, bl.* 869.

gen. Doch losgelaaten, ten deezen einde, bragt hy 't ſtuk uit (*p*). Met het begin van Lentemaand, hadt een Fries, *Aukema* geheeten, eenen *Hans Hanszoon*, Koopman te Vliſſingen, beſchuldigd van eenen toeleg, om den Prins, tegen wien hy eenen byzonderen haat opgevat hadt, met buskruid, gelegd onder 't vertrek, daar hy te Vliſſingen de maaltyd hieldt, of omtrent zynen ſtoel in de Kerke, of op eenige andere wyze, al was 't ook met eigene hand, het leeven te beneemen. Hans Hanszoon werdt gevat, en beleedt zyn voorneemen, ſcherpelyk ondervraagd zynde: te gelyk, dat hy 'er, met den Spaanſchen Ambaſſadeur in Frankryk, over gehandeld hadt: waarop hy onthalsd werdt (*q*). Doch omtrent deezen tyd, onthielden zig te Delft vier verſcheiden' Perſoonen, een Franſchman, een Lotharinger, een Engelſchman en een Schot, die allen vier gingen op 't leeven van den Prinſe, zonder van elkanderen te weeten (*r*). De vyfde, die 't ſtuk uitvoerde, was een Bourgondier. In 't begin van Grasmaand, was hy eerſt te Delft verſcheenen, zig noemende *François Guion*, Zoon van *Pieter Guion*, te Beſançon, ter zaake van zekeren aanſlag tot vordering van 't Hervormd geloof, omgebragt. Om zig by 't hofgezin van den Prinſe bekend en bemind te maaken, ging hy vlytig ter kerke. Zelden zag men hem, zonder een' bybel of pſalmboek onder den arm. Dus zogt hy toegang tot

1584.

Laatſte toeleg op 's Prinſen leeven.

(*p*) METEREN XI. *Boek, f.* 203. HOOFT XX. *Boek, bl.* 901.
(*q*) BOR XVIII. *Boek, bl.* 42 [423].
(*r*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* VI. *p.* 280.

1584. tot den Prinſe, dien hy, eerlang, te verſtaan gaf „ dat hy, te Luxemburg, Opperklerk „ zynde geweeſt van du Pré, Sekretaris van „ Graave Pieter Ernſt van Mansfeld, 's Graaven Zegel dikwils in handen gehad hadt; „ dat hy 'er eenige afdrukſels van hadt gemaakt, welken hy zyner Doorlugtigheid „ aanboodt, hebbende hy, eer hy te Luxemburg aan werk raakte, reeds herwaards „ op weg geweeſt, om zig in 's Prinſen dienſt „ te begeeven." De Prins, ziende weinig gebruiks te maaken van deeze afdrukſels, kreeg egter in gedagten, dat de Maarſchalk van Biron, dien 't bevel over Kameryk toegedagt was, zig, veelligt, van dezelven, tot Paspoorten, zou konnen bedienen. Hy hieldt 'er dan eenigen by zig, en zondt Guion, met de overigen, naar Frankryk, in 't gevolg van Noël van Karon, Heere van Schoonewal, die toen derwaards reisde, om den Hertoge van Anjou 't Beſluit der Staaten, op het gene laatſtelyk met hem gehandeld was, bebend te maaken. Schoonewal zondt, kort hierna, Guion wederom naar Holland, met de tyding van 's Hertogs dood, waarover hy den Prins, nog te bedde leggende, in perſoon, onderhieldt. Toen zou hy hem, zo hy daarna verklaard heeft, den doodſteek al gegeven hebben, hadt hy geweer by zig gehadt. Daarna, werdt hem aangezeid, dat hy vertrekken moeſt, waarop hy, wyzende op zyne ſlegte kouſen en ſchoenen, om een weinig gelds verzogt, welk de Prins hem geeven deedt. Doch in plaats van kouſen en ſchoenen, kogt hy 'er, 's anderendaags,

twee

twee Zinkroers of Piſtoolen voor, van twee ſoldaaten den wagt, met eenen van welken, die hem gekapte kogels weigerde, hy nog in woorden raakte, zonder dat men, dat vreemd ſchynt, eenige agterdogt tegen hem opvatte. Ten volgenden middage, zynde den tienden van Hooimaand, wagtte hy den Prinſe op, en vraagde hem, in 't gaan naar de tafel, om een Paspoort, met zulk een verbaasd gelaat en beevende ſtemme, dat de Prinſes 't oog op hem vallen liet, en haaren Gemaal, daarna, vraagde, *wie die menſch ware met dat kwaad opzigt?* De Prins antwoordde, *dat hy zyn Paspoort begeerde, welk men gereed maakte.* De valſche Guion voegde zig, tegen 't einde der maaltyd, by de deur der eetzaale, met den mantel op de linker' ſchouder, en de Piſtoolen aan den riem, gelaaden het eene met drie, het andere met twee kogels. Ten twee uuren omtrent, ſtondt de Prins op van de tafel, en komende op de eerſte nieuwe trappe van zyn Hof, in S. Aagten Klooſter, werdt hy ontmoet van den moorder, die, de mynen maakende van zyn Paspoort te vorderen, het Piſtool, welk met drie kogels gelaaden was, op hem loſte, hem treffende, dwars door 't lyf, of in 't hert (*s*), want, dat byzonder is, dit vindt men, by niemant onzer Schryveren, naauwkeuriglyk gemeld, zo gewis, dat hy terſtond den geeſt gaf, zeggende alleenlyk, in 't ſuizelen (*t*), *mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de moi, & de ton pau-* 1584.

De Prins wordt dood geſchooten.

Zyne laatſte woorden.

(*s*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 280.

(*t*) Reſol. Holl. 10 *July* 1584. *bl.* 370. Reſol. Gener. *ejuſd. dici by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 58.

1584. *pauvre Peuple*, dat is, *myn God, myn God, erbarm u over my, en over uw arm volk* (5).

De moorder wordt gevat.

De moorder was, terſtond, agter uit, door de ſtallingen, daar hy 't ander Piſtool vallen liet, weggevlugt, tot aan de veſte, alwaar hy, meenende zig te water te begeeven, door twee van 's Prinſen dienaaren, agterhaald en gevat werdt. Men bragt hem, terſtond, in de *Conchergerie*. Hier, door 't Geregt der Stede, waarby, daarna, Gemagtigden kwamen, uit den Hoogen Raade en 't Hof van Holland, ondervraagd zynde, beleedt hy „ dat hy *Balthazar Gerards* genoemd en „ te Villefans in 't Graafſchap Bourgondie „ gebooren was. Dat hy, al lang, van wille „ was geweeſt, en gelegenheid hadt gezogt, „ om den Prins om te brengen. Dat hy, ein„ delyk, van zyn voorneemen kennis gege„ ven hadt aan eenen Jezuit te Trier, die „ hem hadt geraaden, deswege, te ſpree„ ken met den Prinſe van Parma. Dat hy, „ hier-

Zyne bekentenis.

(5) Over 's Prinſen laatſte woorden, is veel verſchil onder de ſchryvers, hoewel de meeſten overeen komen, dat hy iets diergelyks, als wy hier te boek ſtellen, hebbe geſproken. Sommigen geeven in bedenking, of hy, zo doodelyk getroffen, wel iets hebbe konnen zeggen. *Leeven van Willem den I.* III. Deel, bl. 688. Doch wy meenen ons, hieromtrent, geruſtelyk te mogen verlaaten, op het gene, in het *Regiſter der Reſolutien van Holland*, ſtaat aangetekend, waaruit wy ontleend hebben, 't gene wy hier verhaalen. 't *Regiſter van de Reſolutien der Generaliteit* komt hiermede genoegzaam overeen. De Staaten van Holland zaten toen te Delft, daar de moord geſchiedde: en 't ſchynt, dat zy de woorden in 't Franſch hebben doen aantekenen, om dat menze den Prins, in die taale, hadt hooren uitſpreeken.

„ hierop, naar Doornik, aan deezen ge- 1584.
„ ſchreeven hadt; doch geen antwoord dur-
„ ven afwagten, uit vreeze, dat hem 't o-
„ verdraagen der zegels van den Graave van
„ Mansfeld, in wiens dienſt hy waarlyk ge-
„ weeſt was, kwalyk genomen zou worden.
„ Dat hy hierop herwaards was gekomen,
„ en eindelyk hadt uitgevoerd, daar hy de
„ reis nog om doen zou, alſchoon hy zig,
„ ten deezen tyde, duizend mylen van hier
„ bevondt." Men vondt twee blaazen by hem, met behulp van welken hy over de graft dagt te zwemmen (*u*). Voorts toonde hy zig bedroefd, dat de Prins, dit hadt men hem wys gemaakt, nog leefde. Doch verneemende dat hy gewond was, geliet hy zig, blyde te zyn, verzekerende dat hy de dood niet ontgaan zou: waaruit men vermoeden mag, dat hy 't lood vergiftigd of hoekswyze gevormd hadt. Daarna, gepynigd zynde, verklaarde hy „ in zyn opzet geſterkt
„ te zyn, door Gery, Minderbroeder te
„ Doornik, die hem zynen zegen gegeven;
„ en door den Jezuit te Trier, die hem ver-
„ zekerd hadt, dat hy, omkomende, onder
„ de martelaars, zou geſteld worden." Andermaal gepynigd, bekende hy „ zyn voor-
„ neemen den Prinſe van Parma geopen-
„ baard te hebben, die hem geweezen hadt
„ naar den Raadsheer Aſſonville, met wien
„ hy afgeſproken was, dat hy zig, om toe-
„ gang by den Prinſe te krygen, voor eenen
„ François Guion uitgeeven zou. Voorts
„ hadt

(*u*) Metteren XII. *Boek, f.* 212.

1584. „ hadt de Raadsheer hem ernſtiglyk en by „ herhaaling vermaand, dat hy, betrapt „ wordende, den Prins van Parma niet mel- „ den moeſt." Den volgenden dag, bleef hy, ook buiten pyne, by de gemelde bekentenis, daarby voegende „ dat hy uit Affonville ver- „ ſtaan hadt, dat Parma den toeleg prees, „ en hem 't loon, by den Ban beloofd, ver- „ zorgen zou: ook dat men den Graave van „ Mansfeld zyn zegel zou doen veranderen, „ om de vervoerde afdrukſels nutteloos te „ maaken." Voorts, volhardde hy by de betuiging „ dat hem zyne onderneeming niet „ rouwde, die hy nog ter hand ſlaan zou, al „ moeſtze hem duizend leevens koſten. 't „ Pynigen verklaarde hy te lyden, om zyne „ voorgaande zonden. Om 't ſtuk, aan den „ Prinſe begaan, hadt hy, als een wakker „ voorvegter der Roomſche Kerke, den „ Hemel verdiend." Nogtans ontviel hem, tuſſchen beide, dat hy 't ondernomen hadt, uit begeerte naar rykdom. Gegeeſſeld zyn- de, paſte hy op zig toe de woorden, door Pilatus, geſproken van den Heere Chriſtus, *Ecce Homo, zie hier den menſch.* Op den der- tienden, werdt hy door de Gemagtigden uit den Hoogen en Provinciaalen Raade, en door die van den Geregte en Schepenen van Delft, gevonniſt „ om op een ſchavot voor „ 't Stadhuis gebragt te worden, daar hem „ de regterhand, tuſſchen een toeſluitend „ heet yzer, geſchroeid, 't vleeſch voorts, „ op zes plaatſen, met gloeijende tangen, uit „ zyn lighaam geneepen zou worden. Zyn „ lighaam zou men, daarna, van onderen

Zyn vonnis.

„ op,

ooten, in 't jaar 1584.

„ op, leevende vierendeelen, 't hert daaruit 1584.
„ haalen, en hem in 't aangezigt werpen. 't
„ Hoofd, van den romp gehouwen, zou,
„ agter 's Prinſen huizing, op een' ſtaak, op
„ den ſchooltooren, geſteld, de vier deelen
„ zyns lighaams, aan de bolwerken van vier
„ poorten der Stad, gehangen worden. Voorts
„ zouden zyne goederen verbeurd zyn (v)."
't Hooren van dit vonnis ontſtelde hem dermaate, dat hy het uur vervloekte, waarin hy eerſt, te Dole, den pleithandel leerde: 't welk hem ter kenniſſe der grooten ingewikkeld, en, uit zugt tot ſtaat, tot zulk een' ramp gebragt hadt. Hy herſtelde zig egter ſpoedig. Des anderendaags, den veertienden van Hooimaand, werdt het vonnis uitgevoerd, welk hy met veel hardvogtigheid doorſtondt. Toen hem de hand, met een gloeijend wafelyzer, gekneld was, ſchudde hy de ſtomp nog, als ware het om een kruis te maaken, en 't volk te zegenen. Op gelyke wyze, verdroeg hy de reſt zyner ſtraffe. De Roomſche Geestelykheid verhief zyn bedryf en beſtendigen uitgang hemelhoog. Ook werdt 'er, over 's Prinſen dood, door haar, zelfs te 's Hertogenboſch, *Te Deum laudamus* gezongen. Doch eenige Spaanſchen verfoeiden den moord, dien aanmerkende als een ſchelmſtuk van den aanraader en uitvoerer beide. De ontſtelteniſs, die 'er, te Delft, en door 't gantſche Land, over ontſtondt, is niet te beſchryven (w).

Zyne hardvogtigheid in het doorſtaan der ſtraffe.

's Prin-

(v) *Zie* Reſol. Holl. 14 *July* 1584. *bl.* 401.
(w) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 51 [427] *enz.* 54 [432] *enz.*

1584. XXXIV. 's Prinsen Begraafenis.

's Prinsen lyk werdt, 's anderendaags na den moord, gebalsemd, ten toon gesteld, en bleef boven aarde tot op den derden van Oogstmaand, wanneer het, op kosten der Staaten van Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht, met byna Koningklyke staatsie, in de nieuwe Kerke, te Delft, ter aarde besteld werdt (x). Ter gelegenheid van deeze lyksstaatsie, was eenig verschil gevallen over den rang, tusschen de algemeene Staaten, de Staaten van Holland en de Raaden nevens zyne Doorlugtigheid. De laatsten meenden den voorrang te moeten hebben, als paast tot den overleeden' behoord hebbende. De Staaten van Holland verstonden, dat hun de rang toekwam, om dat de staatsie binnen hunne Provincie gehouden werdt. De algemeene Staaten beweerden, dat zy in de eerste plaats moesten gaan, *als zynde nu ten tyde de hoogste Overheid van den Lande.* 't Werdt, eindelyk, dus gevonden. Terstond na de bloedvrienden, gingen de algemeene Staaten, waaronder ook de Gemagtigden van Holland waren, op hunne plaats. Hierna volgden alle de Staaten van Holland, behalve negen der kleine Steden (y). De Raaden van zyne Doorlugtigheid gingen by de Staaten dier gewesten, van welken zy afgezonden waren (z). Ook was, ter Vergaderinge van Holland, op eenen voorslag van 's Prinsen Hofmeester, overwoogen, of men zig ook,

(x) Bor XVIII. *Boek, bl.* 56 [434].
(y) *Zie* Resol. Holl. 21 *July* 1584. *bl.* 421.
(z) Resol. Gener. 9 *Aug.* 1584. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel, bl.* 58.

WILLEM DE EERSTE,
Prins van Oranje,
enz. enz. enz.

A. Schouman del. naar het Origineel van Miereveld. J. Houbraaken fec.

Is. Tirion excud.

ook, op zyne uitvaart, van de wapenen des Graafſchaps van Holland bedienen zou. De Edelen, Haarlem, Delft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Gorinchem, Briele, Hoorn, Enkhuizen, Geertruidenberg en Heusden bewilligden hierin, uit aanmerking van 't gene men met den Prinſe gehandeld hadt. Doch Dordrecht, Amſterdam, Gouda en Alkmaar konden 'er niet toe verſtaan (*a*): waarop het agter bleef. 't Lyk in de Kerke gebragt zynde, werdt 'er eene korte en troostelyke Lykpreeke gedaan, die met aandagt en weemoedigheid gehoord werdt (*b*). Op den dag der begraafeniſſe, en een' dag voor en na denzelven, werden, in alle de Steden van Holland, drie maal 's daags, telken reize een half uur lang, de grootſte klokken geluid (*c*). 1584.

Zyne gedaante, aart, Gemaalinnen en Kinderen.

Zulk een' uitgang hadt Willem, Prins van Oranje en Graaf van Naſſau, in den ouderdom van weinig minder dan twee-envyftig jaaren. Hy was van meer dan middelbaare lengte, bruin van gelaat en oogen, die hem zeer leevendig ſtonden: voorts helder en lieflyk; doch, daar 't pas gaf, ook ſcherp van ſtem. Vrolyk en aanvallig ſtondt, veeltyds, zyn weezen, waardoor hy veele herten won. Niet vreemd hieldt hy zig van ſcherts, vooral over tafel, alwaar hy, gewoon tot pragtige hofhouding, ook wel eenen duitſchen dronk plagt te doen. In ſpeelen, ryden, jaagen, vondt hy geen vermaak. By vier egte

(*a*) Reſol. Holl. 26 *July* 1584 *bl.* 434.
(*b*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 57 [435].
(*c*) Reſol. Holl. 30 *July* 1584. *bl.* 442.

1584. te vrouwen, heeft hy twaalf Kinderen verwekt. Anna van Egmond, zyne eerſte, baarde hem Filips Willem, die in Spanje gevangen zat, en Maria. By de tweede, Anna van Saxen, won hy Maurits, Anna en Emilia: by Charlotte van Bourbon, de derde, zes Dogters, Louiſe Juliana, Elizabet, Katharina Belgica, Flandrina, Charlotta Brabantina, en Emilia Secunda. Louiſe van Coligni, zyne vierde Gemaalin, baarde hem, nog geene zes maanden voor zynen dood, Fredrik Henrik (*d*). Voorts liet hy eenen natuurlyken Zoon na, Juſtinus genoemd. Om hier breed te weiden, in het uitmeeten zyner goede of gebrekkelyke hoedanigheden, houd ik myne pen te zwak. De eenvoudige vertooning van zyn gedrag, in de neteligſte omſtandigheden, welken iemant zouden konnen voorkomen, moeten hem den leezer reeds zo na hebben doen kennen, als de Hiſtorie hem kenlyk maakt. De lof van ſchranderheid, bedaardheid, voorzigtigheid, naarſtigheid, minzaamheid wordt hem van niemant geweigerd. Doch deeze hoedanigheden werden, door zyne vyanden, in zulk een licht beſchouwd, datze hun ſchalkheid, geveinsdheid, liſtigheid en ſtaatzugt toeſcheenen. De muitery tegen den Koning van Spanje, zyne hoofdmisdaad by de Spaanſchgezinden, gaf, in hun oog, aan al zyn bedryf eene afzigtelyke verw. De liefde tot de Nederlanden, met naame tot Holland en Zeeland, die zyne vrienden hielden voor het be-

(*d*) METEREN XI. *Boek, f.* 192 *verſ.* XII. *Boek, f.* 213 *verſ.*

beginſel zyner voornaamſte handelingen, maakte hem, daarentegen, in hun gezigt, tot een pronkſtuk onder de Vorſten, en een voorbeeld van ſtandvaſtigheid, grootmoedigheid, goedhertigheid en andere verheeven' deugden. De Staaten der Vereenigde Nederlanden, een weinig aan ademtogt geraakt, ten tyde van het twaalfjaarig Beſtand, hebben hem, in 't Koor der nieuwe Kerke te Delft, een pragtige Grafſtede geſtigt, in welker opſchrift (*e*), zy hem afmaalen als eenen herſteller van vryheid en van zuiveren Godsdienſt, hem, voorts, geevende den ſchoonſten titel, die immer eenigen Vorſt te beurt viel, den titel van Vader des Vaderlands. 1584.

(*e*) *By* Bleyswyck Delft *bl.* 261.

BERIGT voor den BINDER.

Mr. Paulus Buis. *te plaatſen tegen over* Bladz. 16
De Raad van Staate te Bruſſel in hegtenis genomen. 104
Filips van Marnix. 200
De Kerk te Haarlem overweldigd door de Soldaaten. 210
Groningen door den Graaf van Rennenberg aan de Spaanſche zyde overgebragt. 326
Prins Willem I., te Delft doorſchoten. 532
Willem de Eerſte, Prins van Oranje. 536

Ten dienſte der Beminnaaren van oude Stukken, tot de Vaderlandſche Hiſtorie betrekkelyk, worde thans by den Drukker van dit Werk, voor 't eerſt, uitgegeven

CHORA
A
FLORENTIO
TUTORE HOLLANDIÆ
ZELANDENSIBUS CONCESSA,
AB IPSO ET A DOMINO HENRICO DE VORNE CASTELLANO ZELANDIÆ CONFIRMATA.

Waar agter, in de Oude Duitſche Taal, is gevoegd, de zelfde

KEURE VAN ZEELANT VAN FLORENS MOMBAER VAN HOLLANT

Beide de Keuren zyn naauwkeurig met elkander vergeleken, en de verſchillende of gebreklyke Leezingen door Aantekeningen opgehelderd.

HW 2A0S W